BIJBELVERKLARING.

DE
BIJBEL,
DOOR BEKNOPTE
UITBREIDINGEN,
EN OPHELDERENDE
AENMERKINGEN,
VERKLAERD;

DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG,

A. L. M. THEOL. ET PHIL. DOCTOR, HOOG-LEERAER IN DE H. GODGELEERDHEID EN KERKELYKE GESCHIEDENIS, AEN HET ILLUSTRE ATHENÆUM, EN PREDIKANT IN DE GEMEENTE TE AMSTERDAM; MITSGADERS LID VAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN TE VLISSINGEN.

ACHTTIENDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCLXXXIX.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie der Gecommitteerden van de Eerw. Klasſis van Amſterdam.

den 4de Augustus 1789.

VOORBERICHT

AEN DEN

BESCHEIDEN LEZER.

Hier ziet gy het eerste Deel van mijne BIJBELVERKLARING *over het* NIEUWE TESTAMENT, *zijnde het XVIII*de *van dit Werk.*

Wy hebben, in onze tael, de verklaring over het NIEUWE TESTAMENT *van* HEUMAN *meerendeels, en den* Huis-Uitlegger *van* DODDRIDGE *geheel, by welke men zeer vele gewichtige aenmerkingen, ter opheldering der Schrivten van de Euangelisten en Apostelen, vinden kan —— Wy hebben evenwel niet in twijffel gestaen, om onze* BIJBELVERKLARING, *ook over het Nieuwe Testament, te vervolgen, en zo God ons leven en krachten schenkt, te voleindigen, en daerin den zelvden voet te houden, als wy by het Oude Testament gedaen hebben. De evengemelde Werken voldoen niet in alles aen het oogmerk, om de Heilige Schrivten meer verstaenbaer te maken voor allerlei zoort van Christenen, ook voor de zulken, die genen lust hebben noch geschikt zijn tot het gene men eigenlyk geleerdheid noemt.* „ HEUMAN, *ge-*
„ *lijk wy reeds gezegd hebben, in het* Voorbericht
„ *voor het* eerste Deel p. VII, *gaet vele dingen, dik-*
„ *wijls ook de zodanige, welke vry wat opheldering no-*
„ *dig hebben, met stilzwijgen voorby.* DODDRIDGES

Uitbreidingen *kunnen, in vele gevallen, niet genoeg*
„ begrepen worden, zonder de aenmerkingen in te zien,
„ en hoeveel licht zy aen de zaken mogen byzetten,
„ zijn de zogenaemde Noten, of aenmerkingen onder
„ den Text, thans niet in den ſmaek. Men klaegt
„ over DODDRIDGES *ingewikkeldheid op vele plaetſen,*
„ en over eene gedwongen netheid en ſtroeve taelziftery,
„ welke dikwijls niets wezenlyks te beduiden heeft.
„ Daerenboven is zijn werk, zo veel de vier Euange-
„ listen aengaet, zeer moeilyk in het gebruik, wanneer
„ men het ovêr eenige plaets wil nazien; omdat het
„ derzelver verhalen niet volgt, maer die alle vier, by
„ wijze van Harmonie, vereenigt, in elkanderen
„ ſchuivt, en alzoo verklaert, het welk het opzoeken
„ van eenige plaets, welke men begeert na te zien,
„ zeer onaengenaem, moeilyk, en dikwijls verdrietig
„ maekt, wegens den tijd, dien men 'er aen verſpillen
„ moet." —— *Deze gebreken zullen wy, naer ons beste vermogen, trachten te verbeteren, met oogmerk, om den Bijbel, voor allerlei zoort van lezeren, zo verſtaenbaer te maken, als het ons mogelyk is.*

Onlangs heeft de Hooggeleerde Heer Y. VAN HAMELSVELD *begonnen eene* nieuwe vertaling van het NIEUWE TESTAMENT *te geven, met byvoeging van* korte aenmerkingen voor ongeleerden, *waervan reeds de Euangelien van* MATTHÆUS, MARCUS, *en* LUCAS *het licht zien. Dit Werk is ongemeen nuttig en verdient alle aenmoediging; maer het ontwerp is, van het onze, geheel onderſcheiden.*

Dit Deel behelst onze uitbreidende verklaring *alleen over het* Euangelie van MATTHÆUS.

Wy hebben dit Euangelie behandeld, als of het eenig ware in zijn zoort, zonder ons te bekommeren, over de ſchijnſtrijdigheden, met de berichten der andere Euangelisten, of ons in te laten in een onderzoek naer de Overeenſtemming, *uitgenomen in eenige weinige gevallen, alwaer het, tot het rechte verſtand van zaken, volſtrekt nodig was. —— By het uitbreiden der drie overige Euangelien, zijn wy voornemens de* Harmonie *of overeenſtemming aen te wijzen, voor zo veel het, met ons beſtek en oogmerk, beſtaenbaer is. —— Wijlen de zeer geleerde* SCHUTTE *heeft dit ſtuk, in zijne* Heilige Jaerboeken, *veelszins in een nieuw daglicht geplaetst; dan welken eerbied wy hebben, voor de nagedachtenis van dien groten man, zullen wy dikwijls met beſcheidenheid van hem verſchillen moeten. Hier over in het vervolg nader.*

Vooraf gaet eene algemene INLEIDING *tot het* NIEUWE TESTAMENT, *waerin wy een vertoog geplaetst hebben, over de geſchiedenis van den* CANON des NIEUWE TESTAMENTS, *het welk wy oordeelen niet ongepast te zijn en van nut te kunnen wezen. —— Ook hebben wy wat uitvoeriger gehandeld over den oorſprongelyken Text van* MATTHÆUS, *ter wederlegging van het begrip der gener, die willen, dat hy in het Hebreeuwsch geſchreven hebbe, zodat het Griekſche Euangelie, het welk tot ons gekomen is, ſlechts eene vertaling wezen zou. — Wijders hebben wy 'er, op voorſtel van eenen oordeel-*

kundigen vriend, een kort verhael bygevoegd, omtrent onze Nederlandsche Vertaling *van den Bijbel.* —— *Het een en ander maekt, dat die* INLEIDING *wat breder geworden zy, dan men misschien zal verwacht hebben.*

Het volgende Deel, het welk reeds ter persse gelegd is, zal onze Uitbreidende Verklaringen *behelzen, over de beide Euangelien van* MARCUS *en* LUCAS; *en, zo God wil en wy leven, zal ons werk, over het gansche* NIEUWE TESTAMENT, *voor zo ver wy het berekenen kunnen, in VIII Delen aflopen.*

De Vader der lichten zende U en my zijn licht en zijne waerheid

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

Amsterdam den 28ste
July 1789.

INLEIDING.

Wy komen thans tot de Godlyke Schrivten van het NIEUWE TESTAMENT. —— Daertoe behoren XXVII Boeken, die in drie hoofdzoorten onderscheiden worden, vijf *Geschiedkundige*, een-en twintig *Leerstellige*, en één *Prophetisch* Boek.

Tot den EERSTEN rang behoren,

De *vier Euangelien van* { MATTHÆUS. MARCUS. LUCAS. JOHANNES, en

De *Handelingen der Apostelen*

Tot den TWEEDEN rang behoren

XIV Brieven van PAULUS aen { *Romeinen. Corinthen II. Galaten. Ephesen. Philippensen. Collossensen. Thessalonicensen II.* TIMOTHEUS II. TITUS. PHILEMON. *Hebreeuwen.*

VII Algemene Brieven van { JACOBUS. PETRUS II. JOHANNES III. JUDAS. }

Tot den DERDEN rang behoort alleen

De *Openbaring* van JOANNES.

Tot nader verſtand van deze Boeken des NIEUWEN TESTAMENTS, hebben wy vooraf eenige algemene aenmerkingen mede te delen.

A. Eerst zullen wy het een en ander voorſtellen, het welk betrekking heeft tot het ganſche NIEUWE TESTAMENT in het gemeen.

B. Daerna zullen wy meer byzonder handelen over de IV EUANGELIEN, en

C. Eindelyk zullen wy ons allerbyzonderst bepalen, tot het Euangelie van MATTHÆUS.

I. AFDEELING.

A. OVER HET NIEUWE TESTAMENT IN HET ALGEMEEN.

Over den Tijtel van het NIEUWE TESTAMENT.

Het tweede deel der Godlyke Openbaring, tot het welk wy thans overgaen, heet het NIEUWE TESTAMENT, om dat het de boeken behelst, in welke het NIEUWE TESTAMENT vervat is. In dezen zin noemt

noemt PAULUS het eerfte deel der Godlyke Openbaring het OUDE TESTAMENT, 2 Cor. III: 14.

„ Het woord TESTAMENT, (zo lezen wy in het
„ voorbericht van onzen Nederlandfchen Bijbel,
„ waervan de tijtel is *inhoud des Nieuwen Testa-*
„ *ments*) is een Latijnsch woord, waermede over-
„ gezet wordt het Griekfche *Diatheke*, het welk
„ de Griekfche Overzetters gebruiken, om uit te
„ drukken het Hebreeuwfche woord *Berith*, dat
„ is *Verbond*; en wordt daerdoor eigenlyk ver-
„ ftaen het Verbond zelve, dat God met de men-
„ fchen heeft gemaekt, om hun, onder zekere
„ voorwaerden, te geven het eeuwig leven."

Het Hebreeuwfche woord ברית, het welk een Verbond beteekent, wordt door de LXX vertaeld Διαθηκη. Van dit Griekfche woord bedienen zich ook de Schrijvers van het Nieuwe Testament. Dit Griekfche woord Διαθηκη heeft de Latijnfche Vertaling overgezet door *Testamentum*. In volgende tijden heeft men aen dit woord de Rechtsgeleerde beteekenis gegeven van een *Testament*, of *uiterften* wil, waerby iemand befchikking maekt over de goederen, welke hy door den dood ontruimen zal. Hier uit is voortgekomen, dat men, in de zamenftellen der Godgeleerdheid, Gode zulk een Testament heeft beginnen toe te fchrijven, en dat men naderhand zelvs van twee Testamenten gefproken heeft, één tusfchen God den Vader en den Zoon, en één tusfchen God

den Zoon en de Uitverkorenen. Dit heeft wederom den weg gebaend tot eene menigte van ſpitsvindige onderſcheidingen.

Het Griekſche woord Διαθηκη, het welk de Onzen doorgaens door *Testament* vertalen, beteekent in het algemeen eene bepaling of beſchikking, welke iemand maekt over zekere zaken. In de gewijde ſchrivten wordt het genomen, voor het Hebreeuwſche ברית *Verbond*, de éene plaets Hebr. IX: 15 - 17. misſchien uitgezonderd (*a*). Nu beteekent ברית of Verbond de verklaringen en belovten, welke God doet aen menſchen.

De Godlyke Openbaring heet een *Verbond*, of zo als het de Onzen, in naervolging van den Latijnſchen Overzetter, noemen een *Testament*, om dat het de bekendmaking behelst van Gods wil, omtrent de zaligheid van zondaren, en het voorſtel van grote en dierbare belovten.

Het tweede deel der Openbaring heet het NIEUWE TESTAMENT, in onderſcheiding van het eerſte, het welk het OUDE TESTAMENT genaemd wordt. —— De uitdrukking het NIEUWE TESTAMENT of Verbond vinden wy Matth. XXVI: 28. Marc. XIV: 24. Luc. XXII: 20. 2 Cor. III: 6.

De verklaringen en belovten, welke God doet in de ſchrivten der Euangelisten en Apostelen, en

(*a*) MICHAELIS *Inl. tot het* N. T. I D. p. 1—

en de Boeken, waerin dezelve vervat zijn, heten het NIEUWE *Verbond* of *Testament*, omdat, hoe zeer het wezen der zake het zelvde zy, de manier van voorſtel nieuw en aengenamer is. —— In de Boeken van het OUDE TESTAMENT, werden de Middelaer en zijne eeuwige zegeningen alleen beloovd, en als toekomend voorgedragen; maer de ſchrivten der Euangelisten en Apostelen verklaren, dat de Middelaer werkelyk gekomen zy, en alles verricht hebbe wat 'er nodig was, om de reinigmaking der zonden te weeg te brengen; daerin wordt de vergeving der zonden, met alle de zaligheden, welke daeraen verbonden zijn, toegezegd aen allen, die dezelve gelovig aennemen. —— De voorſtellingen zijn klarer, de belovten zijn meer uitgebreid, de Kerkplechtige voorſchrivten, welker onderhouding ongemeen zwaer en moeilyk was, zijn afgeſchaft, alle het geſtrenge van de oude Bedeeling is wechgenomen; alles ademt enkele genade. ——

Maer van welken oorſprong is deze tijtel Καινη Διαθηκη, het NIEUWE TESTAMENT? —— Zommigen hebben gegist, dat dezelve oorſprongelyk zy van JOANNES den Apostel, die men veronderſtelt dat den Canon van het Nieuwe Testament in orde gebracht en beſloten heeft (*b*). Dan wat 'er van deze zaek zy, zullen wy in het

(*b*) CALOVIUS *Bibl. Ill. in N. T.* Tom. I. p. 2.

vervolg nader onderzoeken. —— Dit opschrivt is, buiten allen twyffel, zeer oud, maer wanneer en door wien het in gebruik gebracht is, kunnen wy niet bepalen.

Over de Schrijvers van het NIEUWE TESTAMENT.

De Schrijvers van het Nieuwe Testament zijn de Euangelisten en Apostelen, en wel bepaeldelyk MATTHÆUS en MARCUS, die elk een *Euangelie*, LUCAS, die een *Euangelie* en de *Handelingen der Aposteleu*, JOANNES, die een *Euangelie*, drie *Brieven* en de *Openbaring*, PAULUS, die XIV *Brieven*, JACOBUS en JUDAS, die elk eenen, en PETRUS, die twee *Brieven* geschreven heeft. —— In alles zijn 'er derhalven VIII Schrijvers, MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS, JOANNES, PAULUS, JACOBUS, PETRUS en JUDAS.

De Heer JESUS *heeft zelvs niets geschreven.*

De Heer JESUS, die de Stichter is van den Euangelischen Godsdienst, en de hoofdinhoud van het Nieuwe Testament, heeft zelvs niet geschreven. Wat is daervan de reden geweest? —— Deze vraeg is met opzet, beantwoord in de *Akademie der Geleerden* (c), alwaer men ook een uittreksel vindt der Verhandeling van den Gottinger

(c) I Deel. p. 131—164— II Deel. p. 448—

ger Hoogleeraer J. G. MICHAELIS. Wy zullen daerom maer zeer kortelyk het een en ander aenmerken.

α. Het was niet nodig, dat JESUS zelvs eigenhandig schrijven zoude. —— Zijn gezach kon daerdoor niet vermeerderd worden. De verhalen van zijne gezanten hebben alle mogelyke kenmerken van geloovwaerdigheid, en het ongeloov zou dezelvde ongegronde vitteryen, tegen het eigenhandig opstel van den Heer JESUS, hebben kunnen inbrengen, als tegen de schrivten van zijne dienaren. —— De Schrijvers van het Nieuwe Testament geven een uitvoerig en allerduidelykst bericht van 's Heilands leven, leer, daden, en zedenlessen. Hunne verhalen hebben alle mogelyke teekenen van oprechtheid, en zy hebben dezelve door onlochenbare wonderen bevestigd. JESUS had hun den Geest der onfeilbaerheid beloovd, en dat zy denzelven werkelyk ontvangen hadden, hebben zy, door dezelvde wonderwerken, ontegenzeggelyk betoogd. Wy kunnen ons derhalven op hunne boeken even zo gerust verlaten, als of zy door den Godlyken JESUS zelven geschreven waren.

β. De omstandigheden van zaken, geduurende 's Heilands verkeering hier op aerde, waren

van dien aert, dat het eigenhandig schrijven van den Heer JESUS niet te pas kwame.

Wat zou JESUS geschreven hebben? Hy moest een zamenstel van zijne leer, of eene geschiedenis van zijn leven, of eene zedekunde, of Voorzeggingen van toekomende zaken beschreven hebben. —— Maer alles was even ongepast en ontijdig.

a. Het zou onvoegzaem geweest zijn, dat de Heiland een zamenstel van zijne leer geschreven had. De toenmalige gesteldheid van het Joodsche volk vorderde niet, dat JESUS een schrivtelyk opstel van zijne leer mededeelde. Zy hadden de schrivten van MOSE en de Propheten, welker leer, in het wezen der zake, met de zijne volkomen overeenstemde. Hy openbaerde zich als den MESSIAS, welken MOSE en de Propheten beloovd hadden, om al dat gene te doen en te lijden, het welk 'er nodig was, om de zonden te verzoenen. Nu moesten de Joden uit de kenmerken, welke MOSE en de Propheten hadden opgegeven, vergeleken met JESUS leer, daden, en lotgevallen, beoordeelen, of Hy daeraen beantwoordde. —— Voor volgende tijden, was zodanig een zamenstel van leerstukken niet nodig; naerdien dezelve, uit de schrivten der Euangelisten en Apostelen, ligtelyk kun-

nen worden opgezameld. Dwalingen zouden daerdoor niet zijn voorgekomen, naerdien het opſtel van den Heiland, zo wel als de ſchriften zijner dienaren, aen verdraeijingen en verkeerde gevolgtrekkingen, zouden zijn onderworpen geweest. Daerenboven heeft God 'er wijze redenen voor gehad, om het nieuwe Testament, niet in de gedaente van een leerregelkundig ontwerp, of volledig zamenſtel, maer by geſchiedverhalen en brieven te doen opſtellen, omdat 'er anders te veel plaets voor de verdenking van menſchelyke ſchranderheid en vinding zou geweest zijn.

Verder, één der hoofdpunten der leere van het Euangelie beſtond hierin, dat de ſchaduwachtige wetten van MOSE waren afgeſchaft. Dan dit is eigenlyk eerst geſchied, toen JESUS alles gedaen en geleden had, het welk door deze plechtigheden was afgebeeld. Gevolgelyk had JESUS, geduurende zijn verkeer onder de Joden, dit zeer gewichtig ſtuk in zijn leerkundig zamenſtel nog niet kunnen plaetſen: want, geduurende zijne Prophetiſche bediening, was de Wettiſche huishouding nog in hare volle kracht.

De eigenhandige opſtellen van den Heiland, wanneer Hy 'er eenige vervaerdigd had, moesten tot het Oude of tot het Nieu-

we Testament behoord hebben. —— Niet tot het eerste, naerdien de Canon van het Oude Testament reeds overlang gesloten was. Niet tot het Nieuwe Testament: want deze bedeeling heeft eerst, met de uitstorting van den Heiligen Geest, op het Pinxterfeest, eenen aenvang genomen.

b. Een geschiedenis van zijn leven kon de Heiland ook niet schrijven. Dit had Hy moeten doen, of voor zijnen dood, of na zijne opstanding. Voor zijnen dood, kon Hy de omstandigheden van zijn lijden, sterven, en opstanding, als gebeurde zaken niet te boek stellen. Had hy het gedaen, na zijne opstanding, dan zou 'er nog de geschiedenis van zijnen Hemelvaert aen ontbroken hebben. —— Behalven dat de opgewekte JESUS maer nu en dan, in afgezonderde plaetsen, met zijne Apostelen gesproken heeft, om hen nader te onderrichten, nopens de dingen, welke hunne aenstaende Amptsbediening betroffen, zijnde zijn Leeraerswerk onder de Joden volkomen geeindigd.

c. Of zou de Heiland, geduurende zijne omwandeling op aerde, eene zedenkunde geschreven hebben? Maer de drangredenen, welke geschikt zijn om de menschen, tot het volbrengen van de voorgeschreven plichten, aen te sporen, maken een meest wezen-

lyk

lyk gedeelte van de zedenkunde uit. Nu is de voornaemste drangreden der Euangelische zedenkunde ontleend uit de weldaed der Verlossing, welke CHRISTUS heeft te weeg gebracht. Gevolgelyk zou eene zedenkunde, door Hem zelven opgesteld, in eenen tijd, op welken Hy de verzoening nog niet had te weeg gebracht, gebrekkig en onvolkomen geweest zijn.

d. Of moest de Heiland Voorzeggingen van toekomende dingen te boek gesteld hebben? Deze waren meerendeels door de Propheten beschreven, en na zijne verhoging, heeft Hy dezelve aen en door den Apostel JOANNES geopenbaerd. —— Daerenboven, had de Heiland toekomende zaken by geschrivte voorspeld, dan had Hy vooral moeten melding maken, van de verwerping der Joden, en de aenneming der Heidenen. Dan dit zou den Joden allergeweldigst gestuit, en hen van zijne leer afkeerig gemaekt hebben. Het vooroordeel der Joden, dat zy alleen, met uitsluiting van alle andere Natien, het volk van God waren, was zo diep in hunne harten geworteld, dat PETRUS zelvs daervan, door een buitengewoon gezicht, moest genezen worden, Hand. X.

Het was derhalven ontijdig, dat de Heiland in eigen persoon zou geschreven hebben.

7. Eindelyk, om 'er niet meer by te voegen, de tijd van 's Heilands openbare bediening is te kort geweest, om eigenhandig eenige geschrivten op te stellen. Zy duurde uiterlyk vier jaren of daeromtrent. Wat heeft Hy, geduurende dien korten tijd, al gereisd, gesproken en gedaen! Indien alles, wat JESUS gedaen heeft, in alle de byzonderheden beschreven was, zou het eene verbasende menigte van boeken uitmaken, Joh. XXI: 25; en moest dan die gezegende persoon, die het land rondging, goeddoende, ook nog in eigen persoon geschreven hebben? —

Er gaen wel eenige schrivten, op den naem van den gezegenden JESUS zelven, maer deze zijn verdicht. —— Hiertoe behoort voornamelyk die bekende briev, welken de Heiland aen ABGARUS, Koning van Edesse in Mesopotamien, zou geschreven hebben. EUSEBIUS, een beroemd Schrijver der vierde eeuw, is de eerste, die eenige melding maekt van dezen briev; hy geevt denzelven woordelyk op, en getuigt dat hy dezelve, uit de oude papieren der Kerk van Edesse, genomen hebbe (*d*).

Het geval zou zich dus hebben toegedragen. — Wanneer de gemelde Koning ABGARUS, op zijne

terug

(*d*) *Hist. Eccl.* l. I. c. 13.

terugreise uit het land der Parthen, in eene zware ziekte verviel, zou hy eenen briev geschreven hebben, aen den Heer JESUS, van wiens wonderwerken hy by geruchte gehoord had, met verzoek om by hem te komen, ter genezing van zijne krankheid. Hierop zou de Heiland eenen eigenhandigen briev, met denzelvden bode, terug gezonden hebben, waerin Hy hem beloovde, eenen zijner Discipelen te zullen zenden, om 's Konings krankheid te genezen. Deze belovte zou ook, na JESUS opstanding, vervuld zijn, wanneer de Apostel THOMAS, op Godlyke aenmaning, eenen der LXX Discipelen, met name THADDÆUS, naer Edesse zond, om aldaer het Euangelie te prediken, en te volbrengen het gene JESUS had toegezegd. —— EUSEBIUS zegt, dat 's Heilands briev, uit de Syrische tael overgezet, woord voor woord van dezen inhoud ware:

„ Zalig zijt gy ABGARUS, omdat gy in my
„ geloovt, daer gy my niet gezien hebt:
„ want daer staet van my geschreven, dat
„ die my gezien hebben, in my niet zullen
„ geloven, op dat zy, die my niet gezien
„ hebben, mogen geloven en behouden wor-
„ den. —— Wat aenbelangt het gene gy
„ schrijvt, om tot u te komen; ik moet hier
„ alles vervullen, waertoe ik gezonden ben,
„ en als dat zal gedaen zijn, zo moet ik op-

„ genomen worden tot Hem, die my gezon-
„ den heeft. Maer, wanneer ik zal opge-
„ nomen zijn, zo zal ik u eenen mijner Dis-
„ cipelen zenden, opdat hy u van uwe kwael
„ genefe, en u, en hun die by u zijn, het le-
„ ven befchikke."

Er zijn mannen van naem, die dezen briev voor een echt gedenkftuk der Christelyke Oudheid willen gehouden hebben. Hiertoe behooren, behalven TILLEMONT (*e*), en andere Leeraers der Roomfche Kerk, ook MONTACUTIUS (*f*), CAVE (*g*) en GRABE (*h*). Anderen in tegendeel oordeelen, dat deze Briev valsch en verdicht zy (*i*), gelijk NATALIS ALEXANDER (*k*), Le SUEUR (*l*), Du PIN (*m*), WITSIUS (*n*), ASSEMANNUS (*o*), CLERICUS (*p*), en anderen. —— Wy voegen ons by de laetften, voornamelyk om de volgende redenen.

α. EU-

(*e*) *Mem. Eccl.* Tom. I. Art. THOMAS.
(*f*) *Orig. Eccl.* Tom. I. part. post. p. 61—63.
(*g*) *Hift. Litt.* p. 2.
(*h*) *Spicil. Patr.* Sec. I. Tom. I. p. 1—12.
(*i*) FABRICIUS *Cod. Apocr.* N. T. Part. I. p. 319— Part. III. p. 516.
(*k*) Hift. Eccl. Sec. I. Part. I. Diff. III. p. 266-272.
(*l*) *Hift. de l'Egl. & de l'Empire* Tom. I. p. 88-92.
(*m*) *Nouvelle Bibl. des Aut. Eccl.* Vol. I. p. 1—
(*n*) *Miscel.* S. Tom. II. p. 727, 728.
(*o*) *Bibl. Orient.* Tom. I. p. 554.
(*p*) *Hift. Eccl.* Sec. I. ad annum 29. §. 13.

α. EUSEBIUS is de eerste, die deze gebeurtenis heeft aengeteekend, en geen éénig Schrijver, voor hem, heeft 'er de minste melding van gemaekt. Maer hoe is het mogelyk, dat deze zo merkwaerdige zaek, geduurende drie eeuwen, zy onbekend gebleven, en eerst door EUSEBIUS, by het onderzoeken der papieren in de Kancelary te Edessa, ontdekt zy? Indien de Heer JESUS waerlyk zodanig eene brievwisseling met ABGARUS gehouden had, kon deze zaek aen den Apostelen, die Hem altoos en overal vergezelden, niet onbekend gebleven zijn. In zulk een geval zou des Heilands briev een gedeelte der Heilige Schrivten van het Nieuwe Testament hebben uitgemaekt, en aen deszelvs hoofd geplaetst zijn. Daerenboven 'er ontstonden al zeer vroeg vry hevige twisten, in de Christen Kerk, over de wijs, op welke men de bekeerde Heidenen in hare gemeenschap moest aennemen; of zy namelyk moesten besneden worden. Maer deze twisten hadden gene plaets kunnen hebben, indien het geval met ABGARUS, door EUSEBIUS vermeld, werkelyk had plaets gehad, en THADDÆUS dezen Koning en zijne onderdanen, in de gemeenschap der Kerke, zonder besnijdenis had aengenomen; dit zou de gansche zaek volkomen beslist hebben.

β. De Schrijvers, die na EUSEBIUS gebloeid hebben, spreken van deze geheele zaek weinig of

niet. —— ATHANASIUS, GREGORIUS *van Nyssa*, CHRYSOSTOMUS, GREGORIUS *van Nazianze*, en EPIPHANIUS, alle Schrijvers in het vervolg der vierde eeuw, maken 'er gene de minste melding van. —— HIERONYMUS heeft 'er eene enkele mael van gesproken, maer met dit alles, heeft hy noch JESUS, noch ABGARUS geplaetst, op zijne *naemlijst van Kerkelyke Schrijveren.* EPHRAIM *de Syrier* maekt 'er melding van in *zijn Testament;* maer dit is geen werk van genoegzaem gezach.

γ. Het Concilie van Rome, ten tijde van Paus GELASIUS, in het jaer 496 gehouden, heeft den briev van CHRISTUS aen ABGARUS, voor volstrekt *Apocrijph* verklaerd. —— Ook heeft AUGUSTINUS denzelven verworpen (*q*).

δ. EUSEBIUS zelvs, schoon hy deze gebeurtenis heeft aengeteekend, schijnt 'er geen groot gewicht aen gehecht te hebben. —— Hy noemt dit geval *eene geschiedenis, die tot ons gekomen is* (*r*), en na nog eenmael van deze zaek gesproken te hebben, voegt hy 'er by: *dit verhael is uit oude gedenkstukken der Historie opgemaekt, laet ons nu tot de Heilige Schrivt wederkeren* (*s*).

ε. In den Briev, die aen CHRISTUS, als een eigenhandig geschrivt wordt toegekend, komen uitdruk-

(*q*) Contra FAUSTUM l. XXVIII. c. 4.
(*r*) H. E. l. I. c. 12.
(*s*) l. c. l. II. c. 1.

drukkingen voor, welke kennelyk bewijzen, dat dezelve verdicht zy.

a. De eerste woorden, *zalig zijt gy* ABGARUS, *omdat gy in my geloovt, daer gy my niet gezien hebt*, zijn duidelyk ontleend uit het gesprek, het welk de Heiland na zijne opstanding, met THOMAS gehouden heeft, Joh. XX: 29; en de volgende woorden: *want daer staet van my geschreven, dat die my gezien hebben* enz. worden in het gansche Oude Testament nergens gevonden (*t*).

b. In den veronderstelden Briev van CHRISTUS aen ABGARUS, spreekt Hy veel duidelyker van zijne opstanding en hemelvaert, dan wy ergens in de Euangelien lesen, dat Hy tot zijne Apostelen gedaen heeft.

c. Het antwoord het welk de Heiland, op het verzoek van den gemelden Koning zelven, zou gegeven hebben, is geheel strijdig met zijne gewone handelwijs. —— De Heer JESUS zou eerst, na zijne hemelvaert, eenen van zijne Discipelen zenden, om des Konings krankheid te genezen. Maer de menschlievende Heiland was nooit gewoon, zijne weldaden uit te stellen. Nimmer liet Hy iemand verlegen, die blijken gav van in

(*t*) VAN DER MEERSCH *Aent. op* EUSEBIUS *Kerkel. Geschied.* p. 39.

Hem te geloven. Zulken die van Hem hulp gelovig begeerden en verwachtten, genas Hy op het oogenblik, vergel. Matth. VIII: 13. XV: 28. Marc. VII: 29. enz.

§. Om nu niet eens te zeggen, dat 'er in de genezing van ABGARUS, door THADDÆUS, zo als zy door EUSEBIUS verhaeld wordt, ettelyke byzonderheden voorkomen, welke zeer onwaerschijnlyk en fabelachtig zijn.

Wat ondertusschen aenleiding gegeven heeft tot dit verdichtsel, kunnen wy niet bepalen. „ Het kan zijn, dat de een of ander Discipel „ van CHRISTUS, wanneer hy het Euangelie te „ Edessa verkondigde, door zijne wonderen, „ by den Koning zy bekend geworden, hem ge- „ nezen en tot het geloov bekeerd hebbe" (u). De Brieven, welke zekere SIMON en CLEOBIUS, in de *Apostolische Constitutien* (v), gezegd worden op CHRISTUS naem te hebben uitgegeven, als mede die, welke men in de VI en VIIIste Eeuw voorgav, door CHRISTUS uit den hemel gezonden te zijn, verdienen nog minder aendacht.

Over den Canon van het NIEUWE TESTAMENT.

Wy gaen over tot eene andere vraeg, wanneer is de Canon van het Nieuwe Testament vol-

(u) VENEMA *Hist. Eccl.* Tom. III. p. 104.
(v) l. VI. c. 16.

volmaekt, wanneer zijn de boeken daertoe behorende verzameld? Veelal meent men, dat de Apostel JOANNES alle de gewijde Boeken van het Nieuwe Testament in één lichaem verzameld, en deszelvs Canon door zijn gezach, Openb. XXII: 18. bevestigd hebbe. —— Deze vraeg is van ongelyk minder gewicht, dan men het doorgaens ſchijnt te begrijpen. Het doet weinig ter zake, wanneer en door wien de Canon, de verzameling der Godlyke ſchrivten, zy vastgeſteld, de grote vraeg is deze, of de verzamelaers, wie zy mogen geweest zijn, recht geoordeeld hebben (*w*). —— Indien het vastſtond, dat JOANNES den Canon van het Nieuwe Testament bepaeld had, dan was de zaek volkomen beſlecht, omdat Hy een Apostel was, die den Geest der onfeilbaerheid bezat. Dan deze zaek is op verre na niet bewezen, gelijk dadelyk nader blijken zal.

Wy bewijzen het Canonijk, of, dat hier van dezelvde beteekenis is, het Godlyk gezach, van alle de Boeken des Nieuwe Testaments, daeruit, dat zy door de Apostelen zijn opgeſteld. —— Deze hadden den Geest der onfeilbaerheid ontvangen, welken CHRISTUS hun beloovd had; zy getuigen, dat zy onder den invloed van den Geest der waerheid, die hen in alle waerheid leidde, geſproken en geſchreven hebben; en dit getuigenis hebben

(*w*) *Onderwijs in den Godsd.* IV Deel. p. 270.

zy door onlochenbare wonderen bevestigd. Derhalven zijn alle die Boeken, welke de Apostelen, over zaken van Godsdienst, gefchreven hebben, Godlyke Schrivten, ingegeven door den Geest der waerheid. —— Dat nu de Boeken van het Nieuwe Testament door de Apostelen befchreven zijn, hebben wy by eene andere gelegenheid (*x*), uitvoerig betoogd, en wy hopen het, by elk een byzonder Boek, nader aen te tonen. Het gezach van zommige Brieven werd, by de eerfte Christenen, eenigen tijd verdacht gehouden, maer zodrae men met volkomene zekerheid wist, dat zy door de Apostelen zelve waren opgefteld, ftond het aenftonds vast, dat het Godlyke Schrivten waren.

JOANNES is de langstlevende geweest van alle de Apostelen. Dit blijkt uit het eenparig getuigenis der oudheid. „ De Kerkelyke Gefchiedenis-„ fen, zegt HIERONYMUS (*y*), leren allerduide-„ lykst, dat JOANNES tot de regering van Keizer „ TRAJANUS geleevd hebbe." Dit wordt ook bevestigd door EUSEBIUS (*z*), die zich beroept op het getuigenis van IRENÆUS (*a*) en CLEMENS *den Alexandrier* (*b*). —— Volgens HIERONYMUS (*c*) is JOAN-

(*x*) *Onderwijs in den Godsd.* IV Deel. p. 69—

(*y*) In JOVIN. l. I. c. 14.

(*z*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 23.

(*a*) *Adv. Hæref.* l. II. c. 39. l. III. c. 3.

(*b*) In Libro *quis dives falv.* §. 42.

(*c*) *De Vir. Ill.* c. 9.

JOANNES, in het derde jaer van TRAJANUS, of het 100ste na de geboorte van CHRISTUS gestorven; hy bepaelt zijnen dood op het 68ste jaer, na het lijden des HEEREN, het welk in het jaer 32 geplaetst wordt Deze Apostel is, in het laetst der Keizerlyke regering van DOMITIANUS, naer het eiland PATMOS, in ballingschap verzonden, en heeft aldaer eenigen tijd zijn verblijv gehouden (*d*). Toen NERVA op den Keizerlyken throon gekomen was, kreeg JOANNES vryheid, om tot zijne verlatene goederen te Ephesus weder te keren (*e*), nadat zijne ballingschap twee jaren of daeromtrent geduurd had. Maer hoe lang hy na dien tijd geleevd hebbe, is niet zeker te bepalen (*f*).

Er is die de voornaemste reden, waerom JOANNES zo lang nà alle de andere Apostelen geleevd heeft, daerin zoeken, dat hy dusdoende gelegenheid gehad hebbe, om den gehelen Canon der schrivten van het Nieuwe Testament te verzamelen en goed te keuren; en die menen dat hy, met het slot der *Openbaring*, Kap. XXII: 18, 19, niet alleen dat Boek, maer ook de gansche verzameling der Godlyke Schrivten verzegeld hebbe. Dan 'er is geen bedenk op, of JOANNES heeft alleen het

(*d*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 18.
(*e*) EUSEBIUS l. c. l. III. c. 20.
(*f*) *Tijdrek. Aenmerk. achter de Kerkelyke Gesch. van* EUSEBIUS, *vertaeld door* VAN DER MEERSCH p. 64. LAMPE *comm. in Evang.* JOH. *Proleg.* l. I. c. 6. §. 2.

oog, op het Boek zijner *Openbaring*; hy zegt uitdrukkelyk: *ik betuig aen een iegelyk, die de woorden der Prophetie* DEZES BOEKS *hoort, indien iemand tot deze dingen toedoet, God zal over hem toedoen de plagen, die in* DIT BOEK *geschreven zijn, en indien iemand afdoet van de woorden des* BOEKS DEZER PROPHETIE, *God zal* enz. —— Daerenboven komt het in bedenking, of de voorreden van de *Openbaring* Kap. I: 1-3, als mede het besluit Kap. XX: 17-22, wel van JOANNES zelven oorspronkelyk zijn. Hy heeft zijne *Openbaring*, geduurende zijne ballingschap op het eiland Patmos, ontvangen en geschreven; maer dit Boek schijnt eerst na zijnen dood te zijn uitgegeven, van de Apostolische mannen in Asia, die hem bestendig vergezelden, en 'er de voorreden met het slot hebben bygevoegd (*g*). Zelvs schijnt JOANNES zijn Euangelie na de *Openbaring* geschreven te hebben, omdat de benaming van het *woord Gods*, waermede hy zijn Euangelie begint, vry duidelyk ontleend is uit het gezicht, het welk hy Openb. XIX: 13. heeft aengeteekend (*h*).

Althans dat JOANNES den Canon van het Nieuwe Testament niet verzameld en bevestigd hebbe, blijkt genoegzaem daeruit, dat de Vaders der eerste eeuwen van deze zaek gene de minste melding

(*g*) VENEMA Hist. Eccl. Tom. III. p. 289.
(*h*) VENEMA l. c. p. 290.

ding maken; het welk zy niet zouden hebben kunnen verzwijgen, wanneer 'er aen zommige brieven getwijffeld werd, of zy echt, dat is van de Apostelen, op welker naem zy gingen, oorspronkelyk waren, te meer daer 'er zeer laet vry wat bedenking gevallen is, over JOANNES *Openbaring* zelve. Alleenlyk zegt EUSEBIUS (*i*), dat JOANNES de fchrivten der Euangelisten overgezien en goedgekeurd hebbe; maer hy fpreekt geen enkel woord van de brieven der Apostelen. De Hoog-Leeraer LAMPE zelvs, die deze bewijzen heeft zoeken te wederleggen, oordeelt het raedzaemst, deze zaek in het midden te laten (*k*).

Laten wy, by deze gelegenheid, kortelyk iets zeggen, omtrent de gefchiedenis van den *Canon des* NIEUWEN TESTAMENTS.

A. Wy beginnen met den CANON *der gefchiedkundige Boeken*, behelzende de IV Euangelien van MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS, JOANNES, en de HANDELINGEN DER APOSTELEN. —— Deze Canon is eerst vastgefteld, ten tijde van Keizer HADRIANUS, en derhalven na den dood van den Apostel JOANNES. De gemelde Euangelien waren wel vroeger bekend, en door de Christenen aengenomen, maer zy waren van de

(*i*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24, 37.
(*k*) l. c. p. 84.

Apocrijphe Euangelien nog niet afgescheiden, en het was niet voor den tijd van HADRIANUS, dat zy in eenen bundel vergaderd, en voor de alleen regelmatige erkend zijn. —— Deze stelling, welke de zeer geleerde DODWEL heeft voorgedragen (*l*), en de yverige MILLIUS meerendeels goedgekeurd heeft (*m*), is met opzet, bestreden door den Hoog Geleerden F. SPANHEIM (*n*), als mede door CLERICUS (*o*). —— Dan wy maken deze veronderstelling de onze, om de volgende redenen.

A. Het eerste bewijs ontlenen wy uit de voorreden, welke LUCAS voor zijn Euangelie geplaetst heeft, Kap. I: 1-4: *nademael velen ter hand genomen hebben, om in orde te stellen een verhael van de dingen, die onder ons volkomene zekerheid hebben* enz. Dit veronderstelt allerduidelykst, dat 'er, toen LUCAS zich zette, om zijn Euangelie te schrijven, reeds vele verhalen, omtrent het leven van den Heiland, waren opgesteld, van de echte Euangelien, welke wy als zodanig erkennen, geheel onderscheiden. —— LUCAS heeft het eerst van de vier Euangelisten geschreven, gelijk in het vervolg nader blijken zal. Derhalven kan

(*l*) *Diss. I. in Iren.* §. 39.

(*m*) *Proleg. in N. T.* §. 189.

(*n*) *Misc. S.* p. 264.

(*o*) *In dissert. quam* HARM. EUANG. *subjunct.*

kan hy MATTHÆUS, MARCUS, en JOANNES niet bedoelen. Daerenboven heeft hy kennelyk het oog op zulke verhalen, welke gene genoegzame geloovwaerdigheid hadden, daerom zegt hy vs. 3, 4: *zo heeft het ook my goedgedacht, hebbende alles van voren aen naerstelyk onderzocht, vervolgens aen u te schrijven, voortreffelyke* THEOPHILUS, *opdat gy moogt kennen de zekerheid der dingen, waervan gy onderwezen zijt.*

Er waren derhalven al zeer vroeg *vele* zogenaemde Euangelien, welke de opstellers aen de Apostelen toeschreven, om des te meer geloov te verwerven. Hiertoe behoren de verdichte Euangelien der *Ebioniten* en *Nazareers*, der *Hebreeuwen*, der *Egyptenaren* enz. van welke wy in het vervolg nader spreken zullen. —— Deze verdichte Euangelien werden, in den beginne, met de echte vermengd, en het wijst zich van zelvs, dat 'er eenige tijd nodig geweest zy, om de valsche verhalen, van de oorsprongelyke Euangelien, te onderkennen en aftescheiden.

B. Hier komt, als een tweede bewijs, nog by, dat de vier echte Euangelien eerst laet zijn opgesteld. Dat van LUCAS, het welk het eerste van alle is, werd niet dan na de eerste gevangenis van PAULUS, in het jaer 62 geschreven. MATTHÆUS en MARCUS hebben hunne Euangelien, eerst na den dood van PETRUS

en PAULUS, opgeſteld, en dat van JOANNES is nog veel later, omtrent het einde van de eerſte eeuw, in het licht gekomen. —— Dit wordt bevestigd, door de dwalingen der Gnostieken; deze zouden immers zulke ongerijmde dingen, lijnrecht ſtrijdig met de verhalen der Euangelisten, niet hebben voor den dag gebracht, indien de echte Euangelien vroeger geſchreven waren. Voeg 'er by, dat de Apostelen nergens, in hunne brieven, de Euangelien hebben aengehaeld, het welk buiten allen twijffel zou geſchied zijn, wanneer de Euangelien ouder waren dan de brieven der Apostelen.

Daer nu de vier echte Euangelien zo laet in het licht gekomen zijn, nadat 'er reeds vele valſche verhalen waren opgeſteld, was 'er vry wat tijd nodig, eer dezelve door alle de Kerken konden verſpreid en algemeen worden, en vooral eer zy van de ondergeſchoven Euangelien konden afgeſcheiden, en in één lichaem zaemgevoegd worden.

C. Wijders beroepen wy ons op de Kerkelyke Schrijveren, die voor den tijd van HADRIANUS gebloeid hebben: want deze hebben de echte Euangelien, te gelijk met de andere valſche Euangelien, zonder onderſcheiding aengehaeld. Hieruit blijkt het allerduidelykst, dat onze Euangelien toenmaels, van de

de verdichte niet afgescheiden, en tot één lichaem verzameld waren. —— CLEMENS *de Romein*, by voorbeeld, maekt melding van dingen, welke in de echte Euangelien niet gevonden worden (*p*). Zelvs haelt hy eene plaets aen, uit het *Euangelie der Egyptenaren* (*q*). —— BARNABAS brengt een gezegde van CHRISTUS by, het welk nergens in de echte Euangelien voorkomt (*r*). —— IGNATIUS haelt een gezegde van CHRISTUS aen, uit het *Euangelie der Hebreeuwen* (*s*).

Gevolgelyk hebben de Kerk-vaders, die in de eerste en het begin der tweede Eeuw leevden, de vier echte Euangelien niet gehad, van de verdichte afgezonderd, en in één lichaem zaem vergaderd.

D. De Euangelische Canon, behelsende de VIER EUANGELIEN met de HANDELINGEN *der Apostelen*, was evenwel reeds vastgesteld, ten tijde van JUSTINUS *den Martelaer*. Toen waren deze schrivten van de valsche Euangelien afgezonderd; zy werden alleen en overal erkend, en, in de Godsdienstige byeenkomsten, als Gods woord voorgelesen.

De gemelde JUSTINUS *de Martelaer*, die

(*p*) *In I ad Cor.* c. 13 en 46.
(*q*) *In II ad Cor.* §. 12.
(*r*) *In Epist.* §. 4.
(*s*) *In Epist. ad Smyr.* §. 2.

zijne *verantwoording* aen MARCUS AURELIUS heeft opgedragen, en omtrent het jaer 163 gedood is (*t*), zegt uitdrukkelyk, dat de Apostelen de gezegden en daden van CHRISTUS, onder het bestuur van den Heiligen Geest, in de Euangelien beschreven hebben (*u*); en in zijne zamenspraek met TRYPHON *den Jood*, zegt hy, dat de Euangelien zijn opgesteld, door de Apostelen en de zulken, die de woorden en daden van CHRISTUS uit den mond der Apostelen gehoord hadden; door de eerste bedoelt hy MATTHÆUS en JOANNES, en door de andere MARCUS en LUCAS.

Het is waer, JUSTINUS zegt niet uitdrukkelyk, dat 'er maer vier Euangelien voor de alleen echte erkend wierden, maer dit wordt stellig bevestigd door IRENÆUS, mede eenen gelyktijdigen Schrijver van de II Eeuw. Hy noemt de IV Euangelien van MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS en JOANNES op, en hy bewijst zelvs, uit de toestemming der dwaelgeesten, tegen welke hy zich verzette, dat 'er niet meer dan deze vier echt zijn (*v*).

Het gene wy van de Euangelien gezegd hebben, is ook betrekkelyk tot de HANDELINGEN DER APOSTELEN. Dit Boek is altoos aen-

(*t*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. IV. c. 16, 18.
(*u*) *Apolog.* I. §. 86.
(*v*) *Adv. Hær.* l. III. c. 10, 11.

aengemerkt, als een vervolg en een aenhangfel van LUCAS Euangelie.

Wy befluiten uit al het gezegde, dat de *Canon der Euangelien* niet zy vastgefteld, voor den tijd van Keizer HADRIANUS, zo dat alleen de fchrivten van MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS en JOANNES, met uitfluiting van alle andere opftellen, voor de echte Euangelien erkend, en in éénen bundel verzameld werden. —— IRENÆUS is de eerfte der Kerkvaderen, die ons bericht, dat die IV Euangelien voor de alleen echte erkend wierden, zodanig dat alle twijffeling had opgehouden.

Omtrent den juisten tijd, kunnen wy niets naders bepalen. —— Even zo onzeker zijn wy ook, omtrent de perfonen, die den *Gefchiedkundigen Canon van het Nieuwe Testament* hebben vastgefteld. Er is eene oude overlevering by EUSEBIUS (*w*), dat JOANNES de drie eerfte Euangelien goedgekeurd, en 'er het zijne bygevoegd hebbe. Maer, vermits EUSEBIUS eenen aenmerkelyken misflag begaet, omtrent het oogmerk, waertoe JOANNES zijn Euangelie gefchreven, en by de drie vorige gevoegd heeft, blijkt het duidelyk genoeg, dat hy dit bericht van anderen hebbe overgenomen, en indedaed met te weinig oplet-

(*w*) *Hift. Eccl.* l. III. c. 24.

tendheid (*x*). Daerenboven, al had deze overlevering genoegzamen grond, dan nog zou men 'er niet uit besluiten mogen, dat de IV Euangelien, en wel deze alleen, op het gezach van JOANNES, algemeen door de gansche Kerk zijn aengenomen.

Het allerwaerschijnlykst is dit, dat JOANNES het Godlyk gezach der drie vorige Euangelien en der Handelingen van de Apostelen erkend hebbe, dat dit zijn getuigenis zy bekend geworden, aen de genen, die gemeenzaem met hem verkeerden, byzonder aen de opzieners der gemeenten in Asia, en dat deze, na den dood van JOANNES, omtrent het begin der regeering van HADRIANUS, de schrivten van MATTHÆUS, MARCUS en LUCAS, welke JOANNES had goedgekeurd, met byvoeging van zijn Euangelie, in eenen bundel verzameld, en als Godlyke schrivten, met uitsluiting van alle andere gewaende Euangelien, door de Kerken verspreid hebben.

Dit wordt bevestigd door het verhael van EUSEBIUS (*y*), dat QUADRATUS, die zijn verdedigschrivt aen Keizer HADRIANUS heeft aengeboden (*z*), en andere Leerlingen der Apostelen, *naer andere gewesten trokken*, *om het*

(*x*) VAN DER MEERSCH l. c. p. 132.
(*y*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 37.
(*z*) Ibidem l. IV. c. 3.

het werk van de Euangelisten te verrichten, vol van eene heerlyke begeerte. om CHRISTU *te prediken aen de zulken, die van het woord des geloovs nog niet gehoord hadden, en* OM HUN DE SCHRIVTEN DER GODLYKE EUANGELIEN TE OVERHANDIGEN. —— Misschien is ook het slot van JOANNES Euangelie Kap. XXI: 24, 25 'er door dezen QUADRATUS en zijne Amptgenoten bygevoegd (*a*).

B. Wy gaen over, tot den *Leerstelligen Canon van het Nieuwe Testament*, bestaende uit de XIV Brieven van PAULUS, en de VII Algemene Zendbrieven, gelijk zy genaemd worden.

Deze XXI Apostolische Brieven zijn nog veel minder dan de Euangelien, door JOANNES in éénen bundel verzameld, en op zijn gezach, voor Godlyk algemeen aengenomen.

Ten tijde van IRENÆUS werden alleen de IV Euangelien en de Handelingen der Apostelen, als Godlyke Schrivten, in de Godsdienstige vergaderingen voorgelezen, gelijk wy zo even gezien hebben. De Brieven der Apostelen waren toen nog niet byéén verzameld. Die byzondere Kerken, welke eenen Briev van eenen Apostel ontvangen hadden, zullen denzelven wel in hare byeenkomsten gelezen hebben, maer zy bezaten ten eersten die Apostolische

(*a*) VENEMA *Hist. Eccl.* Tom. III. p. 284.

Brieven niet, welke aen andere Kerken geschreven waren. Dit was de natuurlyke oorzaek, dat het nog al eenigen tijd duurde, eer de leerstellige Canon overal volkomen was, als mede dat men aen de echtheid van zommige Brieven, in den beginne getwijffeld heeft. Men moet eerst zeker weten, dat een Briev, die gezegd werd van eenen Apostel oorspronglyk te zijn, echt, en indedaed door dien Apostel geschreven ware, voor dat men denzelven als een Godlyk geschrivt wilde en konde erkennen.

Maer het is zeer moeilyk den juisten tijd en de personen te bepalen, wanneer en door welke de XXI Apostolische Brieven in éénen bundel verzameld, en, als echte Godlyke schrivten, aen de Kerk zijn overhandigd.

A. De gewone veronderstelling, dat ook de *leerstellige Canon*, door den Apostel JOANNES, of ten minsten kort na zijnen dood, reeds in het begin der II Eeuw, door QUADRATIUS en andere Oostersche Leeraren zy zaemgesteld, moet, uit kracht van het gene wy omtrent den *Geschiedkundigen Canon* beredeneerd hebben, van zelvs vervallen. Hier komt nog by.

α. Dat 'er, zelvs nog in de III Eeuw, vry wat twijffeling geweest is, over de echtheid van zommige Apostolische Brieven. Dit blijkt allerduidelykst, uit eene zeer bekende

plaets

plaets van EUSEBIUS (*b*). *Onder die genen*, zegt hy, *die wedersproken en echter by velen tevens gebruikt worden*, *zijn die*, *welke de Brieven van* JACOBUS en JUDAS *genaemd worden*, *als mede de tweede Briev van* PETRUS, *en de tweede en derde*, *welke* JOANNES *naem dragen*. Maer was nu de Leerstellige Canon, door den Apostel JOANNES, of door zijne Leerlingen verzameld, dan zou men niet, zelvs nog in de III Eeuw, aen de echtheid van zommige Brieven getwijffeld hebben.

6. Daerenboven, dat de echte Brieven der Apostelen, geduurende de II Eeuw en vervolgens, nog niet van de ondergeschovene afgescheiden, en in éénen bundel verzameld waren, is allerkennelykst uit de Kerkelyke Schrijveren van dien tijd. —— CLEMENS *de Alexandrijner*, die in de II, en in het begin der III Eeuw geleevd heeft, zijnde gestorven omtrent het jaer 217, schreev *Hypotyposes* of korte onderwijzingen, over alle de schrivten des Verbonds, zegt EUSEBIUS (*c*), zonder zelvs die schrivten, welke *tegengesproken worden*, voorby te gaen, den briev van JUDAS namelyk, de

(*b*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.
(*c*) *Hist. Eccl.* l. VI. c. 14.

andere algemene brieven, die tegenspraek ontmoetten, den *briev van* BARNEBAS, en de *Openbaring van* PETRUS. Uit deze plaets van EUSEBIUS leren wy twee zaken, vooreerst dat zommige *schrivten* nog werden tegengesproken, ten anderen dat CLEMENS den *briev van* BARNABAS, en de *Openbaring van* PETRUS, in éénen rang stelde met de echte schrivten der Apostelen. —— ORIGENES, een vermaerd Schrijver van de III Eeuw, die in het jaer 185 geboren was (*d*), heeft ook aen de echtheid van zommige Apostolische Brieven getwijffeld (*e*). Daerenboven beroept hy zich op den briev van BARNABAS.

B. De verzameling derhalven der Apostolische Brieven, in éénen bundel, afgescheiden van de ondergeschoven schrivten, is van lateren tijd. —— Laten wy de geschiedenis raedplegen, om te beproeven, of wy iets naders ontdekken kunnen.

a. Wat de *eerste* Eeuw aengaet, in welke de Apostolische Brieven opgesteld, en naer de Gemeenten of personen, aen welke zy behoorden, verzonden zijn. —— PAULUS, die anders zijne Brieven door eenen anderen

(*d*) EUSEBIUS l. c. l. VI. c. 2.
(*e*) EUSEBIUS l. c. l. VI. c. 25.

ren liet afschrijven, aen welken hy dezelve dicteerde, was evenwel gewoon 'er de zegengroet aen het slot, met zijne eigene hand, by te voegen. Daeraen konde men zijne Brieven onderkennen, vergel. Coll. IV: 18. 2 Thesf. III: 17. —— PETRUS heeft ook kennis gehad aen de Brieven van PAULUS, vergel. 2 Petr. III: 15, 16. — PAULUS heeft zijne Brieven meerendeels geschreven aen zeer vermaerde Kerken, in aenzienlyke steden, zodat zy van daer gemakkelyk en spoedig konden verspreid worden.

β. Wy gaen voort tot de *tweede* Eeuw. TERTULLIANUS bericht ons, dat de oorspronkelyke handschrivten van PAULUS, in zijnen tijd, nog bewaerd waren (*f*). —— Alle de Brieven van PAULUS, uitgenomen die aen de *Hebreeuwen*, werden in de II Eeuw algemeen erkend, en hier uit mag men besluiten, dat dezelve, omtrent het midden van deze Eeuw; reeds in éénen bundel verzameld en overal in gebruik waren.

EUSEBIUS bericht ons, dat die XIII Brieven van PAULUS, als echte schrivten van

(*f*) *Præscr. Hæret.* c. 36.

dien Apostel, algemeen erkend wierden, zodat daerover gene bedenking viel (*g*). IRENÆUS zegt daerom van MARCION, die de brieven aen TIMOTHEUS en TITUS verwierp, dat hy de brieven van PAULUS verminkt had (*h*). .

By de gemelde XIII Brieven van PAULUS, waren ook gevoegd, de *eerste* van PETRUS, en de *eerste* van JOANNES. *De eerste Briev van* JOANNES, zegt EUSEBIUS (*i*), *wordt zo van allen ten huidigen dage, als oulings, zonder twijffeling erkend, maer de twee anderen worden tegengesproken*; en op eene andere plaets (*k*), *insgelyks heeft men* PETRUS *briev te erkennen, onder die welke wedersproken worden zijn, die, welke de Brieven van* JACOBUS *en* JUDAS *genaemd worden, als mede de* TWEEDE *briev van* PETRUS, *en de* TWEEDE *en* DERDE, *welke* JOANNES *naem dragen.*

De Leerstellige CANON bestond derhalven in de II Eeuw, uit de XIII gemelde Brieven van PAULUS, den *eersten* van PETRUS, en den *eersten* van JOANNES. —— Men twijffelde over den Briev van den *Hebreeuwen*,

(*g*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.
(*h*) [illegible] *Hær* l. I. c. 28.
(*i*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.
(*k*) *Idem* l. III. c. 25.

wen, over de Brieven van JACOBUS en JUDAS, als mede over den *tweeden* van PETRUS, den *tweeden* en *derden* van JOANNES.

De bedenking, over de echtheid van den Briev aen den *Hebreeuwen*, schijnt voornamelyk daeruit te zijn voortgekomen, dat 'er geen naem voor staet. —— Men gist, dat de schijnstrijdigheid, tusschen de leer van PAULUS en JACOBUS, aenleiding gegeven hebbe, om den briev van den laetstgemelden niet te erkennen (*l*). De reden, waerom zommigen den *tweeden* Briev van PETRUS niet erkend hebben, is omdat de stijl verschilt van dien in den eersten Briev (*m*). —— Men twijffelde aen den *tweeden* en *derden* Briev van JOANNES, omdat de Schrijver zich eenen Ouderling noemt, en daeruit besloot men, dat dezelve van eenen anderen JOANNES waren (*n*). —— Volgens HIERONYMUS (*o*) namen zommigen den Briev van JUDAS niet aen, omdat de Schrijver de Prophesyen van HENOCH aenhaelt.

Evenwel was deze twijffeling niet alge-

(*l*) MILLIUS *Prol. in N. T.* §. 202.
(*m*) HIERONYMUS *in Cat.* c. 1.
(*n*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.
(*o*) l. c.

meen. *Wy weten*, zegt EUSEBIUS (*p*), sprekende over de Brieven van JACOBUS en JUDAS, *dat die Brieven, zo wel als de andere, in de meeste Kerken openlyk gelezen en gebruikt worden.*

Ondertusschen maekt deze twijffeling het gezach der gemelde Brieven geenszins verdacht, in tegendeel zy verschaft ons des te sterkere gronden van zekerheid, dat de eerste Christenen zeer zorgvuldig waren, om voor te komen, dat hun gene verdichte stukken, als schrivten der Apostelen, wierden in de hand gestopt, en dat zy gene Brieven erkennen wilden, voor dat zy van derzelver echtheid volkomen verzekerd waren. Vermits nu deze Brieven, over welke men eenigen tijd getwijffeld heeft, naderhand algemeen erkend en aengenomen zijn, zijn wy des te meer verzekerd, dat zy de gestrengste proev van echtheid hebben doorgestaen (*q*).

7. Wy komen tot de III Eeuw. —— Ook toen nog zijn de gemelde Brieven nog niet algemeen erkend.

ORIGENES, die in het jaer 185 geboren werd (*r*), en zeer beroemd is onder de Schrij-

(*p*) *Hist. Eccl.* l. II. c. 23.
(*q*) *Onderwijs in den Godsd.* IV Deel. p. 76—
(*r*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. VI. c. 2.

Schrijveren van de III Eeuw, zegt van den Briev aen den HEBREEUWEN: *wie hem eigenlyk geschreven heeft, is Gode alleen zeker bekend*; van PETRUS schrijvt hy, PETRUS *heeft maer eenen algemeen erkenden Briev nagelaten, laet de* TWEEDE *ook van hem zijn, want over denzelven wordt getwijffeld*; en van JOANNES, *laet de* TWEEDE *en* DERDE *Briev ook de zijne zijn, want allen zeggen niet, dat dezelve echt zijn* (*s*). Wat ORIGENES gevoelde, omtrent de Brieven van JACOBUS en JUDAS, heeft EUSEBIUS niet bericht; misschien wil hy door zijn stilzwijgen te kennen geven, dat ORIGENES dezelve niet erkend hebbe. —— Zo veel is althans zeker, dat de Canon der Apostolische Brieven, in den tijd van ORIGENES, nog niet volkomen en algemeen aengenomen ware.

§. Zelvs in de IV Eeuw, was de Canon der Apostolische Brieven, zo als wy denzelven thans hebben, nog niet volkomen en algemeen aengenomen. —— In de Kerkvergadering van *Laodicea*, gehouden omtrent het jaer 360, zijn dezelvde Brieven der Apostelen voor echt erkend, welke wy voor zodanige houden. Maer in latere tijden, zijn 'er nog eenige weinige Schrij-

(*s*) EUSEBIUS Ibid. l. IV. c. 25.

vers geweest, die, in het optellen der Apostolische Schrivten, den eenen of den anderen Briev uitlaten.

Aen den beroemden CHRYSOSTOMUS, die omtrent het midden der IV Eeuw geboren is, wordt een werk toegeschreven (*t*), volgens het welk 'er maer drie Algemene Zendbrieven in de Kerk van Antiochia erkend werden. —— Zommige Oostersche Kerken hebben ook nog naderhand den *tweeden* Briev van PETRUS, den *tweeden* en *derden* van JOANNES, als mede die van JUDAS niet erkend (*u*); dit was zekerlyk het gevolg hunner verkleevdheid aen de begrippen van hunne voorzaten.

5. Maer in de V Eeuw is bykans alle twijffeling, omtrent de gemelde Brieven, opgehouden, zo wel in de Oostersche, als in de Westersche Kerk. Alleenlyk waren 'er nog eenigen, onder de Westersche of Latijnsche Christenen, die den Briev aen de *Hebreeuwen* niet aennamen (*v*).

Uit dit alles mogen wy besluiten, dat de Brieven van PAULUS, uitgenomen die aen de *Hebreeuwen*, met den *eersten* van PETRUS en JOANNES, reeds in de *tweede* Eeuw al-

(*t*) *Syn. Script.*
(*u*) ASSEMANNUS *Bibl. Orient.* Tom. III. p. 1.
(*v*) AUGUSTINUS *epist. ad* EVAGRIUM.

algemeen erkend zijn. —— Dat 'er in de III Eeuw, nog getwijffeld wierd, aen den Briev aen de *Hebreeuwen*, gelijk mede aen dien van JACOBUS, den *tweeden* van PETRUS, den *tweeden* en *derden* van JOANNES, en aen dien van JUDAS; dat deze twijffeling in de IV Eeuw, vooral by de Oosterſche Kerken, nog niet geheel ware wechgenomen; dat eenigen onder de Westerſche Christenen, zelvs nog in de V Eeuw, bedenking hadden over den Briev aen de *Hebreeuwen*; en dat evenwel het grootſte gedeelte der Christenen de genoemde Schrivten, reeds voor het einde der II Eeuw, als echte Brieven der Apostelen erkend hebben.

Ook is 'er ligtelyk reden te geven van deze twijffeling. —— De Latijnſche of Westerſche Christenen zijn lang in het onzekere geweest, over den Briev aen den *Hebreeuwen*, omdat dezelve bepaeldelyk geſchreven was aen bekeerde Joden, die te Jeruſalem en in Palæstina woonden; de Briev van JACOBUS hield ook aen Christenen uit de Joden, maer die allerwegen onder de Heidenen verſpreid waren; deze byzonderheden maekten het vernemen, naer de echtheid van die Brieven, zeer bezwaerlyk. De *tweede* Briev van PETRUS, en die van JUDAS, waren geſchikt, voor

alle Christenen, en dit maekte het onderzoek nog moeilyker; ook is het zeer ligtelyk te begrijpen, dat de byzondere perſonen, aen welken de *tweede* en *derde* van JOANNES hieldt by vele Christenen op andere plaetſen onbekend waren.

C. Tot den *Canon van het* NIEUWE TESTAMENT behoort nog een Prophetisch Boek, de *Openbaring van* JOANNES.

In de III Eeuw heeft men getwijffeld, of de *Openbaring* door den Apostel JOANNES, dan door eenen anderen man van dien zelvden naem, geſchreven ware. EUSEBIUS rangſchikte dit Boek onder de *onechte* ſchrivten der Apostelen, *welke van zommigen uit de algemeen aengenomen ſchrivten worden verworpen, maer van anderen worden geoordeeld daer onder te behoren.* (*w*)

DIONYSIUS, de beroemde Biſchop van Alexandrie, die in het 12de jaer van GALLANUS, zijnde het jaer 265 geſtorven is (*x*), hield de *Openbaring* wel voor een Godlyk Boek, maer tevens voor een geſchrivt, het welk onverſtaenbaer is, en niet door den Apostel JOANNES, maer door eenen anderen van dien zelvden naem, is opgeſteld. Zijne voornaemſte bewijzen zocht hy te ontlenen, uit de verſchillendheid in den ſtijl,

tus-

(*w*) EUSEBIUS *Hiſt. Eccl.* l. III. c. 25.
(*x*) EUSEBIUS Ibid. l. VII. c. 28.

tusfchen JOANNES Euangelie en Brieven, en tusfchen dit Boek (*y*). Hy fpreekt ook van een zekeren CAJUS, die beweerde, dat de OPENBARING door den beruchten dwaelgeest CERINTHUS gefchreven ware. Dit verhaelt ook EUSEBIUS, op eene andere plaets (*z*). Maer de bedenkingen van DIONYSIUS zijn geheel ongegrond, (*a*) en 'er komen in de *Openbaring* verfcheidene dingen voor, regelrecht ftrijdig met de begrippen van CERINTHUS (*b*).

Niemand ondertusfchen heeft 'er, voor de III Eeuw, aen getwijffeld, of de OPENBARING was een gefchrivt van den Apostel JOANNES, toen 'er eenige yverige beftrijders van het 1000 jarig Rijk waren opgeftaen, welk begrip zy meenden dat in dit Boek begunftigd werd. In de II Eeuw werd de echtheid van dit Boek algemeen erkend, by voorbeeld van *Justyn den* MARTELAER (*c*). *Hy maekt van de* OPENBARING *van* JOANNES *gewag; welke hy duidelyk zegt van den Apostel gefchreven te zijn* (*d*). IRENÆUS haelt ook de OPENBARING van JOANNES aen (*e*). ORIGENES

(*y*) EUSEBIUS Ibibem l. VII. c. 25.

(*z*) *Hift. Eccl.* l. III. c. 28.

(*a*) LARDNER *Geloovw. der Euang. Gefch.* II Deel I Boek c. 40.

(*b*) LARDNER l. c.

(*c*) *Dialog. cum* TRYPHONE p. 179.

(*d*) EUSEBIUS *Hift. Eccl* l. IV. c. 18.

(*e*) EUSEBIUS l. c. l. V. c. 8.

hield mede de OPENBARING voor een werk van JOANNES den Apostel (*f*).

Zodra de *Openbaring* van JOANNES in het licht gekomen was, is zy, niet alleen in de Asiatische, maer ook overal in andere Kerken verspreid, en als een Godlyk Boek aengenomen, (*g*). Zodat 'er in de eerste eeuwen, by de Asiatische Kerken, zelve niet de allerminste twijffeling geweest zy, over het gezach van dit Boek. Ook hebben andere Oostersche Kerken het zelve voor Godlyk erkend. THEOPHILUS, Bisschop van Antiochien, een Schrijver van de II Eeuw, beroept zich, in zijn Boek tegen HERMOGENES, op ettelyke plaetsen uit de *Openbaring* (*h*). Ook werd dit geschrivt al zeer vroeg in Africa erkend, gelijk blijkt uit CLEMENS *van Alexandria*, die het aen JOANNES den Apostel toeschrijvt (*i*). Men voege 'er TERTULLIANUS by (*k*).

Het gezach van deze en andere vroege Kerk Leeraers, die niet lang na den tijd van JOANNES gebloeid hebben, is zekerlyk van veel meer gewicht, dan de twijffelingen, welke zommigen, eerst

(*f*) EUSEBIUS *Ibid.* l. VI c. 25.
(*g*) MILLIUS *Proleg. in* N. T. §. 226, 227.
(*h*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l, IV. c. 24.
(*i*) *Pædag.* l. II. c. 12. *Strom.* 6. p. 867,
(*k*) *Præscript. adv. Hæret.* c. 33, 46, *de anima* c. 9. *de resurr. carnis* c. 58, *de Pudic.* c. 19.

eerst in de III Eeuw en vervolgens, zonder genoegzame redenen, hebben beginnen voor te ſtellen (*l*).

Over de Apocrijphe Boeken van het Nieuwe Testament.

APOCRIJPHE *Boeken* zijn de zodanigen, welke door zommigen ten onrechte voor Godlyke ſchrivten gehouden zijn. —— Zy worden *Apocrijphe* of *verborgene* Boeken genaemd, of omdat het niet geoorloovd is, dezelve als Godlyke Schrivten openlyk voor te lezen, of omdat zy eenigen tijd, nadat zy geſchreven waren, zijn *verborgen* en onbekend gebleven.

Wy verwerpen de APOCRIJPHE *Boeken van het* NIEUWE TESTAMENT, omdat zy niet door de Apostelen geſchreven zijn: want indien het voldoende kon bewezen worden, dat zy werkelyk door de Apostelen waren opgeſteld, dan zouden zy, zo wel als de ſchrivten van het Nieuwe Testament, voor Godlyke Boeken moeten erkend worden. Maer de eerſte Christenen, die bevoegde Richters in deze zaek waren, hebben dezelve met reden verworpen.

Ook valt het ons niet moeilyk, om de verdachte ſchrivten der Apostelen, welke geheel of ten

(*l*) MILLIUS l. c. §. 97, 98.

deele tot ons zijn overgekomen, van de echte te onderscheiden. —— De voornaemste regelen van deze beoordeling zijn de volgende. 1. Zulke Schrivten worden met recht voor ondergeschoven gehouden, welke ten tijde der Apostelen, en onmiddelyk daerna, onbekend waren. 2. Zo is het ook gelegen met zulke schrivten, van welke de naerstigste onderzoekers naer de oude gedenkstukken, gelijk EUSEBIUS, HIERONYMUS, en dergelyken, gene melding maken. 3. Indien de Ouden in de vroegste eeuwen, zekere schrivten verworpen hebben, is de zaek uitgemaekt. 4. Ook is 'er gene bedenking meer overig, wanneer 'er in die schrivten gesproken wordt, van personen of zaken, welke na den tijd der Apostelen geleevd hebben en gebeurd zijn. 5. Alsmede wanneer 'er gewoonten, plechtigheden, en verordeningen in vermeld worden, welke eerst lang na den tijd der Apostelen zijn ingevoerd. 6. Insgelyks wanneer 'er leerstukken in voorkomen, strijdig met die der Apostelen; 7. of dingen, welke kennelyk smaken naer laffe verdichtselen; 8 of wanneer de stijl en de manier van voorstel strijdig is, met die van den Apostel, op wiens naem een zeker geschrivt wordt uitgevent (*m*).

Het getal der onechte schrivten, welke men in vroe-

(*m*) SPANHEIM *Oper.* Tom. I. p. 487. CAVE *Hist. Litt. in proleg.* Sect. IV. p. 13. CLERICUS *in art. Crit.* part. III. p. 302.

vroegere tijden, aen de Apostelen heeft toegeschreven, is zeer groot (*n*). Meerendeels zijn zy voortgekomen, uit de zogenaemde *Gnostieken*, zijnde menschen, die de Oostersche Wijsbegeerte (*o*) omhelsd, en naderhand den Christelyken Godsdienst aengenomen hadden, zodat zy de leerstellingen van die Wijsbegeerte, met de waerheden van het Euangelie, vermengden, en veelerlei ongerijmde dingen voortbrachten. Deze hebben verscheidene schrivten opgesteld, en dezelve onder den naem der Apostelen, of andere beroemde oude Kerkleeraren, uitgegeven (*p*). Het oogmerk was, om hunne dwalingen op het voorgewende gezach der Apostelen te verspreiden, en den menschen wijs te maken, dat hunne leer met die van JESUS en zijne Apostelen volkomen overeenstemde. —— Ook kan men niet ontkennen, dat eenige van de rechtzinnige Christenen de dwaesheid gehad hebben, om onechte schrivten optestellen, en 'er de eerwaerdige namen der Apostelen voor te stellen, ten einde de dwalingen der ketteren des te gereder te wederleggen (*q*).

(*n*) FABRICIUS *cod. apocr.* N. T. II Vol. in 8°. BEAUSOBRE *Hist. du Manicheisme* l. II. 337.

(*o*) BRUCKER *Hist. Crit. Phil.* Part. I. MOSHEIM *Diss. ad Hist. Eccl. Spect.* Vol. I. p. 222. —

(*p*) IRENÆUS *contra hær.* l. I. c. 20. EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.

(*q*) MOSHEIM l. c. p. 363.

Van de voornaemſte dezer *Apocrijphe Boeken*, zullen wy met één kort woord melding maken.

A. Er zijn verſcheidene onechte *Euangelien* voor den dag gebracht. —— De voornaemſte zijn het *Euangelie van* JESUS *kindsheid*, het *Euangelie van* PETRUS, het *Euangelie van* THOMAS, het *Euangelie der* HEBREEUWEN, en dat der EGYPTENAREN.

a. Het *Euangelie van* JESUS *kindsheid* behelst een verhael van de woorden en daden, welke de Heiland, geduurende zijne jeugd, voor het aenvaerden van zijne openbare bediening, waertoe zich de echte Euangelien bepalen, zou geſproken en verricht hebben (*r*). Eenigen hebben het voormaels het Euangelie van THOMAS genaemd, zommigen hebben 'er den naem van MATTHÆUS of eenen anderen Apostel voor gezet. Dan de oudſte Kerkvaders hebben dit zogenaemde Euangelie voor het werk van eenen bedrieger gehouden, en 'er anderen tegen gewaerſchouwd (*s*). Ook zijn 'er dingen in, regelrecht ſtrijdig met de echte Euangelien. CHRISTUS, by voorbeeld, zou zich, met zijne Ouderen, den meesten tijd te Memphis, de hoofdſtad van Egypte, heb-

(*r*) FABRICIUS *Cod. Apocr.* N. T. Tom. I. p. 168.
(*s*) FABRICIUS l. c.

hebben opgehouden, daer wy weten, dat JOSEPH, met MARIA en haer gezegend kindeken, aenstonds na den dood van HERODES den Groten, naer Galilæa zy terug gekeerd, Matth. II: 19-21.

β. Het *Euangelie van* PETRUS is, zo min als de *Handelingen*, welke zijnen naem dragen, in het geheel niet onder de Catholyke, dat is algemeen erkende, Heilige Schrivten overgeleverd, zegt EUSEBIUS, *zelvs*, voegt hy 'er by, *heeft noch eenig Kerkelyk Schrijver der vorige tijden, noch iemand van onzen tijd, uit dezelve eenige getuigenissen aengehaeld* (t). Het blijkt uit eenen Briev van SERAPION (u), dat dit zoge-Euangelie van PETRUS vry onbekend was. Vermoedelyk is het opgesteld, door eenen LEUCIUS, die omtrent het midden II Eeuw geleevd heeft (v), en een leerling was van MARCION, behorende tot den aenhang der Doceten, die ontkenden, dat de Heiland een wezenlyk menschelyk lichaem gehad hebbe. Althans deze LEUCIUS heeft vele schrivten, op eerwaerdige namen, uitgegeven (w).

γ. Het *Euangelie van* THOMAS schijnt het zelvde geweest te zijn, met dat, het welk anders het

(t) *Hist. Eccl.* l. III. c. 3.
(u) LARDNER l. c. II D. II St. p. 63.
(v) GRABIUS *Spicil. Patr.* Sæc. I. p. 58—
(w) BEAUSOBRE l. c. Tom. I. p. 348—

Euangelie der kindsheid genaemd wordt (*x*); althans EUSEBIUS telt het onder de Schrivten, welke door de Ketteren, op naem der Apostelen, zijn uitgegeven (*y*).

b. Het *Euangelie der* HEBREEUWEN verdient meerder opmerking. HIERONYMUS heeft het zelve, in het Grieksch en in het Latyn, overgezet (*z*). EUSEBIUS telt het onder de onechte schrivten (*a*). Wy mogen 'er uit besluiten, dat het niet door Ketteren, gelijk het zogenaemde Euangelie van PETRUS, zy opgesteld. Het *Euangelie der* HEBREEUWEN is een van de alleroudste, en vermoedelyk kort na 's Heilands dood, vóór alle de echte Euangelien, opgesteld (*b*). Zommige menen, dat het door de *Hebreeuwen*, dat is, Christenen uit de Joden, die te Jerusalem woonden, geschreven zy. Deze lieden hadden zeer veel gelegenheid, om goede berichten te krijgen, omtrent het leven van den Heiland. Evenwel blykt het, uit het Voorreden van LUCAS Euangelie, dat het zelve ook vele valsche verhalen behelsde. Alzoo liev zouden wy met CLERICUS denken, dat de *Nazarenen*, of *Ebi-*

(*x*) BEAUSOBRE l. c. Tom. I. p. 366—

(*y*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.

(*z*) HIERONYMUS *Oper.* Tom. IV. p. 533—

(*a*) *Eccl. Hyl.* l III. c. 25.

(*b*) GRABE l. c. p. 18.

Ebioniten, zijnde Joodschgezinde Christenen, die zich nog hielden aen de Wet van MOSE, het Euangelie van MATTHÆUS in het Hebreeusch overgezet, en naderhand voorgegeven hebben, dat MATTHÆUS oorsprongelyk in het Hebreeuwsch geschreven had. Hierdoor kan PAPIAS misleid zijn, met alle de ouden, die hem gevolgd hebben, om te denken, dat MATTHÆUS Euangelie oorsprongelyk in het Hebreeuwsch geschreven zy (*c*). —— Dan hier over in het vervolg nader.

4. Eindelyk komt ook vooral het *Euangelie der* EGYPTENAREN in aenmerking. — Het schijnt door eenige Christenen, die in Egypten woonden, ten dienste hunner landgenoten, te zijn opgesteld, voor dat nog LUCAS zijn Euangelie geschreven had (*d*). Er zijn maer weinige overblijvselen van tot onze tijden gekomen (*e*). EUSEBIUS spreekt nergens een enkel woord van dit zogenaemde Euangelie Trouwens het wordt door de Oude Kerkvaders veel zeldzamer aengehaeld, dan het *Euangelie der Hebreeuwen*, denkelyk om dat daerin, volgens de Egyptische leerwijs, vele duistere en geheimzinnige uitdrukkingen

(*c*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 39.
(*d*) GRABE l. c. p. 32—
(*e*) FABRICIUS l. c

voorkwamen (*f*). Even zo maken 'er HIERONYMUS (*g*), en ORIGINES (*h*), melding van, als mede CLEMENS *de Alexandrier*, die duidelyk te kennen geevt, dat hy dit gefchrivt niet erkende voor eene echte gefchiedenis van 's Heilands leven (*i*).

Er waren derhalven oudtijds vele valfche Euangelien, maer deze Apocrijphe Boeken hebben in het geheel geen nadeel toegebracht, aen de zekerheid van die wonderbare gebeurtenisfen, welke in de echte Euangelien befchreven, maer in tegendeel, zy helpen deze zekerheid bevestigen (*k*).

B. Ook zijn 'er verfcheidene verdichte *Handelingen der Apostelen* geweest, waervan 'er zommige nog voor handen zijn.

Niet alleen hadden de *Ebioniten* en *Manicheen* hunne byzondere *Handelingen* (*l*), maer 'er gingen ook HANDELINGEN, op den naem van PETRUS, ANDREAS, THOMAS, JOANNES, PAULUS, en andere Apostelen, in welke hunne daden verhaeld worden.

De *Handelingen van* PETRUS verklaert EUSEBIUS al-

(*f*) EPIPHANIUS *Hær.* 62.
(*g*) *In* MATTHÆUM *in proœm.*
(*h*) *In* LUCAM *Hom.* I.
(*i*) *Strom* l. III. p. 445, 452, 465.
(*k*) BEAUSOBRE l. c. Tom. I. p. 439.
(*l*) FABRICIUS l. c. Tom. II. p. 262-776.

alleruitdrukkelykst voor onecht (*m*). Omtrent de Handelingen van ANDREAS, JOANNES en andere Apostelen, zegt hy (*n*), dat zy door Ketteren, op naem der Apostelen, zijn uitgegeven. De *Handelingen van* ANDREAS *en* JOANNES zijn, door den voorheen gemelden bedrieger LEUCIUS, verdicht (*o*). —— Ook zijn de *Handelingen* PAULUS onecht (*p*).

Deze *Handelingen van* PAULUS zijn onderscheiden van een ander geschrivt, het welk de *Handelingen van* PAULUS *en* TEKLA genaemd wordt (*q*). Van dit geschrivt, door GRABE uitgegeven (*r*), hebben TERTULLIANUS (*s*), en HIERONYMUS (*t*), melding gemaekt. Hierin komen vele zeldzame zaken voor, welke LUCAS, indien zy werkelyk gebeurd waren, niet met stilzwijgen zou zijn voorbygegaen.

C. Onder de verdichte *Brieven der* APOSTELEN behoren de *Briev van* PAULUS *aen de* LAODICENSEN, en de *Brievwisseling van* PAULUS *met* den Heidenschen Wijsgeer SENECA, als mede de *Apostolische Regels en Verordeningen.*

(*m*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 3.
(*n*) *Ibidem* l. III. c. 25.
(*o*) BEAUSOBRE l. c. Tom. I. p. 399, 385.
(*p*) EUSEBIUS l. c. l. III. c. 25.
(*q*) GRABE l. c. p. 87.
(*r*) l. c. p. p. 95—
(*s*) *De bapt.* c. 17.
(*t*) *De Vir. Ill.* c. 7.

α. Ten tijde van HIERONYMUS was 'er reeds een gefchrivt, het welk men uitgav voor den *Briev van* PAULUS *aen de* LAODICENSEN, maer ook, toen reeds, als onecht verworpen werd (*u*). Ook is 'er nog zodanig een Briev voor hadden (*v*). Maer het is uitgemaekt, dat dit gefchrivt verdicht zy (*w*); ook hebben de Ouden het zelve reeds als onecht verworpen (*x*). —— Een verkeerd begrip van Coll. IV: 16. heeft aenleiding gegeven tot het verdichten van dezen Briev. Ondertusfchen fpreekt PAULUS, ter aengehaelde plaets, niet van eenen Briev, welken hy aen de LAODICENSEN gezonden had, maer van eenen Briev, welken de LAODICENSEN aen hem gefchreven hadden; zo hebben het ook CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, en andere Kerkvaders begrepen (*y*).

β. De *Brievwisfeling tusfchen* PAULUS *en* SENECA (*z*). is zekerlyk een verdicht ftuk. — De inhoud van deze Brieven beantwoordt in het geheel niet aen het karakter der perfonen, aen welke zy worden toegefchreven. In de zoge-

naem-

(*u*) HIERONYMUS *de Script. Eccl.* c. 5.
(*v*) FABRICIUS l. c. Tom. II. p. 862—
(*w*) WITSIUS *Melet. Leid.* p. 248—
(*x*) GRABIUS l. c. p. 32.
(*y*) FABRICIUS l. c. Tom. I. p. 859.
(*z*) FABRICIUS l. c. Tom. II. p. 892.

naemde Brieven van PAULUS ontmoet met niets van JESUS leer, ook ſpreekt SOCRATES in de Brieven, welke op zijnen naem gaen, in het geheel niets van de natuurlyke zedenleer. Daerenboven kan men uit de gelijkformigheid van den Stijl, in alle die Brieven, ligtelyk opmaken, dat zy alle te zamen, door eenen en denzelvden Schrijver, zijn opgeſteld. Voeg 'er by, dat EUSEBIUS, en de Kervaders, die voor hem geleevd hebben, in het geheel gene melding maken van deze Brievwisſeling.

y. De *Canones Apostolici*, of *Apostoliſche Regels*, beſtaen uit wetten, betreffende het ampt der Leeraren en het beſtuur der Kerke (*a*). Zy maken een getal uit van 85. Deze alle zijn, door de Griekſche Kerk, erkend en aengenomen, in het Concilie, het welk, tegen het einde der VII Eeuw, te Conſtantinopolen gehouden is, en *Trullanum* genaemd wordt (*b*). De Roomſche Kerk evenwel heeft de 35 laetſte verworpen, en 'er maer 50 aengenomen. De Paus STEPHANUS IV deed, op het Concilie 's jaers 769, in het Lateraen gehouden, deze uitſpraek, *Gode heilige algemee-*

(*a*) COTTELERIUS *in Patr. Apoſt.* Tom. I. p. 249—

(*b*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Vol. II. l. VI. p. 61—

ne Roomsche Kerk neemt alleen 50 *hoofdstukken aen van de Apostolische Regelen* (*c*).

Deze Kerkelyke wetten zouden door de Apostelen ontworpen, en aen hunnen leerling CLEMENS den *Romein* overgegeven zijn. — Dan 'er komen verscheidene dingen in voor, welke strijdig zijn met de leer der Apostelen. Ook wordt 'er melding in gemaekt van gewoonten en verordeningen, welke eerst in veel latere tijden zijn ingevoerd. Voeg 'er by, dat men in de geloovwaerdige gedenkstukken der Christelyke Oudheid, voor de VI Eeuw, wanneer de Roomsche Abt DIONYSIUS, bygenaemd de *kleine*, met deze *Canones* is voor den dag gekomen, niets kan vinden, het welk aenleiding zou kunnen geven, om te denken, dat zy van de Apostelen zijn opgesteld.

Zy worden daerom, door alle de Protestanten, met recht verworpen (*d*). Ook zijn 'er onder de Roomschgezinde Schrijvers, die gene zwarigheid maken, om dezelve als onecht te verwerpen (*e*).

Van

(*c*) BELLARMINUS *de Script. Eccl.* p. 54.

(*d*) *Centur. Magdeb. Cent.* I. l. 2. c. 7. DALLÆUS *de Pseudepigr. Apost.* l. III. c. 1. RIVETUS *Crit. S.* l. 1. p. 105—

(*e*) NATALIS ALEXANDER *Hist. Eccl* Sec. I. Diss. 18. p. 195— DU PIN *Nouv. Biblioth des Aut. Eccl.* Tom. I. p. 14— TILLEMONT *Mémoir. pour servir a l'Hist. Eccl.* Tom. II. Part. I. p. 164—

C. Van het zelvde alloi zijn de *Constitutiones Apostolicæ*, of *Apostolische Verordeningen.* Zy zijn in het Grieksch opgesteld, onder dezen tijtel Διαταγαι of Διαταξεις των Αποστολων, en verdeeld in VIII Boeken. Zy behelsen levensregelen voor de Christenen, en handelen mede over het bestuur der Kerke (*f*). — Dan ook in dit werk komen zeer vele dingen voor, welke ons kennelyk naer eenen lateren oorsprong henen wijzen. Er wordt by voorbeeld, gesproken van bepaelde vasttijden, en van zeer vele Feesten. Maer dit alles was by de eerste Christenen onbekend (*g*). Men vindt 'er melding in van de Voorlezers en Bezwerers, die eerst in de volgende tijden zijn ingevoerd. Daerenboven, de Schrijvers der drie eerste Eeuwen maken in het geheel geen gewag van deze *Verordeningen.* EUSEBIUS (*h*), en HIERONYMUS (*i*) hebben dezelve als onecht verworpen (*k*).

D. Eindelyk zijn 'er nog eenige verdichte *Openbaringen* uitgevent. —— Onder de schrivten,

(*f*) COTELERIUS l. c. Tom. I. p. 199— FABRICIUS *Bibl. Græc.* Vol. II. l. V. p. 33—

(*g*) TERTULLIANUS *de jejun.* c. 2, 13. ORIGENES *contra* CELSUM l. VIII.

(*h*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.

(*i*) *In catal. Script. Illustr.*

(*k*) VENEMA *Hist. Eccl.* Tom. III. p. 139 —

welke tegengefproken worden, telt EUSEBIUS ook de *Openbaring* van PETRUS (*l*). SOZOMENUS verhaelt, dat zy van eenige Gemeenten in Palæstina, jaerlyks op den zogenaemden goeden vrydag, openlyk wierd voorgelezen, maer hy houdt dezelve tevens voor onecht (*m*). —— De *Openbaring* van PAULUS, waerin die Apostel het gene hy, opgetrokken in den derden hemel, gezien heeft, zou befchreven hebben, is mede verdicht (*n*). —— Behalven de *Openbaring* van JOANNES, welke wy in den Canon hebben, heeft men aen dien Apostel nog eene andere maer verdichte *Openbaring* toegefchreven (*o*).

Over de tael van het NIEUWE TESTAMENT.

Alle de Boeken van het Nieuwe Testament zijn oorfprongelyk in het *Grieksch* gefchreven. —— Zommigen beweren, dat het Euangelie van MATTHÆUS, en de Briev aen de HEBREEUWEN flechts Griekfche vertalingen zijn van fchrivten, welke oorfprongelyk, door de Schrijveren, in het Hebreeuwsch waren opgefteld. Dan met dit begrip kunnen wy ons niet vereenigen (*p*), en wy hopen

(*l*) *Hift. Eccl.* l. III. c. 3. l. VI. c. 14.
(*m*) *Hift. Eccl.* l. VII. c. 19.
(*n*) SOZOMENUS l. c. FABRICIUS *cod. Apocr. N. T.* Tom. II. p. 199—
(*o*) FABRICIUS l. c. Tom. II. p. 953—
(*p*) *Onderwijs in den Godsd.* III Deel. p. 331—

pen deze zaek, in eene meer byzondere Inleiding tot het Euangelie van MATTHÆUS, en den Briev aen den HEBREEUWEN, wat uitvoeriger te onderzoeken. —— De zonderlinge inval van HARDUINUS, die beweren wilde, dat het gene wy de *Latijnsche* vertaling van het Nieuwe Testament noemen, eigenlyk de Grondtext wezen zou, verdient nauwlyks wederlegging (*q*).

Men kan 'er voornamelyk twee redenen van geven, waerom Gods Geest de Griekſche tael verkozen hebbe. —— Vooreerst omdat deze tael, in dien tijd, het meest by verſchillende volken bekend was. In Italien en Gallien was zy zeer bekend, en door de overwinningen van ALEXANDER, in Egypte en het Oosten nog verder uitgebreid. Het Grieksch was in dien tijd zo algemeen in gebruik, als het Fransch in onze dagen; CICERO zelvs mengde, in zijne gemeenzame Brieven, zomtijds Griekſche woorden onder het Latijn. Maer ten tweeden, dat nader komt, de Griekſche tael werd door de gewijde Schrijvers, en door de eerſte Christenen, voor welke hunne boeken het eerst geſchikt waren, het best en meest algemeen verſtaen. —— Alleenlyk zou het in bedenking komen kunnen, waerom PAULUS zijnen Briev aen den Romeinen niet in het Latijn geſchreven hebbe. Dan de Griekſche tael was, gelijk wy

(*q*) MICHAELIS *Inleid. tot het* N. T. I D. §. 17. p. 191—

reeds opgemerkt hebben, te Rome zeer gemeenzaem. Hy fprak daerom den Romeinfchen Hoofdman te Jerufalem in het Grieksch aen, Hand. XXI: 37. JOSEPHUS, die beroemde Joodfche Gefchiedfchrijver, fchreev zijne Hiftorie van den *Joodfchen Oorlog*, en over de Joodfche Oudheden, zekerlyk om van de Romeinen gelezen te worden (*r*); en evenwel hy bediende zich van de Griekfche tael.

Maer hoedanig is het Grieksch van het Nieuwe Testament? —— De tael, van welke zich de Euangelisten en Apostelen bediend hebben, verfchilt zeker aenmerkelyk van die der ongewijde Schrijveren, welke men gewoon is Clasfifche Griekfche Schrijveren te noemen. Er zijn verfcheidene geleerden geweest, die beweerd hebben dat de Heilige Schrijvers zich van zuiver Grieksch bediend hebben (*s*). Dan niets is 'er blijkbarer, dan dat het Grieksch van het Nieuwe Testament vry wat zweme naer het Hebreeuwsch, en overeenkome met dat de LXX Overzetteren van het Oude Testament. Men vindt 'er eene menigte van Hebraismen in, of fpreekwijzen, welke van de Hebreeuwen ontleend zijn. „ Men kan zeer „ gemakkelyk begrijpen, op wat wijze deze naer „ het Hebreeuwsch zwemende Griekfche tael, „ on-

(*r*) JOSEPHUS *De bello Jud.* in *præm.* §. 2.

(*s*) CARPZOVIUS *Comment. Crit. ad N. T. libros* p. 58— MICHAELIS l. c. p. 235—

„ onder de Joden, kon ontſtaen en onderhouden
„ worden. Men zal zich in het algemeen niet
„ verwonderen, wanneer Joden, die onder de
„ Grieken het Grieksch leerden, in hunne reden
„ Hebraismen invlochten. —— Dan hier by moet
„ men nog voegen, dat van de Joden niet de
„ een of de andere verſtrooid onder de Grieken
„ leerde, maer dat zy, in een redelyk groot getal,
„ in ſteden by elkander bleven, en zich ook, uit
„ hoofde van den Godsdienst en de zeden, tot
„ malkanderen hielden. —— Een volk, op zulk
„ eene wijs by malkanderen zijnde, zal in de
„ vreemde tael, dewelke het van de inboorlingen
„ aenneemt, hoe langs hoe meer van zijne vorige
„ moedertael overbrengen. —— Hierby komt nu
„ nog, dat Alexandrijnſche Joden het Oude Tes-
„ tament in de Griekſche tael overbrachten. Ver-
„ talingen geven dikwerv aenleiding, dat het
„ eigene der ééne in de andere tael werde overge-
„ bracht, zelvs als dan wanneer de vertaler geen
„ het minſte oogmerk heeft van letterlyk te ver-
„ talen. —— Dit moest nu, wanneer geborene
„ Joden den Bijbel in het Grieksch vertaelden,
„ nog meer geſchieden, juist daerom omdat zy
„ niet geborene Grieken waren, en by zulk een
„ gewichtig Boek misſchien al te zorgvuldig by
„ den letter wilden blijven. — Even deze verta-
„ ling, in dewelke de Joden, de Griekſche tael
„ ſprekende, het Oude Testament laſen, droeg

„ ook het hare daertoe by, om *het naer het He-*
„ *breeuwsch zwemende Grieksch* onder de Joden te
„ onderhouden" (*t*).

Het ſtrijdt derhalven geenszins met de Godlyke ingeving, dat de Schrijvers van het Nieuwe Testament zich niet van het allerzuiverst Grieksch bediend hebben. Het *Hellenistisch* of het Joden Grieksch was het best verſtaenbaer voor de eerſte Christenen, die meerendeels uit Joden of Jodengenoten beſtonden, en niemand zal met eenigen grond deze ſtelling beweren kunnen, *in al wat van God ingegeven is, moet men de grootſte zuiverheid en volmaektheid der tael ontdekken.* In tegendeel, dat Grieksch met Hebraismen vermengd, levert een kennelyk bewijs op, dat de Schrivten van het Nieuwe Testament in de eerſte eeuw, en door die Joodſche Schrijveren, op welker naem zy gaen, werkelyk zijn opgeſteld. In de II en III Eeuw was dit Hebreeuwſche Grieksch niet meer in gebruik. „ De Kerkvaders van de II en III
„ Eeuw hebben toch dezen ſchrijvſtijl van het
„ Nieuwe Testament in het geheel niet, ſchoon
„ zy niet altoos den Clasſich-Griekſchen heb-
„ ben" (*u*).

Om deze zelvde reden, moesten de tael en de ſpreekwijzen van het Nieuwe Testament, meer

uit

(*t*) MICHAELIS l. c. p. 213—
(*u*) MICHAELIS l. c. p. 84—

uit de LXX, dan uit de heidenſche Schrijveren worden opgehelderd (*v*).

De *ſtijl* der onderſcheidene Schrijveren is verſchillende. De Godlyke ingeving ſchikte zich naer den byzonderen ſtijl der onderſcheidene Schrijveren (*w*); hier van daen een aenmerkelyk verſchil tusſchen den ſtijl van den eenen en den anderen.

Men ontmoet in de tael en ſtijl van het Nieuwe Testament wel die kunſtige en eigenlyk gezegde welſprekendheid niet, die men by uitheemſche Griekſche Schrijveren aentreft. Maer dit kwam ook niet overeen met het oogmerk, waertoe de Openbaring van het Nieuwe Testament beſchreven is (*x*). Over het algemeen evenwel is de ſtijl der Heilige Schrijveren zeer gepast naer de zaken, welke behandeld worden. Die ſtijl is ongemeen geſchikt om te onderwijzen. De geſchiedenisſen worden eenvouwig en natuurlyk verhaeld; de waerheden van het uiterſte belang worden met eene ongemene klaerheid voorgedragen. Indien de grootſte kunst van welſprekendheid daerin beſtaet, gelijk het waerlyk is, dat men de meest verhevene zaken, in eene eenvouwige tael, en op eene verſtaenbare wijs weet voor te dragen, dan

(*v*) BEAUSOBRE & L'ENFANT *Inl. tot het* N. T. I D. p. 463—

(*w*) *Ibidem* p. 478—

(*x*) *Onderwijs in den Godsd.* III Deel. p. 335—

is 'er geen groter welfsprekendheid, dan die van JESUS en zijne APOSTELEN.

Over de orde der Boeken van het NIEUWE TESTAMENT.

Deze orde is niet altoos dezelvde geweest. In de oude Handfchrivten gingen de *Handelingen der Apostelen* zomtijds voor de *Openbaring*; zomtijds werden die tusfchen de Brieven van PAULUS, en de *Algemene Zendbrieven*, in het midden geplaetst; zomtijds volgden de Brieven van PAULUS op de *Algemene Zendbrieven* (*y*).

Wat de *Euangelien* aengaet. In het *Codex Cantabrigienfis*, zijnde een zeer oud en vermaerd Handfchrivt, het welk BEZA, in het jaer 1581, aen de Academie te Cambridge gefchonken heeft (*z*), beflaet JOANNES de eerfte plaets, daerop volgt MATTHÆUS, wijders LUCAS, en eindelyk MARCUS. In andere Handfchrivten, gaen MATTHÆUS en JOANNES voor, en dan volgen LUCAS en MARCUS (*a*); misfchien volgt JOANNES, uit hoofde van zijne Apostolifche waerdigheid, onmiddelyk op MATTHÆUS, terwijl MARCUS en LUCAS flechts Leerlingen der Apostelen waren (*b*). JOANNES is voor MATTHÆUS

(*y*) FABRICIUS *Cod. Apocr.* N. T. Tom. II. p. 750.
(*z*) MICHAELIS l. c. I D. p. 547—
(*a*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Tom. III. p. 178.
(*b*) LAMPE *Comment. in* JOH. *Proleg.* p. 150—

THÆUS geroepen, Matth. IV: 21, 22. vergel. IX: 9, en daerom meent AUGUSTINUS, dat ook JOANNES Euangelie de eerste plaets moest hebben (*c*). —— CASSIODORUS, een Schrijver van de VI Eeuw, rangschikt de Euangelien achter de Brieven der Apostelen (*d*).

Betreffende de Apostolische Brieven. In de alleroudste Handschrivten, gaen de *Algemene Brieven* voor die van PAULUS (*e*).

Evenwel vindt men, by velen der Ouden, de zelvde rangschikking, welke by ons plaets heeft (*f*). Ook kan 'er zeer goede reden gegeven worden vóór de volgorde. —— De IV *Euangelien* hebben de eerste plaets, omdat daerin die gebeurtenissen verhaeld worden, welke de gronden van onzen Godsdienst uitmaken; daerop volgen aenstonds de *Handelingen der Apostelen*, omdat dit Boek het tweede deel is van LUCAS Euangelie, als mede omdat daerin de uitstorting van den Heiligen Geest, en de prediking van het Euangelie onder alle volken verhaeld worden, welke de Heer JESUS beloovd en voorspeld had (*g*). Dan komen de *Brieven der Apostelen*, omdat daerin de geloovsleer in de Euangelien voorgesteld, nader ver-

(*c*) *Oper.* Tom. IV. p. 872.
(*d*) *De Instit. Divin. list.* c. 13.
(*e*) MILLIUS l. c. §. 236.
(*f*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 24, 25.
(*g*) MILLIUS l. c. §. 193, 195.

klaerd en bevestigd wordt (*h*). Eindelyk wordt het Nieuwe Testament besloten, met de *Openbaring* van JOANNES, omdat zy Voorzeggingen behelst, omtrent toekomende zaken.

De Brieven van PAULUS gaen voor de *Algemene Zendbrieven*, niet omdat de eerstgemelde vroeger geschreven zijn. Er zijn onder PAULUS brieven, die na de *Algemene Zendbrieven* geschreven zijn. Maer het was voegzamer, dat men de Brieven van PAULUS niet van één scheidde, maer in éénen bundel zamenvoegde. —— In de rangschikking van PAULUS Brieven heeft men dien aen de *Romeinen* de eerste plaets gegeven, omdat Rome toenmaels de vermaerde hoofdstad was van het Keizerrijk. Daerop volgen de beide Brieven aen den *Corintheren*, omdat *Corinthus* de hoofdstad was van Achaja en het cieraed van gansch Griekenland. De *Galaters* bewoonden de vermaerde steden van Gallo-Græcia, en daerom is de Briev aen de Gemeenten in Galatien geplaetst, onmiddelyk achter de beide aen de Corintheren; en vermits Gallo-Græcia een geheel landschap was, volgt de Briev aen de Gemeente te *Ephesus*, de vermaerde hoofdstad van Klein-Asia. PHILIPPI was de voornaemste Stad van Macedonien; de Briev aen de *Philippensen* volgt daerom aenstonds op dien aen den Epheseren. Daerna komt die aen de *Colossensen*.

Maer

(*h*) Ibid. §. 195.

Maer waerom de beide Brieven aen de Christenen te THESSALONICA, eene zeer vermaerde Stad van Macedonien, achter de gemelde geplaetst zijn, is niet wel te bepalen. PAULUS en SYLVAS waren, by gelegenheid van een oproer, het welk de ongelovige Joden verwekt hadden, uit die Stad uitgezet, Hand. XVII: 14; maer dit is gene voldoende reden, dat men daerom den Briev aen de *Thessalonicensen* achter aen zou geplaetst hebben. Op de Brieven, aen gansche Gemeenten geschreven, volgen natuurlyk de zulke, die aen byzondere personen hielden, aen TIMOTHEUS, TITUS en PHILEMON. Die aen TIMOTHEUS gaen voor, omdat PAULUS hem by uitnemendheid beminde. Vervolgens komt de Briev aen TITUS, die een medgezel en medearbeider van den Apostel was, daerna die aen PHILEMON, die slechts één der dienaren van de Gemeente der Colossensen geweest is, Coll. IV: 17. Phil. 1, 2, 13. (*i*) —— De Briev aen den *Hebreeuwen* heeft de laetste plaets, omdat men 'er eenigen tijd aen getwijffeld heeft, of dezelve wel door PAULUS geschreven ware. De Grieken evenwel plaetsten denzelven, voor de Brieven aen byzondere personen, onmiddelyk achter die aen den Thessalonicensen (*k*).

De *Algemene Zendbrieven* zijn, op onderschei

(*i*) CARPZOVIUS l. c. p. 96-98.
(*k*) EPIPHANIUS Hær. 42. MILLIUS l. c. §. 237.

dene wijzen, gerangschikt. —— Zommigen hebben aen de beide Brieven van PETRUS de eerste plaets gegeven, daerop volgden de drie Brieven van JOANNES, wijders die van JACOBUS, en eindelyk die van JUDAS (*l*). Anderen hadden deze orde, de beide Brieven van PETRUS, die van JACOBUS, die van JUDAS, en die van JOANNES (*m*). AUGUSTINUS gav de eerste plaets aen de beide Brieven van PETRUS, de tweede aen de drie van JOANNES, de derde aen dien van JUDAS, en de Briev van JACOBUS had de laetste plaets (*n*). By anderen was de rangschikking nog anders. Deze verscheidenheid schijnt veroorzaekt te zijn door de twijffeling, welke 'er plaets had, over de echtheid van zommigen dezer Brieven. —— Die rangschikking evenwel, welke wy in onze Bijbels volgen, is al zeer oud (*o*) en de gemeenste (*p*). Maer waerom JACOBUS den voorrang heeft, boven PETRUS en JOANNES, kunnen wy niet bepalen. Het is wat ver gezocht, dat men de rangschikking van PAULUS zou gevolgd hebben, die de gemelde drie Apostelen in deze orde plaetst, JACOBUS, CEPHAS, en JOANNES, Gal. II: 9. (*q*)

Over

(*l*) *In Can. Apost. Can.* 75.
(*m*) RUFFINUS *in expos. Symb.*
(*n*) AUGUSTINUS *de doctr. Christ.* l. II. c. 8.
(*o*) GREGORIUS NAZIANZENUS Carm. 33.
(*p*) SIMONIUS *Hist. Crit.* N. T. Part. I. c. 17.
(*q*) MILLIUS l. c. §. 238.

Over de Vertalingen van het NIEUWE TESTAMENT.

Het NIEUWE TESTAMENT werd oorſprongelyk in het Grieksch beſchreven, om dat die tael het meest geſchikt was voor die volken, tot welker nut die Boeken het eerst werden opgeſteld. —— Maer het Euangelie moest aen alle volken worden bekend gemaekt. Zouden nu andere Natien, en volgende geſlachten, die der Griekſche tael onkundig waren, de Godlyke Schrivten der Apostelen leſen, dan was het nodig, dat dezelve in onderſcheidene talen wierden overgezet.

Al zeer vroeg heeft men werk gemaekt van vertalingen.

De *Syriſche* is de eerſte geweest (*r*). —— Er is eene tweederlei *Syriſche* Overzetting, eene oudere en latere. —— In de oude Syriſche Overzetting ontbreken de Αντιλεγομενα, dat is die ſchrivten, aen welker echtheid in de eerſte tijden getwijffeld werd. „ Men geloovt doorgaens, zegt „ de Ridder MICHAELIS (*s*), dat *Antiochia* de plaets „ zy, waer zy gemaekt is; ik heb 'er niets tegen, „ maer vermits evenwel elk een inwoner van „ Antiochia, in de eerſte eeuwe, ook nog in de „ tweede en derde, de Griekſche tael verſtond, „ zo zoude ik eer op *Edesſa* denken, waer het

(*r*) MICHAELIS *Inleid. tot het N. T.* I D. p. 647—

(*s*) l. c. p. 664.

„ Christendom zo vroeg gegrond is, en zich van
„ daer verder door Asia verspreid heeft."

De *nieuwere Syrische* Vertaling, in welke ook de Αντιλεγομενα gevonden werden, is van lateren oorsprong (*t*).

Van tijd tot tijd is het Nieuwe Testament, ten dienste der inwoneren van *Asia* en *Africa*, in het Arabisch, Athiopisch, Koptisch en andere talen overgezet (*u*).

Ook is het nieuwe Testament overgebracht in de talen der volken van *Europa*. —— De LATIJNSCHE Vertaling is de moeder van bykans alle Europische Overzettingen (*v*). —— De *Fransche*, *Italiaensche*, *Spaensche*, en oude *Duitsche*, voor de XVI Eeuw uitgekomen, zijn uit het Latijn gemaekt. De *Duitsche* vertaling van den groten LUTHER is wel uit den oorsprongelyken Text gemaekt, „ maer men ziet evenwel overal, dat hy
„ zich daerby, voor alle andere, van de *Vulgata*,
„ waeraen hy van der jeugd af gewend was, bediend heeft; en het zou hem onmogelyk geweest zijn, zonder die hulpmiddelen, welke
„ wy tegenwoordig hebben, zulk eene volmaekte
„ overzetting des Bijbels voort te brengen, wanneer hy niet de Vulgata tot hulp genomen, en
„ zich zelven de wet gemaekt hadde, van haer
„ niet

(*t*) *Ibidem* p. 680—
(*u*) *Ibidem* p. 713—758.
(*v*) *Ibidem* p. 759—

„ niet anders aftewijken, dan wanneer hy zeker „ wist dat zy dwaelde" (*w*).

Ten tijde van AUGUSTINUS was 'er reeds een groot getal van *Latijnsche* Overzettingen (*x*). Trouwens door de wijduitgestrektheid der Romeinsche Heerschappy, was deze tael spoedig vry algemeen geworden. Onder alle deze Latijnsche Vertalingen, was 'er ééne, welke AUGUSTINUS de *Italiaensche* noemt. —— HIERONYMUS vond de Latijnsche Overzettingen zeer gebrekkig. Onder alle de Latijnsche Kerkvaders is 'er, voor en na hem, niemand bekwamer geweest, om hierin verbetering te maken. Op aendrang van Paus DAMASUS zette hy zich, omtrent het jaer 384, om niet alleen het gansche Oude Testament, waervan men slechts eene vertaling had uit het Grieksch der LXX, uit het oorspronkelyk Hebreeuwsch, in het Latijn over te zetten, uitgenomen de Psalmen, welke in oude Latijnsche versen in de Kerken gezongen werden, maer hy volvoerde ook dezen arbeid, met opzicht tot het geheele Nieuwe Testament, welke hy uit den Griekschen Grondtext vertaelde (*y*). Evenwel bleev nog de oude Italiaensche vertaling in gebruik, te gelijk met de verbeterde Overzetting van HIERONYMUS; hy klaegde daerom, dat zommigen aen de oude ver-

(*w*) *Ibidem* p. 760, 761.
(*x*) AUGUSTINUS *de Doctr. Christ.* l. II. c. 11.
(*y*) HIERONYMUS *Catal. Script. Eccl.* in fine.

taling, boven zijnen arbeid, den voorrang gaven (z). Ten laetsten is 'er uit beide deze eene derde vertaling vervaerdigd, welke de Roomschgezin len de *Vulgata* of *gemene* noemen.

Deze VULGATA heeft het Concilie van Trente, in de 4de zitting, 's jaers 1546, voor *Authentiek* verklaerd, zodat niemand, onder eenig voorwendsel, zou mogen ondernemen, om dezelve tegen te spreken. Evenwel deed Paus SIXTUS V. in het jaer 1590. eene nieuwe uitgaev van de *Vulgata* in het licht komen, en deze uitgaev, zegt hy, moet voor die *Vulgata* gehouden worden, welke door het Trentische Concilie voor Authentiek verklaerd is. Welk eene tegenstrijdigheid? hoe heeft het Concilie van Trente, in het jaer 1546, eene uitgaev van de *Vulgata* voor Authentiek kunnen verklaren, welke eerst 44 jaren daerna is in het licht gekomen? De gemelde Paus bedreigde den Kerkelyken ban aen ieder, die het zou durven ondernemen, om in zijne uitgaev de minste verandering te maken. Evenwel veroorloovde zich CLEMENS VIII, in het jaer 1592, eene andere uitgaev in het licht te brengen, welke van die van SIXTUS zeer aenmerkelyk afweek. Maer hoe nu het onfeilbaer gezach van den Pausselyken Stoel gered? CLEMENS VIII. vond 'er op uit, dat de Bulle van SIXTUS V, voor den Bijbel geplaetst, aen

(z) *Epist. ad* MORELLUM.

aen de poorten van de ST. PIETERS Kerk niet was aengeplakt geweest, en daeruit werd afgeleid, dat SIXTUS, in dit geval, niet van den Pausselyken Stoel gesproken had.

Maer vooral moeten wy ons wat nader bepalen by onze *Nederlandsche* Overzetting, welke onder de beste vertalingen ééne der eerste plaetsen verdient.

In de eerste tijden, na de Kerk-hervorming, bediende men zich van eene Nederlandsche Overzetting, welke eigenlyk niet anders was dan eene vertaling van eene vertaling, zijnde gevolgd naer de Hoogduitsche Overzetting van LUTHER, waer over wy reeds in het voorbygaen iets gezegd hebben. —— Op de Provinciale Synode te Dordrecht in het jaer 1574 werd daerom voorgesteld, gelijk ook reeds op de Synode te Embden in het jaer 1571 geschied was, of het niet nuttig ware, aen eene verbeterde Overzetting te arbeiden. Men besloot de zaek uit te stellen, tot dat de Fransche en Latynsche Overzetting zouden zijn uitgekomen, om daerdoor gemakkelyker werk te hebben. Op het Nationale Synode te Dordrecht in het jaer 1578 werd die vraeg nog nader voorgesteld, met dat gevolg, dat de Heer van ALDEGONDE, en PETRUS DATHENUS gelast wierden, naer bekwame mannen tot dit gewichtig werk om te zien. Er is evenwel voor als toen niets van geworden. In de volgende Nationale Synode te Middelburg

'sjaers 1581 werd de uitvoering aen de vier Classen van Antwerpen, Gent, Delft, en Utrecht aenbevolen, zullende elk een vierde van den Bijbel ter vertaling op zich nemen. Maer de omstandigheden van tijden en zaken, vooral in Braband en Vlaenderen, maekten dit werk ondoenlyk. In de Nationale Synode van 's Hage in het jaer 1586, door den Graev van LEICESTER uitgeschreven, werd de Heer van ALDEGONDE, die zo in de Oorspronglyke, als in de Nederduitsche talen, zeer bedreven was, verzocht dezen gewichtigen taek op zich nemen, dan die Heer verschonende zich, uit hoofde van gebrek aen tijd. —— De Provinciale Synode van Zuidholland, in het volgend jaer te Delft vergaderd, verkoos vier Predikanten tot Overzetters van den Bijbel; maer de bezwaerde staet van 's Lands geldmiddelen maekte, dat dit werk genen voortgang hadde. In de Zuidhollandsche Synode te Leiden, in het jaer 1592, besloot men, by den Heer van ALDEGONDE nader aen houden, of, zo dit mislukte, de zaek aen de vier Predikanten, in het Synode van Delft verkozen, aen te bevelen, en hun eenige helpers in het schrijven toe te voegen. De zaek werd ter vergadering van de Algemeene Staten gebracht, en hun Hoog Mog. oordeelden, dat ALDEGONDE nader behoorde aengezocht te worden, en dat 'er eenige der bekwaemste Leeraren dienden gevolmachtigd te worden, met welke Heer van ALDEGONDE

zou

zou raedplegen. Dit gav aenleiding, dat 'er besloten wierd, vijf Predikanten, uit de onderscheidene Provincien, te verkiezen, om met de Heer ALDEGONDE mede te werken, en zijne Vertaling over te zien.

De Heer van ALDEGONDE werd, door de Algemeene Staten, tegen 15 Sept. 1594 ontboden, om in H. H. M. M. Vergadering te verschijnen. Hy werd verzocht den Lande den byzonderen dienst te doen, van de bekwaemheden, met welke God hem begivtigd had, te willen besteden, om den Bijbel, uit het oorspronkelyke, in het Nederduitsch over te zetten. ALDEGONDE liet zich, na eenige vriendelyke verschoningen, dezen last welgevallen, en zette zich ten dien einde met 'er woon te Leyden neder. Tot overzieners van zijne Vertaling werden hem toegevoegd de Predikanten HELMICHIUS uit Zuid-, PLANCIUS uit Noordholland, Du DIEU uit Zeeland, en DRUSIUS uit Friesland. Gelderland, Utrecht, en Overyssel verklaerden onvoorzien te zijn, van een genoegzaem getal Predikanten, en zich te gedragen tot het gene, by de andere personen, tot het overzien der Vertaling benoemd, zou gedaen worden. —— ALDEGONDE maekte eenen aenvang van zijnen arbeid; maer zijne aenstelling, door Hun Hoog Mog., tot Gezant naer Frankrijk, deed dit werk wederom staken. Alleenlyk stelde hy aen de Overzieners zijne Vertaling van MOSES

eerste Boek ter hand, maer niet zo bearbeid, als hy zelvs wel gewenscht had. Te huis gekomen, maekte hy zich gereed, om het werk met allen yver, te hervatten; maer de dood, die hem 15 Dec 1598 overviel, maekte een einde van dien arbeid.

In het jaer 1599 waren de Hollandsche Synoden ernstig bedacht op middelen, om dit hoogstnodig werk voort te zetten. Die van Zuidholland benoemden CORNELII en HELMICHIUS, beide Predikanten te Delft, om den arbeid van ALDEGONDE voor te zetten, en de Hoogleeraer GOMARUS werd verkozen, om de vertaling over te zien. Dan zouden de gemelde Predikanten, van welke HELMICHIUS kort daer na te Amsterdam beroepen werd, behoorlyken voortgang maken, was het nodig, dat hun verligting van den gewonen dienst verzorgd wierdt. Hiertoe vond men gene gelegenheid, en dit was de oorzaek, dat de Vertalers, met hun volle dienstwerk bezwaerd, weinig of gene vordering maken konden. Alleenlyk werden zy van den predikdienst in de week ontslagen, waerop zy, met des te meerderen yver, aen de vertaling arbeidden, zodat zy aen de Synode te Edam, in het jaer 1704, te kennen gaven, dat zy in het kort der Kerke eene proev van hun werk hoopten te geven. Dan in het volgende jaer, werd CORNELII door den dood wechgenomen, en HELMICHIUS ging alleen met het werk voort.

De-

Deze had zijne vertaling van Genesis nog niet volkomen geëindigd, toen hem de dood overviel op den 29 Aug. 1608 —— Hiermede bleev het werk der vertaling steken, en is, uit hoofde van de bekende verwarringen in de Nederlandsche Kerken, blijven rusten, tot de Nationale Synode van Dordrecht, welke in het jaer 1618 eenen aenvang nam.

Het stuk der Overzetting kwam, in de zesde zitting 19 Nov. 1618, ter tafel van de Nationale Synode. Men besloot tot eene geheel nieuwe Vertaling, waerby de volgende regelen moesten in acht genomen worden, dat men, zo veel de klaerheid van de Nederlandsche tael toeliet, by den oorsprongelyken Text blijven zou; dat men zulke Hebreeuwsche en Griekſche spreekwijzen, welke niet voegzaem letterlyk konden vertaeld worden, op den kant zou aentekenen; dat men de woorden, welke, ter aenvulling van den zin, moesten ingelascht worden, tusschen twee haekskens plaetsen zou; dat 'er een korte inhoud voor ieder Boek, en ook voor elk een Hoofdstuk, zou gesteld worden; eindelyk dat 'er, by duistere plaetsen, korte verklaringen op den kant zouden gezet worden, om daerin reden van de Overzetting te geven.

Men bepaelde het getal der Overzetters op zes personen, drie voor het Oude en drie voor het Nieuwe Testament, ook zouden 'er, tot het overzien van het werk, uit ieder Synode twee verkozen

worden, een voor het Oude en een voor het Nieuwe Testament. — Men oordeeldde, dat vier jaren genoeg waren, om de Vertaling aftewerken, en dat 'er mede zou begonnen worden, drie maenden na het ſcheiden van de Nationale Kerkvergadering. Er werd vastgeſteld, dat de Overzetters het gene zy vertaeld hadden, van drie tot drie maenden, aen Hun Hoog Mog. vertonen, en vervolgens aen de Overzierers zenden zouden. Ten aenzien der Apocrijphe Boeken, die van ouds af met de Heilige Schrivten in één ſtuk waren zaem gevoegd geweest, werd beſloten, dat deze ook uit het Grieksch zouden vertaeld, en niet achter het Oude Testament, gelijk voorheen, maer achter het Nieuwe geplaetst worden, met eenen byzonderen tijtel, waerop uitdrukkelyk wierd aengewezen, dat het menſchelyke ſchrivten zijn, en met eene byzondere letter.

Tot Overzetters van het Oude Testament, werden verkozen JOH. BOGERMANNUS, Voorzitter der Vergadering, en toenmaels Predikant te Leeuwaerden, GULIELMUS BAUDARTIUS Pred. te Zutphen, en GERSON BUCERUS Pred. te Veere; tot Overzetters van het Nieuwe Testament, werden benoemd JAC. ROLANDUS Pred. te Amſterdam, HERM. FAUKELIUS Pred. te Middelburg, en PETRUS CORNELII Pred. te Enkhuizen.

Tot het overzien der Vertaling van het Oude Testament, werden aengeſteld, uit Gelderland

ANT. THYSIUS Hoogleeraer der H. Godgel. te Harderwyk, uit Zuidholland JOH. POLYANDER Hoogleeraer der H. Godgel. te Leyden, uit Noordholland PETRUS PLANCIUS Pred. te Amſterdam; uit Zeeland JODOCUS LARENUS Pred. te Vliſsingen; uit Friesland LIBRANDUS LUBBERTUS Hoogleeraer der H. Godgel. te Franeker; uit Overyſsel JAC. REVIUS Pred. te Deventer; en uit Stad en Lande FRANC. GOMARUS Hoogleeraer der H. Godgel. te Groningen. —— De overziening der vertaling van het Nieuwe Testament werd aenbevolen, aen de volgende: uit Gelderland SEBASTIANUS DAMMAN, uit Zuidholland FESTUS HOMMIUS, uit Noordholland GOSUINUS GELDORPIUS, uit Zeeland ANT. WALÆUS, uit Friesland BERNARDUS TULLENIUS, uit Overyſsel JOH. LANGIUS, Predikanten te Zutphen, Leyden, Amſterdam, Middelburg, Leeuwaerden, en Vollenhoven, alsmede uit Stad en Lande UBBO EMMIUS, Hoogleeraer in de Geſchiedeniſsen en Griekſche tael te Groningen. —— Die van Utrecht hadden verzocht, dat de verkiezing van Overzieners uit die Provincie mogt uitgeſteld worden, tot dat de Kerk van dat Landſchap bekwame mannen tot dat werk hebben zou, en werden gemachtigd, om, met toeſtemming van de benoemde Vertalers en Overzieners, de hunne daer by te voegen. LANGIUS werd in het volgende jaer naer Utrecht beroepen, en daerom ſtelde de Overyſselſche Synode

toen CASPARUS SIBELIUS, Pred. te Deventer, in zijne plaets.

In de Na-handelingen (*Post Acta*) besloten de Inlandsche Godgeleerden een smeekschrivt aen Hun Hoog Mog. over te leveren, dat de personen, tot het overzetten van den Bijbel benoemd, om des te meerderen spoed te kunnen maken, van hunne Kerkelyke en andere bedieningen, middelerwijl mogten ontslagen worden, op eene bepaelde plaets zamenkomen, alsmede dat de nodige penningen tot dit werk mogten bepaeld worden. Dan het hervatten van den oorlog met Spanje, en andere omstandigheden maekten, dat de zaek wierd uitgesteld. Dit duurde tot 11 April 1624, wanneer de Algemene Staten besloten, dat de Gemachtigden, tot het overzetten van den Bijbel, dit werk bevorderen zouden, en ten dien einde ieder halv jaer by één komen, om het gene ieder gedaen gehad in te brengen en te vergelyken.

In het volgende jaer 1625 op den 22 Mai kwamen de Overzetters in 's Gravenhage te zamen. De plaets van FAUKELIUS, die gestorven was, werd vervuld door A. WALÆUS, thans Hoogleeraer de H. Godgel. te Leyden, en die van CORNELII, die mede gestorven was, door FESTUS HOMMIUS. By deze kwamen JOH. POLYANDER Hoogleeraer der H. Godgel. te Leyden, en HENRICUS ROSÆUS Pred. in 's Hage. —— Zy verzochten by de Algemene

Sta-

Staten, dat de Overzetters van den Bijbel, voor twee of drie jaren, van hunne gewoone dienften mogten ontflagen worden, in eene plaets, van eene goede boekery en andere hulpmiddelen voorzien, vergaderen, en van nodig onderhoud verzorgd worden. Hun Hoog Mog. befloten 16 July 1625, dat de Overzetters te Leyden zouden vergaderen, en dat aen de Staten der Provincien zou gefchreven worden, om dezelve van hunne gewone dienften te ontflaen, met behoud der wedden. Op den 13 Nov. 1626 hielden de Gevolmachtigden tot de Overzetting, waerby die van Utrecht HRN. TECHMANNUS, en JOH. LANGIUS verkozen hadden, zo velen 'er voor dien tijd van hunnen dienst ontflagen waren, hunne eerfte byeenkomst. Middelerwijl waren zommigen der perfonen, die tot Overzieners benoemd waren, aflijvig geworden, en andere in hunne plaetfen aengefteld.

Hun Hoog Mog. bericht gekregen hebbende, dat Overzetting van het Oude Testament voleindigd was, befloten, om de Staten der byzondere Provincien aen te fchrijven, dat de Overzieners mogten gelast worden, zich tegen 1 July 1632 te Leyden te bevinden. Met het begin van Sept. 1633 was de Overziening der vertaling van het Oude Testament voleindigd. —— Twee maenden daerna begon de Overziening der vertaling van het Nieuwe Testament, en dit werk werd 31 Aug. 1634 geheel voleindigd.

In de *Kantteekeningen* hebben de Overzetters zich toegelegd, om eenige duistere plaetsen op te helderen, en de zulke, op welke andere gezindheden zich, tot ſtaving hunner gevoelens, beroepen, van alle zwarigheden te ontheffen, om een genoegzame oplosſing der zwarigheden aen de hand te geven; ook hebben de Overzieners de gelijkluidende plaetſen by de Kantteekeningen gevoegd.

Volgens het beſluit der Algemene Staten in het jaer 1639, wordt het oorſprongelyke van deze vertaling te Leyden bewaerd, onder het opzicht der Regeering van die Stad.

Die meer byzonderheden begeert, omtrent onze Nederlandſche Overzetting van den Bijbel, welke zeer nauwkeurig en getrouw is, kan volkomen te recht raken, by N. HINLOPEN *Historie van de Nederlandſche Overzetting des Bijbels*, Leyden 1777, waeruit ik dit kort bericht meerendeels getrokken heb.

Over de verdeeling in Kapittelen en Verſen.

De Euangelisten en Apostelen hebben de Boeken van het Nieuwe Testament in eene doorgaende rede geſchreven. De tegenwoordige onderſcheiding, in Kapittelen en Verſen, gelijk men het noemt, is van lateren oorſprong.

Wat de *Kapittelen* of Hoofdſtukken aengaet. — De gewoonte, om de Heilige Schrivten in de

Godsdienſtige vergaderingen der Christenen openlyk voor te lezen, ſchijnt het eerst de onderſcheiding in zekere *ſneden* of *afdelingen* te hebben ingevoerd. Van deze onderſcheiding vindt men al eenige melding by JUSTINUS *den Martelaer*, en TERTULLIANUS. Vervolgens heeft men ook de Schrivten van het Nieuwe Testament in Hoofdſtukken beginnen te verdeelen, om de Euangelisten met elkanderen te vergelyken, of om zekere plaetſen aen te halen, en des te gemakkelyker op te zoeken (*a*).

TATIANUS, een Leerling van JUSTINUS *den Martelaer*, in de II Eeuw, ſchreev een zeker zoort van *Overeenſtemming der Euangelisten*, of liever een uittrekſel uit de verhalen der Euangelisten, en heeft den Text in *grotere afdeelingen* onderſcheiden, welke door de Griekſche letteren Α. Β. Γ. Δ. enz. werden aengewezen, en op den kant was de hoofdzakelyke inhoud van elk eene Afdeling voorgedragen. In MATTHÆUS waren 68, in MARCUS 48, in LUCAS 83, en JOANNES 18 zulke *Sneden* of *Afdeelingen* (*b*). —— Deze *overeenſtemming der Euangelisten* van TATIANUS is niet meer voor handen (*c*).

De vermaerde AMMONIUS, bygenaemd SACAS, die in de III Eeuw geleevd heeft, ſchreev mede eene *Overeenſtemming der Euangelisten*, in welke hy, naest

(*a*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Tom. III. p. 122.
(*b*) MILLIUS *Proleg.* §. 354.
(*c*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Tom. V. p. 82.

het Euangelie van MATTHÆUS, de gelykluidende plaetfen der andere Euangelisten ftelde, zekerlyk in vier Colommen (*d*). Van dit werk is niets meer overig: want de Overeenftemming, welke AMMONIUS wordt toegefchreven, is in eene andere orde gefchikt. Deze had de Euangelien, in mindere Afdeelingen, of *Hoofdftukken*, onderfcheiden, en met getallen op den kant geteekend (*e*).

Omtrent het einde der IV Eeuw, heeft een zeker iemand, denkelyk THEODORUS, Bisfchop van Mopfuestia, het eerst de Brieven van PAULUS in grotere *Afdeelingen* onderfcheiden, met byvoeging van eenen *korten inhoud*. In den Briev aen de *Romeinen* waren 19, in den *eerften* aen den *Corintheren* 9, in den *tweeden* 11, in dien aen de *Galaten* 12, in dien aen de *Ephefen* 10, in dien aen den *Philippenfen* 7, in dien aen den *Colosfenfen* 10, in den *eerften* aen den *Thesfalonicenfen* 7, in den *tweeden* 6, in den *eerften* aen TIMOTHEUS 18, in den *tweeden* 9, in dien aen TITUS 6, in dien aen PHILEMON 2, en in dien aen de *Hebreeuwen* 22 zodanige Afdeelingen (*f*).

De verdeeling der KAPITTELEN, zo als wy dezelve thans vinden, is van lateren oorfprong. Er is wel die menen, dat dezelve door de Oudvaders dat

(*d*) EUSEBIUS *Epift. ad* CARPIANUM.
(*e*) HIERONYMUS *in Præf. ad Euang.* MILLIUS l. c. §. 658.
(*f*) MILLIUS l. c. §. 856.

der eerste Eeuwen zy uitgevonden, en dat dezelve reeds, ten tijde van HIERONYMUS en AUGUSTINUS, in gebruik geweest zy (*g*). Maer de bewijzen, welk voor dit begrip worden ingebracht, zijn niet voldoende (*h*). —— De Cardinal HUGO *de St.* CARO, die in de XIII Eeuw leevde, en in het jaer 1260 gestorven is, is de uitvinder van de tegenwoordige verdeeling in KAPITTELEN. Hy gav *Biblia cumpostilla* in het licht; en, in dezen Bijbel, is het eerst de onderscheiding in KAPITTELEN te vinden; zy werden wederom in VII mindere sneeden, door de 7 letteren A, B, C, D, E, F, G, op den kant geteekend, verdeeld. De *postillen* waren korte aenmerkingen, op den rand geplaetst, en werden dus genaemd, omdat zy *achter* den Text volgden. De zeer Geleerde PRIDEAUX verhaelt dit omstandig, in zijne *aeneenschakeling van het O. en N. Verbond* (*i*).

Deze verdeeling in KAPITTELEN heeft zekerlyk eene grote nuttigheid, in het aenhalen en naslaen der plaetsen van het Nieuwe Testament. Maer zy is dikwijls min oordeelkundig, zodat de Hoofdstukken zeer dikwerv op zulke plaetsen de verdeeling maken, alwaer de nauwkeurigste zamenhang is, byvoorbeeld Eph. V: 1. Coll. IV: 1. (*k*).

(*g*) CROJUS *Observ.* S. c. VI. p. 55—

(*h*) MILLIUS l. c. § 1072.

(*i*) I Deel p. 521—

(*k*) MICHAELIS l. c. I D. p. 1430.

De onderscheiding in mindere onderdelen, welke wy gewoon zijn VERSEN te noemen, is nog van lateren tijd.

EUTHALIUS, Bisschop van *Sulce* in Egypte, die op het einde der V Eeuw leevde, heeft het eerst de Brieven van PAULUS in *versen* verdeeld, welke hy ϛιχους noemde. De Briev aen de *Romeinen* had 920 ϛιχους of versen, de *eerste* aen de *Corintheren* 870, de *tweede* 590, aen de *Galaten* 923, aen de *Ephesen* 312, aen de *Philippensen* 208, aen de *Colossensen* 208, de *eerste* aen de *Thessalonicensen* 193, de *tweede* 106, de *eerste* aen TIMOTHEUS 230, de *tweede* 172, aen TITUS 97, aen *Philemon* 37, aen de *Hebreeuwen* 703 (*l*). Wat later heeft EUTHALIUS, op aendrang van ANTHANASIUS, die naderhand Bisschop van *Alexandrien* geworden is, zoortgelyke onderdelen gemaekt in de schrivten der andere Apostelen (*m*). —— „ De Στιχοι, zegt de Ridder MICHAELIS (*n*), waren niet anders dan regels, die een zeker getal van letteren behelsden, en uit dien hoofde dikwerf in het midden van het woord ophielden. Men moet zich, als men dit verstaen wil, een recht denkbeeld maken, hoe de Ouden geschreven hebben. Zy verdeelden hun blad zeer nauwkeurig door streepjes, naer de welke zy schreven; alle bla-

„ den

(*l*) MILLIUS l. c. §. 942.
(*m*) MILLIUS l. c. §44—
(*n*) l. c. p. 1430.

„ den hadden even veel regels, en elke regel even „ veel letters; en men kan nog, op vele hand- „ schriften, die linies bemerken, waerna zy ge- „ schreven hebben."

De VERSEN, gelijk zy genoemd worden, in welke het Nieuwe Testament thans verdeeld is, zijn het werk van den geleerden Boekverkoper ROBERTUS STEPHANUS. In het jaer 1551 gav hy een Nieuw Testament uit, in versen verdeeld. Deze uitgaev behelst den Griekschen Text, op de gezegde wijs onderscheiden, met de Vulgata aen de eene, en de Latynsche Vertaling van ERASMUS aen de andere zijde, in groot 12o. Zoortgelyk eene onderdeeling had reeds de Joodsche Rabbi MORDECHAI of ISAAC NATHAN, omtrent het midden der XV Eeuw, in het Oude Testament ingevoerd. Dit spoorde den gemelden geleerden Boekdrukker aen, om zoortgelyk eene mindere onderscheiding, ook in het Nieuwe Testament, te maken (*o*). Zijn zoon HENDRIK STEPHANUS bericht ons (*p*), dat zijn Vader ROBBERT deze verdeeling in versen, op de reis van Lions naer Parys, *onder het Paerdrijden* gemaekt hebbe. Dit verstaet MICHAELIS (*q*) zo, dat STEPHANUS, vermoeid van het rijden, dit werk in de herberg verricht hebbe.

Deze onderverdeelingen geven zekerlyk veel ge-

(*o*) PRIDEAUX l. c. p 596.
(*p*) *In Præf. ad Concord.* N. T.
(*q*) l. c. p. 1433.

mak, in het aenhalen van byzondere plaetsen, en zonder dezelve zou men gene *Concordantien* hebben kunnen vervaerdigen. Maer met dit alles zijn zy zeer gebrekkig. De onderscheiding is menigwerv zeer kwalyk geplaetst, zodat de zin der reden verward worde. Zaken, welke blijkbaer zamenhangen, worden dikwerv van één gescheurd, en dit heeft aenleiding gegeven, dat 'er maer al te dikwijls van een byzonder vers eene verkeerde verklaring, gelijkstrijdig met het verband der reden, gemaekt worde (*r*). „ Het ware
„ te wenschen, dat men versen, waerin men niet
„ op den zin, maer op het getal der letteren ge-
„ let had, gemaekt hadde: dan zouden zy niet in
„ staet geweest zijn, om den zin der rede ver-
„ warren. Dan men moet thans, by aldien niet
„ alle tot dus verre geschreven Boeken en Schrivten
„ onbruikbaer worden zullen, by de verdeeling van
„ STEPHANUS blijven, en zich, in de uitgaven des
„ N. T., maer in acht nemen, dat de regel niet
„ met het vers geëindigd worde (*s*)."

Evenwel zou men, tot meerdere klaerheid van den zin, de reden onafgebroken kunnen laten doorlopen, en het getal der versen op den kant kunnen aenwijzen, wanneer men het zelvde ge-

(*r*) RUD. WETSTEIN *Diss. de distinc.* N. T. RAMPÆUS *Comment. Crit. in N. T.* §. 37.

(*s*) MICHAELIS l. c. p. 1434.

gemak, in het aenhalen en opzoeken der plaetsen, behouden zou, gelijk dit, door den oordeelkundigen Heer Y. VAN HAMELSVELD, in zijne nieuwe vertaling der Euangelien, onder den tijtel *Levensbyzonderheden van* JESUS CHRISTUS, onlangs uitgegeven, is waergenomen.

B. INLEIDING

TOT DE

EUANGELIEN.

Over den naem en het oogmerk der Euangelien.

EUANGELIE is een Grieksch woord, en beteekent *eene blijde boodschap*, eene tijding, welke by uitnemendheid aengenaem is. —— In eenen ruimeren zin wordt het genomen, voor de leer der Zaligheid, welke door de Apostelen gepredikt, en in hunne schrivten geboekt is. Trouwens 'er kan, voor het zondig menschdom, geen blijder boodschap, gene aengenamer tijding, gedacht worden dan deze, dat JESUS CHRISTUS zy *in de waereld gekomen, om zondaren zalig te maken, en voor allen die Hem gehoorzaem zijn, de oorzaek van eene eeuwige Zaligheid geworden* zy. By de geboorte van den Heiland, deed daerom de Engel

des HEEREN deze boodfchap: *ik verkondig u grote blijdfchap.* —— In eenen engeren zin, worden die Schriften de EUANGELIEN genaemd, welke een omftandig bericht behelfen van het gene de Verlosfer van zondaren, van zijne geboorte tot zijne hemelvaert, gefproken, gedaen en geleden heeft, met één woord, de levensbefchrijvingen van den gezegenden JESUS. —— Hiervan daen heten de Schrijvers van deze gefchiedkundige berichten de EUANGELISTEN.

De laetstgemelde beteekenis van het woord EUANGELIE, in den engeren zin, noemt de Ridder MICHAELIS (*t*) eene *nieuwe Kerkelyke* beteekenis, wanneer het voor eene *levensbefchrijving van* CHRISTUS genomen wordt.

Het hoofdoogmerk der Openbaring is, om den weg der Verzoening aen te wijzen. Hierom was het hoofddoel der Propheten van het Oude Testament, om den beloovden Verlosfer, in alle zijne kenmerken, omftandig af te teekenen. Het oogwit der Euangelisten was, om een bericht te geven, omtrent de komst, het leven, de daden, en het lijden van den gezegenden JESUS, opdat het blijken mogt, dat Hy aen de kenmerken van den MESSIAS, door de Propheten opgegeven, volkokomen beantwoordde.

(*t*) l. c. II D. p. 1, 2.

De

De Inhoud der Euangelien.

De inhoud der Euangelien is derhalven geheel gefchiedkundig. —— De Schrijvers hebben de woorden, welke de Heiland, die Godlyke Leeraer, by onderfcheidene gelegenheden gefproken, en de merkwaerdige Redevoeringen, welke Hy gehouden heeft, zorgvuldig aengeteekend; zy hebben zijne bedrijven, vooral nadat Hy als Leeraer openlyk was te voorfchijn gekomen, en de verbafende wonderen, welke Hy verricht heeft, omftandig befchreven, en alle houden zy zich bezig, met een uitvoerig bericht te geven, van 's Heilands verzoenend lijden en fterven, en van zijne daerop gevolgde opftanding.

Ondertusfchen geven de Euangelisten gene volledige en tijdrekenkundige befchrijving van 's Heilands leven. —— Zy hebben niet alle zijne woorden en daden, met alles wat Hem, geduurende zijn verkeer hier op aerde, bejegend is, tot de minfte byzonderheden toe opgeteekend; dan zouden hunne fchrivten van eene verbafende grootheid geworden zijn, Joh. XXI. Ook binden zy zich niet altoos aen de orde van den tijd. Zeer dikwijls voegen zy zaken van dezelvde zoort te zamen, offchoon zy op verfchillende tijden zijn voorgevallen. —— Trouwens hun oogmerk en voornemen was niet zo zeer, om eene kunstiggeordende levensbefchrijving van den Heiland te

vervaerdigen, als wel om, uit ettelyke meest merkwaerdige byzonderheden, in zijne leer, daden, en lotgevallen, te betogen, dat Hy die MESSIAS zy, welken alle de Propheten van het Oude Testament, als den Verlosser van zondaren, beloovd hadden.

De gansche Godsdienst der Christenen steunt op de geschiedenis van CHRISTUS. Indien die gebeurtenissen, welke de Euangelisten beschreven hebben, waerlyk zo zijn voorgevallen, dan is gene twijffeling meer overig, of JESUS CHRISTUS is de beloovde MESSIAS en GODS ZOON, in den allereigenlykften zin. Dat Hy de beloovde MESSIAS zy, is daeruit kenbaer, dat alles, wat de Propheten van den MESSIAS voorspeld hebben, in Hem allerduidelykst vervuld is. Dat Hy Gods ZOON zy, blijkt daeruit, dat Hy God zijnen *eigenen Vader* noemde, en dit getuigenis met onlochenbare wonderwerken bevestigd heeft.

Het was gevolgelyk hoogstnoodzakelyk, dat de Euangelisten deze Geschiedkundige berichten in geschrivt stelden. —— Zonder dit, zouden deze allergewichtigste Geschiedenissen, by welke wy zo veel belang hebben, niet tot de laetste nakomelingschap hebben kunnen overgebracht worden. Eene enkel mondelinge overlevering was zekerlyk niet genoegzaem geweest. Zulk eene overlevering zou spoedig dermaten zijn vervalscht geworden, dat men 'er genen staet op maken

kon-

konde. —— Het ſchrijven der Euangelien was daerenboven een zeer gepast middel, om deze zeer aengelegene gebeurtenis des te ſpoediger door de gehele waereld bekend te maken, en dat wel op zulk eene wijs, dat 'er geen ſchijn overbleve, om aen derzelver waerheid te twijffelen. Trouwens de Heiland gav zijnen Apostelen bevel, om zijn Euangelie, door de gehele waereld, aen alle volken bekend te maken, Matth. XXVIII: 19. Marc. XVI: 15. Nu was het hun onmogelyk, om allen volken in eigene perſonen te prediken, maer het beſchrijven der Euangelien was het zekerſte en ſpoedigſte middel, om de kennis van deze blijde boodſchap allerwegen te verſpreiden.

Over het getal der Euangelien.

De Euangelien maken een viertal uit, dat van MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS en JOANNES.

Vraegt men nu, waerom 'er juist vier en niet meer Euangelien geſchreven zijn. Dan kunnen wy daerop niets anders antwoorden, dan dat het Gode zo behaegd hebbe, en dat dit viertal genoegzaem zy. Wanneer 'er vijf of zes Euangelien waren, zou men, met het zelvde recht, ook naer de redenen van dat bepaelde getal vragen kunnen. —— Zommige Kerkvaders hebben, naer de gewoonte van dien tijd, de reden gezocht in

de vier winden des hemels. Maer dit is eene enkele speling, waermede men oudtijds zeer veel op had. —— Ondertusschen is het eene wijze en weldadige schikking der Voorzienigheid, dat de allergewichtigste gebeurtenissen, welken den grondslag van onzen ganschen Godsdienst uitmaken, door meer dan éénen geloovwaerdigen Schrijver zijn aengeteekend. Dit dient, om ons geloov des te meer te bevestigen, te meer daer het allerblijkbaerst is, dat de onderscheidene Geschiedschrijvers, die op verschillende tijden en plaetsen hunne verhalen geboekt hebben, gene onderlinge afspraek zouden hebben kunnen maken.

„ De ware reden is deze, dat de vier Euange-
„ lien alleen echt, en door de algemene Kerk,
„ de toestemming van alle Eeuwen, zijn goedge-
„ keurd; daer alle de overige verdicht en daerom
„ verworpen zijn. Andere weinig gegronde re-
„ denen te willen zoeken, is misbruik te maken
„ van zijn vernuft, even als dat iemand reden
„ geven wilde, waerom 'er V Boeken van MOSE
„ zijn, en XIV Brieven van PAULUS" (*u*).

Er is die menen, dat 'er, in het viertal der Euangelisten, eene toespeling zy, op de vier zeer zonderlinge wezens, doorgaens Dieren genaemd, welke aen den Propheet EZECHIEL in een gezicht vertoond werden, Ezech. I: 7-14, vergel. Kap.

X:

(*u*) FABRICIUS *cod. Apocr. N. T.* Tom. I. p. 382.

X: 14, gelijk ook aen den Apostel JOANNES, Openb. IV: 7. —— De Ouden hebben de Euangelisten reeds by deze vier dieren vergeleken. „ De „ meesten der gene, die voor ons de verborgen„ heden der Heilige Schrivten behandeld heb„ ben, zegt AUGUSTINUS (*v*), verſtaen, door deze „ vier dieren, de Euangelisten." Maer men verſchilde zeer, in de toepasſing van deze beelden (*w*) Sommigen ſchreven het beeld van den *mensch* toe aen MATTHÆUS, van den *arend* aen MARCUS, van den *os* aen LUCAS, en van den *leeuw* aen JOANNES (*x*). Anderen vergeleken MATTHÆUS by den *mensch*, MARCUS by den *leeuw*, LUCAS by den *os*, en JOANNES by den *arend* (*y*). Nog anderen zochten den *leeuw* in MATTHÆUS, en den *mensch* in MARCUS, den *os* in LUCAS, en den *arend* in JOANNES (*z*).

Dan deze ſpelingen zijn geheel en al ongegrond, en worden met alle recht verworpen. — Onder de latere Godgeleerden zijn 'er evenwel, die, in de verſchillende gedaenten der gemelde dieren, eene afteekening menen te vinden van de voornaemſte hoedanigheden der eerſte en buiten-

(*v*) *In* JOAN. *Tract.* 36.

(*w*) SUICERUS *Theſ. Eccl. in voce* Ευαγγελιστης.

(*x*) IRENÆUS *adv. Hær.* l. III. c. 11.

(*y*) HIERONYMUS *in* EZECH. C. I. *proœm. in* MATTH. *&* *adv. Jovinian.* l. I.

(*z*) AUGUSTINUS *de conſen. Euang.* l. I. c. 6.

gewone dienaren van het Euangelie (*a*). Te weten, deze vier dieren, onder den throonwagen van 's HEEREN heerlykheid, aen EZECHIEL vertoond, zouden verbeeld hebben, hoe de eerste en buitengewone dienaers van het Euangelie den verheerlykten Koning JESUS, op den zegewagen van het woord der waerheid, stonden rond te voeren, om Hem als den zodanigen, allerwegen te doen erkennen. Zy zouden vier in getal wezen, omdat deze heilboden moesten uitgaen in alle de vier winden. De vier verschillende aengezichten van deze dieren zouden de hoofdhoedanigheden der buitengewone dienaren van het Euangelie verbeeld hebben. Het aengezicht van den *mensch* zou hun verstandig beleid, hunne zachtmoedigheid en bescheidenheid hebben aengewezen; het aengezicht van den *leeuw* zou hunnen onverschrokken heldenmoed vertoond hebben; het aengezicht van den *os* zou hun geduld, en hunne onvermoeide arbeidzaemheid, in het geestelyk akkerwerk des HEEREN, beteekend hebben; terwijl het aengezicht van den *arend* hun schrander doorzicht in de geloovswaerheden zou hebben afgeschilderd, als mede hunne hemelschgezindheid, in het bedenken der dingen, welke boven zijn.

Het is ons zo voorgekomen, dat het gemelde ge-

(*a*) VITRINGA *Obs. S.* l. IV. c. 2. & *in Apocal.* c. IV. p. 184—

gezicht van EZECHIEL gediend hebbe, om den Propheet te vertonen, hoe de HEER, als een rechtvaerdig Richter, zijne oordeelen over het Joodsche volk eerlang voltooien zoude, wanneer Jerusalem door NEBUCADNEZAR zou bemachtigd, de Tempel verbrand, en het gansche volk gevangelyk naer Babel wechgevoerd worden. Trouwens de Propheet zelvs zegt uitdrukkelyk, Kap. XLIII: 3, dat dit gezicht ingericht ware, om de verwoesting van Jerusalem, door de krijgsmacht der Babyloniers, aftebeelden. — De HEER vertoonde zich als Richter op zijnen throon, zo als Hy gereed stond, om zijne geduchte oordeelen, over het Joodsche volk, uit te oeffenen. Deze throon werd gedragen en omgevoerd door vier raderen, en vier *dieren* van eene zeer zonderlinge gedaente. De raderen zijn zinbeelden van oorlogsgereedschappen, vergel. Kap. XXIII: 22, 23, en de *dieren*, door welke de raderen bewogen werden, van de Bevelhebbers der Chaldeeuwsche krijgsmacht. —— Er waren *vier* dieren en vier raderen. Voor dit viertal was gene byzondere reden, dan alleen de welvoeglykheid van het gezicht. Vier raderen waren genoeg, om den wagen met Gods throon om te voeren, en by elk der raderen was een dier geplaetst. —— Elk der *vier dieren* had vier aengezichten; het *menschen* aengezicht gav te kennen, dat de Bevelhebbers van de Babylonische krijgsmacht aenzienlyke mannen

wezen zouden, het aengezicht van den *leeuw*, dat zy in heldenmoed den leeuwen, het aengezicht van den *os*, dat zy in onvermoeidheid aen osſen, en het aengezicht van den *arend*, dat zy, in gezwindheid van hunne krijgsbedrijven, den arenden zouden gelijk zijn (*b*).

Over de echtheid en geloovwaerdigheid der Euangelien

Hebben wy, by eene andere gelegenheid, met opzet en uitvoerig gehandeld (*c*). Alleenlyk zullen wy nu maer, met een kort woord, het volgende herinneren.

Dat de Euangelien *echt*, dat is, door die mannen, op welker naem zy uitgaen, beſchreven zijn, blijkt niet alleen daeruit, dat de eerſte Christenen, die de meestbevoegde Richters over deze zaek waren, nimmer aen de echtheid der IV Euangelien getwijffeld hebben. Daerenboven hebben het de bitterſte vyanden van het Christendom nimmer ondernomen, om de echtheid der Euangelien te betwisten, of voor te wenden, dat zy in lateren tijd verdicht waren. Voeg 'er by, dat de verdichting van deze Euangelien onmogelyk zou geweest zijn. In het begin der II Eeuw waren zy reeds bekend en aengenomen, als ſchrivten van

MAT-

(*b*) *Bybelverkl.* XV Deel. p. 14—

(*c*) *Onderwijs in den Godsd.* IV Deel. p. 69—153.

MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS en JOANNES. Maer waren nu deze ſchrivten verdicht, dan moest dit reeds voor het begin der II Eeuw geſchied zijn. Maer dit kwam zo naby aen den tijd, op welken de gemelde mannen geleevd hebben, dat dergelyk eene verdichting ten eenemael onmogelyk ware.

De *Geloovwaerdigheid* der Euangelien vloeit uit de echtheid van zelvs voort. —— CHRISTUS had den Apostelen den Geest der onfeilbaerheid beloovd, om hen te leiden in alle waerheid; en dat zy dien Geest ontvangen hadden, hebben zy met een aental van verbaſende wonderen bevestigd. — De Euangelisten bezaten alle de vereischten, welke men in eenen geloovwaerdigen Schrijver vorderen kan. —— Ook hebben de bitterſte vyanden van het Christendom de waerheid der Euangeliſche verhalen nimmer durven ontkennen; alleenlyk zochten zy te tonen, dat de verbaſende daden, welke JESUS verricht heeft, gene waerachtige wonderen geweest zijn, maer ſlechts zonderlinge verrichtingen, welke uit de toverkunst moesten verklaerd worden.

Over den Schrijfſtijl der Euangelisten.

Hun ſchrijvſtijl is *kort*, *klaer*, en *geſchikt* naer de onderwerpen, welke zy behandelen.

De ſchrijvſtijl der Euangelisten is *kort*. —— Zy

maken 'er geenszins hun werk van, om langdradige verhalen te doen, of uitvoerige berichten te geven van alles, wat JESUS gesproken en gedaen heeft. Op deze wijs hadden zy ettelyke grote Boekdelen vervullen kunnen. Alleenlyk geven zy eene korte schets van 's Heilands leven. Van alle de wonderen, welke JESUS gedaen heeft, verhalen zy 'er slechts eenige weinige, maer evenwel zo vele, als overgenoeg was, om zijne Godlyke zending boven alle bedenking te stellen. Ook hebben zy niet alle de woorden aengeteekend, welke de Heer JESUS gesproken heeft, maer evenwel zo vele als overgenoeg was, om ons een recht denkbeeld van zijne leer te geven. —— Deze kortheid was nodig, om hunne schrivten voor de Christenen ligt verkrijgbaer te maken. Eer dat de hoogstnuttige Boekdrukkunst was uitgevonden, moesten alle boeken worden afgeschreven, en dit maekte, dat men, voor een afschrivt van een tamelyk groot werk, eene aenzienlyke som besteden moest. Maer de Euangelien zijn zo kort, dat zy gemakkelyk, en voor eenen geringen prijs, konden afgeschreven worden.

De schrijvstijl der Euangelisten is *klaer.* —— De schrijvwijs is eenvouwig, natuurlyk, en ongemaekt. Zy maken geen ophev hoe genaemd van wonderen, welke zy verhalen. Zy bedienen zich niet van winderige woorden, of van de bloemen

men der welfprekendheid. Zy fpreken van de meest onzettende wonderen, als een ander doet, over gewone voorvallen. Hunne zegswijs is duidelyk, voor ieder een verftaenbaer, zonder eenige dubbelzinnigheden, of twijffelachtige uitdrukkingen, en het gene ongeceffende lezeren van dezen tijd eenigermate donker voorkomt, laet zich uit de oorfprongelyke tael, de zeden, en gewoonten van die dagen gemakkelyk verklaren, zodat ook dit alles, voor de eerfte Christenen, zeer verftaenbaer ware. —— Deze klare en eenvouwige fchrijvwijs der Euangelisten is, onder anderen, een blijkbaer kenmerk van hunne oprechtheid.

Hun fchrijvftijl is *gefchikt* naer de onderwerpen, welke zy verhalen. —— Gefchiedenisfen vooral vorderen eenvouwigheid en klaerheid.

Ook is het zeer merkwaerdig, dat de Euangelisten, in hunne verhalen, gene enkele lovfpraek omtrent JESUS en zijne aenhangeren gedaen hebben. Wat zou een bedrieger, van den Held zijner gefchiedenis, al hebben opgefneden? Alles wordt eenvouwig, en zonder eenigen opfchik, verhaeld, zo als het gebeurd is, en het oordeel wordt geheel aen den Lezer zelven overgelaten. De nederige omftandigheden, in welke JESUS geboren is en geleevd heeft, worden niet verzwegen. Zelvs geven de Euangelisten een omftandig en onbewimpeld bericht van hunne geringe af-

komst, van hun onaenzienlyk beroep, van hunne onkunde en vleefchelyke vooroordeelen, van hunne heerschzuchtige twisten over den voorrang, en van hunne allerfchandelykfte bloohartigheid, in het verlaten van hunnen weldadigen Meester, zodrae Hy in den nood kwam. — Ook in dit geval hebben zy een allerduidelykfte proev gegeven van hunne oprechtheid, en lievde tot de waerheid.

De overeenftemming der Euangelisten.

De Heilige Schrijvers, fchoon door den Geest der waerheid beftuurd wordende, behielden elk zijnen byzonderen ftijl. Zo is het ook gelegen met de Euangelisten. —— Zy verhalen niet alle dezelvde zaken, maer de één maekt melding van byzonderheden, welke door eenen anderen met ftilzwijgen worden voorbygegaen. Elk ftelt de gebeurde zaken zo voor, als zijn geheugen, door den Geest der onfeilbaerheid beftuurd, hem dezelve opgav.

Dit maekt, dat 'er eene aenmerkelyke verfchillenheid in hunne berichten plaets hebbe, zelvs komen 'er dingen in voor, welke tegenftrijdig fchijnen. Dan juist deze byzonderheid levert een voldoend bewijs op, voor hunne oprechtheid en geloovwaerdigheid; anderszins zouden zy ligtelyk

lyk onder het vermoeden komen, van een kunftig uitgedacht verdichtfel te hebben opgefteld (*d*).

Ondertusfchen zijn de gemelde ftrijdigheden niet meer dan fchijnbaer. Wanneer de Euangelien wel verftaen worden, vindt men eene volmaekte overeenkomst tusfchen dezelve. Die onbeftaenbaerheden zelve, welke in den eerften opflag de grootfte fchijnen, kunnen, door eene behoorlyke kennis van de tael, door het in acht nemen van de zeden en gewoonten der Ouden, door een oordeelkundig nadenken, en andere hulpmiddelen, welke men tot het vereffenen der gefchiedverhalen van ongewijde Schrijveren by de hand neemt, volkomen worden opgelost.

Al zeer vroeg heeft men 'er werk van gemaekt, om *Harmonien* of *Overeenftemmingen der Euangelisten* te vervaerdigen. —— Die van TATIANUS, eenen Schrijver der II Eeuw, was de eerfte. Dan deze is niet meer voorhanden (*e*). AMMONIUS SACAS heeft ook eene *Overeenftemming der Euangelisten* gefchreven (*f*), maer dit werk, gelijk wy boven reeds hebben opgemerkt, is mede niet meer in wezen. —— In latere tijden zijn 'er een aental van Harmonien der Euangelisten, door verfcheidene geleerden, uitgegeven (*g*).

(*d*) LELAND *over de fchriften der Deisten* I D. p. 338, 339. C BONNET *over de bewijzen voor het Christendom* p. 182.

(*e*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Tom. V. p. 82.

(*f*) EUSEBIUS *Epift. ad* CARPIANUM.

(*g*) FABRICIUS *Bibl. Græc.* Tom. III. p. 215.

De Ridder MICHAELIS heeft de regelen, welke men, by de onderlinge vergelyking der Euangelisten, moet in acht nemen, tot 5 hoofdstellingen gebracht (*h*).

1. *Omdat de Euangelisten gene dagboeken geschreven hebben, zo moet men het voor gene tegenstrijdigheid houden, wanneer eenerlei geschiedenis van den eenen vroeger of later, dan van den anderen verhaeld wordt; ingeval maer gene uitdrukkelyke bepalingen van tijd, welke zich onderling tegenspreken, van beiden gezet worden.*
2. *Dewijl de Godlyke ingeving niet alwetend maekt, zo is het mogelyk, dat één Euangelist sommige omstandigheden, aen den anderen bekend, niet hebbe geweten. Uit deze onwetendheid ontstaet een schijn van tegenstrijdigheid, die men echter voor gene eigenlyke of* WARE *tegenstrijdigheid moet aenzien.*
3. *Er kunnen verschillende gebeurtenissen onderling gelykformig, en nochtans niet even dezelvde zijn, deze moet men onderling zorgvuldig onderscheiden.*
4. *Men, moet by de rangschikking der geschiedenis, op die plaetsen zien, waer één der Euangelisten uitdrukkelyk den tijd bepaelt, by voorbeeld,* op dien dag aen den avond, op den volgenden dag enz. *Men moet zich echter in acht nemen, niet voor eene bepaling des tijds aen te nemen, het gene zulks niet is.*

5. Eener.

(*h*) I. c. II D. p. 19—

5. *Eenerlei redevoering, by voorbeeld de Berg-Predikatie, kan* JESUS *zeer wel meer dan éénmael gehouden hebben, en zelvs nog daerenboven met de grootste nuttigheid, ten einde dezelvde leringen aen anderen bekend te maken, die dezelve ter eerstmael niet gehoord hadden. Dan of dit werkelyk geschied zy, dat komt op de voorgaende of navolgende geschiedenis aen; zijn die malkanderen gelijk, zo is ook de Predidikatie, welke verhaeld wordt, maer ééne.*

Dan het komt voornamelyk aen op de oordeelkundige toepassing van deze en andere regelen, welke 'er nog zouden kunnen bygevoegd worden.

Over de Tijdörde der Euangelien.

Over dit stuk verschillen de gedachten der Geleerden.

Gemeenlyk veronderstelt men, dat MATTHÆUS en MARCUS hunne Euangelien hebben uitgegeven, eer dat LUCAS het zijne opstelde. Dat van JOANNES is buiten allen twijffel het laetste geweest.

Omtrent MATTHÆUS zegt IRENÆUS (*i*), dat hy zijn Euangelie uitgegeven hebbe, toen PETRUS en

(*i*) *Contr. Hæref.* l. III. c. 2.

PAULUS het Euangelie te Rome verkondigden, en aldaer de gemeinte grondvestten. Uit deze plaets heeft men een bewijs willen afleiden, dat dit geschied zy in het jaer 61 der gemene Tijdreekening (*k*). Maer dit strookt niet met de veronderstelling van dien zelvden geleerden, dat PAULUS reeds in het jaer 58 zijnen Briev aen de *Romeinen* geschreven hebbe (*l*); of zou PAULUS drie jaren, voor dat de gemeente der Christenen te Rome geplant was, reeds aen dezelve zijnen Briev geschreven hebben? —— EUSEBIUS zegt, dat MATTHÆEUS zijn Euangelie geschreven hebbe, wanneer hy zich gereed maekte, om anderen volken te prediken (*m*). Maer men kan niets met zekerheid bepalen, omtrent den tijd, wanneer de Apostelen zich onder de volken verspreid hebben, en nog minder, wanneer MATTHÆUS in het byzonder de reis hebbe aengenomen. —— Anderen menen, dat MATTHÆUS zijn Euangelie geschreven hebbe, omtrent het jaer 48, wanneer PAULUS en BARNABAS te Jerusalem waren aengekomen (*n*). —— „ Over de beschrijving der Euangelien, hebben wy bykans niets zekers, dan „ dat 'er maer vier zijn, door vier Schrijveren „ op

(*k*) MILLIUS l. c. §. 61.
(*l*) MILLIUS l. c. §. 26,
(*m*) H. E. l. III. c. 24.
(*n*) BURMAN *Harmonie* I D. p. 6.

„ opgesteld (*o*).” Ook doet het niet zo zeer ter zake, dat wy den juisten tijd der uitgaev van de Euangelien weten.

Voor het naest evenwel zouden wy denken, dat LUCAS het eerst van alle zijn Euangelie geschreven hebbe. —— Dit schijnt ons duidelyk genoeg te blijken uit de *Voorreeden*, Kap. I: 1-4. Velen zegt hy, hadden reeds ter hand genomen, de levensbyzonderheden van den Heiland te beschrijven. Buiten allen twijffel bedoelt hy de valsche en verdichte Euangelien, van welke wy boven gehandeld hebben. Hy spreekt van deze opstellen met kleinachting, als op welke THEOPHILUS zich niet verlaten konde. Dit gebrek wilde LUCAS vergoeden, opdat THEOPHILUS genoegzame zekerheid hebben zoude. Gevolgelyk kan hy het oog niet hebben, op de Euangelien van MATTHÆUS en MARCUS; en waren deze reeds voor het zijne uitgegeven geweest, dan zou LUCAS den arbeid van deze mannen hebben goedgekeurd.

Uit deze veronderstelling laet het zich ook gemakkelyk verklaren, waerom MATTHÆUS en MARCUS verscheidene merkwaerdige byzonderheden met stilzwijgen zijn voorbygegaen. — By voorbeeld, LUCAS geevt een zeer omstandig bericht van de wonderbare gebeurtenisfen, welke de geboorte van den Heiland zijn voorafgaen, en dezelve

(*o*) VALESIUS *ad* EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. V. c. 8.

vergezeld hebben. MATTHÆUS en MARCUS ſpreken van dit alles geen enkel woord. Maer van dit ſtilzwijgen, in zaken van zo veel aengelegenheid, zou men in het geheel gene reden geven kunnen, indien LUCAS niet eerder geſchreven, en deze zaken reeds omſtandig verhaeld had.

Dan, by de meer byzondere Inleiding, tot elk een Euangelie, hopen wy nader onderzoek te doen, naer den tijd, op welken elk derzelve geſchreven zy.

C. INLEIDING
TOT HET
EUANGELIE
VAN
MATTHÆUS.

Omtrent het Euangelie van MATTHÆUS, hebben wy meer in het byzonder het een en aen te merken.

Over den Schrijver.

Deze is MATTHÆUS de Apostel.

Dus luidt de Griekſche tijtel, of het opſchrivt, boven dit Euangelie: *Het Euangelium volgens*, of *naer de beſchrijving van* MATTHÆUS. —— Dit opſchrivt is niet van MATTHÆUS zelven oorſpronge-lyk, maer het is 'er naderhand boven geſteld. Dit is daeruit kenbaer, dat deze en de overige tijtels, boven de Boeken der Euangelisten, in de oudſte Afſchrivten, zeer verſchillende zijn, het welk zekerlyk gene plaets zou gehad hebben, wanneer de Schrijvers zelve deze opſchrivten, boven hunne werken, geplaetst hadden.

Hy zelvs beſchrijvt zijnen vorigen levensſtand, en hoe de Heiland hem, tot zijnen beſtendigen Volgeling, geroepen hebbe, Kap. IX: 9.

Van zijn beroep en levensſtand was hy een tollenaer. Hy had zijn beſtaen van het heffen der tollen en ſchattingen, welke de Joden aen de Romeinen, zedert deze hun land tot een Wingewest gemaekt hadden, moesten opbrengen. — Er waren Oppertollenaers of Opzieners over de tollen. Dit ampt was een zeer groot aenzien, en werd door Riddermatige perſonen waergenomen. TITUS FLAVIUS SABENUS, de Vader van Keizer VESPASIANUS, was Oppertollenaer geweest in Aſia, en had zich in die bediening zo veel eer behaeld, dat men voor hem eene Eerzuil oprichtte, met dit opſchrivt: den VERDIENSTELYKEN TOLLENAER. —— Deze Oppertollenaers hadden mindere bedienden onder zich, en zodanig een was MATTHÆUS, wiens werk het was den tol te heffen aen de Galileeſche zee, van de goederen, welke over dit meir gevoerd werden.

Dit ſlag van tollenaers was by de Joden zeer gehaet, niet alleen omdat zy levendige herinneringen waren van de Romeinſche overheerſching, maer ook voornamelyk, omdat zy doorgaens zeer ſchraepzuchtig waren, en hunne volksgenoten, zonder eenig mededogen, knevelden en vilden, terwijl zy hunnen ruggeſteun vonden in de Romeinen. —— Vermits dit ſlag van lieden veelal een

lui

lui en wellustig leven leidde, en het gene zy door schraepzucht overwonnen, in losbandigheid doorbrachten, worden zy gemeenlyk met de zondaren, en lieden van een slecht gedrag, in éénen rang gesteld. Daerom lezen wy dikwijls van *tollenaren en zondaren.* Ook hadden zy, uit hoofde van hun ampt, veel gemeenschap met de Heidenen, en dit is de reden, dat de Heidenen en Tollenaers menigwerv worden zamengevoegd.

De Heer JESUS riep dezen MATTHÆUS, terwijl hy in het tolhuis zat, en het bevel van den Heiland had zulken krachtigen invloed op zijn gemoed, dat hy alles verliet en Hem *volgde*, Matth. IX: 9. Eenigen tijd daerna benoemde hem de Heiland tot eenen van zijne Apostelen, Luc. VI: 14-16.

Velen houden het daervoor, dat onze MATTHÆUS dezelvde persoon geweest zy, met LEVI, van welken Luc. V: 27, en Marc. II: 14. gesproken wordt; dan zou hy de zoon van ALPHÆUS, en de broeder van den Apostel JOCOBUS geweest zijn. Dan, onzes erachtens is die LEVI van onzen MATTHÆEUS onderscheiden, en dezelvde, die elders LEBBEUS, en ook wel JUDAS THADDEUS genaemd wordt. GROTIUS heeft reeds gezien, dat MATTHÆUS en LEVI onderscheiden personen zijn (*a*).

(*a*) *Annot. in N. T, ad* MATTH. Kap. IX.

naderhand is dit begrip door anderen met opzet en uitvoerig aengedrongen (*b*).

Het gene MATTHÆUS omtrent zijne eigene roeping verhaelt, Kap. IX: 9, wordt in dezelvde omstandigheden, en genoezaem met dezelvde woorden, omtrent LEVI aengeteekend, door MARCUS Kap. II: 14, en door LUCAS Kap V: 27. Maer daeruit volgt niet dat MATTÆHUS dezelvde persoon met LEVI geweest zy, en twee namen gedragen hebbe; en 'er kunnen zeer wel twee Tollenaers, op denzelvden dag, van eenerlei tol te gelijk geroepen zijn. —— Het is waer, onder de Leerlingen van den Heiland zijn 'er meer geweest, die twee verschillende namen hadden, maer dan vinden wy het op de eene of andere plaets aengeteekend, gelijk Matth. X: 2. *de namen nu der twaelv Apostelen zijn deze, de eerste* SIMON *gezegd* PETRUS — LEBBEUS *toegenaemd* THADDEUS; en ondertusschen lezen wy nergens, dat MATTHÆUS den toenaem van LEVI gehad hebbe.

De redenen, waerom wy MATTHÆUS en LEVI voor twee onderscheidene personen houden, zijn de volgende.

A. Beide MARCUS Kap. III: 18. en LUCAS Lap. VI: 15. geven, wanneer zy de lijst der XII Apostelen

(*b*) HASEUS *in Bibl. Brem. Cl.* V. *Fusc.* 3. p. 461— BIEL *Ibidem Cl.* VI. *Fusc.* 5. p. 903— HEUMAN *over het N. T. ad* MARC. II.

len opnoemen, aen onzen Euangelist den naem van MATTHÆUS. Maer is het nu aennemelyk, dat zy beide aen dien zelvden persoon, wanneer zy zijne roeping tot JESUS volgeling verhalen; den naem van LEVI zouden gegeven hebben? een Schrijver, die 'er zich op toelegt, om duidelyk te zijn, en van alle zijne Lezeren gemakkelyk verstaen te worden, zou zekerlyk zo niet handelen. —— Was MATTHÆUS dezelvde persoon geweest met LEVI, dan zouden MARCUS en LUCAS, de namen der Apostelen opgevende, zekerlyk gezegd hebben MATTHÆUS *gezegd* of *toegenaemd* LEVI.

B. MARCUS zegt Kap. II: 14, in de andere omschrijving van LEVI, dat hy een zoon was van ALPHEUS, die de man geweest is van MARIA, de zuster van JESUS moeder. Was nu MATTHÆUS dezelvde persoon met LEVI, dan moest hy de zoon van ALPHEUS, en gevolgelyk de bloedverwant van den Heiland geweest zijn. Maer nergens vinden wy 'er eenig blijk van, dat MATTHÆUS aen onzen Verlosser zy vermaegschapt geweest; in tegendeel, wanneer hy de bloedverwanten van den Heiland opnoemt; Kap. XIII: 55, spreekt hy van zich zelven in het geheel niet.

C. LEVI was de zoon van ALPHEUS, die gehuuwd was aen MARIA, de zuster van de Moeder des Heeren, Marc. II: 14. Nu had deze MARIA

vier zonen JACOBUS, JOSE, SIMON, en JUDAS, Matth. XIII: 55, en Marc. VI: 3. Maer nergens wordt MATTHÆUS onder hare zonen genoemd. —— Het is waer, wy vinden ook den naem van LEVI niet onder de vier gemelde zonen van MARIA. Maer onder de Apostelen Matth. X: 2-4. werd ook geteld een zekere LEBBEUS toegenaemd THADDEUS. Deze LEBBEUS, die by MARCUS Kap. III: 18. eenvouwig THADDEUS genaemd wordt, kan geen ander geweest zijn, dan dezelvde persoon, die Luc. VI: 16. voorkomt, onder den naem van JUDAS de broeder van JACOBUS, en derhalven eenen zoon van ALPHEUS geweest is. Dit wordt daerdoor nog meer bevestigd, dat die LEBBEUS, toegenaemd THADDEUS, Matth. X 3. geplaetst wordt in het midden van JACOBUS en SIMON, die beide zonen waren van ALPHEUS.

Is nu die LEVI, die door den Heiland uit het tolhuis geroepen werd, een zoon geweest van ALPHEUS Marc. II: 14, dan kan hy niet wel een ander geweest zijn, dan JUDAS de broeder van JACOBUS, van welken LUCAS spreekt, Kap. VI: 16, die elders LEBBEUS en ook wel THADDEUS heet.

MATTHÆUS en LEVI waren dan onderscheidene personen, hoe zeer zy elkander gelijk waren, in levensstand, en in de wijs, op welke zy, door den Heiland, geroepen werden. Alleenlijk schijnt LEVI eene hoger bediening gehad te hebben,

ben, en een man van meerder aenzien geweest te zijn. LEVI onthaelde den Heiland ten maeltijd in zijn huis, gelijk MARCUS en LUCAS verhalen. MATTHÆUS zegt eenvouwig Kap. IX: 10, dat JESUS in het huis aengezeten hebbe, zonder te bepalen, wiens huis het geweest zy. —— Wanneer wy nu ſtellen, dat LEVI, als een man van meerderen rang en groter vermogen, den Heiland in zijn huis onthaeld hebbe, en dat MATTHÆUS mede onder de aenzittende gasten geweest zy, zal al de ſtrijdigheid tusſchen de Euangelisten verdwenen zijn (*c*).

Van MATTHÆUS weten wy niets anders, dan dat hy een Apostel geweest zy, en het Euangelie, het welk op zijnen naem gaet, geſchreven hebbe. —— Van zijne lotgevallen en dood, kunnen wy niets met zekerheid bepalen. Alles wat daervan verhaeld wordt, ſteunt op overleveringen der Ouden, welke geen genoegzaem gezach hebben.

Dit algemene mag men vast ſtellen, dat hy eenigen tijd het Euangelie onder de Joden zal gepredikt, en zich vervolgens tot de Heidenen gewend hebbe. —— Volgens CLEMENS *van Alexandrien* (*d*), zou MATTHÆUS zijnen yver, in het verkondigen van het Euangelie, en zijne

(*c*) VENEMA *Hiſt. Eccl*, Tom. III. p. 165.
(*d*) *Pædag.* l. II. c. 1.

verſmading van de waereld onder anderen betoond hebben, in eene zeer ſobere levenswijs, zelvs zou hy zich geheel van vleesch onthouden, en ſlechts wortelen, moeskruiden, en dergelyke vruchten gegeten hebben. Maer op deze en dergelyke vertellingen kan men genen genoegzamen ſtaet maken. Er waren al zeer vroeg menſchen, die zekere dingen omtrent de Apostelen verdichtten, om daerdoor hunne byzondere begrippen te ſtaven.

Tot welke volken MATTHÆUS zich, met de prediking van het Euangelie, gewend hebbe, kunnen wy niet zeker bepalen. SOCRATES zegt, dat hy in Æthiopien het Euangelie verkondigd hebbe (*e*). Andere Schrijvers van nog lateren tijd zeggen, dat hy zich eerst tot de Parthers gewend hebbe. —— Volgens NICEPHORUS zou MATTHÆUS zelvs onder de Kannibalen gepredikt hebben. Men voegt 'er by, dat hy, in Æthiopien zou te huis gelegen hebben by dien Kamerling, die door PHILIPPUS den Diacon gedoopt werd, Hand. VIII: 27. Ook zou hy den Koning EGYPPUS, met zijne Gemalin EUPHROSYNE, tot het Christendom bekeerd hebben, nadat hy de kinderen van dezen Vorst uit de doden had opgewekt.

Zijn uiteinde wordt op deze wijs verhaeld: hy zou,

(*e*) *Hiſt. Eccl.* l. I. c. 19.

zou, in de Stad Nabadar in Morenland, door den Koning HIRTACUS vermoord zijn. Deze wilde zich in het huwelyk begeven met IPHIGENIA, dochter van den vorigen Vorst, die uit de doden was opgewekt, en gelovte van eene altoosduurende kuischheid gedaen had. MATTHÆUS zou dit huwelyk ontraden, en dit zou den Koning HIRTACUS dermaten verbitterd hebben, dat hy den Apostel, terwijl hy met opgehevene handen ſtond te bidden, of bezig was, om het Heilig Avondmael in te zegenen, door eenen van zijne dienaren, verraderlyk liet ombrengen. —— Anderen vertellen, dat een zekere Prins FULVIUS hem, met handen en voeten, op den grond liet vastnagelen, dat hy vervolgens eene grote menigte van hout, met oly en pik begoten, om hem deed plaetſen en in brand ſteken, dat hy 'er twaelv van zijne afgodsbeelden by liet plaetſen, dat alle deze afgodsbeelden, door den gloed van het brandend hout, geſmolten zijn, maer dat MATTHÆUS ongeſchonden gebleven, en daerna in vrede geſtorven zy (*f*). —— Maer deze en dergelyke Legenden verdienen geen geloov.

Over de echtheid van MATTHÆUS *Euangelie.*

Dat dit Euangelie *echt*, en in de daed door den

(*f*) CAVE *Apoſtol. Oudh.* p. 318—

Apostel MATTHÆUS geschreven zy, heeft bykans geen betoog nodig. —— De Oudste Kerkvaders, als BARNABAS, CLEMENS *de Romein*, IGNATIUS, en anderen, hebben dit Euangelie aen MATTHÆUS toegeëigend. Ook is het zelve, door de gansche Kerk, ten allen tijde, als een werk van MATTHÆUS erkend, zonder dat daerover immermeer twist of twijffeling ontstaen zy. Voeg 'er by, dat niemand der Ketteren immermeer dit Euangelie verworpen, of ondernomen hebbe te beweren, dat het niet door MATTHÆUS zou geschreven zijn. —— TERTULLIANUS (g) noemt hem *fidelissimum Euangelii commentatorem & comitem Domini*, eenen zeer getrouwen beschrijver van *het Euangelie, en den metgezel des Heeren.*

De geloovwaerdigheid en Godlykheid van dit Euangelie

Is een onmiddelyk gevolg van deszelvs echtheid. —— De Apostelen waren niet alleen zeer geloovwaerdige getuigen van de zaken, welke zy verhalen, maer zy werden ook, door den Geest der onfeilbaerheid, in alle waerheid geleid. Dit getuigen de Apostelen, en dit getuigenis hebben zy, door de onlochenbare wonderwerken, ontegenzeggelyk bevestigd. Gevolgelyk zijn alle de boeken, welke de Apostelen over JESUS leer en daden,

(g) *De carne* c. 22.

den geschreven hebben, Godlyke Boeken, ingegeven door den Geest van den God der waerheid zelven (*h*). —— Maer nu is dit Euangelie, zonder dat iemand het immer heeft tegengesproken, door den Apostel MATTHÆUS geschreven, derhalven is het van eenen Godlyken oorsprong.

Het Euangelie van MATTHÆUS *is ongeschonden en onvervalscht tot ons overgekomen.*

Er is even zo weinig schijn om te beweren, dat de Schrivten der Euangelisten vervalscht zijn, als om te zeggen, dat de Schrivten van JULIUS CÆSAR, CICERO, SENECA, JOSEPHUS en anderen vervalscht zijn. —— Eene vervalsching zou onmogelyk geweest zijn, al hadden de Dwaelgeesten der vroegste tijden iets van dien aert ondernomen. Het bedrog zou aenstonds zijn ontdekt geworden. Er was zeer spoedig een aental van afschrivten, en eene menigte van overzettingen. —— Daerenboven alle de plaetsen, welke, in de schrivten der Oudvaderen, uit de Euangelien zijn aengehaeld, stemmen volkomen overeen met de handschrivten, welke tot ons overgekomen zijn. Deze éene byzonderheid maekt, dat wy, omtrent de onvervalschtheid der Euangelien, en van het gansche Nieuwe Testament, meer verzeke-

(*h*) *Onderwijs in den Godsd.* IV. D. p, 282—

ring hebben, dan omtrent andere oude boeken (*i*).

Over den tijd, wanneer MATTÆHUS *zijn Euangelie beschreven heeft.*

Daeromtrent kunnen wy, gelijk wy reeds hebben opgemerkt, gene nauwkeurige bepaling maken. —— Wy hebben reeds boven de verschillende gedachten opgegeven.

Zo veel schijnen wy te mogen vastſtellen dat MATTHÆUS zijn Euangelie oorspronkelyk geschreven hebbe, ten nutte der Joden, die in Palestina woonden. Dit mag men daeruit besluiten, dat MATTHÆUS zich zo menigwerv beroept op de schrivten der Propheten, welk bewijs by uitnemendheid geschikt was, ter overtuiging van de Joden. Hieruit vloeit wederom voort, dat MATTHÆUS zijn Euangelie geschreven hebbe, voor dat hy het Joodsche land verliet, om het Euangelie onder de Heidenen te prediken. —— Nu zijn de meeste Apostelen, volgens de overlevering, ten langsten in het 15de jaer na 's Heilands Hemelvaert, zijnde het 84ste van de gemene Jaertelling, met het Euangelie, tot de Heidenen uitgetrokken. —— Gevolgelyk moet MATTHÆUS zijn Euangelie voor dien tijd, en altoos niet later hebben opgesteld.

Over

(*i*) *Onderw. in den Geöd.* IV. p. 100. WETSTEIN *Proleg. in N. V.* §. 2.

Over het oogmerk van MATTHÆUS *Euangelie.*

Alle de Euangelisten hadden dit algemene hoofdoogmerk, te betogen dat JESUS *van Nazareth* de MESSIAS zy, welken de Propheten beloovd hadden. —— Maer meer byzonder ſchijnt het doelwit van MATTHÆUS geweest te zijn, om zijne gelovige landgenoten, die zo veel van hunne onbekeerde broederen te lijden hadden, te verſterken in het geloov, dat JESUS CHRISTUS de beloovde MESSIAS zy, en hen daerdoor in ſtaet te ſtellen, om anderen van de waerheid des Christendoms te overtuigen.

Dit is de reden, dat MATTHÆUS 'er meer zijn werk van maekt, dan de andere Euangelisten, om veelerlei voorzeggingen, welke de Propheten omtrent den MESSIAS gedaen hadden, op den Heer JESUS toe te pasſen, opdat het, uit de ganſche geſchiedenis van 's Heilands leven, leer, daden, en lotgevallen, ontegenzeggelyk blijken mogt, dat JESUS die gezegende Verlosſer zy, op welken de gelovige Vaders van alle eeuwen, volgens de belovten der Propheten, gehoopt hadden. —— Uit dit byzonder oogmerk kan men ook verklaren, waerom de Euangelist, in de geſlachtlijst van den Heiland, niet hoger opklimt, dan tot ABRAHAM, den algemenen Stamvader der Jo-

den, aen welken dit zegenend zaed, als eene vrucht van zijne lendenen, beloovd was (*k*).

Over de tael van MATTHÆUS *Euangelie.*

Dit ftuk zal ons wat langer moeten bezig houden. Te weten, 'er zijn velen onder de Geleerden, die beweren, dat MATTHÆUS zijn Euangelie oorfprongelyk gefchreven hebbe, in het Hebreeuwsch, vry wat overhellende naer het Syrisch, het welk de gewone landtael was der toenmalige Joden, zodat het Griekfche Euangelie, het welk wy thans hebben, flechts eene vertaling wezen zoude. —— Dit gevoelen is niet alleen vry algemeen onder de Roomschgezinde Schrijveren (*l*), maer ook door velen onder de Proteftanten aengenomen (*m*). In het byzonder heeft de Ridder MICHAELIS 'er zich op toegelegd, om dit begrip te betogen en te verdedigen (*n*). Dan het ftaet by ons vast, dat MATTHÆUS in het Grieksch gefchreven hebbe, zodat het Griekfche Euangelie, waervan wy ons thans bedienen, den oorfpron-

(*k*) HARTMAN *Huisbijbel over* MATTHÆUS p. 4.

(*l*) CALMET *Oudh. van het N. T.* p. 26— SIMON *Hift. Crit. du Texte du N. T.* Ch. 5, 6.

(*m*) BURMAN *Harm.* p. 8. VAN TIL *over* MATTHÆUS *Inleid.* p. 14, 15. HARTMAN l. c. p. 3.

(*n*) *Inleid. tot het N. T.* II D. p. 74—175.

ſprongelyken Text behelſe, en gene vertaling zy.

α. Laten wy eerst de gronden, waerop de voorſtanders van den Hebreeuwſchen Grondtext hun gevoelen vestigen, kortelyk ter toets brengen. Voornamelyk beroept men zich op het genoegzaem eenparig getuigenis der Ouden, die uitdrukkelyk berichten, dat MATTHÆUS oorſprongelyk in het Hebreeuwsch geſchreven hebbe. —— Dit bewijs ſchijnt, in een geſchil van gebeurtenis, gelijk dit is, volkomen beſlisſend te wezen.

a. De eerſte getuige, voor den Hebreeuwſchen Grondtext van MATTHÆUS, is PAPIAS, Bisſchop van Hierapolis in Phrygia, die een huisgenoot van POLYCARPUS geweest is (*o*), en kort na den tijd der Apostelen geleevd heeft. Van MATTHÆUS, zegt deze PAPIAS, volgens de aenhaling van EUSEBIUS (*p*); „ MATTHÆUS ſchreev de Heilige Orakels in de „ Hebreeuwſche tael, en ieder vertaelde de„ zelve, zo als hy best konde."

Omtrent dezen PAPIAS heeft men aengemerkt, dat hy een man van weinig verſtand, en misſchien ook van gene grote oprecht-

(*o*) IRENÆUS *adv. Hær.* V. 33.
(*p*) *Hiſt. Eccl.* l. III. c. 39.

heid geweest zy (*q*). Althans zijn begrip, omtrent het duizendjarig Rijk, is een allerduidelykst bewijs, dat hy de leer der Apostelen, welke hem door hunne leerlingen was medegedeeld (*r*), niet wel begrepen hebbe. EUSEBIUS zelvs geevt ons gansch geen gunſtig denkbeeld van dezen PAPIAS, zeggende: „ wijders verhaelt die zelvde Schrijver nog „ eenige andere zaken, welke hy mede by „ mondelinge overlevering had gehoord, en „ eenige vreemde gelykenisſen en leringen „ van den Heiland, en andere vry *fabelachtige* dingen. Onder anderen zegt hy, dat „ 'er, na de opſtanding der doden, duizend „ jaren zullen zijn, in welke het Koningrijk „ van CHRISTUS lichamelyk op deze aerde zal „ duuren. Doch ik denk, dat hy in deze „ gedachten is gekomen, doordien hy de „ Apostoliſche verhalen kwalyk verſtaen „ heeft, niet wel bemerkende het gene zy, „ in eenen verborgen zin, by voorbeelde „ hebben gezegd. Want dat hy zeer weinig „ verſtand had, kan men uit zijne ſchrivten „ wel zien. Nogthans is hy oorzaak ge- „ weest, dat de meesten der Kerkelyke „ Schrijveren na hem van het zelvde ge-

„ voe-

(*q*) CLERICUS *Hiſt. Eccl.* p. 507.
(*r*) EUSEBIUS *Hiſt. Eccl.* l. III. c. 39.

„ voelen waren, die 's mans oudheid, ter
„ verdediging van dat begrip, bybrach-
„ ten." (*s*)

PAPIAS wordt derhalven door EUSEBIUS afgeteekend, als een *man van weinig verstand*, die de Apostolische verhalen kwalyk verstaen had, die ligtgelovig was, en op wiens trouw men zich niet verlaten kan, verhalende *vry fabelachtige dingen.* Van hoe weinig gezach is derhalven het getuigenis van dezen PAPIAS? —— De meeste der Kerkelyke Schrijvers volgden hem na in het gevoelen, omtrent het duizendjarig Rijk, het welk hy kwalyk begrepen had, en mogen wy daeruit niet besluiten, dat de volgende Schrijvers hem ook, in het verkeerde begrip, omtrent den Hebreeuwschen Grondtext van MATTHÆUS *Euangelie*, onbedachtzaem hebben nagefchreven, te meer omdat zy geen Hebreeuwsch verstonden. —— Deze aenmerking beneemt zeer veel van het gewicht der getuigenisfen, welke uit de volgende Oudvaders worden aengehaeld.

b. De tweede der Kerkvaderen, die het Euangelie van MATTHÆUS eenen Hebreeuwschen Grondtext toeschrijvt, is IRENÆUS, een vermaerd Schrijver der II Eeuw. Hy zegt,

(*s*) EUSEBIUS l. c.

volgens de aenhaling van EUSEBIUS (*t*). „ MAT-„ THÆUS dan gav onder de *Hebreeuwen* zijn „ Euangelie in geschrivte uit, in hunne ei-„ gene tael." Maer IRENÆUS schijnt zich, in dit geval, geheel op het verhael van zijnen voorganger PAPIAS verlaten te hebben, en kan des te gemakkelyker misleid zijn, om dat hy geen Hebreeuwsch verstond. Voor het naest heeft hy het oog op het Euangelie der Hebreeuwen, het welk hy, als geen Hebreeuwsch verstaende, nimmer gelezen had, zich verbeeldende, dat het door MATTHÆUS geschreven ware. Immers hy zegt tweemalen, dat de Ebioniten dat zelvde Euangelie van MATTHÆUS gebruikten, het welk in het Hebreeuwsch geschreven was, zonder 'er by te voegen, dat zy het zelve vervalscht en verminkt hadden (*u*).

c. De derde is PANTÆNUS, die omtrent het einde der II Eeuw te Alexandrien gebloeid heeft. Van dezen PANTÆNUS verhaelt EUSEBIUS (*v*), „ hy *wordt gezegd* naer Indien ge-„ gaen te zijn, en daer het Euangelie van „ MATTHÆUS, het welk voor zijne aenkomst „ aldaer reeds gekomen was, gevonden te „ hebben in handen van zommige Christe-„ nen

(*t*) l. c. l. V. c. 8.
(*u*) *Adv. Hær.* l. I. c. 26. en l. III. c. 11.
(*v*) *Hist. Eccl.* l. V. c. 10.

„ nen aldaer, by welke BARTHOLOMÆUS, een „ der Apostelen, gepredikt, en hun het ge„ melde Euangelie, in het Hebreeuwsch ge„ schreven, nagelaten zou hebben, het welk „ tot den gemelden tijd toe bewaerd zou „ wezen." —— De Ouden gaven den naem van *Indien* aen verscheidene gewesten, aen Æthiopien, Arabien, Persien, en andere landen. Dit maekt dat men aenmerkelyk verschilt, over het landschap, werwaerds PANTÆNUS henen reisde, om het Euangelie te verkondigen. Velen denken aen gelukkig Arabien, omdat PANTÆNUS het Euangelie vond, het welk BARTHOLOMÆUS had nagelaten, en men meent, dat BARTHOLOMÆUS in gelukkig Arabien gepredikt hebbe (*w*).

Dan wat hier van ook wezen moge, EUSEBIUS zelvs twijffelde aen de zekerheid van dit verhael. Hy drukt zich niet stellig uit, maer met een *men zegt;* hy schrijvt PANTÆNUS *wordt gezegd* enz. Daerenboven BARTHOLOMÆUS zou meer dienst aen het Christendom in Indien, welk een land 'er dan ook bedoeld moge zijn, gedaen hebben, wanneer hy den inwoneren een Euangelie van MATTHÆUS, in hunne eigene tael overgezet, ter hand gesteld hadde.

(*w*) MICHAELIS l. c. II D. p. 97, 98.

Eindelyk, wanneer men het gehele verhael als eene zekere gebeurtenis overneemt, dan bewijst het nog niet het gene moest bewezen worden. PANTÆNUS vond in Indien *het Euangelie van* MATTHÆUS, *in het Hebreeuwsch geſchreven*, het welk BARTHOLOMÆUS had nagelaten. Maer daerom behoevt dit Hebreeuwſche Euangelie niet de oorſprongelyke text te zijn, het kan eene Hebreeuwſche vertaling geweest zijn. EUSEBIUS zegt niet, dat MATTHÆUS zijn Euangelie oorſprongelyk, in de Hebreeuwſche tael, hebbe opgeſteld, maer dat het exemplaer, het welk PANTÆNUS vond, in het Hebreeuwsch geſchreven ware.

d. ORIGENES, een man van ongemene bekwaemheden in de III Eeuw, is de vierde getuige voor den Hebreeuwſchen Grondtext van MATTHÆUS Euangelie. —— In het eerſte Boek zijner Uitleggingen over het Euangelie van MATTHÆUS, ſchrijvt hy op deze wijs, „ gelijk „ ik by *overlevering* geleerd heb, wegens de „ vier Euangelien, die alleen in de Kerke „ Gods, welke onder den hemel is, zonder „ tegenſpraek worden aengenomen, dat na„ melyk het eerſte Euangelie geſchreven is „ van MATTHÆUS, eerst een tollenaer en na„ derhand een Apostel van JESUS CHRISTUS; „ hebbende hy het zelve in het licht gegeven

„ on-

„ onder de gelovigen uit het Jodendom, in „ de Hebreeuwſche tael geſchreven" (*x*).

Omtrent dit getuigenis hebben wy aen te merken, dat ORIGENES niet uitdrukkelyk zegge, MATTHÆUS hebbe zijn Euangelie oorſprongelyk in het Hebreeuwsch geſchreven. Hy zegt alleen, „ MATTHÆUS heeft het zelve „ in het licht gegeven, onder de gelovigen „ uit het Jodendom, *in de Hebreeuwſche tael* „ *geſchreven*." Uit deze woorden volgt nog niet meer dan dit, dat het Euangelie van MATTHÆUS, ten nutte der Joden, die gene andere tael dan het Hebreeuwsch verſtonden, ook in het Hebreeuwsch bezorgd zy; maer ORIGENES beſlist niet, of het Euangelie van MATTHÆUS, ten nutte der gelovige Joden vervaerdigd, oorſprongelyk in het Hebreeuwsch geſchreven, dan of het in die tael overgezet ware.

Maer dat nog nader komt, geſteld dat ORIGENES den oorſprongelyk Hebreeuwſchen Text bedoele, dan ſpreekt hy nog niet op eenen beſlisſenden trant. Hy geevt de ganſche zaek eenvouwig op, als eene *Overlevering*, zonder die overlevering te bevestigen. —— Althans dat hy zelvs weinig of geen gewicht aen deze *Overlevering* gehecht

(*x*) EUSEBIUS *Hiſt. Eccl.* l. VI. c. 25.

hebbe, is daeruit allerblijkbaerst, dat hy zich nimmer eenige moeite gegeven hebbe, om naer een Euangelie van MATTHÆUS, in den oorspronkelyken Hebreeuwschen Text, te zoeken, schoon hy daertoe zeer goede gelegenheid hadde (*y*).

e. Wy komen tot EUSEBIUS zelven. —— Van MATTHÆUS en JOANNES sprekende, zegt hy: „ Men verhaelt nog, dat zy uit noodzake- „ lykheid zich tot het schrijven begeven heb- „ ben, want als MATTHÆUS eerst den He- „ breeuwen gepredikt had, en naer andere „ volken zou gaen, zo schreev hy in zijne „ moedertael zijn Euangelie, om hun, van „ wien hy vertrok, door geschrivt het ge- „ brek van zijne tegenwoordigheid te ver- „ vullen" (*z*).

Men zou op dit getuigenis wederom kunnen aenmerken, dat EUSEBIUS niet zijn eigen gevoelen opgeve, maer slechts het gene *men verhaelde*; en dat deze Schrijver het Grieksch, voor den grondtext van MATTHÆUS, gehouden hebbe, schijnt uit eene plaets van een ander werk (*a*) te kunnen afgeleid worden (*b*). Dan

(*y*) LARDNER *Geloovw. der Euang. Geschied.* II Deel. I Boek. c. 38.

(*z*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 24.

(*a*) *Comment. in Psalmos* ad Ps. LXXVIII: 2.

(*b*) MICHAELIS l. c. II D. p. 126—128.

Dan het Euangelie, van het welk EUSEBIUS spreekt, is het *Euangelie der Hebreeuwen*, het welk de Ebeoniten gebruikten, en het Euangelie van MATTHÆUS noemden (*c*). Dit mag men opmaken, uit vergelyking van eene andere plaets, alwaer dezelvde EUSEBIUS zegt (*d*). „ Onder deze zoort van schrivten (onechte „ namelyk) stellen zommigen thans ook het „ *Euangelie volgens de Hebreeuwen*, het welk „ by de Hebreeuwen, die CHRISTUS aengeno„ men hebben, zeer geacht wordt." Ook geevt hy duidelyk genoeg te kennen, dat het *Euangelie der Hebreeuwen*, offschoon zommigen het plaetsen onder de schrivten, welke tegengesprocken worden, evenwel door anderen voor echt erkend wierd, wanneer hy van HEGESIPPUS verhaelt, dat HEGESIPPUS, die kort na den tijd der Apostelen gebloeid heeft, eenige zaken aenhaelt uit het *Euangelie volgens de Hebreeuwen* (*e*).

f. HIERONYMUS eindelyk, een zeer beroemd en geleerd Schrijver der IV Eeuw (van THEOPHYLACTUS (*f*), die in de XI, en NICEPHORUS CALLISTE, die eerst in de XIV Eeuw gebloeid heeft, zullen wy niet eens spreken, als zijnde

(*c*) EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 27.
(*d*) *Hist. Eccl.* l. III. c. 25.
(*e*) l. c. l. IV. c. 22.
(*f*) *Comm. in* MATTHÆUM *in præmio.*

al te jong (*g*).) HIERONYMUS getuigt, dat het Euangelie van MATTHÆUS met Hebreeuwsche woorden en letteren geschreven zy (*h*); hy voegt 'er by, dat het echte handschrivt, in zijnen tijd bewaerd werd, in de boekery van Cæsarea, by één vergaderd door den Martelaer PAMPHYLUS, en dat de Nazareners te Beræa, die het zelve gebruikten, hem vryheid gaven, om het uitteschrijven, en dat dit zelvde boek by de meesten gehouden wierd, voor het Euangelie van MATTHÆUS; en uit dit Hebreeuwsche Euangelie haelt hy ettelyke plaetsen aen, welke in het Grieksche Euangelie van MATTHÆUS niet gevonden worden.

Dan het komt ons allerblijkbaerst voor, dat HIERONYMUS hier spreke, niet van MATTHÆUS echte Euangelie, maer van het *Euangelie der Hebreeuwen*, het welk de Nazareners gebruikten, en aen MATTHÆUS toeschreven. Dit geevt hy zelvs met zo vele woorden te kennen, wanneer hy zegt, dat de Nazareners dit handschrivt *gebruikten*, en dat dit boek by de meesten, *gehouden werd*, voor het Euangelie van MATTHÆUS. —— HIERONYMUS haelt ettelyke dingen aen, uit het gemelde afschrivt, welke in het echte Euangelie van MAT-

(*g*) MICHAELIS l. c. II D. p. 105.
(*h*) *In* MATTHÆUM Kap. XII: 13. Kap. XXVII.

MATTHÆUS, door de Kerk goedgekeurd en als zodanig aengenomen, niet gevonden worden. Hieruit mag men besluiten, dat de Nazareners eene Hebreeuwsche vertaling van MATTHÆUS Euangelie gehad, en 'er verscheidene dingen uit de Overlevering bygevoegd hebben. Daerom zegt ook EUSEBIUS (*i*), van HEGESIPPUS, „ hy haelt zommige zaken aen, uit het *Euangelie volgens de Hebreeuwen.*"

Daerenboven, veronderstellen wy eens, dat MATTHÆUS zijn Euangelie oorsprongelyk in het Hebreeuwsch geschreven hebbe, dan bevatte het die plaetsen, welke HIERONYMUS aenhaelt uit het Euangelie, het welk de Nazareners gebruikten, al of niet. Indien het die plaetsen niet bevatte, dan is zekerlyk het Euangelie, het welk de Nazareners gebruikten, het echte en oorsprongelyke Euangelie van MATTHÆUS niet geweest. Maer indien de aengehaelde plaetsen werkelyk gestaen hebben in het Euangelie, het welk MATTHÆUS oorsprongelyk in het Hebreeuwsch zou geschreven hebben, dan kan het Grieksche afschrivt, door de Apostelen goedgekeurd, en door de algemene Kerk aengenomen, het echte Euangelie van MATTHÆUS niet wezen,

(*i*) *Hist. Eccl.* l. IV. c. 24.

en dan ontbreken 'er verscheidene dingen in, welke MATTHÆUS in het oorspronglyke geschreven heeft (*k*).

β. Uit al het beredeneerde besluiten wy, dat de aengehaelde getuigenissen der Oudvaderen van geen gewicht zijn, omdat zy niet spreken over het echte Euangelie van MATTHÆUS, maer over het *Euangelie der Hebreeuwen*, het welk de Nazareners aen MATTHÆUS toeschreven, en omdat niemand van hen, voor HIERONYMUS, Hebreeuwsch verstond, en het gemelde Euangelie der Hebreeuwen onderzoeken konde, zijn velen daerdoor misleid, en in den waen gebracht, dat MATTHÆUS oorspronglyk in het Hebreeuwsch geschreven had. —— Zodrae HIERONYMUS het Hebreeuwsche handschrivt van Cæsarea in het Grieksch en Latijn vertaeld had, werd het aenstonds openbaer, wat 'er van de zaek ware. De Christenen uit de Joden, die hunne moedertael bleven behouden, hebben het Euangelie van MATTHÆUS in het Hebreeuwsch overgezet, en daeruit is het gerucht gekomen, dat MATTHÆUS oorspronglyk in het Hebreeuwsch geschreven had. Hierdoor is PAPIAS misleid, en alle de Ouden, die geen Hebreeuwsch verstonden, en hem hierin gevolgt zijn. —— Deze He-

(*k*) WHITBY *Voorverh. over de IV Euang. voor de Eng. Godg. over* MATTHÆUS p. XXIII.

Hebreeuwsche overzetting van MATTHÆUS Euangelie bleev niet onvervalscht. De Nazarenen lieten 'er af en deden 'er by, het gene met hunne byzondere begrippen best overeenstemde. Dit is de oorzaek, dat het Euangelie der Hebreeuwen, met dat van MATTHÆUS, dikwijls verward worde (*l*).

Daerenboven hebben wy zeer gewichtige redenen, om den Griekschen Text van MATTHÆUS voor den oorsprongelyken te houden.

a. Er is gene reden altoos, waerom MATTHÆUS alleen zich van eene andere tael zou bediend hebben, dan alle de overige Heilige Schrijvers van het Nieuwe Testament. —— De Grieksche tael was, in dien tijd, algemeen genoeg bekend, zelvs onder de Joden in Palestina, ook werd het Euangelie van MATTHÆUS niet slechts ten dienste der Hebreeuwen, maer van de Christenen in het algemeen beschreven (*m*). —— Voeg 'er by, dat JACOBUS en PETRUS, de Apostelen der besnijdenis, die hunne brieven aen de Christenen uit de Hebreeuwen geschreven hebben, zich evenwel van de Grieksche tael bediend hebben. Wat reden kan 'er dan wezen, dat MATTHÆUS alleen, ten dienste der Hebreeu-

(*l*) CLERICUS III *Redenv.* achter *de Overeenst. der Euang.*

(*m*) VENEMA *Hist. Eccl.* Tom. III. p. 119. NOESSELT *Waerh. van den C. Godsd.* II D. p. 98.

wen, juist in het Hebreeuwsch zoude geschreven hebben? was daervoor eenige noodzaek geweest, dan zou men het veel eer van JACOBUS en PETRUS hebben moeten verwachten.

b. Het Hebreeuwsche Exemplaer is niet meer voor handen. Gesteld, dat het 'er ooit geweest is, dan is het zeer spoedig verloren geraekt. Geen der Oudvaderen, welke wy voorheen hebben aengehaeld, heeft het ooit gezien. Het handschrivt, het welk HIERONYMUS te Cæsarea gevonden heeft, was het Euangelie der Hebreeuwen, het welk de Nazareners vervalscht hadden, en aen MATTHÆUS toegeschreven. —— Maer het schijnt met de Godlyke voorzorg te strijden, dat de oorsprongelyke Text binnen zo korten tijd zou verloren, en 'er alleen eene Grieksche Overzetting van overgebleven zijn.

c. Ook worden de Hebreeuwsche woorden, in MATTHÆUS Euangelie, vertaeld, en gansche redenen verklaerd, Kap. I: 23. XXVII: 33, 46. Maer dit kon gene plaets hebben, indien de Euangelist oorsprongelyk in het Hebreeuwsch geschreven had.

d. Wijders worden de plaetsen uit het Oude Testament dikwijls aengehaeld, niet volgens den Hebreeuwschen Grondtext, maer volgens de Grieksche vertaling der LXX, Kap. II: 18.

III: 3. IV: 4, 6. Dit nu zou MATTHÆUS zekerlyk niet gedaen hebben, indien hy Hebreeuwsch geſchreven had. —— „ Maer, „ zegt de Ridder MICHAELIS (*n*), dit kan even „ zo wel van den Griekſchen Vertaler geſchied zijn, die daerin billyk het voorbeeld „ der Apostelen volgde, dat hy de plaetſen „ des Ouden Testaments, welke MATTHÆUS „ aenhaelt, uit de bekende Griekſche vertaling, welke in aller handen was, neemt." Dan hoe komt het by, mag men vragen, dat de Vertaler niet altoos, by het aenhalen der plaetſen, de LXX gevolgd zy? De Heer MICHAELIS zegt op eene andere plaets (*o*): „ Dit ſchijnt ten minſten zo, „ als of MATTHÆUS in het Hebreeuwsch geſchreven hebbe, en zijn *Griekſche Vertaler* „ *zich niet altijd de moeite hebbe willen nemen*, „ *de LXX na te zien*, maer dikwijls ook de „ *citata* des O. T. uit het Hebreeuwsch, dat „ hy voor zich vond, vertaeld." Waerlyk dit geevt ons geen verheven denkbeeld van den veronderſtelden Griekſchen Vertaler; zomtijds volgde hy billyk het voorbeeld der Apostelen, maer meestentijd ſchroomde hy de moeite, om de LXX na te zien!!

(*n*) l. c. II. D. p. 145.
(*o*) *Ibid.* 137.

c. Eindelyk, indien MATTHÆUS zijn Euangelie oorſprongelyk in het Hebreewsch geſchreven heeft, dan hebben wy niet anders dan eene Griekſche Vertaling van eenen onbekenden, waerop wy weinig ſtaet kunnen maken, zo dat dit ganſche Euangelie voor ons al deszelvs gezach en aenzien verlieze, of men moest veronderſtellen, dat de Griekſche Vertaler zijne Overzetting, op Godlyke ingeving, gemaekt hebbe, het welk niet te geloven en nog veel minder te bewijzen is.

PAPIAS, die het eerst van MATTHÆUS Hebreeuwſchen Grondtext geſproken heeft, zegt, *dat elk denzelven vertaelde, zo als hy best konde* (p). Hy wist derhalven niets van eene echte vertaling, door de Apostelen goedgekeurd. Volgens HIERONYMUS (q), was het in zijnen tijd onzeker, wie het Hebreeuwſche Euangelie, het welk door de Nazareners gebruikt en aen MATTHÆUS toegeſchreven werd, in het Grieksch vertaeld had. Derhalven kunnen wy in het geheel genen ſtaet maken, op het gene latere Schrijvers gezegd hebben, gelijk by voorbeeld THEOPHYLACTUS, die de Griekſche vertaling aen den Apostel JOANNES toeëigent (r).

Vol-

(p) EUSEBIUS *Hiſt. Eccl.* l. III. c. 39.
(q) *Catal. Script. Eccl. in* MATTH.
(r) *Præf. in* MATTH.

Volgens den meermalen aengehaelde J. D. MICHAELIS (*s*), *heeft die Griekſche vertaling*, *dewelke wy thans nog hebben*, *door haer byzonder aenzien*, *eindelyk alle de overige verdrongen*. Maer welke waren de redenen van dat byzonder aenzien? Wat gronden van zekerheid hebben wy, dat de vertaling getrouw zy, om 'er ons met gerustheid op te verlaten? Alles wordt even onzeker. „ Hebben wy, zegt „ de gemelde Ridder, van MATTHÆUS den „ Grondtext verloren, en niets dan eene Griek„ ſche Vertaling over, zo kunnen wy ze„ kerlyk aen de woorden gene Godlyke in„ geving toeſchrijven; ja *het is mogelyk*, *dat* „ *op de eene of andere plaets de ware zin des* „ *Apostels door den Vertaler niet getroffen* „ *zy* (*t*). —— Of voor het overige de Griek„ ſche Overzetter, op de eene en andere „ plaets, den zin van het Hebreeuwſche „ Origineel al of niet getroffen hebbe, zulks „ kan men, by mangel van het Origineel, „ noch beweren noch ontkennen (*u*). —— „ Er zijn plaetſen, waeromtrent by my een „ achterdocht is opgekomen, dat de Griek„ ſche Vertaler misſchien mogt gedwaeld

(*s*) l. c. II D. p. 84.
(*t*) l. c. p. 165.
(*u*) Ibidem p. 166.

„ hebben (*v*)." Op dezen grond maekt de zeer geleerde Schrijver veelerlei gisfingen, en werpt hier en daer de vraeg op: *heeft de Griek recht vertaeld* (*w*)? Elders ziet hy ten minften niet, hoe MARCUS en LUCAS, met MATTHÆUS kunnen vergeleken werden, en maekt 'er dit befluit uit op: *de een of ander moet gedwaeld hebben, en het is altijd beter, wanneer de Griekfche Overzetter, dan* MATTHÆUS *zelvs dit gedaen hadde* (*x*). Op eene andere plaets zegt hy, *de vertaler die* MATTHÆUS *las, kon dwalen*, en voegt 'er by, „ misfchien kan de ge-
„ dachte, dat de Overzetter van MATTHÆUS
„ niet onfeilbaer was, nog op andere tegen-
„ zeggelykheden, welke den uitleggeren
„ vele moeite gekost hebben, toegepast
„ worden (*y*)." ——

Kortom, volgens dit begrip, is het Griekfche Euangelie van MATTHÆUS, het welk wy hebben, en door alle de Christenen is aengenomen, van geen meerder gezach dan de Vertaling der LXX.

Wy befluiten uit al het gezegde, dat de veronderftelling, betreffende den Hebreeuwfchen Grond-

(*v*) p. 167.
(*w*) p. 170.
(*x*) p. 172
(*y*) p. 174, 175.

Grondtext van MATTHÆUS, niet alleen ten eenemael ongegrond zy, maer ook van zorgelyke uitzichten.

De verdeeling van MATTHÆUS *Euangelie.*

Wy onderscheiden, in dit Euangelie, drie Hoofddelen.

I. Het EERSTE behelst een geslachtregister van onzen Zaligmaker, benevens een verhael van zijne menschwording, en van de gebeurtenissen, welke, geduurende zijne kindsheid, zijn voorgevallen, Kap. I, II.

II. In het TWEEDE Deel beschrijvt de Euangelist de verrichtingen van dien Godlyken persoon, in zijne Prophetische bediening, Kap. III— XVI: 12.

III. In het DERDE of laetste Deel, stelt hy den Heiland voor in zijn Priester werk, Kap. XVI: 12— XXVIII.

I. In het EERSTE Deel Kap, Kap. I, II, vinden wy

א. De geslachtlijst van CHRISTUS, naer zijne menschelyke natuur, Kap. I: 1-17.

ב. Daerop volgt de geschiedenis van s' Heilands geboorte, met de zeer merkwaerdige omstandigheden, zo die dezelve voorgingen, als die daerop onmiddelyk gevolgd zijn, Kap. I: 18— Kap. II: 18.

A. Eerst verhaelt de Euangelist 's Heilands wonderdadige ontvangenis in de Maegd MARIA, en de Openbaring, welke JOSEPH, haer ondertrouwde man, daeromtrent heeft ontvangen, Kap. I: 18-24.

B. Daerna de geboorte van den Zaligmaker zelve, Kap. I: 25.

C. Vervolgens die merkwaerdige omstandigheid, welke onmiddelyk na de geboorte van den Heiland heeft plaets gehad, dat 'er eenige Wijzen uit het Oosten in het Joodsche land gekomen zijn, om den jonggeboren Koning der Joden hulde te doen, met de gevolgen, welke deze zeldzame gebeurtenis gehad heeft, Kap. II: 1-18.

A. De aenkomst van deze Wijzen uit het Oosten, en hunne verrichtingen, worden beschreven, Kap. II: 1-11.

α. Zy kwamen eerst te Jerusalem, vs. 1-3.

β. Vervolgens nader onderricht zijnde, begaven zy zich naer Betlehem, alwaer zy den Zaligmaker vonden en aenbaden, vs. 4 11.

B. Wijders verhaelt de Euangelist, welke merkwaerdige gevolgen de komst der Oostersche Wijzen gehad hebbe, Kap. II: 12-18.

α. De Oostersche Wijzen keerden naer hun

hun Vaderland terug, zonder HERODES bericht te brengen, vs. 12.

β. Dit had ten gevolge, dat HERODES alle de kinderen binnen Bethlehem, onder de twee jaren, liet van kant maken, maer evenwel de Heer JESUS, welken de Wreedaert eigenlyk bedoelde, ontkwam zijne bloeddorstige handen, vs. 13-18.

ג. Eindelyk geevt de Euangelist een kort bericht van de geschiedenisſen, welke, geduurende 's Heilands kindsheid, zijn voorgevallen, wanneer Hy te Nazareth werd opgevoed, Kap. II: 19-23.

II. In het TWEEDE Deel beschrijvt de Euangelist de verrichtingen van den Heiland, in zijne *Prophetische* bediening, Kap. III—XXV.

א. Vooraf gaet een bericht van 's Heilands plechtige inwijding, tot zijne Prophetische bediening, door den Doop, en van de daer op gevolgde verzoeking door den Duivel, Kap. III: 1— IV: 11—

A. 's Heilands plechtige inwijding tot de Prophetische bediening wordt Kap. III. omstandig verhaeld.

A. Eerst laet de Euangelist eene beschrijving van JOANNES, des Heilands Voorloper, voorafgaen, vs. 1-3.

α. Hy begint met een algemeen bericht,

omtrent de zending van JOANNES den Boetgezant, vs. 1-3.

β. Daerop volgt vs. 4-12. eene meer byzondere beschrijving.

a. Van zijn persoon, vs. 4.

b. Van zijnen Doop, vs. 5, 6.

c. Van zijne leer, vs. 7-12.

B. De geschiedenis van 's Heilands Doop, en de inwijding tot zijne Prophetische bediening, vinden wy, vs. 13-17.

α. De voorbereidende omstandigheden worden opgegeven, vs. 13-15.

β. De Doop van den Heiland, met de merkwaerdige omstandigheden, wordt beschreven, vs. 16, 17.

B. Op deze plechtige inwijding van den Heiland, volgde eene verzoeking door den Duivel, Kap. IV: 1-11.

A. De voorbereiding daertoe vinden wy, vs. 1, 2.

B. De verzoeking zelve, vs 3-10.

C. De uitslag daervan, vs. 11.

ב. De verrichtingen van den Heiland, geduurende zijne Prophetische bediening, worden zeer omstandig beschreven, Kap. IV: 12—XVI: 12.

A. De Godlyke Leeraer predikte, nadat JOANNES de Boetgezant door HERODES gevangen was, eerst in Galilea, Kap. IV: 12—X: 42.

A. Eerst

A. Eerst predikte Hy te Nazareth, maer vervolgens kwam Hy te Capernaum wonen. Van toen af begon Hy aldaer gezettelyk te prediken, en, om zijne leer voort te planten, verkoos Hy eenige Discipelen tot zijne hulp, Kap. IV: 12-22.

B. Vervolgens ging Hy geheel Galilea door, openlyk lerende in de Synagogen, en doende verbazende wonderen, ter bevestiging van zijne leer, Kap. IV: 23— X: 42.

α. Dit wordt in het gemeem voorgesteld, Kap. IV: 23-25.

β. Meer in het byzonder geevt de Euangelist een uitvoerig verhael van 's Heilands leer en wonderen in Galilea, Kap. V—X.

a. Kap. V—VII. beschrijvt MATTHÆUS de uitmuntende Redevoering, welke de Heiland, ten aenhoren van eene grote en gemengde schaer, op eenen berg gehouden heeft, en die daerom doorgaens bekend is, onder den naem van de *Berg-Predicatie*.

a. De voorbereidende omstandigheden worden opgegeven, Kap. V: 1, 2.

b. Daerop volgt de zeer merkwaer-

dige redevoering zelve, Kap. V: 3— VII: 37.

1. Eerst richtte de Godlyke Leeraer zijne tael tot de ganſche ſchaer. Hy ſtelde het gemoedsbeſtaen en de hoedanigheden van zijne rechtgeaerte volgelingen voor, als den weg om wezenlyk gelukkig te worden, Kap. V: 3-10.
2. Daerna ſprak Hy bepaeldelyk tot zijne Discipelen, vs. 11-16.
3. Vervolgens wendde Hy zich wederom tot de ſcharen, vs 17-47. —— Hy had zijne Discipelen vs. 16. vermaend, om zich zo te gedragen, dat de menſchen hunne goede werken zien mogten. Dit gav Hem aenleiding, om zijne tael wederom tot de ſcharen te wenden, en haer onder het oog te brengen, dat het oogmerk van zijne komst geenszins ware, om de zedelyke verplichting te vernietigen, maer in tegendeel om dezelve te bevestigen.

a. Eerst verklaert Hy, dat Hy ge-

komen ware, om de zedelyke verplichting nader aen te dringen, vs. 17-19.

-- Na deze voorlopige aenmermerking, gaet Hy over, om de zedelyke geboden, welke, door de verdraeijingen der Pharizeeuwen, veelszins verbasterd en verzwakt werden, in den geestelyken en wijduitgeſtrekten zin, uitvoering te verklaren, vs. 20-47.

/. In het gemeen veroordeelt Hy den leertrant en de handelwijs der Pharizeeuwen, vs. 20.

//. Meer byzonder houdt zich de Heiland bezig, om eenige geboden der Godlyke Wet, welke door de Pharizeeuwen meest verdraeid werden, in den waren zin en uitgeſtrekte verplichting te verklaren, vs. 21-47.

4. Vs. 48. ſchijnt eene vermaning te behelzen, byzonder ingericht tot te Apostelen.

5. Met Kap. VI. begint de Godlyke Leeraer wederom, tot de gehele schaer van zijne toehoreren, in het algemeen te spreken.

-. Eerst spreekt Hy van zulke plichten, welke wy aen God verschuldigd zijn, vs. 1-18. Hy bepaelt zich tot drie gewichtige byzonderheden.

/. Het geven van almoesſen, vs. 1-4.

//. Het bidden, vs. 5-15.

///. Het vasten, 16-18.

--. Daerna ſtelt Hy eenige plichten voor, welke wy omtrent ons zelven betrachten moeten, Kap. VI: 19-34. Hy veroordeelt twee hoofdmisdaden.

/. De gierigheid, vs. 19-24.

//. De onnodige en kwellende zorgen voor het toekoemende, vs. 25-34. Uit kracht van tegenſtelling, prijst derhalven de grote Leeraer eene dankbare vergenoegdheid aen.

---. Ook ſpreekt Hy van de

plich-

plichten, welke wy omtrent onze naesten betrachten moeten. —— Hy bepaelt zich, tot het lievdeloos oordeelen, als de vuile bron van velerlei kwaed, Kap. VII: 1-5.

6. Kap. VII: 6. richt Hy, onzes erachtens, zijne tael bepaeldelyk tot de Apostelen, hen vermanende, dat zy in het voorſtellen van de leer des Euangeliums, met een oordeel des onderſcheids zouden te werk gaen.

7. Na deze vermaning, wendt Hy zich wederom tot de ſcharen, Kap. VII: 7-27.

-. Eerst ſpreekt Hy van de vrucht des gebeds, verzekerende dat God de gelovige gebeden gunſtig verhoren zal, vs. 7-11.

--. Daerna ſtelt Hy de hoofdſom der plichten, welke wy omtrent onze naesten betrachten moeten, in korte woorden voor, vs. 12.

---. Vervolgens draegt Hy het eeuwig belang, het welk elk een mensch heeft, by het

betrachten van alle die plichten, welke Hy had aengeprezen, op eene zinbeeldige en treffende wijs voor, vs. 13, 14.

----. Wijders waerſchouwt Hy zijne toehorers tegen de valſche Propheten, vs. 15-20.

/. De waerſchouwing zelve vinden wy, vs 15.

//. Ook wordt 'er aengewezen, waeraen men de valſche Leeraers onderkennen kan, vs. 16-20.

-----. Ter nadere bevestiging van het gene Hy omtrent de valſche Propheten gezegd had, leert de Heiland, dat uiterlyke vertoningen en voorrechten, zonder waerachtige verbetering van het hart, niet baten kunnen, vs. 21-23.

/. Dit wordt in het algemeen voorgeſteld, vs. 21.

//. Nader uitgebreid en bevestigd, vs. 22, 23.

------. Eindelyk beſluit de Godlyke Leeraer zijne redevoering, met

met eene eigenaertige gelykenis, waerin Hy, onder het zinbeeld van twee bouwlieden, de noodzakelykheid aentoont, van zijne lesſen op te volgen, vs. 24-27.

c. Het uitwerkſel van deze Berg-Predicatie verhaelt de Euangelist, vs. 28, 22.

b. Vervolgens verhaelt de Euangelist verſcheidene wonderen, welke de Heiland verricht, en verſcheidene merkwaerdige woorden, welke Hy geſproken heeft, rondom Capernaum en andere ſtreken van Galilea, Kap. VIII: 1— X: 32.

a. Eerst ſpreekt de Euangelist van eenige wonderen, welk de Heiland verricht heeft, in de landſtreek rondom Capernaum, Kap. VIII: 1-17.

1. Het reinigen van eenen melaetſchen, vs. 1-4.

2. De genezing van eenen kranken dienstknecht eenes hoofdmans, vs. 5-13.

3. De herſtelling van PETRUS ſchoonmoeder, vs. 14, 15.

4. De genezing van vele bezetenen en kranken, vs. 16, 17.

5. Daerna voer de Godlyke Leeraer over, âen de andere zijde van de Galilesche zee, alwaer Hy de duivelen wierp uit twee bezetenen, en dezelve in eene kudde zwijnen deed varen, Kap. VIII: 18-38.

6. Vervolgens kwam Hy wederom te Capernaum, en deed 'er wederom verbasende wonderen. Het verhael van deze wonderen is, met dat van eenige andere zaken, vermengd, Kap. IX, X. Hier vinden wy

1. De beschrijving der wonderdadige genezing van eenen geraekten, Kap. IX: 1-8.

2. De roeping van onzen Schrijver zelven, uit het tolhuis, tot het Apostelschap, Kap. IX: 9-13.

3. Een merkwaerdig gesprek, het welk de Heiland gehouden heeft, met de Discipelen van JOANNES *den Doper*, Kap. IX: 14-17.

4. Een dubbel wonderwerk, het

welk

welk Hy verricht heeft, zijnde de opwekking der dochter van eenen Overften der Synagoge, met de genezing van eene bloedvloeiende vrouw, daer tusfchen fchietende, Kap. IX: 18-26.

—. De aenleiding tot dit dubbele wonder wordt vs. 18. opgege ven.

——. Het dubbele wonder zelve wordt omftandig befchreven, vs. 19-26.

/. De lievderijke JESUS te verzocht zijnde, was aenftonds gereed, om zich naer het huis van JAIRUS te begeven, vs. 19.

//. Daerop volgde de opwekking van JAIRUS dochter, voorgegaen door eene andere wonderdadige genezing, welke onder den weg gefchiedde, vs. 20-25.

†. De wonderdadige genezing, onder den weg gefchied, vinden wy vs. 20-22.

††. De opwekking van JAIRUS

dochter wordt vs. 23-25, verhaeld.

III. Deze beide wonderen maekten zeer veel gerucht, vs. 26.

5. Kap. IX: 27-31. wordt nog een wonderwerk aengeteekend, zijnde de genezing van twee blinden.

6. Wijders genas de Heiland eenen bezetenen, die ſtom en doov was, Kap. IX: 32-34.

7. Vervolgens geen MATTHÆUS een omſtandig bericht van de toebereidſelen, welke de Heer JESUS gemaekt heeft, om zijne leer uittebreiden, Kap. IX: 35—

—. De aenleiding wordt opgegeven Kap. IX: 35-38.

— —. Vermits de XII Discipelen die den Heiland beſtendig vergezelden, geſchikt waren, om de leringen, welke zy van Hem gehoord hadden, aen anderen te prediken, behaegde het Hem eene proev te nemen van hunne vorderingen. Hy zond hen uit, om

om het Euangelie in alle plaetſen van het Joodſche land te prediken, en deelde hun de gaev der wonderen mede, om hunne leer en Godlyke zending te bevestigen, Kap. X.

/. Eerst deelde Hy den XII Apostelen de gaev van wonderen mede, vs. 1-4.

//. Daerop zond Hy hen uit, vs. 5-31.

†. Hy bepaelde de plaetſen, welke zy bezoeken moesten, vs. 5, 6.

††. Hy onderrichtte hen in het gene zy te leren en te doen hadden, vs. 7, 8.

†††. Hy wees hun aen, hoe zy zich tot deze reis bereiden moesten, vs. 9, 10.

††††. Hy onderwees hen, hoe zy zich, by verſchillende menſchen, te gedragen hadden, vs. 11-15. en

†††††. Hy wapende hen tegen

de moeilykheden, welke hun bejegenen zouden, vs. 16-31.

///. Eindelyk voegde Hy 'er ettelyke vermaningen en troostredenen by, gefchikt voor alle zijne naervolgeren, vs. 32-42.

B. Na dit alles ging de Godlyke Leeraer voort, naer andere gedeelten van het Joodfche land, om te prediken in hunne fteden, Kap. XI, XII.

A. By gelegenheid, dat JOANNES de Dooper eenigen van zijne leerlingen tot den Heiland gezonden had, gav Hy een uitmuntend getuigenis, omtrent dezen zijnen Voorloper, Kap. XI: 1-19.

α. De gemelde bezending zelve vinden wy vs. 1-6.

a. De vraeg van JOANNES leerlingen wordt voorgefteld, vs. 1-3.

b. Het antwoord van den Heiland, vs. 4-6.

β. Daerop volgt het heerlyk getuigenis, het welk de Heiland van JOANNES den Dooper gegeven heeft, vs. 7-15.

γ. Ook nam de Heiland deze gelegenheid waer, om aen te tonen, hoe ondankbaer de Joden handelden, zo omtrent

trent JOANNES, als omtrent Hem zelven, vs. 16-14.

B. Kap. XI: 20-30. teekent de Euangelist eenige zeer merkwaerdige woorden aen, welke de Heiland gesproken heeft.

α. Hy beklaegde zich, over de onboetvaerdigheid der inwoneren van Galilea, onder welke Hy lang gepredikt, en verbasende wonderen verricht had, vs. 20-24.

β. By deze gelegenheid eerbiedigde Hy, in een heilig schietgebed, de Godlyke vrymacht, in de bedeeling der genade, vs. 25-27.

γ. Wijders nodigde Hy zondaren, op eene uitlokkende wijs, om tot Hem te komen, vs. 28-30.

C. Kap. XII. verhaelt MATTHÆUS, hoe de Godlyke Leeraer de ongegronde tegenspraek der Pharizeeuwen wederlegd hebbe.

α. Eerst bericht ons de Euangelist, hoe de Heer JESUS de lasteringen zijner vyanden, tegen zijn karakter als Leeraer, wederlegd hebbe, vs. 1-21. Hier komen ons twee onderscheidene gevallen voor.

a. In het eerste geval wederlegt de Heiland den laster der Pharizeeu-

wen, dat Hy den Sabbath geſchonden had. —— De zaek was deze. Hy wandelde met zijne Discipelen, door het gezaeide. Denkelyk kwam Hy van Jeruſalem, en wandelde, nadat Hy den Sabbath in den Tempel Godsdienstig had doorgebracht, tegen den avond door het koorn. De Discipelen hadden honger, dit gav aenleiding, dat zy koornairen plukten, dezelve met de handen uitwreven en aten, vs. 1-8.

ii. Het andere geval vinden wy vs. 9-21.

1. De Pharizeeuwen deden den Godlyken Leeraer eene ſtrikvraeg, met een boosaertig opzet, vs. 9, 10. Op eenen Sabbath in de Synagoge zijnde, zag Hy eenen mensch, die eene dorre hand had. De Pharizeeuwen vraegden, by die gelegenheid, of het geoorloovd ware, op den Sabbath iemand te genezen?

2. JESUS beantwoordde de vraeg zodanig, dat de Pharizeeuwen geheel beſchaemd wierden, en vervolgens genas Hy den lijder, door

zijn

zijn wonderdoend Alvermogen, vs. 11-21.

—. Het zeer gepaste antwoord van den Heiland vinden wy vs. 11, 12.

——. Hierop volgde de wonderdadige genezing, vs. 13.

———. Deze genezing had zeer merkwaerdige gevolgen, vs. 14-21.

/. De Pharizeeuwen beraedslaegden te zamen, om Hem, als eenen Sabbathschender te dooden, vs. 14.

//. Dan Hy oordeelde het thans raedzaem, terwijl zijne uur nog niet gekomen was, om de woede van zijne vyanden te ontwijken, vs. 15-21.

†. Vooraf verhaelt de Euangelist, hoe, en met welke gevolgen, de Heiland van daer vertrokken zy, vs. 15, 16.

††. Wijders verdedigt hy dit gedrag van den Heiland, vs. 17-21.

β. Daerna bericht ons MATTHÆUS, hoe de Heiland zich, onder de boosaer-

tige verachting van zijne verbaſende wonderen, gedragen hebbe, vs. 22-50. De tegenſpraek tegen zijne wonderen was tweederlei.

a. De eerſte vinden wy vs. 22-37.

a. De aenleiding tot deze tegenſpraek, was een zeer merkwaerdig wonderwerk, en de uitwerking daervan op de ſchaer, vs. 22, 23.

1. Het wonderwerk zelvs was de genezing van eenen bezetenen, die blind en ſtom was, vs. 22.

2. Dit wonderwerk had eenen merkwaerdigen invloed op de aenſchouweren, vs. 23.

b. Hieruit namen de booſaertige Pharizeeuwen aenleiding om den Heiland te lasteren, vs. 24-37.

1. Hunne lasterende tegenwerping vinden wy vs. 24. en

2. Het antwoord van den zachtmoedigen JESUS, vs. 25-37.

—. Hy wederlegt deze vuile lastering, op eene zeer nadrukkelyke wijs, door het ongerijmde daervan aen te tonen, vs. 25-27.

——. En leert vervolgens, door welk

welk vermogen Hy de duivelen uitwierp, vs. 28-30. ——. By deze gelegenheid hield de Heiland eene zeer scherpe redevoering tot de Pharizeeuwen, vs. 31-37. Zy behelst,

/. Eene nadrukkelyke waerschouwing aen de Pharizeeuwen, om zich in het ongeloov niet langer te verharden, vs. 31, 32.

//. Een vertoog van het grouwzame hunnes bestaens, vs. 33-35.

†. Hy stelt de zaek voor, by wijs van gelykenis, vs. 33.

††. Welke Hy op het bestaen der Pharizeeuwen nader toepast, vs. 34, 35.

///. Eindelyk besluit Hy, met eene bedreiging van het geduchte oordeel, het welk zy, in den groten dag, rechtvaerdig te wachten hadden, vs. 36, 37.

b. Vs. 38-50. verhaelt de Euangelist, hoe de Heer JESUS nog eene andere tegenſpraek, tegen zijne wonderen beantwoord hebbe.

α. De tegenſpraek zelve vinden wy vs. 38. en

β. Het merkwaerdig antwoord, vs. 39-45.

1. Hy weigerde zulk een teeken uit den hemel te geven, als zy begeerden, vs. 39, 40.

2. Hy voegt 'er eene bedreigende waerſchouwing by, aen den ongelovigen hoop, vs. 41-45.

—. Hy bracht hun onder het oog, dat hun hardnekkig ongeloov ten eenemael onverſchoonbaer ware. Dit bleek, uit vergelyking van hun gedrag, met dat der Heidenen, vs. 41, 42.

——. Hierop volgt eene waerſchouwende bedreiging aen de Joden, waerdoor Hy hun, onder eene eigenaertige gelykenis, vertoont, dat hun een oordeel der verharding, en eene gehele overlating aen de macht des Satans,

tans boven het hoofd hing, vs. 43-45.

3. By wijs van aenhangsel voegt 'er de Euangelist een verhael by van iets, het welk gebeurd is, geduurende deze redenering van den Heiland, vs. 46-50.

C. De Heiland, weder te Capernaum gekomen zijnde, sprak, zittende in een schip, tot de schaer, welke op den oever der Galileesche zee stond, en vervolgens in zijn huis tot de Discipelen, Kap. XIII: 1-52.

A. Eerst stelde Hy verscheidene gelykenissen voor aen de gansche schaer, staende op den oever, vs. 1-35.

α. De tijd, plaets, en andere omstandigheden, worden aengewezen, vs. 1, 2.

β. De gelykenissen, welke de Godlyke Leeraer by die gelegenheid heeft voorgesteld, worden vs. 3-35. aengeteekend.

a. De eerste is die van eenen Zaedzaeier, vs. 3-23.

α. De gelykenis zelve vinden wy vs. 3-9.

ß. De verklaring daervan aen de Discipelen, vs. 10-23.

b. De tweede gelykenis stelt eenen akker voor, op welken het goede zaed onder het onkruid vermengd is, vs. 24-30.

c. De derde is genomen van het mostaertzaed, vs. 31, 32.

d. De laetste van het zuurdeesfem, vs. 33-35.

B. Vs. 36-52. geevt MATTHÆUS ons bericht van het gene de Heiland, in zijn huis, tot de Discipelen gesproken heeft.

α. De aenleiding vinden wy vs. 36.

β. Het onderwijs van den Heiland, aen zijne Discipelen, is vs. 37-52. opgeteekend.

a. Eerst verklaerde Hy de gelykenis van het onkruid in den akker, vs. 37-43.

b. Daerna voegde Hy 'er nog ettelyke andere gelykenisfen by, vs. 44-52.

𝔞. Van eenen schat, die in eenen akker verborgen was, vs. 44.

𝔟. Van eene allerkostbaerste parel, vs. 45, 46.

𝔠. Van een vischnet, vs. 47-50.

𝔡. Van eenen vermogenden huisvader, die zijnen voorraed gestadig, door nieuwe byvoegselen

len, vermeerdert, en daerdoor eenen groten overvloed bezit van oude en nieuwe dingen, vs. 51, 52.

D. Kap. XIII: 53-58. verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland naer zijn Vaderland, de landstreek van Nazareth, vertrokken zy, en wat Hem aldaer bejegend hebbe.

E. Kap. XIV: 1-33. bericht ons de heilige Geschiedschrijver, hoe de Heer JESUS het gebied van HERODES verlaten hebbe, met vermelding van twee zeer merkwaerdige wonderen, welke Hy buiten het zelve verricht heeft.

A. De Heer JESUS verliet het gebied van Herodes, vs. 1-13.

α. De aenleiding was deze, dat HERODES den Heiland hield voor JOANNES den Dooper, welken Hy had laten onthoofden, en die, naer zijne mening, uit den doden was opgewekt, vs. 1, 2.

β. By deze gelegenheid, verhaelt de Euangelist de geschiedenis der onthoofding van JOANNES zeer omstandig, vs. 3-12.

γ. Hierop volgt het vertrek van den Heer JESUS, vs. 13.

B. Naer de overzijde van de Galileesche

zee vertrokken zijnde, gav de Heiland wederom verbasende proeven van zijn wonderdoend Alvermogen, vs. 14-33.

A. Het eerste bestond in het spijzigen van eenige duizenden, met eenen zeer kleinen voorraed van brood en visch, vs. 14-21.

B. Kort daerna deed de Godlyke Leeraer nog een ander wonderwerk, hierin bestaende, dat Hy op de zee wandelde, vs. 22-33.

α. De voorafgaende omstandigheden vinden wy vs. 22 24.

β Het wonderwerk zelve, vs. 25-27.

γ. De gevolgen daervan, vs. 28-33.

a Ten aenzien van PETRUS, vs. 28-30.

b. Ten opzichte van alle de Discipelen, vs. 31-33.

F. Kap. XIV: 34— XV: 20. verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland in het landschap Gennezareth aengekomen zy, en wat Hy aldaer verricht hebbe.

A. Kap XIV: 34-36. spreekt MATTHÆUS van de wonderen, welke onze Verlosser aldaer verricht heeft.

B. Kap. XV: 1-20. bericht de Euangelist, wat 'er verder in het land van Gennezareth zy voorgevallen. —— De Pha-

Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden brachten een bezwaer in, het welk door den Heer JESUS wederlegd werd.

α. De wederlegging zelve beschrijvt MATTHÆUS, vs. 1-9.

a. Het bezwaer der Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden vinden wy vs. 1, 2.

b. Daerop volgt het antwoord van den Heiland, vs. 3-6.

c. Hy pastte, by die gelegenheid, de Godspraek van JESAIAS, Kap. XXIX: 13. op deze huichelaers toe, vs. 7-9.

β. Uit deze onderhandeling met de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, nam de Godlijke Leeraer aenleiding, om de schaer tegen de geveinsdheid der Pharizeeuwen te waerschouwen, en zijne Discipelen nader te onderrichten, vs. 10-20.

a. Hy waerschouwde de schaer, tegen de geveinsdheid der Pharizeeuwen, vs. 10, 11, en

b. Gav een nader onderricht aen zijne Discipelen, vs. 12-20.

α. In het gemeen aen alle de Discipelen, vs. 12-14.

b. In het byzonder aen PETRUS, vs. 15-20.

G. Wijders verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland zich aen de Joden onttrokken, en naer de zeekusten van Tyrus en Sidon begeven hebbe, Kap. XV: 21-28. Hier had Hy eene zeer merkwaerdige zamenspraek, met eene Cananeesche vrouw, en genas hare dochter wonderdadig.

H. Vervolgens begav zich de Heiland naer eenen berg, digt by den oever der Galileesche zee, en spijzigde andermael eene zeer talrijke menigte van menschen, op eene wonderdadige wijs, nadat Hy zeer vele kranken genezen had, Kap. XV: 29-39.

A. De genezing van zeer vele kranken, met de uitwerkselen van deze wonderen op de gemoederen der menigte, vinden wy vs. 29-31.

B. Het wonderdadig spijzigen van 4000 menschen, met eenen zeer geringen voorraed, wordt vs. 32-38. verhaeld.

C. Daerop begav zich de Heer JESUS naer de landstreek van Magdala, vs. 39.

I. Kap. XVI. 1-12. beschrijft de Euangelist de onderhandeling, welke de Heiland, in de landstreek van Magdala, met de Pha-

Pharizeeuwen en Sadduceeuwen gehad heeft.

A. De onderhandeling met deze lieden zelve vinden wy vs. 1-4. Wy ontmoeten 'er in,

α. Het voorstel van de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, vs. 1.

β. Het antwoord van onzen Godlyken Leeraer, vs. 2 4.

B. Hierop volgt een gesprek van den Heer JESUS, met zijne Discipelen, om hen tegen de leer der Pharizeeuwen en Sadduceeuwen te waerschouwen, vs. 5-12.

α. De omstandigheden worden vs. 5. opgegeven.

β. Het gemelde gesprek wordt aengeteekend, vs. 6-12.

a. 's Heilands waerschouwing zelve vinden wy vs. 6. en

b. De gevolgen daervan, vs. 7-12.

III. In het DERDE Deel van dit Euangelie, stelt MATTHÆUS den Heiland voor in zijn Priesterwerk, Kap. XVI: 13— XXVIII: 20. Hier verhaelt hy, hoe de Heiland zich tot het lijden, het welk Hy als Hoogepriester ondergaen moest, voorbereid hebbe; daerop beschrijvt hy zijn borgtochtelyk lijden zelvs, en voegt 'er eindelyk een bericht by van zijne opstanding.

II. De toebereidselen tot 's Heilands lijden vinden wy Kap. XVI: 13— XXV: 46.

A. Vooreerst in Galilea, Kap. XVI: 13— XVIII: 35. Hiertoe behoort

A. Eene reis naer het Noorderdeel van Galilea, en het gene op dezelve voorviel, Kap. XVI: 13— XVII: 23. Hier komen ons twee zaken voor,

a. De onderhandeling van den Heiland met zijne Leerlingen, Kap. XVI: 13 28. Wy onderscheiden 'er in

a. Een voorbereidend gesprek van den groten Leeraer met zijne Leerlingen, om hen tot eene duidelyke kennis van zijn persoon op te leiden vs. 13-20. Hy onderzoekt, op tweederlei wijs, naer de gevoelens, welke men omtrent zijn persoon had opgevat.

I. Eerst onderzoekt Hy, wat anderen dachten, vs. 13, 14.

1. De vraeg vinden wy vs. 13, en

2. Het antwoord der Discipelen, vs. 4.

II. By deze gelegenheid deed de Godlyke Leeraer eene nadere en duidelyke ontdekking, omtrent zijn persoon, vs. 15-20.

1. De

1. De vraeg van den Heiland vinden wy vs. 15.
2. Het antwoord vs. 16, en
3. De aenmerking van den Godlyken Leeraer op dit antwoord, vs. 17-20.

b. Na dit voorbereidend gesprek, gav de Heiland eene klare ontdekking van zijn aenstaende lijden, als den weg tot zijne heerlykheid, vs. 21-28.

a. De duidelyke ontdekking van 's Heilands lijden en heerlykheid vinden wy vs. 21, en dan

b. Zijne nadere onderhandeling over dit allergewichtigst stuk, vs. 22-28.

1. Zo met PETRUS in het byzonder, vs. 22, 23.
2. Als met alle de Apostelen in het gemeen, vs. 24-28.

β. Wijders beschrijvt de Euangelist de verheerlyking van CHRISTUS op den berg, en de gesprekken, welke daerby zijn voorgevallen, Kap. XVII: 1-23.

a. De gemelde verheerlyking zelve vinden wy vs. 1-8, en

b. JESUS, van den berg afgekomen zijnde, verbood zijnen Discipelen, om zijne verheerlyking ruchtbaer te

maken, Hy onderrichtte hen, omtrent de komst van ELIA, en genas eenen maenzieken, vs 9-23.

a. Het gemelde verbod vinden wy vs. 9.

b. Het onderricht, omtrent de komst van ELIA, vs. 10-13.

c. De genezing van den maenzieken, vs. 14-23.

1. Zo die genezing zelve, vs. 14-18.

2. Als het gesprek, het welk de grote Leeraer, by die gelegenheid, met zijne Discipelen gehouden heeft, vs. 19-23.

B. Hierop volgen eenige gesprekken en handelingen van den Heiland te Capernaum, Kap. XVII: 24— XVIII: 35.

α. Te Capernaum gekomen zijnde, betaelde Hy de schatting, Kap. XVII: 24-27.

β. Wijders hield Hy eenige redenen met zijne Discipelen, Kap. XVIII: 1. Zy behelzen de uitvoerige beantwoording van eene tweederlei vraeg.

a. De eerste vraeg der Discipelen was, wie onder hen de meeste wezen zou, in het Koningkrijk de hemelen. — Deze vraeg beantwoordt de Heiland, vs. 1-20.

b. De

a. De vraeg zelve vinden wy vs. 1.

b. Deze ongepaste vraeg beantwoordt de Heiland, met inmenging van vele leerzame aenmerkingen, vs. 2-20.

1. Eerst toont de Heer JESUS, door een leerzaem zinbeeld, dat zulk eene kwalyk geplaetste eerzucht, in zijn geestelyk Koningrijk, geenszins te pas kwame, vs. 2-4, en

2. Uit dit antwoord, neemt Hy vervolgens aenleiding, om zijnen Apostelen onder het oog te brengen, hoe zijn geestelyk Koningrijk, zonder opperhoofdigheid, behoorde bestuurd te worden; hoe zy ten dien einde de ongeregelden behandelen, en de ergenissen weren moesten; en hoe zy als dan zijnen alles vermogenden bystand ondervinden zouden, vs. 5-20.

—. Hy leert, dat de geringste van zijne dienaren met eerbied moeten behandeld worden, vs. 5, 6.

——. Wijders toont Hy, hoe zijne Discipelen de ongere-

gelden in zijne Kerk te handelen, en alle ergernissen uit de Gemeente weren moesten; dan zou het blijken, dat 'er gene opperhoofdigheid, of voorrang van den eenen boven den anderen nodig ware, vs. 7-18.

/. Hy waerschouwt zijne Discipelen, dat 'er ergernissen ontstaen zouden, vs. 7, en

//. Vermaent hen, om zich te wachten van ergernissen, vs. 8-14.

†. De vermaning zelven vinden wy vs. 8, 9, en

††. De drangredenen, vs. 10-14. Deze zijn ontleend

‡. Uit de diensten, welke de Engelen doen aen de gelovigen, vs. 10.

‡‡. Uit de lievdezorg, welke de Vorst der Engelen zelvs voor deze draegt, vs. 11-14.

///. Vervolgens leert Hy, hoe

de

de Apostelen de ongeregelden moesten behandelen, en alle ergernissen weren, vs. 15-18.

——. Eindelyk beloovt de grote Leeraer, aen de Apostelen, zijnen allesvermogenden bystand, vs. 19, 20.

b. Kap. XVIII: 21-35, beantwoordt de Heer JESUS eene tweede vraeg, door PETRUS voorgesteld, hoe menigmalen men eenen broeder vergeven moet.

a. De vraeg zelve vinden wy vs. 21, en

b. Het antwoord van den besten Leermeester, vs. 22-35.

1. Eerst onderricht Hy PETRUS, dat men nimmer moede moet worden van vergeven, vs. 22.

2. Daerna heldert Hy de zaek op, met eene eigenaertige gelykenis, vs. 23-35.

— De gelykenis zelve wordt voorgesteld, vs. 23-34, en

——. Nader toegepast, vs. 35.

B. Met Kap. IX. begint de Euangelist te verhalen, hoe de Heer JESUS zich, tot zijn

borgtochtelyk zoenlijden, in Judæa, hebbe voorbereid, en daermede houdt hy zich bezig, tot Kap. XXV. ingesloten

A. Kap. XIX: 1— XX: 16. verhaelt de Euangelist, wat de Heer JESUS gedaen en gesproken heeft; nadat Hy over de Jordaen, in de landpalen van Judæa, gekomen was.

α. Aldaer genas Hy vele kranken, Kap. XIX: 1, 2.

β. Voorts beantwoordde Hy eene strikvraeg der Pharizeeuwen, omtrent de echtscheidingen, vs. 3-12.

a. De listige vraeg der Pharizeeuwen vinden wy vs. 3.

b. Deze vraeg beantwoordt de Heiland, vs. 4-12.

𝔞. Eerst bewijst Hy het ongeoorloovde van de willekeurige echtscheidingen, vs. 4-6.

𝔟. Daerna beantwoordt Hy eene tweederleie bedenking, vs. 7-12.

1. Der Pharizeeuwen, vs. 7-9.
2. Van zijne Discipelen, vs. 10-12.

γ. Wijders zegende de Heer JESUS ettelyke kinderkens, met oplegging der handen, vs. 13-15.

δ. Ver-

2. Vervolgens beantwoordde Hy de vraeg van eenen rijken en aenzienlyken jongman, Kap. XIX: 16— XX. 16.

a. De vraeg zelve vinden wy Kap. XIX: 16.

b. Op deze vraeg gav de grote Leeraer een zeer uitvoerig antwoord, Kap. XIX: 17— XX: 16.

a. De redenwisseling van den Heiland, met dezen vermogenden jongman, vinden wy Kap. XIX: 17 - 22.

1. Het antwoord zelvs van den Heiland wordt voorgesteld, vs. 17 - 21, en

2. De uitwerking daarvan op het gemoed van dien Oversten, vs. 22.

b. By deze gelegenheid hield de Heiland ook een merkwaardig gesprek met zijne Discipelen, Kap. XIX: 23— XX: 16.

1. Eerst met alle zijne Apostelen in het gemeen, Kap. XIX: 23 - 26.

2. Daerna met PETRUS in het byzonder, Kap. XIX: 27— XX: 16.

—. PETRUS ftelde eene vraeg voor, zo voor zich zelven, als uit naem van zijne Medeapostelen, wat hun deel wezen zoude, daer zy alles verlaten en JESUS gevolgd hadden, Kap. XIX: 27.

——. Op deze vraeg gav de Heiland een zeer merkwaerdig antwoord, Kap. XIX: 28— XX: 16.

/. Eerst ftelt Hy de heerlyke beloning voor, welke de Apostelen te wachten hadden, gelijk ook alle gelovigen, Kap. XIX: 28, 29.

†. De beloning der Apostelen wordt befchreven, vs. 28, en

††. Die van alle gelovigen, vs. 29.

//. By die gelegenheid waerfchouwt de Heer JESUS zijne Apostelen, tegen hoogmoed en zelvsverheffing, Kap. XIX: 30— XX: 16.

‡. De gelykenis zelve, vs. 1-15,

1-15, vertoont ons eenige arbeiders in eenen wijngaerd,

§. Die op onderscheidene tijden van dag gegehuurd werden, vs. 1-7, en

§§. Evenwel eenen gelyken loon ontvingen, zo die weinig als die veel gearbeid hadden, vs. 8-15.

‡‡. Hierop volgt de toepassing van deze leerzame gelykenis, vs. 16.

B. Kap. XX: 17-34, geevt de Euangelist bericht van het gene 'er onder den weg is voorgevallen, toen de Heer JESUS van de Jordaen naer Jerusalem reisde. —— Wy onderscheiden 'er drie byzonderheden in,

α. De Voorzegging van den Heiland, omtrent zijne aenstaende lotgevallen, vs. 17-19.

β. Een antwoord op zeker voorstel van ZEBÆDEUS huisvrouw, vs. 20-28.

a. Het voorstel van ZEBEDÆUS huisvrouw vinden wy vs. 20, 21.

b. Het antwoord van den Heiland, vs. 22, 23.

c. Het uitwerkſel van dat voorſtel op de Apostelen, vs. 22, 23.

d. Een geſprek, het welk de Heiland, by die gelegenheid, met zijne Discipelen, over de nederigheid gehouden heeft, vs. 25-28.

γ. De wonderdadige genezing van twee blinden, vs. 29 34.

C. Kap. XXI—XXIII, beſchrijvt de Euangelist zeer omſtandig, wat de Heiland binnen Jeruſalem geleerd en verricht heeft.

α. Kap. XXI: 1-11, verhaelt hy de plechtige intrede van onzen Heer, binnen Jeruſalem.

β. Daerna eene zeer merkwaerdige verrichting van den Heiland in den Tempel, Kap. XXI: 12-16.

γ. Vervolgens bericht hy, hoe de Heiland des daegs in den Tempel leerde, en te Bethanien vernachtte, Kap. XXI: 17— XXIII: 39.

a. Nadat de Heer JESUS den nacht te Bethanien had doorgebracht, keerde Hy den volgenden dag naer Jeruſalem weder, en vervloekte onder

den

den weg eenen onvruchtbaren vijgenboom, Kap. XXI: 17-22.

b. Kap. XXI: 23— XXII: 46, verhaelt de Euangelist verscheidene gesprekken, welke de Zaligmaker met zijne vyanden, die Hem zochten te verstrikken, gehouden heeft.

a. Het eerste gesprek was een antwoord op de vraeg der Joodsche Overheden, door welk eene macht Hy sprak en handelde, Kap. XXI: 23— XXII: 14.

1. De vraeg der Joodsche Opperhoofden vinden wy Kap. XXI: 23.

2. Het antwoord van den Heiland, op deze strikvraeg, was zeer uitvoerig, Kap. XXI: 24— XXII: 14.

—. Eerst antwoordt Hy door eene wedervraeg, Kap. XXI: 24-27.

——. Ter nadere opheldering van zaken, voegt 'er de Godlyke Leeraer drie gelykenissen by, Kap. XXI: 28— XXII: 14.

I. De eerste is van twee zonen, die gelast werden in den wijngaerd te arbeiden, Kap. XXI: 28-32.

//. De tweede is die van eenen wijngaerd, aen landlieden verhuurd, Kap. XXI: 33-46.

†. De gelykenis zelve vinden wy vs. 33-39.

††. Het gesprek, het welk de Heiland, over dit onderwerp, met de Overpriesters en Pharizeeuwen gehouden heeft, vs. 40-44.

††† De uitwerkselen daervan, op het gemoed der laetsten, vs. 45-46.

///. De derde gelykenis is die van eenen Koning, die zijnen zoon eenen plechtigen maeltijd bereidde, Kap. XXII: 1-14.

†. De inleiding vinden wy vs. 1.

††. De gelykenis zelve, vs. 2-13. en

†††. Het slot, vs. 14.

ii. Het tweede gesprek, het welk de Heiland gehouden heeft, met zijne vyanden, die Hem in zijne redenen zochten te verstrikken,

ont-

ontmoeten wy Kap. XXII: 15-22.

1. Hunne listige vraeg wordt opgegeven, vs. 15-17.
2. Het antwoord van den Heiland, vs. 18-22.

c. Het derde gesprek hield de Heer JESUS, met de Sadduceeuwen, over de opstanding der doden, Kap. XXII: 23-33.

1. De Sadduceeuwen stelden eene zwarigheid voor, tegen de leer der opstanding, vs. 23-28.
2. Deze zwarigheid beantwoordde de Heiland, vs. 29-32.
   —. Eerst toonde Hy het ongegronde van die bedenking, vs. 29, 30, en
   ——. Daerna bewees Hy de opstanding der doden met opzet, vs. 31, 32.
3. Eindelyk verhaelt MATTHÆUS, welk uitwerksel 's Heilands redeneering op de schaer gehad hebbe, vs. 33.

d. Wijders hield de Heiland nog een gesprek met eenen Wetgeleerden, over het grootste gebod in de Wet, Kap. XXII: 34-40.

1. De aenleiding tot dit gesprek vinden wy vs. 34.
2. De vraeg van den Wetgeleerden, met oogmerk om JESUS te verzoeken, vs. 35, 36.
3. Het antwoord van den Heiland, vs. 37-40.

e. Ten laetsten hield de Heer JESUS nog een gesprek met de Phariseeuwen, Kap. XXII: 41-46.

c. Eindelyk hield de Heiland nog eene redevoering in den Tempel, Kap. XXIII. Hy sprak eigenlyk tot zijne Discipelen, maer evenwel ten aenhoren van het volk.

a. Het eerste deel van deze zeer merkwaerdige redevoering is waerschouwende, vs. 1-12.
1. Vs. 1-3. leert Hy in hoe ver men, naer de lessen der Schrivtgeleerden, horen moest.
2. Daerop volgt eene ernstige waerschouwing, tegen hunne grove gebreken, bestaende voornamelyk in geveinsdheid en hoogmoed, vs. 4-12.

b. Het tweede deel van deze redevoering is bedreigende, vs. 13-39.

1. Eerst bedreigdt Hy een herhaeld wee, over de grouwzame Phariseeuwen, vs. 13-33.

2. Daerna voorspelt Hy het vreesselyk oordeel, met het welk zy, by de verwoesting van Jerusalem, zouden gestraft worden, vs. 34-39.

D. Kap XXIV en XXV. beschrijvt de Euangelist de laetste redevoering, welke de Heer JESUS, nadat Hy den Tempel voor altoos verlaten had, op den weg naer Bethanien, tot zijne Discipelen gehouden heeft.

a. De vraeg der Discipelen vinden wy Kap. XXIV: 1-3.

a. By het uitgaen van den Tempel vertoonden de Discipelen, aen den Heiland, het prachtige van dit gebouw, vs. 1.

b. By die gelegenheid voorspelde Hy, dat de Tempel geheel zou verwoest worden, vs. 2.

c. Zy vraegden daerom, wanneer die verwoesting zou plaets hebben, vs. 3.

ß. De Heer JESUS beantwoordt de vraeg der Discipelen zeer uitvoerig, Kap. XXIV: 4— XXV: 46.

Dit antwoord is zodanig ingericht, dat het voldoe aen beide de onderscheidene vragen, welke de Discipelen hadden voorgesteld. Eerst spreekt de Heiland over de teekenen van zijne toekomst, om zijn Koningrijk op te richten, en zijne heerlykheid openbaer te maken, in het straffen van zijne vyanden, door het verwoesten van Jerusalem en den Tempel; en daerna beschrijvt Hy de teekenen, welke het aennaderen van de voleinding der waereld zouden aenwijzen. — De gansche redevoering laet zich zeer voegzaem, in drie hoofddelen, onderscheiden.

a. In het eerste deel Kap. XXIV: 4-14, spreekt de grote Leeraer,

 a. Eerst van de teekenen, welke zijne toekomst, ter verwoesting van Jerusalem en den Tempel, zouden aenwijzen, vs. 4-13.

 b. Daerna voegt Hy 'er een kort woord by, omtrent de voleinding der waereld, vs. 14.

b. In het tweede deel handelt de Heiland wederom, en over de verwoesting van Jerusalem, en over de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 15-31.

„ den hadden even veel regels, en elke regel even „ veel letters; en men kan nog, op vele hand- „ schriften, die linies bemerken, waerna zy ge- „ schreven hebben."

De VERSEN, gelijk zy genoemd worden, in welke het Nieuwe Testament thans verdeeld is, zijn het werk van den geleerden Boekverkoper ROBERTUS STEPHANUS. In het jaer 1551 gav hy een Nieuw Testament uit, in versen verdeeld. Deze uitgaev behelst den Griekschen Text, op de gezegde wijs onderscheiden, met de Vulgata aen de eene, en de Latynsche Vertaling van ERASMUS aen de andere zijde, in groot 12o. Zoortgelyk eene onderdeeling had reeds de Joodsche Rabbi MORDECHAI of ISAAC NATHAN, omtrent het midden der XV Eeuw, in het Oude Testament ingevoerd. Dit spoorde den gemelden geleerden Boekdrukker aen, om zoortgelyk eene mindere onderscheiding, ook in het Nieuwe Testament, te maken (*o*). Zijn zoon HENDRIK STEPHANUS bericht ons (*p*), dat zijn Vader ROBBERT deze verdeeling in versen, op de reis van Lions naer Parys, *onder het Paerdrijden* gemaekt hebbe. Dit verstaet MICHAELIS (*q*) zo, dat STEPHANUS, vermoeid van het rijden, dit werk in de herberg verricht hebbe.

Deze onderverdeelingen geven zekerlyk veel ge-

(*o*) PRIDEAUX l. c. p 596.
(*p*) *In Præf. ad Concord.* N. T.
(*q*) l. c. p. 1433.

XXIV: 32-34, bepalende den tijd, zo

1. Door eene gelykenis, vs. 32, 33, als

2. Door eene duidelyke uitspraek, vs. 34.

ß. Daerna handelt Hy zeer uitvoerig, over de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 35— XXV: 46.

1. Met opzicht tot den tijd van de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 35— XXV: 30.

-. Leert Hy eerst, dat dezelve alleen aen God den Vader bekend zy, Kap. XXIV: 35, 36.

--. Wijders beschrijvt Hy het zedelyk bederv, het welk in de laetste dagen der waereld heerschen zal, Kap. XXIV: 37-39.

---. Daerna bericht Hy, dat het lot der menschen zeer onderscheiden wezen zal, Kap. XXIV: 40, 41.

----. Eindelyk voegt Hy 'er eene nadrukkelyke vermaning tot waekzaemheid by, Kap. XXIV: 42— XXV: 30.

/. De vermaning wordt in het al-

algemeen voorgesteld, Kap. XXIV: 42, en

//. Meer byzonder, door ettelyke gelykenisfen, aengedrongen, Kap. XXIV: 43— XXV: 30.

†. De eerste gelykenis is ontleend van eenen diev, die onverwacht komt, Kap. XXIV: 43, 44.

††. De tweede van zeer verschillende dienstknechten, Kap. XXIV: 45 51, van welke

‡. De één getrouw en voorzichtig is, vs. 45-47, maer

‡‡. De ander boos en ontrouw, vs. 48-51.

†††. De derde gelykenis is die van wijze en dwaze maegden, Kap. XXV: 1-13.

‡. De gelykenis zelve is ontleend van tien maegden, die eenen Bruidegom te gemoet gingen, en van welke 'er, by zijne komst,

vijf gereed, maer vijf ongereed waren, vs. 1-12.

††. Daerop volgt de toepassing van deze gelykenis, vs. 13.

††††. De vierde gelykenis is ontleend van iemand, die ongelyke talenten onder zijne bedienden uitdeelde, om 'er winst mede te doen, en hen naer hun verschillend gedrag vergolden heeft, Kap. XXV: 14-30.

†. De ongelyke uitdeeling der talenten vinden wy vs. 14, 15.

††. Het verschillend gebruik, het welk de bedienden daervan maekten, vs. 16-18, en

†††. De onderscheidene vergelding, vs. 19 30

§. De beloning der genen, die winst gedaen hadden, vs. 19-23.

§§. De straf des genen, die

die geen voordeel gedaen had, vs. 24-30.

2. Eindelyk voegt 'er de Godlyke Leeraer eene zeer merkwaerdige beschrijving by van den groten en algemenen Oordeelsdag, Kap. XXV: 31 46. Wy onderscheiden 'er in vier hoofdbyzonderheden,

—. De luisterrijke verschijning van den Godlyken Richter, vs. 31.

——. De dagvaerding van alle geslachten der volken, voor zijnen Richterstoel, vs. 32, 33.

———. Het uitspreken van het vonnis, vs. 34-45, zo

/. Over de rechtvaerdigen, vs. 33-40, als

//. Over de godlosen, vs. 41-45.

————. De uitvoering van dat onderscheiden vonnis, vs. 46.

3. Kap. XXVI—XXVIII, beschrijvt de Euangelist de geschiedenis van 's Heilands lijden, en zijne daerop volgende opstanding.

A. De geschiedenis van 's Heilands lijden is

zeer uitvoerig, Kap. XXVI, XXVII. Wy onderscheiden 'er in

A. De onmiddelyk voorafgaende omstandigheden, Kap. XXVI: 1 35. Daertoe behoren de volgende byzonderheden.

α. De Voorzegging van den Heiland, omtrent den juisten tijd van zijn lijden en sterven, vs. 1, 2.

β. De beraedslaging van Israëls Oudsten, om den besten en heiligsten aller menschen van kant te maken; vs. 3-5.

γ. Het verraed van JUDAS, vs. 6-16

a. De aenleiding tot dat verraed was de zalving van JESUS, door eene godvruchtige vrouw te Bethanien, waerover de gierige JUDAS zeer misnoegd was, vs. 6-13.

b. Daerop volgde het grouwzaem verraed zelvs, vs. 14-16.

δ. De laetste maeltijd, welken de Heiland met zijne Apostelen gehouden heeft, vs. 17 29.

a. De toebereiding van dezen Paeschmaeltijd vinden wy vs. 17-19.

b. Den Paeschmaeltijd zelve, en het gene daerby is voorgevallen, vs. 20-29.

α. De Voorzegging van den Heiland,

land, omtrent het verraed van den ſchelmſchen JUDAS, vs. 20-25.

ß. De inſtelling van het Heilig Avondmael, ter gedachtenis van 's Heilands dood, in plaets van het Paſcha, vs. 26-29.

c. Het uitgaen van den lydenden Borg naer Gethſemane, om zijnen vyanden rustig te gemoet te treden, en het gene Hy, onder den weg, met zijne Discipelen geſproken heeft, vs. 30-35.

B. Kap. XXVI: 36— XXVII: 68. geevt de Euangelist een zeer omſtandig verhael van 's Heilands verzoenend Borglyden —— Het beſtond in vier hoofdbyzonderheden; het gene de Heiland geleden heeft in Gethſemane, voor de Rechtbank der Joden, voor den Richterſtoel van den Roomſchen Stadhouder PONTIUS PILATUS, en eindelyk op Golgotha.

a. Het gene de Heiland in Gethſemane geleden heeft, met byvoeging van verſcheidene gewichtige omſtandigheden, vinden wy Kap. XXVI: 36-46.

α. Het lijden van den Borg in Gethſemane zelve beſchrijvt de Euangelist, vs. 36-38.

b. Wijders verhaelt Hy, hoe de lydende JESUS tot driemalen gebeden, en in welken ſtaet Hy zijne Discipelen telkens gevonden hebbe, vs. 39-46.

𝔞. De Heer JESUS bad tot drie herhaelde keeren, vs. 39-41.

𝔟. Middelerwijl konden zich de Discipelen niet uit den ſlaep houden, vs. 42-46.

β. Het gene de Heiland, voor de Rechtbank der Joden, geleden heeft, wordt omſtandig beſchreven, Kap. XXVI: 47— XXVII: 1.

α. De voorafgaende omſtandigheden vinden wy Kap. XXVI: 47-58.

𝔞. JESUS werd gevangen genomen, vs. 47-50.

𝔟. PETRUS gedroeg zich, by die gelegenheid, zeer onbezonnen, vs. 51-54.

𝔠. JESUS deed eene vrymoedige aenſpraek aen de Gerichts-dienaren, die Hem gebonden hadden, vs. 55, 56.

𝔡. Eindelyk werd Hy wechgeleid naer het paleis van den Hogepriester, alwaer het meerder deel der leden van den Groten Raed

ver-

vergaderd was, en PETRUS volgde Hem, offchoon van verre, vs. 57, 58.

b. Het lijden van den Heer JESUS, voor de Rechtbank der Joden, vinden wy Kap. XXVI: 59— XXVII: 1. befchreven. Hiertoe behoort,

𝔞. De onrechtvaerdige handelwijs van Israëls Oudften, in het opzoeken van valfche getuigen, Kap. XXVI: 59 62.

𝔟. De veroordeeling van den heiligen JESUS, als eenen Godslastenaer, Matth. XXVI: 63-66.

𝔠. De mishandelingen, welke den Heiland werden aengedaen, vs. 67, 68.

𝔡. De drievouwige verlochening van PETRUS, vs. 69-75.

𝔢. Het plechtig uitfpreken van het doodvonnis, tegen den onfchuldigen JESUS, Kap. XXVII: 1.

γ. Kap. XXVII: 2-31. befchrijvt de Evangelist het lijden van den Middelaer, voor den Richterftoel van PONTIUS PILATUS, den toenmaligen Stadhouder van den Keizer TIBERIUS.

a. Het overbrengen van den onfchul-

digen lyder, naer den gemelden Stadhouder, vinden wy vs. 2.

b. Tusschen beide verhaelt MATTHÆUS het berouw van JUDAS, en de gevolgen daervan, vs. 3-10.

c. Hierop geevt hy een bericht van het gene den Heiland, voor den Richterstoel van PILATUS, bejegend is, vs. 11-31.

𝔞. De Opperhoofden van het Joodsche volk beschuldigden Hem van oproer, vs. 11-14.

𝔟. PILATUS, bemerkende dat Hy onschuldig ware, wendde verschillende pogingen aen, om Hem los te laten, vs. 15-23.

𝔠. Ten laetsten liet de Stadhouder zich vervoeren, om Hem ter kruisdood te veroordeelen, vs. 24-26.

𝔡. Hierop werd Hy, door de Romeinsche Soldaten, op de meest honende wijs, bespot en mishandeld, en vervolgens naer Golgotha uitgeleid, om gekruisigd te worden, vs. 27-31

d. Eindelyk beschrijvt de Euangelist het lyden van den Heiland op Golgotha, met de gevolgen daervan, vs. 32-66.

a. Het

a. Het lijden van den Heiland op Golgotha zelve, vinden wy vs. 32-50.
- α. Het gene onder den weg gebeurd is, verhaelt de Euangelist, vs. 32, en
- β. Het gene op Golgotha is voorgevallen, vs. 33-50.
  1. Zo by de eerste aenkomst, vs. 33, 34.
  2. Als in de uitvoering van het strafvonnis zelve, vs. 35-50.
     —. De uitvoering van het strafvonnis wordt in de omstandigheden beschreven, vs. 35-38.
     — —. Daerop volgt het gene den Heiland aen het kruis bejegend is, vs. 39-49.
     /. Zo van de hand der menschen, vs. 39-44.
     †. Zijnde in het gemeen de smaed van alle de omstanderen, vs. 39, 40.
     ††. Byzonder van de Oudsten des volks, vs. 41-43.
     †††. Allerbyzonderst van de Kruisgenoten, vs. 44.
     //. Als onder Gods hand, vs. 45-49.

†. Door duisternis, vs. 45, en

††. Door verlating, vs. 46 49.

———. Al dat duldeloos lyden eindigde in den dood van den Middelaer, vs. 50.

b. De gevolgen van 's Heilands laetste lyden vinden wy vs. 51-66. Deze bestonden,

𝔞. In ettelyke verbasende wonderen, ten openbare bewijse van zijne vlekkelose onschuld, vs. 51-56.

𝔟. In zijne begravenis, vs. 57-66.

B. MATTHÆUS besluit zijn Euangelie, met de geschiedenis van 's Heilands opstanding, Kap. XXVIII.

Wy onderscheiden 'er in drie hoofdbyzonderheden.

A. Vooreerst een verhael van 's Heilands opstanding, en zijne eerste verschijning aen de vrouwen, vs. 1-10. Hier vinden wy

α. Den uittocht van eenige Godvruchtige vrouwen naer JESUS grav, vs. 1.

β. Het voorgevallene by 's Heilands opstanding, vs. 2-4.

γ. De aenkomst en het wedervaren der vrouwen by JESUS grav, vs. 5-7.

δ. De verschijning van den herlevenden

den JESUS aen die zelvde vrouwen, vs. 8-10.

B. De tweede hoofdbyzonderheid is het verhael der wachteren, van het gene zy, by 's Heilands grav, gezien en gehoord hadden, aen den Joodschen Raed, en het gedrag van den zelven, vs. 11-15.

α. De Wachters verhaelden, aen de Overpriesteren, het gene hun by 's Heilands grav bejegend was, vs. 11.

β. Zy werden door de Overpriesteren omgekocht, om uit te strooien, dat zy geslapen, en dat JESUS Discipelen zich van die gelegenheid bediend hadden, om zijn lichaem uit het grav te stelen, vs. 12-15.

C. De laetste hoofdbyzonderheid is de verschijning van den herlevenden Heiland, aen zijne Discipelen in Galilea, en het gene daerby is voorgevallen, vs. 16-20. Hier beschrijvt de Euangelist.

α. De verschijning van den verrezenen Verlosser zelven, vs. 16, 17. en

β. Zijn gesprek met de Discipelen, vs. 18-20.

a. Eerst stelde Hy hun zijne Middelaers-heerlykheid voor, vs. 18.

b. Daerna gav Hy hun eenige bevelen, vs. 19, en

e. Eindelyk deed Hy hun eene zeer bemoedigende belovte, vs. 20.

Uitlegkundige Schrivten over het Euangelie van MATTHÆUS.

S. VAN TIL, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, in 4°.

J. HUYZINGA, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, III Deelen. in 4°.

C. HARTZOEKER, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, IV Deelen. in 4°.

H. GROENEWEEGEN, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, in 4°.

ROMBOUT, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, III Deelen. in 4°.

H. BRUYNING, *over het Euangelie van* MATTHÆUS, in 4°.

HET

HEILIG EUANGELIUM

NAER DE BESCHRIJVING

VAN

MATTHÆUS.

HET

HEILIG EUANGELIUM

NAER DE BESCHRIJVING

VAN

MATTHÆUS.

HET I. KAPITTEL.

IN de twee eerste Kapittelen van MATTHÆUS Euangelie, vinden wy een geslachtregister van onzen Zaligmaker, zijne menschwording, met de omstandigheden, zo die dezelve voorgingen, als die daerop onmiddelyk volgden, en de gebeurtenissen, welke, in zijne kindsheid, zijn voorgevallen.

Men heeft aen de echtheid van deze twee hoofdstukken getwijffeld, en dezelve gehouden, voor latere byvoegsels van eene andere hand. Maer dat dit zonder reden geschiede, zal duidelyk genoeg blijken, wanneer wy de gronden van deze twijffeling ter toetse brengen.

A. Gesteld zijnde, dat MATTHÆUS oorspronglyk in het Hebreeuwsch geschreven hebbe, dan nog zou daeruit geenszins voortvloeien, dat de beide eerste Kapittelen, welke wy in het Grieksche Nieuwe Testament vinden, ondergeschoven zijn. Dan nog zouden zy een afzonderlyk geschrivt kunnen uitmaken, waerin MATTHÆUS bericht geevt, van CHRISTUS geboorte, jeugd, en kindsche jaren. De vertaler kon dit schrivt van MATTHÆUS, als een werk van denzelvden Schrijver, voor zijn Euangelium, waermede het natuurlyk zamenhangt, geplaetst hebben.

B. Er komen, in deze beide hoofdstukken, vele en grote zwarigheden voor, niet alleen schijnbare strijdigheden met LUCAS, maer ook aenhalingen uit het Oude Testament, welke ongemeen moeilyk zijn. Maer levert dit eenen genoegzamen grond op, om deze twee Kapittelen, als onëcht en ondergeschoven, te verwerpen? „ zy zijn „ anders mijns bedunkens, zegt de Ridder MICHAELIS, „ verre de zwaerste hoofdstukken van het Nieuwe Tes- „ tament, niet zo zeer wegens de schijnbare tegenstrij- „ digheid met de geslachtlijst van LUCAS, welke gemak- „ kelyk en bondig kan uit den weg worden geruimd, „ als wel uit hoofde van de aenhalingen des Ouden Tes- „ taments. — Het kon, wel is waer, zijn, dat eenigen „ zich de moeite op eens ligter maken, en deze Hoofd- „ stukken lievst van MATTHÆUS wilden scheiden, waerin „ zo veel gevonden wordt, waeromtrent zy zich zelven „ geene voldoening kunnen geven. Schoon ik aen een „ ieder gaerne gunne, door dit middel van twijffelingen „ ontlast te worden, welke hem ontrusten, zo schijnt „ my nochtans dit middel, ter gerustftelling, al te *heroiek*, „ en, met het gedrag by den Gordiaenschen knoop, al „ te gelijkformig." *Inleiding tot het N. T. II Deel*, „ p. 241, 242.

C. WILLIAMS *free Inquiry into the authenticity of Matthew* I, 2, haelt een getuigenis aen EPIPHANIUS, waerin staen zal: *de* EBIONITEN, NAZARENERS, CORINTHIANEN, CARPOCRATIANEN, *en anderen, hadden een Euangelie van* MATTHÆUS, *dat begon*, EN HET GESCHIEDDE, IN DE DAGEN VAN KONING HERODES, DAT JOHANNES KWAM EN DOOPTE. Maer dit beweert de aengehaelde Kerkvader alleen van de EBIONITEN, Hær. 30. c. 13, 14. en zou deze tegenwerping van eenig gewicht zijn, dan moest 'er nog vooraf bewezen worden, dat MATTHÆUS zijn Euangelie oorsprongelyk in het Hebreeuwsch geschreven hebbe, en dat het Euangelie het welk de EBIONITEN gebruikten, het echte geweest zy. Daerenboven zegt hy nog niet eens, dat de EBIONITEN beide deze Hoofdstukken volstrekt verworpen hebben. HIERONYMUS heeft het Euangelie der NAZA-

RENÆUS gezien, en hy schijnt daeruit aen te halen het gene wy vinden, Matth. II: 15, *de Script. Eccl.* c. 4. Wat de CERINTHIANEN en CARPOCRATIANEN aengaet: deze beide beroepen zich op het geslachtregister van CHRISTUS, by MATTHÆUS voorkomende, tot staving van hunne dwaling, dat CHRISTUS een mensch geweest zy, langs den gewonen weg der natuur, uit JOSEPH en MARIA geboren. EPIPHANIUS, Hær. 28 c. 1, Hær. 30. c. 14.

D. De inhoud van deze beide Hoofdstukken is, aen de Kerkvaderen der eerste eeuwen, genoeg bekend geweest, hoewel het ganscb niet vreemd zou wezen, dat zy zich op deze Kapittelen niet beroepen hadden, naerdien 'er, over het algemeen, by hen slechts weinige aenhalingen, uit de schriften van het Nieuwe Testament, voorkomen. JUSTYN *de Martelaer*, by voorbeeld, haelt duidelyk de woorden aen, welke wy ontmoeten, Matth. I: 21, *in apol.* II: p. 75. TERTULLIANUS haelt Matth. I: 1. woordelyk aen, *de carne* CHRISTI C. 22.

E. Het is waer, MARCUS, welken zommigen voor eenen verkorter van MATTHÆUS houden, begint zijn geschiedverhael met den doop van JOHANNES, en heeft niets van de twee eerste Kapittelen, welke wy by MATTHÆUS vinden. Maer al was die onderstelling genoegzaem bewezen, dan nog zou men geenszins, tot de onechtheid van deze beide Hoofdstukken, besluiten kunnen, vermits een verkorter niet alles overneemt. Daerenboven 'er komen by MARCUS geschiedenissen voor, van welke MATTHÆUS in het geheel gene melding maekt, gelijk by voorbeeld, Kap. VII: 31— Kap. VIII: 22. — Ook geevt hy wel eens meer byzondere omstandigheden op van zulke gebeurtenissen, welke MATTHÆUS maer kortelyk aenhaelt.

Uit dit alles mogen wy besluiten, dat de twijffeling, omtrent de echtheid der twee eerste Hoofdstukken van MATTHÆUS *Euangelie*, geheel ongegrond zy.

In het eerste Kapitt l ontmoeten wy
I. De geslachtlijst van CHRISTUS, *naer zijne menschelyke natuur, vs. 1-17.*

1. Het boeck des geslachtes JESU CHRISTI, naer het vleesch, des soons (*a*) Davids, des soons Abrahams. Hy is, naer zijne menschelyke natuur, een afstammeling van Koning David, en het zaed van Abraham, den Stamvader van gansch Israël, gelijk de Propheten van den MESSIAS allerduidelykst voorspeld hadden, Gen. XII: 3, XXII: 18. Jes. XI: 1. Jer. XXIII: 5. XXXIII: 15.

2. Te weten, om de geslachtlijst van den Heiland wat meer byzonder op te geven, (*b*) Abraham, die beroemde Aertsvader, aen welken God beloovd had, dat in zijn zaed alle volken zouden gezegend worden, gewan in zijnen hogen ouderdom Isaac, uit Sara zijne bejaerde echtgenote, ende deze (*c*) Isaac, de zoon der belovte, gewan Jacob, ende (*d*) Jacob gewan Judam, ende sijne XI broeders, uit welke de XII geslachten van Israël zijn voortgekomen.

3. Ende (*e*) Judas, uit welken de Schiloh stond voorttekomen, gewan Phares ende Zara, zijnde tweelingen, Gen. XXXVIII: 27-30, by Thamar, die de vrouw van Er, zijnen eerstgeborenen zoon, geweest was, ende (*f*) Phares gewan Esrom, ende (*g*) Esrom gewan Aram.

4. Ende Aram gewan Aminadab, ende Aminadab gewan Naasson, ende Naasson gewan Salmon.

5. Ende Salmon gewan Boöz, nadat Israël zich in Kanaan gevestigd had, by Rachab, ende Boöz gewan Obed by Ruth, de Moabitische, ende Obed gewan Jesse, of Isai.

6. Ende (*h*) Jesse gewan David den beroemden

6. Ende

(*a*) Luc. 1: 31, 32. (*b*) Gen. 21: 2. (*c*) Genes. 25: 26. (*d*) Genes. 29: 35. (*e*) Genes. 38: 27, 29. (*f*) Ruth 4: 18. 1 Chron. 2: 5. (*g*) Ruth 4: 19. 1 Chron. 2: 9. (*h*) Ruth 4: 22. 1 Sam. 16: 1. ende 17: 12. 1 Chr. 2: 15. ende 12: 18.

Koningh van Israël, ende David de Koningh gewan den wijzen Salomon by de gene die voorheen Urias [*wijf was geweest*].

7. Ende (*i*) Salomon gewan Roboam of Rehabeam, onder wiens regeering X stammen van Davids huis afvielen, en zedert dien tijd een afzonderlyk Koningrijk hebben uitgemaekt, ende deze Roboam gewan Abia, ende Abia gewan Asa.

8. Ende Asa gewan Josaphat, ende Josaphat gewan Joram, ende Joram gewam Oziam.

9. Ende Ozias, anders bekend onder den naem van Uzzia, gewan Joatham, of Jotham, ende Joatham gewan den grouwzamen Achaz, ende Achaz gewan den vromen Ezekiam of Hiskias.

10. Ende Ezekias gewan Manasse, ende Manasse gewan Amon, ende Amon gewan den godvruchtigen Josiam.

11. Ende (*k*) Josias gewan Jechoniam, ende sijne beide broeders, die ook Koningen van Juda geweest zijn, ontrent de Babylonische overvoeringe.

12. Ende na de Babylonische overvoeringe gewan (*l*) Jechonias of Jehojachin Salathiël, ende (*m*) Salathiël gewan Zorobabel, den Vorst, die de Joden wederom in Kanaan heeft ingeleid.

14. Ende Zorobabel gewan Abiud of Abihad, ende Abiud gewan Eljakim, ende Eljakim gewan Azor.

14. Ende Azor gewan Sadok, ende Sadok gewan Achim, ende Achim gewam Eliud.

15. Ende Eliud gewan Eleazar, ende Eleazar gewan Matthan, ende Matthan gewan Jacob

16. Ende Jacob gewan Joseph, den man van Maria, uyt welcke door Gods buitengewone werking geboren is JESUS, gesegt Christus of MESSIAS.

17. Alle de geslachten dan van Abraham tot Da-

(*i*) 1 Kon. 11: 43: 1 Chron. 3: 10. (*k*) 1 Chron. 3: 16. (*l*) 1 Chron. 3: 17. (*m*) Ezr. 3: 2.

vid [*zijn*] veertien geslachten, ende van David tot de Babylonische overvoeringe [*zijn*] ook veertien geslachten, ende van de Babylonische overvoeringe tot Christum [*zijn*] wederom veertien geslachten.

Omtrent deze geslachtlijst van onzen Zaligmaker, hebben wy het volgende aen te merken.

A. Dus luidt het opschrivt vs. 1: *Het boek des geslachts van* JESUS CHRISTUS, *den zoon van* DAVID, *den zoon van* ABRAHAM.

Zommigen houden deze woorden voor het algemene opschrivt van dit gansche Euangelie, en vertalen dezelve: *het boek der* GESCHIEDENIS *van* JESUS CHRISTUS enz. — Het is waer, het oorsprongelyk woord *γενεσις*, het welk de Onzen door *geslacht* vertaeld hebben, wordt by de LXX wel eens genomen, voor de *geschiedenis* van iemands leven en bedrijven, en niet enkel voor zijne geslachtrekening, gelijk Gen. VI: 9, en nog duidelyker Gen. XXXVII: 2. Maer nog veel gemeenzamer wordt die uitdrukking gebruikt, voor eene *geslachtrekening* gelijk Gen. V: 1. XI: 10, 27. XXV: 12. XXXVI: 1, 2. Ruth IV: 18.

Wy nemen het daerom in den laetsten en gewonen zin, en vertalen het met onze Overzetters, *het boek des geslachts*, dat is, *de geslachtrekening van* JESUS CHRISTUS, zodat MATTHÆUS wil te kennen geven, dat hy vs. 1-17. een verhael zal doen van 's Heilands geslacht en afkomst, naer het vleesch. In deze gedachten worden wy te meer bevestigd, omdat 'er vs. 18. een nieuw opschrivt volgt: *de geboorte van* JESUS CHRISTUS *was aldus.* — Het woord *βιβλος*, (*boek*) wordt, in naervolging van het Hebreeuwschen ספר Gen. V: 1, meermalen voor een enkel blad genomen.

B. Het oogmerk van MATTHÆUS is, om aentetonen, dat JESUS CHRISTUS de beloofde MESSIAS zy, en dat Hy, als de zodanige, volgens de Voorzeggingen der Propheten, uit ABRAHAM, door DAVID, geboren zy. — Maer,

mag

mag men denken, had MATTHÆUS dit willen bewijzen, dan moest hy een geslachtregister van MARIA, uit welke JESUS geboren is vs. 16, moeten opgeven; dan, in plaets van dit, brengt hy eene geslachtlijst by van JOSEPH, den man van MARIA, die de Vader van JESUS niet geweest is, vermits hy wonderdadig, in de maegd MARIA, ontfangen is vs. 18. Van deze tegenbedenking hebben de ongelovigen, in vroegere en latere tijden, eenen zeer groten ophef gemaekt.

Zo veel staet vast, dat wy hier het geslachtregister van JOSEPH vinden, en dat JOSEPH de Vader van JESUS niet geweest zy. Dit geevt MATTHÆUS zelvs allerduidelykst te kennen, vs. 16.

Het is hoogst waerschijnlyk, dat deze geslachtlijst niet door MATTHÆUS zelve zy opgesteld, maer dat dezelve, in zijnen tijd, by de Joden genoeg bekend was. MATTHÆUS zal dezelve, als een stuk van een algemeen erkend gezach, overgenomen en woordelyk geplaest hebben. Dit heeft de zeer geleerde SCHUTTE onlangs, in naervolging van de Heeren LAMY en T H. VAN DEN HONERT, nader aengetoond, *Bijb. Hist.* 1 St. p. 3— Maer wat deed dit geslachtregister ter zake, daer het alleen de afkomst van JOSEPH, uit DAVID en ABRAHAM, aentoont, en niet van MARIA, als moeder van den Heiland? zeer veel. Te weten, MARIA en JOSEPH waren bloedverwanten, gelijk in dien tijd genoegzaem bekend was. Indien derhalven de afkomst van JOSEPH uit DAVID en ABRAHAM bewezen was, stond het tevens vast, dat MARIA, zijne Nichte, en haer wonderzoon JESUS, tevens uit ABRAHAM, door DAVID, oorsprongelyk waren.

Dat JOSEPH en MARIA bloedverwanten waren, kan men opmaken, uit de geslachtkaert by LUCAS Kap. III, welke aentoont, dat MARIA insgelyks uit DAVID afstamde. Daerenboven, ter gelegenheid der algemeene beschrijving, welke door Keizer AUGUSTUS bevolen was, ging ook MARIA, schoon zy reeds den trouw met JOSEPH voltrokken had, naer hare Vaderstad Bethlehem, om aldaer aengetekend te worden, Luc. II: 4, 5. Hieruit mogen

wy besluiten, dat zy eene ervdochter geweest zy, gene broeders hebbende, aen welke de naeste bloedverwanten, volgens de Wet van MOSE, verplicht waren te huwelyken. Zonder dit was 'er gene reden geweest, waerom MARIA, hoog zwanger zijnde, zulk eene moeilyke reis zoude ondernomen hebben.

C. MATTHÆUS brengt de Voorouders van den Heer JESUS, naer het vleesch, niet verder dan tot DAVID, en ABRAHAM, maer de geslachtlijst, welke wy by LUCAS vinden, klimt op tot ADAM toe. — De reden is deze, omdat MATTHÆUS schreev voor de Joden, die den MESSIAS, volgens de voorzeggingen der Propheten, uit ABRAHAM door DAVID verwachtten; maer LUCAS schreev voor de Heidenen, en klimt daerom op, tot den algemeenen Stamvader van het gansche menschelyk geslacht.

D. Vermits nu MATTÆUS en LUCAS elk eene byzondere geslachtlijst opgegeven hebben, moeten alle de tegenwerpingen, welke men uit het verschil van deze beide geslachtregisters heeft zoeken afteleiden, aenstonds en van zelvs wechvallen, — By MATTHÆUS wordt het geslacht van DAVID opgegeven, zo als het door SALOMO en de volgende Koningen, en by LUCAS, zo als het door den onbeambten NATHAN, is voortgeplant. By MATTHÆUS vinden wy den tak van DAVIDS geslacht, door SALOMO, tot op JOSEPH, en by LUCAS den tak van DAVIDS geslacht, door NATHAN, tot op HELI, den Vader van MARIA, uit welke de Heer JESUS geboren is. Hieruit vloeit van zelvs voort, dat men in die beide geslachtlijsten, van DAVID af en vervolgens, andere namen moet aentreffen. — Dit algemeene zal thans genoeg zijn. Wanneer wy tot het Euangelie van LUCAS gevorderd zijn, hopen wy de byzonderheden wat nader ter toets te brengen.

E. Vs. 17. worden de geslachten verdeeld in drie tijdperken, elk van 14 geslachten: *alle de geslachten dan van* ABRAHAM *tot* DAVID *zijn veertien geslachten, en van* DAVID, *tot de Babylonische overvoering, zijn veertien geslachten, en van de Babylonische overvoering, tot* CHRISTUS, *zijn veertien geslachten.* Waertoe dient deze aenmerking?

Deze verdeeling in drie tijdperken, elk van 14 geslachten, is niet van MATTHÆUS zelven. De Euangelist vond deze aenmerking, aen het slot van het geslachtregister, en heeft het een en ander woordelyk overgenomen. Ondertusschen is deze aenmerking van meer gewicht, dan men in den eersten opslag denken zou.

Het gene de Oudvaders hieromtrent gezegd hebben, is van weinig aenbelang. — ORIGINES en HIERONYMUS dachten, dat de optelling van juist 42 geslachten beantwoordde, aen de 42 rustplaetsen der Israëliten, op reis uit Egypten naer Kanaan. Maer welk verband is 'er, tusschen deze geslachten en de verblijvplaetsen van Israël in de woestijne? — AUGUSTINUS zoekt een geheim in het getal van 40; maer dit is zeer ver gezocht, behalven dat 'er niet 40, maer 42 geslachten worden opgeteld. — Of was het alleen, om het geheugen te hulp te komen, dat de 42 geslachten in drie tijdperken, elk van 14 geslachten, verdeeld werden? Dan zou de verdeeling nog op vele andere wijzen hebben kunnen gemaekt worden. — De waerneming van CHRYSOSTOMUS verdient meerdere opmerking, dat de verdeeling drieledig zy, omdat het volk van Israël drie grote veranderingen ondergaen heeft, voor de komst van den MESSIAS. Eerst maekten zy een vry Gemeenebest uit, tot op den tijd van DAVID; daerna leevden zy onder eene Koninglyke Alleenheersching, en DAVID was in zo ver de eerste Koning, als hy oorsprongelyk was uit de Stam van Juda, aen welke de Scepter eigenlyk toebehoorde, Gen. XLIX: 10. In het derde tijdvak stonden de Israëliten onder het bestuur van Vorsten, Veldheeren en Hogepriesteren.

De geslachten van ABRAHAM tot op CHRISTUS, hadden zekerlyk in andere en meerder tijdperken kunnen verdeeld worden, naer de onderscheidene lotgevallen, welke Israël ondergaen heeft. Maer de opsteller heeft zeer verstandig de drieledige verdeeling gekozen. De eerste is van ABRAHAM tot DAVID, toen de Koninglyke regeering in de Stam van Juda gevestigd is. Tusschen DAVID en CHRISTUS wordt eene derde verdeeling ingevoegd, van de Ba-

bylonifche gevangenis tot CHRISTUS, om aentetonen, dat de Godlyke belovte door dat onheil niet vernietigd zijn, en dat het geflacht van DAVID, onder alle wederwaerdigheden, onafgebroken hebbe voortgeduurd tot op CHRISTUS.

F. In het tweede tijdperk zijn, tusfchen JORAM en OZIA, anders genaemd UZZIA vs. 8. drie geflachten uitgelaten van AHAZIA, JOAS, en AMAZIA. — Maer zulke uitlatingen zijn, in de geflachtlijsten der Hebreeuwen, meer gewoon. Ezr. VII: 3 by voorbeeld, komt AZARIA voor als de zoon van MERAJOTH, daer 'er tusfchen deze beide 6 geflachten verlopen waren, vergel. 1 Kron. VI: 6 11. De zeer Geleerde MAKNIGT *Comm. Harm.* Tom. II. fect 6. p. 47-49 is van oordeel, dat AHAZIA, JOAS en AMAZIA zijn overgeflagen, omdat zy niet, uit hoofde van hun eerstgeboorterecht, tot den throon gewettigd waren, maer door het volk Koningen gemaekt zijn, en het Rijksbefluur aenvaerd hebben, terwijl 'er nog minderjarige kinderen, die een wettig recht op den Scepter hadden, in leven waren.

G. Vs. 11. fchijnt JOJAKIM te worden overgeflagen: *en* JOSIAS *gewan* JECHONIA *en zijne broeders, omtrent de Babylonifche overvoering.* De zoon van JOSIAS was JOJAKIM, en JECHONIA de zoon van JOJAKIM, was de kleinzoon van JOSIA. — Daerenboven fchijnt 'er, of in het tweede, of in het derde tijdperk, één geflacht aen de 14 geflachten te ontbreken. Te weten van SALOMO tot JECHONIA zijn 14 geflachten; maer wanneer men dezen JECHONIA tot het tweede tijdperk brengt, dan ontbreekt 'er één geflacht aen het derde tijdperk, vermits 'er, van SELATHIEL tot CHRISTUS, maer 13 geflachten geteld worden; en wordt JECHONIA by het derde tijdperk gerekend, gelijk vs. 12 gefchiedt, dan ontbreekt 'er één geflacht in de tweede verdeeling.

Beide deze zwarigheden vervallen te gelijk, wanneer men aenmerkt, dat JECHONIA vs. 11. een ander perfoon zy, dan die JECHONIA, van welken vs. 12 gefproken wordt. De eerfte heette eigenlyk JOJAKIM, en was de zoon van JOSIA; de andere heette JOJACHIN, die de zoon

van

van JOJAKIM en de Vader van SALATHIEL geweest is. De eerste wordt voor de Babylonische gevangenis, by het tweede, en de ander na de Babylonische gevangenis, by het derde veertiental gerekend.

De beide namen JOJAKIM en JOJACHIN komen in het Hebreeuwsch zeer na aen elkander. Dit heeft aenleiding gegeven, dat zy denzelvden naem, niet alleen by de Euangelisten, maer ook by JOSEPHUS, en de LXX Grieksche Overzetters, dragen.

Dat men, door JECHONIA vs. 17 vermeld, JOJAKIM, den zoon van JOSIAS, te verstaen hebbe, blijkt duidelyk genoeg uit het byvoegsel *en zijne broeders*. Dit past in het geheel niet op JOJACHIN, maer wel op zijnen Vader JOJAKIM. Van den laetsten worden drie broeders gemeld; maer nergens vinden wy, dat JOJACHIN broederen gehad hebbe.

II. Eindelyk blijkt het uit deze geslachtlijst, dat de Heer JESUS, onder zijne voorouders naer het vleesch, persoonen gehad hebbe, die verwekt waren, uit vrouwen van een zeer slecht gedrag, gelijk THAMAR vs 3, de hoer RACHAB vs. 5, en BATHSEBA vs. 6. Hier over hebben zommige Deisten geweldig gevallen. — Maer dit is juist een zeer merkwaerdig bewijs van den rijkdom der Godlyke genade. Deze byzonderheid is zeer geschikt, om eenen zondaer te bemoedigen, en hem te verzekeren, dat 'er ook voor den grootsten der overtrederen genade te vinden zy, daer de Zaligmaker, ook ten aenzien van zijne vleeschelyke afkomst, de schandelykste zondaren niet versmaed heeft.

Ten aenzien van RACHAB ondertusschen, de huisvrouw van SALMON vs. 5, is het ten minsten zeer bedenkelyk, of deze RACHAB, de hoer van Jericho geweest zy, welke de verspieders geherbergd heeft, Jos. II. — Het komt ons voor dat die RACHAB, uit welke SALMON zijnen zoon BOAZ geteeld heeft, van RACHAB de Jerichosche hoere zy onderscheiden geweest. De tijdrekening maekt het hoogstonwaerschijnlyk, dat BOAZ de zoon geweest zy van de Jerichosche RACHAB, gelijk de Heer SCHUTTE, niet lang geleden, heeft aengetoond, *Byb. Hist.* I Stuk

p 61-63. Ook heeft men opgemerkt, dat de Jerichosche RACHAB altoos *de hoer* wordt toegenaemd by de LXX, Jos. II: 1. VI: 17, 22, 25; by PAULUS Hebr. XI: 31; en by JACOBUS Kap. II: 25. Daerenboven is 'er een kennelyk onderscheid in de spelling van beider namen; de Jerichosche RACHAB heet altoos *Ῥαὰβ* RAÄB, en in de geslachtlijst by MATTHÆUS vinden wy den naem *Ῥαχὰβ* RACHAB. Eindelyk vindt men nergens in de schriften van het Oude Testament, eenige melding van het huwelyk, het welk SALMON met RACHAB de hoere zou hebben aengegaen, en uit Jos. VI: 25, alwaer zy eenvouwig gezegd wordt, in het midden van Israël gewoond te hebben, schijnen wy het tegendeel te mogen besluiten.

II. *Op deze geslachtlijst van den Zaligmaker, volgt de geschiedenis van zijne geboorte, vs.* 18-25.

א. *Eerst verhaelt de Euangelist 's Heilands wonderdadige ontvangenis in de Maegd* MARIA, *en de Openbaring, welke Joseph daeromtrent gekregen heeft, vs.* 18-24.

ב. *Daerna zijne geboorte zelve, vs.* 25.

18. De geboorte Jesu Christi, om tot deze zeer gewichtige gebeurtenis over te gaen, was nu aldus; gelijk vervolgens zal verhaeld worden. De geschiedenis van 's Heilands geboorte is zeer merkwaerdig. (*n*) Want als de Maegd Maria sijne moeder met Joseph haren Neve ondertrouwt was, om volgens de Wet, betreffende de erfdochters, een huwelyk aen te gaen, eer sy ter echtelyke bywoning t'samengekomen waren, wiert sy swanger bevonden. Te weten deze Maegd was wonderdadig bevrucht, uyt den Heyligen Geest.

19. Joseph nu haer ondertrouwde man, alſo hy rechtveerdigh en deugdzaem was, kon hy, bemerkende dat Maria zwanger was, niet besluiten om den trouw te voltrekken; ende evenwel vermits hy haer niet en wilde openbaerlick te schande maken, door haer by het ge-

(*n*) Luc. I: 27, 34.

gericht aenteklagen, vergel. Deut. XXII: 23, 24, of ten minsten haer als eene eerlose te verstoten, was van wille haer heymelick te verlaten. Hiertoe helde hy des te meer over, omdat hy niet wist, wat hy van de zaek denken moest. Maria had hem verhaeld, dat zy eene Openbaring gehad had, in welke haer door eenen Engel bericht was, dat zy den beloovden MESSIAS zou ter wareld brengen, vergel. Luc. I: 26-38. Ook hadden Zacharias en Elisabeth, by welke Maria eenigen tijd haer verblijv gehouden had, vergel. Luc. I: 39-56, aen Joseph een nader onderricht gegeven, van deze gansch zeer zonderlinge gebeurtenis. Dan dit alles kwam den deugdzamen Joseph zo vreemd voor, dat hy raedzaemst oordeelde, zijne ondertrouwde vrouw heimelyk te verlaten, of gelijk wy zeggen, te laten zitten.

20. Ende alſo hy deſe dingen in den ſin hadde, en daerover by den nacht nadacht, werd hy verwaerdigd met eene Godlyke Openbaring, om hem de zaek nader te verklaren; ſiet de Engel des Heeren, waerschijnlyk dezelvde Engel Gabriel, die ook tot Maria gezonden was, vergel. Luc. I: 26 38, verſcheen hem in den droom, ſeggende, Joſeph [gy] ſone Davids, en zijt niet bevreeſt, maek gene de minste zwarigheid Mariam uw ondertrouwd wijf tot u te nemen, en het huwelyk te voltrekken. Zy is zwanger, maer zijt niet beducht, dat gy, door het voltrekken van den trouw, een schandvlek op uw persoon en geslacht brengen zult: Want het gene in haer ontfangen is, dat is niet van eenen menschelyken oorsprong; dit is uyt den Heyligen Geeſt, en voortgebracht, door eene ongehoorde en wonderdadige tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen.

21. Ende ſy ſal, wanneer de tijd van hare zwangerheid voleindigd is, eenen ſone baren, ende (*o*) gy ſult ſijnen name heeten JESUS, beteekende JEHOVAH DEN VERLOSSER. Want (*p*) hy is een Godlyk persoon, en hy ſal ſijn volck, alle die hem van zijnen eeuwigen

(*o*) Luc. I: 31. (*p*) Hand. 4: 12.

Vader gegeven zijn, in vollen nadruk faligh maken, door hen te bevrijden van alle de rampzalige gevolgen van hare fonden.

22. Ende dit alles, deze wonderdadige bevruchting is gefchiet, door eene onmiddelyke tusfchenkomst van het Godlyk Alvermogen. op dat vervult foude worden, 't gene van den Heere gefproken is door den Propheet Jefaia, feggende,

23. (q) Siet de maget fal fwanger worden, ende eenen fone baren, ende gy fult fijnen name heeten Emmanuel, het welck is, overgefett zijnde, Godt met ons.

Er is die menen, dat de aenhaling der gemelde Godfpraek van JESAIA vs. 22, 23, moet befchouwd worden, niet als de woorden van den Engel, maer als eene aenmerking van MATTHÆUS. Dan onzes erachtens, brengt de Engel zelvs deze Godfpraek by, om JOSEPH te verzekeren, dat de zoon, van welken MARIA zo wonderdadig bevrucht was, de MESSIAS, de beloovde Verlosfer van zondaren, wezen zou.

De aengehaelde Godfpraek van JESAIA, Kap. VII: 14. ziet regelrecht op de wondergeboorte van den MESSIAS. — JOSEPH leerde 'er twee zaken uit.

A. Dat de zoon, welken MARIA in hare ingewanden droeg, de beloovde MESSIAS ware, die wonderdadig in eene Maegd moest ontvangen worden. *Eene Maegd zou zwanger worden en eenen zoon baren.*

Deze belovte wordt gedaen aen ACHAZ, den Koning van Juda, wanneer hy in de uiterfte verlegenheid was, wegens den vereenigden inval der Koningen van Syrien en Israël, die voorgenomen hadden, het ganfche huis van DAVID uitteroeien, en den zoon van zekeren Tabeal op den throon van Juda te plaetfen, Jef. VII: 1 - 9 Dan de Propheet JESAIA verzekerde den Koning, op Gods bevel, dat dit voornemen van zijne vyanden mislukken zoude,

(q) Jef. 7: 14.

zoude, gevende hem vryheid om een wonderteeken te eischen, ter bevestiging van zijn geloov. ACHAZ weigerde zulk een teeken te vragen, vs. 10-13. De Propheet antwoordde: de HEER zelvs zal u dan een teeken geven, om uw ongeloof te hulp te komen vs. 14ª, en daerop liet hy de aengehaelde Godspraek zelve volgen vs. 14ᵇ. *ziet eene maegd zal zwanger worden* enz. — Ondertusschen is deze Godspraek geenzins eene opgaev van het bedoelde teeken. Dit teeken wordt eerst vs. 16. aengewezen, hier in bestaende, dat het tweejarig zoonken, het welk de Propheet by de hand had, niet tot jaren van onderscheid zou gekomen zijn, of de beide Koningrijken van Israël en Syrien, die thans den ondergang van DAVIDS huis hadden vastgesteld, zouden reeds verwoest zijn.

Dit teeken nu diende ter bevestiging der Godlyke verzekering, dat de Koningen van Syrien en Israël hun vyandig oogmerk, in het uitroeien van DAVIDS huis, niet bereiken zouden. Dit kon onmogelyk geschieden, omdat de MESSIAS uit DAVIDS geslacht moest voortkomen. JESAIAS zag, by deze gelegenheid, de wondergeboorte van den MESSIAS uit eene Maegd, oorsprongelyk uit DAVIDS huis, in eene Prophetische verrukking, vs. 14ᵇ, 15. Deze geboorte van den MESSIAS was de grondslag, op welken de bestendigheid van DAVIDS huis rustte.

Na deze aenmerkingen vervalt de tegenwerping van zelvs, dat de geboorte van den MESSIAS, welke eerst zeven eeuwen na den tijd van ACHAZ zou plaets hebben, geen teeken voor dien Koning wezen konde. De geboorte van den MESSIAS maekte geenzins het bedoelde teeken uit, maer zy was de grondslag der bestendigheid van DAVIDS huis, welke aen Koning ACHAZ, door het teeken van JESAIAS zoonken, SCHEAR-JASCHAB, verzegeld werd.

Deze Voorzegging is, in MARIAS wonderzoon, allerduidelykst vervuld. Op eenen zoon van JESAIA den Propheet, kan zy zekerlyk niet worden toegepast; nimmer heeft 'er een zoon van JESAIA den naem van IMMANUEL

gedragen, en de moeder der kinderen van JESAIA was immers gene maegd. — De oude Joden hebben deze Godspraek op den MESSIAS toegepast. Ook verhaelt men, dat, in eene vergaedering van 300 Joodsche Rabbijnen, in het jaer 1650, by Offen in Hongaryen gehouden, eenparig is toegestemd, dat de MESSIAS uit eene maegd zou geboren worden. BASNAGE *Hist. des Juifs* l. IX. c. 35.

B. MARIAS wonderzoon zou genaemd worden EMMANUEL. Deze naem beteekent, in onze tael, *God met ons*, *de sterke God is met of by ons*, *de sterke God is onze helper*, *machtig en gewillig om ons te behouden*. Het is derhalven een naem, die, ten aenzien van de voornaemste beduidenis, en de bedoelde hoofdzaek, met den naem JESUS overeenstemt.

De aenhaling derhalven van deze beroemde Godspraek was ongemeen zeer geschikt, om JOSEPH te verzekeren, dat de wonderzoon, van welken MARIA, door eene buitengewone tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen, bevrucht was, de beloovde MESSIAS ware, de Godlyke Verlosser van zondaren, die reeds in het Paradijs werd toegezegd.

24. Joseph dan, opgeweckt zijnde van den slaep, dede gelijck de Engel des Heeren hem bevolen hadde, ende heeft sijn ondertrouwd wijf, het welk hy nu wist dat wonderdadig bevrucht was, om den beloovden MESSIAS ter waereld te brengen, tot hem in zijn huis genomen, en den trouw voltrokken.

25. Ende, uit eenen heiligen eerbied voor den wonderzoon, welken zy in hare ingewanden droeg, en bekende hy haer niet, maer onthield zich van de echtelyke bywoning, tot dat sy desen haren eerstgeboren sone gebaert hadde: ende (*r*) hiet sijnen name JESUS, in gevolge het Godlyk bevel, aen hem, door den Engel, in den droom bekend gemaekt.

Men vraegt, of MARIA naderhand meer kinderen gekregen

(*r*) Luc. 2: 21.

gen hebbe? De Euangelist bepaelt 'er niets van: want de uitdrukking *tot dat*, JOSEPH bekende haer niet, *tot dat zy dezen haren eerstgeborenen zoon gebaerd had*, is geen bewijs, dat JOSEPH haer naderhand echtelyk hebbe bygewoond, met dat gevolg, dat zy meerder kinderen hebbe ter waereld gebracht, vergel. Gen. XXVIII: 15. 1 Sam. XV: 35 Ps. CX: 1. CXII: 8. Matth. XII: 20. — Wy vinden Matth. XII: 46, 47. XIII: 55, 56, uitdrukkelyke melding van JESUS broederen. Over het algemeen evenwel hebben de Christenen gedacht, dat MARIA, buiten haren wonderzoon, gene andere kinderen gehad hebbe, en dat men het woord *broeders*, in de aengehaelde plaetsen, gelijk het zo menigmalen gebruikt wordt, voor *bloedverwanten* nemen moet. — Voor weinige jaren heeft de Heer BARKEY een Hoogduitsch stukjen, in onze tael, uitgegeven, in het welk de Schrijver betogen wil, dat de Heer JESUS vleeschelyke broederen gehad hebbe. Door deze stelling, welke ons niet genoegzaem schijnt bewezen te zijn, wordt de waerdigheid van onzen Verlosser in genen deele benadeeld. Hy is en blijvt, naer zijne menschelyke natuur, een éénling, de wonderzoon van MARIA, die door eene buitengewone tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen ontvangen is.

HET II. KAPITTEL.

Hier verhaelt de Euangelist, hoe 'er eenige wijzen, uit het Oosten, in het Joodsche land gekomen zijn, om den jonggeborenen Koning der Joden hulde te doen, en welke gevolgen deze zeldzame gebeurtenis gehad hebbe, met byvoeging van eenige voorvallen, welke tot 's Heilands kindsche jaren betrekking hebben.

I. *De aenkomst der gemelde Wijzen, met de gevolgen daervan, vinden wy vs.* 1-18.

ℵ. *De aenkomst der wijzen uit het Oosten, en hunne verrichtingen, worden beschreven, vs.* 1-11.

A. *Zy kwamen eerst te Jerusalem, vs.* 1-3.

B. *Vervolgens nader onderricht zijnde, begaven zy zich naer Bethlehem, alwaer zy den Zaligmaker vonden en aenbaden, vs.* 4-11.

1. Doe nu Jesus, uit de Maegd Maria, (*a*) geboren was te Bethlehem, [*gelegen*] in Judea, wel te onderscheiden van een ander Bethlehem, in het ervdeel van Zebulon, vergel. Jos. XIX: 15, in de laetste dagen des Konings Herodis, toegenaemd den *Groten*, die door de Romeinen met de Koninglyke waerdigheid vereerd was, siet, [*eenige*] Wijse van oosten zijn tot Jerusalem aengekomen.

Wie waren deze *Wijzen van Oosten*? Buiten twijffel zijn zy Starrenkundigen geweest. Er worden, onder den naem van Μάγοι, Godgeleerden en Wijsgeeren bedoeld, die gewoon waren, zich op de Starrenkunde toe te leggen. Ook nemen de LXX Overzetters van het Oude Testament dit woord meermalen in dien zin, vergel. Dan. II: 2, 27. V: 11. Uit de rijke geschenken, met welken zy den Zaligmaker vereerden, is het kenbaer, dat zy mannen van aenzien en vermogen geweest zijn. — Zy kwamen uit het *Oosten*. Hunne woonplaets was in een land, ten Oosten van Palæstina gelegen. Gemeenlyk denkt men aen Persien. Uit de geschenken evenwel, welke zy medebrachten, schijnen wy te moeten besluiten, dat zy uit Arabien gekomen zijn. Trouwens de inwoners van Arabien heten meermalen *kinders van het Oosten*, vergel. Jer. XLIX: 28.

Hoe veel zy in getal geweest zijn, kunnen wy niet bepalen. — De onderstelling, dat zy Koningen geweest zijn, moet onder de verdichtselen gerangschikt worden.

Wan-

(*a*) Luc. 2: 4.

Wanneer zijn deze Wijzen te Jerusalem gekomen? De Euangelist zegt : *toen nu* JESUS *geboren was.* — *Ziet eenige Wijzen van het Oosten zijn te Jerusalem aengekomen.* Wy mogen 'er uit besluiten, dat zy kort na de geboorte van den Heiland, en denkelyk des daegs daeraen, te Jerusalem gekomen zijn.

2. Seggende, aen allen die zy binnen Jerusalem ontmoetten, Waer is de nieuwlings geborene Koningh der Joden? Want wy hebben gesien sijne sterre in 't oosten, ende zijn gekomen om hem te aenbidden.

Het is niet alleen uit JOSEPHUS, *de bel. Jud.* l. VI: c. 5, maer ook uit SUETONIUS *in Vespas.* c. 4, en TACITUS *Hist.* l. V. c. 13, genoeg bekend, dat 'er in dien tijd een algemeen gerucht ware, dat 'er een Vorst uit het Oosten stond te komen, die het bewind over alles voeren zou. Maer deze Wijzen moeten daerenboven eene Godlyke Openbaring gehad hebben, in welke hun was bekend gemaekt, dat die Koning uit het Joodsche land zou voortkomen, en aldaer geboren worden. Zy begaven zich daerom naer de hoofdstad Jerusalem, niet anders verwachtende, dan dat die Koning aldaer geboren ware.

Wanneer hun door ieder een geantwoord werd: wy weten van genen Koning der Joden, die jongstleden geboren is, antwoordden zy, het moet evenwel zo wezen: *want wy hebben gezien zijne sterre in het Oosten, en zijn gekomen om hem aen te bidden.* — Wat voor eene *star* bedoelen zy? Zekerlyk geen Comeet of Staertstar. Deze zijn zo ver van de aerde verwijderd, dat zy even zo min geschikt zijn, om een bepaeld huis aen te wijzen, als eene der vaste of dwaelstarren. Het oorspronkelyk woord ἀςηρ is van eene ruime beteekenis. Wy voegen ons daerom by die genen, die denken aen een buitengewoon vuurig verschijnsel, het welk zich in de benedenlucht zal vertoond hebben. — Zodanig eene star, zulk een vuurig verschijnsel in de benedenlucht, hadden de Wijzen *gezien in het Oosten*, dat is in hun land, het welk oostwaerds van Jerusalem gelegen was. — Zy spraken van *zijne star*, de star van den nieuwlings gebo-

ren Koning der Joden. Zo dra zy dit verschijnsel zagen, hadden zy het zelve beschouwd als een teeken, dat de Koning der Joden eerlang stond geboren te worden. Maer hoe wisten zy, dat dit verschijnsel de geboorte-star ware van den Koning der Joden? denkelyk zal hun deze zaek, door eene Godlyke Openbaring, zijn bekend gemaekt.

Zy waren daerom te Jerusalem gekomen, *om hem te aenbidden*, dat is, hem den allernederigsten eerbied te bewijzen, door zich voor hem, met het aengezicht ter aerde, neder te buigen. In het Oosten was het eene gewone plechtigheid, zich voor Vorsten, met het aengezicht ter aerde, neder te buigen, vergel. Gen. XXXVII: 7. XLII: 6. XLIII: 26, 28.

3. Dit navragen der Arabische Starrenkundigen, naer den nieuwlings geboren Koning der Joden, baerde vry wat opzien binnen Jerusalem, en het gerucht daervan kwam ook eerlang ten hove. De Koningh Herodes nu, die van eenen zeer achterdochtigen aert was, [*dit*] gehoort hebbende, wiert ten uitersten ontroert en geweldig verlegen, ende de inwoners van geheel Jerusalem met hem.

HERODES was een Idumeer van oorsprong, die geen recht altoos had op den Joodschen Scepter. Zo dra hy daerom van eenen geboren Koning der Joden hoorde, werd hy aenstonds bevreesd, dat hy van den throon, op welken hy door de gunst der Romeinen geplaetst was, zou afgebonsd worden. Hier kwam nog by, dat de Pharizeeuwen voorspeld hadden, hoe HERODES, met zijne nakomelingen, eerlang van de Koninglyke waerdigheid stond beroofd te worden, vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XVII. c. 2.

Ook werden alle de inwoners van *geheel Jerusalem met hem* ontroerd. Trouwens zy kenden den naeryverigen en bloeddorstigen aert van den wreden HERODES. Behalven dat hy voormaels de leden van den groten Raed deed vermoorden, had hy onlangs, op loutere vermoedens, zijne Gemalin MARIAMNE laten om het leven brengen, en de twee zonen, die hy by haer had, ALEXANDER en ARISTOBULUS, in de gevangenis doen worgen. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XIV. c. 9. XV. c. 7. XVI. c. 11. Elk was daerom beducht, dat de

dwin-

dwingeland, hy deze gelegenheid, nieuwe wreedheden plegen zou, om zich op den throon te bevestigen.

4. Dan HERODES oordeelde het veiligst, dien nieuwgeboren Koning der Joden te doen opzoeken, en hem van kant te laten maken; dan dacht hy, was het gevaer voor eens en altoos over. Schoon een Idumeer van oorsprong, was hy een Jodengenoot geworden. Hy wist, dat de Propheten de komst van eenen MESSIAS voorspeld, en grote dingen van hem gezegd hadden. Hy begreep daerom, dat de nieuwgeboren Koning der Joden, van welken de Oostersche Wijzen spraken, niemand anders wezen kon dan die MESSIAS. Om nu zijn oogmerk te bereiken, diende hy eerst onderzoek te doen naer de plaets, alwaer die MESSIAS moest geboren worden. Ende daerom byeenvergadert hebbende alle de Overpriesters ende Schriftgeleerde des volcks, die gewoon waren zich te oefferen in de schrivten der Propheten, vraegde hy van hen, waer de MESSIAS of Christus soude geboren worden. Voorheen had hy zelvs nooit eenig belang gesteld in deze zaek.

5. Ende sy seyden tot hem eenparig, als uit éénen mond: Te Bethlehem in Judea [*gelegen*]. Want alsoo is geschreven door den Propheet Micha.

6. (*b*) Ende gy Bethlehem [*gy*] lant Juda, en zijt geensins de minste onder de Vorsten Juda: want uyt u sal de Leydsman voortkomen, die mijn volck Israël weyden sal.

Dat deze Godspraek op den MESSIAS zie, en de plaets van zijne geboorte allerduidelykst bepale, hebben wy by Mich. V: 1, XVII Deel. p. 189 nader aengewezen. — Maer 'er is een aenmerkelyk verschil tusschen de aenhaling van deze Voorzegging, door de Schrivtgeleerden, en tusschen den oorsprongelyken Text; ook stemt die aenhaling geenzins overeen, met de Griek sche Overzetting der LXX. Men heeft zeer verschillende wegen ingeslagen, om deze zwarigheid op te lossen. Dan het is hier de plaets niet, om dezelve uitvoerig op te noemen en ter toets te brengen.

(*b*) Mich. 5: 1. Joh. 7: 42.

Men kan 'er zich zeer gemakkelyk afhelpen, wanneer men met den Ridder MICHAELIS zegt: alles komt voor rekening der Schrivtgeleerden, die door Koning HERODES geraedpleegd werden; MATTHÆUS haelt deze Godspraek niet aen, maer als Geschiedschrijver teekent hy woordelyk aen, hoe de Schrivtgeleerden de Voorzegging van MICHA hebben bygebracht tot een bewijs, dat de MESSIAS te Bethlehem moest geboren worden. — Doch hier toe behoeft men niet te komen. MATTHÆUS stemt met den Propheet, in den zakelyken zin, overeen; alleenlyk verschillen zy in de manier van voorstel. De Euangelist heeft de voorzegging niet woordelyk opgegeven, maer op eenen vryen trant den zakelyken zin voorgesteld, met oogmerk om te bewijzen, dat de MESSIAS te Bethlehem moest geboren worden. Men vergelyke onze aenteekeningen by Mich. V: 1.

7. Doe hy verstaen had, in welke plaets de MESSIAS moest geboren worden, heeft Herodes de Wijse, door den eenen of anderen van zijne vertrouwelingen, heymelick by zich ten Hove geroepen, ende vernam neerstelick van haer den tijt, wanneer de sterre eerstmael aen hun verschenen was, om daeruit te berekenen, hoe oud het kindeken reeds wezen moest, het welk geschikt was, om Koning der Joden te worden.

8. Dit vernomen hebbende, gav hy den Wijzen bericht, dat 'er eene oude Voorzegging ware, omtrent de komst van eenen doorluchtigen persoon, die een Heerscher in Israël wezen zou, en te Bethlehem moest geboren worden. Ende haer daerom nae Bethlehem sendende, seyde, Reyst, hoe eer zo beter, naer Bethlehem henen, ende ondersoeckt neerstelick nae dat kindeken, of en waer het geboren is, wie de ouders zijn en wat gy meer ontdekken kunt, ende als gy het sult gevonden hebben, komt dan herwaerds terug, en boodschapt het my, op dat ick, voegde 'er de grouwzame veinsaert by, oock te Bethlehem kome, ende dat selve aenbidde. Onder dit voorwendsel verbergde hy zijn bloeddorstig voornemen.

9. Ende sy den Koningh gehoort hebbende zijn henen gereyst: ende siet de sterre, die, het zelvde

luchtverſchijnſel, het welk ſy in 't ooſten geſien hadden, zagen zy weder, toen zy buiten Jeruſalem gekomen waren; dit zelfde verſchijnſel gingh haer voor, tot dat ſy quam, allengskens nederdalende, ende ſtont ſtil lijnrecht boven [*de plaetſe*] daer het kindeken was.

10. Als ſy nu de ſterre ſagen, vervreugden ſy haer met ſeer groote vreugde. Zy verblijdden zich met eene verrukking van vreugde, welke ongemeen groot was, te meer omdat zy reeds eenigermate in twijffel gebracht waren, of zy ook eene vergeevſche reis mogten gedaen hebben, nademael niemand te Jeruſalem nog iets vernomen had, omtrent de geboorte van den Koning, welken zy zochten.

11. Ende in het huys te Bethlehem, het welk hun, door het ſtilſtaen van het meergemelde verſchijnſel, was aengewezen, gekomen zijnde, vonden ſy het kindeken, van het welk de Propheten zulke grote zaken voorſpeld hadden, met Maria ſijne moeder: ende nedervallende hebben ſy het ſelve aengebeden, en op de Oosterſche wijs den diepſten eerbied bewezen. Ende hare ſchatten open gedaen hebbende, brachten ſy hem geſchencken, gelijk in het Ooſten gebruikelyk was, om genen verheven perſoon te bezoeken, zonder hem met een geſchenk te vereeren. Zy openden daerom de kisten met geſchenken, welke zy op kameelen hadden medegevoerd, om den nieuwgeboren Koning der Joden vereeringen te doen, en daeruit brachten zy gout, ende wieroock, ende myrrhe, zijnde de kostbare voortbrengſelen van Arabien.

Men merke hier op Gods wijze en weldadige voorzorg. Door deze geſchenken, werden Joſeph en Maria niet alleen in ſtaet geſteld, om de reis naer Egypte te ondernemen, tot welke zy eerstdaegs, door de wreedheid van HERODES, zouden genoodzaekt worden, maer daerdoor kreeg ook de Heer JESUS eenen aenmerkelyken onderſtand, geduurende de jaren van zijne kindsheid en eerſte jongelingſchap.

3. *Wijders verhaelt de Euangelist, welke merkwaerdige gevolgen deze komst der Oostersche Wijzen gehad hebbe, vs.* 12 - 18.

A. *De Oostersche Wijzen keerden naer hun Vaderland terug, zonder* HERODES *bericht te brengen, vs.* 12.

B. *Dit had ten gevolge, dat* HERODES *alle de kinderen binnen Bethlehem, onder de twee jaren, liet van kant maken; maer evenwel de Heer* JESUS, *welken de Wreedaert eigenlyk bedoelde, ontkwam zijne bloeddorstige handen, vs.* 13 - 18.

12. Ende de Oostersche Wijzen zouden, volgens de gemaekte affpraek met Herodes, naer Jerusalem zijn wedergekeerd, om hem bericht te brengen van hunne ontmoeting, maer God verydelde den bloeddorstigen toeleg van Herodes. De Oostersche Wijzen brachten hem geen bericht, maer door Goddelicke openbaringe vermaent zijnde in den droom, dat sy niet en souden wederkeeren tot Herodem, vertrocken sy door eenen anderen wegh weder nae haer lant, zodat Herodes te vergeevsch op hunne terugkomst wachtte.

13. Doe sy nu vertrocken waren, siet de Engel des Heeren verschijnt Joseph in den droom, seggende, Staet op, haest u, het is geen tijd van zammelen, ende neemt tot u dat kindeken ende sijne moeder, ende vliedt op lastdieren in Egypten, ende weest aldaer, tot dat ick het u seggen sal. Want Herodes sal binnen korten het kindeken soecken, om 't selve te dooden, uit vrees, dat het hem van den throon beroven mogt.

14. Hy dan opgestaen zijnde nam het kindeken ende sijne moeder tot hem in derzelvden nacht, onmiddelyk nadat hy die Openbaring ontvangen had, ende hy vertrock met allen spoed nae Egypten.

Egypten was het naeste vreemde landschap aen Bethlehem. Denkelyk is JOSEPH, met MARIA en haren wonderzoon, niet verder gereisd, dan tot op de grenzen van Egypte. Daer was hy even zo veilig, als in het midden van dat land. Ook

was

was de afstand zo groot niet, of hy kon 'er binnen weinige dagen wezen. De geschenken der Oostersche wijzen stelden hem in staet, om deze reis zo gemakkelyk en aengenaem te maken als mogelyk was. — MARIA, het is waer, was eene jonge kraemvrouw. Maer behalven dat de kraemvrouwen in het Oosten veel sterker zijn dan by ons, zo is 'er geen twijffel aen, of 'er is eene byzondere voorzorg van den Almachtigen bygekomen.

15. Ende Joseph, met Marii en haren Wonderzoon, was aldaer in Egypte, tot den doot van den wreden Herodes, die kort daerna inviel, op dat vervult soude worden 't gene van den Heere gesproken is door den (c) Propheet Hosea, Kap. XI: 1, seggende, Uyt Egypten hebbe ick mijnen Sone geroepen.

Buiten allen twijffel heeft de Euangelist het oog op de Godspraek van den Propheet HOSEA, Kap. XI: 1, alwaer wy letterlyk dezelve woorden vinden: *uit Egypten heb ik mijnen zoon geroepen.*

Volgens het gansche beloop van zaken, spreekt de Propheet HOSEA, ter aengehaelde plaets, over de verlossing van het oude Israël uit Egypte. Maer kan dan de Euangelist deze woorden bybrengen als eene Voorzegging, welke in de vlucht van den Heiland, zeer kort na zijne geboorte naer Egypte, en zijne wederkomst van daer, zou vervuld zijn? — Over deze zwarigheid, hebben wy XVI Deel. p. 352-357. uitvoerig gehandeld. Alleenlyk zullen wy nu maer, by wijs van herinnering, kortelyk aenmerken, dat wy ons voegen by de zulken, die de gemelde woorden regelrecht op den MESSIAS toepassen, en de gezegdens van den HEER vs. 1, in dezen zin opvatten: „ *Hoewel Israël een kind* „ is, een losbandig kind, het welk My de verschuldigde „ gehoorzaemheid weigert, *nochtans heb Ik hem liev*, mijne „ lievde tot Israël is onveranderlyk, *en* ten overtuigenden „ bewijze daervan, *heb ik mijnen zoon uit Egypten geroepen.*" De zakelyke mening zal derhalven deze zijn, dat het slecht gedrag van Israël de Godlyke belovte niet konde te niete

(c) Hos. 11: 1.

doen, maer dat de HEER zijne toezegging, omtrent den MESSIAS, blijkbaer vervullen zoude, en ten dien einde zijnen zoon, uit Egypte, naer het Joodsche land doen terug komen.

16. Als Herodes sagh en bemerkte, dat hy van de Wijse bedrogen was, en dat zy, langs eenen anderen weg, naer hun Vaderland terug gekeerd waren, doe wiert hy seer toornigh, ende woedende van gramschap. In deze vlaeg van razerny, [*eenige*] afgesonden hebbende, heeft omgebracht alle de kinderen van het mannelyk geslacht, die binnen Bethlehem, ende in alle desselfs lantpalen [*waren*], van twee jaren [*oudt*] ende daer onder, nae den tijt dien hy van de Wijse neerstelick ondersocht hadde, op welken zy de geboortestar van den Koning der Joden gezien hadden.

Denkelyk was de gemelde star den Wijzen in het Oosten verschenen, op den tijd van 's Heilands wonderdadige ontvangenis. HERODES nu van deze Wijzen vernomen hebbende, wanneer zy die star het eerst gezien hadden, zal op de gedachten gekomen zijn, dat de nieuwe Koning der Joden reeds op dien tijd geboren ware. Om nu zijnen slag gewis te nemen en zeker te zijn, dat die nieuwe Koning was van kant gemaekt, besloot hy om alle de zoonkens, te Bethlehem en in den geheelen omtrek van dat stedeken, die onder de twee jaren waren, te laten vermoorden. Daer toe *zond hy eenige af*, vermoedelyk krijgsknechten, die dit onmenschelyk bevel moesten ter uitvoer brengen.

Van dezen onmenschelyken kindermoord te Bethlehem, spreekt alleen MATTHÆUS; men vindt 'er gene de minste melding van by de andere Euangelisten; ook heeft 'er JOSEPHUS niets van aengeteekend. Dit, zeggen de Deisten, maekt dit gansche verhael ten eenemael ongeloovbaer. — Op deze schijnbare tegenwerping zullen wy, met eenige weinige aenmerkingen, kortelyk antwoorden.

A. Wanneer wy het karakter van HERODES, en de laetste geschiedenissen van zijn leven, in overweging nemen, zullen wy zeer spoedig bevinden, dat MATTHÆUS niets

ver-

verhale, of men kan het van zulk een fchrikdier verwachten.

HERODES was een achterdochtig Vorst, altoos jaloers over zijn gezach, en in eene geduurige vrees, dat hy de kroon verliezen zou, die hem enkel door de gunst der Romeinen, daer hy een vreemdeling was, op het hoofd gezet werd. Wat wonder dan, dat hy zich liet gelegen liggen aen een kind, het welk gezegd werd de Koning der Joden te wezen? Dit kind was geboren op dezelvde plaets, alwaer de MESSIAS, volgens de voorzeggingen der Propheten, moest ter waereld komen. Die MESSIAS zou, volgens de verwachting der Joden, een heerfcher zijn in Israël. Kon men nu, van zulken achterdochtigen Vorst, als HERODES was, wel anders verwachten, dan dat hy zulk een kind liet uit den weg ruimen, en dat hy, om den flag zeker te nemen, eenige onnozele kinderen aen zijne heerschzucht opofferde? te meer, daer het bedrog der Oosterfche Wijzen, die hun woord niet gehouden hadden, hem op het vermoeden bracht van eene zamenzweering, welke hy niet gewisfer kon te leur ftellen, dan door alle de zoonkens te Bethlehem, van twee jaren en daer onder, te laten vermoorden.

B. HERODES was een wreedaert, zo groot, dat hy weinigen zijns gelijken gehad hebbe. Dit blijkt vooral uit de laetfte gefchiedenisfen van zijn leven. JOSEPHUS geevt 'er veele lei ftalen van op, en zegt van dien dwingeland, dat hy, op het einde van zijn leven, eene onmenfchelyke wreedheid openbaerde, zodat hy tegen allen, onfchuldigen zo wel als fchuldigen, in dolle razerny aen het woeden floeg, *Antiq. Jud.* l. XVII. c. 6. Is het nu ongeloovbaer, dat een woedende wreedaert gene zwarigheid gemaeckt hebbe, om eenige kinderen aen zijne heerschzucht op te offeren?

C. Het ftilzwijgen der andere Euangelisten veroorzaekt gene de minfte bedenking. Niets is 'er gewoner, dan dat één Euangelist deze of gene byzonderheid opzettelyk aenteekene, van welke by de overige niets gevonden wordt.

D. Maer JOSEPHUS, de Joodsche Geschiedschrijver, heeft zo vele byzonderheden van HERODES, en ook van zijne wrede bedrijven, op het laetst van zijn leven aengeteekend; zou deze zulk een merkwaerdig voorval geheel verzwegen hebben? Dan ook deze bedenking is van onvergelyk minder gewicht, dan zy in den eersten opslag schijnt te wezen.

A. Moet dan een Geschiedschrijver alle de byzondere staelen der wreedheden van eenen dwingeland, tot één toe, opnoemen en uitvoerig beschrijven? JOSEPHUS zelvs was niet van die gedachten. Volgens hem, „ behoevt een Geschiedschrijver niet alle de bose „ stukken van iemand, in alle de byzonderheden, te „ verhalen, niet om diens wil die dezelve bedreven „ heeft, maer op dat de zedigheid van den Schrijver „ blijke.' *in sua vita* §. 65. — JOSEPHUS had reeds zo vele gruwelstukken van HERODES verhaeld, dat het op deze byzonderheid niet eens aenkwame.

B. De Bethlehemsche kindermoord had eene byzondere betrekking, op de zaken van CHRISTUS en de Christenen. Maer JOSEPHUS was zeer zorgvuldig, om zich in de behandeling van deze zaken geheel niet in te laten. Hy kon 'er niet van spreken, zonder dat hy 'er de aenleiding byvoegde, welke HERODES tot deze wreedheid vervoerd had, namelyk dat 'er een zeker kind te Bethlehem geboren was, het welk eenige Magi uit het Oosten, voor den nieuwen Koning der Joden, gegroet hadden, en waervan HERODES vreesde, dat hy de MESSIAS wezen zou.

C. Kan men ook wel eens zo onbepaeld zeggen, dat JOSEPHUS dit grouwelstuk in het geheel niet hebbe aengeroerd? Althans hy spreekt uitdrukkelyk van eene Voorzegging, welke de Pharizeeuwen, in de laetste dagen van HERODES, gedaen hadden, volgens het welk 'er een nieuwe Koning zou opstaen, die de kroon van HERODES huis stond wech te nemen, alles vermogen zou, en zelvs aen den gesnedenen BAGOAS de kracht zou schenken, om kinderen te telen. Hy voegt 'er

by,

by, dat deze Voorzegging den Koning woedende gemaekt, en hem vervoerd hebbe, om 'er zeer velen te laten vermoorden. *Antiq. Jud.* l XVII. c. 2. Zou hy in dit verhael, niet mede het oog gehad hebben op den kindermoord te Bethlehem?

D. Maer, gesteld dat JOSEPHUS van dit grouwelstuk in het geheel gene melding maekte, dan nog zouden wy zeer voldoende redenen van zijn stilzwijgen geven kunnen. — Behalven dat hy, gelijk wy reeds hebben opgemerkt, alles voorbygaet, het welk eenige betrekking had op den Heer CHRISTUS; kan het zeer wel zijn, dat de geheele kindermoord te Bethlehem niet eens tot zijne kennis gekomen zy. Hy schreev omtrent eene geheele eeuw na deze gebeurtenis, welke, in dien tijd, ligtelyk geheel kon vergeten zijn. — Bethlehem was slechts een gering vlek, en men mag veilig veronderstellen, dat 'er in Bethlehem en deszelvs omtrek, niet meer dan 20 of 30 kinderen, beneden de twee jaren, geweest zijn. Nu kwam het ombrengen van 20 of 30 kinderen, by zo vele moorden, als de woedende HERODES, op het laetst van zijn leven, bedreven heeft, niet eens in aenmerking. De veelvuldige en onmenschelyke wreedheden, welke hy kort voor zijnen dood gepleegd heeft, hebben het gansche geval van het vermoorden eeniger jonge kinderen, te Bethlehem, zeer gemakkelyk kunnen doen verdoven.

Veelal voegt men 'er by, dat HERODES eenige moordenaren heimelyk naer Bethlehem zou gezonden hebben, om aldaer de zoonkens van twee jaren en daeronder in stilte aftemaken, en daerdoor zou het veroorzaekt zijn, dat dit gansche geval geen gerucht maekte, en dus niet eens tot kennis van den Geschiedschrijver JOSEPHUS gekomen zy. — Dan 'er is niets in het verhael van MATTHÆUS, het welk eenige aenleiding geevt tot deze gedachten. In tegendeel het Grieksche woord, het welk de Euangelist gebruikt, en de Onzen door *ombrengen* vertalen, wordt elders

genomen, voor iemand in het openbaer te doden; vergel. Hand. II: 23 X: 39. XII: 2. XXIII: 14. Daerenboven worden kinders van twee jaren en daer onder bykans nooit alleen gelaten, zodat het onmogelyk zou geweest zijn, om dezen moord, binnen Beth-lehem, heimelyk en in ftilte te verrichten. Ook was HERODES 'er de man niet na, dat hy, vooral in eene razende woede, zwarigheid zou gemaekt hebben, om zijn bloeddorstig bevel openlyk te laten uitvoeren.

E. Laten wy 'er eindelyk nog byvoegen, dat wy, by MACROBIUS, eenige melding vinden van deze gebeurtenis, hoewel die Schrijver dit geval met andere zaken onder één menge; hy verhaelt, „ dat AUGUSTUS, toen hy „ hoorde, hoe onder de kinderen beneden de twee „ jaren, welke HERODES, Koning der Joden, in Syrien „ had laten doden, ook zijn eigen zoon was, ge„ zegd hebbe: *het is beter het varken van* HERODES *te* „ *zijn, dan zijn zoon.*"

17. Doe is vervult geworden 't gene gefproken is door den Propheet Jeremiam, feggende,

18. (*d*) Een ftemme is in Rama gehoort, geklagh, geween, ende veel gekerm: Rachel beweende hare kinderen, ende en wilde niet vertrooft wefen, om datfe niet en zijn.

Maer hoe kan de aengehaelde Godfpraek van JEREMIA Kap. XXXI: 15, welke kennelyk ziet op de zeer geduchte oordeelen, welke de HEER over de Joden zou uitoeffenen, by hunne gevangelyke wechvoering naer Babel, hier worden bygebracht, als eene Voorzegging, welke by den kindermoord van Bethlehem vervult is? — Over deze bedenking, hebben wy voorheen, XIV Deel. p. 290-292, met opzet gehandeld. Alleenlyk zullen wy nu maer kortelyk het een en ander herinneren.

RACHEL, de moeder van JOSEPH en BENJAMIN, die in de nabuurfchap van Bethlehem Gen. XXXV: 19, 20. begraven was,

(*d*) Jer. 31: 15.

was, wordt hier verbeeld, het hoofd uit haer grav op te steken, en, over het verlies van hare kinderen, zulk een jammerlyk misbaer te maken, dat men het zelvs te Rama, liggende vier uuren gaens van Bethlehem, Jos. XVIII: 25, gemakkelyk horen konde. — Deze schildery gav, in het verband van zaken, te kennen, dat de Joden deels door het zwaerd zouden omgebracht, deels gevangelyk wechgevoerd worden; eene gebeurtenis zo akelig, dat moeder RACHEL, indien zy kennis had van den deerniswaerdigen toestand harer kinderen, zich daerover bitterlyk bedroeven zou, het hoofd ten grave uitsteken, en zulk een jammerlyk misbaer maken, dat men het zelvs te Rama zou kunnen horen. Dit is de eigenlyke en letterlyke zin der woorden. — Maer MATTHÆUS brengt dezelve by als eene Voorzegging, welke in den kindermoord te Bethlehem vervuld is, omdat zy, in het verder vooruitzicht van den Prophetischen Geest, op den kindermoord te Bethlehem gedoeld hebbe. Dit geevt de Euangelist zelvs te kennen vs. 17: *toen is vervult geworden het gene gesproken is, door den Propheet* JEREMIA. Deze uitdrukkingen geven wat meer te kennen, dan eene enkele toepassing of overbrenging.

II. *Vs.* 19-23. *verhaelt de Euangelist, hoe de Heer* JESUS, *uit Egypten wedergekeerd, te Nazareth zy opgevoed.*

19. Doe de wreedaertige Herodes nu, kort na den kindermoord te Bethlehem, door eenen ysselyken dood gestorven was, siet de Engel des Heeren verschijnt Joseph wederom in den droom, terwijl hy met Maria en haren wonderzoon nog in Egypten was.

20. Seggende, Staet op, neemt het kindeken, het welk de beloovde MESSIAS is, ende sijne moeder tot u, ende treckt terug in 't lant Israëls: want sy zijn gestorven die de ziele des kindekens sochten, zo de wreedaertige Herodes als Antipater, die zich, door den moord van zijne twee ouder broederen, den weg had zoeken te banen tot de Rijksopvolging.

21. Hy dan opgestaen zijnde uit den slaep, heeft

ingevolge het Godlyk bevel tot hem genomen het gezegend kindeken ende sijne moeder, ende is gekomen in 't lant Israëls, immers op deszelvs grenzen.

Men merke hier het wijs bestel der Godlyke Voorzienigheid op, welke de zaek zo bestuurd had, dat MARIA, offchoon eene maegd zijnde, aen JOSEPH getrouwd was, opdat zy, met haren wonderzoon, eenen verzorger en beschermer, op deze reis naer Egypten, hebben zoude.

22. Maer Joseph floeg den weg niet in, naer Jerusalem of Bethlehem: want als hy, het grondgebied van Judæa naderende, hoorde dat Archelaus in Judea Koningh was, in de plaetse sijns vaders Herodis, vreesde hy daer henen te gaen, wetende dat hy niet minder wreed was dan zijn Vader, gelijk die bloeddorstige Vorst ook al aenstonds, in het begin zijner regeering, drie duizend Joden op eenmael in den Tempel vermoordde. Maer door Goddelicke openbaringe vermaent in den droom, is hy vertrocken in de deelen of het landschap van Galileen, alwaer Herodes Antipas Viervorst was, een Prins van eenen veel zachteren aert, dan zijn broeder Archelaus, die zelvs bescherming verleende aen allen, die door zijnen broeder vervolgd werden.

23. Ende [daer] in het landschap Galilea gekomen zijnde, nam hy sijne woonplaetse in de stadt genaemt Nazareth, alwaer hy voorheen, eer hy, by gelegenheid der beschrijving, naer Bethlehem toog, zijn verblijv gehouden had. In dat stedeken werd de Heer JESUS opgevoed, waertoe de geschenken der Oostersche Wijzen, Joseph en zijne Moeder, zeer wel te stade kwamen. Dit is geschied, op dat vervult soude worden dat door de (e) Propheten gesegt is, dat hy Nazarenus sal geheeten worden.

Nergens vindt men in de schrivten der Propheten eene Voorzegging, dat de MESSIAS NAZARENUS zou geheten worden, gelijk MATTHÆUS hier evenwel, met zo vele woorden, heeft aengeteekend. — Men heeft zeer verschillende wegen in-

(e) Jes. 11: 1. ende 60: 21. Zach. 6: 12.

ingeslagen, om deze zwarigheid uit den weg te ruimen. Tot nog toe komt ons de opvatting der zulken het meest aennemelyk voor, dat het woord NAZARENUS niet zo zeer eenen inwoner van Nazareth beteekene, als wel eenen verachten en onaenzienlyken persoon, omdat *Nazareth* een veracht stedeken was, en deszelvs inwoners doorgaens versmaed werden, zodat dit woord tot eenen schimpnaem geworden was. Nu is 'er niets bekender, dan dat de Propheten den MESSIAS hebben afgeteekend, als eenen verachten man, die het voorwerp der algemeene versmading wezen zou.

HET III. KAPITTEL.

NAdat de Euangelist Kap. I en II. het geslachtregister van den Heiland opgegeven, en zijne geboorte verhaeld had, met byvoeging van eenige merkwaerdige byzonderheden, welke geduurende zijne kindsche jaren waren voorgevallen, gaet hy over, tot de verrichtingen van dezen Godlyken persoon, in zijnen mannelyken ouderdom, en wel eerst in zijne Prophetische bediening, Kap. III—XXV.

In dit Kapittel verhaelt MATTHÆUS, hoe de Heer JESUS, tot deze Prophetische bediening, door den Doop, welken JOANNES de Boetgezant hem toediende, plechtig zy ingewijd.

I. Eerst laet hy eene omstandige beschrijving van JOANNES, des Heilands Voorloper, in zijnen doop en zijne leer, voorafgaen vs. 1-12.

II. Daerop laet hy de geschiedenis van JESUS doop volgen, vs. 13-17.

I. *In het eerste deel vs.* 1-12, *wordt*

א. *In het algemeen een bericht gegeven, omtrent de zending van* JOANNES *den Doopgezant*, vs. 1-3.

ב. *Daerop volgt vs.* 4-12 *eene meer byzondere beschrijving.*

A. *Van zijnen persoon*, vs. 4.

B. *Van zijnen Doop*, vs. 5, 6.

C. *Van zijne leer*, vs. 7-12.

1. Ende in die dagen, in welke de Heer JESUS zijne verblijvplaets had in het verachte Nazareth, vergel. Kap. II: 23. (*a*) quam Joannes de Dooper, predikende in de woestijne van Judea, openlyk te voorschijn, om aldaer, als des Heilands Voorloper, zijn werk te verrichten.

Deze JOANNES was, volgens het verhael van den Evangelist LUCAS Kap. I, de zoon van den Priester ZACHARIAS en ELISABETH, uit welke hy, door eene buitengewone tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen, in hunnen hogen ouderdom, geboren werd. De naem JOANNES, zeggende zo veel als de HEER *heeft genadig gegeven*, werd hem op Gods bevel, by zijne besnijdenis, door zijnen Vader gegeven.

Hy heet hier *de Doper*, omdat het bedienen van den Waterdoop een voornaem gedeelte van zijn openbaer ambt uitmaekte. Deze Doop was zo wel als die, welke de Heer JESUS daerna, tot eene altoosduurende plechtigheid onder de Christenen, verordende, van eene Godlyke instelling, vergel. Joh. I: 33. Wat het wezen der zake aengaet, kwam deze doop overeen met dien, welken CHRISTUS zelvs heeft ingesteld, als hebbende niet alleen het zelvde uitwendig teeken, maer ook dezelvde beteekenende en verzegelende kracht, gelijk dezelve daerom genaemd wordt een doop der bekeering, tot vergeving der zonden, Luc. III: 3. Evenwel was 'er dit onderscheid tusschen beide, dat de Doop van den Heiland de vergeving der zonden beteekent, zo als zy werkelyk verworven is, daer die van JOANNES alleenlyk dat voorrecht beteekende, zo als het, door den

vol-

(*a*) Marc. 1: 4. Luc. 3: 3.

verzoenenden dood van den Middelaer, nog moest aengebracht worden. Trouwens het oogmerk van JOANNES geheele bediening was, om den weg voor den MESSIAS te bereiden, vergel. vs. 3.

JOANNES *de Doper* kwam, *predikende in de woestijne van Judea.*

Door de *woestijne van Judea*, hebben wy te verstaen die grote vlakte aen den Jordaen, die zich uitstrekte van de Dode tot de Galileesche zee, vergel. Luc. III: 2, 3. alwaer de benaming van woestijne nader verklaerd wordt, door *het omliggend land van den Jordaen* Onder den naem van *woestijne* bedoelen de Heilige Schrijvers niet eene geheel onvruchtbare en onbewoonde wildernis, maer zulke landstreken, welke minder vruchtbaer en bewoond zijn dan andere. In zulke woestijnen waren zelvs steden en dorpen, vergel. Jos. XV: 61, 62. — Maer waerom *predikte* JOANNES in zulk eene min bewoonde landstreek? waerom niet te Jerusalem en in den Tempel? Hy predikte in eene *woestijne*, veelligt om daerdoor te kennen te geven, dat het Joodsche volk thans, ten aenzien van den zedelyken en Godsdienstigen toestand, gelijk was aen eene onvruchtbare woestijne, maer voornamelyk omdat zulk eene min vruchtbare en min bewoonde landstreek best geschikt was voor zijne gestrenge levenswijs. Bepaeldelyk verkoos hy de *woestijne van Judea*, omdat die landstreek, niet alleen wegens de ruimte, bekwaem was, om grote scharen te bevatten, maer ook, door hare gelegenheid by de Jordaen en andere waterstromen, zeer geschikt was, om den Doop door indompeling te bedienen.

Den tijd bepaelt de Euangelist op deze wijs, *in die dagen.* In die dagen namelyk, in welke de Heer JESUS zijne woonplaets had te Nazareth, volgens het onmiddelyk voorgaende Kap. II: 23 LUCAS bepaelt den tijd nader tot het XV^de^ jaer van TIBERIUS den Keizer, Kap. III: 1, 2.

MATTHÆUS spreekt aenstonds van JOANNES verschijning en bediening, zonder eenige melding te maken van de zonderlinge omstandigheden, welke by zijne geboorte hebben

plaets gehad, uitvoerig verhaeld by LUCAS Kap. I. De reden is deze, dat alle die byzonderheden, aen de Joden in Palestina, voor welke onze Evangelist geſchreven heeft, genoegzaem bekend waren.

2. Ende de hoofdinhoud van JOANNES prediking was zeer gewichtig. Het geene hem door den HEER in last gegeven was, ſtelde hy in het openbaer voor, met allen mogelyken aendrang aen de Joden, ſeggende, Bekeert u: want het Koninckrijck der hemelen is naeby gekomen.

Het Koningrijk der hemelen, zeide hy, *is naby gekomen.* — Door het *Koningrijk der hemelen* verſtaet hy dat Godlyk Koningrijk, het welk de MESSIAS, onder Joden en Heidenen, ſtond op te richten. Een *Koningrijk* genaemd, omdat het, reeds in de ſchriften der Propheten, onder die benaming was voorgeſteld, Dan. II: 44. VII: 13, 14, en omdat 'er alles in gevonden wordt, wat behoort tot het denkbeeld van een Koningrijk; een Koningrijk *der hemelen*, om het zelve te onderſcheiden van alle aerdſche Heerſchappyen, van de uitwendige Gods-Regeering onder de oude huishouding, en van dat waereldsch Koningrijk, het welk de vleeſchelyke Joden dachten, dat de MESSIAS zoude oprichten, als mede omdat alles, wat tot dit Koningrijk behoort, ten eenemael geestelyk en hemelsch is, Joh. XVIII: 36. — Dit Koningrijk der hemelen was *naby gekomen*, de tijd naderde, op welken de MESSIAS zijn Godsrijk aenvaerden zoude. De Voorloper van den MESSIAS, als de geheimzinnige ELIA, was 'er reeds. De Engel des Verbonds was in het vleesch verſchenen, en reeds den ouderdom van 30 jaren bereikt hebbende, zou Hy eerlang, door den Doop, tot zijne Prophetiſche bediening plechtig worden ingewijd. Ook zou Hy, binnen weinige jaren, door zijnen verzoenenden dood, den grondſlag leggen van zijn Koningrijk, en, in zijne heerlykheid ingegaen zijnde, zijn Koningrijk eerst onder de Joden, en daerna onder de Heidenen oprichten.

Op dezen grond vorderde JOANNES van de Joden, dat zy *zich bekeeren* zouden, om den MESSIAS op eene behoorlyke

lyke wijs te ontvangen. Zy moesten hunnen verkeerden weg verlaten, afftand doen van hunne verkeerde begrippen, omtrent hunne vleefchelyke voorrechten, eigen gerechtigheid, als mede van de aerdfche vooroordeelen, omtrent den waereldfchen luister van MESSIAS Koningrijk, zy moesten eenen afkeer hebben van de zonden, byzonder van die zonden, welke thans by hunne Natie in zwang gingen, en zich door het geloov naer den MESSIAS wenden, om door de gerechtigheid, welke Hy ftond aen te brengen, vergeving van zonden te erlangen, en door zijnen Geest geheiligd te worden. — Trouwens dit vorderde de tijdsomftandigheid. *Het Koningrijk der hemelen was naby gekomen.* De Koning was reeds in het vleesch geopenbaerd, moesten zich dan de Joden niet bekeeren, om Hem gelovig en eerbiedig hulde te doen? Daerenboven zou dit Koningrijk het eerst onder de Joden worden opgericht, en wanneer zy zich dit voorrecht niet ten nutte maekten, zou het Koningrijk van hun wechgenomen, en tot een ander volk overgebracht worden. Niets was 'er derhalven betamelyker en van meerder aenbelang, dan dat zy dit heden van zaligheid in acht namen.

3. Joannes de Doper was de geheimzinnige Elia, de Voorloper van den MESSIAS. Want defe is 't van den welcken gefproken is door Efaiam den Propheet, Kap. XL: 3, feggende, (*b*) De ftemme des roependen in de woeftijne, Bereydt den wegh des Heeren, maeckt fijne paden recht.

Omtrent de Godfpraek van den Propheet JESAIA, welke hier door MATTHÆUS wordt bygebracht, hebben wy kortelyk het volgende aen te merken.

De Propheet doet Kap. XL: 1-11. eene zeer troostrijke belovte, omtrent den MESSIAS en zijn gezegend Koningrijk. Hy had, in eene Godlyke Openbaring, de ftem des HEEREN gehoord, roepende tot de dienaren van het Euangelie, dat zy de blijde boodfchap der verzoening zouden prediken

(*b*) Jef. 40: 3. Marc. 1: 3. Luc. 3: 4. Joh. 1: 23.

VS. 1, 2. Daerna had hy de stem van JOANNES *den Doper* gehoord. Het was *eene stem des roependen in de woestijne* enz. VS. 3. Dit geevt duidelyk te kennen, dat JOANNES openlyk, en met allen mogelyken aendrang, in de woestijne van Judea zou prediken, dat het Koningrijk der hemelen was naby gekomen. Hy zou roepen: *bereidt den weg des* HEEREN, *maekt zijne paden recht*, of gelijk 'er by JESAIA staet: *maekt recht in de wildernis eene bane voor onzen God.*

Wanneer een Vorst in het Oosten zich op weg begeven zal, moet *de weg bereid*, van alle hindernissen gezuiverd, en *de baen recht gemaekt worden*, door het slechten van de hoogten, en het wechnemen van alle kromten. Hierop is de zinspeling. Het veronderstelt, dat de MESSIAS eerlang, in het Joodsche land, zou rondreizen, en het geevt te kennen, dat de gemoederen der Joden, die van wegen hunne vleeschelyke vooroordeelen en verkeerde hartstochten, aen eene woestijne en wildernis gelijk waren, moesten voorbereid worden, om den MESSIAS gelovig en eerbiedig te ontvangen. — Dit zou de hoofdinhoud en het oogmerk zijn der prediking van JOANNES *den Doper*.

4. Ende de selve Joannes hadde sijne kleedinge (*c*) van kemelshayr, ende eenen lederen gordel om sijne lenden. Hy was niet uitgedost in een cierlyk gewaed, maer hy had een ruuw kleed aen, gemaekt van kemelshair. Dit ruige opperkleed was, naer de gewoonte der Oosterlingen, om zijn middenlijv opgebonden met een gordel, niet van eene kostbare stof, maer eenvouwig van leder, ende sijn voedsel was sprinckhanen, welke de Oostersche landen, in eene zeer grote menigte, opleveren, ende wilde honich, die in uitgeholde bomen, of in de reten der rotsen, overvloedig gevonden wordt.

Maer waertoe zulk eene gestrenge levenswijs? waerom bediende zich JOANNES van zulk eene gemeene kleding, en zulk een gering voedsel? Hy wilde zich dusdoende vertonen, als een voorbeeld van ootmoed en nederigheid, overeenkomstig den aert van zijne bediening, en tevens als het

(*c*) Marc. 1: 6.

tegenbeeld van ELIA die ook gemeene fpijzen en dranken gebruikte, en zoortgelyk eene kleding had, vergel. 1 Kon. XIX: 6. 2 Kon. I: 8.

5. Doe Joannes, in de min bewoonde landftreken, aen de Jordaen predikte, en het gerucht daervan zich wijd en zijd verfpreidde, is tot hem uytgegaen eene grote menigte volks, uit de hoofdftad Jerufalem ende geheel Judea, ende 't geheele lant rontom den Jordaen, aen wederzijden van die rivier.

De redenen van dezen zonderlingen toeloop waren gelegen, in de zeldzame omftandigheden van JOANNES geboorte, welke vry algemeen bekend waren, en van welke, in het geheele gebergte van Judea, veel gefproken was, Luc. I: 65; hier kwam nog by, dat hy zijn verblijv hield in de woeftijne, van zijne kindsheid af, tot op den dag van zijne verfchijning aen Israël, Luc. I: 80, als mede dat hy zulk eene ftrenge levenswijs hield, welke aller aendacht naer zich trok. Maer voornamelyk moeten wy de reden van dezen ongemenen toeloop zoeken, in den inhoud zijner prediking. Deze behelsde niet alleen eene openbare en nadrukkelyke opwekking tot *bekeering*, waerdoor hy zich, in dezen diep bedorven tijd, openbaer maekte, als eenen Propheet, die op eene buitengewone wijs gezonden was, maer ook eene verzekering, dat het *Koningrijk der hemelen was naby gekomen.* Dit voorftel kon niet nalaten de aendacht van het volk op te wekken, te meer daer de Propheten voorfpeld hadden, dat 'er, eer de MESSIAS zelvs kwam, een zonderling gezant zou afgevaerdigd worden, om den weg voor zijn aengezicht te bereiden, die, in levenswijs en prediking, vry wat overeenkomst met ELIA hebben zoude.

6. (*d*) Ende zeer vele Joden wierden van hem gedoopt in de Jordaen, belijdende hare fonden. Hy onderwees de menigte, welke tot hem kwam, in die waerheden, op welke zijn doop betrekking had, hy onderrichtte zijne toehorers, dat de doop zonder bekeering hun van geen nut wezen konde, hy vorderde hun belijdenis van

(*d*) Marc. I: 5.

zonden af, en daerna doopte hy hen, met indompeling in de Jordaen, om hun te verzegelen, dat hunne zonden zouden afgewasschen worden, wanneer zy zich in waerheid bekeerden, en oprechtelyk belijdenis deden van zonden. Onder deze waren 'er evenwel velen, die slechts hunne zonden met den mond beleden, en welker hart niet oprecht was.

7. Hy dan siende (*e*) vele van de Pharifeen ende Sadduceen tot sijnen Doop komen, sprack tot haer, (*f*) Gy adderen gebroedsels, wie heeft u aengewesen te vlieden van den toekomenden toorne?

Hier ontmoeten wy de *Pharizeen* en *Sadduceen* voor de eerstemael. Wy zullen daerom, omtrent deze Godsdienstige aenhangen, kortelyk het nodige aenmerken.

Wanneer de komst van den MESSIAS aennaderde, werd de gesteldheid van het Joodsche volk hoe langs zo meer verdorven. Er kropen hoogstverdervelyke dwalingen in. Deze verkeerden voornamelyk omtrent twee allergewichtigste leerstellingen, het geloov in den MESSIAS, met verlochening van alle eigene gerechtigheid, en dat van een toekomend leven.

De PHARIZEEUWEN, dat is *afgezonderden*, dus genaemd, omdat zy zich, in kleding en levenswijs, van het gros des volks afzonderden, waren voorstanders van eene eigene gerechtigheid, welke zy zochten in het onderhouden van den letter der wet, terwijl zy den geestelyken zin en het oogmerk der Godlyke geboden, vooral den MESSIAS, die het einde der wet is, voorby zagen, als mede in eene menigte van uitwendige plechtigheden, welke zy uit zekere mondelinge overleveringen afleidden, maer die indedaed willekeurige instellingen waren. Door dien trotschen waen van eigene gerechtigheid, waren zy dermate opgeblazen, dat zy alle menschen, die hunne schijnheilige levenswijs niet naervolgden, smadelyk verachtten, als waren zy veel heiliger, dan andere menschen.

De

(*e*) Luc. 3: 7. (*f*) Matth. 12: 34. ende 23: 33.

De SADDUCEEUWEN, dus genaemd naer eenen zekeren SADOK, die geoordeeld wordt, alle beloningen na dit leven ontkend te hebben, lochenden de onsterfelykheid der zielen, en het toekomend leven, vergel. Hand. XXIII: 8. Door zulke verdervelyke grondbeginselen vervoerd, was hunne levenswijs doorgaens zeer losbandig.

JOANNES *zag vele van die Pharizeeuwen en Sadduceeuwen tot zijnen doop komen.* Dit deden zy niet uit het rechte beginsel van boetvaerdigheid, maer enkel uit nieuwsgierigheid. Zy begeerden door JOANNES gedoopt te worden, of om daerdoor aen het volk, het welk zonderling met JOANNES was ingenomen, genoegen te geven, of om in die uiterlyke plechtigheid, zonder verbetering van het hart, te berusten. JOANNES kende hen, niet alleen uit hun onderscheiden gewaed, maer ook uit de gesprekken, welke zy met hem voerden. Hy vermaende hen zo wel, als de gemeene Joden, tot afstand van hunne schadelyke wanbegrippen, tot belijdenis van zonden en tot bekeering. Dan deze opwekking sloegen zy in den wind, zy weigerden boete te doen, en begeerden eenvouwig gedoopt te worden. Daeruit kon JOANNES geredelyk opmaken, dat zy uit verkeerde beginselen tot hem kwamen.

Hy bestrafte hen daerom op eene zeer gestrenge wijs, zeggende: *gy adderengebroedsels, wie heeft u aengewezen te vlieden van den toekomenden toorn?* — Hy noemt hen *adderen gebroedsels*, omdat zy den doop, met zulk een geveinsd hart, en uit zulke verkeerde beginselen begeerden, dat zy daerdoor betoonden, kinders van den duivel, en een recht slangenzaed te wezen. De aenspraek was wel ongemeen straf, maer evenwel naer verdiensten, vermits 'er niets grouwelyker is, dan geveinsdheid in den Godsdienst. — Door den *toekomenden toorn* bedoelt hy de eeuwige rampzaligheid. *Wie heeft u aengewezen*, zegt hy, *te vlieden van dien toekomenden toorn?* dat is, „ wie heeft u bericht, dat „ gy de eeuwige rampzaligheid ontvlieden kunt, alleen „ door den doop te ontvangen, zonder boete en bekeering? „ Wie heeft u dat geleerd, dat de doop, als doop, zonder

„ bekeering genoegzaem wezen zou, om den toekomenden
„ toorn te ontvlieden?"

Op deze nadrukkelyke bestraffing, laet hy eene opwekkende vermaning volgen.

8. (g) **Brengt dan vruchten voort der bekeeringe weerdigh,** vruchten, die uit het beginsel der bekeering voortkomen, den aert der oprechte bekeering vertonen, en iemand die waerachtig bekeerd is betamen; met één woord, doet afstand van uwe schadelyke wanbegrippen en van eigene gerechtigheid, staet naer de verbetering van hart en wandel, en zoekt, in den weg van het geloov, al uw heil alleen by den MESSIAS, dan zal de doop u van wezenlyk nut zijn, en gy zult den toekomenden toorn ontvlieden.

9. Rust niet langer op die valsche gronden, welke u van mijnen raed afkeerig maken. **Ende en meynt niet by uselven te seggen, (h) Wy hebben Abraham tot eenen vader. Want ick segge u, dat Godt selfs uyt dese steenen kan Abraham kinderen verwecken.**

De valsche grond, op welken de huichelaars rustten, bestond hierin, dat zy *by zich zelven zeiden: wy hebben Abraham tot eenen Vader.* ABRAHAM, dachten zy by zich zelven, die byzondere gunstgenoot van den God des hemels, is onze Vader; zo ver is het 'er van daen, dat wy een adderen gebroedsel wezen zouden. Worden wy bedreigd met Gods toekomenden toorn, daer wy, als het zaed van ABRAHAM, behoren tot het volk van Gods byzonder eigendom, en God beloovd heeft, dat Hy de God van ABRAHAMS zaed zijn zal, tot in eeuwigheid? Wy onderhouden de Wet van God nauwkeurig, wy verrichten een aental van Godsdienstige plechtigheden, wy zijn heiliger dan andere menschen, en worden wy dan nog vermaend, om vruchten voortebrengen der bekeering waerdig? Dit alles is zeer kwalyk geplaetst.

Om

(g) Luc. 3: 8. (h) Joh. 8: 39.

Om het ongenoegzame van zulke vdele gronden aen te tonen, voegt 'er de Boetgezant by: *want ik zeg u, dat God zelvs uit deze steenen kan Abraham kinderen verwekken.*

Hier zijn de gedachten der Uitleggers verdeeld. Sommigen nemen de steenen in een letterlyken zin, voor eigenlyk gezegde steenen; anderen, in eene geheimzinnige beteekenis.

De eersten begrijpen de zaek op deze wijs, dat JOANNES *de Doper*, wanneer hy deze woorden sprak, zijn oog geslagen, en met zijnen vinger gewezen hebbe, op eenige steenen die voor zijne voeten lagen, of wel bepaeldelyk op die steenen, welke JOSUA daeromstreeks had opgericht, tot een altoosduurend gedenkteeken van den doortocht der Israëliten door de Jordaen, volgens Jos. IV. Dan heeft JOANNES willen zeggen: „ gy meent, dat gy, uit hoofde „ van uwe afkomst uit ABRAHAM, genoegzaem beveiligd „ zijt tegen den toekomenden toorn, en dat God u, uit „ kracht van het Verbond, met ABRAHAM en zijn zaed op- „ gericht, zou moeten verschonen, en dat God, wanneer „ het Joodsche volk verdelgd was, geene kinderen van „ Abraham meer hebben zoude; maer gy bedriegt u, door „ dat zelvde wonderdoend Alvermogen, waerdoor de verou- „ derde ABRAHAM, die als een dorre rotssteen mogt aange- „ merkt worden, vergel. Jes. LI: 2, vruchtbaer geworden „ is, zodat het gansche volk van Israël uit hem zy voort- „ gekomen, is God ook in staet, om uit deze steenen aen „ ABRAHAM kinderen te verwekken, door menschelyke licha- „ men uit dezelve te vormen, en die met eenen redelyken „ geest te bezielen, waerdoor ABRAHAM dan een ander en „ nieuw zaed zou kunnen ontvangen."

Anderen denken, dat JOANNES spreke van oneigenlyke steenen, dat is menschen, die wegens hunne verstoktheid en onbuigzaemheid, by steenen mogen vergeleken worden, vergel. Ezech. XXXVI: 26. Eph. IV: 17-19. Zy menen, dat JOANNES met een vingerwijs gezegd hebbe, *deze steenen*, het oog hebbende op eenige heidenen, die onder de schaer vermengd waren, het zy uit de tollenaers, het zy uit de krijgsknechten; en dan zou de Boetgezant dit hebben willen

zeggen: „ Wat roemt gy, vooral opgeblazene Pharizeeu-
„ wen, op uwe afkomst uit ABRAHAM, even als of de HEER
„ alleen aen u zou gebonden wezen, omdat gy het zaed van
„ ABRAHAM zijt; gy bedriegt u geweldig, God zou uit
„ deze verstokte heidenen, door hartveranderende genade,
„ ABRAHAM geestelyke kinderen kunnen voortbrengen, die
„ in de voetstappen van zijn geloov wandelen zouden."

De eerste opvatting komt best overeen met den letter der woorden; dan wy kiezen evenwel de tweede. Het zou, voor het Godlyk Alvermogen, zeer mogelyk zijn, om stenen in levendige menschen te herscheppen. Maer zulke menschen konden onmogelyk kinders van ABRAHAM wezen. Menschen uit stenen geschapen, zouden zekerlyk niet uit ABRAHAMS zaed zijn voortgekomen.

JOANNES voegt 'er eene waerschouwing by, als eene krachtige drangreden tot bekeering.

10. Ende is oock alreede de bijle aen den wortel der boomen gelegt: (*i*) alle boom dan die geen goede vrucht voort en brengt, wort uytgehouwen ende in 't vyer geworpen.

In deze woorden stelt de Boetgezant geheimzinnig voor, deels de nabyheid, deels het geduchte van het Godlyk oordeel, het welk over de onboetvaerdigen zou worden uitgeoeffend.

De spreekwijzen zijn ontleend van zulke bomen, die, na het aenwenden van alle mogelyke middelen, onvruchtbaer blijven, zodat de landman ten laetsten den bijl aen zodanige bomen legge, om dezelve uitteroeien, en tot brandhout te hakken. — Het Joodsche volk mogt eigenaertig vergeleken worden by eenen *boom*, omdat zy, uit zeer geringe beginselen, tot aenzien en vermogen waren opgestegen, en God alle zedelyke middelen had aengewend, om dit volk vruchten der gerechtigheid te doen voortbrengen. Maer deze boom had niet anders voortgebracht dan bladeren en gene vruchten, immers gene goede vruchten, der bekeering waerdig. De Joden mogten daerom eigenaertig, by eenen onvrucht-

(*i*) Matth. 7: 19. Joh. 15: 6.

vruchtbaren boom, vergeleken worden. — JOANNES ſpreekt van *bomen*, in het meervouwig getal, denkelyk om daerdoor aen te wijzen de onderſcheidene Staetsleden van het Joodſche Gemeenebest, die doorgaens voorkomen, onder de benamingen van Pharizeeuwen, Schrivtgeleerden, en Ouderlingen des volks.

Aen deze bomen wordt een *wortel* toegeſchreven. — Vermits een wortel den boom draegt, en het middel is van deszelvs groei en vruchtbaerheid, hebben wy in het zinbeeldige te denken aen alles, wat den boom van het Joodſche Gemeenebest ſterkte byzette, en deszelvs welvaert bevorderde, te weten den plechtigen Godsdienst in den Tempel, met deszelvs godvruchtige betrachters, en de burgerlyke Regeering. Deze maekten den wortel en de voornaemſte grondzuilen van het Joodſche Gemeenebest uit.

De *bijl* is hier een zinbeeld van de Godlyke oordeelen, door welke het Joodſche Gemeenebest, met wortel en tak, ſtond uitgeroeid te worden, byzonder van de wapenen der Romeinen, welke God daertoe gebruiken zoude. — Deze bijl *was alreeds aen den wortel der bomen gelegd*, voor zo ver het oordeel der uitroeijing van het Joodſche Gemenebest, door de Romeinen, binnen korten ſtond uitgevoerd te worden. Trouwens het vonnis was niet alleen geveld, maer de Romeinſche bijl was ook alreeds gevormd. Het Joodſche land was nu een wingewest der Romeinen geworden. De grote Raed had ſlechts een ſchaduw van gezach, en door het bouwen van het ſlot ANTONIA, deszelvs voornaemſte ſterkte verloren.

Op deze wijs ſtelt JOANNES de nabyheid van het Godlyk oordeel voor, het welk over de onboetvaerdige Joden zou uitgeoeffend worden. — Om het geduchte van dat oordeel aen te wijzen, voegt hy 'er by: *alle boom dan, die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen.*

Het Joodſche volk mogt eigenaertig vergeleken worden, by *eenen boom, die geen goede vrucht voortbrengt.* — De *goede vruchten* zijn hier het zelve, met vruchten der bekeering waerdig vs. 8. Zulke vruchten bracht de Joodſche boom

niet voort; het waren slechts bladeren van uiterlyke belijdenis, of stinkende vruchten van geveinsde vertoningen. Deze onvruchtbaerheid had reeds plaets, in de dagen van JOANNES; de Sadduceeuwen waren lieden van eene lo bandige levenswijs, en de Pharizeeuwen waren geveinsde huichelaers. Binnen korten zou de onvruchtbaerheid van den Joodschen boom nog nader blijken, wanneer men tot dat schromelyk grouwelstuk komen zou, om den HEER der heerlykheid te kruisigen.

Deze onvruchtbare boom zou daerom *uitgehouwen worden.* De boom was het Joodsche volk, hij was voorheen van tijd tot tijd besnoeid, en deszelvs takken ingekort, door verscheidene oordeelen, en zelvs was de stam afgekapt, in de Babylonische gevangenis. Evenwel de tronk was gebleven, en had, na de verlossing uit Babel, vooral uit het geweld der Syriers, wederom beginnen uitteschieten, in de hoogte te stijgen, en welige takken te maken. Zedert dat de Romeinen de hand in de Joodsche zaken gekregen hadden, waren de takken vry wat ingekort. Maer nu was de bijl aen den wortel van den boom gelegd, om geheel uitgeroeid te worden, zodat 'er noch wortel noch tak zou overblijven — Vervolgens zou die uitgehouwen boom *in het vuur geworpen worden.* Dit wijst ons in het gemeen, naer het vuur van Gods toorn, en byzonder naer het vuur, waerdoor Stad en Tempel zou verwoest worden.

Dit oordeel, het welk MOSE en de Propheten reeds voorspeld hadden, Deut. XXXII: 22-28. Jes. XXVIII: 18-21. Jes XXIX: 1-5. Hos. III: 4. Mal. IV: 1—, is op zijnen tijd blijkbaer vervuld.

Eindelyk legt JOANNES een zeer aenmerkelyk getuigenis af, zo omtrent zich zelven, als omtrent den Heer JESUS vs. 11, 12. De aenleiding daertoe wordt ons aengewezen door LUCAS, Kap. III: 15. De menigte des volks was op het vermoeden gekomen, of JOANNES wel de verwachte MESSIAS wezen mogt, en zommigen zullen hem stellig gevraegd hebben: zijt gy de beloofde MESSIAS? Maer hy verklaerde dat hy geenzins de CHRISTUS was, en dat 'er, tusschen hem en den MESSIAS, een oneindig onderscheid ware.

11. Ick

11. Ick doope u wel met water tot bekeeringe, (k) maer die na my komt is sterker dan ick: wiens schoenen ick niet weerdigh en ben [*hem na*] te dragen: die sal u met den Heyligen Geest ende met vyer doopen.

Eerst geevt JOANNES dit getuigenis van zich zelven, dat hy geenszins de MESSIAS ware: *ik doop u wel met water, tot bekeering.* Hy wilde daerdoor te kennen geven, dat zijne bediening alleenlyk daertoe strekte, om den uiterlyken doop met water te bedienen, die een doop was tot bekeering, voor zo ver hy verplichtte tot bekeering, en de vergeving der zonden verzegelde aen allen, die zich langs den weg van het geloov bekeerden, maer dat het geven van de beteekende en verzegelde zaek geheel buiten zijne macht ware. — Dit getuigenis sloot allerduidelykst eene verklaring in zich, dat hy geenszins de MESSIAS zelvs ware.

Daerna geevt hy een allerverhevenst getuigenis, omtrent den Heer JESUS, vs. 11^{b}, 12.

Maer, zegt hy, *die na my komt*, *is sterker dan ik.* — *Die na my komt.* Hy bedoelt den MESSIAS JESUS, die, in de schrivten der Propheten, onder den naem van den *komenden*, meermalen wordt voorgesteld, vergel. Zach. IX: 9. Mal. III: 1, 2. JOANNES spreekt niet alleen van hem, die komen zal, maer hy zegt, *die na my komt.* Dit ziet niet zo zeer op 's Heilands komst in de waereld, maer ook op zijne openbare verschijning aen Israël, welke, na die van JOANNES, spoedig volgen zou. — Van dezen uitmuntenden persoon legt hy dit merkwaerdig getuigenis af, *hy is sterker dan ik.* Trouwens hy is de sterke God zelvs, die een oneindig Alvermogen heeft, Jes. IX: 5. Wil men het anders vertalen, door *meerder*, *voortreffelyker*, *heerlyker*, JESUS, die God is boven alle te prijzen in de eeuwigheid, Rom. IX: 5. bezit eene oneindige voortreffelykheid.

De laetstgemelde vertaling strookt ongemeen wel met de volgende uitspraek: *wiens schoenen ik niet waerdig ben hem na*

(k) Marc. 1: 7. Luc. 3: 16. Joh. 1: 15, 26. Hand. 1: 5. ende 11: 16. ende 19: 4.

te dragen, dat is, ik ben, in vergelyking van dien uitmuntenden perſoon, zo gering, dat het voor my nog te grote eer zou wezen, hem de allerlaegſte diensten te bewijzen, als daer is, hem de ſchoenen na te dragen.

Die verheven perſoon, zegt JOANNES, *zal u met den Heiligen Geest, en met vuur dopen.* — Het *dopen met den Heiligen Geest* geevt eene zeer overvloedige mededeeling der gaven van den Heiligen Geest te kennen. — Het dopen *met vuur* wordt tweezins opgevat. Zommigen menen, dat de Heilige Geest hier voorkome, onder de zinbeeldige benaming van *vuur*, zodat de mening zy: „ Hy zal u dopen met den „ *vurigen Heiligen Geest*, met den Heiligen Geest, die zich „ aen u als een vuur vertonen zal, voor zo ver Hy u, „ met het vuur van zijne genade, zal verlichten, zuiveren, „ en ontvonken in blakende lievde tot God en menſchen." Dit past men wijders toe, op de uitſtorting van den Heiligen Geest, op den Pinxterdag, wanneer 'er tongen als van vuur gezien werden. — Anderen maken onderſcheid, tusſchen den *Heiligen Geest* en *het vuur*, zodat de eerſte naem de gaven van den Heiligen Geest beteekene, en de andere bewoording het vuur van geduchte oordeelen aenduide, het welk de HEER over het Joodſche volk brengen zou, byzonder by den gehelen ondergang van hunnen Kerk- en Burgerſtaet. Volgens dit begrip, worden hier de tweederlei gevolgen van MESSIAS komst voorgedragen. Het eerſte zou betrekking hebben op zulken, die zijne leer gelovig aennamen; deze zouden met den Heiligen Geest gedoopt, en met zijne genadegaven rijkelyk begivtigd worden. Het ander gevolg ziet dan op de hardnekkigen, die den MESSIAS verſmaedden; deze zouden met het vuur van Gods geduchte oordeelen gedoopt, en daermede als het ware geheel overgoten worden.

Wy voor ons ſtaen geen oogenblik in twijffel, om de laetſte opvatting te kiezen; omdat de zinbeeldige uitdrukkingen altoos, door eigenlyke bewoordingen, plegen verklaerd te worden; maer volgens het eerſte begrip, zou de eigenlyke bewoording vooraſgaen, en de geheimzinnige daerop volgen. Daerenboven, volgens de laetſte opvatting,

wor-

worden de tweederlei gevolgen van 's Heilands komst onderscheidenlyk voorgedragen, en deze passen juist op de tweederlei zoort van menschen, die tot JOANNES kwamen, zulken, die belijdenis deden van hunne zonden vs. 6, en zodanigen die adderengebroedsels waren vs. 7. Voeg 'er by, dat de bewoording van vuur, wanneer de uitstorting van den Heiligen Geest beloofd wordt, voorkomt als een zinbeeld van oordeelen en gerichten, Joël II: 30. Om nu niet eens te zeggen, hoe de uitkomst kennelyk geleerd hebbe, dat deze twee onderscheidene gevolgen van 's Heilands komst werkelyk hebben plaets gehad; het eerste by de uitstorting van den Heiligen Geest, het ander by de verwoesting van Jerusalem.

In dit getuigenis van den Heer JESUS, laet JOANNES nog volgen, om de handelwijs van den MESSIAS met het Joodsche volk af te teekenen:

12. Wiens wan in sijne hant is, ende hy sal sijnen dorschvloer doorsuyveren, ende sijne tarwe in sijne schuere t' samenbrengen, ende sal het kaf met onuytblusschelick vyer verbranden.

Het zinbeeld is ontleend van eenen Landman, zo als hy met zijnen dorschvloer handelt; wanneer dezelve is vervuild geworden. — De letter vertoont ons eenen vervuilden dorschvloer. Deze *dorschvloer* vertoont ons het Joodsche volk, het welk meermalen onder dat zinbeeld wordt voorgesteld, vergel. Jes. XXI: 10. Op dezen dorschvloer was kaf en koorn onder één vermengd Het was een vervuilde dorschvloer, op welken niet alleen kaf gevonden werd, het welk altoos op eenen dorschvloer plaets heeft, maer zelvs kaf van het ergste zoort, en wel zo menigvuldig, dat de goede tarw daerdoor geheel onderdrukt ware. Door het *kaf* hebben wy alle onbekeerde zondaren te verstaen, die ledig waren van kennis en godsvrucht, vergel. Ps. I: 4, byzonder de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, die het kaf van het ergste en vuilste zoort uitmaekten. Dit kaf besloeg het grootste gedeelte van den Joodschen dorschvloer, zodat de goede *tarw* der geloovigen en godvruchtigen daerdoor onderdrukt en zelvs verontreinigd wierd.

Dezen zijnen dorschvloer zou de MESSIAS *doorzuiveren*,

en dat wel door middel van eene *wan*. — Een Landman doorzuivert zijnen dorschvloer, wanneer hy het kaf van het koorn affcheidt; het zinbeeld geevt derhalven te kennen, dat de MESSIAS eene fcheiding maken zou, tusfchen het kaf van hardnekkige zondaren, en de tarwe der Godvruchtigen — Hy zou zich daertoe bedienen van eene geheimzinnige *wan*, of liever eene *werpfchoppe*, omdat de MESSIAS verbeeld wordt, als dit werktuig in zijne hand hebbende, het welk ook gebruikt wordt, om het koorn te zuiveren, vergel. Jef. XXX: 24. Het ganfche verband van zaken leert ons, dat deze *wan* of *werpfchoppe* eene zinprent zy van oordeelen, in welke beteekenis het *wannen* meermalen genomen wordt, zie Jer. XV: 7. Amos IX: 9. Zommigen denken aen het laetfte oordeel, door het welk eene fcheiding tusfchen goeden en kwaden zal gemaekt worden, Matth. XXV; maer dit oordeel zal verkeeren, zo wel omtrent alle menfchen, als omtrent het Joodfche volk. JOANNES bedoelt het oordeel der verwoesting van het Joodfche Gemeenebest, waervan vs. 10 en 11. reeds gefproken is. Daerdoor zou eene fchifting gemaekt worden, tusfchen de rechtvaerdigen en godlofen, vergel. Mal. III: 2. — De MESSIAS had deze wan reeds *in zijne hand*; het geevt te kennen, dat hy reeds toebereidfelen tot dit oordeel maekte, en het zelve eerlang zou ter uitvoer brengen.

Het gevolg van deze uitzuivering zou zeer onderfcheiden wezen. *Hy zal zijne tarwe* enz.

Vooreerst ten aenzien der *tarwe*; deze zou de MESSIAS *in zijne fchuure te zamen brengen*. — De *fchuur* van den MESSIAS kan hier, in het algemeen, beteekenen die plaets, in welke Hy de Godvruchtigen, by en na het doorzuiveren van den Joodfchen dorschvloer, in veiligheid brengen zou. Men denke byzonder aen het ftedeken Pella, in het Overjordaenfche, alwaer zijn gelovig volk eene veilige fchuilplaets gevonden heeft; allerbyzonderst evenwel aen den zaligen hemel, vergel. Matth. XIII: 30 en 43. In deze fchuur zal de Heer JESUS al de tarw van zijne gelovige onderdanen, by de algemeene opftanding, *te zamen brengen*.

Maer geheel anders zou het lot van het vuile kaf wezen.

Het

Het kaf zal Hy met onuitbluschbaer vuur verbranden. Men denke aen de rampzalige gesteldheid, in welke de hardnekkige Joden, na het verbranden van den Tempel, gebracht zijn, en tot op den huidigen dag verkeeren, byzonder aen de helsche rampzaligheid, welke nimmermeer zal geeindigd worden.

Wat uitwerking nu deze redevoering van JOANNES, op de Phariseeuwen en Sadduceeuwen, gehad hebbe, wordt ons niet aengeteekend. Uit Luc. VII: 30. schijnt evenwel te blijken, dat zy door deze reden zijn verstoord geworden, en geweigerd hebben zijnen doop te ontvangen.

II. *Vs.* 13-17. *vinden wy de geschiedenis van 's Heilands doop, en inwijing tot zijne Prophetische bediening.*

ℵ. *De voorbereidende omstandigheden worden vs.* 13-15. *opgegeven.*

ב. *De Doop van den Heiland, met de merkwaerdige omstandigheden, wordt vs.* 16, 17. *beschreven.*

13. (*l*) Doe Joannes in de woestijne bezig was, met prediken en dopen, en 'er zeer velen tot hem waren zamengevloeid, quam Jesus, die nu ruim dertig jaren oud was, vergel. Luc. III: 23. van het stedeken Nazareth, in Galilea gelegen, alwaer hy tot nu toe zijn verblijv gehouden had, nae den Jordaen tot Joannem, om van hem gedoopt te worden.

De Heer JESUS kwam van Galilæa, byzonder uit het stedeken Nazareth vergel. Marc. I: 9, tot JOANNES, die in de min bewoonde landstreken, by de Jordaen, predikte en doopte. De Heiland had dus lang zijn verblijv gehad te Nazareth. JOANNES daertegen had zich in de woestijne van Judæa opgehouden, van zijne kindsheid af, tot op dien tijd dat hy zich aen Israël openbaerde, zo als men, uit vergelyking van Luc. I: 80. met Luc. III: 1-3, besluiten mag. Nu was 'er, tusschen Galilæa ten Noorden, alwaer de Heer JESUS, en tusschen Judæa ten Zuiden, alwaer JOANNES de Doper ver-

(*l*) Marc. I: 9. Luc. 3: 21.

keerde, een zeer aenmerkelyke afstand. Hieruit mag men afleiden, dat 'er, geduurende al dien tusschentijd, geen verkeer tusschen den Heer JESUS, en JOANNES zijnen Voorloper, hebbe plaets gehad. Trouwens JOANNES kende den Heiland niet, voor dat Hy tot hem kwam, om door hem gedoopt te worden, volgens Joh. I: 31. — Hierin is Gods Voorzienigheid zeer opmerkelyk, welke dusdoende alle aenleiding heeft afgesneden, tot het vermoeden, dat 'er tusschen den Heer JESUS en JOANNES den Doper eenige afspraek gemaakt ware.

Thans kwam de Zaligmaker in de woestijne, alwaer JOANNES bezig was, om zijne bediening, onder eenen zeer groten toeloop, waer te nemen, *om van hem gedoopt te worden.* — De gezegende Verlosser, die vlekkeloos heilig was, had zekerlyk dezen Doop niet nodig, om zich daerdoor de bekeering en de vergeving van zonden te laten verzegelen, het welk het hoofdoogmerk van deze plechtigheid was, ten aenzien van de Joden; maer de Heer JESUS begeerde dezen Doop, tot andere en zeer gewichtige einden, niet alleen om daerdoor den Doop van JOANNES meerder gezach by te zetten, maer voornamelyk om zich daerdoor te laten beteekenen en verzegelen, dat hy als Borg van zondaren, in de wateren van een allerbitterst lijden, zou ingedompeld, en daerna, uit zijne diepe vernedering, luisterrijk verhoogd worden. Dit alles kon de indompeling eigenaertig afbeelden, en was recht geschikt, om den Middelaer, als mensch beschouwd, in al zijn aenstaende lijden, tot sterkte en bemoediging te dienen. — Deze Doop moest den Heiland door JOANNES worden toegediend, die zijn Voorloper was, en voor Hem den weg bereiden moest. Daerenboven had JOANNES thans een zeer groot gezach by de Joden, en zijn getuigenis, dat JESUS de MESSIAS zy, was zeer gewichtig.

14. Doch Joannes, die nu den Heer JESUS door eene Openbaring leerde kennen, vergel. Joh. I: 33. weygerde hem seer, seggende, My is noodigh van u gedoopt te worden, daer gy een persoon zijn van de allerhoogste waerdigheid; ende komt gy, die volmaekt heilig zijt, tot my, uwen dienaer, om gedoopt te worden?

15. Maer

15. Maer Jesus antwoordende seyde tot hem, Laet nu af, met bedenkingen te maken, en voldoe aen mijne begeerte. Ik verlang van u gedoopt te worden: want aldus betaemt ons, u en my beide, alle gerechtigheyt te vervullen, en alle Godlyke instellingen te onderhouden, byzonder dat bevel, volgens het welk iemand, die een openbaer ampt bekleeden zal, daertoe alvorens plechtig moet worden ingewijd, door eenen persoon die daertoe gemachtigd is. Het betaemt my als Middelaer, dat ik my aen dit Godlyk bevel onderwerpe, en u als eenen Propheet, die gezonden zijt om te dopen. Doe liet hy van hem af, JOANNES maekte gene verdere zwarigheid, en doopte den Verlosser van zondaren, zo om Hem zijn lijden en daerop volgende heerlykheid te beteekenen, als om Hem tot zijne openbare bediening plechtig in te wijden.

16. Ende Jesus, door indompeling onder het water, gedoopt zijnde, is terstont opgeklommen uyt het water. Ende siet, de hemelen werden hem, ten aenschouwen van eene zeer grote menigte Joden, vergel. Luc. III: 21, geopent, ende hy sagh (*m*) den Geest Godts nederdalen, gelijck een duyve, ende op hem komen.

17. Ende siet, een stemme uyt de hemelen, seggende, (*n*) Dese is mijn Sone mijn geliefde, in den welcken ick mijn welbehagen hebbe.

JOANNES was niet alleen getuige van deze luisterrijke verschijnselen, gelijk blijkt uit Joh. I: 32, maer ook eene grote menigte van Joden, die 'er by tegenwoordig waren, volgens Luc. III: 21. Trouwens de Heer JESUS zelvs behoevde deze heerlyke verschijnselen niet; ook had JOANNES dezelve niet nodig, daer hy den Heiland door eene Openbaring had leeren kennen, vergel Joh. I: 33; maer zy waren geschikt voor het volk, om hen te overtuigen, dat JESUS Gods zoon en de beloovde MESSIAS ware.

(*m*) Jes. 11: 2. ende 42: 1. Joh. 1: 32. (*n*) Jes. 42: 1. Matth. 12: 18. ende 17: 5. Luc. 9: 35. Coloss. 1: 13. 2 Petr. 1: 17.

Deze zeer merkwaerdige verschijnsels waren van tweederlei zoort, dienende deels voor het gezicht, deels voor het gehoor.

A. Het verschijnsel voor het gezicht was wederom tweeledig, zijnde de geopende hemel en de nederdalende Geest.

A. De hemelen worden geopend. MARCUS zegt: *de hemelen werden gescheurd.* — De zaek was deze. Door eene onmiddelyke tusschenkomst van het Godlyk Alvermogen, werd 'er zeer onverwacht, en als in een oogenblik, eene kloov of scheiding gemaekt in de benedenhemelen; het welk aenleiding gav, dat men daerdoor konde henen zien, naer den derden hemel. Immers dat deze opening der hemelen werkelyk plaets gehad, en niet slechts in een gezicht, of verrukking van zinnen, bestaen hebbe, blijkt duidelyk genoeg uit de bewoordingen, welke de Euangelisten gebruiken. Daerenboven moest 'er zodanig eene opening van den hemel vorafgaen, zou de nederdaling van den Heiligen Geest, als eene duiv, uit den hemel geschieden kunnen, en de stem van God den Vader van daer gehoord worden.

Maer waertoe diende deze opening der hemelen? Niet alleen, gelijk wy reeds opgemerkt hebben, tot daerstelling van de volgende verschijnselen, maer ook misschien tot andere einden. Voor den Heiland zelven, kon daerdoor worden afgebeeld, dat Hem, wanneer Hy met den doop van zijnen lijden gedoopt was, de hemelen zouden geopend worden, om Hem als den verheerlykten Koning te ontvangen. Voor de menschen kon daerdoor vertoond worden, hoe de gemeenschap tusschen den Hemel en de aerde, welke door de zonden verbroken was, door 's Heilands verzoenend lijden, wederom zou hersteld, en de hemel voor alle gelovigen geopend worden.

B. Wijders zag de Middelaer, en JOANNES en de menigte za-

zagen ook, *den Geest Gods nederdalen, gelijk eene duiv, en op Hem komen.* LUCAS voegt 'er by, *in eene lichamelyke gedaente.*

De Uitleggers denken verschillendlyk over deze *nederdaling van den* HEILIGEN GEEST. — Er is die menen, dat 'er gene gedaente gezien, maer alleen een geluid van vleugelen eener duiv gehoord zy. Dan de Euangelist spreekt uitdrukkelyk van *zien.* — Anderen willen, dat 'er niets gezien of gehoord zy, maer dat alleenlyk de wijs worde voorgesteld, op welke de Heilige Geest is nedergedaeld, namelyk met eene zeer grote snelheid, gelijk een duiv zeer snel uit de lucht nederdaelt. Maer LUCAS spreekt uitdrukkelyk van eene *lichamelyke gedaente.* — Er blijvt derhalven niets anders overig, dan dat 'er eenig lichamelyk verschijnsel, van eenen schitterenden glans, uit den hemel zy nedergedaeld, het welk de gedaente van eene duiv vertoonde, en met eene zeer grote snelheid, naer de wijs der duiven, van boven nederdaelde.

Dit verschijnsel *kwam op den Heer* JESUS, en *bleev op hem*, volgens Joh. I: 31. — Wy schijnen 'er uit te mogen besluiten, dat de lichamelyke gedaente, welk eene duiv vertoonde, zodanig op den Heiland zy nedergedaeld, dat zy hare vleugelen boven zijn hoofd uitgebreid hebbe, en eenigen tijd op Hem gebleven zy. — Het *nederdalen van den Heiligen Geest* vertoonde, dat JESUS de MESSIAS ware, op welken Gods Geest rusten zoude, vergel. Jes. XI: 2, 3. De *lichamelyke gedaente van eene duiv* beteekende, dat de Heer JESUS zou begivtigd zijn met die hoedanigheden, welke aen de duiven byzonder eigen zijn, als eenvouwige oprechtheid, beminnelyke zachtmoedigheid, en bestendige lievde. Deze duivengedaente bleev eenen geruimen tijd op JESUS, beduidende, dat de Geest nimmer van Hem wijken, maer bestendig op Hem blijven zou.

B. Er kwam een verschijnsel voor het gehoor by, vs. 17,

ende ziet een ſtem uit de hemelen, zeggende: Deze is mijn zoon, mijn gelievde, onder welken Ik mijn welbehagen heb.

A. Er werd *eene ſtem uit de hemelen* gehoord. — Het was eene eigenlyk gezegde *ſtem*, welke duidelyke en verſtaenbare woorden voortbracht. Het was eene Godlyke ſtem: want zy kwam uit den hemel, van waer de duivengedaente was nedergedaeld. Het was eene ſtem van God den Vader, blijkens de aenſpraek aen JESUS, als zijnen *zoon*. Het was eene ſtem, welke tweemalen ſchijnt geſproken te hebben; eens tot den Heer JESUS zelven, tot welken God de Vader, volgens MARCUS en LUCAS, regelrecht geſproken, en gezegd heeft: *gy zijt mijn zoon* enz.; en eens tot het volk, tot het welk God de Vader, van den Heiland, in den derden perſoon geſproken heeft; zeggende, volgens MATTHÆUS: *Deze is mijn zoon* enz.

B. De woorden, welke deze hemelſche ſtem geſproken heeft, zijn zeer merkwaerdig: *Deze is mijn zoon* enz. God de Vader verklaerde den Heiland voor zijnen *zoon*, op welken Hy, uit kracht van de eeuwige Generatie, eene natuurlyke betrekking had; voor zijnen *gelievden zoon*, die het voorwerp was van zijne verlustiging, en voor zijnen eeniggeborenen zoon, in welke beteekenis het oorſprongelyk woord, door de LXX Griekſche Overzetters van het Oude Testament, genomen wordt; voor den zoon zijner lievde, *in welken Hy zijn welbehagen had*, welken Hy, naer de kracht van het Griekſche woord, niet alleen met vermaek aenſchouwde, maer in welken Hy ook, als Middelaer, volkomen berustte, en welken Hy ook de blijken van zijne hoge goedkeuring in alles zou doen ondervinden, door Hem te onderſteunen in zijn lijden, door Hem te verheerlyken, na het volbrengen van het werk der verzoening, en door Hem te ſtellen tot zegeningen in eeuwigheid.

Het hemelsch getuigenis derhalven van God den Vader was tweeledig. — De eerſte, *deze is mijn zoon mijn gelievde*, was betrekkelyk tot 's Heilands eeuwig zoon-

zoonschap, en de andere, *in welken Ik mijn welbehagen heb*, tot zijn Middelaerswerk.

Deze verklaring diende, aen de zijde van JESUS, om Hem te verheerlyken, en aen de zijde van het volk, om hen te bewegen, dat zy dien verheven persoon eerbiedig zouden erkennen en gelovig aennemen, als den zoon van God en den beloovden MESSIAS.

HET IV. KAPITTEL.

VS. 1-11. beschrijvt de Euangelist de geschiedenis van 's Heilands verzoeking, en verhaelt vervolgens, hoe de Heer JESUS eenen aenvang gemaekt hebbe van zijne Prophetische bediening, vs. 12-25.

I. In de geschiedenis van 's Heilands verzoeking, vs. 1-11. vinden wy,

א. De voorbereiding daertoe, vs. 1, 2.

ב. De verzoeking zelve, vs. 3-10.

ג. De uitslag daervan, vs. 11.

1. Doe de Heiland door Joannes gedoopt, en daerdoor tot zijne Prophetische bediening plechtig was ingewijd, (*a*) wiert Jesus van den Geest, door eenen meer dan gemeenen aendrang van den Heiligen Geest, die op hem rustte, wechgeleydt in de woestijne, om versocht te worden van den duyvel.

Wat was dit voor eene *woestijne*? Zekerlyk was dezelve onderscheiden van die min bewoonde landstreek, in de nabuurschap van de Jordaen, alwaer de Heer JESUS door JOANNES gedoopt was: want van daer werd de Verlosser door den Geest wechgeleid, naer eene andere woestijne.

(*a*) Marc. 1: 12. Luc. 4: 1.

Uit het verhael van MARCUS, mogen wy besluiten, dat het eene zeer eenzame en allerakeligste wildernis geweest zijn, alwaer de wilde dieren een ongestoord verblijv hadden. JESUS, zegt hy, was by de wilde dieren, Marc. I: 13. Gemeenlyk denkt men aen de woestijne van Jericho, ten huidigen dage bekend onder den naem van *Quarantania*, liggende tusschen Jericho en Jerusalem, door welke de landweg tusschen die beide steden henen loopt. Deze woestijne beschrijven de Reizigers als eene allerakeligste plaets, vervuld met hoge en dorre bergen, gescheurde en gespletene rotsen, welke de vreesselykste vertoningen maken, en wild gedierte in menigte, zodat zy gene woorden genoeg weten uittevinden, om het schrikbarende en het ysselyke van deze huilende wildernis aftebeelden.

Maer tot wat einde werd de Heer JESUS, door den buitengewonen invloed en aendrang van den Heiligen Geest, *wechgeleid* en als gedreven naer die akelige woestijne? Dit geschiedde, opdat Hy zich in het stille eenzame zou afzonderen, om zich door gebeden en heilige overdenkingen voor te bereiden tot het wichtig werk, het welk Hy nu aenvaerden zou, en waertoe Hy door den Doop was ingewijd. In deze barre wildernis waren gene aenlokkende voorwerpen, welke zijne aendacht konden aftrekken. De landstreek, in welke Hy gedoopt was, was daertoe, door den groten toeloop van het volk, gansch ongeschikt. Maer voornamenlyk was deze schrikbarende woestijne eene zeer gepaste plaets voor verzoekingen; zulke eenzame en akelige wildernissen plegen als gewone verblijvplaetsen der boze geesten beschouwd te worden, vergel. Deut. XXXII: 17. Jes. XIII: 21. Luc. XI: 24.

Het hoofdoogmerk toch, waertoe de Heiland zich naer deze vreesselyke woestijne begeven moest, was *om verzocht te worden van den Duivel.* Maer waertoe diende deze verzoeking? tot zeer gewichtige einden. — Onze gezegende Verlosser was nu, tot zijn zeer verheven werk, plechtig ingewijd, en gezalvd met eene zeer overvloedige maet der gaven van den Heiligen Geest. Maer, in de uitvoering

van

van zijne hoogwichtige bediening, zou Hy zeer vele en grote moeilykheden ontmoeten. Nu was de verzoeking van den Duivel recht geschikt, om Hem daertoe voor te bereiden, en Hem eene proev te geven van de verzoekingen en zwarigheden, aen welke Hy zou worden bloot gesteld. — Deze verzoeking diende, om de volmaekte gehoorzaemheid van den Middelaer openbaer te maken, daer Hy, onder de meest begochelende aentoggeling tot het kwaed, en onder de krachtigste verleidingen, volstandig bleev. — Hy moet ook, in dit geval, beschouwd worden als onze plaetsvervangende Borg, en door zijne volstandigheid onder de meest betoverende verzoekingen, als de tweede Adam te boeten, voor de misdaed van den eersten Adam, die, onder de verzoekingen van den Aertsleugenaer, zo schandelyk bezweken was. — Eindelyk, om 'er niet meer by te voegen, de heldhaftige tegenstand, welken Hy den Duivel bood, en de luisterrijke zegeprael, welke Hy behaelde over de listige pogingen van dien Verzoeker, dienden Hem tot een bemoedigend onderpand, om Hem te verzekeren, dat Hy, na het volbrengen van alles, wat tot zijne gewichtige bediening behoorde, zou verklaerd worden, als de Overwinnaer van den Satan, en den gebiedenden Opperheer van alle dingen.

Maer wat bedoelde de Duivel in deze verzoeking? Hy wilde eene proev nemen, of hy den Heer JESUS ook, tot eenige zondige daed, zou kunnen vervoeren, en Hem daerdoor onbekwaem maken, tot het gewichtig werk, het welk Hy thans stond te aenvaerden. — JESUS was, by zijnen Doop, openlyk en plechtig verklaerd voor Gods zoon, en den beloovden MESSIAS. Dit wist de Duivel. JESUS moest derhalven dat vrouwenzaed zijn, het welk hem eens den kop vermorsselen zou. Kon hy nu dezen verhevenen persoon vervoeren tot zulk eene daed, welke in zich zelve onbetamelyk was, of immers strijdig met zijne betrekking, als Gods Zoon en Borg van zondaren, dan zou hy het geheele werk der Verlossing, waertoe JESUS in de waereld gekomen was, op eens verydeld hebben. Daertoe waren zijne listige voorstellingen ingericht, welke eene kennelyke be-

trekking hadden, deels op JESUS Godlyk zoonschap, deels op zijn Middelaers-ampt, gelijk ons vervolgens in de byzonderheden nader blijken zal.

Maer hoe durvde het de Duivel ondernemen, om eenen persoon aen te vallen, van welken God met eene hoorbare stem verklaerd had, *deze is mijn zoon, mijn gelievde?* moest hy daeruit niet hebben opgemerkt, dat zulk eene onderneming onbedachtzaem ware, en onmogelyk anders kon, dan op zijn allerminst vruchteloos aflopen? — Voor het naest schijnt hy de benaming van Gods zoon eenvouwig beschouwd te hebben als eenen eeretijtel, die niet meer te kennen gav, dan dat JESUS een zeer voortreffelyk persoon ware, die geschikt was tot het verrichten van zeer gewichtige en buitengewone dingen. Maer 'er was niets meer aen Hem te zien, dan aen eenen anderen mensch. De Satan wist, dat het zichtbaer teeken van Gods byzondere tegenwoordigheid, ten tijde van zijne geboorte, buiten Bethlehem verschenen was, dat de Engelen lovzangen hadden opgeheven, over zijne komst in de waereld, en dat eenige wijzen uit het Oosten Hem hulde gedaen hadden, als den Koning der Joden. Dit alles had hy zeer wel opgemerkt en ten harte genomen. Maer het was reeds meer dan 30 jaren geleden, en JESUS had nog niets gedaen, het welk eene byzondere opmerking verdiende, en veel minder zich, door eenig wonderwerk, beroemd gemaekt. Wat is, kan de Satan gedacht hebben, aen dezen JESUS meer, dan aen eenen anderen mensch; en daer 'er nog geen mensch geweest is, van welk een deugdzaem karakter, en van welken verhevenen rang, of hy heeft mijne verzoekingen niet altoos kunnen wederstaen, kan ik het, met dezen zogenaemden zoon van God, ook eens ligtelyk beproeven. — Dan gesteld zijnde, de Satan hebbe geweten, dat de Godheid indedaed in JESUS woonde, kan hy gedacht hebben, dat de menschelyke natuur van den Middelaer, by de onttrekking der invloeden van de Godheid, wel zou te verleiden wezen, vooral in deze schrikbarende wildernis, daer de gansche natuur de allerakeligste vertoning maekte, en daer JESUS van alles verlaten scheen.

2. Ende

2. Ende in deze allerysselykste verblijfplaets bracht JESUS veertig dagen door, zich bezig houdende met bidden en heilige overdenkingen, om zich tot zijne wichtige bediening voor te bereiden. Er was, in deze huilende wildernis, niets te eeten of te drinken. Maer Hy werd, door Gods wonderdoend Alvermogen, op zoortgelyke wijs, als wel eer Mose en Elia, gesterkt, dat Hy, geduurende al dien tijd, geen voedsel nodig had. Maer als hy nu veertigh dagen ende veertigh nachten gevast, en in al dien tijd niets gegeten hadde, hongerde hem ten laetsten. Na het eindigen der 40 dagen, hield die wonderdadige versterking op, en Hy gevoelde wederom de behoevte der menschelyke natuur.

3. Ende de versoecker, die zulk een aantal van menschen verleid en verdorven heeft, tot hem, in die aklerakeligste wildernis, gekomen zijnde, en bemerkende dat hem hongerde, seyde, Indien gy Godts Sone zijt, gelijk by uwen doop, door eene stem, uit den hemel verklaerd is, dan behoevt gy niet langer gebrek te hebben, dan gy wilt; dan kunt gy u door uwe Godlyke kracht, op het oogenblik spijs verschaffen, segt en gebiedt, dat dese steenen, die daer voor ons liggen, brooden worden, en eet tot verzadiging.

4. Doch JESUS bemerkte aenstonds het listige en boosaertige van dit voorstel; hy antwoordende seyde, Daer is, by Mose Deut. VIII: 3. geschreven. (b) De mensche en sal by broot alleen niet leven, maer by alle woort, dat door den mont Godts uytgaet

De Heer JESUS wees de eerste verzoeking aenstonds van de hand. Hy had zekerlyk, door zijn Godlyk Alvermogen, de stenen in broden kunnen veranderen, en, door dit wonderwerk, in zijne behoevte geredelyk voorzien. Maer even daerdoor zou Hy iets gedaen hebben, het welk ten eenemael onbetamelyk was. Vooreerst zou Hy de hoge waerdigheid van zijnen persoon verlochend hebben, door

(b) Deut. 8: 3.

zich, in het doen van wonderen, te schikken naer de willekeur en begeerte van anderen. Daerenboven zou Hy aen zijne Godlyke Wijsheid hebben te kort gedaen, als of Hy den raed van anderen nodig had, om te weten, wanneer Hy zich van zijn wonderdoend Alvermogen bedienen moest. Eindelyk, indien de Heer JESUS, op den raed van den Verzoeker, een wonderwerk gedaen had, zou Hy gehandeld hebben, tegen zijne betrekking als Middelaer, en het oogmerk, waertoe Hem, naer zijne menschelyke natuur, de gaven van den Heiligen Geest zo overvloedig waren medegedeeld. Als Gods natuurlyke zoon, bezat Hy een oneindig Alvermogen, maer als Middelaer moest Hy zich daarvan bedienen, in onderwerping aen zijnen Vader, en volgens het oogmerk van zijne menschwording. Hy moest gene wonderen doen, om zijne eigene eer te bevorderen, en zich uit lijdingen te verlossen, maer om de eer van zijnen Vader, en het heil van menschen te bevorderen. Als mensch moest Hy leven op de voorzorg van God zijnen Vader. Maer had Hy nu een wonderwerk gedaen, om zijnen honger te stillen, dan zou Hy zich van dit Godlyk vermogen bediend hebben, om zich uit een lijden te redden, en den Verzoeker te doen opmerken, welk een verheven persoon Hy ware. Dan zou Hy, in nood en zwarigheid, niet op de voorzorg van zijnen Vader vertrouwd hebben.

Hy bedoelde in alles, ook in het doen van wonderen, niet zijne eigene eer, maer de eer van den genen, die Hem gezonden had, en het heil der menschen. Hy deed nimmer wonderen, om voor zich zelven eer te bejagen; hy voldeed daerom niet aen het verlangen der Joden, wanneer zy een wonderteeken begeerden. Alleenlyk deed Hy wonderen by voorkomende gelegenheden, om zijne leer te bevestigen, en ongelukkigen te hulp te komen.

Om den Verzoeker het ongepaste van zijne raedgeving aen te tonen, beriep zich de Heiland op Deut. VIII: 3. MOSE herinnert den Israëliten de zeer merkwaerdige voorzorg, welke de HEER voor hun, in de omzwervingen door de woestijne, gedragen had, byzonder by het regenen van

het

dit Manna. Hieruit moesten zy opmerken, *dat de mensch niet alleen van brood leeft, maer dat de mensch leeft van alles, dat uit des* HEEREN *mond uitgaet*, dat is te zeggen, dat God niet alleen de gewone spijs geschikt hebbe, om het leven der menschen te onderhouden, maer dat Hy zich daertoe ook bedienen kan van andere middelen, welke Hy door zijn woord en almachtig bevel daerstelt, ja dat Hy zelvs den mensch kan doen leven zonder spijs. Dit was aen Israël kennelyk gebleken, toen het Manna, op Gods almachtig bevel, uit den hemel regende, en daeruit moesten zy leeren op de Godlyke voorzorg te vertrouwen, ook dan, wanneer de gewone middelen ontbraken.

Zeer gepast bracht de Heiland dit zeggen van MOSE by, om den Verzoeker onder het oog te brengen, dat het Hem als mensch betaemde, het voorzien in zijne tegenwoordige behoevte, aen de voorzorg van zijnen Vader over te laten.

5. Doe de eerste verzoeking vruchteloos was afgelopen, nam hem de duyvel mede nae de heylige stadt Jerusalem, welke tot den plechtigen eerdienst van den Allerhoogsten was afgezonderd, ende stelde hem op de tinne des Tempels.

Nergens vindt men in de Heilige Schrivten, of by JOSEPHUS, eenige melding van de *tinne* of spitse *des Tempels*. Het blijkt evenwel, uit de Kerkelyke Geschiedenis van EUSEBIUS, dat 'er in dien tijd een zeker gedeelte van den Tempel, onder den naem van *tinne* of spitse, zy bekend geweest. Hy teekent uit HEGESIPPUS aen, dat de Apostel JACOBUS gebracht zy op, en nedergeworpen van de *tinne* des Tempels, bedienende zich van dat zelvde Grieksche woord, het welk wy hier by MATTHÆUS ontmoeten. — Denkelyk wordt de allerhoogste top van den Tempel bedoeld, zijnde de zogenaemde Koninglyke gaendery, aen de Zuidzijde, van eene verbazende hoogte, welke HERODES had laten bouwen. JOSEPHUS zegt, dat iemand, die van het bovenste dak van deze gaendery in het dal zag, het welk de Tempelberg maekte, duizelig wierd, en dat zijn

gezicht hem in dien onmeetbaren afgrond begeven zoude, *Antiq. Jud.* l. XV. c. 11.

6. Ende, toen de Heer JESUS zich op deze ontzettende hoogte bevond, seyde de Verzoeker tot hem, nu hebt gy de best mogelyke gelegenheid, om eene proev te geven, dat gy Gods zoon zijt, zijn geliefde, en dat God als uw Vader voor u zorge. Laet het nu blijken, en bedien u van deze zo gepaste gelegenheid, Indien gy Godts Sone zijt, werpt uselven nederwaerts, en spring eensklaps in het voorhov neder, alwaer de Priesters in hunnen dienst bezig zijn, en elk zal erkennen moeten, dat gy waerlyk Gods zoon zijt. Gy zult, indien gy Gods zoon zijt, gezond en ongeschonden in het voorhov komen, daer aen hebt gy niet te twijffelen: want daer is Ps. XCI: 11, 12, van den MESSIAS, Gods zoon geschreven, (c) Dat hy sijne Engelen van u beveelen sal, ende [*dat*] sy u op de handen sullen nemen, op dat gy niet t'eeniger tijt uwen voet aen eenen steen aen en stoot.

Deze verzoeking was wederom betrekkelyk tot 's Heilands Godlyk zoonschap. De Duivel vorderde, Hy zou zich in zulke gevaerlyke omstandigheden stellen, dat God, wanneer Hy zijn Vader was, niet zou kunnen nalaten, hem op eene gansch zeer buitengewone wijs te beveiligen. Ter nadere bevestiging daervan, brengt hy eene plaets by, uit Ps. XCI: 11, 12. — Al zag deze Psalm niet op den MESSIAS, en al beschreev de gewijde Dichter alleen Gods byzondere voorzorg, omtrent eenen rechtvaerdigen, om hem op alle zijne wegen, en in alle omstandigheden te beveiligen, dan nog zou het gevolg zeer wettig wezen, in de toepassing op Gods zoon: want was 'er zulk eene veel beteekenende belovte gedaen, aen de gelovigen in het gemeen, dan althans mogt 'er zich Gods zoon in het byzonder op verlaten.

Ondertusschen was deze verzoeking nog veel stouter, dan

(c) Psalm 91: 11, 12.

dan de eerste. In het eerste geval hongerde den Heiland, en toen scheen het eenigzins in bedenking te kunnen gebracht worden, of Hy zich niet van zijn wonderdoend vermogen bedienen kon, om in zijne eigene behoevte te voorzien. Maer tot den geduchten sprong, welken de Duivel in den tweeden aenval voorstelde, was zelvs gene schijnbare aenleiding. De Heiland zou zich in een allerooogenschijnlykst gevaer van zijn leven begeven hebben, zonder eenige de allerminste noodzaek.

7. Jesus seyde tot hem, gy maekt een allerschandelykst misbruik van de aengehaelde schriftplaets, om my te vervoeren tot dien vermetelen stap, dat ik my ligtvaerdig in het uiterste gevaer begeven zou. Daer is immers wederom, in eene andere plaets, by Mose Deut. VI: 16. geschreven, (*d*) Gy en sult den Heere uwen Godt niet versoecken.

De Heilige JESUS stond geen oogenblik in twijffel, om ook dit voorstel van de hand te wijzen. — Het is waer, had de Heiland dien ontzettenden sprong gedaen, en God de Vader, het zy door den dienst der Engelen, het zy onmiddelyk, zorg gedragen, dat Hy ongeschonden op den grond kwam, het zou voor het gansche volk een openbaer en onlochenbaer bewijs geweest zijn, dat Hy Gods zoon en de beloovde MESSIAS ware. Maer met dit alles, zou zulk eene reukelose onderneming zeer misdadig geweest zijn. Als mensch en Middelaer, was Hy aen God zijnen Vader onderworpen, en daerom mogt Hy zich, op den eisch en volgens de willekeur van anderen, aen gene gevaren bloot stellen. Dit zou vermetelheid geweest zijn.

De Heer JESUS wederlegt den verzoeker, met het zeggen van MOSE Deut. VI: 16: *gy zult den Heer uwen God niet verzoeken.* God te *verzoeken* bestaet daerin, dat een waeghals eene proev neemt, of God hem in een gevaer, het welk hy zich zelven op den hals haelt, kan en wil te hulp komen. JESUS had geen bevel van God zijnen Vader, dat Hy zich door het doen van zulken ontzettenden sprong, als van welken

(*d*) Deuter. 6: 16.

de verzoeker gesproken had, aen de Joden, als den MESSIAS, zou bekend maken. Het zou gevolgelyk eene strafbare verzoeking van God geweest zijn, wanneer Hy zich, zonder Gods bevel, aen het grootste gevaer had blootgesteld, met een ydel vertrouwen, dat God Hem wonderdadig zou te hulp komen.

8. Op dezen tweeden vruchteloosen aenval van den Aertsbedrieger, volgde de derde of laetste. **Wederom nam hem de duyvel mede op eenen seer hoogen bergh, ende toonde hem alle de Koninckrijcken der werelt, ende hare heerlickheyt.**

Deze zeer *hoge berg* was denkelyk een der hoogste bergen, in de huilende wildernis, in welke de Heer JESUS 40 dagen, met vasten en bidden, had doorgebracht. SHAW zegt in zijne reizen, dat men van den berg *Quarantania* een volmaekt uitzicht hebbe, naer het land der Ammoniten, Gilead en Basan, het ervdeel der Stammen Ruben, Gad, en half Manasse, en POCOCKE, dat het de hoogste berg is van geheel Judæa. — De Duivel *nam* JESUS *mede op dezen zeer hogen berg*. Het schoone en uitgestrekte gezicht op dezen berg moet des te treffender en aengenamer geweest zijn, naermate het meer afstak by het akelige der schrikverwekkende woestijne.

Hier *toonde* de Duivel *hem alle de Koningrijken der waereld, en derzelver heerlykheid.* — Het is onmogelyk, dat men op eenen berg, hoe hoog ook, *alle de Koningrijken der waereld* zou kunnen zien. Dit maekt niet alleen de bepaeldheid van het menschelyk gezicht, maer ook de rondheid van den aerdbol, volstrekt ondoenlyk. Door *alle Koningrijken der waereld* hebben wy te verstaen alle die Koningrijken, welke aen de Joden bekend waren. Maer mag men denken, dan is het nog onmogelyk, om die alle op eenen hogen berg te overzien. LUCAS verklaert de zaek nader, zeggende: dat de Duivel alle deze Koningrijken, aen den Heiland, *in een oogenblik getoond hebbe.* De verzoeker zal eerst de aendacht van onzen Verlosser bepaeld hebben, by het schoon en treffend gezicht van het Joodsche land, en de daeraen grenzende gewesten, daerna zal hy over de verder afgelegene Koningrijken gesproken, en derzelver ligging met een vingerwijs hebben

aen-

aengetoond, zeggende, daer in het Noorden ligt het volkrijk Syrien, daer ten Oosten liggen de grote Rijken der Perfen en Arabieren, daer ten Zuiden ligt het vruchtbaer Egypte, daer ten Westen liggen de eilanden der zee, en verder op vindt men het trotfche Rome, het welk thans aen de geheele waereld de wet voorfchrijft. — Wijders *toonde* de Duivel *de heerlykheid* van deze Koningrijken; hy deed eene uitvoerige befchrijving van derzelver grootheid, macht, luister en rijkdommen.

9. Ende door deze vertoning zocht de Duivel den Heiland ten val te brengen: want hy feyde tot hem, Alle defe dingen fal ick u geven, alle deze Koningrijken zal ik in uwe macht geven, indien gy nedervallende my fult aenbidden.

Zou Hy, die Gods eigen zoon is, en welken alle Engelen van God aenbidden moeten, nedervallen voor een gefchapen wezen, en het zelve aenbidden? welk eene ongerijmdheid. Dit voorftel van den verzoeker fchijnt daerom, wel ver van listig, buitenfporig dwaes te wezen. Maer de Satan begon nu te denken, dat JESUS niets meer was, dan een gemeen mensch, en dat de verklaring van de hemelfche ftem, welke by zijnen doop gehoord werd, *deze is mijn zoon* enz. niets meer beteekende, dan dat Hy, ter eeniger tijd, een groot en machtig Koning wezen zoude. JESUS had de wonderen, welke hy eischte, niet willen verrichten, en daerom begon de Satan te denken, dat de redenen, welke Hy had bygebracht, flechts uitvluchten van onvermogen waren. — De Verzoeker wendt het daerom op eenen anderen boeg, en den Heer JESUS voor eenen bloten mensch aenziende, fpreekt hy Hem aen, als iemand die ver boven Hem verheven was, en het in zijne macht had, om Hem tot eenen groten Koning te maken.

Deze laetfte verzoeking had derhalven gene betrekking op 's Heilands Godlyk zoonfchap, maer op zijn Koninglyk ampt. De Satan wist, hoe de Propheten voorfpeld hadden, dat de MESSIAS een zeer groot Koning wezen zou, die eens ftond te heerfchen van de zee tot aen de zee, en van de rivieren tot aen de uiterfte einden der aerde. Dit alles ver-

ſtond de Duivel, even als de vleeſchelyke Joden, van een waereldsch Koningrijk. Hy wilde daerom de proev nemen, of hy den Heiland niet, door eene ſchoonſchijnende belovte, van dadelyk zijn Koningrijk te zullen aenvaerden, tot een misdadig bedrijv verlokken kon.

Alle deze dingen, zeide de Satan, alle de macht en heerlykheid der gemelde Koningrijken *zal Ik u geven*, en om te bewijzen, dat hy niets meer beloovde dan hy volbrengen konde, voegde hy 'er by: *want zy is my overgegeven, en ik geev dezelve aen wien ik ook wil* Luc. IV: 6. — Vermoedelyk heeft de Verzoeker nu de houding aengenomen van eenen Engel des lichts, en zich voorgedaen als een Aerts-Engel van den eerſten rang. Hy ſprak hier naer de heerſchende vooroordeelen der Joden, die meenden, dat God de heerſchappy, over de aerdſche Koningrijken, aen Engelen van den eerſten rang had overgegeven. Hy beloovde den Heiland, dat hy Hem tot zulken groten Koning maken zoude, als de Propheten den MESSIAS beſchreven hadden, met verzekering, dat hy daertoe de macht van God ontvangen had. Maer hy zou het doen onder dat beding, dat JESUS hem *nedervallende* zou *aenbidden*.

Het was by de Joden eene grondwet, onder zware bedreiging vastgeſteld, dat de HEER de God van Israël, met uitſluiting van alle andere wezens, moest gediend en aengebeden worden. Men kan daerom niet denken, dat de Duivel lomp genoeg zou geweest zijn om te vorderen, dat de Heiland hem Godsdienstige hulde en de eer der aenbidding bewijzen zoude. Hy ſchijnt alleen een eerbewijs te bedoelen, het welk men in het Oosten gewoon was, Koningen en Vorſten te geven. De Heiland, wilde hy, zou *nedervallen* op zijne knien, en daerna *aenbidden*, of gelijk het woord eigenlyk zegt, zich met het aengezicht ter aerde nederbuigen, vergel. Kap. II: 8, 11.

Wanneer men de zaek in dit licht beſchouwt, zal men erkennen moeten, dat de verzoeking zeer listig ware ingericht. De Satan zag nu den Heiland aen voor eenen bloten mensch, voor eenen gemeenen Jood, maer die geſchikt was, om ter eeniger tijd een groot Koning te worden. Hy deed

zich

zich voor, als een der Engelen van den eersten rang, aen welken God, volgens de begrippen der Joden, de macht over de aerdsche Koningrijken toevertrouwde. Hy verbond zich, om den Heer JESUS aenstonds in het bezit te stellen van die Koninglyke macht, welken den MESSIAS beloovd was; en vermits hy, volgens deze veronderstelling, onvergelyklyk meerder was dan de Heiland, vorderde hy, dat Deze hem daerom verzoeken zou, in die eerbiedige gestalte, en met die teekenen van onderwerping, met welke men in het Oosten gewoon was, eenen Vorst te naderen.

10. Doe de Duivel dit laetste voorstel gedaen had, seyde Jesus tot hem, op eenen verontwaerdigenden toon, Gaet wech satan, ik verfoei dit voorstel en ik heb 'er een afgrijzen van: want daer staet, by Mose Deut. VI: 13 geschreven, (e) Den Heere uwen Godt sult gy aenbidden, ende hem alleen dienen, en zou ik dan die eer, welke Gode alleen toekomt, aen zijnen afgevallen dienaer geven?

Trouwens had de Heiland den Verzoeker ten wille geweest, Hy zou zich zwaer bezondigd, en zich daerdoor ongeschikt gemaekt hebben tot zijn Geestelyk Koningrijk. — De Duivel wilde in Hem eene begeerte verwekken, tot een aerdsch Koningrijk; maer het Koningrijk, aen den MESSIAS beloovd, was niet van deze waereld. Daerenboven was het nog de tijd niet, om zijn Koningrijk te aenvaerden; Hy moest eerst de verzoening te weeg brengen, en was in de waereld gekomen, niet om gediend te worden, maer om te dienen, en zijne ziel te geven tot een randzoen voor velen. Eindelyk moest Hy dit Koningrijk, niet van eenen Engel, maer als den loon op het volbrachte werk der verzoening, van God zijnen Vader ontvangen.

De voorwaerde, welke de Duivel bedong, was allerverfoeilykst. Ten betoge daervan beroept zich de Heiland op Deut. VI: 13. *Gy zult den* HEER *uwen God vrezen en Hem dienen*, vergel. met Deut. X: 20. *den* HEER *uwen God zult gy*

(e) Deut. 6: 13. ende 10: 20.

vrezen, Hem zult gy dienen. Uit deze aengehaelde plaetsen was het blijkbaer, dat de Allerhoogste alleen het voorwerp zy van Godsdienstige hulde en aenbidding. Deze plaetsen brengt de Heiland by, niet naer den letter, maer volgens den zakelyken zin. De uitdrukking van *den* HEER *te vrezen*, verwisselt Hy met die van *den* HEER *aen te bidden*. MOSE zegt, *Hem zult gy dienen*, en de Heer JESUS voegt 'er het uitsluitend woordeken *alleen* by, *Hem* ALLEEN *dienen*; trouwens dit leerde de natuur der zaken zelve, en was ook door MOSE, in het onmiddelyk volgende, Deut VI: 14, met andere woorden voorgesteld, gy *zult andere Goden niet naervolgen.* — Nu had de Satan wel gene Godsdienstige aenbidding geëischt; dit zou al te lomp geweest zijn; maer hy had gevorderd dat de Heer JESUS hem, als een hoger wezen, de eerbiedigste hulde zou doen, en hem die eer geven, welke, schoon hy 'er eene andere gedaente aen gav, Gode den Allerhoogsten alleen toekwam. Gene Engelen immers, hoe hoog in rang verheven, hebben heerschappy over de Koningrijken der waereld, noch macht, om daerover naer hun welgevallen te beschikken. Gevolgelyk matigde zich de Verzoeker indedaed die eer aen, welke den Oneindigen Schepper alleen toekomt, en, indien JESUS, op de aerde nedervallende, den Duivel geëerbiedigd had, als iemand, die Hem de heerschappy over de waereldsche Koningrijken kon in handen stellen, dan zou Hy inbreuk gedaen hebben op de onbetwistbare rechten der oneindige Godheid.

11. Doe liet de duyvel, geheel beschaemd, over het mislukken van zijne listige aenvallen, door welke hy den Heiland tot eene onbetamelyke daed had zoeken te verleiden, van hem af, ziende voor ditmael van verdere verzoekingen af, ende siet de Engelen zijn toegekomen, ende dienden hem, zy bezorgden Hem niet alleen spijs, om zijnen honger te verzadigen, maer zy bewezen Hem ook, die de Vorst is van het heir der hemelen, alle teekenen van eerbied, onderwerping, en dienstvaerdigheid.

By deze verzoeking van den Heiland moeten wy nog een weinig stilstaen.

Het oogmerk van den Satan was kennelyk, om den Heiland tot eene daed te vervoeren, welke of onbetamelyk was in zich zelvs, of immers strijdig met zijne betrekking als mensch en Middelaer. Even daerdoor zou Hy ongeschikt geworden zijn, om den kop van den helschen slang te vermorselen, en het rijk van den Duivel te verwoesten — Daertoe kreeg de Verzoeker aenleiding, door de hemelsche stem, welke by JESUS doop gehoord was. Daeruit bemerkte hy, dat JESUS de beloofde MESSIAS wezen moest. Hy ontmoette den Heiland, in eene allerakeligste woesteny, en in zulke omstandigheden, welke hem zeer gepast schenen, om eene proeve te nemen, of hy Hem niet verleiden konde. Hy had zo vele grote mannen begocheld, door wellust, eer en rijkdommen, de voornaemste schijngoederen van deze waereld. Eerst beproevde hy, wat hy, door de begochelingen van wellust, vermogen zoude; toen hy bemerkte, dat den Heiland hongerde, gav hy Hem eenen schijnbaren raed, om zich te verzadigen. Daerna wilde hy zien, hoe ver hy het met den schitterenden glans van eer brengen konde; hy stelde den Heiland eenen weg voor langs welken Hy zich de eer verwerven kon, dat Hem het gansche volk als Gods zoon zou eerbiedigen. Eindelyk nam hy de toevlucht tot de rijkdommen; hy bood den Heiland de heerschappy aen, over alle de bekende Koningrijken der waereld.

Maer de grote vraeg is, of dit alles indedaed zo geschied zy, dan of het den Heiland alleenlyk in een gezicht vertoond zy.

I. Ver weg de meeste Uitleggers houden dit verhael voor eene wezenlyke gebeurtenis, welke met alle de gemelde byzonderheden werkelyk is voorgevallen, en menen, dat zy alle zwarigheden, welke daertegen worden ingebracht, genoegzaem kunnen oplossen.

Niet lang geleden, is deze verzoeking van den Heiland op nieuws het onderwerp van de nadere overdenking der Nederlandsche Godgeleerden geworden. Na den Hoog Geleerden ABRESCH, die dit stuk uitvoerig behandeld heeft, in zijne *bedenkingen over 's Heilands Verzoekingen in de woestijne*, heeft mijn Oordeelkundige Amptgenoot VAN HERWERDEN zich beyverd, om, over dit verhael der Euangelisten, een nieuw licht te verspreiden.

Hy veronderstelt dat de Satan, vermits de Engelen meermalen, in verscheidene gedaenten, verschenen zijn, hoe zeer hy uit zijnen oorsprongelyken staet zy uitgevallen, nochtans het vermogen van eenen Engel behouden hebbe, om in eene zichtbare gedaente te verschijnen, als mede dat 'er, tusschen de verzoekingen, eenige tijd verlopen zy.

Volgens het meest aengenomen begrip is de Satan aen den Heiland verschenen, in de gedaente van eenen Engel des lichts. Dit besluit men uit het zeggen van PAULUS, 2 Cor. XI: 14: *de Satan zelvs verandert zich in eenen Engel des lichts*, alwaer men meent, dat de Apostel het oog hebbe, zo op de verzoeking van CHRISTUS, als op die van den eersten mensch. Dan de Heer VAN HERWERDEN is van oordeel, dat de Verzoeker by afwisseling verschillende gedaenten hebbe aengenomen, welke overeenkwamen met zijne onderscheidene voorstellen, te meer omdat hy veronderstelt, dat de Satan niet bestendig by den Heiland gebleven zy, van de eerste tot de laetste verzoeking. De beide eerste verzoekingen zouden onmiddelyk op elkander gevolgd zijn, maer, tusschen de tweede en derde, zou eenige tusschentijd verlopen zijn.

A. By de eerste verzoeking, meent de gemelde Schrijver, heeft de Duivel zich voorgedaen als een Jood, die op reis was, en van de Jordaen kwam, alwaer JESUS door JOANNES gedoopt was, en zich gelaten, als of hy door de omstandigheden, in welke de hongerende Heiland zich thans bevond, in twijffel gekomen was, of Hy wel de zoon van God was, begeerende, dat Hy daer-

daervan, door eene wonderdadige verandering van steenen in broden, een bewijs geven wilde, opdat hy Hem als Gods zoon eerbiedigen mogt.

B. By de tweede verzoeking zou de Duivel zich gedragen hebben, als een Priester of Leviet, die zeer bedreven was in de schrivten, en die den Heiland, te Jerusalem gekomen zijnde, toegang geven kon tot de tinne des Tempels. — Te weten, de Heer JESUS zou, onmiddelyk na de eerste verzoeking, die akelige woestijne verlaten, en zich, met den gewaanden reizenden Jood, naer Jerusalem begeven hebben, het zy dat 'er een der hoge Feesten gevierd werd, het welk Hy wilde bywonen, het zy dat Hy beproeven wilde, of het nu de tijd ware, om zich aen Israël te openbaren. In de Heilige Stad gekomen zijnde, zou de Verzoeker gelegenheid gevonden hebben, om den Heiland op de tinne van den Tempel te brengen. Aldaer deed hy zich voor als eenen ervaren Schrivtgeleerden.

C Wijders is de Heer VAN HERWERDEN van gedachten, dat de Duivel, na het mislukken van de tweede verzoeking, van den Heiland afgelaten hebbe, en dat de Heer JESUS daerop uit den Tempel, en vervolgens uit Jerusalem vertrokken zy, of omdat Hy bemerkte, dat het nog de tijd niet ware, om zich aen Israël te openbaren, of omdat Hy, door eene buitengewone aendrijving van den Heiligen Geest, van daer terug geleid werd, naer die akelige woestijne, in welke de Satan den eersten aenval gedaen had. — Onder den weg, zou de Verzoeker zich andermael by den Heiland gevoegd hebben, om nog eens te beproeven, of hy zijn boosaertig oogmerk bereiken konde. Nu nam hy de gedaente aen van eenen Engel des lichts, en volgens den gemelden Schrijver, „ heeft hy zich „ misschien willen voordoen, als den Archangel, „ den Oversten der Engelen, den Engel des Ver„ bonds, die den Joden, uit de geschiedenissen des „ Ouden Testaments, bekend was, en van welken zy

„ een groot doch onbepaeld denkbeeld maekten. Vol-
„ gens deze opvatting zou de Satan met meer ſchijn
„ kunnen zeggen, dat hem alle Koningrijken der
„ waereld gegeven waren, en hy die uitdeelde aen
„ wien hy wilde; en dus ook op eenen meer ſchijnbaren
„ grond hebben kunnen vorderen, dat JESUS, neder-
„ vallende, hem zou aenbidden.'

In deze gedaente van eenen Engel des lichts, nam de Verzoeker den Heiland mede op eenen hogen berg. „ Zijn oogmerk verbergende, zegt de Heer „ VAN HERWERDEN, kan het niet vreemd voorkomen, „ dat JESUS met hem gegaen zy; en wie weet, of hy „ niet wel hebbe voorgewend van God gezonden te „ zijn, om den Heiland, als die nu in de verzoe- „ king was ſtaende gebleven, op dezelve een vertoog „ te geven van de heerlykheid, welke Hy eenmael te „ wachten had."

Eindelyk meent de Schrijver, dat de Heer JESUS den Verzoeker niet gekend hebbe, tot dat Hy, by het laetſte voorſtel, om hem nedervallende aen te bidden, ontdekte, dat hy de Satan ware.

In deze verklaring van 's Heilands Verzoekingen ſtraelt zekerlyk zeer veel vernuft en oordeel door.

II. Het ontbreekt nochtans niet aen de zulken, die oordeelen, dat dit verhael der Euangelisten, wanneer het letterlyk, als eene werkelyke gebeurtenis, wordt opgevat, aen vele en onoplosbare zwarigheden onderworpen zy, en het daerom zo begrijpen, dat de verzoekingen aen den Heiland, in een gezicht of zinnebeeldige vertoning, hoedanig EZECHIEL en andere Propheten meermalen gehad hebben, zijn voorgeſteld. Dit begrip, het welk SCHULTETUS, BECKER en CLERICUS reeds voorlang hadden aengenomen, heeft de Heer FARMER, in *een onderzoek over de natuur en het oogmerk der verzoeking van* CHRISTUS *in de woeſtijne*, in 1767 in onze tael uitgekomen, nader zoeken aen te dringen en te beſchaven, zodat hy de zinbeeldige vertoning beſchouwe, niet als eene begocheling van den Satan, maer als een Prophetisch gezicht, in het welk

welk God zelvs aen den Heiland de verzoekingen afteekende, aen welke Hy, in de bediening van zijne gewichtige ampten, zou worden blootgesteld.

Indedaed, de bedenkingen, welke tegen de letterlyke opvatting van dit verhael worden ingebracht, zijn van zeer veel gewicht. — Wy zullen ons alleenlyk by de voornaemste bepalen.

A. De Satan zou zich in eene lichamelyke gedaente vertoond, en wel onder de verschillende persoonsverbeeldingen hebben voorgedaen. Maer heeft de Duivel het vermogen, om een zichtbaer lichaem aen te nemen, en zich in zulke gedaente te vertonen, als hy tot zijn boosaertige oogmerken het meest geschikt oordeelt? Op deze bedenking antwoordt men, dat de Engelen oudtijds, in onderscheidene gedaenten, verscheenen zijn, en dat de Satan, na zijnen afval, de vermogens van eenen Engel behouden hebbe, om in eene zichtbare gedaente te verschijnen. — Maer hier veronderstelt men, het gene eerst moest bewezen worden. Wy voor ons, houden de Engelen, en ook de Duivelen, voor verstandige en veelvermogende wezens, welke met fijne en voor ons onzichtbare lichamen voorzien zijn, gelijk wy onlangs met opzet betoogd hebben, *Onterwijs in den Godsdienst* VII Deel. Maer deze fine lichamen der Engelen zijn geheel onderscheiden van de lichamen der menschen, en gevolgelyk ook van die, welke de Satan verondersteld wordt aengenomen te hebben.

De Engelen zijn oudtijds, zeer dikwijls, in menschelyke lichamen verscheenen, in welke zy gegeten en gedronken hebben, zodat zy van de menschen niet konden onderkend worden, Hebr. XIII: 2. Maer hoe kwamen de Engelen aen die lichamen? hebben zy het natuurlyk vermogen, om zich zulke lichamen, wanneer zy het nodig oordeelen, aen te nemen? Tot deze gedachte geeft de Heilige Schrivt gene schijnbare aenleiding. Ik heb zeer grote gedachten omtrent de macht der Engelen, maer evenwel ik kan niet gelo-

van, dat zy het vermogen bezitten, om menschelyke lichamen aen te nemen, en houde het daerom daervoor, dat de lichamen, met welke de Engelen oulings verscheenen zijn, door het Godlyk Alvermogen toebereid, en, na dat zy aen het oogmerk voldaen hadden, tot de oorsprongelyke stofdelen ontbonden wierden.

Daerenboven, indien de Engelen, en ook de Duivelen, een natuurlyk vermogen hadden, om zich menschelyke lichamen toebereiden, en daerin te verschijnen, dan kunnen wy nooit zeker zijn, of wy Engelen dan menschen ontmoeten; en welk een schromelyk misbruik zou de Duivel van zulk een vermogen maken kunnen?

Het komt nader, dat men de aendacht vestigt op de grote schranderheid der Engelen, en hunne uitgestrekte kundigheden, omtrent de wetten en werkingen der natuur. Dit maekt, dat de Engelen, en ook de Duivelen, verschijnselen in de natuur kunnen voortbrengen, welke het begrip en vermogen der menschen te boven gaen. Eene meer dan gemeene kennis der natuur, gepaerd met eene buitengewone behendigheid, stelt geoeffende kunstenaers onder ons menschen in staet, om zeer zonderlinge, en voor anderen onbegrijpelyke dingen, te verrichten. Wy zullen daerom niet ontkennen, dat de Duivel welligt het vermogen bezitte, om uit het licht, de lucht, of andere stofdelen, eene gedaente zamen te stellen, welke de vertoning maekt van eenen mensch te wezen. Maer zo hy dit vermogen bezit, dan nog houde ik my verzekerd, dat God hem niet zal toelaten, om daervan gebruik te maken, en ons te bedriegen: want anders was het gedaen met alle zedelyke zekerheid. Wy stellen vast, dat wy ons op onze zintuigen verlaten kunnen. Deze zekerheid heeft haren eenigen en tevens genoegzamen grond, in Gods goedheid en waerheid, welke ons geen oogenblik laten twijffelen, of God ons door de zintuigen, welke Hy ons gegeven heeft,

heeft, om de lichamelyke voorwerpen buiten ons waer te nemen, zou willen bedriegen. Maer die zelvde goedheid en waerheid van God ftrekken ons ook tot waerborgen, dat Hy den Duivelen nimmer zal toelaten, om de gedaenten van menfchelyke lichamen te vertonen, zo zy daertoe al het vermogen hebben, en ons daerdoor zodanig te bedriegen, dat wy bofe geesten voor menfchen aenzien.

Verder, indien men zulk een vermogen in den Duivel veronderftelt, om zich, uit zekere ftofdelen, op eene behendige wijs, de gedaente te geven, als of hy een mensch, en zelvs of hy een Aertsengel ware, of zo hy het anders tot zijn oogmerk dienftig vindt, dan is zulk eene handelwijs eene hoogstgevaerlyke begocheling. Maer, wanneer nu de Duivel deze kunst, in het geval van 's Heilands verzoeking, had in het werk gefteld, dan zou hy den Heiland door eene begocheling, door eene bedrieglyke vertoning, misleid hebben. Dan heeft zich de Heiland verbeeld, eerst eenen mensch en daerna een Aertsengel te zien en te horen fpreken, daer Hy middelerwijl niets anders zag en hoorde, dan eene bedrieglyke vertoning. Strookt het nu met Gods goedheid en waerheid, dat Hy den Satan zou hebben toegelaten, om den mensch JESUS CHRISTUS, met welken zijn eigen Zoon perfoneel vereenigd was, zo deerlyk te misleiden? Gaerne erkennen wy, dat de Duivel by deze verzoeking verlov gekregen hebbe, om den tweeden ADAM, even als hy den eerften gedaen had, door alle hem mogelyke listen en kunstenaryen te beproeven; maer den Duivel toe te laten, om dergelyke bedriegeryen in het werk te ftellen, fchijnt my met de Godlyke Volmaektheden, en wel byzonder in dit geval, niet overeen te ftemmen.

B. De Satan, in eene menfchelyke gedaente, zou den Heer JESUS, uit die allerakeligfte woeftijne, naer Jerufalem medegenomen, Hem op de tinne van den Tempel gebracht, en Hem daer het voorftel gedaen

hebben, om van boven neder te springen. Maer door welke drangredenen heeft de Duivel den Heiland bewogen, om met hem naer Jerusalem te gaen? De Heer VAN HERWERDEN gist, dat 'er thans een der hoge feesten gevierd wierd, of dat JESUS beproeven wilde, of het nu de tijd ware, om zich aen Israël te openbaren. Het eerste is eene bloote veronderstelling. Het tweede kunnen wy niet aennemen, omdat de Heer JESUS, die by zijnen doop, met zulk eene overvloedige maet der gaven van den Heiligen Geest, begivtigd was, dergelyke proevnemingen niet nodig had.

Maer behalven dit, 'er moet, volgens deze veronderstelling, al vry wat tijd verlopen zijn, eer alle drie de verzoekingen geeindigd waren. Dat de Duivel den Heiland door de lucht zou hebben heen gevoerd, wordt met reden verworpen. Dan het reizen uit die akelige woestijne naer Jerusalem, en het wederkeeren van daer, naer die zelvde woestijne, vorderde eenen vry aenmerkelyken tijd, te meer daer de laetste verzoeking, op de tweede, niet onmiddelyk gevolgd is.

Ik erken, deze bedenkingen zijn van onvergelyklyk minder gewicht, dan de zwarigheden, welke natuurlyk ontstaen moeten, wanneer de Duivel zich in onderscheidene gedaenten vertoond heeft. — Deze zwarigheden heb ik alleenlyk daertoe voorgesteld, om te doen opmerken, dat de tegenwerpingen, tegen de letterlyke opvatting van 's Heilands verzoeking, als eene gebeurtenis, welke werkelyk is voorgevallen, nog niet volkomen zijn opgelost. — Daerentegen zijn 'er gene mindere bedenkingen, tegen het begrip der genen, die alles van een gezicht of geheimzinnige vertoning verklaren.

De zaek is my nog duister, en ik zal my zeer verblijden, wanneer 'er een groter licht over dezelve opgaet.

II. Vs. 12-25. verhaelt de Euangelist, hoe de Heer JESUS *eenen aenvang gemaekt hebbe van zijn openbaer Leeraersambt.*

א. Eerst wordt de tijd en plaets bepaeld, vs. 12 16.

ב. Daerna wordt de inhoud van 's Heilands prediking opgegeven, vs. 17.

ג. Eindelyk worden de middelen aengewezen, van welke Hy zich bediende, om zijne leer voort te planten, vs. 18 25.

12. Als nu Jesus gehoort hadde dat (*f*) Joannes de Doper overgelevert, en door Herodes in de gevangenis geworpen was, is hy wedergekeert (*g*) nae Galileen.

Maer uit Joh. IV: 1-3. schijnt te blijken, dat de Heer JESUS reeds gepredikt hebbe, voor dat JOANNES de Doper gevangen werd. De zaek is deze. MATTHÆUS gaet dit alles met stilzwijgen voorby, het welk de Apostel JOANNES in zijn Euang. Kap. II en III. heeft aengeteekend. Te voren had de Heiland reeds nu en dan, by voorkomende gelegenheid, gepredikt; maer na het gevangen nemen van JOANNES, maekte Hy daervan gezettelyk zijn werk.

JOANNES heeft eenigen tijd in de gevangenis doorgebracht, eer hy onthoofd werd. MATTHÆUS verhaelt eerst het een en ander, Kap. XIV: 3. Dan hy wil daerdoor geenzins te kennen geven, dat dit toen eerst zy voorgevallen. Hy spreekt alleenlyk daer van by gelegenheid.

De Heiland had eenigen tijd in Judæa doorgebracht; nu en dan predikende, wanneer Hy daertoe gelegenheid vond. Maer met het gevangen nemen van JOANNES den Doper, was de bediening van zijnen Voorloper geeindigd. Hy maekte nu eenen aenvang van gezettelyk te prediken. Hy begav zich daertoe door Samaria naer Galilea, niet omdat Hy vreesde voor de woede van HERODES, maer deels omdat de gemoederen der inwoneren van Galilea, door de prediking van JOANNES den Boetgezant, waren voorbereid, deels

(*f*) Marc. 1: 14. Luc. 4: 14. (*g*) Luc. 4: 16, 31. Joh. 4: 43.

omdat de Discipelen, welke Hy nog voornemens was te roepen, in die landstreek woonachtig waren.

13. Ende eerst predikte Hy te Nazareth, alwaer Hy was opgevoed, met grote toejuiching, Luc. IV: 16-22, maer daerna Nazareth verlaten hebbende is komen woonen te Capernaum, eene Stad in Opper Galilea, gelegen aen de zee van Tiberias, in de lantpalen of op de grenzen der ervdeelen van Zabulon ende Nephtalim.

14. Op dat vervult soude worden 't gene gesproken is door Esaiam den Propheet, Kap. VIII: 23, en IX: 1, seggende,

15. (*h*) Het lant Zabulon, ende het lant Nephtalim, [*aen*] den wegh der zee, over de Jordaen, palende aen Galilea der volckeren.

16. Het volck dat in duysternisse sat, heeft een groot licht gesien: ende de gene die saten in den lande ende schaduwe des doots, denselven is een licht opgegaen.

JESAIA voorspelde Kap. VIII: 23, dat het land van *Zebulon* en *Naphtali*, het welk door den Assyrischen Koning TIGLATH-PILEZER meer benauwd was, dan andere gedeelten van het Joodsche land, een zeer byzonder voorrecht genieten zou. In dat gedeelte van Kanaan zou een uitnemend *licht* opgaen, het welk men aldaer niet verwacht had. Dit gedeelte van Kanaan zou God heerlyk maken, aen *den weg der zee*, by de Galileesche zee, of de zee van Tiberias, gelegen *over de Jordane*, palende aen *Galilea der volkeren*, alwaer zich vele vreemde volken hebben nedergezet.

Deze Godspraek werd nu blijkbaer vervuld. Het was eene gansch zeer byzondere eer voor Galilea, dat de Heer JESUS, in deze landstreek, zeer veel verkeerd en gepredikt heeft.

Vs. 16. haelt de Euangelist de nadere uitbreiding van de gemelde belovte aen, te vinden by JESAIA Kap. IX: 1. *Het volk, het welk in de duisternis* enz. Het hier bedoelde *volk* zijn

(*h*) Jes. 8: 23. ende 9: 1.

zijn de evengemelde Galileers, wonende in de *landpalen* of op de grensen der ervdeelen *van Zebulon en Naphtali*. Dit volk zat en wandelde *in de duisternis* van onkunde. Er heerschte, in dezen tijd, by de Joden eene allerschandelykste onkunde, omtrent zaken van den Godsdienst; maer byzonder by de Galileers. Dit volk *heeft een groot licht* gezien, toen de Heer Jesus, die groote Leeraer der gerechtigheid, in eigen persoon onder hen gepredikt heeft. Zy woonden in *'t land der schaduwen van den dood*, in de allerakeligste duisternis, voor zo ver de Galileers by uitnemendheid dom en onbeschaeved waren. Maer het licht der prediking van den Godlyken Leeraer *is hun opgegaen*.

17. Van doen aen heeft Jesus gezettelyk begonnen te prediken, ende te seggen, (*i*) Bekeert u, doet afstand van uwe zonden, verbetert uwen wandel, en geloovt het Euangelie: want het Koninckrijck der hemelen is naeby gekomen, de tijd, door de Propheten aengewezen, is thans vervuld, vergel. Kap. III: 2.

18. (*k*) Ende Jesus bediende zich van alle gepaste middelen, om zijne leer voortteplanten. Ten dien einde verkoos Hy eenige Discipelen tot zijne hulp: want wandelende aen de zee van Galilea, anders genaemd het meir van Tiberias, sagh hy twee broeders, [*namelick*] Simon, gesegt Petrus, ende Andreas sijnen broeder, het net in de zee werpende: (want sy waren visschers,) van hunne handteering.

19. Ende hy seyde tot haer, Volgt my na, als mijne vaste Discipelen, om my overal in den loop van mijne openbare bediening te vergezellen, ende ick sal u visschers der menschen maken. Gy zult wel visschers blijven, maer van een veel verhevener zoort, en tot veel gewichtiger eindens; gy zult menschen vangen in het net van het Euangelium, en zielen voor my inzamelen. Deze roeping ging gepaerd met eene krachtige overreding, en had eene volvaerdige gehoorzaemheid ten gevolge.

20. Sy dan terstont de netten en alles, wat tot hun

(*i*) Marc. I: 15. (*k*) Marc. I: 16.

beroep behoorde, als mede hunne bloedverwanten en vrienden, blymoedig verlatende zijn hem nagevolgt, om Hem, van nu voortaen, altoos en overal te vergezellen.

Deze lieden waren in zich zelve ten eenemael ongeschikt, om JESUS, als zijne dienaren en medehelpers, in de prediking van het Euangelie te vergezellen. Zy waren lieden van eenen lagen stand, die zich nimmer in de wetenschappen geoeffend, en nog minder eene beschaevde opvoeding genoten hadden. Op deze wijs, wilde de Heiland het wijze dezer waereld beschamen, en openbaer maken, dat Hy alleen de eer moest hebben van al het goede, het welk zijne Discipelen stonden uit te werken.

21. Ende hy van daer een weinig verder, langs den oever, voortgegaen zijnde sagh twee andere lieden van dezelvde handteering, zijnde broeders, [*namelick*] Jacobum den [*sone*] Zebedei, ende Joannem sijnen broeder. Deze waren in het schip met haren vader Zebedeus, het welk digt aen den oever lag, hare netten vermakende, ende boetende. In deze omstandigheden heeft JESUS haer geroepen, om Hem mede, als zijne bestendige volgelingen, in den loop van zijne openbare bediening, allerwegen te vergezellen.

22. Sy dan werden, door deze roepstem van den Heiland, die eenen krachtdadigen invloed maekte op hunne gemoederen, ten eersten bewogen, om Hem te gehoorzamen: want terstont verlatende het schip, ende haren vader, zijn hem nagevolgt.

SIMON, anders genaemd PETRUS, en zijn broeder ANDREAS, waren reeds voorheen, door het getuigenis van JOANNES den Doper bewogen, om den Heer JESUS als den MESSIAS te eerbiedigen, vergel. Joh I: 35—; ook waren zy Hem op de reis naer Galilea gevolgd. Dan toen waren zy tot de gewone bezigheden van hun beroep wedergekeerd, maer nu werden zy geroepen om den Heiland, als zijne bestendige volgelingen, te vergezellen, opdat Hy hen nader onderwijzen mogt, en daerdoor voorbereiden, om het Euangelie aen anderen te prediken. — Vervolgens werden ook de gebroeders JACOBUS en JOANNES geroepen.

Deze

Deze roeping ging gepaerd met een hartvermeesterend vermogen, het welk den wil aenstonds overboog, tot eene blymoedige gehoorzaemheid. — Maer zou men mogen denken, was het niet eene berispelyke handelwijs, dat deze lieden alles maer in den loop lieten, zonder eenige orde te stellen op hunne zaken. Dan het verhael der Euangelisten is zeer kort, zy bepalen zich alleen tot de hoofdzaken, en dingen van minder aenbelang, welke elk een oplettende ligtelyk kan aenvullen, gaen zy stilzwijgend voorby. Er is geen twijffel aen, of PETRUS en ANDREAS zullen hunne gereedschappen, welke zy nu niet meer nodig hadden, aen anderen hebben overgedaen. JACOBUS en JOANNES verlieten hunnen Vader; maer dees had, behalven zijne zonen, een genoegzaem getal van huurlingen in zijnen dienst. Ook zullen zy hunnen Vader zodanig overreed hebben, dat hy daerin volkomen berustte.

23. Ende Jesus ommegingh geheel Galileen en doorwandelde, met de vier gemelde Discipelen, alle plaetsen van dat landschap, openlyk leerende in hare Synagogen en Godsdienstige vergaderplaetsen, ende predikende het Euangelium des Koninckrijcks, verzekerende, dat dit geestelyk Koningrijk eerlang tot stand zou komen, ende dat deszelvs hemelsche goederen binnen korten stonden verworven te worden. Ook bevestigde deze grote Propheet zijne leer met verbazende wonderen, genesende alle sieckte ende alle quale, onder den volcke.

Alle ziekte en alle kwale beteekent allerlei zoort van krankheden en kwalen. Dit blijkt allerduidelykst uit het onmiddelyk volgende vs. 24, alwaer de Euangelist het nader verklaert, door *verscheiden ziekten en pijnen.*

24. Ende het gerucht van zijne leer en wonderen verspreidde zich zeer spoedig, tot verre buiten Galilea; sijn geruchte gingh [*van daer*] uyt in geheel het nabuurig Syrien; ende sy brachten ook uit Syrien tot hem alle die qualick gestelt waren, met verscheyden siecktten ende pijnen, van welke zy door niemand hadden kunnen gerezen worden, bevangen zijnde, ende van den

duyvel, welken het in dien tijd werd toegelaten, een meer dan gewoon vermogen op de lichamen der menfchen uit te oeffenen, befeten waren, ende maenfiecke of waterachtige ende geraeckte, die door beroerten verlamd waren, ende hy genas defelve oogenblikkelyk, en met een enkel woord fprekens.

25. Ende vele fcharen van menfchen volgden hem uit verfchillende beginfelen na, zommigen uit nieuwsgierigheid, zommigen uit belang, zommigen uit eerbied en dankbaerheid, van Galilea, ende [*van*] Decapolis, ende [*van*] Jerufalem, uit welke hoofdftad 'er al mede eenigen, tot dezen groten Leeraer en Wonderwerker, gekomen waren, ende uit andere fteden [*van*] Judea, ende [*van*] over den Jordaen.

HET V. KAPITTEL.

IN dit en de twee volgende Kapittelen vinden wy die uitmuntende Redevoering, welke de Heer JESUS, ten aenhoren van eene grote en gemengde fchaer, op eenen berg gehouden heeft, en die daerom doorgaens bekend is, onder den naem van de *Berg-Predicatie*. De hoofdinhoud beftaet in eene uitvoerige befchryving der rechtgeaertheid van 's Heilands Leerlingen en naervolgers, als mede van de plichten, welke zy te betrachten hebben, alles in tegenoverftelling van de geaertheid en de voorfchrivten der geveinsde Pharizeeuwen, tegen welke de Heer JESUS gewoon was zich met nadruk te verzetten.

Tot nader verftand van zaken, hebben wy vooraf aen te merken, dat de Godlyke Leeraer, in deze redevoering, niet alleen tot zijne Discipelen, welke Hy nu reeds alle verkozen had, gefproken hebbe, maer tot de dikgedrongene menigte, welke Hem thans omringde. Dit blijkt duidelyk uit vs. 1, 2. JESUS *de fcharen ziende*, — *leerde dezelve*. Hier worden zekerlyk die zelvde *fcharen* bedoeld, van welke de Euan-

Euangelist, in het onmiddelyk voorgaende Kap. IV: 25, gesproken heeft. Het oorspronkelyk woord αυτους *dezelve* is niet betrekkelyk tot de Discipelen, maer tot τους-οχλους tot de *scharen*. Dit wordt bevestigd, door de aenteekening van den Euangelist, Kap. VII: 28, 29, *dat de scharen zich ontzetteden over zijne leer: want Hy leerde haer*, de scharen namelyk, *als machthebbende, en niet als de Schrivtgeleerde*. Trouwens, indien de Godlyke Leeraer niet van de gansche menigte, welke Hem gevolgd was, wilde gehoord zijn, had Hy niet nodig gehad, van eenen berg te spreken.

Ondertusschen zijn zommige uitspraken in het algemeen toepasselyk op de geheele vergadering, en andere meer byzonder betrekkelyk tot de Discipelen. Deze onderscheiding heeft men misschien, by het verklaren van deze uitmuntende Leerreden, niet genoeg in acht genomen. Ook is het moeilyk dezelve, in alle de byzonderheden, nauwkeurig aen te wijzen.

Om des te beter verstaen te worden, plaetste zich de Heer JESUS op eenen berg. De scharen stonden voor Hem, en ter wederzijden. Maer de Discipelen stonden naest Hem, op den berg zelven. Dit geevt de Euangelist Kap. V: 1. vry duidelyk te kennen. Dan eens sprak de Godlyke Leeraer rechtuit, tot de vergaderde menigte. Dan eens wendde Hy zijn aengezicht en rede meer byzonder tot de Discipelen. Dit maekte dat elk zeer geredelyk bemerken konde, welke gezegden de scharen in het algemeen raekten, en welke uitspraken meer byzonder betrekkelyk waren tot de Discipelen. — Maer wy vinden de geheele redevoering in een onafgebroken verband voorgesteld, en kunnen de gemelde onderscheiding niet anders, dan uit de gezegden zelve opmaken. Dit maekt dat het zeer moeilyk zy om te bepalen, wat de Heer JESUS tot de scharen, en wat Hy bepaeldelyk tot zijne Discipelen gezegd hebbe.

Wy zullen in onze uitbreiding kortelyk opgeven, hoe het ons is voorgekomen.

In het verhael van MATTHÆUS *Kap. V—VII. onderscheiden wy drie delen.*

I. Vooreerst de voorbereidende omstandigheden, Kap. V: 1, 2.

II. Daerna de zeer merkwaerdige Redevoering van den Godlyken Leeraer zelve, Kap. V: 3— VII: 27, en

III. Eindelyk het uitwerksel van deze Leerreden op de scharen, Kap. VII: 28, 29.

I. *De Voorbereidende omstandigheden vinden wy, Kap. V:* 1, 2.

1. Ende [*Jesus*] de talrijke scharen siende, welke Hem, in zijnen omtogt door Galilea, van alle kanten volgden, is geklommen op eenen bergh, om het volk te onderwijzen, ende als hy nedergeseten was, gelijk de Leeraers in dien tijd gewoon waren te zitten, quamen sijne discipelen tot hem op den berg, terwijl de scharen aen den voet stonden. Dit onderwijs was hoogstnoodzakelyk, omdat de Joden van dien tijd zeer verkeerde denkbeelden hadden omtrent den MESSIAS, en het oogmerk van zijne komst in de waereld.

De *berg*, op welken de Heer JESUS zich geplaetst heeft, was gelegen in Galilea naby Capernaum, en de zee van Tiberius: want, na het eindigen van deze Leerreden, kwam Hy binnen Capernaum, en begav zich van daer op zee, vergel. Kap. VIII: 5, 18. — Niet ver van den berg Thabor, digt by Capernaum en de zee, vertoont men nog eenen heuvel, van welken de daeromtrent wonende Christenen geloven, dat het de berg geweest zy, op welken de Heer JESUS deze redevoering gedaen heeft; noemende daerom dien heuvel *den berg der zaligheden.*

2. Ende sijnen gezegenden mont geopent hebbende, sprak Hy met eene verhevene stem, tot de scharen en leerde haer, seggende,

II. Kap. V: 3— VII: 27. geevt MATTHÆUS *de ganfche redevoering op, zo als zy, door den Godlyken Leeraer, woordelyk is uitgesproken.*

ℵ. Eerst richt de Godlyke Leeraer zijne tael tot de ganfche fchaer. Hy ftelt het gemoedsbeftaen en de hoedanigheden van zijne rechtgeaerte volgelingen voor, als den weg om wezenlyk gelukkig te worden, Kap. V: 3-10.

3. (*a*) Saligh [*zijn*] de arme van geefte, die een ootmoedig hart in hunnen boezem dragen, en een diep vernederend gevoel hebben van hunne natuurlyke ellende en veelvuldig zielsgebrek: want harer is het Koninckrijck der hemelen, zy hebben deel aen de zalige heilgoederen van dat geestelyk Koningrijk, het welk ik gereed ftae om op te richten.

4. (*b*) Saligh [*zijn*] die boetvaerdig treuren en een hartelyk berouw hebben over hunne zonden: want fy fullen vertrooft worden, door de heilrijke gevolgen van eene volkomen vergeving.

5. (*c*) Saligh [*zijn*] de fachtmoedige, die al het leed, het welk hun wordt aengedaen, geduldig verdragen: want fy fullen het aerdrijck be-erven, en eens een gerust en voorfpoedig leven leiden, vergl. Pf. XXXVII: 11.

6 (*d*) Saligh [*zijn*] die hongeren ende dorften, en uit eene gevoelige erkentenis van hunne natuurlyke ellende en doemfchuld, een hartelyk verlangen hebben, [*nae*] de eeuwige gerechtigheyt, welke de MESSIAS, volgens de belovte der Propheten, zal aenbrengen: want fy fullen daermede volkomen verfadigt worden.

7. Saligh [*zijn*] de barmhertige, die een hartelyk medelijden hebben met alle ellendigen, en altoos gereed zijn, om anderen in hunne ongelegenheid te hulp te komen: want haer fal barmhertigheyt gefchieden, en de eeuwige Ontfermer zal hen ftellen tot voorwerpen van zijne onderfcheidende gunsten.

(*a*) Luc. 6: 20. (*b*) Luc. 6: 21. (*c*) Pf. 37: 11. (*d*) Jef. 55: 1.

8. (*e*) Saligh [*zijn*] de reyne van herten, die zich niet alleen onthouden van openbare buitenſporigheden, maer die zelvs hunne gemoederen zuiveren van alle verkeerde drivten en neigingen: want ſy ſullen Godt ſien, en tot de onmiddelyke nabyheid van den Allerhoogſten worden toegelaten.

9. Saligh [*zijn*] de vreedſame, die alles vermijden, het welk aenleiding tot twist en verdeeldheid zou kunnen geven, en zich beyveren om vrede te houden, zo veel mogelyk is, met alle menſchen: want ſy ſullen Godts kinderen genaemt worden, en als de zodanigen, die het beeld van den God des vredes dragen, erkend worden.

10. (*f*) Saligh [*zijn*] die, door de vyanden der waerheid, vervolgt en mishandeld worden om der gerechtigheyt wille, omdat zy de eeuwige gerechtigheid van den MESSIAS belijden en gelovig verwachten: want harer is het Koninckrijck der hemelen. Zulken zijn rechtgeaerte onderdanen van dat geestelyk Koningrijk, het welk nu eerlang ſtaet opgericht te worden, en zy zullen deel hebben aen deszelvs zalige heilgoederen, byzonder in de aennaderende eeuwigheid.

Deze ſpreuken, in welke de Heer JESUS het gemoedsbeſtaen en de hoedanigheden van zijne rechtgeaerte volgelingen opgeevt, heeft de Heer JESUS in het algemeen voorgeſteld, aen alle zijne toehoreren, zo aen de zaemgevloeide ſcharen als aen zijne Discipelen. — Hy beſchrijvt de onderdanen van zijn Koningrijk, die de gelukkigſte der menſchen zijn, als *armen* en nederigen *van geeste*, als *boetvaerdigen*, die treuren over hunne zonden, als *zachtmoedigen*, als heilbegeerigen, die *hongeren en dorsten naer de gerechtigheid*, als *barmhartigen*, als *reinen van harte*, als *vreedzamen*, als lieden, die, vooral in de eerſte dagen van het Euangelie, *om der gerechtigheid wil*, zouden *vervolgd worden*.

Deze hoedanigheden der rechtgeaerte onderdanen van zijn Koningrijk zou de Heer JESUS nader hebben kunnen uitbrei-

(*e*) Pſ. 15: 2. ende 24: 4. Hebr. 12: 14. (*f*) 2 Cor. 4: 10. 2 Tim. 2: 12. 1 Petr. 3: 14.

breiden, ook zou Hy dezelve, tot een kleiner getal van hoofdzoorten, hebben kunnen zamenbrengen. Er moet derhalven eene reden zijn, waerom de Godlyke Leeraer zich tot deze byzonderheden bepaeld hebbe. Indien wy de onderscheidene gemoedsgesteldheden, welke by zijne toehoreren plaets hadden, nader kenden, zou ons de wijsheid des Heilands, in de keus van deze Spreuken, allerduidelykst blijken. De Alwetende JESUS zag door, tot op den bodem der harten. — Alleenlyk weten wy dit algemeene, dat de Heiland zich voornamelyk verzet hebbe, tegen de heerschende vooroordeelen, en het slecht bestaen der Phariseeuwen. Deze waren trotsch en opgeblazen; zy verbeeldden zich by uitnemendheid deugdzaem te wezen, en daerom wisten zy van gene boetvaerdigheid; zy waren ligt getergd en ras beledigd, zy steunden op eigene gerechtigheid; zy wisten van geen medelijden, en maekten gene zwarigheid, om, onder den schijn van Godsvrucht, weduwen en wezen te onderdrukken, onder alle de bedrieglyke vertoningen van byzondere heiligheid, was hun hart geheel onrein; zy droegen allen, die in denkwijs van hun verschilden, een vyandig hart toe, en vervolgden dezelve op alle wijzen. — Om nu zijne toehoreren tegen die verderfelyke denk- en handelwijs der Phariseeuwen te waerschouwen, teekent Hy de rechtgeaerde onderdanen van zijn Koningrijk, met verzekering dat zy de gelukkigste zijn van alle menschen, als *armen van geeste*, als *boetvaerdigen* enz.

3. *Vs.* 11 - 16. *Spreekt de Godlyke Leeraer bepaeldelyk tot zijne Discipelen.*

Dit is uit het gansche voorstel klaer genoeg. — De bemoediging tegen de vervolgingen, door de voorbeelden der Propheten vs. 12 is alleenlyk op de Discipelen toepasselyk. Van de gansche gemengde schaer kon niet gezegd worden, dat zy het zout der aerde, en het licht der waereld waren, vs. 13, 14.

Het is ons zo voorgekomen, dat de zaek op deze wijs moet begrepen worden. Tot dus ver had de Heer JESUS

zijne tael in het algemeen gericht, tot alle zijne toehoorers. Maer by gelegenheid, dat Hy sprak van de vervolgingen om der gerechtigheid wil, aen welke alle zijne naervolgers, in de eerste dagen van het Euangelie, zouden onderworpen worden, vs. 10. richtte Hy zijne tael meer byzonder tot de Discipelen, die by Hem op den berg waren, uit aenmerking, dat deze voornamelyk nodig hadden, om bemoedigd te worden, tegen de geduchte vervolgingen, welke zy te wachten hadden. Hy voegde 'er tevens eene opwekkende vermaning by, om in hunnen plicht yverig en getrouw te wezen.

A. *De bemoediging vinden wy*, *vs.* 11, 12.
B. *De vermaning*, *vs.* 13-16.

11. Saligh zijt gy in het byzonder, mijne Discipelen, als u [*de menschen*], door vooroordeelen en driften verblind, smaden, verachtelyk behandelen, ende met geweld vervolgen, ende liegende alle quaet tegen u spreken, als of gy bedriegers en boosdoeners waert, (*g*) om mijnent wille, om de belydenis en voortplanting van mijne leer.

12. Tegen alle deze onheilen moet Ik u wapenen. Zy zullen u spoedig overkomen. Maer wordt 'er niet moedeloos onder. (*h*) Verblijdt ende verheugt u in tegendeel, wanneer gy verwaerdigd wordt om voor my en mijne zaek te lijden: want uw loon [*is*] groot in de hemelen. Is uw lijden zwarer dan dat van anderen, de vergelding in het volgend leven zal ook naer evenredigheid uitstekender wezen. Bemoedigt u met het voorbeeld van uwe voorgangers. Lijden en vervolgingen zijn het gewone lot der predikers van waerheid en deugd: want alsoo hebben sy vervolgt de Propheten, die voor u Leeraers van het volk [*geweest zijn*], en die even als gy, van God gezonden waren, om de Natie te verlichten en te verbeteren.

13.

(*g*) 1 Petr. 4: 14. (*h*) Luc. 6: 23.

13. (*i*) Gy mijne Discipelen, zijt het fout der aerde: indien nu het fout fmaeckeloos wort, waer mede fal [*het*] gefouten worden? Het en deugt nergens toe meer, dan om buyten geworpen, ende van de menfchen vertreden te worden.

Gy zijt het zout der aerde. — Over deze uitfpraek hebben de geleerden veel gedacht en gefchreven. Dan alleenlyk zullen wy maer zeggen, dat 'er onzes erachtens gezien worde, op het vermogen, het welk het zout bezat, om de fpijzen voor het verderv te bewaren. De Discipelen waren het *zout der aerde*, voor zo ver zy geroepen en afgezonderd waren, om de menfchen op de aerde, door hunne leer en voorbeelden, voor het bederv te bewaren. Het menschdom was diep verdorven. De pogingen der Heidenfche Wijsgeeren, om dit verderv te ftuiten, waren vruchteloos bevonden. Maer nu zou het Euangelium gepredikt worden, het welk gefchikt was, om den rechten weg ter behoudenis aen te wijzen. Zy waren geroepen, om dit Euangelie te prediken, en in zo ver waren zy het *zout der aerde.*

Maer *indien het zout fmakeloos wordt*, en het vermogen verliest om de fpijzen te bewaren, *waermede zal het gezouten worden?* welk middel blijvt 'er overig, om het zout deszelvs kracht weder te geven? *Het deugt*, wanneer het zijne kracht en fmaek verloren heeft, *nergens toe*, dan om op den drekhoop *buiten geworpen, en van de menfchen* onder het vuilnis der ftraten *vertreden te worden.* — Even zo was het ook gelegen met de Discipelen; wanneer zy aan hunne roeping niet voldeden, door de menfchen met leer en voorbeeld voor het verderv te bewaren, zouden zy zich openbaer maken als verachtelyke wezens, die nergens toe deugden.

14. Gy, mijne Discipelen, om uwe verplichting onder eene andere zinprent voor te ftellen; gy zijt het licht der werelt, gefchikt om het licht van het Euangelie over den aerdbodem te verfpreiden: een ftadt boven op ee-

(*i*) Marc. 9: 50. Luc. 14: 34.

nen bergh liggende en kan niet verborgen zijn, maer loopt elk aenstonds in het oog.

De Heer JESUS was doorgaens gewoon, zijne spreekwijzen en zinbeelden van voorkomende zaken te ontlenen. De helderschijnende zon zal Hem aenleiding gegeven hebben, om van het licht te spreken; en wat de gelykenis aengaet van eene Stad, boven op eenen berg liggende, de reizigers berichten ons, dat 'er op die plaets, alwaer de Heer JESUS thans predikte, eene Stad zy, welke men houdt voor het oude Bethalia, staende op eenen hogen berg, zodat dezelve van dien heuvel, op welken de Heiland zat, ligtelyk kon gezien worden. Misschien heeft de Godlyke Leeraer wel met den vinger op die Stad gewezen, toen Hy deze woorden uitsprak. — Althans eene Stad, op eenen berg gebouwd, loopt ieder een in het oog. Even zo zou het ook gaen met de Discipelen. Zy zouden eerlang openbare predikers worden van waerheid en deugd. Elk zou het oog op hen gevestigd hebben, en daerom moesten zy zeer bedachtzaem zijn, in leer en wandel.

15. Een licht is geschikt om allerwegen te schijnen, maer niet om verdoofd te worden. (*k*) Noch men steeckt zelvs geen gemeene keerse of huislampe aen, ende sett die onder een koornmate of onder iets anders, het welk het licht bedekken zou, maer op een kandelaer of standaerd; dan is zy van nut, ende sy schijnt allen, die in den huyse [*zijn*]. Hoe kwalyk zou het derhalven ulieden voegen, het licht van uwe leer en loffelyke voorbeelden te bedekken? wat nut zou 'er dan de waereld van trekken kunnen?

16. (*l*) Laet daerom uw licht, het licht van uwe leer en van uw stichtelyk voorbeeld, alsoo schijnen voor de menschen, dat sy uwe goede wercken mogen sien, in uwen ganschen wandel, en in alle byzondere omstandigheden, ende opdat zy daerdoor bewogen worden, om uwen Vader, die in de hemelen is, te verheerlic-

(*k*) Marc. 4: 21. Luc. 8: 16. ende 11: 33. (*l*) 1 Petr. 2: 12.

licken, en Hem te danken voor het heilzaem licht, het welk door het Euangelie is opgegaen.

2. Met vs. 17. wendt zich de Godlyke Redenaer wederom tot de scharen. Hy had zijne Discipelen vs. 16 vermaend, om zich zo te gedragen, dat de menschen hunne goede werken zien mogten. Dit gav Hem aenleiding, om zijne tael wederom tot de scharen te richten, en haer onder het oog te brengen, dat het oogmerk van zijne komst geenszins ware, om de zedelyke verplichting te vernietigen, maer om dezelve te bevestigen, vs. 17-47.

A. Eerst verklaert de opperste Leeraer, dat Hy gekomen ware, om de zedelyke verplichting nader aen te dringen, vs. 17-19.

17. Gy hebt dan, mijne Toehorers, verstaen, dat ik van mijne Discipelen vordere, om de menschen niet alleen door leer, maer ook door een heiligen wandel voor te lichten. Trouwens het oogmerk van zijne zending is niet slechts om de menschen wijzer, maer ook beter te maken. Meynt niet dat ick gekomen ben om de geboden van Moses wet ofte de voorschrivten der Propheten te ontbinden, en buiten kracht te stellen, gelijk de Pharizeeuwen werkelyk doen, wanneer zy beweeren, dat men aen de Wet voldoet, wanneer men slechts hare geboden in den letterlyken zin, en in het uiterlyke gehoorzaemt. Wanneer gy u dit verbeelde, zoudt gy u zelve schromelyk bedriegen. Ick en ben niet gekomen om [*die*] zedelyke voorschrivten te ontbinden en krachteloos te maken, maer te vervullen, en volledig te verklaren.

Het woord *vervullen* wordt door zommigen genomen, in den zin van volkomen te volbrengen; en dan neemt men de *wet* in alle hare ruimte, niet alleen voor de zedelyke, maer ook voor de schaduwachtige wet; zodat 's Heilands mening deze wezen zoude: ,, Ik ben niet gekomen, om het gene ,, de wet eischt en de Propheten gesproken hebben, af te ,, schaffen en krachteloos te maken, maer integendeel om

„ dezelve volkomen te volbrengen, om de zedelyke voor-
„ schrivten van MOSE en de Propheten volmaektelyk te
„ gehoorzamen, als mede, om al dat gene te doen en te
„ lijden, het welk de plechtigheden der schaduwwet afge-
„ beeld, en de Propheten van den MESSIAS voorspeld
„ hebben."

De zaek zelve is buiten alle tegenspraek. Maer onzes erachtens wordt zy niet bedoeld, en heeft de Heer JESUS bepaeldelyk het oog op de zedelyke voorschrivten. De uitdrukking van *de Wet en de Propheten* wordt ook Matth. XXII: 40, voor Gods zedelyke geboden genomen, en het woord *vervullen* heeft, in den stijl der schrijveren van het Nieuwe Testament, meermalen de beteekenis van volledig te verklaren. Eindelyk vordert het verband van 's Heilands redevoering deze opvatting, daer Hy vs. 21. en vervolgens opzettelyk zijn werk maekt, om de zedelyke geboden der Godlyke wet, van de verdraeijingen der Pharizeeuwen, te zuiveren, in den geestelyken zin te verklaren, en nader aen te dringen.

18. Want de zedelyke wet is van eene onverbreekbare en altoosduurende verbindtenis; voorwaer segge ick u en ik verzeker het u op de allerplechtigste wijs, (*m*) Tot dat de hemel ende de aerde voorbygaen, en sal daer niet één jota, noch één tittel van de wet voorbygaen, tot dat het alles sal zijn geschiet.

Door deze uitdrukkingen, wil de Heiland de onmogelykheid van de te niet doening der zedelyke wet aenwijzen, zodanig, dat zy onveranderlyker en duurzamer zijn, dan het vaste gebouw van het Geheeläl. Eer zou hemel en aerde in het niet terug vallen, dan dat de minste eisch der zedelyke wet deszelvs verbindende kracht verliezen zou.

Een *Jota* of Jod is de kleinste der Hebreeuwsche letteren. Door eenen *tittel* verstaen zommigen de Vocaelstippen, anderen de hoektrekken, waerdoor de letters, die elkander anders zeer gelijk zijn, onderscheiden worden, nog anderen de kleine krullekens, welke cieraedshalven, by de

He-

(*m*) Luc. 16: 17.

Hebreeuwsche letters gevoegd worden. In het algemeen mag men denken aen de kleinste streepjes. — In den zedelyken zin, bedoelt de Heiland de zedelyke wet, in alle hare eisschen en voorschriften, tot de minste byzonderheid toe. Het gansch Geheel-al zou veel eer kunnen vernietigd worden, dan dat God aflaten zou te vorderen, dat de zedelyke wet, in alle hare eisschen, tot de minste byzonderheid toe, gedaen en gehoorzaemd worde.

19. (n) So wie dan één van dese minste geboden, welke men by een Jota en eenen tittel in het schrijven mag vergelyken, sal ontbonden, derzelver zedelyke verplichting door leer of voorbeeld ontkend, ende de menschen alsoo sal geleert hebben, dat het op de minste byzonderheden der wet niet aenkome, [*die*] sal de minste genaemt worden in 't Koninckrijcke der hemelen, en gene de minste achting verdienen, onder de onderdanen van dat geestelyk Koningrijk, het welk eerlang staet opgericht te worden; Maer so wie [*deselve*] sal gedaen, en in alle de byzonderheden gehoorzaemd, ende den menschen derzelver onlosmaekbare verplichting, met woord en voorbeeld, geleert hebben, die sal groot genaemt worden in 't Koninckrijck der hemelen, en de hoogste achting waerdig zijn.

B. *Na deze voorlopige aenmerking, gaet de Heiland over, om de zedelyke geboden, welke door de verdraaijingen der Phariseeuwen veelszins verbasterd en verzwakt werden, in den geestelyken en wijduitgestrekten zin uitvoerig te verklaren, vs.* 20-47.

A. In het gemeen veroordeelt Hy den leertrant en de handelwijs der Pharizeeuwen, vs. 20.

20. Want ick segge u, met allen dien ernst en nadruk, welken het gewicht der zake vordert, Ten zy uwe gerechtigheyt en Godsvrucht overvloediger en van

(n) Jac. 2: 10.

veel beter zoort zy, als der Schriftgeleerden ende der Phariseen, dat gy in 't Koninckrijck der hemelen geensins en sult ingaen. Al bezat iemand alle de ingebeelde gerechtigheid en uitwendige Godsvrucht der Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, hy zou evenwel geen rechtgeaert onderdaen van dat geestelyk Koningrijk zijn, noch deel hebben aen deszelvs zalige voorrechten.

Door de *gerechtigheid* verstaet de groote Leeraer, blijkens het geheele verband van zaken, de heiligheid des levens. Deze noemt Hy eene *gerechtigheid*, omdat de Pharizeeuwen dezelve stelden, tot eenen grondslag van hunne rechtvaerdiging voor God. By de *Pharizeeuwen* worden de *Schrivtgeleerden* gevoegd, zijnde zy de geleerden onder het volk, die de wet verklaerden, omdat zy veelal tot den aenhang der Pharizeeuwen behoorden.

De gerechtigheid van deze lieden was geheel onvolkomen. Zy leerden, dat de gehoorzaemheid aen Gods wet zich alleen bepaelde tot de uiterlyke daden, en het gene daer aen in hun gedrag ontbrak, wilden zy, door eene gestrenge waerneming van schaduwachtige plechtigheden, en menschelyke instellingen, aenvullen en vergoeden. — De heiligheid der Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, welke zy voor hunne gerechtigheid, en den grond van hunne rechtvaerdiging hielden, was indedaed niets anders dan eene uiterlyke vertoning, en eene verachtelyke geveinsdheid. Zouden derhalven des Heilands toehorers onderdanen zijn van het Koningrijk der hemelen, en deelgenoten van deszelvs voorrechten, dan moesten zy eene gerechtigheid hebben, welke meer overvloeiende en van veel beter zoort is; eene ongeveinsde Godsvrucht namelyk, voortvloeiende uit het geloov, waerdoor zy de eeuwige gerechtigheid van den MESSIAS, als den eenigen en algenoegzamen grond van rechtvaerdiging, te gemoet zagen.

B. Meer byzonder houdt zich de Heiland bezig, om eenige geboden der Godlyke wet, welke door de Pharizeeuwen meest verdraeid werden, in den waren zin, en uitgestrekte verplichting te verklaren, vs. 21-47.

21. Laet ik eenige geboden der Godlyke wet, welke, door de averrechtsche leerwijs der Pharizeeuwen, zijn krachteloos gemaekt, in het ware licht, volgens de rechte mening der zedelyke verplichting, voorteftellen. Gy hebt in de Synagoge, van de Pharizeeuwsche Schrivtverklarers, meermalen gehoort dat [*tot*] den ouden, of tot uwe Voorvaderen, by de wetgeving op Sinai, eenvouwig gesegt is, (*o*) Gy en sult niet dooden, zodat het zesde gebod niets anders dan moord en doodslag zou afkeuren. Men voegde 'er, overeenkomstig dit algemeene begrip, by, maer so wie doodet en zich aen moord schuldig maekt, [*die*] sal strafbaer zijn door het gerichte; de doodslag is eene misdaed, welke door den waereldlyken Richter, tot afschrik van anderen, met den dood moet gestraft worden.

22. Doch ick segge u, dat 'er, in die weinige woorden van het zesde gebod, vry wat meer ligge opgesloten. So wie t'onrecht en zonder reden op sijnen broeder toornigh is, die sal strafbaer zijn door 't gerichte. Ende wie tot sijnen broeder segt, Raka, die sal strafbaer zijn door den Grooten Raet. Maer wie segt, Gy dwaes, die sal strafbaer zijn door het helsche vyer.

Er wordt gezinspeeld op de onderscheidene rechtbanken der Joden. — Er was een gewone rechtbank, bestaende uit 23 leden, in welken misdadigers ter dood veroordeeld werden, om geworgd of onthalsd te worden. Op deze vierschaer heeft de Heiland het oog, wanneer Hy spreekt van het gericht vs. 21, 22. Maer het Sanhedrin of de Grote Raed was het hoogste Gerichtshov, voor welke de zwaerste misdaden beoordeeld werden, die met steniging

(*o*) Exod. 20: 13. Deut. 5: 17.

gestraft werden. Dit opperste Gerichtshov bedoelt de Heer JESUS, onder den naem van groten Raed.

De Heer JESUS leert hier, dat het zesde gebod niet alleen het moorden, het welk door den waereldlyken Richter met den dood gestraft werd, veroordeele, maer zelvs de onrechtmatige gramschap, het schelden en het liefdeloos behandelen van menschen, omdat dit alles beginselen zijn van, en den weg banen, tot den doodslag. — *Zo wie ten onrechte*, en *buiten reden*, zegt Hy, *op zijnen broeder toornig is*, en zijnen evenmensch een vyandig hart toedraegt, *die zal strafbaer zijn voor het gerichte*, dat is, zulk een is, in Gods oogen, even zo strafbaer als een moordenaer, die door het gericht ter dood veroordeeld wordt.

De Heiland klimt al hoger op: *wie tot zijnen broeder zegt Raka, die zal strafbaer zijn voor den groten Raed.* Het woord *Raka* beteekent eenen verachtelyken zot, die geen verstand of doorzicht heeft. De Godlyke Leeraer wil dit zeggen: „ wanneer iemand zich door gramschap zo ver vervoeren „ laet, dat hy den inwendigen haet, welken hy zijnen „ medemensch toedraegt, door verachtelyke scheldwoorden „ openbaer maekt; is hy even zo misdadig, in de oogen van „ den eeuwigen Richter, als iemand, welken, door den „ groten Raed, de hoogste straf wordt aengedaen. *Maer*, „ *wie* de bitterheid van zijnen geest nog duidelyker ver- „ toont, en tot zijnen medemensch *zegt*; *gy dwaes*, gy „ ongodist, gy godvergeten deugniet, *die zal strafbaer* „ *zijn door het helsche vuur*, en wanneer hy zich niet be- „ keert in het volgend leven, eene nog veel zwarer straf „ ondergaen, dan zy, die in het dal van Hinnom met „ vuur verbrand werden."

Het woord *γεεννα*, door *hel* vertaeld, is afkomstig van het Hebreeuwsche גיא־הנם *Gehennom*, dat is het dal Hinnom, alwaer de kinders aen den Moloch werden opgeofferd. Hier van daen werd het overgebracht en zeer gemeenzaem gebruikt, om den rampzaligen toestand der verdoemden afteteekenen.

23. Uit kracht van tegenstelling vordert het zesde gebod, dat men, alle haet en bitterheid afleggende, in vrede

en

en liefde met zijnen naesten leve. Zonder dit zijn alle Godsdiens'plechtigheden den Allerhoogsten tot eenen walg. So gy dan uwe vrywillige gave sult op den altaer offeren, ende aldaer gedachtigh wort, dat uw' broeder yet tegen u heeft, uit hoofde van de eene of andere beledigiing, welke gy hem mogt hebben aengedaen.

24. Laet daer uwe gave voor den altaer liggen, of stel dezelve in handen van den Priester, tot dat de vrede hersteld is, ende gaet henen, versoent u eerst met uwen broeder, ende komt dan, ende offert uwe gave, in hoop dat de HEER dezelve gunstig zulle aennemen.

25. Wanneer gy in rechtsgedingen betrokken wordt, zoekt dan den twist, door een vriendelyk vergelijk, hoe eer zo beter by te leggen. (*p*) Weest haestelick welgesint [*tegen*] en geev alle mogelyke voldoening aen uwe wederpartye, die u in rechten vervolgen wil, terwijle gy nogh met hem op den wegh zijt, om naer de plaets van het Gericht te gaen. Laet het op de uitspraek van den Richter niet aenkomen, op dat de wederpartye niet misschien u den Rechter overlevere, ende de Rechter u den dienaer overlevere, ende gy in de gevanckenisse geworpen wort.

26. Voorwaer ick segge en ik waerschouw u, Gy en sult, wanneer de zaek in handen van den Richter gebracht is, en gy in den kerker zijt opgesloten, daer geensins uytkomen, tot dat gy den laetsten penningh sult betaelt hebben. Wanneer gy den twist onder de hand bylegt, zult gy eene vriendelyke schikking maken kunnen, maer komt de zaek in handen van den Richter, dan moet het strengste recht gelden, en gy behoudt, zo wel als uwe wederparty, een onverzoend gemoed. Daerdoor maekt gy u nog daerenboven schuldig voor den opperstenRichter.

27. Niet minder krachteloos maken de Pharizeeuwen het zevende gebod. Gy hebt in de Synagogen, van de

(*p*) Luc. 12: 58. Ephes. 4: 26.

Pharizeeuwsche Wetgeleerden, meermalen gehoort, dat [*van*] den ouden gesegt is, (*q*) Gy en sult geen overspel doen, even als of het zevende gebod niet anders veroordeelde, dan echtbreuk.

28. Maer, wanneer 'er eene hoofdmisdaed verboden wordt, dan worden tevens alle die ondeugden veroordeeld, welke daermede, of als oorzaken, of als aenleidingen, of als gevolgen, vermaegschapt zijn; ick segge u daerom, dat so wie een vreemde vrouwe, met een wellustig oog, ingespannen (*r*) [*aen*]siet om deselve tot eene ontuchtige verkeering te begeeren, die heeft alreede overspel in sijn herte met haer gedaen. Hy heeft voedsel gegeven aen zijne onreine drivten, en in zo ver reeds overspel begaen.

29. (*s*) Indien dan uwe rechter ooge u ergert en onbetamelyke begeerlykheden in uw hart te weeg brengt; treckt se uyt, ende werptse van u: want het is u nut dat één uwer leden vergae, ende niet uw geheel lichaem in de helle geworpen worde, gelijk dit het rampzalig gevolg wezen zal, wanneer gy toegeevt aen uwe bose lusten.

30. Ende indien uwe rechterhant u ergert en tot zondige lusten vervoert, houwtse af, ende werptse van u: want het is u nut dat één uwer leden vergae, ende niet uw geheel lichaem in de helle geworpen worde.

Deze gezegdens van den Heiland vs. 29, 30. zijn zekerlyk betrekkelyk tot de onreine begeerlykheden, welke in het zevende gebod veroordeeld worden. Het wijst zich derhalven aenstonds van zelvs, dat zy niet letterlyk moeten opgevat worden. Wat zou het uitrukken van het rechter oog, en het afhouwen van de rechtehand, tot het onderhouden van het zevende gebod kunnen toebrengen? onder dit alles kon het hart onrein blijven, zelvs zou iemand, wiens lichaem op deze wijs verminkt was, zich in allerlei onkuisheden verlopen kunnen. De

(*q*) Exod. 20: 14. Deut. 5: 18. (*r*) Job 31: 1. Ps. 119: 37. (*s*) Matth. 18: 8. Marc. 9: 43.

De Heiland bedient zich hier van een spreekwoordlyk voorstel, en wil in het algemeen dit zeggen, dat wy alles moeten varen laten, wat ons tot ontuchtige gedachten of daden verleiden kon, hoe liev het ons anderszins ook wezen mogt, al was het ons, by manier van spreken, zo waerd, als het rechter oog of de rechtehand. Maer waerom spreekt de Heer JESUS bepaeldelyk van het *rechter oog* en de *rechtehand*? opdat zijn voorstel des te treffender zijn zou by zijne toehorers; deze bestonden meerendeels uit menschen, die, van den arbeid hunner handen leven moesten, en voor den zulken was het verliezen van het rechter oog en de rechtehand een zeer zwaer onheil. — In het byzonder beduidt het *rechte oog* het aenzien van, en de *rechtehand* de gemeenzame verkeering met eene verleidende vrouw. Het is derhalven, als of de Heiland zeide: „ Verbeeldt u niet, dat „ iemand aen den eisch van het zevende gebod voldoe, „ wanneer hy zich onthoudt van overspelige daden. Dit „ gebod veroordeelt ook de ontuchtige gedachten en be„ geerlykheden. Wacht u daerom zorgvuldig van alles, „ wat u daertoe zou kunnen vervoeren. Bevindt gy, dat „ het aenschouwen van, of de gemeenzame verkeering met „ eene schone vrouw, onreine lusten in uw gemoed veroor„ zaekt, onttrek u dan aen haer gezicht en verkeering, zo „ spoedig mogelyk is. Ruk in zo ver uw *rechter oog uit*, *en* „ *houw uwe rechtehand af: want het is u nut en voordeeliger*, „ *dat één uwer leden vergae*, *ende* dat gy daerdoor voor„ komt, dat *niet uw geheel* en onverminkt *lichaem in de hel* „ *geworpen worde*; het is beter, dat gy geweld op u zelve „ doet, en u van het verleidend voorwerp losrukt, hoe „ smertelyk het u ook vallen moge, dan dat gy aen uwe „ bose lusten toegeevt, en daerdoor den weg baent tot „ uw eeuwig verderv."

31. Denkt niet by u zelven, de wet zelve geevt aenleiding om te denken, dat de band des huwelyks juist zo onverbreekbaer niet zy. Deze wet is ook al misbruikt, door de verkeerde uitleggingen der Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden. Daer is oock, door Mose gesegt,

Deut. XXIV: 1, (*t*) So wie sijn wijf verlaten sal, die geve haer eenen scheydbrief. Het oogmerk van deze wet was, om het vermenigvuldigen der echtscheidingen voor te komen, door de huwelyken onherroepelyk te ontbinden.

32. (*v*) Maer zy is, door de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, verkeerdelyk uitgelegd, als behelsde deze wet eene vryvergunning, om een wijv naer welgevallen te verstoten, en haer, by allerlei beuzelachtige redenen, slechts eenen scheidbriev te geven; ick segge u daerom, dat so wie sijn wijf verlaten sal, anders dan uyt oorsake van hare hoererye en ontrouw, die maeckt en geeft aenleiding, dat sy, door het aengaen van een tweede huwelyk, overspel doet: ende so wie de verlatene sal trouwen, die doet ook overspel, naerdien de band van het eerste huwelyk niet verbroken is.

Omtrent de wet, de echtscheidingen betreffende, Deut. XXIV: 1. hebben wy kortelyk het een en ander op te merken. — MOSE maekte gene nieuwe verordening; de scheidbrieven waren al voor dien tijd onder Israël in gebruik, vergel. Lev. XXI: 14. Deze gewoonte, hoe strijdig ook met de oorsprongelyke instelling van het Huwelyk, kon hy, wegens de hardigheid der harten van zijn volk, niet geheel verbieden en afschaffen, vergel. Matth. XIX: 8. Marc. X: 6-8. Hy bemerkte dat de Israëliten, naer het voorbeeld der heidenen, de vryheid om scheidbrieven te geven volstrektelyk behouden wilden, en dat hy, om groter kwaed voor te komen, toegeevlykheid gebruiken moest. Had hy het afschaffen van deze gewoonte stellig gevorderd, zouden 'er velen van God zijn afgevallen, en zommigen zouden zich niet ontzien hebben, om hunne wijven, wanneer zy hun verveelden, van kant te maken.

De hardigheid der harten van de Israëliten stelde MOSE in de noodzakelykheid, om het geven van scheidbrieven toe te laten; maer evenwel, om het misbruik zo veel mogelyk voor te komen, maekte hy daeromtrent zulke bepalingen, dat

(*t*) Deut. 24: 1. (*v*) Matth. 19: 7. Marc. 10: 4, 11. Luc. 16: 18. 1 Cor. 7: 10.

dat niemand 'er ligtelyk, zonder dringende redenen, toe komen zoude. Deze bepalingen waren de volgende; (1). moest de vrouw aenleiding gegeven hebben tot den afkeer, welken de man tegen haer had opgevat, door gemelykheid of huiskrakeelen; (2). de man mogt zijne vrouw niet in eenen vlaeg van oplopendheid verstoten, hy moest het doen met bedaerde zinnen, en na een behoorlyk overleg den scheidbriev schrijven; (3). hy moest in dien scheidbriev de reden vermelden, waerom hy van zijne vrouw afkeerig geworden was, opdat de geheele waereld zou kunnen oordeelen, of zy zodanig eene behandeling verdiend had; (4). de verstoten vrouw kreeg volkomen vryheid, om eene tweede huwelyk aen te gaen: want de scheidbriev verbrak den band des huwelyks geheel en voor altoos; en (5), om die zelvde reden mogt hy, die zijne vrouw eenmael verstoten had, haer nooit weder ten tweedenmale trouwen, vergel. Deut. XXIV: 2-4. — Op alle deze bepalingen, welke MOSE uitdrukkelyk gemaekt had, gaven de Pharizeeuwen in het geheel genen acht; en beweerden, dat elk een man zijne vrouw naer zijne willekeur verstoten mogt, wanneer het hem maer goed dacht.

Dan de Heer JESUS leerde, dat de band des huwelyks, volgens de oorspronkelyke instelling, geheel onverbreekbaer zy, en dat een man zijne vrouw nimmermeer verstoten moge, dan in een bepaeld geval, wanneer zy zich aen overspel schuldig maekt, omdat zy alsdan zelve den band des huwelyks schandelyk verbroken heeft.

33. Wederom hebt gy meermalen, in de Synagogen, gehoort van de Pharizeeuwen, om nog een voorbeeld van hunne verkeerde uitleggingen op te geven, dat [*van*] den ouden gesegt is, (*x*) Gy en sult den eedt niet breken, maer gy sult den Heere uwe eeden houden, Lev. XIX: 12. en Deut. XXIII: 23. Hiervan maken de Pharizeeuwen een schandelyk misbruik, leerende, dat men wel verplicht is om eenen eed te houden, welken men by God gezworen heeft, maer dat men de eeden, welke

(*x*) Exod. 20: 7. Lev. 19: 12. Deut. 5: 11.

zy de gewoonte hebben by de schepselen te zweeren, verbreken kan, wanneer het met het belang overeenkomt, en langs dezen weg bedriegen zy de menschen op eene zeer verfoeilyke wijs.

34. Maer zulk eene onderscheiding van meer en min verplichtende eeden is in de Wet geheel onbekend; ick segge u daerom, (y) Sweert gantschelick niet, in uwe gemeenzame gesprekken, en althans niet by de schepselen, noch by den hemel, om dat hy is de throon Godts, zodat iemand, zweerende by den hemel, by den throon Gods zweert, en tevens by den Allerhoogsten, die op dezen throon gezeten is.

35. Noch by de aerde, (z) om dat sy is de voetbanck sijner voeten: Noch by Jerusalem, (a) om dat sy is de stadt des grooten Konings. Wanneer men derhalven zulke eeden doet, zondigt men, wanneer men dezelve niet houdt, tegen den hogen God zelven.

36. Noch by uw hooft of by uw leven en sult gy niet sweeren, naerdien gy dusdoende zweert by iets, waerover gy gene de minste macht hebt; om dat gy niet één hayr kont wit ofte swart maken, zodat alle eeden by de schepselen gedaen, zullen zy eenige beteekenis hebben, een hoger beroep insluiten op den Oneindigen.

De Heiland verbiedt niet volstrektelyk alle eeden, maer alleen de bedrieglyke eeden by de schepselen, welke de Joden, volgens de leer der Pharizeeuwen, voor onzondig en verbreekbaer hielden.

37. Maer spreekt, in alle gevallen, de tael van ongeveinsde oprechtheid, in plaets van uwe naesten te bedriegen, laet zijn uw woort ja, ja: neen, neen: wat boven desen is, boven de eenvouwige tael van ongeveinsde oprechtheid, dat is uyt den boosen, en komt voort van den vader der leugenen.

38. Gy hebt, om nog een ander voorbeeld der verdraeijingen van de Pharizeeuwen by te brengen, gehoort dat 'er, in de wet Deut. XIX: 21, (b) gesegt is, Ooge om

(y) Jac. 5: 12. (z) Jes. 66: 1. (a) Ps. 48: 3. (b) Exod. 21: 24. Lev. 24: 20. Deut. 19: 21.

om ooge, ende tant om tant, ten einde alle geweldige mishandelingen, volgens de wet der wedervergelding, te ftraffen; maer deze wet is misbruikt en fchandelyk verdraeid, als of daerdoor de allergeftrengfte wraek wierd aengemoedigd.

Men moet wel in het oog houden, dat MOSE, in de aengehaelde plaets, niet tot byzondere perfonen fpreke, maer tot de Richters; deze moesten alle mishandelingen volgens de wet der wedervergelding ftraffen. Het ftond aen den beledigden, om het leed hem aengedaen te vergeven, maer wanneer hy by het Gericht voldoening vorderde, waren de Richters verplicht om den belediger met eene zoortgelyke mishandeling te ftraffen, als hy den anderen had aengedaen. Trouwens de openbare rust en veiligheid kan niet beftaen, wanneer het geweld en het onrecht niet door geftrenge ftraffen beteugeld worden. — Maer de Pharizeeuwen hadden deze wet zo verdraeid, dat alle byzondere perfonen het recht hadden om zich te wreken, en kwaed met kwaed te vergelden.

39. Maer ick, die eene gezuiverde en allerverhevenfte zedenleer predike, fegge u, (*c*) dat gy den boofen niet en wederftaet, noch u verzet tegen hen, die u beledigen, maer fo wie u op de rechter wange flaet, keert hem oock de andere toe.

Deze zachtmoedige les moet zekerlyk niet zo onbepaeld worden opgevat, als of de Heiland alle zelvsverdediging in alle gevallen, en volftrektelyk had afgekeurd. Zulk eene vreemde zedenleer zou met de natuur zelve, en het belang der burgerlyke zamenleving, blijkbaer ftrijdig wezen. Maer Hy fpreekt alleen over de zelvswraek, welke byzondere perfonen zich aenmatigen, wanneer zy beledigd worden. Trouwens, in eenen welgeregelden burgerftaet, kan zulk eene byzondere zelvswraek gene plaets hebben, en, wanneer elk zijn eigen Richter was, zou de goede orde fpoedig verbroken wezen. Derhalven wordt ook hier geenszins ver-

(*c*) Spr. 24: 29. Luc. 6: 29. Rom. 12: 17. 1 Cor. 6: 7. 1 Thess. 5: 15. 1 Petr. 3: 9.

boden, dat iemand, wanneer hy beledigd wordt, recht zoeke by de burgerlyke Overheid, welke van God verordend is, om recht en gerechtigheid te handhaven.

Wat dan? de Heiland heeft hier het oog op zijne naervolgers, in de eerste dagen van het Euangelium, die, om de belijdenis van zijne leer, aen allerlei mishandelingen stonden blootgesteld te worden. In dien tijd zouden de Christenen nog daerenboven de waereldlyke Overheden, onder Joden en Heidenen, tot hunne vyanden hebben, zodat zy by het Gericht gene hulp verwachten konden. Zy zouden derhalven verplicht zijn, om alle beledigingen lijdzaem en geduldig te verdragen.

Voorts verbiedt de Godlyke Leeraer in het algemeen, en ten allen tijde, de wraekzucht van byzondere personen. — Het gezegde, *zo wie u op de rechte wang slaet, keert hem ook de andere toe*, geevt geenszins te kennen, dat men de mishandelingen als het ware moet te gemoet lopen, maer het is een spreekwoordelyk voorstel, waerdoor het geduldig verdragen van mishandelingen wordt uitgedrukt, vergel. Jes. L: 6. en Klaegl. III: 30. Het is als of de Heiland zeide: „ bezit uwen geest in zachtmoedigheid, laten 'er, wanneer „ gy beledigd wordt, gene wraekzuchtige voornemens in „ uwe gemoederen opkomen, verdraegt liever de eene mis„ handeling na de andere; wanneer u iemand, by voor„ beeld, op eene honende wijs, eenen slag in het gezicht „ geevt, betoont dan gereed te wezen, om zonder wraek„ zucht, eenen tweeden slag te verdragen; verdraegt niet „ slechts ééne honende mishandeling, maer wanneer 'er „ ook meer smaedheden en mishandelingen volgen, blijvt „ dan even geduldig, en denkt 'er niet eens aen, om kwaed „ met kwaed te vergelden.

40. Ende so yemant met u rechten wil, ende uwen rock nemen, laet hem oock den mantel.

Hier spreekt de Heiland van rechtsgedingen, gewoonlyk *processen* genaemd, en de vonnissen van partijdige Rechteren. *Zo iemand met u rechten wil en uwen rok nemen*, dat is, „ wanneer iemand u in rechten vervolgen wil, en beweert, „ dat uwe rok hem toekome, al is zijn eisch nog zo on-

„ bil-

„ billyk, flaet hem dan niet alleen den gevorderden rok af, „ maer geeft hem meer dan hy begeert, en *laet hem ook* „ *den mantel*."

Niet dat de Heer JEZUS het voeren van rechtsgedingen, in alle gevallen, volstrekt'elyk verboden hebbe, zodat een Christen gene bescherming, tegen geweldenaers, by de Burgerlyke Overheden zou mogen zoeken. Het Christendom beroovt niemand van die rechten en voorrechten, welke hem als mensch en burger toekomen. — Maer 'er wordt wederom bepaeldelyk geoogd op die eerste dagen van het Evangelie, wanneer de waereldlyke Richters, tegen de Christenen, partijdig wezen zouden. Wanneer de partijdige Richter den onbillyken eisch van iemand die den rok van eenen Christen vorderde, voor recht verklaerde, moest zulk een Christen geduldig zijn, en zich gereed betonen, om ook den mantel, wanneer hy gevorderd werd, zonder tegenspreken afteftaen.

Het kan zijn, dat 'er meer byzonder geoogd worde op de wet, Exod. XXII: 25, 26, verbiedende den mantel of het opperkleed te pand te nemen, en dat de Joden ook deze wet misbruikt hebben, door den rok of het onderkleed, omdat MOSE daervan niet gesproken had, te pand te nemen, of hunnen schuldenaren gerichtelyk af te vorderen. Dan zal de Heiland willen zeggen: „ gebeurt het u, dat „ een onmededogend schuldeischer u het onderkleed ge„ richtelyk afvordert, zijt dan geduldig onder deze on„ menschelyke mishandeling, en betoont u gereed, om ook „ het opperkleed, het welk van meerder waerde is, zo „ drae het mogt gevorderd worden, gewillig af te staen."

Hoe het zy, men mag in het algemeen zeggen, dat het raedzamer zy, iets aen eenen onrechtvaerdigen vorderaer af te staen, dan zich bloot te stellen aen het verdriet, de kwellingen, en kosten, welke de rechtsgedingen naer zich slepen. Vooral had dit plaets by de eerste Christenen, die de Richters tot hunne partyen hadden.

41. Ende so wie u sal dwingen, en met geweld noodzaken, één mijle te gaen, gaet met hem twee [*mijlen*].

Het woord door *dwingen* vertaeld, is van Persischen oorsprong, en afkomstig van den naem der Amptenaren, die door de Persische Koningen, toen Judæa onder hun gebied stond, gevolmachtigd waren, om menschen en beesten, tot het doen van heerendiensten, te pressen. „ Wanneer „ iemand u dwingt, wil de Heiland zeggen, om diensten te „ doen, waertoe gy niet verplicht zijt, onderwerpt u ge„ duldig aen zijnen wil, en betoont u bereid om nog meer „ te doen dan hy vordert; daerdoor zult gy uw eigen „ nut meer bevorderen, dan door u tegen zijne onbil„ lyke eischen aen te kanten."

42. Zijt niet alleen dienstvaerdig omtrent zulken, die u in vermogen overtreffen, maer ook weldadig omtrent geringere. (*d*) Geeft den genen die [*yet*] van u bidt, helpt hem naer uw vermogen, ende en keert u niet af van den genen die van u leenen wil, zet hem niet af, door eene gestrenge weigering, maer voldoe aen zijne begeerte, wanneer gy het in het vermogen van uwe hand hebt.

43. Gy hebt, om 'er eindelyk nog een voorbeeld van de verdraeijingen der Wetgeleerden by te voegen, van hen gehoort dat 'er gesegt is, (*e*) Gy sult uwen naesten, uwen volks- en geloovsgenoot lief hebben, ende men heeft 'er, door eene zeer verkeerde gevolgtrekking, bygevoegd, uwen vyant sult gy haten.

De HEER had het wreken en het behouden van toorn met zo vele woorden verboden, Lev. XIX: 18. *Gy zult niet wreken, noch toorn behouden tegen de kinderen uwes volks, maer gy zult uwen naesten lievhebben, als u zelven.* Hier wordt de benaming van *naesten*, met die van *kinderen uwes volks*, verwisseld, en daeruit besloten de Pharizeeuwen, dat de Joden alleen hunne volks- en geloovsgenoten, als hunne naesten, moesten beschouwen en lievhebben, en dat zy alle andere menschen, als hunne vyanden, moesten beschouwen en haten. Tot staving van dit wanbegrip beriepen zy zich op Gods bevelen, om de heidensche inwoners van Kanaan niet

(*d*) Deut. 15: 8. Luc. 6: 35. (*e*) Lev. 19: 18.

niet te ſparen en geheel te verdelgen. *Gy zult alle die volken verteeren*, was het Deut. VII: 16; en ten aenzien der Ammoniten en Moabiten, had de HEER gezegd: *gy zult hunnen vrede en hun beste niet zoeken*, Deut. XXIII: 6. — Maer de gevolgtrekking, dat de Joden alle andere volken als hunne vyanden haten en behandelen moesten, was geheel ongegrond. In de eerstgemelde plaets, ſpreekt de HEER alleen van de oude Kanaaniten; deze hadden, door hunne grouwzame afgoderyen, de verdelging rechtvaerdig verdiend, en de Israëliten waren in dit geval de roede van Gods toorn. In de andere plaets, worden de Ammoniten en Moabiten alleen bedoeld, die nimmer het Joodſche volk mogten ingelijvd worden, ter vergelding van de onheusheden, welke zy den Israëliten op den tocht naer Kanaan hadden aengedaen. Daerenboven de uitdrukkingen, *hunnen vrede en hun beste niet te zoeken*, brengen geenszins het plegen van onophoudelyke vyandelykheden mede, alleenlyk geven zy te kennen, dat de Israëliten met deze volken gene verbintenisſen maken, of hen eenigszins bevoordeelen zouden.

Met verwerping van zulke hatelyke verdraeijingen, predikt de Heiland eene algemeene menſchenlievde.

44. Maer ick ſegge u, (*f*) Hebt uwe vyanden lief, beantwoordt het kwaed, het welk zy u aendoen, met weldaden, ſegentſe die u vervloecken, doet wel den genen die u haten, ende (*g*) bidt voor de gene die u gewelt doen, ende die u vervolgen, dat zy mogen gezegend en vooral bekeerd worden.

45. Op dat gy meugt betonen kinderen en naervolgers te zijn uwes weldadigen en langmoedigen Vaders die in de hemelen is. Want hy, die nimmer moede is van wel te doen, maekt in het uitdeelen van zijne gemeene gunstbewijzen geen onderſcheid. Hy doet ſijne ſonne opgaen over booſe ende goede, ende regent over rechtveerdige ende onrechtveerdige, zodat

(*f*) Luc. 6: 27. Rom. 12: 20. 1 Cor. 4: 15. 1 Petr. 2: 23.

(*g*) Luc. 23: 34. Hand. 7: 60.

ook zijne vyanden in de toeschikking zijner gemeene weldaden deelen. Volgt den weldadigen God na, in het oeffenen van zijne uitgestrekte goedheid.

46. (*h*) Want indien gy lief hebt, die u lief hebben, wat loon hebt gy? en welken byzonderen lov kunt gy verwachten? Doen oock de flechtste menschen, hoedanig de tollenaers gehouden werden, niet het selve? hebben ook deze niet eene byzondere toegenegenheid voor hunne vrienden en weldoeners?

47. Ende indien gy uwe broeders alleen groet en beleevdheid bewijst aen uwe bloedverwanten, en die van uwe denkwijs zijn, wat doet gy boven andere menschen, zelvs boven het flechtste zoort? Doen oock niet de tollenaers alsoo, dat zy achting bewijzen aen hunne naestbestaenden en vrienden? Betoont daerom, dat gy met edeler gevoelens bezield zijt, door weldaden en beleevdheden te bewijzen aen onbekenden, en zelvs aen vyanden.

ך. *Vs.* 48. *schijnt ons eene vermaning te behelzen, byzonder ingericht tot de Apostelen.*

Onzes erachtens heeft de Heiland hier zijne reden wederom tot de Apostelen gewend. Dit schijnt de aert van het voorstel zelve te vorderen. Hier komt by, dat de aenspraek *gylieden* hier stelig is uitgedrukt. Het komt ons daerom zo voor, dat de Heiland nu zijn aengezicht tot de Apostelen, die by hem op den berg waren, gewend, en uit het voorheen beredeneerde, by gevolgtrekking, deze vermaning hebbe afgeleid; *weest dan* GYLIEDEN *volmaekt* enz.

48. Weest dan gylieden volmaeckt, gelijck uw' Vader, die in de hemelen is, volmaeckt is.

De *volmaektheid* van God is oneindig. Het spreekt derhalven van zelvs, dat het voor eindige wezens volstrekt onmogelyk zy, zo volmaekt te zijn, als God volmaekt is. Doorgaens verklaert men het zeggen van den Heiland in dien

(*h*) Luc. 6: 32.

dien zin, dat wy menschen daerna moeten staen, om Gode in zedelyke volmaektheid zo naby te komen, als het, voor onze natuur en bestemming, eenigszins mogelyk is. — Maer dit is de mening niet. De Heer JESUS spreekt hier niet van de oneindige volmaektheid der Godlyke natuur, maer van die volmaektheid, welke God openbaer maekt, in het uitoeffenen van weldadigheid. Dit schijnt ons, uit het verband van zaken, allerduidelykst voort te vloeien. De Joden hadden, over het algemeen, slechts hunne vrienden liev, en aen deze alleen bewezen zy beleevdheden vs. 46, 47. Maer Gods lievde is volmaekt; Hy doet, in de gemeene bedeeling zijner Voorzienigheid, wel aen bozen en goeden. In deze algemeene menschenlievde, moesten vooral de Apostelen, als die anderen een Euangelie zouden prediken, het welk niets anders ademt dan lievde, den weldadigen God, die volmaekt is in lievde, trachten naer te volgen.

Het is derhalven als of de Heiland zeide: „ vermits God „ volmaekt is in lievde, moeten de Christenen zijn voor„ beeld naervolgen, en vooral moet gy, die ik tot mijne „ Discipelen geroepen heb, eene volkomene en algemeene „ lievde, jegens alle menschen zonder onderscheid, open„ baer maken, gelijk de lievde van uwen hemelschen Va„ der volmaekt is, en zich algemeen uitstrekt tot alle „ menschen."

HET VI. KAPITTEL.

H. Met dit Kapittel begint de Heiland wederom, tot de geheele schaer van zijne toehoreren, in het algemeen te spreken.

DEze Berg-Predikatie is, naer den leertrant der Ouden, zodanig ingericht, dat zy niet geschikt zy, om vol-

gens de hedendaegsche regelen, in deelen en onderdelen onderscheiden te worden. Om evenwel onze gedachten en ons geheugen te hulp te komen, dienen wy ook in dit gedeelte der Redevoering eenige onderscheiding te maken. — Alle onze zedelyke plichten worden tot drie hoofdzoorten gebracht, die wy aen God, die wy aen ons zelven, en die wy aen onze naesten verschuldigd zijn. Volgens deze drie hoofdzoorten van zedelyke plichten, kan men ook het overige van deze Redevoering in drie hoofddelen onderscheiden.

A. *Eerst spreekt de Heiland van zulke plichten, welke wy aen God verschuldigd zijn, Kap. VI:* 1-18.
B. *Daerna stelt Hy eenige plichten voor, welke wy omtrent ons zelven betrachten moeten, Kap. VI:* 19-34.
C. *Eindelyk voegt Hy 'er by, hoe wy ons, in deze en gene gevallen, omtrent onze naesten gedragen moeten, Kap. VII.*
A. *Ten aenzien der plichten, welke wy aen God verschuldigd zijn, Kap. VI:* 1-18. *bepaelt zich de Godlyke Leeraer tot drie gewichtige byzonderheden.*
A. Het geven van aelmoessen, vs. 1-4.
B. Het bidden, vs. 5-15.
C. Het vasten, vs. 16-18.

Ten aenzien van deze Godsdienstplichten, bepaelt de Heiland de wijs, op welke zy moeten verricht worden, en dat men hier, gelijk in de gansche Redevoering, wel moet in het oog houden, Hy veroordeelt de huicheling en de uitwendige vertoningen der trotsche Pharizeeuwen.

1. Wacht u, in het geven van aelmoessen, en andere Godsdienstoeffeningen, van de ydele eerzucht der werkheilige Pharizeeuwen. Hebt by voorbeeld acht, dat gy uwe aelmoesse niet en doet, en uwe lievdewerken niet verricht, in het openbaer en voor het oog van de menschen, om van haer gesien, en als weldadige lieden geroemd te worden: anders so en hebt gy geenen loon by uwen Vader, die in de hemelen is, te wachten,

ten. Zulke liefdewerken zouden den Vader van het menschdom, die alle uwe heimelyke beginfelen weet, en lust heeft aen ongeveinsde oprechtheid, niet behagen kunnen.

2. (*a*) Wanneer gy dan aelmoeffe doet, so en laet voor u niet trompetten, om uwe weldadigheid alomme bekend te maken, gelijck de geveynsde gewoon zijn in de Synagogen, ende op de straten te doen, op datse van de menschen ge-eert en toegejuicht mogen worden: Voorwaer segge ick u, Sy hebben haren loon weeh, in die ydele toejuiching, en hebben gene blijken van de Godlyke goedkeuring te verwachten.

De uitdrukking van *voor zich te laten trompetten* schijnt eene zinbeeldige spreekwijs te zijn, te kennen gevende, eenen groten ophef van zijne daden te maken, en zorg te dragen, dat zy alomme bekend worden. — Misschien was de dwaze eerzucht der trotsche Pharizeeuwen zo hoog geklommen, dat zy indedaed op bazuinen lieten blazen, wanneer zy aelmoessen uitdeelden, om de armen by één te roepen, en vooral om eer voor zich zelven te verwerven. Althans 'er heeft in het Oosten nog iets van dezen aert plaets, daer de *Dervisen* eene trompet met zich voeren, om de milddadigheid der gener, die hun aelmoessen geven, bekend te maken.

De *geveinsde*, van welke de Heiland met zo veel verachting spreekt, zijn de Pharizeeuwen. — Het Griekfche woord, waervan ons *Hypocriet* afkomstig is, beteekent eenen toneelspeler, die eenen anderen persoon vertoont, dan hy werkelyk is. Dit woord is derhalven recht geschikt, om eenen huichelaer te beduiden, die zich geheel anders vertoont, dan hy waerlyk gesteld is, die den bedriegelyken schijn heeft van een Godsdienstig mensch, maer met dit alles een ondeugend hart in zijnen boezem draegt.

3. Maer als gy aelmoeffe doet, so laet het in het geheim geschieden, en laet uwe flincke [*hant*] niet weten, wat uwe rechte doet. Verberg uwe weldadigheid niet alleen voor anderen, maer ook, indien het mogelyk ware, voor u zelven.

(*a*) Rom. 12: 8.

Laet uwe slinkehand niet weten, wat uwe rechte doet. Dit is wederom een spreekwoordelyk voorstel, om de diepste geheimhouding uittedrukken. In plaets van roem by anderen over zijne lievdegaven te zoeken, moet men 'er, wanneer zy uitgedeeld zijn, niet eens meer aen gedenken, en vergeten hoe veel men gegeven hebbe.

4. Laten uwe lievdewerken met alle mogelyke geheimhouding geschieden. Op dat uwe aelmoesse in 't verborgen zy: ende uwe Vader, die in 't verborgen siet, en alles weet, wat 'er in onze harten omgaet, die sal 't u, wanneer gy op de rechte wijs gegeven hebt, in den dag der algemeene verantwoording, in 't (*b*) openbaer vergelden.

B. *Vs.* 5-15 *spreekt de Heiland van het bidden.*

α. Hy veroordeelt twee misbruiken, vs. 5-8.

a. Vooreerst de uiterlyke vertoning van meer dan gemeene Godsdienstigheid, vs. 5, 6.

b. Vervolgens eene langdradige opeenstapeling van ydele woordenklanken, vs. 7, 8.

5. Ende wanneer gy bidt, so en sult gy niet zijn gelijck de geveynsde, die eene uiterlyke vertoning van Godsdienstigheid maken, waerin het hart geen deel heeft: want die plegen geerne in de Synagogen, ende op de hoecken der straten, alwaer verscheidene wegen zamenlopen, staende te bidden, op dat sy van de menschen, die slechts over het uiterlyke kunnen oordeelen, mogen gesien worden. Voorwaer ick segge u, dat sy haren loon wechhebben, in de ydele toejuiching van menschen, welke zy bedrogen hebben, en behalven dit hebben zy niets meer, en althans gene blijken van de Godlyke goedkeuring, te verwachten.

6. Maer gy, elk die mijn naervolger en leerling wezen wilt, wanneer gy bidt, en doet het dikwijls, (*c*) gaet in uwe binnenkamer; ende uwe deure gesloten

(*b*) Luc. 14: 14. (*c*) 2 Kon. 4: 33. Hand. 10: 4.

ten hebbende, om in het ſtille eenzame te verkeeren, bidt uwen Vader, die in 't verborgen is, en u aldaer zo wel ziet en hoort, als op de openbare plaetſen. Wanneer gy dan op de rechte wijs bidt, zult gy gunstig verhoord worden, ende uw' Vader, die in 't verborgen ſiet, hoe uw hart geſteld zy, ſal 't u in 't openbaer vergelden, door u te vereeren met de kennelykſte blijken van zijne gunst, en daeruit zullen anderen kunnen opmaken, dat gy een voorwerp zijt van Gods onderſcheidende lievdezorg.

7. Ende als gy bidt, (*d*) ſo en gebruyckt geen ydel verhael of nutteloſe opéénſtapeling van woorden, gelijck de Heydenen, die den waren God niet kennen, gewoon zijn te doen: want ſy meynen, dat ſy door hare veelheyt van woorden ſullen verhoort worden, en hierin worden zy, door de geveinsde Pharizeeuwen, die zich alleen aen het uiterlyke vergapen, gretig naergevolgd.

8. Wordet dan, gy mijne toehorers, die tot nog toe het uitſluitend voorrecht geniet, om het volk van Gods byzonder eigendom te zijn, haer niet gelijck, in het opéénſtapelen van ydele woordenklanken: want uw' Vader, voor wiens alziende oogen alle dingen naekt en geopenbaerd zijn, weet wat gy van noode hebt, eer gy hem biddet.

β. By deze gelegenheid geevt de Heer JESUS *een voorſchrivt van een volmaekt gebed, het welk tot het algemeen gebruik van alle Christenen, door alle eeuwen henen, geſchikt is,* *vs.* 9-13.

9. Ik zal u by deze gelegenheid, om u te leeren wat en hoe men bidden moet, een voorſchrivt van een gebed geven, om het zelve niet alleen woordelyk te gebruiken, maer ook daernaer uwe gebeden in te richten. Gy dan biddet aldus: (*e*) Onſe Vader, die de Vader zijt van alle menſchen in de natuur, en der gelovigen in het byzonder, door

(*d*) 1 Kon. 18: 26. Jeſ. 1: 15. (*e*) Luc. 11: 2.

de genade, wy naderen tot u met eenen diepen eerbied, maer ook tevens met een kinderlyk vertrouwen. Gy toch die in de hoogste hemelen woont, en aldaer op den throon van uwe heerlykheid gezeten [*zijt*], kunt van alle redelyke wezens nooit genoeg geëerbiedigd worden, en wy hebben alle mogelyke gronden van een vrymoedig vertrouwen, daer Gy ons, als de Almachtige uit den hemel, als uit uwe schatkamer, alles goeds kunt, en, als een genadig Vader, wilt schenken. Dat alle uwe oneindige Volmaektheden, door alle verstandige wezens, gekend, geëerbiedigd, en geroemd worden; Uw naem werde ten dien einde geheyligt. Verlicht onze verstanden tot de rechte kennis, en eerbiedige erkentenis van alle de volkomenheden uwer oneindige natuur, byzonder van die Volmaektheden, welke in uwen naem van *Vader* liggen opgesloten, en welke Gy daerin allerduidelykst geopenbaerd hebt, dat Gy de genadige Vader van zondaren wilt zijn en worden.

10. Uw Koninckrijcke, het geestelyk Koningrijk, het welk Gy nu eerlang in nadruk zult oprichten, kome en worde hoe langs zo meer onder het menschdom uitgebreid. Mogt die Koning, welken Gy gezalvd hebt over Zion, den berg van uwe heiligheid, zijne heerschappy uitbreiden tot aen de einden der aerde. Geev ons, en allen menschen, onderdanen te zijn of te worden van dat geestelyk Koningrijk, en deel te hebben aen deszelvs zalige voorrechten. Leer ons Uwe wille, welke Gy ons in uwe Openbaring hebt voorgeschreven volvaerdig en blymoedig te gehoorzamen. Geev ons, en allen menschen, het voorbeeld der Heilige Engelen, die de stem van uw woord volmaekt en bestendig gehoorzamen, zo veel het met onze natuur en bestemming overeenkomt, yverig naer te volgen, op dat zo doende uw wille geschiede, gelijck in den hemel door de Engelen, [*alsoo*] oock op der aerden door de menschen.

11. Verzorg ons gunstig van alles, wat wy tot onderhoud van dit tijdelyk leven nodig hebben. Verleen ons een gunstig en genoegzaem deel der aerdsche zegeningen. Ons dagelickſch broot, het brood, *het welk tot ons bestaen nodig is*, geeft ons heden, en elken dag.

12. Ende

12. Ende scheldt ons alle onze misdaden kwijt. Zonder dit, zouden ons de aerdsche zegeningen niet kunnen baten. Onze misdaden zijn ontelbaer vele, maer uwe barmhartigheid is oneindig groot; vergeeft ons, bidden wy daerom wel in ootmoed, maer tevens met eene gelovige vrymoedigheid, onse menigvuldige schulden, gelijck oock wy vergeven onsen schuldenaren, die ons beledigd hebben.

13. Bewaer ons voor struikelingen, immers voor grote afdwalingen. Ende en leydt ons niet in versoeckinge, dat wy niet komen mogen in zulke omstandigheden, in welke wy tot het kwaed zouden verleid worden; en zo wy in dezelve komen, sterk Gy ons dan door uwe genade, opdat wy niet van den rechten weg afwijken; maer verlost ons van den (*f*) boosen, den opperſten der bose geesten, en zijne listige omleidingen. Dit alles begeeren wy van U, lievderijk Vader, met vertrouwen, dat Gy ons gunstig verhoren zult: Want uw' is het Koninckrijcke, het welk zich onbepaeld uitstrekt over alle geschapene wezens, ende de eeuwige kracht van een oneindig Alvermogen, ende de onnadenkelyke heerlickheyt van oneindige Volmaektheden, waervan u de roem toekomt in der eeuwigheyt, Amen. Deze zijn de oprechte begeerten van onze harten, welke wy niet alleen wenschen, maer ook vertrouwen, dat zy gunstig zullen vervuld worden; het zy zo!

γ. Vs. 14, 15. verklaert de Heiland nader, waerom Hy, by de vijfde bede, deze woorden gevoegd had, „gelijk „ook wy vergeven aen onze schuldenaren."

14. Ik heb u onder anderen leeren bidden, om vergeving van uwe zonden, en 'er by te voegen *gelijk ook wy vergeven onzen schuldenaren.* Dit byvoegsel dient, om u geduurig te herinneren, dat gy elkanderen verdragen en vergeven moet, en daerdoor doen blijken, dat uwe harten van den ouden zuurdeesem gezuiverd zijn. (*g*) Want indien gy den menschen, die u beledigd hebben, uit een hart, het welk

(*f*) Matth. 13: 19. (*g*) Marc. 11: 25. Coloss. 3: 13.

gereinigd is, in de gehoorzaemheid der waerheid, door den Geest, tot ongeveinsde broederlievde, hare misdaden vergeeft, welke zy tegen u begaen hebben, so sal uwe hemelsche Vader, die de lievde zelve is, oock u vergeven, en uwe veelvuldige misdaden genadig kwijtschelden.

15. (*h*) Maer indien gy den menschen, die u in alles gelijk zijn, hare misdaden niet en vergeeft, so en sal oock uwe Vader, die zo oneindig ver boven u verheven is, uwe misdaden niet vergeven.

C. Vs. 16-18. *handelt de Heiland over het vasten.*

16. (*i*) Ende wanneer gy uit een Godsdienstig beginsel vast, om u voor den HEER te verootmoedigen, volgt dan het voorbeeld der huichelaren niet naer, neemt gene nare en afzichtige houding aen, toont geen droevigh gesichte, gelijck de geveynsde gewoon zijn te doen, op dat de menschen hun, van wegen hunne Godsdienstigheid, eene byzondere achting zouden toedragen: want sy mismaken hare aengesichten, en vertonen een bedrukt gelaet, op dat sy van de menschen mogen gesien en geprezen worden, als sy vasten. Voorwaer ick segge u, dat sy haren loon wechhebben, in die ydele toejuiching, en dat zy gene blijken van de Godlyke goedkeuring te verwachten hebben.

17. Maer gy, als gy in waren ootmoed vast, draeg dan zorg, dat het de menschen niet eens opmerken, salft zelvs uw hooft, met welriekende oly, gelijk men in de dagen van blijdschap gewoon is te doen, ende wascht uw aengesichte, in plaets van het zelve met asche te bezoedelen, ten blijke dat gy geen eer en roem zoekt by menschen.

18. Op dat het van de menschen niet eens gesien en opgemerkt werde als gy vast, maer alleen van uwen alwetenden Vader, die in 't verborgen is en alles ge-

de-

(*h*) Matth. 18: 35. Jac. 2: 13. (*i*) Jes. 58: 3. Matth. 9: 14. Marc. 2. 18. Luc. 5: 33.

deſlaet wat 'er, in de heimelykſte plaetſen van afzondering, geſchiedt; ende uw' Vader, die uwe verootmoediging in 't verborgen ſiet, ſal 't u, in den groten dag der algemeene verantwoording, in 't openbaer vergelden.

B. *Vs. 19-34. ſtelt de Heiland de plichten voor, welke wy omtrent ons zelven betrachten moeten. — Hy veroordeelt twee hoofdmisdaden.*

A. De gierigheid, vs. 19-24.

B. De onnodige en kwellende zorgen voor het toekomende vs. 25-34. *Uit kracht van tegenſtelling, prijst derhalven de grote Leeraer eene dankbare vergenoegdheid aen.*

19. Laet het toch uwe hoofdbedoeling niet wezen, om eenen groten overvloed van tijdelyke goederen by een te ſchrapen. Zy zijn immers vergangelyk, en kunnen u geen nut doen, in het volgend leven. Vergadert u daerom (*k*) geen ſchatten op der aerden, daerſe de motte ende roeſt, als een invretende kanker, verteert en verderft, ende daer de dieven doorgraven ende ſtelen.

20. Maer (*l*) vergadert u ſchatten, beyvert u om deel te hebben aen de zalige voorrechten, welke na dit leven genoten worden in den hemel, daerſe noch motte noch roeſt en verderft, ende daer de dieven niet en doorgraven, noch en ſtelen.

21. Want waer uwe ſchat is, daer ſal oock uw herte zijn. De neigingen der menſchen ſtrekken zich altoos uit naer dat gene, het welk zy als het dierbaerſte beſchouwen. Wanneer gy derhalven de aerdſche ſchatten als uw hoogſte goed aenmerkt, zullen zich ook alle uwe neigingen ſlechts, tot het aerdſche en het vergangelyke, bepalen.

Een Christen kan ook door geoorloovde middelen rijk worden, en zich ſchatten vergaderen op de aerde. De rijkdom is mede een zegen, en het geld is tot eene ſchaduw,

(*k*) Spr. 23: 4. Hebr. 13: 5. Jac. 5: 1. (*l*) Luc. 12: 33. 1 Tim. 6. 19.

Pred. VII: 12. Het wijst zich derhalven van zelfs, dat onze grote Meester alleen het bestaen van zulke menschen veroordeele, die den aerdschen rijkdom voor hun hoogste goed houden, en het goud tot hunnen God stellen. Als het vermogen overvloedig aenwast, zet 'er het hart niet op, zegt daerom de Dichter, Ps. LXII: 11.

22. Dat toch elk van mijne naervolgers de aerdsche goederen in het rechte daglicht beschouwe, en niet boven derzelver waerde schatte. De keerse des lichaems is (m) de ooge, door middel van het oog kan de mensch zien, en waernemen waer hy zijnen voet zette; indien dan uwe ooge eenvoudigh helder en wel gesteld is, so sal uw geheel lichaem verlicht wesen, zodat gy overal zien kunt, werwaerds gy u heen begeevt.

23 Maer indien uwe ooge boos, ongesteld en met een staer betogen is, so sal geheel uw lichaem duyster zijn. Wanneer uw oog of geheel niet, of immers niet recht kan zien, zult gy overal in de duisternis verkeeren. Even nu zo is het ook gelegen met het verstand, het welk het oog der ziele is. Indien dan het licht van het verstand, dat in u is, duysternisse is, beneveld door verkeerde bevattingen en vooroordeelen, hoe groot [*sal*] de duysternisse [*selve zijn*]? Wanneer het licht van uw verstand beneveld is, zodat gy het ware en het goede, van het valsche en het bose, niet kunt onderkennen, wat moet 'er dan niet eene duisternis van onkunde en verkeerdheid plaets hebben, in alle uwe handelingen? Wanneer gy de aerdsche schatten als uw hoogste goed beschouwt, is uw verstand beneveld, en het kan niet anders zijn, of uwe wilsneigingen en handelingen zullen verkeerd wezen.

24. Daerenboven sluit de lievde tot de aerdsche goederen de lievde tot God uit. Niemand kan te gelijk een afgodendienaer en een aenbidder van den waren God wezen. (n) Niemant en kan twee heeren, die strijdige belangen hebben, te gelijk dienen: want of hy sal den eenen haten, ende den anderen liefhebben; of hy sal den eenen

(m) Luc. 11: 34. (n) Luc. 16: 13.

eenen aenhangen en getrouw blijven, ende den anderen verachten en hem den dienst opzeggen. Gy en kont niet Gode dienen ende den Mammon, of het goud te gelijk. Die zijn hart op aerdsche goederen zet, en het goud tot zijnen God maekt, ontrekt zich aen den levendigen God, en zegt Hem den dienst op.

Het woord *Mammon* beteekent by de Syriers rijkdommen.

25. (*o*) Daerom, opdat gy uwe harten niet te zeer vasthecht aen de aerdsche goederen, segge ick u: Zijt niet, op eene angstvallige wijs, besorgt voor uw bestaen in het leven, wat gy eten, ende wat gy drincken sult, wanneer uw tegenwoordige voorraed verteerd is, noch voor uw lichaem, waer mede gy u kleeden sult, wanneer de klederen, welke gy aen hebt, versleten zijn. Niet dat ik eene gematigde zorg, voor de behoevten van dit leven, en het aenwenden van betamelyke middelen, zou afkeuren; maer ik veroordeel alle onmatige en angstvallige zorgen, welke met het vertrouwen op God niet bestaen kunnen. Is het leven niet meer dan het voedsel, ende het lichaem dan de kleedinge? en moogt gy dan niet gemoedigd vertrouwen, dat God, die u het leven geschonken, en uw lichaem geformeerd heeft, u ook van voedsel en kleding gunstig verzorgen zal? Of zou Hy, die het meerdere geevt, het mindere onthouden?

26. (*p*) Aensiet de vogelen des hemels, die daer henen vliegen, met opmerking, en herinnert u, dat sy niet en zaeyen, noch en maeyen, noch en versamelen in de voorraed schueren, om voedsel voor den toekomenden tijd op te leggen, ende uw' hemelsche Vader voedt [*nochtans*] deselve, zorg dragende, dat zy het nodige tot hun onderhoud vinden kunnen, en gaet gy deselve niet [*seer*] veel te boven? zijt gy niet veel voortreffelyker wezens dan de vogels? en zou dan de goedertieren God, in zijne gunstige Voorzienigheid, niet voor u zorgen?

(*o*) Ps. 37: 5. ende 55: 23. Luc. 12: 22. Phil. 4: 6. 1 Tim. 6: 8. 1 Petr. 5: 7. (*p*) Job 39: 3. Psalm 147: 9.

Terwijl de Heiland gewoon was, zijne redenen van voorkomende zaken en gelegenheden te ontleenen, mag men denken, dat 'er op dezen tijd eenige vogels gins en herwaerds henen vlogen, en dat de grote Leeraer met den vinger op dezelve gewezen hebbe.

27. De angstvallige zorgen zijn geheel nutteloos; zy kwellen de ziel, zonder het minste voordeel aen te brengen. Wie doch van u kan met besorgt te zijn, en, met alle zijne bekommeringen, één elle tot sijne lengte toedoen. Kunt gy daerdoor uw lichaemsgestalte langer maken, of uwen levenstijd, waervan de duuring by God bepaeld is, één uur uitrekken?

28. Ende wat zijt gy besorgt voor de kleedinge? Aenmerckt de lelien des velts, die daer in het wilde voor ons staen, hoe sy wassen: sy en arbeyden niet, noch en spinnen niet, om zich een heerlyk opperkleed te verschaffen.

29. Ende ick segge u, dat oock de machtige Koning Salomon, die zulke onnoemelyke schatten bezat, wanneer hy in alle sijne heerlickheyt, met zijne prachtige staetsiekléderen, was uitgedost, niet en is bekleedt geweest gelijck één van desen.

Denkelyk heeft de Heiland wederom met den vinger gewezen op eenige veldlelien, die aldaer in het wilde groeiden. — Wanneer de Oostersche Vorsten in staetsie verscheenen, waren zy uitgedost in witte rokken van het allerfijnste weevsel. De staetsiekléderen van SALOMO waren zekerlyk, naer evenredigheid van zijnen groten rijkdom, by uitnemendheid kostbaer en kunstig. Maer evenwel zy konden, in zuivere witheid, en in fijnheid van weevsel, op verre na niet halen by de veldlelien.

30. Indien nu Godt het gras des velts, met de bloemen, welke daer onder wassen, dat heden is ende morgen, met het onkruid, afgemaeid, en in den oven geworpen wort, om alles te gelijk te verbranden, alsoo bekleedt en vercieit, en sal hy u, die veel voortreffelyker wezens zijt, niet veel meer [*kleeden*], gy kleyngeloovige, die door uwe angstvallige zorgen betoont, dat gy

geen

geen genoegzaem vertrouwen hebt op de Godlyke Voorzienigheid?

31. Daerom en zijt niet angstvallig besorgt, uit een ongelovig wantrouwen, seggende: Wat sullen wy eten? of wat sullen wy drincken? of waer mede sullen wy ons kleeden? hoe zullen wy aen alle de behoevten van dit leven komen?

32. Want alle dese dingen soecken de Heydenen, die den waren God niet kennen, met groten yver, en met inspanning van alle hunne vermogens. De dingen van den tijd zijn de eenige voorwerpen van hunne gedachten en bekommering. Onderscheidt u toch van de blinde heidenen, en betoont dat gy edeler begrippen hebt, omtrent Gods goedheid en gunstige voorzorg. Gy hebt alle mogelyke gronden van vertrouwen op Gods Voorzienigheid: want uwe hemelsche Vader weet, dat gy alle dese dingen behoeft, en Hy zal wel zorg dragen, dat gy daer aen geen gebrek hebt.

33. (q) Maer uwe overleggingen en zorgen moeten zich bepalen tot veel verhevener voorwerpen; soeckt eerst en voor alle andere dingen het Koninckrijcke Godts, staet 'er naer, om deel te hebben aen deszelvs zalige heilgoederen, ende zoekt daertoe sijne gerechtigheyt, die eeuwige gerechtigheid, welke Hy verordineerd heeft, dat door den MESSIAS zal worden aengebracht; ende alle dese mindere dingen, welke tot onderhoud van dit tijdelyk leven behoren, sullen u toegeworpen, en als een toegivt of overmaet gunstig toegeschikt worden.

De spreekwijs is ontleend van eenen koper, die boven de bedongen waren, nog iets, by wijs van overmaet, tot een toegivt ontfangt.

34. Zijt dan niet angstvallig besorgt tegen den dag van morgen, en nog veel minder tegen vele volgende jaren. Gy zoudt uwen geest nutteloos kwellen: want de morgen sal voor het sijne sorgen, de dag van morgen zal wederom zijne zorgen medebrengen, en morgen zal het

(q) 1 Kon. 3: 13. Psalm 37: 25. ende 55: 23.

vroeg genoeg zijn, om te zorgen voor het gene gy alsdan nodig hebt; [*elcke*] dagh heeft genoegh aen sijn selfs quaet, ieder dag heeft zijn eigen deel van moeite en zwarigheden, en waerom zoudt gy dan de zorgen van elken dag, door vooruitloopende bekommeringen, vermeerderen?

Vs. 25-34. veroordeelt de Heer JESUS de angstvallige zorgen, welke het gelovig vertrouwen op Gods gunstige Voorzienigheid uitsluiten. Het wijst zich toch van zelvs, dat alle zorgen, voor de behoeften van dit leven, geenszins worden afgekeurd. Wy zijn als redelyke wezens verplicht, gepaste middelen by de hand te nemen, om een toekomend goed te verkrijgen, of een dreigend kwaed af te keeren. Zonder dit zouden alle kunsten en bezigheden dezes levens, met alle openbare en byzondere belangen, geheel verwaerloosd worden. Trouwens het is, uit het beloop van 's Heilands redeneering, klaer genoeg, dat Hy bepaeldelyk het oog hebbe op zulke zorgen, welke een wantrouwen op het bestuur der Voorzienigheid insluiten, vergel. vs. 26; op nutteloſe zorgen, met welke wy niets kunnen vorderen, verg. vs. 27; op zulke zorgen, waerdoor men de goederen van dit leven hoger waerdeert, dan den dienst van God en de eeuwige dingen, vergel. vs. 33; met één woord zulke zorgen, als met welke zich de blinde heidenen kwellen, die gene kennis hebben van den waren God en zijne gunstige Voorzienigheid, vergel. vs. 32. — Ook leert ons de Heilige Schrivt, dat wy naerstig arbeiden moeten, om iets voor het toekomende te verkrijgen, Eph. IV: 28. 1 Thess. IV: 11.

Voor het overige is het my vry bedenkelyk voorgekomen, of de Heiland deze vermaning tegen de angstvallige zorgen, vs. 25-31, niet bepaeldelyk aen zijne Apostelen gedaen hebbe. — By deze, die huis, vrienden, en kostwinning verlaten hadden, om JESUS te volgen, konden zeer geredelyk de bekommerende gedachten opkomen: *wat zullen wy eten? wat zullen wy drinken? en waermede zullen wy ons kleeden?* Voor dezen zou de Voorzienigheid op eene meer byzondere wijs zorgen. Deze waren geroepen tot zeer edele verrichtingen, om de leer van JESUS en zijn Koningrijk voort te plan-

planten; en daerin moesten zy zich, door de zorgvuldigheden van dit leven, niet laten verhinderen. Ook richt de Heiland zijne tael tot *kleingeloviger* vs. 30. Deze benaming, welke een oprecht geloov, schoon in geringen trap, veronderstelt, was zekerlyk niet toepasselyk op alle des Heilands toehoreren, onder welke 'er zeer vele waren, die Hem ongelovig verworpen hebben. Voeg 'er by, dat de Heer JESUS meermalen gewoon was zijne Apostelen met den naem van *kleingeloviger* aen te spreken, vergel. Matth. XIV: 31. XVI: 8.

HET VII. KAPITTEL.

C. De Godlyke Leeraer spreekt ook van de plichten, welke wy omtrent onze naesten betrachten moeten. Hy bepaelt zich tot het lievdeloos oordeelen, als de vuile bron van veelerlei kwaed, vs. 1-5.

1. (*a*) EN oordeelt niet lievdeloos, over de zedelyke gesteldheid en de daden van uwen evenmensch, door zijne handelingen aen verkeerde beginselen en kwade oogmerken toe te schrijven, gelijk de Pharizeeuwen gewoon zijn te doen, op dat gy niet van God, den eeuwigen Richter, op eene gestrenge wijs geoordeelt en wort, volgens de wet der wedervergelding.

2. (*b*) Want met welck oordeel gy oordeelt, sult gy geoordeelt worden: ende met welcke mate gy metet, sal u wedergemeten worden. Naermate gy lievderijk of lievdeloos, in uwe oordeelen, omtrent uwe naesten verkeert, hebt gy eene evenredige behandeling, van den opperften Richter, die behouden en verderven kan, te verwachten.

(*a*) Luc. 6: 37. Rom. 2: 1. 1 Cor. 4: 3, 5. (*b*) Marc. 4: 24. Luc. 6: 38.

3. Zulk een lievdeloos beſtaen is grotelyks te veroordeelen. (c) Ende, om de zaek met eene gelykenis op te helderen, wat ſiet gy den ſplinter die in de ooge uwes broeders is, maer den balck die in uwe ooge is, en merckt gy niet?

Een ſplinter te zien in het oog van zijnen broeder, en eenen balk in zijn eigen oog niet te bemerken, is een ſpreekwoordelyk voorſtel, het welk eigenaertig dat ſlag van menſchen afteekent, die de geringſte gebreken van hunne naesten als met een vergrootglas beſchouwen, en uit een lievdeloos beginſel geſtreng beoordeelen, terwijl zy blind zijn voor hunne eigene gebreken, dezelve over het hoofd zien en verſchonen, offchoon zy, in vergelyking van die hunner broederen, zo veel groter zijn, als een balk groter is dan een ſplinter. Zulk eene handelwijs is de vrucht van eene verdorvene eigenlievde, welke niets anders dan vyandſchap tegen de naesten kan voortbrengen, en dit was het heerſchend karakter der Pharizeeuwen.

4. Of, hoe, met wat recht en onder welken ſchijn, ſult gy tot uwen broeder ſeggen, Laet toe dat ick den ſplinter uyt uwe ooge uytdoe; vergun my, dat ik u deze of gene zwakheid onder het oog brenge, en u het onbetamelyke daervan aentone, ende ſiet daer is een balck in uwe ooge, gy zelvs begaet veel groter misſlagen. Wat zou dit voor eene onbeſchaemdheid wezen?

5. (d) Gy geveynſde, die op deze wijs te werk gaet, werpt eerſt den balck uyt uwe ooge, begint met u zelven te verbeteren, doet eerst afſtand van de ſchromelyke boosheden, aen welke gy zelvs ſchuldig ſtaet, ende dan ſult gy beſien, om den ſplinter uyt uwes broeders ooge uyt te doen; dan zal het eerst tijd worden, om de geringe gebreken van uwen broeder te beſtraffen.

Volgens de opgegeven uitbreiding, en de gewone verklaring, beſtraft de Heiland vs. 1-5. maer ééne misdaed, het lievdeloos beoordeelen van andere menſchen. Maer 'er is die menen, dat wy hier twee onderſcheidene vermaningen

(c) Luc. 6: 41, 42. (d) Spr. 18: 17.

gen ontmoeten, de eerste om zich aen zijne beledigers niet te wreken vs. 1, 2; de andere om zijnen naesten niet lievdeloos te veroordeelen, vs. 3-5. — Dan zal het woord *oordeelen* vs. 1 te kennen geven, zijn eigen richter te zijn, zich zelven recht te verschaffen, door zich aen zijnen belediger te wreken, zodat de mening zy. „ Zijt nimmer uwe „ eigen richters, wanneer gy beledigd wordt, wreekt u „ niet aen de zulken, die u mishandelen, opdat God, de rechtvaerdige Richter, zich ook, volgens de wet der wedervergelding, aen u niet wreke."

*). *Vs. 6. heeft de Heiland, onzes erachtens, zijne tael bepaeldelyk gericht tot zijne Apostelen, hen vermanende, dat zy, in het voorstellen van de leer des Euangeliums, met een oordeel des onderscheids zouden te werk gaen.*

6. (*e*) En geeft het heylige den honden niet, noch en werpt uwe peerlen niet voor de swijnen: op dat sy niet t' eeniger tijt deselve met hare voeten en vertreden, ende [*haer*] omkeerende u en verscheuren.

Dit geheele voorstel is verbloemd en spreekwoordelyk. — Eene en dezelvde zaek wordt door twee verschillende woorden uitgedrukt, om dezelve meer treffende voor te dragen. *Het heilige den honden te geven* zegt, in den zakelyken zin, het zelvde, als de *paerlen voor de zwijnen te werpen. Honden en zwijnen* beteekenen dezelvde personen, en het gene in de eerste uitspraek het *heilige* heet, wordt in de andere door *paerlen* uitgedrukt. — De *honden* en de *zwijnen* waren by de Joden, onder alle de onreine dieren, de afschuwelykste. In het zinbeeldige, hebben wy te denken aen menschen, die alles wat heilig is verachten, en in zo ver aen de *zwijnen* gelijk staen, die zich in den drek vermaken; aen menschen die anderen aengrimmen, mishandelen, en als bijten, gelijk de *honden* doen. Onder den naem van het *heilige* en de *paerlen*, bedoelt de Heer JESUS de waerheden van het Euangelium,

(*e*) Spr. 9: 8. ende 23: 9.

welke, van wegens derzelver hartreinigende kracht, met het hoogste recht het *heilige* genaemd, en, om derzelver innerlyke en bestendige waerde, eigenaertig by *paerlen* vergeleken worden. — Dit *heilige* en deze *paerlen* moesten de Apostelen *niet geven of voorwerpen* aen spotters en hardnekkige vyanden der waerheid, die betoonden, dat zy in het kwaed verhard en ten eenemael onverbeterlyk waren.

Dit zou en onbetamelyk en hoogstgevaerlyk wezen. Onbetamelyk, vermits de Apostelen dusdoende aenleiding zouden geven, dat de dierbare waerheden van het Euangelium bespot, veracht en gelasterd wierden; gevaerlyk, omdat zy even daerdoor zich zelven, zonder vooruitzicht van nut te doen, allerlei vervolgingen zouden op den hals halen. Daerom voegt 'er de Heiland by, *opdat zy* de zwijnen namelyk, *niet ter eeniger tijd dezelve* paerlen *met hunne voeten vertreden*, *ende* de honden *zich omkeerende u verscheuren*.

De hoofdsom der zake is derhalven, dat de Apostelen, die zich nimmer over de dierbare leer van het zalig Euangelie schamen moesten, maer dezelve, by alle gepaste gelegenheden, openlyk en vrymoedig prediken, evenwel met een oordeel des onderscheids hadden te werk te gaen, en zich te wachten, dat zy, door eenen ontijdigen en onberedeneerden yver, gene aenleiding gaven, dat hunne leer gesmaed en gelasterd wierd, en dat zy zich zelve, zonder noodzake, aen vervolgingen bloot stelden.

I. *Na deze vermaning aen zijne Apostelen, wendt zich de Heiland wederom tot de scharen*, *vs.* 7—

A. *Eerst spreekt Hy van de vrucht des gebeds, verzekerende dat God de gelovige gebeden gunstig verhoren zal,* *vs.* 7-11.

Dat dit voorstel tot de geheele menigte was ingericht, blijkt allerduidelykst uit vs. 11, *indien gy die boos zijt* enz. De Heiland was gewoon zijne Apostelen *kleingelovigen*, maer niet *bosen* te noemen. Het kan zijn, dat zommigen onder de scharen thans in eene biddende gestalte zaten, verrukt door het nadrukkelyke en verhevene van 's Heilands leer,

en

en dat Hy daeruit aenleiding genomen hebbe, om de gezegende vruchten van een Gode aengenaem gebed voor te stellen, zeggende: *bidt en u zal gegeven worden enz.*

7. (*f*) Biddet, ende u sal gegeven worden: soecket, ende gy sult vinden: kloppet, ende u sal open gedaen worden.

Door de opéénstapeling der bewoordingen *bidden*, *zoeken*, en *kloppen*, wil de Heiland de noodzakelykheid van het gebed aenwijzen. Wanneer iemand, die iets verloren heeft, gene moeite doet om het te *zoeken*, kan hy gene verwachting hebben, dat hy het *vinden* zal Wanneer iemand, voor eene gesloten deur staende, niet *klopt*, kan hy niet verwachten, dat *hem zal opengedaen worden.* Even zo, wil de Heiland zeggen, heeft iemand, die niet *bidt*, niet te wachten dat *hem zal gegeven worden.* Maer daerenboven zijn deze spreekwijzen ook recht geschikt, om ons de eigenschappen van een Gode behaeglyk gebed onder het oog te brengen; zal men op de rechte wijs *bidden*, dan moet het een *zoeken* en een *kloppen* wezen.

Voor het overige moet men wel in het oog houden, dat de Heiland hier byzonder het *bidden om de genade van den Heiligen Geest* bedoele. Dit blijkt allerduidelykst zo uit vs. 11, als de uitdrukkelyke verklaring, in de gelijkluidende plaets by Lucas, Kap. XI.

Bidt, zegt de Goddlyke Leeraer, *en u zal gegeven worden.* Volgens de kracht en het gebruik van het grondwoord, zegt hier het *bidden*, nederig en ootmoedig, maer tevens met vrymoedigheid, om de genade van den Heiligen Geest te verzoeken. — Dit bidden moet niet slechts de begeerte van eenen luiaert, maer van eenen *zoeker* zijn. Deze uitdrukking sluit in zich eene bewustheid, dat wy zeker goed missen, en eene levendige overreding van het belang, het welk wy by de begeerde zaek hebben, als mede het yverig aenwenden van die middelen, met welke God beloovd heeft de genade van zijnen Heiligen Geest te willen paren. — Dit bidden moet

(*f*) Matth. 21: 22. Marc. 11: 24. Luc. 11: 9. Joh. 14: 13. ende 16: 24 Jac. 1: 5, 6. 1 Joh. 3: 22. ende 5: 14.

ook een *kloppen* zijn, men moet met vrymoedigheid en vertrouwen by den HEER aenhouden, tot dat Hy ons gezegend hebbe. — Zulk een gebed zal niet vruchteloos wezen. *Bidt*, zegt de Heiland, *en u zal gegeven worden*, *zoekt en gy zult vinden*, *klopt en u zal opengedaan worden.*

8. (*g*) Want een yegelick, wie hy ook wezen moge, niemand uitgezonderd, dien het waerlyk om de genade van den Heiligen Geest te doen is; een iegelyk, die daerom bidt, die ontfangt: ende die soeckt, die vindt: ende die klopt, dien sal open gedaen worden. God zal hem zijne begeerte gunstig schenken: want 'er ligt, uit kracht der Godlyke beloften, een onverbreekbaer verband, tusschen bidden en ontvangen, zoeken en vinden, kloppen en opendoen.

9 Trouwens men mag hier van het mindere tot het meerdere, van het gedrag der aerdsche Vaderen, tot dat van den hemelschen Vader, redeneeren. Ofte wat mensche is 'er onder u, die alle gevoelens van menschelykheid niet heeft afgelegd, so sijn hongerige sone hem soude ootmoedig verzoeken, en zelvs ernstig bidden om broot, die hem eenen steen sal geven?

10. Ende so hy hem om een visch soude bidden, die hem een slange sal geven? Zou een vader onder de menschen zo ontaert kunnen wezen, dat hy aen zijnen zoon, die hem om brood tot zijn voedsel verzocht, iets schadelyks zou ter hand stellen? zou iemand, die zich zo gedroeg, nog den naem van mensch en vader verdienen?

11. Indien dan gy, (*h*) die van natuure boos, en, uit hoofde van uwe aengeboren verdorvenheid, tot allerlei kwaed geneigd zijt, weet en door eene natuurlyke drivt wordt aengezet, uwen kinderen goede gaven en zaken, welke hun nuttig zijn, te geven; hoe veel te meer sal uwe Vader, die in de hemelen is, bezittende eene oneindige goedheid, met een onbeperkt Alvermogen, goede [*gaven*], en byzonder de gaven van den Heiligen Geest, geven den genen diese van hem bidden? De hemelsche

(*g*) Spr. 8: 17. Jer. 29: 12. (*h*) Gen. 6: 5. ende 8: 21.

ſche Vader immers overtreft de aerdſche Vaders, in macht en goedheid, onvergelykelyk verre.

B. *Daerna ſtelt de Heiland de hoofdſom der plichten, welke wy omtrent onze naesten betrachten moeten, in korte woorden voor vs. 12.*

12. De hoofdſom van alle de zedelyke plichten, welke elk een mensch aen zijnen naesten verſchuldigd is, kan in zeer weinige woorden te zamen getrokken worden. (*i*) Alle dingen dan die gy wilt, met reden wenscht, en billijk kunt begeeren, dat u de menſchen, in onderſcheidene gevallen en in verſchillende omſtandigheden, ſouden doen, doet gy hen oock alſoo. Vraegt in alle gevallen, en in alle handelingen met uwe medemenſchen, aen u zelven, hoe zou ik nu, wanneer ik in de plaets van mijnen naesten geſteld was, met reden en billijk begeeren, dat 'er met my gehandeld wierd? en laet dan de uitſpraek van uw hart de regelmaet zijn van uwe handelingen met uwe naesten. Dit is de korte inhoud van alle de zedelyke plichten, omtrent onze naesten, welke MOSE in de Wet, en de Propheten in hunne ſchriften, hebben aengeprezen: Want dat is de wet ende de Propheten.

C. *Vervolgens draegt de Godlyke Leeraer het eeuwig belang, het welk elk een mensch heeft, by het betrachten van alle die plichten, welke Hy had aengeprezen, op eene zinbeeldige en treffende wijs voor, vs. 13, 14.*

13. (*k*) Gaet in door de enge poorte: want wijt is de poorte, ende breet is de wegh, die tot het verderf leydt, ende vele zijnder die door deſelve ingaen.

Wat bedoelt de Heiland, onder de zinbeeldige benaming van de *enge poort*? Buiten allen twijffel bedoelt Hy alle die

(*i*) Luc. 6: 31. (*k*) Luc. 13: 24.

plichten, welke wy, volgens zijne leer, aen God, aen ons zelven, en aen onze naesten, verschuldigd zijn, en wel zo als de betrachting van die plichten moet voortvloeien, uit een levendig geloov, waerdoor het hart gereinigd wordt. — Het voorschrivt van deze zedelyke plichten komt eigenaertig voor, onder de zinbeeldige benaming van eene *poort*, daer de betrachting van dezelve het eenige en zekere middel is, om in de Stad van God, het nieuw Jerusalem, in te gaen, en tot de onmiddelyke gemeenschap van den zaligen God te geraken. — Deze ongeveinsde Godsvrucht heet een *enge* poort, omdat de doorgang zeer moeilyk is. Niets toch is 'er meerder strijdig, met de heerschende geneigdheden van onze verdorvene harten, dan ons zelve te verlochenen, matig, rechtvaerdig, en godzalig te leven, in deze tegenwoordige waereld.

Men *gaet in* door deze enge poort, wanneer men zich, op de betrachting van alle de gemelde plichten, in weerwil van alle moeilykheden, en den tegenstand van onze vleeschelyke begeerlykheden, yverig toelegt, en daer naer staet, om al meer en meer vorderingen te maken op den weg der Godzaligheid.

De Heer JESUS dringt zijne vermaning aen, door deze aenmerking: *want wijd is de poort en breed is de weg, die ten verderve leidt, en velen zijn 'er die door dezelve ingaen.* — De *poort* en de *weg* beteekenen eene en dezelvde zaek, de gansche levenswijs der menschen; deze is als een weg, langs welken, en eene poort, waerdoor men in de verblijvplaets van eeuwig geluk, of eindelose rampzaligheid, aenlandt. Door eene *wijde poort*, en eenen *breden weg*, verstaet de Heiland zulk eene levenswijs, welke met 's menschen verdorven geaertheid overeenkomt, en aengenaem is voor onze verkeerde geneigdheden. Veelligt heeft de Heer JESUS meer byzonder het oog op de gewaende Godzaligheid der Pharizeeuwen, welke bestond in uiterlyke zedigheid en eigenwillige plechtigheden, met achterlating van het gene de ziel van den Godsdienst uitmaekt? Dan deze weg *leidt ten verderve*; zy, die denzelven bewandelen, hebben niets anders te wachten, dan

eene eindelooſe rampzaligheid. — *Velen zijn* 'er evenwel, die door de wijde poort ingaen, gelijk de treurige ondervinding ten overvloede bevestigt.

14. (*l*) Want, aen den anderen kant, de poorte is enge, ende de wegh is naeuwe, die tot het leven leydt; zulk een leven te leiden dat men eene gegronde hoop hebben kunne, op de zaligheid van het volgend leven, is zeer moeilyk, en regelrecht ſtrijdig met de ongeregelde neigingen van onze verdorven harten, ende weynige zijnder die denſelven vinden: want zommigen, die niet geheel onverſchillig zijn over hunne eeuwige belangen, dwalen op gevaerlyke bypaden nog deerlyk af.

D. *Wijders waerſchouwt de Heiland zijne toehoorers, tegen de valſche Propheten*, vs. 15-20.

A. De waerſchouwing zelve vinden wy, vs. 15.

B. Ook wordt 'er aengewezen, waeraen men de valſche Leeraers onderkennen kan, vs. 16-20.

15. (*m*) Maer wacht [*u*] van de valſche Propheten, dewelcke in ſchaepskleederen tot u komen, maer van binnen zijnſe grijpende wolven.

Wie zijn de *valſche Propheten*? — Oudtijds waren de *Propheten* zulke heilige mannen, die niet alleen met Godlyke Openbaring, omtrent toekomſtige zaken, verwaerdigd werden, maer welker werk het ook was, om het volk te onderwijzen, te beſtraffen, te waerſchouwen, en te vermanen. Van hier wordt dit woord, in de ſchrivten van het Nieuwe Testament, in eenen ruimeren zin genomen voor allen, die 'er hun werk van maken, om anderen in zaken van Godsdienst en zeden te onderwijzen. — *Valſche* Propheten zijn derhalven valſche Leeraers, en wel bepaeldelyk, volgens het verband met het vorige, de zodanigen, die zulke verdervelyke leeringen voorſtellen, waerdoor anderen tot den

(*l*) Hand. 14: 22. (*m*) Deuter. 13: 3. Jer. 23: 16. Matth. 24: 4. Rom. 16: 17. Epheſ. 5: 6. Coloſſ. 2: 8. 1 Joh. 4: 1.

breden weg vervoerd, en tot het eeuwig verderv verleid worden.

Zy worden nader beschreven, *dewelke in schaepskléderen tot u komen, maer van binnen zijn zy grijpende wolven.* De Heiland heeft het oog op zulke valsche Propheten, die zich uiterlyk in nederigheid, zachtmoedigheid, en toegevelykheid, als schapen vertonen, en zich met de daed gedragen als grijpende wolven, voor zo ver zy hun eigen heil en voordeel bedoelen. — Dit is wederom eene eigenaertige teekening van de Pharizeeuwen, die, onder eene schoonschijnende vertooning, het verderv der menschen berokkenden, vergel. Kap. XXIII: 24.

Wacht u van de valsche Propheten, zegt de Heiland, dat is, geevt nauwkeurig acht op het gene u geleerd wordt, weest op uwe hoede, om door gene valsche Leeraers verleid te worden, en ziet wel toe, dat gy u door den uiterlyken schijn niet bedriegen laet.

16. Aen hare vruchten, ik bedoel hunne woorden en daden, sult gyse kennen, daeraen zult gy hunne geaertheid ontdekken kunnen. Het is hier even eens gelegen, als met bomen en derzelver vruchten. Leest, plukt, en verzamelt, men oock een druyve van doornen, of vijgen van distelen?

17. (*n*) Alsoo een yeder goede boom brengt voort goede vruchten, ende een quade boom brengt voort quade vruchten. Niemand zoekt aengename en heilzame vruchten aen doornen en distelen, even zo min heeft men, van valsche Leeraren, nuttige en heilrijke vruchten te verwachten, welke een gezond voedsel voor de ziel zouden kunnen opleveren. Het is toch eene algemeen bekende waerheid, dat, gelijk de boom is, alzo ook de vruchten zijn. Even nu zo is het met de menschen, en byzonder met de Leeraers, gelegen; de goede brengen goede, en de kwade brengen kwade vruchten voort.

18. Een goede boom zelvs en kan geen quade vruch-

(*n*) Matth. 3: 10. ende 12: 33. Marc. 11: 13. Luc. 3: 8.

vruchten voortbrengen: noch een quade boom goede vruchten voortbrengen. Elk een boom brengt vruchten voort, overeenkomstig zijne geaertheid. Het kan zijn, dat een goede boom eens voor eenen tijd, gene of onvolkomene, en zelvs slechte vruchten voortbrengt, maer het is onmogelyk dat zijne vruchten immermeer kwaed of schadelyk zijn; ook kan eene kwade boom, welke vertoning zy maken moge, gene goede en heilzame vruchten voortbrengen. Even zo weinig kan ook een Leeraer, die de waerheid en de Godzaligheid bemint, dwalingen voortbrengen, of ergernis geven door zijn gedrag; en aen den anderen kant, kan ook een bedrieglyk Leeraer, welke eene vertoning hy ook in het uiterlyke maken moge, met woord en wandel geen voordeel aenbrengen.

19. Een yeder boom die geen goede maer schadelyke vrucht voort en brengt, wort uytgehouwen, ende in 't vyer geworpen. Even zo zal het ook gaen met de valsche Leeraers; zy zullen uit hunne plaets uitgeroeid worden, zo al niet in dit leven, immers in den dag der algemeene vergelding, wanneer zy in het vuur van Gods geduchte gramschap, tot een onherstelbaer verderv, zullen geworpen worden.

20. So sult gy dan deselve valsche Leeraers aen hare vruchten kennen. Geevt daerom wel acht op hunne vruchten, en draegt zorg van niet misleid te worden.

E. *Ter nadere bevestiging van het gene Hy omtrent de valsche Propheten gezegd had, leert de Heiland, dat uiterlyke vertoningen en voorrechten, zonder waerachtige verbetering van het hart, niet baten kunnen,* vs. 21-23.

A. Dit wordt in het gemeen voorgesteld, vs. 21.

B. Nader uitgebreid en bevestigd, vs. 22, 23.

21. (*o*) Niet een yegelick, die tot my segt,

(*o*) Matth. 25: 11. Luc. 6: 46. ende 13: 25. Hand. 19: 13. Rom. 2: 13. Jac. 1: 22.

Heere, Heere, die my uitwendig met den mond belijdt, als den MESSIAS en den lang beloovden Verlosser, die my erkent voor zijnen Heer en meester, die voor my en mijne zaek openlyk uitkomt; en sal ingaen in 't Koninckrijcke der hemelen, noch een rechtgeaert onderdaen zijn van dat geestelyk Koningrijk, het welk ik zal oprichten, noch deel hebben aen deszelvs zalige heilgoederen, maer die daer doet den wille mijns Vaders, die in de hemelen is, en zijne geboden blymoedig gehoorzaemt. Hier uit moet het blijken, dat het eene belijdenis zy, niet slechts van den mond, maer ook van het hart.

22. Eene uiterlyke belijdenis is geenszins genoeg. Zelvs kunnen gaven en voorrechten, hoe groot en uitnemend ook, op zich zelve niet met al baten: want in den groten dag der algemeene vergelding zal het openbaer worden, dat velen, die voor mijne meest begunstigde en getrouwste dienaren zijn aengezien, als werkers der ongerechtigheid zullen veroordeeld worden. (p) Vele sullen ten dien groten dage, hunne veroordeling met ontzetting te gemoet ziende, tot my seggen, Heere, Heere, en hebben wy niet in uwen name, op uw bevel, en door de invloeden van uw onbeperkt Alvermogen, geprophetecert, ende in uwen name duyvelen uytgeworpen, ende in uwen name vele krachten of wonderwerken gedaen? en zouden wy dan, uwe getrouwe dienstknechten, die zo zeer door u beweldadigd zijn, die zulke uitnemende gaven van u ontvangen, en die zo veel ter voortplanting van uw Koningrijk hebben toegebracht, door u veroordeeld worden?

23. (q) Ende dan sal ick, als de opperste Richter, haer openlick, ten aenhoren van alle redelyke wezens aenseggen, Ick en hebbe u noyt gekent, als onderdanen van mijn Koningrijk, en als voorwerpen van mijne byzondere gunst en lievde. (r) Gaet wech van my, naer het eeuwig vuur, het welk den duivelen en zijnen

En-

(p) Jer. 14: 14. ende 27: 15. Luc. 13: 26. (q) Psalm 6: 9. Matth. 25: 12. Luc. 13: 25, 27. (r) Matth. 25: 41. Luc. 13: 25, 27.

Engelen bereid is, gy die de ongerechtigheyt werckt, en, welk eene vertoning van Godzaligheid gy ook mogt gemaekt hebben, nimmer een oprechte zucht gehad hebt, om den wil van God te doen.

F. Eindelyk besluit de Godlyke Leeraer zijne redevoering, met eene eigenaertige gelijkenis, waerin Hy, onder het zinbeeld van twee bouwlieden, de noodzakelykheid aentoont, van zijne lessen op te volgen, vs. 24-27.

24. (*s*) Een yegelick dan die dese mijne woorden aendachtig hoort, mijne leer aenneemt, ende deselve doet, mijne lessen blymoedig gehoorzamende, dien sal ick vergelijcken by een verstandig en voorsichtigh man, die sijn huys op een steenrotze gebouwt heeft.

25. Ende daer is, terwijl hy het zelve bewoonde, een zeer zware slagregen nedergevallen, ende de waterstroomen zijn gekomen, ende de stormwinden hebben gewaeyt, ende zijn tegen het selve huys aengevallen, ende het en is niet gevallen, omdat het vast stond op de steenrots, want het was op de steenrotze gegrondt.

26. (*t*) Ende een yegelick die dese mijne woorden hoort, ende deselve niet en doet, die sal by eenen dwasen en onbezonnen man vergeleken worden, die sijn huys gemakshalve in een dal, op het losse zant gebouwt heeft.

27. Ende de slagregen is nedergevallen, ende de waterstroomen zijn gekomen, ende de winden hebben gewaeyt, ende zijn tegen 't selve huys aengeslagen, ende het is gevallen, dewijl het niet vast stond, ende sijn val was groot. Het gansche gebouw stortte in, en die instorting was verschrikkelyk.

De Heiland schildert hier het onderscheiden karakter van

(*s*) Jer. 17: 8. Luc. 6: 47. Rom. 2: 13. Jac. 1: 25. (*t*) Ezech. 13: 11. Rom. 2: 13. Jac. 1: 23.

zijne toehoreren, en de verschillende uitwerkselen van hunne handelwijs. Zommigen waren gelijk aen een voorzichtig man, die zijn huis op eene steenrots, en anderen aen eenen onbedachtzamen man, die zijn huis in eene vallei, op het losse zand, bouwde. — Laten wy deze eigenaertige gelijkenis wat nader ophelderen.

De *steenrots* teekent ons zodanig iets, het welk den grondslag der hope van eenen Christen uitmaekt, en hem onderscheidt van alle uitwendige belijders en Naemchristenen. Deze grondslag is eigenlyk CHRISTUS zelvs. Maer dezen stellen beiderlei zoort van toehorers tot eenen grondslag van hunne zaligheid; de een zo wel als de ander komt, volgens de gelijkenis, tot den Heer JESUS, hoort zijne woorden, en verwacht van Hem zijn heil, hoewel uit zeer verschillende beginselen; de een neemt den Heiland aen, door een levendig geloov, werkzaem in de lievde, de ander door eene uitwendige belijdenis en vertoning van Godzaligheid. — De *rotssteen* beteekent, in deze gelykenis, het oprecht geloov. Niet dan dit geloov moet beschouwd worden, als de eigenlyke rotssteen des heils. Dit is CHRISTUS alleen. Maer het levendig geloov, werkzaem in de lievde, komt hier voor als een vaste en onwankelbare grond, waerop een Christen zich van zijne gemeenschap aen den Heer JESUS en zijne heilverdiensten verzekeren kan.

Een voorzichtig man dan, *die zijn huis op eene steenrots gebouwd heeft*, is een waer Christen, die zich, op grond van zijn levendig geloov, waerdoor hy vereenigd is met CHRISTUS, de eenige en algenoegzame oorzaek van zaligheid, verzekerd houdt, dat hy in de eeuwigheid zal gelukkig wezen.

Het losse *zand* beteekent eene uitwendige mondbelijdenis, en eene ingebeelde eigene gerechtigheid. — *Een dwaes* gevolgelyk, *die zijn huis op het zand bouwd*, is een Naemchristen, die zich vleit met het vooruitzicht op de eeuwige zaligheid, omdat hy CHRISTUS met den mond belijdt, en eene uitwendige vertoning van godzaligheid maekt, waeraen het hart geen deel heeft.

Zo verschillende nu de wijs is, op welke deze beide bou-

bouwen, zo onderscheiden is ook de uitslag, wanneer het huis aen gevaren wordt blootgesteld.

De *slagregens*, *waterstromen*, en stormwinden, vertonen ons in het gemeen al dat gene, het welk het *huis* der hope van eenen Christen doet schudden en waggelen. In het byzonder kunnen de *slagregens* zulke beproevingen afbeelden, die ons onmiddelyk van God worden toegezonden; de *waterstromen* kunnen zinbeelden zijn van vyandelyke vervolgingen; en de stormwinden kunnen allerlei valsche leeringen afteekenen.

Het huis van den voorzichtigen bouwer zou tegen dit alles bestand zijn. Het geevt met één woord te kennen, dat een waer Christen, die met den Heer JESUS door een levendig geloov vereenigd is, aen welke beproevingen hy ook worde blootgesteld, in zijne hoop niet zal beschaemd worden, en de verwachte zaligheid eindelyk volzeker erlangen, omdat het huis van zijne hoop op eenen onwankelbaren rotssteen gegrond is. — Maer wanneer het huis der hope van eenen Naemchristen die beproevingen moet doorstaen, zal het vallen en zijn val zal groot zijn. Wanneer 'er slagregens van Godlyke oordeelen komen, zal het openbaer worden, dat hy genen anderen grond van hope hebbe, dan zijne uitwendige mondbelijdenis; wanneer hy door waterstromen van vyandelyke vervolgingen overvallen wordt, zal hy onder de verdrukking bezwijken, en zijne belijdenis verzaken; en wanneer 'er een wind van dwalingen ontstaet, zal hy zich daerdoor vervoeren laten, en zelvs de gedaente der Godzaligheid afleggen. Op deze wijs zal het huis der hope van eenen Naemchristen vallen, en zijn val zal groot zijn, vooral in den dag der algemeene vergelding, wanneer hy met eenen ingebeelden hemel, in de diepte der helle zal nederstorten.

III. *Het uitwerksel van deze bergpredikatie verhaelt de Euangelist*, *vs.* 28, 29.

28. Ende het is geschiet, als Jesus dese woorden, en daermede zijne gansche leerreden, op den berg ge-

houden, ge-eyndigt hadde, [*dat*] de ſcharen haer ontſetteden over ſijne leere. Het gewicht der zaken, welke Hy had voorgeſteld, de redenen, met welke Hy dezelve had aengedrongen, de overredende kracht, met welke Hy geſproken had, maekten dat de zeer grote menigte van zijne toehoreren, met verwondering en ontzetting, aengedaen, en daerdoor op het diepst getroffen ware. Ook zullen 'er zommigen bewogen zijn, om zijne leer door een levendig geloov te omhelſen.

29. (*v*) Want hy leerde haer, Hy *was leerende*, Hy leerde ſteeds by alle gelegenheden, en deze redevoering leverde daervan eene byzondere proev op, als macht hebbende, ende niet als de Schriftgeleerde gewoon waren te doen.

De leerwijs van den Heiland verſchilde grotelyks van die der *Schrivtgeleerden*, de gewone Leeraers onder de Joden. Deze hielden zich op met duiſtere zinſpelingen, met ſpitsvindige vragen over niets beteekenende kleinigheden, met geſchillen van weinig aengelegenheid, en ten aenzien van het zedelyke, bleven zy by den letterlyken zin der wet, zonder tot de geestelyke beteekenis door te dringen. Daerenboven onderhielden zy het volk, over willekeurige ſtellingen en menſchelyke inzettingen; zy ſtijvden hunne toehoreren in verkeerde denkbeelden, en vleeſchelyke vooroordelen, omtrent den MESSIAS en zijn Koningrijk. Eindelyk zy leerden op eene gemaekte, koele, en levenloſe wijs, die genen indruk maekte op de harten.

Maer de Heiland leerde als *machthebbende*, met eene wonderbare deftigheid, met eenen gepasten ernst, en met eenen nadruk, en eene zeggenskracht, welke doordrong tot de zielen der menſchen. Daerenboven leerde Hy, met een Godlyk gezach, als iemand, die eene gebiedende en beſliſſende macht had; zo is het menigwerv in deze Bergpredicatie, IK *zegge u*, *gy hebt gehoord*, *dat van de ouden gezegd is*, *maer* IK *zeg u* enz.

(*v*) Marc. 1: 22, ende 6: 2. Luc. 4: 32.

HET

HET VIII. KAPITTEL.

TOt dus ver had MATTHÆUS eene merkwaerdige proeve gegeven van 's Heilands leer. Met dit Kapittel gaet de Euangelist over tot zulke byzonderheden, waerdoor de Heer JESUS zo wel met zijne wonderen, als met zijne leer, getoond heeft, dat Hy de CHRISTUS, de beloovde MESSIAS, ware. Hy verhaelt hier verscheidene wonderen, welke de Heiland verricht heeft, zo in de landstreek rondom Kapernaum vs. 1-17, als aen de overzijde der Galileesche zee, vs. 18-34.

I. *De wonderen welke de Heer* JESUS, *in de landstreek rondom Kapernaum, verricht heeft, vinden wy vs.* 1-17.

א. *Het reinigen van eenen melaatschen, vs.* 1-4.

ב. *De genezing van eenen kranken dienstknecht eenes hoofdmans, vs.* 5-13.

ג. *De herstelling van* PETRUS *schoonmoeder, vs.* 14 15.

ד. *De genezing van vele bezetenen en kranken, vs.* 16 17.

1. Doe hy nu, na het eindigen van de gemelde leerreden, van den bergh afgeklommen was, zijn hem vele scharen gevolgt, zeer verwonderd en getroffen over zijne Godlyke leer.

2. (*a*) Ende siet, warneer de Heiland een stuk wegs was voortgegaen, een melaetsche quam, ende aenbadt hem, smekende op eene aendoenlyke wijs om zijnen bystand, en seggende: Heere, mijne kwael is voor alle menschelyk vermogen ongeneesbaer, maer evenwel gy zijt in staet, om my van deze vuile plaeg te ontlasten, indien gy wilt, gy kont my reynigen.

3. Ende de menschlievende Jesus, door een innerlyk

(*a*) Marc. 1: 40. Luc. 5: 12.

medelijden bewogen, de hant uytstreckende heeft hem even aengeraeckt, seggende, Ick wil, wort gereynigt. Ende terstont wert [*hy*, door JESUS wonderdoend Alvermogen, volkomen *van*] sijne melaetscheyt gereynigt, zodat 'er geen schaduw van overbleev.

De korte en allesvermogende uitspraek, *ik wil*, *word gereinigd*, is zeer opmerkelyk. Het was het almachtig bevel van Gods eeuwigen zoon, die spreekt en het is 'er, die gebiedt en het staet 'er.

4. Ende Jesus seyde tot hem, Siet dat gy [*dit*] niemant en segt, en draeg zorg, dat uwe wonderdadige herstelling niet ruchtbaer worde, maer (*b*) gaet zo spoedig mogelyk henen, toont uselven eerst den Priester, ende offert de gave, die (*c*) Moses geboden heeft, haer tot een getuygenisse, en opdat het blijke, dat gy waerlyk volkomen genezen zijt.

De gereinigde moest zijne wonderdadige genezing niet voor altoos verzwijgen. Het moest uit de wonderwerken, welke de Heiland verrichtte, openbaer worden, dat Hy van God gezonden en de beloovde MESSIAS ware. Ook waren 'er vele honderden van getuigen by deze oogenblikkelyke reiniging tegenwoordig, blijkens vs. 1. Alleenlyk moest hy zorg dragen, dat 'er niets van kwame ter ooren van de Priesteren. Hy moest zo lang stilzwijgen, tot dat de Priester hem voor rein verklaerd, en het gewone offer aengenomen had. Indien de Priester vooraf bericht kreeg van deze wonderdadige genezing, zou hy, uit haet tegen JESUS, het wonderwerk hebben kunnen ontkennen, door voortewenden, dat hy niet volkomen gereinigd, of dat zijne kwael gene rechte melaetsheid geweest was. Maer wanneer de Priester hem rein geschouwen, en zijn offer aengenomen had, mogt hy aen den Priester, en aen ieder eenen, bericht geven, dat de Heer JESUS hem, met een enkel woord sprekens, gereinigd had.

Volgens de wet van MOSE, was het der Priesteren werk, om over de melaetsheid, en de genezing van deze vuile plaeg

(*b*) Luc. 5: 14. (*c*) Lev. 13: 2. ende 14: 2.

plaeg te oordelen. Ook had de wet de gaven bepaeld, welke een melaetſche, wanneer hy gereinigd was, naer zijn vermogen moest aenbrengen, vergel. Lev. XIII, XIV. De Heiland gelastte daerom, dat de gereinigde zich, tot de gemelde einden, naer den Priester begeven zou. Dan zou het hem en den overige Priesteren *tot een getuigenis* zijn, en zy zouden niet ontkennen kunnen, dat de reiniging door een wonderwerk verricht ware.

5. (*d*) Als nu Jeſus te Capernaum, eene Stad in Galilea, ingegaen was, quam tot hem een Romeinſche Krijgsbevelhebber, zijnde een Hooftman over honderd, die veel gehoord had van 's Heilands leer en wonderen, biddende hem, om eenen zijner bedienden, in welken hy groot belang ſtelde, te willen genezen.

6. Ende ſeggende, Heere, ik ben gevoelig getroffen, over den ellendigen toeſtand van eenen mijner bedienden, mijn getrouwe knecht, voor welken ik eene byzondere toegenegenheid heb, ligt te huys in eenen deerniswaerdigen toeſtand. Hy is geraeckt en door eene beroerte overvallen. Schoon hy zijne leden niet bewegen kan, heeft hy evenwel ondraeglyke ſmerten, ende lijdt ſware pijnen.

7. Ende de lievderijke Jeſus, altoos bereid om ellendigen te helpen, ſeyde tot hem, Ick ſal terſtond aen uw huis komen, uwen kranken knecht bezoeken, ende hem, door mijn wonderdoend Alvermogen, oogenblikkelyk geneſen.

8. Ende de Hooftman over hondert antwoordende ſeyde, met den diepſten eerbied, Heere, geev u de moeite niet om naer mijn huis te gaen; dit zou voor my eene al te grote eer wezen, ick, die van natuure een zondaer ben uit de heidenen, en ben niet weerdigh dat gy onder mijn dack ſoudt inkomen, maer (*e*) ſpreeckt alleenlick een woort van almachtig bevel, ende mijn knecht, die voor de menſchelyke kunst onherſtelbaer is, ſal door uw wonderdoend Alvermogen,

(*d*) Luc. 7: 1. (*e*) Pſ. 107: 20.

waervan gy reeds zo vele proeven gegeven hebt, oogenblikkelyk genefen worden.

9. Want ick ben oock een menfche onder de macht [*van andere*] Bevelhebbers, die in rang boven my verheven zijn, maer evenwel heb ik wederom het gebied over mindere perfonen, hebbende onder my krijgsknechten, die onder mijne bevelen ftaen, ende ick fegge tot defen, Gaet, ende hy gaet; ende tot den anderen, Komt, ende hy komt; ende daerenboven heb ik huisbedienden die my gehoorzamen, daerom zeg ik tot mijnen dienftknecht, Doet dat, ende hy doet het. Maer gy zijt aen niemand onderworpen, en voert zelvs een onbepaeld bewind over de ganfche natuur, zodat voor u niets te wonderlyk zy.

10. Jefus nu [*dit*] hoorende heeft hem verwondert, over de kracht van het geloov, het welk deze hoofdman openbaer maekte, ende feyde tot de gene die [*hem*] volgden, Voorwaer fegge ick u, Ick en hebbe felfs in Ifraël, onder het Joodfche volk, foo grooten geloove niet gevonden, als ik ontdek in dezen vreemdeling.

Indedaed het karakter van dezen Romeinfchen Hopman was zeer beminnelyk, en de kracht van zijn geloov zeer merkwaerdig. — Hy had een hartelyk medelijden, met den ongelukkigen toeftand van zijnen knecht, en vervoegde zich in eigen perfoon by den Heiland, om zijne genezing te verzoeken. — Welk een ootmoed, welke eene befcheidenheid betoonde hy, toen hy tot den Heer JESUS zeide, *ik ben niet waerdig, dat gy onder mijn dak zoudt inkomen?* — Welk eene kracht van geloov, en dat in eenen heiden? Hy hield zich verzekerd, dat JESUS zoortgelyk een gezach voerde over de krachten der natuur, als hy had, over zijne foldaten en knechten. Het ftond by hem vast, dat die grote Propheet, voor welken hy den diepften eerbied had, den kranken knecht, zonder middelen en voorbereiding, oogenblikkelyk, met een enkel woord fprekens, wonderdadig genezen konde. — In de kracht van zijn geloov, overtrof deze Romeinfche Bevelhebber alle de Joden, welke de Heer

JESUS

JESUS op zijne tochten, ter verlichting van het volk, tot dus ver ontmoet had.

11. De Heiland bediende zich van deze gelegenheid, om de roeping der Heidenen te voorſpellen (*f*) Doch ick ſegge u, zo vervolgde hy tot de omſtanderen te ſpreken, dat vele heidenen ſullen komen, uit alle oorden der waereld, van ooſten ende weſten, van Zuiden en van Noorden, ende ſullen met Abraham, ende Iſaac, ende Jacob aenſitten in het Koninckrijck der hemelen.

De zinprent is ontleend van een gastmael, het welk by de Joden, naer de wijs der Oosterlingen, by den avond gehouden werd. De Aertsvaders ABRAHAM, ISAAC en JACOB worden hier verbeeld, aen dit gastmael *aen te zitten*, het welk gehouden werd *in het Koningrijk der hemelen.* — Het geevt twee zaken te kennen. Vooreerst dat vele heidenen, uit alle waerelddelen, onderdanen van het Koningrijk der hemelen, en leden van CHRISTUS Kerk worden zouden. Ten anderen dat die heidenen door het geloov zouden deel hebben aen dezelvde genadegoederen, welke ABRAHAM, ISAAC, en JACOB genoten hadden. Te weten, deze Aertsvaders waren deelgenoten geweest van Gods onderſcheidende gunst in den MESSIAS, zonder dat zy aen het juk van MOSE, het welk toen nog onbekend was, onderworpen waren. Even zo zouden ook de bekeerde heidenen, by het afſchaffen der ſchaduwachtige plechtigheden, deel hebben aen de zalige heilgoederen, welke de Middelaer eerlang verwerven zoude.

12. (*g*) Ende deze roeping der heidenen zal een gevolg zijn van de verwerping der hardnekkige Joden: want de Joden, die tot dus ver, met uitſluiting der heidenen, kinderen des Koninckrijcks, en leden der Kerke geweest zijn, ſullen om hun hardnekkig ongeloov uit de eetzael uytgeworpen worden, in de buytenſte duyſterniſſe; (*h*) aldaer ſal weeninge zijn, ende knerſſinge der

(*f*) Luc. 13: 29. (*g*) Matth. 21: 43. (*h*) Matth. 13: 42. ende 22: 13. ende 24: 51. Luc. 13: 28.

tanden, voor zo ver zy uit hun land ſtaen verbannen, en aen een oordeel der verblinding overgegeven te worden.

De Heiland blijvt hier in de zelvde zinprent van een Oostersch gastmael, het welk des avonds en by den nacht gehouden werd. Nu was men gewoon onwaerdige gasten uit de eetzael, die ſterk verlicht was, en buiten het gansche huis te ſtoten. Dusdoende werden zy uitgeworpen in de *buitenſte duisternis*, alwaer *wening was en knerſing der tanden*, voor zo ver zy van ſpijt weenden, en van wegen de koude des nachts klappertandden. — Deze zinbeeldige uitdrukkingen teekenen ons eigenaertig den deerniswaerdigen toeſtand, in welken de hardnekkige Joden, zedert hunne verwerping, tot op den huidigen dag verkeeren.

13. Ende Jeſus ſeyde, nadat Hy deze merkwaerdige voorzegging had uitgeſproken, tot den Hooftman over hondert, Gaet gerust en welgemoed naer uw huis henen, ende u geſchiede gelijck gy gelooft hebt, uw knecht worde, door mijne wonderdoende kracht, van dit oogenblik af aen volkomen genezen. Ende het geſchiedde zo: want ſijn knecht is geſont geworden te dier ſelver ure, dat JESUS bevel gegeven had tot zijne herſtelling.

14. (*i*) Ende Jeſus gekomen zijnde in het huys Petri zijnes Apostels, ſagh ſijn wijfs-moeder [*te bedde*] liggen, hebbende de koortſe, welke zeer geweldig en thans op het hevigſte was.

15. Ende Hy genas deze kranke oogenblikkelyk: want hy raeckte eenvouwig hare hant aen, ende de koortſe verliet haer op dat zelvde oogenblik. Zy was aenſtonds volkomen gezond, ende ſy ſtont op, ende diende, in plaets van vreemde hulp nodig te hebben, den Heer JESUS en henlieden, die Hem vergezelden.

16. Ende het overige gedeelte van den dag bracht de Heiland door in het huis van Petrus. Maer tegen den avond, als het laet op den dag geworden was, hebben ſy, die inwoners waren van Capernaum, vele van den

(*i*) Marc. 1: 29. Luc. 4: 38.

den duyvel beseten tot hem gebracht, ende hy wierp de [*boose*] geesten uyt deze ongelukkige lijders, met den woorde, gebiedende de bose geesten, om de ellendelingen oogenblikkelyk te verlaten, ende hy genas alle die qualick gestelt waren, en op hunne bedden tot Hem gebracht werden.

17. Op dat vervult soude worden, dat gesproken was door Jesaiam den Propheet, Kap. LIII: 4, seggende, (*k*) Hy heeft onse kranckheden [*op hem*] genomen, ende [*onse*] sieckten gedragen.

De Propheet JESAIA spreekt in de aengehaelde plaets van geestelyke *krankheden* en *ziekten*, van de zwakheden onzer menschelyke natuur, en alle de rampzalige gevolgen der zonden. MATTHÆUS evenwel kon deze Godspraek zeer voegzaem toepassen op de lichamelyke krankheden, welke de Heer JESUS genezen heeft, voor zo ver zy mede gevolgen zijn van de zonde.

18. Ende Jesus vele scharen siende rontom hem, verkoos zich voor eenen tijd van de menigte af te zonderen. Hy beval daerom aen d'andere zijde van het Galileesche meir over te varen.

19. (*l*) Ende daer quam, eer Hy nog in het schip ging, een seker Schriftgeleerde tot hem, die uit zijne leer en wonderen besloot, dat Hy de MESSIAS ware, ende deze Wetgeleerde seyde tot hem, Meester, hoewel ik zelvs een Leeraer ben in Israël, ben ik met uw verheven onderwijs zodanig ingenomen, dat ik verlang het zelve bestendig te genieten; ick sal u daerom volgen, om uwe leer geduurig aen te horen en u niet verlaten, waer gy oock henen gaet.

20. Ende Jesus wetende, dat hy zeer vleeschelyke denkbeelden had omtrent den MESSIAS, welken hy beschouwde als eenen aerdschen Koning, die een waereldlyk Rijk stond op te richten, seyde tot hem, gy bedriegt u geweldig, wanneer gy tijdelyke voordeelen zoekt. Ik ben een arm man, ontbloot van alle tijdelyke bezittingen; de dieren

(*k*) Jes. 53: 4. 1 Petr. 2: 24. (*l*) Luc. 9: 57.

hebben nog een zoort van bezitting, de vossen by voorbeeld hebben holen, waerin zy zich onthouden, ende de vogelen des hemels nesten, voor zich en hunne jongen, maer de Sone des menschen en heeft niet waer hy het hooft nederlegge, zodat de dieren zelve nog rijker zijn, dan ik ben.

Deze Schrivtgeleerde heeft zekerlyk op dit antwoord den Heiland verlaten. Anders zou de Euangelist wel aengeteekend hebben, dat hy by JESUS gebleven zy.

21 Ende een ander uyt sijne discipelen, misschien één van twaelve, welke de Heer JESUS tot zijne Apostelen heeft aengesteld, seyde tot hem, Heere, ik zal u overal volgen, om uwe leer te horen en uwe wonderen te aenschouwen, maer laet my alleenlyk toe dat ick eerst naer mijnen Vader henen gae, ende mijnen vader, die onlangs gestorven is, begrave.

22. Doch Jesus, die eene proev wilde nemen van 's mans gehoorzaemheid, seyde tot hem, Volgt my terstond, zonder u over de begravenis van uwen Vader te bekommeren, ende (*m*) laet de doode hare dooden begraven.

Het verzoek van dezen Discipel was op zich zelve zeer billijk. Men moet derhalven de woorden, *laten de doden hunne doden begraven*, geenszins als eene algemeene les beschouwen. Alleenlyk voegde het dezen bepaelden persoon in dit byzonder geval niet, om zich met het begraven van zijnen Vader op te houden, vermits hy thans tot een verhevener werk geroepen werd. Hy moest JESUS onderwijs geduurig aenhoren, en een bestendig getuige zijn van zijne wonderen, om daerdoor, tot de verkondiging van het Euangelie, te worden voorbereid.

Door de *doden* bedoelt de Heiland menschen die geestelyk dood, en vervreemd zijn van Gods leven. Deze moesten de natuurlyke *doden begraven*, omdat zy daerdoor gene bezigheden van groter gewicht verzuimden. — Voor ons ligt 'er deze algemeene les in, dat wy, geroepen wordende ter wis-

(*m*) 1 Tim. 5: 6.

uitbreiding van het Evangelie, en ter bevordering der zaligheid van andere menschen, ons niet moeten laten aftrekken door aerdsche bezigheden, welke door anderen, die daerdoor niets gewichtiger verzuimen, even zo goed kunnen verricht worden.

23. (*n*) Ende als hy in 't schip gegaen was, om naer de andere zijde van het Galileesche meir over te varen, zijn hem sijne discipelen gevolgt, en met hem aen boord gegaen.

24. Ende siet, wanneer zy eenigen tijd onder zeil geweest waren, daer ontstont een groote onstuymigheyt in de zee, alſo dat het schip van de golven bedeckt wiert, en 'er zeer groot gevaer was van schipbreuk te lijden, doch JESUS was onder dit alles onbekommerd, en hy sliep gerust, zeer vermoeid, door de bezigheden van dien dag.

25. Ende sijne discipelen, niets anders dan schipbreuk te gemoet ziende, in de uiterste verlegenheid, by [*hem*] komende hebben hem opgeweckt, seggende, Heere, behoedt ons, door uw wonderdoend Alvermogen, waervan wy reeds zo vele en kennelyke proeven gezien hebbe. Zonder dit is 'er geen ontslag op, of wy zullen alle zekerlyk vergaen en jammerlyk omkomen.

26. Ende JESUS ontwaekt zijnde, bleev even gerust, en bestrafte de discipelen over hunne verlegenheid: want hy seyde tot haer, Wat zijt gy vreesachtigh, gy kleyngeloovige, die zo weinig vertrouwen stelt op Gods vaderlyke voorzorg? (*o*) Doe stont hy op, van de plaets alwaer hy had liggen slapen, ende bestrafte de winden ende de zee, als wezens, over welke Hy het bewind voerde, zeggende tot de winden: gaet liggen, en tot de zee: zwijg stil; ende daer wiert op dat zelvde oogenblik, zodrae de Heiland dit almachtig bevel had uitgesproken, groote stilte, de bulderende stormwinden gingen liggen, en de onstuimige zee werd effenbaer.

(*n*) Marc. 4: 35. Luc. 8: 22. (*o*) Job 26: 12. Ps. 107: 29. Jes. 51: 10.

27. Ende de menschen, die met JESUS in dat schip waren, verwonderden haer grotelyks, seggende, Hoedanigh een is dese, welk een verheven persoon moet Hy wezen, dat hy niet alleen macht hebbe over alle ziekten en kwalen, maer dat oock zelvs de winden ende de zee hem gehoorsaem zijn, en op zijn bevel oogenblikkelyk bedaren.

28. (*p*) Ende als hy over aen d'ander zijde was gekomen in het lant der Gergesenen, het welk ook het land der Gedarenen genaemd werd, Marc. V: 1. en Luc. VIII: 26. omdat Gedara daervan de hoofdstad was; als de Heiland in dit land, aen de overzijde van het Galileesche meir, gekomen, en aldaer aen land gestapt was, zijn hem twee menschen, die van den duyvel beseten waren, ontmoetet, komende uyt de graven, in de nabuurschap van de gemelde Stad, in welke akelige verblijvplaetzen deze ongelukkigen gewoon waren zich te onthouden. Het waren bezetenen, die seer boosaertig en wreet waren, alfo dat niemant door dien wegh konde voorbygaen, zonder overlast te lijden.

29. Ende siet, sy, de duivelen, die in deze menschen gevaren waren, bemerkende dat de Heer JESUS hen uit deze ongelukkige menschen wilde uitdrijven, riepen luidkeels, seggende, Jesu gy Sone Godts, wat hebben wy voor als nog met u [*te doen*]? Zijt gy hier gekomen om ons te pijnigen voor den tijt, die tot onze eindelyke straf bepaeld is.

30. Ende verre, of eenen aenmerkelyken afstand van haer, was een kudde veler swijnen weydende op het gebergte.

De zwijnen zijn den Joden by uitnemendheid onrein; maer de inwoners van deze landstreek hielden geheele kudden van zwijnen, om 'er winst mede te doen, door dezelve te verkopen aen de Romeinsche Soldaten, en aen andere heidenen, die in deze gewesten zeer talrijk waren.

31. Ende de duyvelen, die deze ongelukkige menschen

(*p*) Marc. 5: 1. Luc. 8: 26.

ſchen bezeten hadden, baden hem, ſeggende, Indien gy ons uit onze tegenwoordige woning uytwerpt, laet ons toe, dat wy in die kudde ſwijnen varen.

32. Ende hy ſeyde tot haer, Gaet henen, begeevt u in de zwijnen, en werkt op die dieren, zo als het u behaegt. Ende ſy uytgaende voeren henen in de kudde ſwijnen: ende ſiet de geheele kudde ſwijnen werd op het oogenblik razende, zy ſtortede van de ſteylte der bergen af in de zee van Tiberias, ende ſtorven in 't water.

33. Ende de lieden dieſe weydden zijn in grote verbaesdheid gevlucht: ende als ſy in de ſtadt gekomen waren, boodſchapten ſy alle [*deſe*] dingen, ende wat den beſetenen [*geſchiet was*].

34. Ende ſiet, de geheele ſtadt gingh uyt Jeſu te gemoet, alle de Ingezetenen liepen, door het gerucht van deze dingen aengeſpoord, om dien Wonderwerker te zien, ende als ſy hem ſagen en geen doorzicht hadden, in zijne weldadige oogmerken, (*q*) baden ſy, dat hy uyt hare lantpalen wilde vertrecken, vrezende, dat Jesus nog meer oordeelen over hen zou uitoeffenen, welke zy door hun wangedrag rechtvaerdig verdiend hadden.

Over deze gebeurtenis hebben wy twee aenmerkingen te maken.

A. Wy leren daeruit ontegenzeggelyk, dat de boſe geesten, in dien tijd, zeer ſterk op de lichamen der menſchen gewerkt hebben, en dit heeft God toegelaten, opdat de Heiland gelegenheid hebben zou, om des te duidelyker proeven te geven van zijn wonderdoend Alvermogen, en van de macht, welke Hy ook had over de boſe geesten, welker werken Hy verbreken moest. Er is wel, die de ganſche zaek verklaren van lichamelyke ziekten en krankzinnigheden. Maer, om ons eens vooral by dit ééne geval te bepalen, de werking der boſe geesten te willen

(*q*) Hand. 16: 39.

uitsluiten, is indedaed niet anders dan den Text geweld aen te doen.

a. Wy staen toe, dat de Joden zeer veel spraken van bose geesten, en gewoon waren zekere ziekten, en byzonder krankzinnigheden, aen de werking van den Duivel toe te schrijven. Maer 'er is indedaed niets ongerijmders, dan deze gansche gebeurtenis uit zulk eene spreekmanier te willen verklaren.

Veronderstellen wy eens dat die twee menschen, van welke MATTHÆUS spreekt, krankzinnige en razende lieden geweest zijn. — De Euangelist zegt uitdrukkelyk, dat *deze twee van den duivel bezeten* waren vs. 28. Hy schikte zich dan naer de dwaling der Joden, die meenden dat zulke krankzinnigheden door de werking van den duivel veroorzaekt werden. Maer hoe strookt het met het karakter van eenen Godlyken Schrijver, zich van spreekmanieren te bedienen, welke ontleend zijn van eene dwaling? zou een Schrijver, door den Geest der waerheid gedreven, niet zulk eene dwaling hebben moeten te keer gaen? zou hy zich niet, op zijn allerminst, op deze of dergelyke wijs hebben moeten uitdrukken, *twee, die geacht werden van den duivel bezeten te zijn?*

β. De Heer JESUS zelvs heeft in dit, gelijk in vele andere zoortgelyke gevallen, zo door zijne handelingen, als door zijne redenen, de werkingen der bose geesten, op de lichamen der menschen, allerduidelykst erkend.

De twee menschen, die door MATTHÆUS *bezetenen* genaemd werden, riepen: JESUS, *gy zoon van God, wat hebben wy met u te doen? zijt gy gekomen, om ons te pynigen voor den tijd?* vs. 29. — Veronderstellen wy nu eens, dat deze ongelukkigen krankzinnig geweest zijn, dan hebben zy in dit geval in zo ver zeer verstandig gesproken, dat zy JESUS erkenden voor den *zoon van God.* Ondertusschen verbeeldden zy zich in hunne krankzinnigheid, dat zy duivelen waren, en vreesden

zy

zy dat zy, als de zodanige, in den afgrond zouden geworpen, en gepijnigd worden, voor den bepaelden tijd. Zy wisten dan, dat CHRISTUS zou verhoogd worden tot Richter, om de duivelen, in den groten dag, tot hunne eindelyke straf te verwijzen. Alleenlyk dwaelden deze ongelukkigen, uit hoofde van hunne krankzinnigheid, daerin, dat zy zich verbeeldden duivelen te wezen. — Deze krankzinnigen wisten derhalven meer van JESUS persoon en hoge waerdigheid, dan zijne Discipelen zelve, die geduurig met Hem verkeerden; aen deze had Hy tot nog toe niet ontdekt, dat Hy tot Richter stond verhoogd te worden. Maer dit wisten evenwel deze menschen, die JESUS nog nimmer gezien, en denkelyk nog nooit van Hem gehoord hadden.

Evenwel zy waren krankzinnig. Dit maekte dat zy zich verbeeldden duivelen te wezen. De Heer JESUS heeft dan indedaed niets anders gedaen, dan deze ongelukkigen van hunne krankzinnigheid te genezen. Maer met dit alles, stijvt Hy hen in die dwaling, welke door de krankzinnigheid veroorzaekt werd. Volgens het verhael der andere Euangelisten, liet de Heiland zich met de duivelen in gesprek, die door eene dwaling geacht werden in hen gevaren te wezen. Hy vraegt naer hunnen naem, en naer hun getal Op dat zelvde oogenblik derhalven, dat de Heiland zich gereed maekte, om deze ongelukkigen van hunne krankzinnigheid te genezen, deed Hy zijn best, om hen in de verbeelding te sterken, dat zy duivelen waren. Welke ongerijmdheden!

Indien deze menschen niet anders dan krankzinnig geweest waren, en zich, in hunne krankzinnigheid, verbeeld hadden dat zy duivelen waren, zou de Heer JESUS hunne verstandige vermogens op één oogenblik, en met één enkel woord sprekens, hersteld hebben. Ook zou Hy, daer Hy gekomen was, om der waerheid getuigenis te geven, indien de bose geesten geen ver-

mogen hadden, om te werken op de lichamen der menfchen, deze gelegenheid hebben waergenomen, om ten nutte der grote menigte, welke Hem omringde, die heerfchende dwaling der Joden tegen te fpreken.

γ. MATTHÆUS zegt vs. 31. *de duivelen baden hem, zeggende, indien gy ons uitwerpt, laet ons toe, dat wy in die kudde zwijnen varen.* — Volgens het begrip, het welk wy bezig zijn te wederleggen, had MATTHÆUS moeten fchrijven, niet *de duivelen baden hem*, maer de krankzinnigen, die zich verbeeldden dat zy duivelen waren, *baden hem* enz. En wat baden zy, volgens deze veronderftelling? dat zy krankzinnigen in de zwijnen varen mogten. — Dit verzochten de krankzinnigen, in die verbeelding dat zy duivelen waren. Maer de Heiland laet hen niet alleen in die dwaling, maer Hy bevestigt hen in die dwaze verbeelding, zeggende tot hen: *gaet henen.* Dit *gaet henen* was dan het almachtig bevel, het welk de Heiland fprak, om deze krankzinnigen by hunne verftandige vermogens te herftellen. Maer wat was nu het gevolg? kwamen deze menfchen wederom tot hun verftand, zagen en erkenden zy hunne dwaling, door welken zy zich verbeeld hadden duivelen te wezen? Neen; niets van dit alles. MATTHÆUS zegt: *zy uitgaende voeren in de kudde zwijnen*, dat is dan, zy, die zich in hunne krankzinnigheid verbeeldden, duivelen te wezen, voeren in de zwijnen. Welk eene opeenftapeling van ongerijmdheden!

δ. Eindelyk, de zwijnen ftortten van den berg in de zee en verdronken vs. 32. Hoe kwam dit by? omdat de razerny en krankzinnigheid, met welke deze ongelukkige waren bezocht geweest, in de zwijnen overgingen. Waerlyk een geheel onbegrijpelyk verfchijnfel. Volgens LUCAS waren 'er 2000 zwijnen. Deze alle werden razende, toen die ongefteldheid, welke de verftandige vermogens van twee menfchen gekrenkt had, in de kudde zwijnen overging. Hoe gemakkelyk liet

liet zich dit alles verklaren, wanneer deze twee menschen door eene grote menigte van duivelen bezeten waren.

Dit weinige zal genoeg zijn, om eens vooral te doen opmerken, tot welke ongerijmdheden men komen moet, wanneer men de werkingen der bose geesten op de lichamen der menschen ontkennen wil. Over dit stuk hebben wy onlangs met opzet gehandeld, *Onderwijs in den Godsdienst* VII Deel.

B. Op dit geschiedverhael hebben ook de Deisten vry wat aen te merken.

α. Men oordeelt het ongeloovbaer, dat 'er in het Joodsche land, op éénе plaets, zo vele zwijnen gevonden werden? Maer Gedara lag aen den oostkant van de Jordaen, op de grensen van Judea. In die stad nu, welke op de grensen van Judæa gelegen waren, woonden zeer vele Heidenen onder de Joden. JOSEPHUS noemt daerom Gedara zelvs eene Griekfche Stad, *Antiq. Jud.* l. XVII: 13, 20. Het is derhalven zeer wel te begrijpen, dat de heidensche inwoners van deze landstreek hunnen winst deden met het aenfokken van zwijnen, en dat 'er grote kudden van deze dieren op het gebergte gingen weiden.

β. Men houdt het voor zeer onbillyk, dat de Heiland zulk eene grote schade aen de zwijnenhoederen hebbe toegebracht. Dan men herinnere zich, dat de zwijnen by uitnemendheid onrein waren. Het was derhalven eene verontreiniging van het Joodsche land, binnen het zelve zwijnen te houden en aen te kweken. Misschien waren 'er ook Joden, die deel hadden in dezen handel, en voor de zulken was de misdaed des te groter.

HET IX. KAPITTEL.

Hier vinden wy wederom eenige verbasende wonderen, welke de Heiland verricht heeft, welker verhael met dat van eenige andere zaken vermengd is. Wy vinden hier

I. *Het verhael der wonderdadige genezing van eenen geraekten, vs. 1-8.*

1. ENde eenigen tijd, na het uitwerpen der duivelen uit de twee bezetenen, in het schip gegaen zijnde, voer hy wederom over het Galileesche meir, ende quam in sijne stadt Capernaum, alwaer Hy zijn gewoon verblijv hield. (*a*) Ende siet, sy brachten tot hem eenen geraeckten, op een bedde liggende.

De kranke was een *geraekte*. Eigenlyk staet 'er in het Grieksch *ontbondene*. Onze kanttekenaers vertalen het oorspronkelyk woord hier en Kap. IV: 24, door eenen *geraekten*. Er wordt eene ziekte bedoeld, waerin de lichaemsdelen, of alle of eenige derzelver, van beweging en gevoel beroovd zijn. In ons geval was de geraektheid van den lijder zeer zwaer. Zijne armen en benen, met handen en voeten, waren beweeg- en gevoelloos, zo niet meer delen van zijn lichaem. Immers hy *lag op een beddeken*, ten bewijse, dat hy noch gaen noch staen, en zelvs misschien niet eens zitten konde. Hy werd daerom door vier mannen gedragen, Marc. II: 3.

Deze geraekte moet zekerlyk geloovd hebben, dat JESUS het vermogen bezat, om hem wonderdadig te genezen. Zy, die zich aen hem lieten gelegen liggen, stonden in dat zelvde begrip, en begeerden daerom, dat de deerniswaerdige lijder onder het lievdeoog van den Heiland mogt gebracht

(*a*) Marc. 2: 3. Luc. 5: 18. Hand. 9: 33.

bracht worden. Zijne naestbestaenden brachten hem daerom, of lieten hem door vier mannen dragen, voor den Heer JESUS.

2. Ende Jesus haer geloove siende, seyde tot den geraeckten, met eene vriendelyke houding, en op eenen innemenden toon, Sone, zijt wel gemoet, uwe sonden zijn u vergeven.

JESUS *zag hun geloov*, het geloov namelyk zo van den geraekten zelven, als van de dragers, of van zijne naestbestaenden, die hem lieten dragen. — Dit *geloov* bestond in het gemeen, in eene overtuiging van 's Heilands macht, en in het vertrouwen op zijne goedheid, waerdoor Hy dezen ellendigen konde en wilde genezen. Mogelyk ging dit geloov verder, zodat het gemoed, vooral van den geraekten, gevoelig getroffen over zijne zielsellenden, als de oorzaek van zijne lichamelyke ongesteldheid, op den Heer JESUS zag, als op den beloovden Verlosser van zondaren. — Dit geloov zag de Heiland, niet alleen aen de uitwerkselen, maer Hy zag ook door tot op den bodem van 's mans hart.

De Heer JESUS sprak den lijder aen, op eene zeer vriendelyke wijs, op den toon van eenen ontfermenden Vader, zeggende *zoon*, om 's mans gemoed troostelyk op te beuren. — *Zoon* zeide Hy, *zijt wel gemoed*, wees wel te vrede, uwe verlossing is naby De lijder kon 'er uit opmaken, dat de Heiland zijn doen, en dat van zijne vrienden, niet afkeurde, maer daerin zijn welgevallen betoonde. Hy voegt 'er by: *uwe zonden zijn uw vergeven.*

Zulk eene uitspraek was ongemeen bemoedigende. Maer hoe kwam zulk eene verklaring in dit geval te pas? Byzonder wel. By de Joden heerschte het vooroordeel, dat zware ziekten moesten beschouwd worden, als Godlyke straffen over zware zonden. De uitspraken derhalven, *uwe zonden zijn u vergeven*, of *wees genezen*, waren uitdrukkingen van dezelvde beteekenis. De geraekte beschouwde zijne zonden, als de oorzaken van zijne lichamelyke ongesteldheid. Door deze uitspraek werd hy verzekerd, dat hy gelyktijdig, zo van zijne lichamelyke als geestelyke ellende

verlost was, dat zijne krankheid niet alleen zou genezen, maer dat hem ook alle zijne zonden zouden vergeven wezen.

3. Ende siet, sommige der Schriftgeleerde van den Pharizeeuwschen aenhang, vergel Luc. V: 21 seyden in haerselven, (*b*) Dese lastert [*Godt*]

De *Godslastering* bestaet, in een beledigend spreken van den hogen God, het zy dat men Hem dingen toeschrijvt, welke aen zijne oneindige Volmaektheden te kort doen het zy dat men zijne eer, en het gene Hem alleen toekomt, aen schepselen toeëigent. De Schrivtgeleerden beschuldigden den Heiland, dat Hy God gelasterd, en den Allerhoogsten onteerd had, door aen zich zelven toe te schrijven, het gene den Oneindigen alleen toekomt.

Niemand kan de zonden vergeven, dan God alleen. Vermits zy nu den Heiland voor eenen bloten mensch aenzagen, konden zy niet anders oordeelen, dan dat Hy God gelasterd had. Ondertusschen dwaelden zy, omtrent den persoon van den Heiland, die God is boven al te prijzen in de eeuwigheid, en maekten juist zich zelven aen Godslastering schuldig.

4. Ende Jesus, door zijne Alwetendheid, kennende en als het ware siende hare gedachten, seyde, Waerom overdenckt gy quaet in uwe herten?

5. Want wat is lichtelicker, te seggen, De sonden zijn u vergeven: ofte te seggen, Staet op ende wandelt?

Het woord *zeggen* beteekent niet eenvouwig eene uitspraek te doen, maer iets te *zeggen* met gezach, zodanig dat de daed aen het zeggen beantwoordt. *Te zeggen, de zonden zijn u vergeven*, is iemand de zonden met de daed te vergeven. *Te zeggen, staet op en wandelt*, is eenen kranken door een wonderwerk oogenblikkelyk te genezen, met dat gevolg, dat hy aenstonds opstae en wandele. Beide deze gezegdens kunnen van niemand voortkomen, dan van Hem. die waerachtig God is.

Om

(*b*) Ps. 32: 5. Jes. 43: 25.

Om de Pharizeeuwen te overtuigen, dat hy niets minder dan God gelasterd had, vraegt de Heiland: *wat is ligtelyker te zeggen, de zonden zijn u vergeven, of te zeggen, staet op en wandelt.* Hy wil 'er mede zeggen, dat het één voor den Almachtigen, die spreekt en het is 'er, die gebiedt en het staet 'er, even zo ligt en gemakkelyk zy als het ander. Het is als of de Godlyke JESUS dus redeneerde: „ waertoe „ wordt meerder macht gevorderd, om eenen mensch zijne „ zonden te vergeven, of om hem oogenblikkelyk, van „ eene ongeneesbare ziekte, zodanig te herstellen, dat hy „ opstae en wandele? Is tot het éene niet even zo veel „ macht nodig als tot het ander? is hy, die het éene kan „ doen, ook niet in staet om het andere te verrichten? „ Maer het staet in mijne macht, dezen kranken oogen„ blikkelyk te genezen, derhalven heb ik ook de macht om „ hem de zonden te vergeven. De krankheden zijn straffen „ en gevolgen der zonden. Derhalven, wie iemand won„ derdadig van zijne krankheid geneest, verlost hem, door „ eene Godlyke kracht, van de straffen der zonden, en „ wie iemand verlost van de straffen der zonden, die ver„ geeft hem daerdoor de zonden."

6. Doch op dat gy moogt weten, en door eene kennelyke proef overtuigd worden, dat de Sone des menschen, die tevens Gods Zoon is, maer thans in eene diepe vernedering verkeert, macht heeft op der aerden de sonden te vergeven, zal ik dezen ongelukkigen, door één enkel woord sprekens, oogenblikkelyk van zijne krankheid genezen, en hem even daerdoor van de straffen zijner zonden bevrijden. Daerop sprak de Heer JESUS een woord van almachtig bevel, en de kranke werd, ten blijke dat hem de zonden vergeven waren, oogenblikkelyk genezen van zijne krankheid, en even daerdoor verlost van de straffen zijner zonden: want (toe seyde hy tot den geraeckten,) wees oogenblikkelyk genezen. Staet op, neemt uw bedde op, ende gaet henen nae uw huys.

7. Ende hy aenstonds volkomen genezen zijnde, stond op, van zijn beddeken, waerop hy gelegen was, en opge-

ſtaen zijnde gingh henen nae ſijn huys. Uit dit wonderwerk hadden de Pharizeeuwen moeten opmerken, dat de Heiland waerachtig God ware, en derhalven macht had om de zonden te vergeven.

8. De ſcharen nu [*dat*] ſiende, hebben haer verwondert, ende Godt verheerlickt, die ſoodanige macht den menſchen gegeven, en, ten voordeele der menſchen, eenen man, met zulk eene grote macht begaevd, in de waereld gezonden hadde.

II. *Vervolgens verhaelt* MATTHÆUS *zijne roeping, uit het tolhuis tot het Apostelſchap, en hoe de Heer* JESUS, *by die gelegenheid, met tollenaren en zondaren, gemeenzaem verkeerd hebbe*, *vs.* 9-13.

א. *De roeping van* MATTHÆUS *zelve vinden wy vs.* 9.

ב. *De gemeenzame verkeering van den Heiland, met de tollenaren en zondaren*, *vs.* 10-13.

9. (c) Ende Jeſus, het zy onmiddelyk na het genezen van den geraekten, of eenigen tijd daerna, van daer, buiten de Stad Capernaum, aen den zeekant voortgaende, ſagh een menſche in het tolhuys ſitten, genaemt Mattheus: ende ſeyde tot hem, Volgt my. Ende hy opſtaende volgde hem.

De Euangelist ſpreekt van eenen *mensch genaemd* MATTHÆUS. Hy bedoelt zich zelven, maer hy ſchrijvt met die eenvouwigheid en onzijdigheid, als of hy het oog had op eenen derden. — Hy zat thans *in het tolhuis.*

De Joden waren nu onder de macht der Romeinen, die hun ſchatting hadden opgelegd, het zy door eene belasting op perſonen en goederen, het zy door het vorderen vau uitgaende en inkomende rechten. Men had daerom, in en by de ſteden, zekere openbare gebouwen, onder den naem van tolhuiſen, die geſchikt waren tot het invorderen van die ſchattingen. De invorderaers van deze ſchattingen waren of Romeinen, of Joden, die zich daertoe van de Romeinen

(c) Marc. 2: 14. Luc. 5: 27.

nen lieten gebruiken, en den naem van *tollenaren* droegen. — Te weten, onder den naem van *tollenaers*, die dikwerv in de Euangelien voorkomen, worden niet de pachters van de gemeene middelen bedoeld, die by de Romeinen *Publicani* geheten werden, zijnde lieden van een zeer groot aenzien, meerendeels uit de Ridder-orde, maer de bedienden en inzamelaers van den tol, die de schattingen ontvingen en ophaelden.

Zulk een tollenaer was ook de Euangelist MATTHÆUS van zijn beroep. In zijn werk bezig zijnde, *zat hy thans in zijn tolhuis*, buiten Capernaum aen den zeekant. — De Heiland riep hem, om Hem bestendig te vergezellen, en naderhand zijn Apostel te worden, zeggende *volgt my*. Dit was een Godlyk bevel aen MATTHÆUS, om, met verlating van zijn bedrijv, den Heiland, op zijne reizen door het Joodsche land, overal te vergezellen, ten einde zijn onderwijs bestendig te genieten, zijne wonderen te aenschouwen, en daerdoor voorbereid te worden, tot eenen verkondiger van het Euangelie. — Dit woord van Godlyk bevel sprak de Heiland, in het gezelschap van eene grote schaer, welke Hy leerde, vergel. Marc. II: 13. Het ging ook met kracht vergezeld, en had zo veel invloed op het hart van den tollenaer, dat *hy opstond* en den Heiland *volgde*. Op het oogenblik verliet hy zijn beroep, met alle de voordeelen, welke daer aen verbonden waren, vergel. Luc. V: 28, en volgde JESUS, om bestendig zijn leerling te wezen.

Buiten allen twijffel had MATTHÆUS, door de wonderen binnen Capernaum verricht, al kennis gekregen aen den Heer JESUS. Denkelyk had ook het laetste wonder, de genezing van den geraekten, eenen byzonderen indruk op het gemoed van den tollenaer gemaekt; maer by dit alles kwam nu de hartvermeesterende kracht van 's Heilands woord, waerdoor hy bewogen werd om oogenblikkelyk, en zonder eenige bedenking, te gehoorzamen.

10. Kort daerna onthaelde Matthæus den Heiland op eenen vriendelyken maeltijd. Ende het geschiedde als hy in het huys [*Matthei*] aensat, siet, vele tolle-

naers ende fondaers quamen ende faten mede aen, met Jefu, ende fijne difcipelen.

Onder de aenzittende gasten, *waren vele tollenaers en zondaers.* — De *tollenaers* waren zeer gehaet by de Joden, die hunne onderwerping aen de Romeinen niet dulden konden. Hier kwam nog by, dat zy zich doorgaens aen onrechtvaerdige knevelaryen fchuldig maekten. Zy werden daerom aengezien, als zondaers van den eerften rang, te meer om dat velen in hunne levenswijs zeer ongebonden waren; en dit is de reden, dat de tollenaers, hier en elders, met de *zondaren* worden zamengevoegd.

11. Ende de Pharifeen [*dat*] fiende, feyden tot fijne difcipelen, vermits zy daerover den Heiland zelven niet durvden aenfpreken, Waerom eet uw' Meefter met de tollenaren ende fondaren? daerover zijn wy zeer geërgerd, dit voegt immers in het geheel niet voor iemand, die voorgeevt dat hy gekomen is, om het volk te verlichten en te verbeteren; door zijne verkeering met dit allerflechtfte zoort van menfchen, fchijnt hy hunne ongebondene levenswijs openlyk goed te keuren.

12 Maer Jefus [*fulcks*] hoorende, vermits de fchijnheilige Pharizeeuwen zo hard fpraken, dat Hy hen ligtelyk verftaen konde, feyde tot haer, Die gefont zijn en hebben den Medicijnmeefter niet van noode, maer die fieck zijn.

Hier bedient zich de Heiland, gelijk Hy meermalen gewoon was te doen, van een fpreekwoordelyk voorftel. — *Die gezond zijn hebben* zekerlyk *den Medicijnmeester niet van node*, of het moest alleenlyk wezen, om hun eenen gepasten leevregel voor te fchrijven, waertoe maer weinige lesfen nodig zijn. Maer de Medicijnmeester komt te pas by zulken, *die ziek zijn*, om hen, door een gezegend gevolg der aengewende geneesmiddelen, in den ftaet van gezondheid te herftellen.

Door den *Medicijnmeester* bedoelt de Heiland zich zelven, vergel. Jef. LIII: 4, 5. LXI: 1. Mal. IV: 2. Openb. II: 23. III: 15. — De *gezonden* zijn hier de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen. Niet dat zy waerlyk gezond, en door ge-

genade van hunne geestelyke krankheden herfteld waren, maer alleen in hunne verbeelding. Zy waenden, dat zy veel beter en heiliger waren dan andere menfchen. Aen deze menfchen was naer hun oordeel niets te doen. Zy waren rechtvaerdigen, en achtten de anderen niets. Daer nu Jesus de Medicijnmeester was, konden zy het niet kwalyk nemen, dat Hy minder werk maekte van hen, die waenden gezond te wezen, dan van de tollenaers en zondaers, die gaerne erkennen wilden dat zy geestelyk krank waren.

13. Doch gaet gy, afgunstige bedillers, elders henen ende verhindert my niet in mijn werk, door uwe nijdige vitteryen, maer leert intusfchen wat het zy, (d) Ick wil barmhertigheyt, ende niet offerhande. (e) Want ick ben niet gekomen om te roepen rechtveerdige, maer fondaers tot bekeeringe.

De Heiland zette deze huichelaers af, met eene les, welke dienen konde, om hun hunnen toeftand te leren kennen, en hen, als de geestelyke Medicijnmeester, te doen opmerken, dat hunne ingebeelde gezondheid indedaed eene zeer gevaerlyke ziekte ware. — De les was deze: *Ik wil barmhartigheid en niet offerande.* De Heiland heeft het oog op Hof. VI: 6. Te weten vs. 4, 5. was beide aen Israël en Juda, om hunne hardnekkige onbekeerlykheid, eene fchromelyke verwoesting bedreigd, en deze bedreiging wordt vs. 6, 7. gebillijkt. Hunne vertoning van Godsdienstigheid was enkele geveinsdheid, waerin het hart geen deel had. De HEER verklaert, dat Hy daerin geen welgevallen hebben konde, zeggende: *Ik heb lust tot weldadigheid en niet tot offer*, dat is: „ Ik heb een welgevallen in ongeveinsde Gods„ vrucht, en goedwillige lievde omtrent uwe naesten, en „ niet in offeranden of uiterlyke plechtigheden, wanneer zy, „ zonder een boetvaerdig hart, aengebracht en verricht „ worden."

Dit wilde de Heiland, dat de Pharizeeuwen *leren* zouden. Deze les hadden zy hoogstnodig, vermits zy zich

(d) Hof. 6: 6. Mich. 6: 8. Matth. 12: 7. (e) Marc. 2: 17. Luc. 5: 32. ende 19: 10. 1 Tim. 1: 15.

verbeeldden, dat zy zich by den hogen God, die lust heeft tot waerheid in het binnenste, met uiterlyke vertoningen konden veraengenamen, al was het hart nog zo onrein en ondeugend. — Zy konden 'er twee zaken uit leren, deels dat zy nog verre waren van dien staet van gezondheid, welken zy zich verbeeldden te bezitten, deels dat de Heiland, als de ware Medicijnmeester, Gods wil deed, wanneer Hy, met de tollenaren en zondaren etende, gelegenheid zocht, om weldadigheid te doen aen deze lieden, die geestelyk krank waren.

De Heiland geevt vervolgens reden, waerom Hy deze huichelaers van zich afwijst, wanneer Hy 'er byvoegt: *want ik ben niet gekomen, om te roepen rechtvaerdigen, maer zondaers tot bekeering.* — Hy beschrijvt zich zelven als een groten Propheet, die eene bepaelde zending had, om namelyk menschen *te roepen*, en door het Euangelie op eene minzame wijs te bewegen *tot bekeering*, en hen langs dien weg tot Gods gemeenschap te brengen. Hy had derhalven niets te doen met *rechtvaerdigen*; deze hebben de bekeering niet nodig, en zulke rechtvaerdigen verbeeldden zich de Pharizeeuwen te wezen. Maer zijne zending bepaelde zich tot *zondaren*, die erkenden dat zy de bekeering nodig hadden, gelijk de tollenaers en dergelyken.

III. *Wijders hield de Heer* JESUS *een gesprek, met de Discipelen van* JOANNES *den Doper, vs.* 14-17.

14. (*f*) Doe quamen de discipelen Joannis den Doper, die thans door Herodes in de gevangenis geworpen was, tot hem, seggende, Waerom vasten wy ende de Phariseen veel, ende uwe discipelen en vasten niet?

Voor dat de Heer JESUS zijn openbaer predikambt aenvaerdde, had JOANNES reeds vele leerlingen gemaekt. Thans kwamen 'er zommigen van deze, terwijl hun Meester gevangen zat, tot den Heiland, niet om tot Hem en zijne leer over

(*f*) Marc. 2: 18. Luc. 5: 33.

over te gaen, maer om eene zwarigheid tegen zijne handelwijs in te brengen, daeruit voortgesproten, dat Hy, in zijne wijs van doen, aenmerkelyk verschilde van JOANNES. Deze *Discipelen van* JOANNES waren denkelyk aengezet door de *Pharizeeuwen.*

Wy mogen uit vergelyking van Marc. II: 18. besluiten, dat 'er thans een vastendag gehouden wierd, het zy by de Joden in het algemeen, die veel gewone openbare vastendagen hadden, ter gedachtenis van veelerlei zaken, het zy in het byzonder by de Pharizeeuwen, die vrywillig tweemalen ter weke vastten, Luc. XVIII: 12, namelyk op den tweeden en vijfden dag der weke, volgens sommigen, omdat MOSE, op den vijfden dag der weke op den berg geklommen, en op den tweeden dag van denzelven afgekomen was, of volgens andere diende dit vasten, ter gedachtenis der verbranding van den Tempel, en der verbranding van de Wet.

De vraeg van JOANNES Discipelen, welke zy den Heiland voorstelden, was deze: *waerom vasten wy en de Pharizeeuwen veel, en uwe discipelen vasten niet?* De discipelen derhalven van den Heiland vastten niet op dezen dag, en ook niet op vele andere vastendagen, welke de leerlingen van JOANNES met de Pharizeeuwen onderhielden. In deze vraeg lag een heimelyk verwijt van ongodsdienstigheid, zo aen den Heiland zelven, als aen zijne discipelen.

15. Ende Jesus seyde tot haer, met eene wedervraeg, Konnen oock (g) de bruyloftskinderen treuren, soo lange de bruydegom by haer is? Maer de dagen sullen komen, wanneer de bruydegom van haer sal wechgenomen zijn, ende dan sullen sy vasten.

Het geheele voorstel is verbloemd, en ontleend van de bruiloften, welke by de Joden doorgaens zeven dagen lang gevierd werden. Men had 'er, behalven den Bruidegom en de Bruid, ook speelgenoten, vrienden van den Bruidegom genaemd, Joh. III: 29, en de *bruiloftskinderen*, dat is brui-

(g) 2 Cor. 11: 2.

lofts gasten. Nu was de Bruidegom by hen, geduurende den eersten dag van de bruiloft, tot op den tijd, dat hy in de slaepkamer geleid werd; voorts bleev hy by de gasten, zo lang de bruiloft duurde, en zo lang was het ook een tijd van gejuich en vrolykheid. — In deze toespeling vraegt de Heiland aen de Discipelen van JOANNES, en de Phari-zeeuwen, die by hen waren, of het welvoeglyk wezen zou, dat de Bruilofts kinders geen goede cier maekten, maer vastten en treurden, zo lang de Bruidegom by hen was, en of zy in staet wezen zouden, om in zulken tijd bruilofts-kinderen te doen vasten en treuren, zeggende: *kunnen ook de bruiloftskinders vasten en treuren, zo lang de Bruidegom by hen is?*

De Heiland wil met één woord te kennen geven, dat het thans voor zijne leerlingen geen tijd was om te vasten. — Door den *Bruidegom* verstaet Hy zich zelven. Zo had Hem ook reeds JOANNES de Doper genoemd Joh. III: 29, omdat Hy zijne kerk, door geestelyke ondertrouw, in geloov en liefde met zich zelven vereenigt. De Heiland beschrijvt zijne leerlingen als *Bruiloftskinderen* of gasten, die nu, zo lang Hy by hen was, tot vreugde genodigd werden. Hy redeneert derhalven uit de eigene grondbeginselen van JOANNES den Doper, ter beschaming van zijne Discipelen.

Maer, voegt 'er de Heer JESUS by, *de dagen zullen komen, wanneer de Bruidegom van hun zal wechgenomen zijn, en dan zullen zy vasten.* Dit zou geschieden by zijnen dood, welken Hy nu reeds ingewikkeld voorspelt, en daerna by zijne hemelvaert.

De Heiland toont derhalven, dat Hy geenszins het treuren en vasten verwierp, wanneer de tijd daertoe roept, maer dat het zelve by zijne leerlingen nu niet te pas kwame.

16 Oock en sett niemant, om de zaek met nog een paer gelykenissen op te helderen, eenen lap ongevolt laken op een oudt kleet: want deselven aengesette lap scheurt af van het kleet, ende daer wort een erger scheure.

17. (*h*) Noch men doet geenen nieuwen wijn in oude [*leder*]sacken: anders so bersten de [*leder*]-sacken, ende de wijn wort uytgestort, ende de [*leder*]sacken verderven: maer men doet nieuwen wijn in nieuwe [*leder*]sacken, ende beyde te samen worden behouden.

De eerste gelykenis vinden wy vs. 16. — De Heiland spreekt van een *oud* en versleten *kleed*, waerin een scheur is, welke men digt wil maken, door 'er eenen lap op te zetten. Daertoe, zegt Hy, bedient zich niemand van *ongevold laken*, het welk nog niet volkomen bereid, maer ruuw is. Zulk eene handelwijs zou een aenmerkelyk ongemak te weeg brengen. Wanneer de *aengezette*, en nog niet ten vollen bereide *lap* inkrimpt, rekt het oude, en vermits het oude versleten is, en niet kan medegeven, *scheurt* de aengezette lap *af van het kleed*, *en daer wordt eene érger scheur.*

De andere gelykenis vs. 17. is ontleend van de gewoonte der ouden, die zich, ter bewaring van vochten, bedienden van zakken uit leder gemaekt, waervan men al vroeg voorbeelden vindt, Jos. IX: 4 — Nu *deed men nieuwen wijn in oude lederzakken.* Om nieuwen wijn, die nog aen het werken en bruischen is, te bewaren, bediende men zich van *nieuwe lederzakken*, die sterk waren en rekken konden, wanneer de wijn zich door gisting krachtig uitzette. Dusdoende *werden beide*, de wijn en de lederzakken *te zamen behouden.* Maer deed men nieuwen wijn in oude lederzakken, die zich niet meer konden uitzetten, dan *barsten de oude zakken* by de eerste werking, *en de wijn werd uitgestort.*

Wat wil nu de Heiland, door deze gelykenissen, te kennen geven? Gemeenlyk past men deze gelykenissen toe, op de leerlingen van den Heiland, die dan voorkomen onder de beeldtenis van *oude* versletene *klederen*, van *oude* en zwakke *lederen zakken.* Anderen evenwel beschouwen de *oude klederen*, en *oude lederen zakken*, als afbeeldingen der Phariseeuwen en der leerlingen van JOANNES, die de oude leer aenhingen.

(*h*) Marc. 2: 22.

Voor alle werken, moet men dezen grond wel in het oog houden, dat hier, aen den eenen kant, ftaen de leerlingen van JOANNES, nevens de Pharizeeuwen, en dat deze voorkomen, als zich houdende aen eene zeer geftrenge levenswijs, door veelmalen te vasten, en aen de andere zijde de leerlingen van den Heiland, die zich niet bonden aen zulk eene geftrenge levenswijs. Wijders herinnere men zich, dat de Heiland gevraegd wordt naer de reden, waerom zijnen leerlingen zo veel vryheid gelaten wierd, daer de Discipelen van JOANNES zulk eenen geftrengen levensregel volgden; als mede, dat de Heiland in zijn eerfte antwoord, ontleend van de Bruilofts inderen, het vasten op zich zelve niet veroordeelt, maer alleen verklaert, dat het thans voor zijne Discipelen geheel ontijdig ware.

De Heer JESUS derhalven wil zijn gedrag, zo wel als dat van zijne Discipelen, door eene tweevouwige gelykenis verdedigen.

A. De eerfte gelykenis is ontleend van iemand, die een *lap ongevold laken zet op een oud kleed.*

α. Past men dit toe op den Heer JESUS en de vryere levenswijs, welke Hy zijnen Discipelen toeliet, dan zal het leeren, dat Hy zijne Discipelen aenmerkte als een oud kleed, het welk zachtelyk moest behandeld worden, voor zo ver zy ligtelyk konden bedroevd en geërgerd worden. Zy waren meerendeels genomen uit visfchers en tollenaren, menfchen die niet gewoon waren, noch aen de willekeurige nauwgezetheid der Pharizeeuwen, noch aen de geftrenge levenswijs van JOANNES den Doper. Het was derhalven een bewijs van voorzichtigheid, dat de Heiland van zijne Discipelen dat geftrenge niet vorderde, het welk by de leerlingen van JOANNES den Doper, en by de Pharizeeuwen, plaets had, vermits zy nu nog Bruiloftskinders waren, en ligtelyk konden bedroevd worden. Er moest een tijd worden afgewacht, wanneer zy fterker en tot een ander beftaen zouden gebracht zijn. Dit toekomend beftaen zou nieuw zijn, in vergelyking van het tegenwoordige.

β. Ten

β. Ten opzichte der Pharizeeuwen en der Discipelen van JOANNES den Doper, kon deze gelykenis leren, dat hunne gestrengheid, welke eenige voortreffelykheid scheen te hebben, waerdoor zy by eenen *nieuwen* lap kon vergeleken worden, evenwel moest aengemerkt worden als *een* lap *ongevold laken*, het welk nog veelerlei bewerking en zuivering nodig had, voor zo ver die gestrengheid nog veelerlei verbetering nodig had, zou zy gepast zijn voor de leerlingen in JESUS Koningrijk. — Aen den anderen kant ergerden zich de Pharizeeuwen, en de Discipelen van JOANNES, aen de handelwijs van den Heiland, en beschouwden dezelve als nieuw, ruig en onbeschaevd. De Heer JESUS wil daerom zeggen, dat Hy hen geenszins wilde noodzaken, om de handelwijs, welke Hy met zijne leerlingen hield, naer te volgen, naerdemael zy even zo ongeschikt waren, om zich van die vryheid te bedienen, welke Hy aen zijne leerlingen vergunde, als een *oud kleed* ongeschikt is om gelapt te worden, met een stuk *ongevold laken*.

B. De andere gelykenis is ontleend van iemand, die *nieuwen wijn*, nog aen het gisten en opbruischen gewoon, doet in *oude lederen zakken*, welke niet rekken of medegeven kunnen.

α. Past men deze gelykenis toe op den Heiland, en zijn gedrag omtrent zijne Discipelen, dan kunnen zijne leerlingen vergeleken worden by *oude lederen zakken*, die goed tot het gebruik zijn, wanneer zy met oordeel gebezigd worden, voor zo ver de Discipelen niet moesten overladen worden met lessen, welke zy niet dragen konden, of met voorschriften van eene gestrenge levenswijs. Het was derhalven gene onbedachtzaemheid, maer wijze voorzichtigheid in den Heiland, dat Hy zijne leerlingen, in het eerste begin van hunne roeping, nog niet onderhield met lessen van grote gestrengheid.

β. Beschouwt men deze gelykenis, met opzicht tot de

Pharizeeuwen, en de Discipelen van JOANNES, dan kan ons de *nieuwe wijn* de gestrengere levenswijs vertonen, die by deze lieden plaets had, naerdien in dezelve nog veel gevonden werd, het welk door werking en bruisching moest worden afgescheiden, eer zy door 's Heilands leerlingen kon werden overgenomen. Aen den anderen kant konden de Pharizeeuwen, en de leerlingen van JOANNES den Doper, beschouwd worden als *oude lederen zakken*, voor zo ver zy ongeschikt waren tot die zedeleer, welke JESUS in zijn Koningrijk predikte, als kunnende dezelve niet beoeffenen, zo lang zy in hunne tegenwoordige grondbeginselen stonden. De Heiland bediende zich daerom van *nieuwe lederen zakken*, voor zo ver Hy andere lieden verkoos, die meer geschikt waren, om zijne zedeleer te beoeffenen en aen anderen voor te dragen.

Kortom, onze Godlyke Leeraer gaet, in deze geheele verdediging vs. 15-17, zo te werk, dat Hy eerst aentoont, hoe zijne Discipelen, zo lang Hy als de Bruidegom op aerde met hun omwandelde, nog zo nauw niet moesten beperkt worden tot treuren en vasten, waertoe zy in het vervolg, by zijne afwezenheid, overvloedige gelegenheid hebben zouden. Daerna leert Hy, door twee eigenaertige gelykenisfen, aen den eenen kant, dat zijne Discipelen nog te zwak waren, om naer de wijs der Pharizeeuwen en der Discipelen van JOANNES behandeld te worden, en dat zulk eene gestrenge behandeling met hunnen tegenwoordigen staet niet overeenkwam; aen den anderen kant, dat ook de Pharizeeuwen en de Discipelen van JOANNES, volgens hunne grondbeginselen, ongeschikt waren voor het meer verheven onderwijs van den Heiland.

IV. *Vs.*

IV. Vs. 18-26. verhaelt de Euangelist een dubbel wonderwerk, zijnde de opwekking der dochter van eenen Overſten der Synagoge, met de genezing van eene bloedvloeiende vrouw, daer tusſchen irſchietende.

א. *De aenleiding tot dit dubbele wonder, vinden wy vs. 18.*

18. Als hy deſe dingen tot haer, tot de Diſcipelen van Joannes den Doper, en de Phariseeuwen ſprack, en de gemelde gelykenisſen voorſtelde, werd die onderhandeling afgebroken, door eene gebeurtenis, welke den Heiland aenleiding verſchafte, om twee verbazende wonderen te verrichten: want ziet, terwijl Hy nog in het huis van Matthæus aen tafel zat, (i) ſiet een Overſte quam ende aenbadt hem, ſeggende, Mijn dochter is nu terſtont geſtorven, doch komt ende legt uwe hant op haer, ende ſy ſal leven.

De naem van dezen *Overſten* was JAIRUS, Luc. VIII: 41. Hy was een *Overſte der Synagoge*, Marc. V: 22. — Eene *Synagoge* weten wy, was eene vergaderplaets, welke tot de dagelykſche oeffening van den Godsdienst, en vooral van het gebed geſchikt was. In eene plaets, daer meer dan 10 vrye en bejaerde menſchen woonden, werd zulk eene Synagoge opgericht. In grote ſteden vond men 'er dikwijls, om de menigte des volks, meer dan ééne. De Synagoge te Capernaum, daer JESUS op de Sabbathdagen leerde, Luc. IV: 31-38, was door eenen Heidenſchen Hoofdman gebouwd, Luc. VII: 5. Die Synagoge had eenen *Overſten*, zijnde een Kerkelyk perſoon, die het opzicht had over die Godsdienstige vergaderplaets, en haer onderhoud. Zijn naem was JAIRUS. Hy kende derhalven den Heiland, welken hy meermalen had horen leren, van naby. Ook wist hy, hoe de Heer JESUS den kranken knecht van den Romeinſchen Hoofdman wonderdadig genezen had, Kap. VIII.

Thans *kwam* hy tot den Heiland, in het huis van MATTHÆUS den Tollenaer, en *aenbad Hem*. Hy viel aen de

(i) Marc. 5: 22. Luc. 8. 41.

voeten van Jesus neder, Luc. VIII: 41, en bewees Hem den allerdiepsten eerbied. Hy verzocht den Heiland, om in zijn huis te komen, zeggende, *mijne dochter is nu terstond gestorven; doch kom en leg uwe handen op haer, en zy zal leven.* Hy beschouwde derhalven den Heiland, als iemand die machtig was, om eenen doden op te wekken.

2. *By deze gelegenheid deed de Godlyke Verlosser een dubbel wonderwerk, vs. 19-26.*

A. *Hy was aenstonds gereed, om zich naer het huis van* JAIRUS *te begeven, vs. 19.*

19. Ende Jesus van de tafel opgestaen zijnde volgde hem naer zijn huis, ende de Heiland werd vergezeld, niet alleen van sijne discipelen, maer ook van eene grote schaer, bestaende uit de tollenaren, met welke Hy gegeten had, uit de Pharizeeuwen en de leerlingen van Joannes den Doper, en voorts uit eenen groten gemengden hoop, vergel. Marc. V: 24.

B. *Daerop volgde de opwekking van* JAIRUS *dochter, voorgegaen door eene andere wonderdadige genezing, welke onder den weg geschiedde, vs. 20-25.*

A. *De wonderdaaige genezing, onder den weg geschied, vinden wy vs. 20-22.*

20. ((*k*) Ende siet, een vrouwe, die twaelf jaren het bloetvloeyen gehadt hadde, komende tot hem van achteren, raeckte den zoom sijnes kleets aen.

De lyderes was *eene vrouw, die twaelv jaren* lang *het gedurig bloedvloeien gehad had.* Een zeldzaem voorbeeld, naerdien een aenhoudende vloed, wanneer dezelve één of twee jaren duurt, doorgaens waterzucht en andere dodelyke ongesteldheden te weeg brengt. Zy was ongeneesbaer, zy had al hare goederen aen geneesmiddelen besteed, maer me-

(*k*) Lev. 15: 25. Marc. 5: 25. Luc. 8: 43.

niemand had haer kunnen helpen, en zelvs was zy door de aengewende middelen erger geworden, vergel. Marc. V: 26. Luc. VIII: 43.

Vermits zy volgens de Wet onrein was, en anderen door aenraking onrein maekte, Lev. XV: 25. Num. V: 2, 3. durvde zy zich aen den Heiland niet openbaer maken. Zy vergenoegde zich daerom, met door de ſchaer heen te dringen, tot dat zy den Heiland zo naby kwam, dat zy van achteren den zoom van zijn kleed kon aenraken. Dit oordeelde zy genoeg, om wonderdadig genezen te worden.

21. Want ſy ſeyde in haerſelven, Indien ick alleenlick ſijn kleet aenrake, ſo ſal ick geſont worden. Niet dat zy aen het kleed van den Heiland, op eene bygelovige wijs, eene wonderdadige kracht hebbe toegeſchreven, maer zy wilde dusdoende aen den Heiland een verborgen teeken geven, van haren nood en begeerte naer redding, vertrouwende van zijne goedheid, dat Hy haer helpen zoude.

22. Ende dit geſchiedde ook werkelyk: want Jeſus hem omkeerende, ende haer ſiende, met oogen van een tederhartig medelyden, ſeyde op eene zeer vriendelyke wijs: (*l*) Zijt wel gemoet dochter, en laet alle vrees varen, uw geloove, waerdoor gy op mijne macht en goedheid vertrouwd hebt, dat ik u redden, en dat dit geſchieden zoude, op het enkel aenraken van mijne klederen, heeft u behouden en doen gezond worden: Ende de bloedvloed, die zo lang geduurd had, ſtelpte oogenblikkelyk: want de vrouwe wiert geſont van deſelve ure af.)

Dusdoende werd tevens het geloov van JAIRUS verſterkt, die door dit wonderwerk nog al meer in zijn vertrouwen bevestigd werd, dat JESUS macht had, om zijne dochter in het leven te herſtellen.

(*l*) Marc. 5: 34. Luc. 8: 48.

B. De opwekking van JAIRUS *dochter wordt vs.* 23-25. *verhaeld.*

23. (*m*) Ende als Jesus, na het verrichten van de gemelde wonderdadige genezing, in het huys des Oversten quam, ende sagh de pijpers ende de woelerde schare,

De Joden waren gewoon, over eenen doden, veelerlei zoort van rouw te bedrijven, met wenen, kermen, op de borst te slaen, en ander misbaer te maken. Ook zong men treurzangen, en huurde daertoe klaegsters, vergel. Jer. IX: 17. Deze worden hier bedoeld, wanneer MATTHÆUS spreekt van de *woelende schaer*. Wijders had men lieden die op pijpen bliezen, en het treurgezang met een dof geluid vergezelden. Deze heten hier *de pijpers.*

24. Het eerste werk van den Heiland was, dit treurig misbaer te doen ophouden. Daerom seyde hy tot haer, Vertreckt, gy pijpers en klaegsters, deze blijken van rouw komen hier niet te pas: want het dochterken en is niet doot, maer (*n*) slaept, en schoon zy waerlyk gestorven is, moet zy slechts beschouwd worden, als in slaep te wezen, uit hoofde der kortstondigheid van haren dood. Ende dit zeggen van den Heiland vond genen ingang by de woelende menigte, sy belachten hem daerom.

25. Als nu de woelende schare van klaegsters en pijpers uytgedreven was, gingh hy in het vertrek, alwaer de dode lag, ende greep hare hant, hebbende niemand anders by zich dan Petrus, Jacobus, en Joannes, Marc. V: 37 Luc. VIII: 51, behalven den vader en de moeder van het kindeken, ende het dochterken herleefde, op zijn almachtig bevel. Ten blijke daervan stont het op

Dat het opwekken van eenen doden een waerachtig wonderwerk zy, kan de hardnekkigste der Joden niet ontkennen. Dat het dochterken waerlyk gestorven ware, blijkt al-

(*m*) Marc. 5: 38. Luc. 8: 51. (*n*) Joh. 11: 11.

allerduidelykst uit de woelende schaer, die den Heiland belachten, omdat zy zijn gezegde, *het dochterken slaept*, letterlyk opvatten. — In dit geval derhalven heeft de Heiland een bewijs gegeven, van zijne Godlyke zending, het welk boven alle tegenspraek verheven is.

C. Deze wonderen maekten zeer veel gerucht, vs. 26.

26. Ende dit geruchte van die beide wonderen, het genezen van de bloedvloeiende vrouw, en het opwekken van Jairus dochterken, gingh uyt, door dat geheele lant, zodat deze wondergebeurtenisfen wijd en zijd verbreid wierden.

V. *Vs.* 27-31. *wordt nog een wonderwerk aengeteekend, zijnde de genezing van twee blinden.*

27. Ende als Jesus van daer, uit het huis van Jairus, voortgingh, naer de woning, alwaer Hy zijn verblijv hield, zijn hem twee blinde onder de schaer gevolgt, roepende ende seggende, [Gy] sone Davids, zijnde een eernaem, waerdoor zy Hem voor den MESSIAS erkenden, ontfermt u onser, en genees onze blindheid.

28. Ende als hy in huys gekomen was, alwaer Hy thans zijn gewoon verblijv hield, quamen de blinde tot hem. Ende Jesus seyde tot haer: gylieden begeert dat ik u van uwe blindheid genezen, en uw gezicht herstellen zal, Glooft gy, dat ick dat doen kan, en geevt gy u zelven, met een volkomen vertrouwen, aen my over? Sy seyden tot hem, Ja Heere, wy geloven, dat Gy niet alleen de macht bezit om ons te kunnen, maer ook de goedheid, om ons te willen genezen.

29. Doe raeckte hy hare oogen aen, om hun een teeken te geven, dat Hy dadelyk zijn almachtig vermogen omtrent hen te werk stelde, hoewel anders deze aenraking gene natuurlyke kracht had, om aen blinden het gezicht weder te geven. Hy voegde 'er zijn almachtig bevel by,

seggende, U geschiede nae uw geloove. Gy gelooft dat ik u helpen kan, het geschiedde zo als gy geloovt.

30. Ende hare oogen zijn terstond geopent geworden. (*o*) Ende Jesus heeft haer seer strengelick verboden, seggende, Siet, dat het niemant en wete.

Dit wonderwerk geschiedde in het huis, alwaer de Heiland woonde vs. 28, zodat 'er geen getuigen by tegenwoordig waren, dan alleen zijne Discipelen. — De reden, waerom de Heiland deze blinden niet genas, in het byzijn der gansche schaer, schijnt gelegen te zijn in de belijdenis, welke deze ongelukkigen gedaen hadden, dat JESUS de *zoon van David*, dat is de MESSIAS ware vs. 27. Dit was ook de reden, om welke Hy den blinden verbood, dit wonderwerk ruchtbaer te maken, opdat Hy geen voedsel geven zou aen de vleeschlyke vooroordeelen der Joden, die zich verbeeldden, dat de MESSIAS een waereldsch Koning wezen zoude.

31. (*p*) Maer hunne blijdschap was zo groot, dat sy het niet verzwijgen konden, en daerom uytgegaen zijnde, hebben hem, en het wonder door Hem verricht, allerwegen ruchtbaer gemaeckt, door dat geheele lant.

VI. *Wijders genas de Heiland eenen bezetenen, die stom en doov was*, vs. 32-34.

32. (*q*) Als dese blinden, welker gezicht wonderdadig hersteld was, nu uytgingen, uit het huis daer JESUS was, siet so brachten sy tot hem een mensche, die stom, doov, ende van den duyvel beseten was.

33. Ende Hy dreev den Duivel uit den bezetenen, met dat gevolg, dat zijne spraek aenstonds hersteld wierd: want als de duyvel uytgeworpen was, sprack de stomme.

Ende

(*o*) Matth. 12: 16. Luc. 5: 14. (*p*) Marc. 7: 36. (*q*) Matth. 12: 22. Luc. 11: 14.

Ende de ſcharen, dezen bekenden lijder horende ſpreken, verwonderden haer, over 's Heilands verbazende wonderen, ſeggende, Daer en is noyt deſgelijcks in Iſraël geſien; de daden, welke deze JESUS verricht, zijn volſtrekt ongehoord.

34. Maer de Phariſeen, die de genezing van den lijder zelve niet ontkennen konden, openbaerden evenwel hunne boosaertigheid, en ſeyden, (r) Hy werpt de duyvelen uyt, door den overſten der duyvelen.

Zy erkennen het wonderwerk zelve, maer ſchrijven het toe aen eene vreemde kracht, aen den *Overſten der duivelen.* Gods woord leert ons op vele plaetſen, men zie by voorbeeld Kap. XXV: 41, dat 'er onder alle de afgevallene Engelen één zy, die het hoofd en de Vorst der overigen is. Deze bedoelen de Pharizeeuwen, onder den naem van den *Overſten der duivelen.* Zy beweerden, dat de gezegende JESUS met dezen opperſten der boſe geesten gemeenſchap had, om door zijne macht duivelen uit te werpen. Waerlyk eene helſche lastering, eene duivelſche boosheid! De Heiland wederlegt dezen laster niet in dit geval, maer Hy zal denzelven, in het vervolg, met opzet tegen gaen, Kap. XII: 15-32.

VII. *Eindelyk verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland toebereidſelen gemaekt hebbe, om zijne leer uittebreiden,* vs. 35-38.

35. (s) Ende hierop verliet Jeſus de Stad Capernaum, alwaer Hy eenigen tijd zijn verblijv gehouden had, en omgingh alle de ſteden ende vlecken, het zy alleen van Galilea, vergel. Kap. IV: 23, het zy ook van andere gedeelten des lands, leerende in hare Synagogen, ende predikende het Euangelium des Koninckrijcks, door aen te kondigen, dat het Godsrijk van den MESSIAS eerlang ſtond opgericht te worden, ende geneſende alle zoorten van ſieckten ende alle zoorten van qualen onder den volcke.

(r) Matth. 12: 24. Marc. 3: 22. Luc. 11: 15. (s) Marc. 6: 6. Luc. 13: 22.

36. (*t*) Ende hy de talrijke ſcharen ſiende, welke Hem volgden, om zijne hemelſche leer te horen, en zijne verbaſende wonderen te aenſchouwen, wert innerlick met ontferminge beweegt over haer; om datſe vermoeyt ende verſtroyt waren, (*v*) gelijck ſchapen, die geenen herder en hebben, omdat hunne herders, de Joodſche Schrivtgeleerden, die voor het volk, als voor hunne ſchapen zorgen moesten, naer hen niet omzagen, noch hun het rechte zielenvoedſel toedienden.

37. Doe ſeyde hy tot ſijne diſcipelen, die eerlang ſtonden gevolmachtigd te worden, om het Euangelie der Zaligheid te prediken. (*x*) De oogſt is wel groot, maer de arbeyders zijn weynige.

Dit voorſtel diende om de discipelen te overtuigen, dat 'er niets noodzakelyker ware, dan dat de Heiland ſchikkingen maekte, om hen, met de prediking van het Euangelie, onder de Joden uit te zenden, het geen Hy ook volgens Kap. X, werkelyk gedaen heeft.

De oogst was wel groot. — De Heiland merkt de Kerk, of het Joodſche volk, aen als eenen akker. De oogst was groot, 'er was gelegenheid genoeg, om veel koorn in te zamelen, en de tijd was nu gekomen, om de Joden tot geloov en bekeering op te wekken. *Maer de arbeiders waren weinige.* Er waren weinigen, die zich op de rechte wijs beyverden, om de Joden voor God te verzamelen. JOANNES de Doper, die met veel yver en nut gearbeid was, zat in de gevangenis, en was in zijnen loop geſtuit. By de Joodſche Leeraers was het zeer ſlecht geſteld. Deze hielden zich op met menſchelyke overleveringen, en vervalschten den Godsdienst veelzins. Het bleek uit NICODEMUS, hoe het ſtond, zelvs by de besten.

38. (*y*) Biddet dan, zeide de menschlievende JESUS aerom tot zijne discipelen, den Heere des oogſts, dat hy arbeyders in ſijnen oogſt uytſtoote.

De Heer des oogsts is, of de grondeigenaer van het land, waerop

(*t*) Marc. 6: 34. (*v*) Jer. 23: 1. Ezech. 34: 2. (*x*) Luc. 10: 2. Joh. 4: 35. (*y*) 2 Theſſ. 3: 1.

waerop het koorn ſtaet, of de beſtuurer van de inoogſting. In het eerſte geval, hebben wy byzonder aen God den Vader, en in het laetſte, aen God den Heiligen Geest, te denken. — De Discipelen moesten bidden, dat de Heer des oogsts *arbeiders in zijnen oogst mogt uitſtoten*, dat is Leeraers verzorgen, om menſchen voor God te verzamelen, en tot zijnen dienst te bewegen, door de prediking van het Euangelie. — Het ſchijnt thans de tijd van den oogst geweest te zijn, zodat de tijdsomſtandigheid tot dit zinbeeld aenleiding gegeven hebbe.

Deze vermaning van den Heiland aen zijne Discipelen baende den weg, en was als eene voorbereiding, tot hunne aenſtelling tot het Apostelamb., welke vervolgens Kap. X. verhaeld wordt. Daerdoor werden zy gewillig gemaekt, om middelen te zijn in 's HEEREN hand, en zich, wanneer de roeping tot hen kwam, niet te onttrekken.

HET X. KAPITTEL.

De afdeeling der Kapittelen is, op vele plaetſen van den Bijbel, zeer gebrekkig. Dit heeft ook hier plaets. Men zou veel voegzamer Kap. X. begonnen hebben, met vs. 35. van Kap. IX; dan zouden de zaken, welke by één horen, aen elkander zijn verbonden gebleven.

TOt dus ver waren de XII Discipelen geduurig, in het gezelſchap van hunnen Godlyken Meester, en getuigen van zijne verbaſende wonderen geweest. Dan, vermits zy geſchikt waren om de leeringen, welke zy van Hem gehoord hadden, aen anderen te prediken, behaegde het den Heiland, als het ware, eene proev te nemen van hunne vorderingen. Hy zond hen uit, om het Euangelie in alle plaetſen van het Joodſche land te prediken, en deelde hun de gaev der won-

deren mede, ten einde hunne leer en Godlyke zending te bevestigen. Daer toe had de Heer JESUS zeer wijze redenen. De voornaemste waren de volgende.

1. Vooreerst werd de toeloop van het volk, om zijne leer te horen, van tijd tot tijd zo groot, dat zy elkander verdrongen, en de een den anderen beletten, uit dit Godlyk onderwijs nut te trekken. — Deze al te grote toeloop moest van zelvs verminderen, wanneer de Apostelen mede het land doorreisden, om te prediken en wonderen te doen.

2. Daerenboven, onder den groten hoop van zijne volgelingen, waren 'er zeer velen, die door aerdschgezinde vooroordeelen verblind waren, en zich verbeeldden, dat de Heiland een waereldsch Koningrijk zou oprichten. Uit deze verkeerde grondbeginselen, kon de menigte ligtelyk op de gedachten komen, om JESUS voor Koning uitteroepen. Dan dit was regelrecht strijdig met het oogmerk van zijne komst in de waereld. Het was daerom nodig, dat de menigte verdeeld wierd, en dit kon niet beter geschieden, dan door zijne Discipelen, met de prediking van het Euangelie, en de gaev van wonderen, naer onderscheidene plaetsen uit te zenden.

3. Eindelyk wilde Hy, dusdoende, aen zijne Discipelen gelegenheid geven, om zich voor te bereiden tot hun aenstaende Apostelambt, en eenige ondervinding te krijgen van het gene zy, in het vervolg, zouden te doen en te wachten hebben.

In dit Kap. verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland zijne Discipelen, tot de gemelde einden, in zes paren hebbe uitgezonden.

I. *Eerst deelde Hy den XII Discipelen de gaev van wonderen mede, vs. 1-4.*

II. *Daerop zond Hy hen uit, vs. 5-31.*

א. *Hy bepaelde de plaetsen, welke zy bezoeken moesten, vs. 5, 6.*

ב. *Hy onderrichtte hen, in het gene zy te leren en te doen hadden, vs. 7, 8.*

ג. *Hy wees hun aen, hoe zy zich tot deze reis bereiden moesten, vs. 9, 10.*

ד. *Hy onderwees hen, hoe zy zich, by verschillende menschen, te gedragen hadden, vs. 11-15. en*

ה. *Hy wapende hen tegen de moeilykheden, welke hun bejegenen zouden, vs. 16-31,*

III. *Eindelyk voegde Hy 'er ettelyke vermaningen en troostredenen by, geschikt voor alle zijne naervolgeren, vs. 32-42.*

1. (*a*) Ende, na dat de grote menigte des volks vertrokken was, liet de Heer JESUS sijne twaelf discipelen by zich komen, die Hy reeds eenigen tijd te voren verkozen had, om Hem bestendig te vergezellen, en die naderhand, wegens hunne zending, Apostelen genaemd werden. Deze tot hem geroepen hebbende, gav Hy hun te kennen, dat Hy thans voornemens ware, om hen nu reeds tot zijne medearbeiders te maken. By die gelegenheid, heeft Hy haer macht gegeven over de onreyne geesten, om deselve uyt te werpen, ende om alle zoort van sieckte ende alle zoort van quale, hoe boosaertig en gevaerlyk zy ook wezen mogten, te genesen. Evenwel mogten zy van deze wondergaev geen willekeurig gebruik maken, maer Hy zelvs bepaelde, hoe en wanneer zy zich daervan bedienen moesten.

2. De namen nu der twaelf Discipelen, die, wegens hunne zending tot den dienst van het Euangelie, Apostelen of Gezanten genaemd werden, zijn dese volgende. De eerste, die door den Heiland het eerst geroepen was,

(*a*) Marc. 3: 13. Luc. 6: 13. en 9: 1.

om Hem bestendig te vergezellen, vergel. Kap. IV: 18. en Marc. I: 16. Simon, anders gesegt en genaemd Petrus, zedert de Heiland zelvs hem met dezen toenaem vereerd had, Joh. I: 43, ende Andreas sijn broeder, die met Petrus gelyktijdig geroepen werd, om JESUS geduurig naer te volgen, Jacobus de [*sone*] Zebedei, ende Joannes sijn broeder.

3. Philippus ende Bartholomeus: Thomas ende Mattheus de gewezen tollenaer: Jacobus de [*sone*] Alphei, ende Lebbeus toegenaemt Thaddeus, anders ook genaemd Judas, de broeder van Jacobus.

4. Simon Cananites, oorsprongelyk van Cana in Galilea, ende Judas Iscariotes, die hem oock naderhand verraden heeft.

5. Dese twaelve heeft Jesus, twee aen twee uytgesonden, ten einde zy elkander tot medegezellen, en bemoediging dienen zouden, ende Hy heeft haer bevel gegeven, seggende, Gy en sult, voor ditmael, niet henen gaen op den wegh der Heydenen, noch gy en sult niet ingaen in [*eenige*] stadt der Samaritanen. Wanneer gy derhalven door het land der Samaritanen henen trekt, moet gy u in gene van hunne steden ophouden: want voor als nog bepaelt zich uwe zending alleenlyk tot de Joodsche Natie.

6 (*b*) Maer gaet veel meer henen tot de verlorene schapen des huys Israëls.

De Joden worden hier genaemd *de verlorene schapen van Israëls huis*, met eenen kennelyken weerslag op Kap. IX: 36, om redenen aldaer aengewezen.

Voor ditmael, was deze voorlopige zending der Apostelen alleen bepaeld tot de Joden. De Heiland onderricht hen vervolgens, hoe zy zich in dit werk te gedragen hadden, maer zo evenwel, dat 'er tevens eenige bevelen zijn tusschengevoegd, welke op hunne tweede en algemeene zending, welke na 's Heilands dood volgen zoude, betrekkelyk zijn.

7. Ende twee aen twee, in alle oorden van het Joodsche

(*b*) Hand. 3: 26. ende 13: 26, 46.

ſche land, henen gaende (*c*) predickt, ſeggende, Het Koninckrijck der hemelen, dat geestelyk Rijk, het welk God door den MESSIAS zal oprichten, is naeby gekomen.

8. Maekt een gepast gebruik van de gaev der wonderen, welke Ik u heb medegedeeld, om daerdoor uwe leer te bevestigen. Maer draegt zorg, dat gy altoos het heil van menſchen bevordert. (*d*) Geneeſt de krancke, reynigt de melaetſche, weckt de doode op, werpt de duyvelen uyt, maer zonder eenige beloning te begeeren of te ontvangen. (*e*) Gy hebt het vermogen, om deze wonderen te verrichten, om niet ontfangen, geeſt het gene gy daerdoor uitwerkt om niet.

9. (*f*) En verkrijgt u of neemt op weg noch gout, noch ſilver, noch koper [*gelt*] met u in uwe gordels.

De Oosterlingen waren gewoon het geld in hunne gordels te dragen. Maer op deze reis, moesten de Apostelen geen geld by zich dragen. Zy moesten zich verlaten op de voorzorg van God, die hen in zijnen dienst gebruikte, en van het nodige voorzien zoude.

10 Noch male, dat is, eenen reiszak met eetwaren gevuld, zult gy tot den wegh medenemen, noch twee rocken uit voorzorg, noch ſchoenen buiten die, welke gy aen uwe voeten hebt; noch ſtaf. (*g*) Want de arbeyder is ſijn voedſel weerdigh Daerom zullen u de behoevten des levens worden aengeboden, door hen, welken gy het Euangelie predikt, en anders zal God voor u zorgen.

De Apostelen moesten ook genen *ſtaf* mede nemen. Wel eenen gewonen wandelſtok, vergel. Marc. VI: 8. Maer geen gewapende ſtaf, om zich te verdedigen tegen de ſtruikrovers, die de wegen thans zeer onveilig maekten. Te weten, in het Joodſche land waren de reizigers gewoon, zich te wapenen met ſtokken, die met yzer beſlagen waren,

(*c*) Luc. 9: 2. (*d*) Luc. 10: 9. (*e*) Hand. 8: 18, 20. (*f*) Marc. 6: 8. Luc. 9: 3. ende 22: 35. (*g*) Lev. 19: 13. Deut. 24: 14. ende 25: 4. Luc. 10: 7. 1 Cor. 9: 4, 14. 1 Tim. 5: 18.

om zich daermede, wanneer het nood was, te verweeren. Met zulk of ander wapentuig, moesten de Apostelen zich niet voorzien, maer zich op de Godlyke bescherming gerust verlaten.

11. (*h*) Ende in wat stadt ofte vlecke gy, op deze reise sult inkomen, ondersoeckt aenstonds nauwkeurig, wie daer in weerdigh en geschikt is, om by hem uwen intrek te nemen, neemt den zodanigen, die gewillig is om u te herbergen, tot uwen huiswaerd, ende, ofschoon gy naderhand eene betere verblijvplaets mogt vinden, zo blijft evenwel aldaer tot dat gy [*daer*] uytgaet, om die Stad of dat vlek te verlaten.

Het woord *waerdig* heeft hier, gelijk zeer dikwijls, de beteekenis van *geschikt.* Zo drae de Apostelen in eenige plaets kwamen, moesten zy onderzoeken, wie der ingezetenen meest geschikt was om hen te herbergen. Dit moesten zy ontdekken, uit de meerdere of mindere gewilligheid, om hen te ontvangen. Dit blijkt duidelyk uit de tegenstelling vs. 14, alwaer de onwaerdige nader beschreven worden, als zulken, die de Apostelen *niet ontvingen, noch hunne woorden hoorden.* — De gezanten van den Heiland moesten, in elke Stad, alwaer zy aenkwamen, hunnen intrek nemen by den eersten den besten, die zy bereid vonden om hen te herbergen, en hunne leer aen te horen, en offchoon zy naderhand eene aengenamer verblijvplaets krijgen konden, moesten zy by den eersten huiswaerd blijven, zo lang zy in die Stad vertoevden.

12. Ende als gy in het huys gaet, so groet het selve, door allen den huisgenoten allen zegen van harte toe te wenschen, zeggende, vrede en allerlei voorspoed zy ulieden.

13. Ende indien dat huys weerdigh is, indien de bewoner met de zijnen bereid is om u te ontvangen en uwe leer aen te horen, so kome uwe vrede over dat selve, uw zegenwensch worde vervuld; maer indien het niet weerdigh en is, indien men niet genegen is, om u te ontvangen en uwe leer te horen, so keere uwe vrede,

de

(*h*) Marc. 6: 10. Luc 9: 4. ende 10: 8.

de toewenſching van voorſpoed, welke gy gedaen hebt, weder tot u: want die zegenwensch zal aen u bevestigd worden, maer, ten aenzien van dat huisgezin, ydel en vruchteloos wezen.

14. (*i*) Ende ſo yemant u, als mijne gezanten, niet en ſal ontfangen of herbergen willen, noch uwe woorden en leer eerbiedig hooren, uytgaende uyt dat huys, ofte uyt deſelve ſtadt, alwaer men u niet ontvangen en horen wil, (*k*) ſchuddet het ſtof uwer voeten als onrein af, en laet de zulken over aen het lot, het welk zy zich zelven, door hunne hardnekkigheid, moetwillig op den hals halen.

Het afſchudden van het ſtof der voetzolen was by de Joden een teeken, dat men met een huis of eene Stad niet verder wilde te doen hebben. De Apostelen moesten gevolgelyk door deze handelwijs betuigen, dat zy, aen zulk een huis of Stad, het Euangelie niet verder zouden prediken, maer dezelve overlieten aen hun eigen lot, en aen de ſtraffen, welke zy, door hunne onverbeterbare hardnekkigheid, rechtvaerdig verdiend hadden.

15. (*l*) Voorwaer ſegge ick u, Het ſal den lande van Sodoma ende Gomorra, welker ingezeten den Heiligen God, door de allerſnoodſte grouwelen, getergd hebben, verdraeglicker zijn in den dagh des oordeels, dan deſelve ſtadt. De bewoners van zulke huizen, en de ingezetenen van zulk eene Stad, alwaer men u verſmaedt, en uw Euangelie verwerpt, zullen, in den groten dag der algemeene vergelding, nog zwarer geſtraft worden, dan de grouwzame inwoners van Sodoma en Gomorra, aen welke God zijne geduchte wraek, reeds in den tijd, op eene voorbeeldige wijs heeft uitgeoeffend, omdat de ingezetenen van Sodoma en Gomorra nimmer met zulk een hemelsch onderwijs verwaerdigd zijn.

16. Weet ondertusſchen, dat gy grote zwarigheid, en zelvs eenen geweldigen tegenſtand, in uwe bediening ont-

(*i*) Marc. 6: 11. Luc. 9: 5. (*k*) Hand. 13: 51. ende 18: 6.
(*l*) Marc. 6: 11. Luc. 10: 12.

moeten zult. (*m*) Siet, ick sende u als weerlose schapen in 't midden der wrede en verslindende wolven, die allergeweldigst op u zullen aenvallen; weest daerom wel op uwe hoede. Zijt dan voorsichtigh gelijck de slangen, in het vermijden van onnodige gevaren, ende tevens oprecht en vriendelyk gelijck de duyven, zonder iemand te beledigen.

De Apostelen moesten *voorzichtig zijn, gelijk de slangen.* — PLINIUS en andere natuurkenners geven breed op, van de zonderlinge schranderheid der slangen. Zy hebben zeer fijne zintuigen; daerdoor weten zy haren vyand geredelyk te ontdekken en te ontwijken. In deze voorzichtigheid, om gevaren voor te komen en vyanden te ontwijken, moesten de Apostelen de slangen naervolgen. — Maer tevens moesten zy *oprecht*, eerlyk, minzaem zijn, *gelijk de duiven*, zonder list of valschheid.

De Heiland prijst derhalven den gelukkigen middenweg aen, tusschen onvoorzichtigheid en valschheid. De voorzichtigheid, doorgaens genaemd de Staetkunde, kan tot het verachtelyk uiterste van arglistigheid en valschheid overslaen, en de welmenende oprechtheid wordt, wanneer zy kwalyk bestuurd is, gevaerlyke onbedachtzaemheid. De Apostelen moesten *voorzichtig zijn, als de slangen*; om voor te komen, dat zy aen het geweld van vyanden wierden blootgesteld, maer tevens moesten zy *oprecht zijn, als de duiven*, zonder anderen kwaed te willen of te doen. — De Heer JESUS geevt hier aen zijne Apostelen eene menschkundige les, om op de rechte wijs met menschen om te gaen. Zy moesten *voorzichtig* zijn, niet alle menschen vertrouwen en voor vrienden houden, maer hun karakter ontdekken, en zoeken voor te komen, dat iemand hun, onder den bedrieglyken schijn van vriendschap, nadeel toebracht. Maer aen den anderen kant, moesten zy *oprecht* en eerlyk met menschen handelen, en zich wachten van alle bedrog en valschheid.

Deze les is in het algemeen geschikt voor alle de Christenen. Maer de Heiland schreev dezelve, in eene bepaelde be-

(*m*) Luc. 10: 3.

betrekking, voor aen zijne Apostelen. Dezen zouden op hunne reis menschen ontmoetten, die vyanden waren van de waerheid des Euangeliums, en deszelvs verkondigers allerlei kwaed stonden aen te doen. Omtrent de zulken, moesten de Apostelen *voorzichtig zijn, gelijk de slangen*, hunne gramschap niet nodeloos ontsteken, en alle middelen aenwenden, om hunne mishandelingen voor te komen, zo veel, behoudens de eerlykheid en *oprechtheid*, waerin zy de *duiven* moesten naervolgen, geschieden konde. — Deze regel komt derhalven eigenlyk te pas, wanneer een Leeraer aen den geweldigen tegenstand van vyanden der waerheid is blootgesteld.

17. Maer wacht u voor de boosaertige menschen, die der waerheid een vyandig hart toedragen, en legt u daerom toe op menschenkennis, om u zelven niet, zonder noodzake, aen gevaer en mishandelingen bloot te stellen; (*n*) want sy sullen u overleveren in de Raetsvergaderingen, aen hogere en lagere rechtbanken, als of gy valsche Leeraers en verleiders van het volk waert, ende zelvs in hare Synagogen sullen sy u geesselen.

De *Synagogen* waren, gelijk wy gezegd hebben, Godsdienstige vergaderplaetsen, alwaer het volk zamen kwam, om de Wet te horen lezen, en te bidden. Maer in dezelvde Synagogen werden de geschillen, welke den Godsdienst betroffen, onderzocht. Ook werd 'er de ban en de straf van *geesseling* nu en dan geoeffend, vergel. Hand. XXII: 19.

18. (*o*) Ende gy sult oock voor Stadthouders ende Koningen geleydet worden, om mijnent wille, om de belydenis en prediking van mijn Euangelie, haer, den Joden namelyk, ende den Heydenen tot getuygenisse, voor zo ver gy, in den groten dag der algemeene vergelding, tegen hardnekkige Joden en Heidenen getuigen zult, dan gy hun den waren Godsdienst gepredikt hebt, welken zy verworpen, en u daerom mishandeld hebben.

(*n*) Matth. 24: 9. Luc. 21: 12. Joh. 15: 20. ende 16: 2. Openb. 2: 10. (*o*) Hand. 24: 1. ende 25: 4.

By dit voorstel vs. 17, 18, moeten wy twee zaken kortelyk opmerken.

1. Vooreerst, dat de Heiland hier, aen zijne Apostelen, alle de zwarigheden, welke zy in de prediking van het Euangelie ontmoeten zouden, onbewimpeld voorstelle. Hy voorspelt hun de vervolgingen van Joden en Heidenen. Thans evenwel werden zy alleen tot de Joden gezonden. Deze Voorzegging strekt zich derhalven verder uit, dan tot hunne tegenwoordige zending, ook tot het gene zy na 's Heilands Hemelvaert, beide onder Joden en Heidenen, te doen en te lijden hadden.
2. Dat deze Voorzegging door de Apostelen niet recht verstaen zy. Zy hadden 'er uit behoren op te merken, dat zy van den Heiland gene aerdsche voordeelen te wachten hadden; en evenwel, nog lang daerna, bleven hunne gemoederen vervuld met vleeschelyke vooroordeelen, omtrent een aerdsch Koningrijk, het welk zy zich verbeeldden, dat de Heiland eerlang stond op te richten.

19. (*p*) Doch zijt onder dit alles wel gemoed, wanneer sy u, aen hoge of lagere rechtbanken der Joden, of aen Stadhouders of Koningen der Heidenen, overleveren, om u wegens uwe leer te verantwoorden; so en sult gy niet op eene angstvallige wijs besorgt zijn, hoe of wat gy ter verantwoording spreken sult. Verlaet u gerust op den Godlyken bystand, en de invloeden van den Heiligen Geest, die u inwendig onderwijzen, en leiden zal in alle waerheid. Want het sal u in deselve ure gegeven worden, wat gy spreken sult. Beide de vereischte gedachten, en de gepaste bewoordingen zullen u worden ingeboezemd, om uwe leer, met eene meer dan menschelyke wijsheid en kracht, te verdedigen.

20. Want, wanneer gy voor de rechtbanken verschijnt, om u wegens uwe leer te verantwoorden, dan en zijt gy het

(*p*) Marc. 13: 11. Luc. 12: 11. ende 21: 14.

het zelve niet die spreket, maer ['t is] de onfeilbare Geest uwes hemelschen Vaders, die in u spreeckt.

21. De leer van mijn Euangelie, welke gy verkondigen moet, zal gelegenheid geven tot grote geschillen, en geweldige verdeeldheden. Zelvs zal daerdoor zulk eene verbittering, in de gemoederen der menschen, veroorzaekt worden, dat zy zelvs de natuurlyke banden van lievde onder bloedverwanten zal los maken. (q) Ende [*de eene*] broeder sal [*den anderen*] broeder overleveren tot de doot, ende de vader het kint: ende de kinderen sullen opstaen tegen de ouders, ende sullense dooden, alleen omdat de een mijne leer aenneemt, en de ander dezelve verwerpt.

22. Trouwens de leer, welke gy predikt, tast de ingekankerde vooroordeelen aen, zo van Joden als van Heidenen, en zy is tevens aengekant, tegen de diep bedorvene zeden van beide. Het kan derhalven niet anders wezen, of deze leer moest, uit hoofde van de menschelyke verblindheid en boosheid, grote beroeringen veroorzaken. Ende men zal u beschouwen, als de oorzaken van die onnatuurlyke verdeeldheden, welke men aen de menschelyke verblindheid en boosheid behoorde toe te schrijven; gy sult daerom, hoe ook ten onrechte, van allen, van de geheele Joodsche Natie en van de bose waereld, gehatet worden om mijnen name: (r) maer die, onder alle deze beproevingen, in zijnen plicht kloekmoedig volharden, en volstandigh sal blijven tot den eynde, die sal saligh worden, en in de huishouding der eeuwigheid eenen rijken loon erlangen.

De Heiland stelt den Apostelen by herhaling de tegenspoeden voor, aen welke zy zouden worden blootgesteld, maer telkens voegt Hy 'er bemoedigende belovten by, om hen, aen den eenen kant, van alle aerdschgezinde verwachtingen te doen afzien, en om, aen de andere zijde, hunnen moed te versterken.

(q) Mich. 7: 2, 5. Luc. 21: 16. (r) Matth. 24: 13. Marc. 13: 13. Luc. 21: 19. Openb. 2: 10. ende 3: 10.

23. Evenwel moet gy het gevaer niet zonder noodzake onbedachtzaem in den mond lopen. In tegendeel moet gy uw leven door alle gepaste middelen beveiligen, om anderen te kunnen nuttig wezen. (*s*) Wanneer sy u dan in dese stadt vervolgen en lagen leggen, waeruit gy besluiten moogt, dat gy aldaer geen verder nut kunt doen, vliedt dan in de andere, om eene nieuwe proev te nemen, of gy daer ook meerder voordeel doen kunt: Want voorwaer segge ick u, Gy en sult [*uwe reyse*, waertoe ik u thans uitzend, *door*] de steden Israëls niet ge-eyndigt hebben, of de Sone des menschen sal gekomen zijn, om, door de verwoesting van Jerusalem, een einde te maken van het Joodsche Gemeenebest.

Dit *komen van den zoon des menschen* schijnt te zien op de komst van CHRISTUS, om Jerusalem te verwoesten, en de Joodsche aerde met den ban te slaen. Zekerlyk wil de Heiland niet te kennen geven, dat Hy zijne Apostelen zou inhalen, eer zy hunne tegenwoordige omreis door het Joodsche land volbracht hadden: want zy zijn spoedig, van dezen omtogt, tot hunnen Meester terug gekeerd, vergel. Marc. VI: 30. en Luc. IX: 10. Ook kan men aen de laetste komst van CHRISTUS ten oordeel geenszins denken. — De zaek schijnt derhalven deze, dat de Apostelen thans door de hitte der vervolging belet zijn, om alle delen van het Joodsche land door te trekken, en dat zy ook daertoe, voor de verwoesting van Jerusalem, gene gelegenheid gehad hebben.

24. Laet het u ondertusschen niet vreemd voorkomen, dat gy zulken geweldigen tegenstand, in de prediking van het Euangelie, ontmoeten zult. Gy weet, met welke zwarigheden ik zelvs te worstelen heb, daer ik uw meester en heer ben. (*t*) De discipel en is niet boven den meester, noch de dienstknecht boven sijnen heere.

25. Een leerling kan niet vorderen of verwachten, dat het hem beter gae, dan zijn meester, of een knecht, dat hy beter

(*s*) Matth. 2: 13. ende 4: 12. ende 12: 15. Hand. 8: 1. ende 9: 25. ende 14: 6. (*t*) Luc. 6: 40. Joh. 13: 16. ende 15: 20.

beter lot hebbe dan zijn heer. [*Het zy*] den discipel genoegh, dat hy werde gelijck sijn meester, ende de dienstknecht gelijck sijn heere. Het gedrag der Joden omtrent my kan u genoegzaem leeren, hoedanig een lot gylieden te wachten hebt. (v) Indien sy den Heere des huys, en den meester van het huisgezin, die ik ben, Beëlzebul hebben geheeten, en hem uitgekreeten voor eenen duivelskunstenaer, die de overste der bose geesten was, of immers gemeenschap had met het opperhoofd der duivelen, hoe veel te meer zullen zy dan sijne huysgenooten, en bedienden, die zo veel minder zijn dan Hy zelvs, lasteren en mishandelen.

De Heiland heeft hier het oog op de duivelsche lastering der Pharizeeuwen, dat Hy de duivelen uitwierp, door den bystand van den Oversten der bose geesten, vergel. Kap. IX: 34. In zo ver scholden zy Hem voor den Duivel, voor den opperstten Vorst der duivelen, welken de Joden gewoon waren BEËLZEBUL te noemen, dat is den Drekgod, met toespeling op BAÄLZEBUB, den afgod van Ekron, vergel. 2 Kon. I: 3.

26 Verdraegt daerom kloekmoedig de woede van de vyanden der waerheid. (x) En vreest dan haer niet, gaet rustig in uw werk voort, en houdt u verzekerd, dat Ik u krachtdadig zal ondersteunen, tot dat gy uwen arbeid voleindigd hebt. Alles wat ik u in het geheim geleerd heb, moet gy aen de geheele waereld in het openbaer bekend maken: (y) want daer en is niet bedeckt, 't welck niet en sal ontdeckt worden, ende verborgen, 'er is tusschen ons in het geheim niets voorgevallen, 't welck niet allerwegen en sal geweten worden.

27. 't Gene ick u, als byzondere vrienden en vertrouwlingen, segge in de duysternisse, en in eenzame byeenkomsten by den nacht, segget in 't licht, en maekt

(v) Matth. 9: 34. ende 12: 24. Marc. 3: 22. Luc. 11: 15. Joh. 8: 48. (x) Jes. 8: 12. Jerem. 1: 8. (y) Job 12: 22. Marc. 4: 22. Luc. 8: 17. ende 12: 2.

dat bekend op den vollen dag, ende 't gene gy hoort in de oore, als by inluistering, door heimelyke onderrichtingen, predickt dat, ter zijner tijd, openlyk op de platte daken der Oosterfche huizen, zodat het van allen man kunne gehoord worden.

28. (z) Ende en vreeft u niet voor de gene die het lichaem dooden, voor vyanden, welker macht zich niet verder uitftrekt dan tot uwe lichamen, om dezelve te doden, ende, met al hun geweld en bitterheid, de ziele niet en konnen dooden: Maer vreeft veel meer, wanneer gy ontrouw worden mogt aen uwen post, hem, die beyde ziele ende lichaem kan verderven in de helle.

29. Vertrouwt op de gunstige voorzorg van uwen hemelfchen Vader, welke zich uitftrekt zelvs tot de geringfte fchepfelen. En worden niet twee mufchkens om de geringe prijs van een penningfken verkocht? Ende niet één van defen vogels, die zo gering zijn in de oogen der menfchen, en fal op de aerde vallen fonder de toelating van uwen hemelfchen Vader.

30. (a) Ende God flaet niet alleen de edelfte, maer zelvs de geringfte deelen van uwe lichamen gade, oock uwe hayren des hoofts zijn tot één toe alle getelt, en 'er kan 'er geen één eenige afvallen, zonder de toelating van uwen hemelfchen Vader. Wat hebt gy dan voor menfchen te vrezen?

31. En vreeft dan niet, gy gaet vele mufchkens te boven, zo veel voortreffelyker als gy zijt, boven deze gering geachte vogelen, zo veel te meerder reden hebt gy ook, om u op Gods gunstige voorzorg gerust te verlaten.

(z) Jerem. 1: 8. Luc. 12: 4. (a) 1 Sam. 14: 45.

III. Vs. 32-42. ſtelt de Heiland 'er ettelyke vermaningen en trooſtredenen by, geſchikt voor alle Christenen.

א, Spreekt Hy van de gezegende gevolgen eener openbare belijdenis van zijnen naem, vs. 32, 33.

32. (*b*) Een yegelick dan, niet alleen der Apoſtelen, maer ook elk een Christen, wie hy wezen moge, die my als den MESSIAS, en mijne leer, als eene Godlyke leer, onbeſchroomd belijden ſal voor de menſchen, dien ſal ick oock, in den groten dag van mijne toekomst, om den ganſchen aerdbodem rechtvaerdig te oordeelen, als mijnen leerling belijden, niet alleen voor de Engelen en de menſchen, maer ook voor mijnen Vader, die in de hemelen [*is*].

33. Maer ſo wie my en mijne leer, uit vrees en eigenbelang, ſchandelyk verloochent ſal hebben voor de menſchen, dien ſal ick oock, in den gemelden groten dag, verloochenen voor mijnen Vader, die in de hemelen [*is*], en ten aenhoren van alle redelyke wezens openlyk verklaren, dat Ik op hem gene de minſte betrekking hebbe.

ב, Vs. 34-36. voegt 'er de Heiland eene gewichtige onderrichting by, voornamelyk gericht tot de Apostelen, dat de prediking van het Euangelie ganſch andere gevolgen hebben zoude, dan de Joden zich, naer hunne vleeſchelyke vooroordeelen, verbeeldden.

34. Volgens hunne vleeſchelyke vooroordeelen, verbeelden zich de Joden, dat de dagen van den MESSIAS tijden van rust, vrede, en voorſpoed wezen zullen. Maer zy bedriegen zich. By toeval der boosheid van het menſchelyk hart, kan mijne komst niet anders dan geheel tegenſtrijdige gevolgen hebben. (*c*) En meynt daerom niet dat ick ge-

(*b*) Marc. 8: 38. Luc. 9: 26. ende 12: 8. 2 Tim. 2: 12. (*c*) Luc. 12: 51.

komen ben om vrede te brengen op de aerde; de algemeene inhoud van mijne leer ademt niets anders dan lievde en vrede, maer de menschen zullen zich, uit hoofde van hunne boze begeerlykheden, daer tegen zodanig aenkanten, dat men mijne leer tot twisten en verdeeldheden misbruiken zal. Ick en ben in zo ver, wat het gevolg en den uitslag der prediking van mijn Euangelie aengaet, niet gekomen om vrede te brengen, maer het sweert van geweld en vervolging, tegen mijne belijders en naervolgers.

35 (*d*) Want mijne naervolgers zullen zich eene zeer grote menigte van vyanden op den hals halen. Ick ben in zo ver gekomen om den mensche tweedrachtigh te maken. Zelvs zal mijne leer haet en vyandschap ten gevolge hebben, zelvs onder menschen, die door de natuurlyke banden van bloedverwantschap zeer naauw verbonden zijn. Een ongelovige zoon zal een bitter hart hebben tegen sijnen vader, die my belijdt, ende de verblinde dochter zal opstaen tegen hare moeder, wanneer zy mijne leer aenneemt, ende de bevooroordeelde schoondochter zal vyandig zijn tegen hare schoonmoeder, die my wil naervolgen.

36. (*e*) Ende sy [*sullen*] des menschen, die my belijdt, vyanden [*worden*], die sijne ongelovige aenverwanten en huysgenooten [*zijn*].

λ. Vs. 37-39. verklaert de Heiland, wat Hy in zijne echte naervolgers vordere, en welk voordeel zy daeruit trekken zouden.

37. Mijne rechtgeaerte naervolgers moeten alle menschelyke betrekkingen uit het oog verliesen, wanneer het aenkomt op de belydenis van my en mijne leer. (*f*) Die vader of moeder lief heeft boven my, zodat hy zich, door toegenegenheid tot zijne Ouderen, zou vervoeren laten, om mijne leer te verlochenen, of mijne geboden ongehoorzaem

(*d*) Mich. 7: 6. (*e*) Ps. 41: 10. ende 55: 13. Joh. 13: 18. (*f*) Luc. 14: 26.

zaem te worden, en is mijns niet weerdigh, en ongeschikt, om in mijne bezondere gunsten en geestelyke weldaden te deelen, ende die sone ofte dochter lief heeft boven my, zodat hy zich, om zijner kinderen wil, aen de belijdenis van mijne leer en het gehoorzamen mijner voorschriften onttrekken zou, en is mijns niet weerdigh.

38. (*g*) Ende elk, die my wil naervolgen, moet gereed zijn, om allerlei verdrukkingen en zelvs den wreedsten dood te ondergaen: want die sijn kruyce niet [*op hem*] en neemt, ende my na en volgt, in den weg van lijden, smerten en mishandelingen, en is mijns niet weerdigh.

39 (*h*) Die onder mijne naervolgers sijne ziele vindt, op het oog hebbende gevaren te ontwijken, en zijn leven te behouden, die sal deselve ziel, welke hy hier op aerde zocht te behouden, in de eeuwigheid verliesen: ende die sijne ziele of leven sal verloren hebben om mijnent wille, om de belijdenis van mijnen naem, sal deselve, in het betere leven der toekomende huishouding, weder vinden.

ו. *Eindelyk belooft de Heiland eene uitnemende vergelding, aen alle die zijne Apostelen lieflderijk ontvangen en verkwikken zouden, vs. 40-42.*

40. Mijne Apostelen vervangen mijne plaets. Alle weldadigheid, welke hun bewezen wordt, zal ik rekenen, als of zy aen mijn eigen persoon bewezen ware. (*i*) Die u lievderijk ontfangt, huisvest en verzorgt, ontfangt, herbergt, en verzorgt my, die u gezonden heb, ende die my ontfangt en weldadigheid bewijst, ontfangt hem, die mijn eigen Vader is, en my als Middelaer in de waereld gesonden heeft.

41. (*k*) Die eenen Propheet of Leeraer ontfangt

(*g*) Matth. 16: 24. Marc. 8: 34. Luc. 9: 23. ende 14: 27. (*h*) Matth. 16: 25. Marc. 8: 35. Luc. 9: 24. ende 17: 33. Joh. 12: 25. (*i*) Luc. 10: 16. Joh. 13: 20. (*k*) 1 Kon. 17: 10. ende 18: 4. 2 Kon. 4: 8.

en herbergt, in den naem eens Propheten, dat is, in de hoedanigheid van eenen Propheet, met die achting en lievde, welke men eenen Propheet verschuldigd is, ſal den loon eens Propheten ontfangen, eene beloning, geëvenredigd naer de waerdigheid van den perſoon, welken hy herbergt; ende die eenen rechtveerdigen of deugdzamen mensch ontfangt en huisvest, in den naem eens rechtveerdigen, uit achting voor zijne deugdzaemheid, ſal den loon eens rechtveerdigen ontfangen, en vergolden worden, of hy even rechtvaerdig ware, als de deugdzame man, welken hy in zijn huis ontvangen heeft. De beloning zal geëvenredigheid zijn naer de waerdigheid van den genen, die, vooral in tijden van vervolging, beweldadigd wordt.

42. (*l*) Ende ſo wie één van deſe kleyne en verachte lieden (dit zeide de Heiland, met eene vingerwijs op zijne Apostelen) wanneer zy in mijnen dienst zijn afgemat, ter hunner verfrisſching te drincken geeft, al was het alleenlick eenen beker kout [*waters*], in den name eens diſcipels, en uit achting voor mijne leerlingen, voorwaer ſegge ick u, en ik verzeker het op de plechtigſte wijs, hy en ſal ſijnen loon geenſins verlieſen, maer in de eeuwigheid eene rijke vergelding erlangen.

HET XI. KAPITTEL.

Kap. I. vs 1. zou men beter by Kap. X gevoegd hebben. Het behelst het ſlot der geſchiedenis van de uitzending der XII Apostelen, ter uitbreiding van het Euangelie onder de Joden.

1. ENde het is geſchiet, doe Jeſus geeyndigt hadde ſijne twaelf diſcipelen, omtrent hun pre-

(*l*) Matth. 25: 40. Marc. 9: 41. Hebr. 6: 10.

predikampt onder de Joden, bevelen te geven, gepaerd met zeer troostrijke belovten, dat zy zich aenstonds, paer aen paer, op weg begaven. Zy trokken door alle de vlekken van Galilea en de aengrensende plaetsen, verkondigende het Euangelie, en de menschen vermanende tot bekeering. Zy bedienden zich van de gaev der wonderen, in het genezen van kranken, en het uitwerpen van duivelen, om daerdoor hunne leer te bevestigen, vergel. Marc. VI: 12, 13. en Luc. IX: 6. In de afwezigheid der Apostelen was JESUS zelvs niet ledig; het was 'er zo ver van daen, dat hy zelvs van daer voortgingh, naer andere gedeelten van het Joodsche land, om te leeren ende prediken in hare steden.

II. *By gelegenheid, dat* JOANNES *de Doper eenige van zijne leerlingen tot den Heiland gezonden had, gav Hy een uitmuntend getuigenis omtrent dezen zijnen Voorloper, vs.* 2 - 19.

א, *De gemelde bezending zelve vinden wy, vs.* 2 - 6.

A. *De vraeg van* JOANNES *leerlingen wordt voorgesteld vs.* 2, 3. *en*

B. *Het antwoord van den Heiland, vs.* 4 - 6.

ב, *Daerop volgt het heerlyk getuigenis, het welk de Heiland van* JOANNES *den Doper gegeven heeft, vs.* 7 - 15.

2. (*a*) Ende Joannes de Doper, terwijl hy in de gevanckenisse zat, vergel. Kap. XIV, uit den mond zijner leerlingen, die hem nu en dan bezochten, gehoort hebbende de verbasende wercken en kennelyke wonderen Christi, sondt twee van sijne discipelen tot den Heiland, die thans het Joodsche land doorreisde, om het Euangelie te prediken.

3. Ende seyde tot hem, Zijt gy de gene die komen soude, zijt gy de grote MESSIAS, welken de Propheten reeds zo lang beloovd hebben, of verwachten wy nog eenen anderen MESSIAS?

(*a*) Luc. 7: 18.

JOANNES de Doper zelfs was volkomen verzekerd, dat JESUS de beloovde MESSIAS ware. Daervoor had hy Hem openlyk erkend, en hy had den God der Goden, uit den hoogwaerdigen hemel, hooren zeggen, dat die JESUS, welken hy in de Jordaen gedoopt had, Gods zoon ware, vergel. Kap. III. Maer de Boetgezant vond nog vry wat twijffeling by zijne Discipelen. Zy wisten wel, dat JESUS een groot Propheet ware, en verbaesende wonderen verrichtte; maer het kwam hun nog bedenkelyk voor, of Hy de beloovde MESSIAS ware. Dan om hen van deze gewichtige waerheid volkomen te overtuigen, wist JOANNES genen beteren weg in te slaen, dan twee van zijne Discipelen tot den Heiland zelven te zenden, en Hem stellig af te vragen, of Hy de MESSIAS ware, wel verzekerd zijnde, dat de woorden en de daden van den Heiland hun alle twijffeling ontnemen zouden.

4. Ende toen de Discipelen van Joannes tot Jesus kwamen, en Hem de gemelde vraeg voorstelden, was Hy juist bezig, met het verrichten van onlochenbare wonderwerken; Hy genas kranken, wierp de duivelen uit de bezetenen, en herstelde het gezicht aen blinden, alles met een enkel woord sprekens; vergel. Luc. VII: 21. Hy antwoordde daerom niet rechtstreeks op hunne vraeg, dat Hy indedaed de beloovde MESSIAS ware, ende seyde alleenlyk tot haer, vermits zy zelve het besluit geredelyk konden opmaken: Gaet henen ende boodschapt Joanni weder, 't gene gy thans hoort ende siet; Zegt aen Joannes, dat gy oog- en oorgetuigen geweest zijt, van de wonderen, welke ik verricht.

5. Spreekt het gene gy zelve ondervonden hebt, zeggende: (*b*) De blinde worden siende, ende de kreupele wandelen, de melaetsche worden gereynigt, ende de doove hooren, alles oogenblikkelyk en zonder middelen, de doode zelve worden opgeweckt, ende voegt 'er dit nog by, dat ik niet, naer de wijs van bedriegers, die hun eigen belang zoeken, my vervoege by de Gro-

(*b*) Jes. 29: 18. ende 35: 5. ende 61: 1. Luc. 4: 18.

Groten der aerde, maer dat ik uit het beginsel van menschenlievde werke: want den armen en geringsten onder het volk, zo als gy ziet uit de toehorers, die my thans omringen, wort het Euangelium verkondigt.

Dit antwoord van den Heiland was zeer gepast. De Discipelen van JOANNES hadden veel gehoord van de wonderen, welke JESUS verrichtte. Thans waren zy 'er oog- en oorgetuigen van. Deze wonderen waren onlochenbare bewijzen van JESUS Godlyke zending. Nimmer had eenig Propheet iets dergelyks verricht; JESUS moest derhalven groter zijn, dan alle de Propheten. Zy zagen den Heiland zulke wonderen verrichten, als de Propheten van den MESSIAS voorspeld hadden, Jes. XXXV: 5, 6. Zy hoorden het Euangelie aen arme en geringe lieden verkondigen, juist zo als 'er van den MESSIAS voorzegd was, Jes. LXI: 1. Zy konden derhalven zelvs het besluit ligtelyk opmaken, dat JESUS de MESSIAS ware. De Heiland zond hen met deze boodschap terug, en liet het voor JOANNES over, om de kracht van deze gevolgtrekking op hunne gemoederen nader aen te dringen. Alleenlyk voegt Hy 'er nog eene korte aenmerking by, welke zeer geschikt was, om alle vleeschelyke vooroordeelen wech te nemen.

6. Ende, zeide Hy ten slotte tot de Discipelen van Joannes, saligh is hy, die aen my niet en sal ge-ergert worden. De omstandigheden, in welke ik naer de wareld verkeer, zijn zeer gering, en stroken geheel niet met de aerdschgezinde vooroordeelen der Joden, die zich verbeelden dat de MESSIAS, met al de pracht van eenen aerdschen Koning, verschijnen zal. Velen stoten zich aen deze mijne geringheid, en worden daerdoor geërgerd, met dat gevolg, dat zy my versmaden, en zich zelvs in het verderv nederstorten. Gelukkig is hy daerom, die zich aen mijne nederigheid niet ergert.

7. (c) Als nu dese twee Discipelen van Joannes henen gingen, om hunnen Meester, in zijne gevangenis, bericht van hun wedervaren te brengen, heeft Jesus,

(c) Luc. 7: 24.

by die gelegenheid, tot de ſcharen, welke Hem thans omringden, beginnen te ſeggen van Joannes den Doper: Wat, waerom, en tot welk een einde zijt gy voorheen uytgegaen in de woeſtijne van Judæa, daer Joannes predikte, te aenſchouwen? welken perſoon meende gylieden aldaer te zullen ontmoeten? Een riet dat van den wint gins ende weder beweegt wort? Hebt gy u dan verbeeld, dat Joannes een onſtandvastig man wezen zou, die door allerlei wind van leer gins en herwaerds werd heen geſlingerd, of zich ſchikte naer de grillige begrippen der menſchen? Neen waerlyk, zulk een man was immers Joannes de Doper niet.

8. Maer wat zijt gy uytgegaen te ſien, toen gy u naer de woestijne van Judæa begeven hebt, daer Joannes bezig was te prediken? Zijt gy in de verwachting geweest, dat gy eenen man in eene prachtige kleding ontmoeten zoudt? dat de Boetgezant een menſche zijn zoude met ſachte kleederen bekleedt? Siet die ſachte [*kleederen*] dragen zijn in der Koningen huyſen, en in prachtige Paleiſen, maer niet in der woestijne. Zulk eene prachtige kleding zou immers niet geſtrookt hebben met het oogmerk van zijn gezantſchap, en het geſtrenge van zijne leerwijs.

9. Maer wat zijt gy uytgegaen te ſien? welken perſoon dacht gy in de woestijne van Judæa te zullen ontmoeten? Een Propheet, buiten allen twijffel. Gy hebt wel geoordeeld. Joannes was een Propheet, Ja ick ſegge u, oock, hy was zelvs veel meer dan een gewoon Propheet; hy overtrof alle de Propheten, die immermeer voor hem geweest zijn.

10. Want deſe zelvde Joannes is 't van den welcken, in de Godſpraek van Maleachi Kap. III: 1. geſchreven ſtaet, (*d*) Siet ick ſende mijnen Engel voor uw aengeſichte, die uwen wegh bereyden ſal voor u henen. Hy is die Engel, die gezant, die de Voorloper van den MESSIAS wezen moest, en de gemoederen van het

(*d*) Mal. 3: 1. Marc. 1: 2. Luc. 7: 27.

het volk tot mijne komst voorbereiden, gelijk hy ook werkelyk gedaen heeft, vergel. Kap. III.

11. Voorwaer ſegge ick u, en verzeker u op het plechtigst, Onder de gene die van vrouwen geboren zijn, onder het ganſche menſchelyk geſlacht, in alle vorige eeuwen, en is niemant opgeſtaen meerder dan Joannes de Dooper: Doch die de minſte is in het Koninckrijck der hemelen, is meerder dan hy.

JOANNES *de Doper* was *meerder* en groter, dan alle de Propheten en menſchen, die voor hem geweest waren, niet alleen omtrent het wonderdadige van zijne geboorte, het welk hy met ISAAC en anderen gemeen had, maer voornamelyk omdat hy de zonderlinge eer genoot, om de Voorloper van den MESSIAS te wezen, en als zodanig door den Propheet MALEACHI voorſpeld was. Hy had den MESSIAS zelven, naer welken zo vele Propheten en rechtvaerdigen verlangd hadden, gezien, gedoopt, en aen het volk aengewezen.

Evenwel *de minſte, in het Koningrijk der hemlen*, in dat geestelyk Rijk, het welk de MESSIAS thans ſtond op te richten, *was meerder dan hy.* — Er is die menen, dat de Heiland, onder de benaming van *den minſten*, zich zelven bedoele. Men vertaelt het door den *jongeren*, en vergelykt er mede Marc. XV: 40, en dan zou de Heiland zich zelven den *jongeren* noemen, omdat Hy een jonger Leeraer was dan JOANNES, komende na hem, Matth. III: 11. — JESUS was zekerlyk oneindig meerder dan JOANNES, zodat hy niet waerdig was, den Heiland de ſchoenen na te dragen, Matth. III: 11. Dan met dit alles, ſchijnt ons deze verklaring zeer gedrongen. JESUS *was* niet *jonger, in het Koningrijk der hemlen*, dan JOANNES. Dees boetgezant was nimmer *in het Koningrijk der hemelen* geweest; hy predikte, dat het Koningrijk der hemelen nog maer naby gekomen ware, en toen hy predikte, werd de oprichting van dit Koningrijk nog ſlechts te gemoet gezien, Matth. III: 2.

De minſte, in het Koningrijk der hemelen, is niet de minſte Leeraer in, maer zelvs de minſte onderdaen van dat gees-

telyk Koningrijk, het welk de Heiland nu ftond op te richten onder de menfchen. Deze zou *meerder* en meer bevoorrecht zijn dan JOANNES, omdat hy zeggen kon, het Koningrijk der hemelen is werkelyk gekomen, daer JOANNES alleen van deszelvs toekomst gefproken had.

12. (*e*) Ende van de dagen Joannis des Doopers tot nu toe, wort het Koninckrijck der hemelen gewelt aengedaen, ende de geweldigers nemen het selve met gewelt.

Wanneer ik alle de verfchillende verklaringen over deze woorden wilde opgeven, zou ik eene geheele verhandeling fchrijven moeten. Alleenlyk zullen wy ons bepalen tot het gene ons meest aennemelyk is voorgekomen. — *Het Koningrijk der hemelen wordt geweld aengedaen*, heeft onze Overzetting. Het grondwoord komt nog eenmael voor, Luc. XVI: 16, en kan aldaer niet anders beteekenen, dan *geweld te doen*, in eenen dadelyken zin. In die zelvde beteekenis nemen het ook de LXX zeer dikwijls, Gen. VI: 3. XXXIII: 11. Exod. XIX: 24. Richt. XIX: 7. Spreuk. XVI: 26. Wy zouden daerom deze beteekenis lievst behouden; *het Koningrijk der hemelen doet geweld*, en breekt met geweld door, *van de dagen* JOANNES *des Dopers tot nu toe*. De zakelyke zin is dan deze: „ zedert dat JOANNES *de Doper* heeft „ gepredikt, en mijne aennaderende toekomst bekend gemaakt, *tot nu toe*, breekt dat geestelyk Koningrijk, het „ welk ik moet oprichten, als met geweld door, het wordt „ aenmerkelyk uitgebreid, de leer van dat Koningrijk doet „ blijkbaer kracht op de gemoederen der menfchen, zodat „ velen bewogen werden, om zich daeraen te onderwerpen. De toeloop der menfchen, om in dit Koningrijk „ in te gaen, en deszelvs leer te horen, is zeer groot, en „ als geweldig.” — Neemt men de uitfpraek in dezen zin, dan dient zy ten betoge, dat JOANNES een groot Propheet was, en dat zijne pogingen met een gewenscht gevolg bekroond waren, zodat JESUS van velen wierd aengenomen.

Op

(*e*) Luc. 16: 16.

Op dezen grond, zijn de volgende woorden niet moeilyk: *de geweldigers nemen het zelve met geweld.* — De naervolgers van den Heiland, die zijne leer aennamen, waren in zekeren zin *geweldigers*, die het gemelde Koningrijk *met geweld innamen*, niet alleen voor zo ver zy met eene geweldige drivt tot JESUS toevloeiden, maer ook voornamelyk voor zo ver zy geweld moesten doen op hunne vleeschelyke vooroordeelen en zondige begeerlykheden.

13. Want alle de Propheten ende de wet hebben tot Joannem toe geprophetеert, 'er de komst van den MESSIAS, welke in zijnen tijd zou plaets hebben, voorspeld, maer Joannes heeft 'er de aenvangelyke vervulling van gezien, en in dit opzicht, is hy wederom meerder en meer bevoorrecht, dan alle de Propheten, die voor hem geweest zijn.

De Propheten hebben ook vele andere zaken voorspeld, welke na de komst van den MESSIAS gebeuren zouden. De uitdrukking *tot* JOANNES *toe*, sluit den volgenden tijd geenszins uit, vergel. 1 Cor. XV: 25, maer geevt in ons geval alleen te kennen, dat JOANNES de komst van den MESSIAS beleevd hebbe, welke zy slechts voorspeld hadden.

14. (*f*) Ende om duidelyk te spreken, so gy het gene ik, van Joannes den Doper, getuig, wilt aennemen, hy is de tegenbeeldige Elias die, volgens de Godspraek van Maleachi Kap. IV: 5, 6. komen soude, om boete en bekeering te prediken.

15. Dit getuigenis, het welk ik thans van Joannes geev, is zeer merkwaerdig, en verdient aller aendacht. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore dit getuigenis, en denke het ernstig na: want eene rechte bevatting, omtrent de zending en het werk van Joannes, is recht geschikt, om het aennemen van Hem te bevorderen, tot wiens Voorloper hy gezonden was.

(*f*) Mal. 4: 5. Luc. 1: 17.

3. *Ook nam de Heiland deze gelegenheid waer, om aen te tonen, hoe ondankbaer de Joden handelden, zo omtrent* JOANNES, *als omtrent Hem zelven, vs.* 16-19.

16. Doch velen der Joden hebben Joannes geen gehoor gegeven, en daerom ook my ſmadelyk verworpen: waer by ſal ick dit tegenwoordig geſlachte der Joden vergelijcken? hunne hardnekkigheid is zo groot, dat men nauwlyks een gepast zinbeeld kan uitdenken, om dezelve afteſchilderen. (*g*) Het Joodſche volk is gelijck, en het gaet met hun, als met de kinderkens, die op de merckten en opene pleinen ſitten, ende zo eigenzinnig en onvergenoegd zijn, dat men hen nergens mede kunne te vrede ſtellen. Zommigen zijn 'er, die haren geſellen en ſpeelmakkers toeroepen.

17. Ende ſeggen, Wy hebben u op de fluyte geſpeelt, ende gy en hebt niet gedanſt, vermits de ſpeelmakkers toen niet gezind waren, tot vermakelyke tijdkortingen. Op andere tijden vinden zy geen vermaek, in tijdkortingen van eenen treurigen aert. Wy hebben u klaeglieden geſongen, roepen dan zommige jongens tot hunne ſpeelmakkers, gelijk 'er by begraevnisſen plaets hebben, ende gy en hebt niet geweent. De kinders zijn nimmer te vrede te ſtellen, wanneer men hun een ſpel aenbiedt, vinden zy 'er geen vermaek in. Op zoortgelyk eene wijs gaet het ook met de Joden, nimmer zijn zy vergenoegd, altoos hebben zy iets te berispen. Dit is gebleken in hunne handelwijs, omtrent Joannes en my zelven.

18. (*h*) Want Joannes de Doper hleld eene zeer geſtrenge levenswijs, zoekende zijn voedſel in ſpringhanen en wilden honig, Kap. III: 4, en in zo ver is hy gekomen noch etende noch drinckende, ende de hardnekkige Joden hebben hem gelasterd voor eenen bezetenen, die, door eenen boſen geest, van de verkeering der menſchen, en van de vermaken des gezelligen levens werd af-

(*g*) Luc. 7: 31. (*h*) Matth. 3: 4. Marc. 1: 6.

afkeerig gemaekt: want sy seggen van dien gestrengen boetprediker, Hy heeft den duyvel.

19. De Sone des menschen is gekomen, etende ende drinckende, daerentegen heeft hy niets van dat gestrenge, Hy bedient zich van eene gematigde vryheid, Hy verkeert met allerlei menschen, Hy verschijnt op maeltijden en vreugdefeesten, ende ook deze handelwijs is het voorwerp der hatelyke berisping van de boosaertige Joden, sy seggen, Siet daer, een mensche [*die*] een vraet, ende wijnsuyper [*is*], een vrient van tollenaren ende sondaren. Doch, wat de boosheid lasteren moge, de zelvstandige en opperste Wijsheyt, vergel. Spreuk. VIII. is, in deze handelwijs, gerechtveerdigt en gebillykt geworden van hare kinderen. Joannes was een boetprediker, en daerom was zijne levenswijs zeer gestreng, maer Ik, de zelvstandige wijsheid, die de vriend en verlosser der menschen ben, verkeer op eene vriendelyke wijs met de menschen. Mijne naervolgers, die een recht inzien hebben in het oogmerk van mijne zending, erkennen, dat mijne levenswijs zeer wijsselyk is ingericht.

III. *Vs.* 20-30. *teekent de Euangelist eenige zeer merkwaerdige woorden aen, welke de Heiland gesproken heeft.*

א. *Hy beklaegde zich, over de onboetvaerdigheid der inwoneren van Galilea, onder welke Hy lang gepredikt, en verbasende wonderen verricht had, vs.* 20-24.

20. (*i*) Doe begon hy de steden van Galilea, in dewelcke sijne krachten en wonderen meest geschiet waren, te verwijten, om datse haer niet bekeert en hadden. Hy beklaegde zich, dat de inwoners der Galileesche steden, in weerwil van zo vele kennelyke proeven van zijne Godlyke zending, zijne leer versmaed, en zich in de boosheid verhard hadden.

21. Zeggende op eenen zeer beweeglyken toon, en

(*i*) Luc. 10: 13.

onder sterke aendoeningen. Wee u inwoners van Chorazin, wee u burgers van Bethsaida! hoe schromelyk zullen de gevolgen van uwe hardnekkige onboetvaerdigheid wezen, daer gy uwe harten tegen de krachtigste middelen van overtuiging verstokt hebt! middelen van overtuiging, welke zelvs invloed zouden gemaekt hebben op de gemoederen van de snoodste boeswichten, die 'er ooit te voren geweest zijn: Want so in de rijke koopsteden Tyrus ende Sidon, alwaer de weelde, dartelheid, losbandigheid, en ongevoeligheid ten hoogsten toppunt geklommen waren, de zelvde of zoortgelyke krachten en wonderen waren geschiet, die in uwe steden, en onder u geschiet zijn, verstokte Galileers, sy souden haer eertijts (*k*) in sack ende assche bekeert, en alle teekenen van verootmoediging gegeven hebben.

Chorazim en Bethsaida waren steden van Galilea, in dien tijd zeer vermaerd. De Heiland had in dezelve veel verkeerd, gepredikt, en een aental van wonderen verricht. — De naem van *Chorazim* komt nergens anders voor, dan alleen ter dezer plaets; noch in het Nieuwe Testament, noch by JOSEPHUS, noch by eenigen anderen Schrijver. Ondertusschen was het Landschap van Galilea zeer talrijk in steden en vlekken, volgens de aenteekening van JOSEPHUS *de Bel. Jud.* l. III. c. 2, die 'er byvoegt, dat dit Landschap, als hebbende vele steden en eene menigte van vlekken, zo sterk bevolkt was, dat het geringste vlek meer dan 15000 inwoneren bevatte. Onder alle deze steden was ook eene Stad of vlek, *Chorazim* genaemd. — *Bethsaida* was mede eene Stad van Galilea, gelegen op die hoogte, alwaer de Jordaen zich in de Galileesche zee ontlast, Joh. XII: 21. JOSEPHUS *de Bell. Jud.* l. III. c. 10.

22. Doch ick segge u, (*l*) Het sal Tyro ende Sidon verdraeglicker zijn in den dage des oordeels, dan ulieden. Gy, inwoners van Galilea, hebt veel meerdere voorrechten genoten, en tegen veel groter licht

(*k*) 2 Sam. 13: 19. 2 Kon. 6: 30. ende 19: 1. (*l*) Luc. 10: 14.

licht gezondigd, en daerom zal ook uwe ftraf, in den dag der algemeene vergelding, naer evenredigheid veel zwarer zijn dan die der inwoneren van Tyrus en Zidon.

23. Ende gy Capernaum, die tot den hemel toe zijt verhoogt, want zo ver gy de uitnemende eer genoten hebt, van den Verloffer der zondaren tot uwen inwoner te hebben, die zo lang onder u gepredikt, en zo vele wonderen voor uwe oogen verricht heeft, gy fult onherftelbaer verwoest, en als tot de helle toe nedergeftooten worden, omdat gy dien Godlyken Leeraer fmadelyk verworpen, en u tegen zijnen lievdrraed verhard hebt. Dit oordeel zal allerbillykst wezen: Want fo eertijds in het allergrouwzaemst Sodoma die krachten, teekenen, en wonderen waren gefchiet, die in u gefchiet zijn, het zou invloed gemaekt hebben, op de gemoederen der anderszins zo hemeltergende inwoneren. Nimmer zouden Sodoma en de omliggende fteden, door vuur en zwavel uit den hemel, verwoest zijn; fy foude, om de boetvaerdigheid der inwoneren, gefpaerd, en, tot op den huydigen dagh, in allen haren luister gebleven zijn.

24. Doch ick fegge en verzekere u, op de plechtigfte wijs; ach dat het nog indruk op uwe gemoederen maken mogt! (*m*) dat het den anderszins zo grouwzamen inwoneren van den lande van Sodoma verdraegelicker fal zijn in den dagh des oordeels, dan u. Uwe boosheid is nog groter, naermate gy meerdere voorrechten hardnekkig verfmaed hebt, en daerom zal ook uwe ftraf naer evenredigheid zwarer wezen.

3. *By deze gelegenheid eerbiedigde de Heiland, in een heilig fchietgebed, de Godlyke vrymacht, in de bedeeling der genade, vs. 25-27.*

25. (*n*) In die felve tijt antwoordde Jefus ende feyde, by gelegenheid dat Hy de omftandigheden van zaken, in de bedeeling der genade, aendachtig overwoog,

(*m*) Matth. 10: 15. (*n*) Luc. 10: 21.

Ick dancke u, en eerbiedig uwen weg met aenbidding, o eeuwige Vader, gebiedende Heere des hemels ende der aerden, die het bewind voert over alle geschapene wezens, (*o*) dat gy dese gewichtige dingen, welke den inhoud van het Euangelie uitmaken, voor den wijsen ende verstandigen, voor den Schrivtgeleerden en waereldwijzen, die zich verbeelden eene ůitnemende wetenschap te bezitten, verborgen hebt, voor zo ver gy hebt toegelaten, dat zy het Euangelium, uit hoofde van hunne verblindheid en hoogmoed, hardnekkig verworpen hebben, ende Gy hebt deselve daerentegen den kinderkens geopenbaert, voor zo ver Gy aen eenvouwige en geringe lieden, die voor kinderen geacht werden, in vergelyking van de Schrivtgeleerden en Waereldwijzen, genade geschonken hebt, om mijne hemelsche leer gelovig aen te nemen. Daerin hebt gy uwe onbepaelde vrymacht, in het bedeelen van uwe genade, kennelyk verheerlykt.

26. Ja Vader, want alsoo is geweest het welbehagen voor u. Dit is de vrymachtige bepaling, welke Gy in uwen eeuwigen Raed gemaekt hebt, dat de dwasen, armen, en verachten, in de bedeeling van uwe genade, den voorrang hebben zouden, boven de wijzen, rijken en edelen.

27. (*p*) Alle dingen, voegde de Heiland 'er by, zich omkeerende tot de omstanderen; *alle dingen*, welke tot de behoudenis van zondaren nodig zijn, zijn my, hoe gering ik ook naer de uiterlyke omstandigheden wezen mag, overgegeven van mijnen eeuwigen Vader. Dit alles is ter uitvoering in mijne handen gesteld. Met hoe veel onrecht word ik derhalven, door de waenwijze Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, versmaed en verworpen. De waerdigheid van mijn persoon is oneindig groot, zodat zy van gene eindige verstanden volkomen kan begrepen worden. Ik ben Gods eigen en eeuwige zoon, ende (*q*) niemant der geschapene wezens en kent my den eeuwigen

gen

(*o*) Job 5: 12. Jes. 29: 14. Luc. 10: 21. 1 Cor. 1: 19. ende 2: 7, 8. (*p*) Matth. 28: 18. Luc. 10: 22. Joh. 3: 35. (*q*) Joh. 1: 18. ende 6: 46.

gen Sone van God, dan de Vader, die my gegenereerd heeft, nochte yemant der eindige wezens, met welke uitmuntende vermogens zy ook mogen begiftigd wezen, en kent den Vader dan de Sone, die een volmaakte kennis heb van alle de hoge verborgenheden van Gods oneindige natuur, ende hy, dien het de Sone door woord en geest wil openbaren, krijgt, naermate van zijne bekrompene bevatting, eenige kennis van deze verborgenheden. De ingebeelde wetenschap der Pharizeeuwen, Schrivtgeleerden, en Waereldwijzen, is van gene waerde altoos.

3, *Vs.* 28-30. *nodigt de menschlievende* JESUS *zondaren, op eene uitlokkende wijs, om tot Hem te komen.*

28. Komt, langs den weg van geloov, herwaerts tot my, als tot den eenigen en algenoegzamen Verlosser, met vrymoedigheid, gy alle, wie gy ook wezen moogt, arme zondaers, die vermoeyt zijt, door uwe vruchtelose pogingen, om eene eigene gerechtigheid, naer de voorschriften der werkheilige Pharizeeuwen, op te richten, ende belast zijt met het zware juk, zo van schaduwachtige plechtigheden, als van willekeurige instellingen der menschen, ende ick sal u ruste geven, zodat uwe ziel vrede en vertroosting genieten zal.

29. Neemt mijn jock op u, onderwerpt u gewillig aan mijne voorschriften, welke even zo billyk als heilzaam zijn, ende leert van my, wat gy geloven en doen moet, met eene blymoedige gehoorzaemheid, dat, liever omdat, nademael ick (*r*) sachtmoedigh, lieftderijk en toegevend ben, zodat ik niet te veel van mijne leerlingen vordere, ende omdat ik nedrigh en medelijdend ben van herten, zodanig dat ik zelvs gevoel hebbe van uwe ellenden, (*s*) ende gy sult langs dezen weg ruste, kalmte, en vrede vinden voor uwe zielen, welke gy in de onderhouding van de schaduwachtige plechtigheden, en eigendunkelyke

(*r*) Ps. 45. 5. (*s*) Jer. 6: 16.

voorschrivten der menschen, tot dus ver te vergeefsch gezocht hebt.

30. (t) Want mijn jock, het welk ik mijnen leerlingen opleg, is sacht, ende mijn last is licht. Mijne geboden zijn niet zwaer, en zo 'er eenige last en moeilykheid voor vleesch en bloed in gelegen is, dit alles wordt, door mijne genade en ondersteuning, ligt en aengenaem gemaekt.

HET XII. KAPITTEL.

IN dit Kapittel verhaelt de Euangelist, hoe de gezegende JESUS de ongegronde tegenspraek, en hatelyke vitteryen der ongelovige Joden, byzonder van de waenwijze Pharizeeuwen, wederlegd hebbe. Men kan 'er twee hoofddelen in onderscheiden.

I. In het eerste bericht ons de Euangelist, hoe de Heer JESUS de lasteringen zijner vyanden, tegen zijn karakter als Leeraer, wederlegd hebbe, vs. 1-21.

II. In het tweede teekent hy aen, hoe de Heiland zich, onder de boosaertige verachting van zijne verbasende wonderen, gedragen hebbe, vs. 22-50.

I. *In het eerste deel ontmoeten wy twee onderscheidene gevallen, vs.* 1-21.

ℵ. *In het eerste geval wederlegt Hy den laster der Pharizeeuwen, dat Hy den Sabbath geschonden had, vs.* 1-8.

1. (a) In dien tijt gingh Jesus op eenen Sabbathdagh, nadat Hy denzelven plechtig gevierd had, door het gezaeyde, ende sijne discipelen vergezelden hem, op deze wandeling door de koornakkers; deze had-

had-

(t) 1 Joh. 5: 3. (a) Deuter. 23: 25. Marc. 2: 23. Luc. 6: 1.

den honger, ende begonden aren te plucken ende te eten.

Dit gebeurde *op eenen Sabbathdag.* Eigenlyk staet 'er, in het meervouwig getal, *op de Sabbatthen.* Dit kan een gewone spreektrant zijn, volgens welken het meervouwd zeer gemeenzaem voor een enkeld getal genomen wordt. — Anderen zijn van oordeel, dat de Euangelist, onder deze meervouwige benaming, het oog hebbe, niet op eenen gemeenen, maer op eenen buitengewonen Sabbathdag, welke Luc. VI: 1. *de tweede eerste Sabbath*, dat is, de tweede voorname Sabbath genoemd wordt. Er is die menen, dat 'er drie zulke eerste of voorname Sabbatthen in het jaer kwamen; de Paesch-Sabbath, die onmiddelyk voor, of op den 15 der maend Nisan inviel, deze zou de eerste eerste of eerste grote Sabbath geweest zijn; de andere, die den Pinxterdag onmiddelyk voorging, of op denzelven inviel, deze zou de tweede eerste of tweede grote Sabbath genaemd zijn; de derde, die gevierd werd op den achtsten dag van het Loovhutten-feest, en daerom de grote dag van het feest heet, Joh. VII: 37.

Hoe het zy, de Heiland wandelde met zijne Discipelen door het gezaeide. Denkelyk kwam Hy van Jerusalem, en wandelde, nadat Hy den Sabbath in den Tempel Godsdienstig had doorgebracht, tegen den avond door het koorn, om de vrye lucht in te ademen, en misschien den nacht hier of daer in de nabuurschap, werwaerds Hem eene Sabbathsreis brengen konde, door te brengen.

De Discipelen *hadden honger.* Denkelyk hadden zy den gantschen dag met den Heiland, in Godsdienstige oeffeningen, doorgebracht, en gene gelegenheid gehad om spijs te nemen. Dit gav aenleiding, dat zy koornairen *plukten*, met de handen uitwreven Luc. VI: 1, *en aten.*

2. Ende de Phariseen [*dat*] siende, namen het zeer kwalyk, en seyden tot hem, Siet uwe discipelen doen (*b*) dat niet en is geoorloft te doen, op den Sabbath, en gy bestraft hen niet.

(*b*) Exod. 20: 10.

Nergens was 'er in de Godlyke Wet verboden, om op den Sabbath, onder het wandelen, van het gezaeide te plukken en te eeten, en evenwel waren de Pharizeeuwen grotelyks geërgerd over 's Heilands Discipelen. Trouwens zy hadden het, met hunne willekeurige byvoegfelen en inftellingen, zo ver te weten te brengen, dat de allerminfte dingen, op den Sabbath, voor ongeoorloofd gehouden wierden. Zy befchouwden daerenboven het plukken en uitwrijven van koornairen, als een zeker zoort van oogst, die op den Sabbath niet gefchieden mogt. — In deze befchuldiging der Discipelen lag een verwijt tegen den Heiland zelven opgefloten, als had Hy zo weinig eerbied voor den heiligen Sabbath, dat Hy zijne discipelen, over deszelvs fchending, niet eens beftrafte, maer dit gedrag ftilzwijgend goedkeurde.

3. Maer hy feyde tot haer, En hebt gy niet gelefen wat David gedaen heeft, doe hem hongerde, ende haer die met hem [*waren*]?

4. Hoe dat hy gegaen is in het huys Godts, ende de (*c*) toonbrooden gegeten heeft, die hem niet geoorloft waren te eten, noch oock haer die met hem [*waren*], (*d*) maer den Priefteren alleen.

De hoofdzaek, welke JESUS den Pharizeeuwen herinnert, beftond hierin, dat Koning DAVID, door hongersnood geperst, zulk een voedfel gebruikt had, het welk hem anders niet geoorloofd was te gebruiken, 1 Sam. XXI: 1. — Te weten, vluchtende voor de woede van den onverzoenbaren SAUL, kwam hy zeer *hongerig* te Nob, alwaer des tijds des HEEREN Tabernakel was. By die gelegenheid *is hy gegaen in het huis Gods*, in het voorhov van den Tabernakel, *en heeft*, met zijn gezelfchap, *de toonbroden gegeten, die hem niet geoorloofd waren te eten*, omdat zy heilig, en alleen voor de Priesteren gefchikt waren, Lev. XXIV: 9.

Dit geval brengt de Heiland zeer gepast by, om het gedrag van zijne hongerige Discipelen te verfchoonen, en den lasterenden Pharizeeuwen den mond te ftoppen. — Te we-

(*c*) 1 Sam. 21: 6. (*d*) Exod. 29: 33. Lev. 24: 9.

wezen, Hy vergelijkt den Sabbath met de toonbroden. Trouwens beide waren zy heilig. Maer die heiligheid was alleen schaduwachtig. DAVID had de wet der schaduwachtige toonbroden in den nood overtreden, en dit hadden de Pharizeeuwen nimmer veroordeeld. Nu deden de Discipelen, in hunnen hongersnood, niet meer dan DAVID in het gemelde geval gedaen had. Zy overtraden het schaduwachtig gebod omtrent den Sabbath, zo 'er, op zijn hoogst genomen, in hun gedrag eenige overtreding geweest ware. De Heiland leert derhalven, dat de schaduwachtige geboden, in geval van hoge noodzakelykheid, konden overtreden worden, zonder dat iemand zich daerdoor voor God bezondigde. Zodanig was het geval der Discipelen, even als dat van DAVID, en derhalven was de berisping der Pharizeeuwen ongegrond en boosaertig.

Dan, om deze lastering nog nader te wederleggen, beroept zich de Heiland op het voorbeeld der Priesteren, die, schoon zy een omslagtig werk in den Tempel verrichtten, evenwel onschuldig waren, vs. 5, 6.

5. (e) Of en hebt gy niet gelesen in de wet van Mose, dat de Priesters den Sabbath, die, door eene onthouding van allen gewonen arbeid, moet geheiligd worden, evenwel ontheyligen in den Tempel, op de Sabbathdagen, wanneer zy veel werk te doen hebben in den Tempel, daer het geduurig offer moet verdubbeld, en de toonbroden moeten vernieuwd worden, ende dat de Priesters [*nochtans*] met dit alles onschuldigh zijn en zich niet bezondigen, omdat de verbindende kracht der schaduwachtige geboden ophoudt, in een geval van noodzakelykheid.

6. Het is waer, mijne Discipelen zijn gene Priesters, zy zijn niet in den Tempel. Ende evenwel dient dit geval tot uwe beschaming: want ick segge en verzeker u stellig, dat (f) een meerder dan de Tempel hier is.

JESUS was de Heer van den Tempel, en derhalven *meerder dan de Tempel.* Daerenboven, God woonde in den Tempel,

(e) Num. 28: 9. (f) 2 Chron. 6: 18.

slechts op eene schaduwachtige wijs. Maer in de menschelyke natuur van JESUS, woonde de volheid der Godheid lichamelyk, en derhalven was Hy oneindig heerlyker, dan de Jerusalemsche Tempel — Waren nu de Priesters, in de ontheiliging van den Sabbath, onschuldig, wanneer zy den uiterlyken Tempeldienst waernamen, dan waren de Discipelen nog veel meer te verontschuldigen, dat zy, op eenen Sabbathdag, aen de behoeften der natuur voldeden, daer zy in den dienst van JESUS, die onvergelykelyk meerder is dan de Tempel, hunne krachten verspild hadden.

Wijders brengt de Heiland den Phariseeuwen onder het oog, dat God eene garsch andere verklaring gedaen had, omtrent de geboden der schaduwachtige Wet, vs. 7.

7. Doch so gy geweten haddet, wat het zy, (g) Ick wil barmhertigheyt ende niet offerhande, gy en souct de onschuldige Discipelen niet zo lievdeloos veroordeelt hebben. De HEER heeft Hos. VI: 6. verklaerd, dat Hy meerder welgevallen hebbe, in de betrachting van zijne zedelyke geboden, dan in een werkheilig vertrouwen, op uitwendige en willekeurige plechtigheden, zodat schaduwachtige verrichtingen, vóór het betrachten van de lievdewet, wijken moeten. Maer dit is juist het geval van mijne Discipelen. Zy zijn uitgehongerd, en hebben het gebruik van voedsel, tot onderśteuning van hunne krachten, nodig. Deze handelwijs hadt gylieden met een lievderijk oog moeten beschouwen, dan zoudt gy betoond hebben, dat gy medelijden hadt met de noden van uwe naesten, in plaets van u, door eene huichelachtige gezetheid op eene schaduwachtige plechtigheid, te laten vervoeren, om uwe onschuldige medemenschen boosaertig te veroordelen.

8. Mijne Discipelen verdienen, in dit geval, gene berisping. (h) Want de Sone des menschen is een Heere oock van den Sabbath. Hy kan de verbindende kracht van het schaduwachtig gebod, omtrent het on-

(g) Hos. 6: 6. Mich. 6: 8. Matth. 9: 13. ende 23: 23. (h) Marc. 2: 28. Luc. 6: 5.

onderhouden van den Sabbath, wanneer het zijne wijsheid goedvindt, doen ophouden, en gevolgelyk zijne Discipelen in geval van noodzakelykheid daervan ontslaen. Uwe lastering derhalven tegen mijne Discipelen, en het stilzwijgend verwijt tegen mijn persoon, het welk daerin ligt opgesloten, is ongegrond en zeer boosaertig.

B, *Vs.* 9-21. *verhaelt de Euangelist eene tweede onderhandeling van den Heiland, met de Pharizeeuwen.*

A *De Pharizeeuwen deden den Godlyken Leeraer eene strikvraeg, met een boosaertig opzet, vs.* 9, 10.

9. (*i*) Ende van daer voortgaende, begav de Heiland zich naer eene andere plaats. Op eenen der volgende Sabbatthen, vergel. Luc. VI: 6. quam hy in hare Synagoge, om aldaer den Godsdienst by te wonen.

10. Ende siet daer was een mensche, die een dorre hant hadde. Zijne rechtehand was zonder kracht en gevoel, even als een stuk hout, zodat hy 'er genen den minsten dienst van hadde, het welk voor dezen persoon, vooral wanneer hy een ambachtsman geweest is, een zware bezoeking was. Deze ongelukkige man bevond zich mede in de Synagoge, ende wanneer JESUS blijken liet, dat Hy hem genezen wilde, namen de Pharizeeuwen die gelegenheid waer, om Hem eene strikvraeg te doen: want sy vraegden hem, seggende, (*k*) Is 't oock geoorloft op de Sabbathdagen te genesen, vooral wanneer de lijder in geen dringend doodsgevaer verkeert, gelijk hier zekerlyk het geval niet is. (Deze strikvraeg stelden zy den Heiland voor, op dat sy hem mochten beschuldigen, als eenen Sabbathschender, wanneer Hy een bevestigend antwoord geven zou).

(*i*) Marc. 3: 1. Luc. 6: 6. (*k*) Luc. 14: 3.

B. JESUS *beantwoordde deze vraeg zodanig, dat zy ten eenemael beschaemd wierden, en vervolgens genas Hy den lijder, door zijn wonderdoend Alvermogen, vs.* 11-21.

A. Het zeer gepaste antwoord van den Heiland vinden wy, vs. 11, 12.

11. Ende de Heiland vong deze gewaende wijzen in hunne arglistigheid. Hy toonde hun aen, dat het genezen op eenen Sabbathdag een lievdewerk ware, het welk niemand voor ongeoorloovd verklaren konde. Hy helderde de zaek met een voorbeeld op: want hy seyde tot haer, Wat mensche salder zijn onder u, die één schaep heeft, ende so dat selve op eenen Sabbathdagh (*l*) in een gracht valt, [*die*] het selve niet en sal aengrijpen ende uytheffen?

12. (*m*) Hoe veel gaet nu een mensche, in waerdigheid, een schaep te boven? Is het nu geoorloovd, op den Sabbathdag een beest te helpen, kan het dan in bedenking komen, of men eenen mensch, die ellendig is, op den Sabbathdag genezen mag? So is 't dan op de Sabbathdagen geoorloft, menschen zo wel als beesten wel te doen.

B. Hierop volgde de wonderdadige genezing, vs. 13.

13. Doe seyde hy, die het land doorging, goeddoende, tot dien ongelukkigen mensche, Streckt uwe verdorde rechtehant uyt; ende hy streckte se uyt, ende sy wert, door de wonderdoende kracht van den Heiland, op dat zelvde oogenblik herstelt, zodat zy volkomen gesont ware, gelijck de andere hand.

(*l*) Exod. 23: 4. Deut. 22: 4. (*m*) Gen. 1: 27.

C. Deze

ϛ. Deze genezing had zeer merkwaerdige gevolgen, vs. 14-21.
a. Vooreerst ten aenzien van de Pharizeeuwen, vs. 14.

14. (*n*) Ende de Pharifeen, in eene boosaertige woede, omdat JESUS hun den mond geftopt had, uit de Synagoge uytgegaen zijnde, vergaderden met elkanderen, en hielden t' famen raet tegen hem, die de lievde zelve was, hoe fy hem als eenen Sabbathfchender dooden mochten.

β. Dan de Heiland oordeelde het thans raedzaem, terwijl zijne uur nog niet gekomen was, om de woede van zijne vyanden te ontwijken, vs. 15-21.
a. Vooraf verhaelt de Euangelist, hoe, en met welke gevolgen, de Heiland van daer vertrokken zy, vs. 15, 16.

15. Maer de Godlyke Jefus, voor wien niets verborgen is, [*dat*] grouwzaem overleg der boosaertige Pharizeeuwen wetende (*o*) vertrock van daer, uit de Synagoge en uit de Stad, alwaer dit voorval gebeurd was, omdat de tijd van zijnen dood nog niet gekomen was, ende vele fcharen volgden hem; deze onderwees Hy, ende hy genaffe alle, die met eenige krankheden bezocht waren, door zijn wonderdoend Alvermogen.
16. (*p*) Ende geboodt haer fcherpelick, dat fy hem, in die verhevene hoedanigheden, in welke zy Hem hadden leren kennen, niet openbaer maken en fouden, deels omdat Hy genen roem uit menfchen zocht, deels en voornamelyk omdat Hy zijne vyanden niet tergen wilde, daer de tijd nog niet gekomen was, om zich aen hunne woede bloot te ftellen.

(*n*) Marc. 3: 6. Joh. 5: 18. ende 10: 39. ende 11: 53. (*o*) Matth. 10: 23. (*p*) Matth. 9: 30. Luc. 5: 14.

b. Wijders verdedigt de Euangelist dit gedrag van den Heiland, vs. 17-21.

17. Zo handelde de Heiland om wijze redenen. Op dat vervult soude worden 't gene gesproken is door Jesaiam den Propheet, Kap. XLII: 1-4, seggende,

18. (q) Siet mijn knecht, welcken ick verkoren hebbe, mijn beminde, in welcken mijn ziele een welbehagen heeft. Ick sal mijnen Geest op hem leggen, ende hy sal het oordeel den Heydenen verkondigen.

19. Hy en sal niet twisten, noch roepen, noch daer en sal niemant sijne stemme op de straten hooren.

20. Het gekroockte riet en sal hy niet verbreken, ende het roockende lemmet en sal hy niet uytblusschen, tot dat hy het oordeel sal uytbrengen tot overwinninge.

21. Ende in sijnen name sullen de Heydenen hopen.

Deze woorden zijn aengehaeld, uit de Godspraek van JESAIA, Kap. XLII: 1-4. — Omtrent deze aenhaling, hebben wy het een en ander op te merken.

I. In de gemelde Godspraek, vinden wy eene beschrijving van den MESSIAS, en het wichtig werk, het welk Hy als Leeraer verrichten zoude. De verheven persoon, die het onderwerp der voorzegging is, heet de *knecht des* HEEREN, *zijn uitverkoren* vs. 1; en dat dees niemand anders zy dan de MESSIAS, is, uit het gansche beloop van zaken, allerblijkbaerst. — De Prophecy vertoont de eerste tijden van het Euangelie, toen de MESSIAS als openbaer Leeraer verschenen is, om, eerst de Joden en daerna de Heidenen, met het licht van zijn hemelsch onderwijs, te bestralen. II. De

(q) Jes. 42: 1. Matth. 3: 17. ende 17: 5. Marc. 1: 11. Coloss. 1: 13. 2 Petr. 1: 17.

II. De aenhaling van MATTHÆUS komt, met den text van JESAIAS, in het wezen der zaken overeen, offchoon de Euangelist, naer de gewoonte der Schrijveren van het Nieuwe Testament, het een en ander aflate of byvoege, het welk tot nadere opheldering dienen konde.

III. God de Vader wordt, in de aengehaelde Voorzegging, fprekende ingevoerd. — Het getuigenis, het welk Hy van den MESSIAS zijnen zoon geevt, is eerst algemeen vs. 18, en daerna meer byzonder vs. 19-21.

א. Het meer algemeene getuigenis ftelt den MESSIAS voor, in zijn wichtig werk van Leeraer vs. 18.
„ *ziet*, dat is, aenfchouwt met eerbied en aenbidding,
„ in geloov en lievde, den lang beloovden Verlosfer,
„ die thans verfchenen, en met alle de nodige hoe-
„ danigheden, tot zijnen gewichtigen post, voorzien
„ is. Hy is *mijn knecht*, welken Ik, tot een zeer ge-
„ wichtig einde, in de waereld gezonden heb. Hy
„ is *mijn uitverkoren* en veel gelievde zoon; Ik ver-
„ klaer Hem voor *mijnen beminden*, *in welken*, en in
„ wiens verrichtingen, *mijne ziel een welbehagen heeft*.
„ Voor zo ver Hy, naer zijne menfchelyke natuur,
„ mijne bekwaemmaking tot zijnen post nodig heeft,
„ zal het Hem daeraen niet ontbreken. *Ik zal mijnen*
„ *Geest op hem leggen*, die, met alle deszelvs gaven,
„ zonder mate op Hem rusten zal, zodat Hy, aen
„ het oogmerk van zijn verheven gezantfchap, vol-
„ komen zal kunnen beantwoorden; *ende hy zal* niet
„ alleen de Joden verlichten, maer ook *het oordeel of*
„ *het recht*, dat is de leer van het Euangelie, *den*
„ *Heidenen verkondigen*.

ב. Het meer byzonder getuigenis vertoont ons, hoe de MESSIAS in zijn Leeraersambt, met betoning van hemelfche wijsheid, zou te werk gaen, vs. 19-21.

A. De beminnelyke hoedanigheden, welke de MESSIAS in zijn werk zou openbaer maken, worden afgeteekend vs. 19. 20 — Zy zijn hoofdzakelyk drie in getal, zachtmoedige nederigheid, bedaerde omzichtigheid, en heldhaftige ftandvastigheid.

A. De zachtmoedige nederigheid van den MESSIAS wordt vs. 19. afgeteekend, alwaer wy MATTHÆUS als eenen verklarer van JESAIAS beschouwen moeten. — Hy zou *niet twisten* of *schreeuwen*, gelijk winderige Leeraers, die zich zelven zoeken, en langs dezen weg opgang pogen te maken, noch zich ophouden met twistvragen over kleinigheden, om de bewondering van het gemeen naer zich te trekken; maer Hy zou de leer des heils eenvouwig voorstellen, en de dwalenden vriendelyk onderrichten. — Hy zou *niet roepen*, of een ydel geschreeuw maken, om zijnen lof uittebazuinen. Hy zou zich met gene grootspraken ophouden, maer meermalen gebieden, om zijne uitmuntende voortreffelykheid te verzwijgen. — *Niemand zou zijne stem op de straten horen.* De *straten* zijn hier de grote wegen, de markten in de steden, de openbare plaetsen van gewoel, werwaerds alles zamenvloeit, hoedanige trotsche zelvszoekers plegen te verkiezen. Maer de MESSIAS zou doorgaens zulke plaetsen verkiezen, welke van het gewoel zijn afgezonderd; Hy zou leren in de Synagogen, en plaetsen tot den Godsdienst geschikt; meermalen zou Hy byzondere huizen, eenzame woeste plaetsen, bergen, en stranden verkiezen, om de zijnen in stilte te onderwijzen. Ook zou Hy zich niet wreken, over den laster en den smaed zijner vyanden. — Zachtmoedigheid en nederigheid zouden zijne hoofdkarakters wezen.

B. In alle zijne handelingen, zou eene bedaerde omzichtigheid uitblinken vs. 20. *Het gekrookte riet* enz. — Deze gezegdens zijn spreekwoordelyke uitdrukkingen, ontleend van de gemene zamenleving, en geschikt om eenen mensch aftebeelden, die met eene zeer nauwe zorgvuldigheid te werk gaet, in het herstellen van vervallene zaken. — Iemand die wild en woest loopt, kan

zeer ligtelyk *een gekrookt* of *geknakt riet* geheel *verbreken*, en *een rokend lemmer* of vlaswiekjen onherstelbaer *uitblusschen*. Maer niets minder dan onbesuisde drivt, zou het karakter van den MESSIAS wezen. Integendeel wijsheid, bedaerdheid, en omzichtigheid zou alle zijne handelingen kenmerken. Hy zou boetvaerdige zondaren opbeuren, en het goede, het welk Hy onder het veelvuldig bederv mogt vinden, zoeken te behouden.

C. Hier by zou de MESSIAS voegen eene heldhaftige standvastigheid, *tot dat Hy het oordeel zal uitbrengen tot overwinning*. Door het *oordeel* of het *recht*, hebben wy even als vs. 18, de leer van het Euangelie te verstaen. Deze zou Hy *voortbrengen tot overwinning*, dat is aenkondigen, verbreiden, en bevestigen, met zulke overredende blijken van waerheid, dat elk, die zijne oogen niet voor het licht sluiten wilde, zou moeten erkennen, dat deze goede zaek over allen tegenstand zegenpraelde. — Dit zou het oogmerk en gevolg wezen van MESSIAS pogingen.

B. De uitwerkselen van MESSIAS arbeid worden nader beschreven vs. 21: *en in zijnen naem zullen de Heidenen hopen.* — JESAIAS heeft *de eilanden*, dat is, de heidensche inwoners van ver afgelegene gewesten, *zullen naer zijne leer wachten*, dat is, dezelve met verlangen te gemoet zien. en, zodra zy hun gepredikt is, gelovig aennemen. — De vrucht van MESSIAS leer zou zeer groot zijn onder de Heidenen; deze zouden in *zijnen naem hopen*, op Hem gelovig vertrouwen, en al hun heil van Hem verwachten.

IV. Deze merkwaerdige Godspraek nu heeft de Heer JESUS vervuld, gelijk in zijne gansche leer- en handelwijs, also ook in die omstandigheden, welke hier door MATTHEUS beschreven worden. — In deze onderhandeling met de Phariseeuwen betoonde Hy zich, als een voorbeeld,

niet alleen van zachtmoedigheid en nederigheid, maer ook van de grootste omzichtigheid en standvastigheid, daer de uitvoering van dat allergewichtigst ontwerp, waertoe Hy gekomen was, uit hoofde der gesteldheid van de menschen in dien tijd, eenen langzamen en trapsgewijzen voortgang vorderde, zonder overyling.

II. *In het tweede deel van dit Kapittel verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland zich, onder de boosaertige verachting van zijne verbasende wonderen, gedragen hebbe*, vs. 22-50. — *De tegenspraek tegen zijne wonderen was tweederlei.*

ℵ. *De eerste vinden wy*, vs. 22-37.

A. *De aenleiding tot deze tegenspraek was een zeer merkwaerdig wonderwerk, en de uitwerking daervan op de schaer*, vs. 22, 23.

A. Het wonderwerk zelvs was de genezing van eenen bezetenen, die blind en stom was, vs. 22.

22. (*r*) Doe wiert, door eenige lievderijke menschen, die medelijden hadden met den ellendigen lijder, tot hem gebracht een, die van den duyvel beseten, en [*die*] blint ende stom [*was*], ende hy genas hem, also dat de blinde ende stomme, beyde sprack ende sagh.

De duivel maekte zommige, die hy bezeten had, tot woedende menschen; by andere deed hy zijne voorname werking op deze of gene zintuigen en lichaemsleden. In ons geval was het op de laetstgemelde wijs gelegen. De lijder was *blind en stom*, en de Euangelist stelt deze blindheid en stomheid voor, als gewrochten van den onreinen geest, door welken de ongelukkige bezeten was. LUCAS noemt den duivel Kap. XI: 14. *eenen stommen duivel*; hy had zijne werking bepaeld tot de oogen en de tong, deze werktuigen van het gezicht en de spraek had hy zodanig verhinderd, dat de lijder noch zien noch spreken konde. Denkelyk is hy

(*r*) Matth. 9: 32. Luc. 11: 14.

hy tevens doov geweest, naerdien de doovheid doorgaens met ſtomheid gepaerd gaet, en het oorſprongelyk woord, door *ſtom* vertaeld, heeft tevens de beteekenis van doov.

De Heiland *genas* dezen ellendeling, door zijn wonderdoend Alvermogen, *alzo dat de* voorheen *blinde en ſtomme beide ſprak en zag.*

B. Dit wonderwerk had eenen merkwaerdigen invloed op de aenſchouweren, vs. 23.

23. Ende alle de ſcharen, dat is alle de omſtanders, die getuigen waren van deze wonderdadige genezing, ontſetteden haer, zodat zy als buiten zich zelve verrukt, en geheel opgetogen waren, van verwondering en aendoening, gelijk doorgaens plaets heeft, wanneer men iets ongewoons, en tegen zijne gedachten ziet gebeuren. Zy erkenden ook, dat JESUS een zeer verheven perſoon ware, ende ſeyden, (*s*) Is niet deſe, die zulke verbaſende wonderen verricht, de Sone Davids, de beloovde en lang verwachtte MESSIAS? die, onder den naem van Davids zoon, wordt te gemoet gezien, vergel. Kap. XXII: 42.

B. *Hieruit namen de boosaertige Pharizeeuwen aenleiding, om den Heiland te lasteren, vs.* 24-37.

A. Hunne lasterende tegenwerping vinden wy, vs. 24.

24. Maer de boosaertige Phariſeen, de bittere vyanden van den Heiland, [*dit*] gehoort hebbende, dat de omſtanders den Heer JESUS voor den beloovden MESSIAS aenzagen, ſloegen aen het lasteren, en ſeyden met verachting, (*t*) Deſe, als of Hy niet eens waerdig was om genoemd te worden, en werpt de duyvelen niet uyt, dan door Beëlzebul, den overſten der duyvelen.

Dat de ſtomme duivel uit den lijder verdreven ware, konden zy niet ontkennen. Maer volgens hunne vuilaertige

(*s*) Joh. 4: 29. (*t*) Matth. 9: 34. Marc. 3: 22. Luc. 11: 15.

lastering, zou de Heiland deze en dergelyke wonderen verrichten, door eene macht, welke uit de helle oorsprongelyk was, *door Beëlzebul den oversten der duivelen.* — Zy wilden 'er mede zeggen, dat JESUS in een zeker verdrag stond, met den oppersten der bose geesten, zodat de zogenaemde Beëlzebul Hem zijne macht leende, en zijne onderhorige duivelen aen zijn bevel onderwierp. JESUS zou, volgens hen, een duivelskunstenaer, een bezweerder wezen, die wonderlyker dingen deed dan zijns gelyken doen konden, die slechts met mindere duivelen aenspanden, terwijl Hy in een verdrag zou staen met den oppersten der bose geesten, en, door Beëlzebul, over deszelvs dienaren het gezach voerde.

Deze lastering was niet alleen recht geschikt, om 's Heilands leer en wonderen onnut te maken, maer ook was het boosaertig oogmerk, om Hem tot eenen onmatigen toorn te vervoeren.

B. Het antwoord van den zachtmoedigen JESUS *wordt ons aengeteekend, vs.* 25-37.

α. Hy wederlegt deze vuile lastering, op eene zeer nadrukkelyke wijs, door het ongerijmde daervan aentetonen, vs. 25-27.

25. De Pharizeeuwen stonden niet zo naby aen den Heiland, dat Hy hunne lastering met het gehoor zijner ooren verstaen konde; zy hadden zich, na eenig gemompel met elkander, onder het volk gemengd, om hun vergivt te verspreiden. Vergel. Marc. III: 23. Doch de alwetende Jesus kennende hare gedachten, riep hen tot zich, en seyde tot haer, Een yeder Koninckrijck, dat tegen hemselven verdeelt is, wort verwoest: ende een yeder stadt, ofte huys, dat tegen hemselven verdeelt is, en sal niet bestaen.

26. Ende indien de satan den satan uytwerpt, so is hy tegen hemselven verdeelt: hoe sal dan sijn Rijck bestaen?

Het eerste bewijs, ter wederlegging van dezen laster, ontleent de Heiland uit den aert der zake zelven, vs. 25, 26.

Hy legt een algemeen voorstel ten grondslage vs. 25. „ *Een ieder Koningrijk, het welk tegen zich zelve verdeeld is*, „ het zy dat de Vorst met zijne onderdanen over hoop „ ligt, het zy dat de onderdanen, door onderlinge ver- „ deeldheden, tegen elkanderen woelen, kan niet bestaen, „ het most noodzakelyk te gronde gaen, en het *werdt* bin- „ nen korten *verwoest*. Even zo is het ook gelegen met „ mindere maetschappyen. *Een ieder stad of huis, dat tegen* „ *zich zelve verdeeld is*, doordien de burgers of huisgeno- „ ten tegen elkander woelen, en het algemene belang ver- „ waerloosen, *zal niet bestaen*, alles moet vervallen."

Dit algemene voorstel past de Heer JESUS toe op het tegenwoordig geval, om de ongerijmdheid van den laster der Pharizeeuwen aen te tonen vs. 26. — Te weten, wanneer de Heer JESUS in een verdrag stond met, en zijne kracht ontleende van Beëlzebul, den Oversten der duivelen, dan zou men zeggen moeten, dat *de Satan den Satan uitwierp, en derhalven tegen zich zelven verdeeld was*. Dan zou de Vorst der bose geesten met den Heiland hebben zamengespannen, om eene leer te bevestigen, welker voornaemste doelwit was, om des Satans rijk, macht en werken te verbreken. Ja dan zou de Satan zijne eigene krijgsmachten bestreden en verdreven hebben. Maer *hoe zou dan zijn Rijk*, tegen zich zelve verdeeld zijnde, *bestaen* kunnen? — In menschelyke rijken en maetschappyen mogen zulke verdeeldheden plaets hebben, maer de Satan, wiens vernuft en staetkunde, door eene ondervinding van vele eeuwen, geoeffend is, handelt zo onzinnig niet.

De boosaertige laster derhalven van de Pharizeeuwen was zo ongerijmd en tegenstrijdig, dat zy zich zelve verwoestte.

Het tweede bewijs, het welk de Heiland aenvoert, was ontleend uit vergelyking van het gene de zonen der Pharizeeuwen zelve deden, vs. 27.

27. Ende indien ick door Beëlzebul de duyvelen

uytwerpe, door wien werpenſe dan uwe ſonen uyt? Daerom ſullen die uwe rechters zijn.

Door de *zonen* der Pharizeeuwen, hebben wy hunne leerlingen te verſtaen. — Maer *wierpen* dan ook deze *de duivelen uit*? Denkelyk heeft de Heiland het oog op de Duivelbezwerers, die toen ter tijd onder de Joden gevonden werden; menſchen, die voorgaven, dat zy het vermogen bezaten om de duivelen uittewerpen, bewerende dat God deze kunst aen SALOMO geleerd, en dat SALOMO dezelve, tot heil van het menschdom, nagelaten had. JOSEPHUS maekt melding van het uitwerpen der duivelen, door bezwering, *Antiq. Jud.* l. VIII. c. 2, en Hand. XIX: 13-16. lezen wy ook van zekeren Opperpriester SCEVA, wiens zeven zonen duivelbezwerers waren.

Hoe weinig aendacht nu dit voorgeven verdiende, het was in ons geval genoeg, dat de Joden van dien tijd daeraen geloof gaven. De Zaligmaker laet ook de zaek zelve voor ditmael in het midden, maer Hy redeneert uit zodanig iets, het welk by de Pharizeeuwen was aengenomen, dat namelyk hunne zonen of leerlingen, door zulke bezweringen, ook duivelen uitwierpen. Daerom vraegt Hy, *door wien werpenze uwe zonen uit*? Het is als of Hy dus redeneerde. „ Gy „ onderſtelt, dat uwe zonen de duivelen uitwerpen. Maer „ niemand uwer ſchrijvt dat werk toe aen de kracht van „ den boſen geest. Integendeel, gy laet u voorſtaen dat „ zy zulks doen door Gods vermogen. Waerom zegt gy „ dan van my, die my in het geheel met gene bezweringen „ ophoude, en de duivelen enkel op mijn bevel uitwerpe, „ dat ik dit doe door den byſtand van Beëlzebul, den „ Overſten der duivelen? Indien gy dit van my zegt, dan „ moet gy het ook van uwe zonen en leerlingen be„ weren."

De Godlyke Leeraer trekt 'er dit gevolg uit: *daerom zullen die uwe richters zijn* Hy wil 'er dit mede zeggen, dat Hy in dit geval, de zonen en leerlingen der Pharizeeuwen gaerne tot Richters maken wilde, als die hunne meesters in het aengezicht zouden veroordeelen en beſchamen, vermits

mits deze zich hoogst beledigd rekenen zouden, wanneer van hen gezegd werd, dat zy de duivelen uitwierpen door Beëlzebul.

ß. Hierop leert hy den Pharizeeuwen, door welk vermogen Hy de duivelen uitwierp, vs. 28-30.

28. Maer indien ick door den Geest Gods de duyvelen uytwerpe, so is dan het Koninckrijck Godts tot u gekomen.

De hoofdzaek van 's Heilands voorstel is deze, dat Hy door Gods Geest de duivelen uitwierp, en dat derhalven de scharen wel geoordeeld hadden, wanneer zy Hem hielden voor den zoon van DAVID, den grondvester van het Godsrijk, het welk door den MESSIAS moest opgericht worden. Dat Hy zijne wonderen deed door den Geest van God, bewijst Hy vervolgens, vs 29, 30.

Door den *Geest Gods* wordt de Heilige Geest bedoeld, die, met alle zijne gaven, zonder mate op den Heiland rustte. „ *Indien ik*, zegt Hy, *door den Geest Gods de duive-* „ *len uitwerp*, indien mijne wonderen gewrochten zijn van „ Gods Geest, die in my woont, dan is die lang gewensch- „ te tijd gekomen, in welken *Gods Koningrijk* onder u staet „ opgericht te worden; en dan moet niemand zich verwon- „ deren, dat de duivel in zijne macht beperkt, en dat zijn „ Rijk afgebroken worde, vermits het Rijk van den Satan „ moet afnemen, naermate het Rijk van God veld wint. „ Mijne wonderen zijn derhalven bewijzen en kenmerken, „ dat het Godsrijk reeds by aenvang gekomen zy, dat ik „ de MESSIAS de grondlegger ben van dit hemelsch Koning- „ rijk." — Het gevolg was blijkbaer, naerdien de wonderen, welke JESUS verrichtte, noodzakelyk aen eene Godlyke kracht moesten toegeschreven worden.

Dat nu JESUS zijne wonderen deed door Gods kracht, bewijst Hy, en met eene zinrijke gelykenis vs. 29 en met een spreekwoord vs. 30.

29. Ofte hoe kan yemant in 't huys eens stercken inkomen, ende sijne vaten ontrooven, ten zy

dat hy eerst den stercken gebonden hebbe? ende alsdan sal hy sijn huys berooven.

Door deze gelykenis wil de Verlosser aentonen, dat Hy en de Satan, gelijk elk uit zijne wonderen geredelyk konde opmaken, geslagene vyanden waren, en dat Hy derhalven zijne wonderen deed, niet door behulp van Beëlzebul, maer door de kracht van God.

Tot nader verstand van den letter, moet men zich eenen machtigen en wel gewapenden dwingeland verbeelden, die voor zijn huis en bezittingen, alles door roov te zamengebracht, moedig de wacht houdt. Aen den anderen kant, moet men zich eenen nog sterkeren vyand voorstellen, die aenspraek maekt op de goederen, welke in het huis van den gemelden dwingeland bewaerd worden, en hem dreigt te vermoisselen. — Maer hoe zal nu de tegenpartijder tot zijn oogmerk komen? Zal de sterkgewapende dwingeland dien vyand toelaten, om uit het huis wech te nemen wat hem behaegt? niets minder dan dit. Hy zal zijne bezittingen moedig verdedigen, en de aenvaller zal niet slagen, zo lang de verdediger van het huis hem in den weg is. Hy moet eerst den sterkgewapenden aenvallen, overmeesteren en binden, zal hy het huis beroven.

Even nu, op die zelvde wijs, stond het tusschen JESUS en den Satan. — De Satan, sterk en stout, was niet gewoon toe te geven, of zijnen prooi los te laten, maer dezelve tot het uiterste vast te houden en te verdedigen. Evenwel JESUS ontnam hem, van tijd tot tijd, eene menigte van vaten. Men moest daeruit besluiten, dat de Heer JESUS tegen den Satan in oorlog ware, dat zy geslagene vyanden waren, dat JESUS, vermits Hy de eene zegeprael op de andere behaelde, den Satan meester was, en dat Hy derhalven niet door behulp van den Satan, maer door den Geest van God, de duivelen uitwierp.

Dit zelve bevestigt de Heiland nog nader, met een gemeen spreekwoord, vs. 30.

30. Wie met my niet en is, en met zijne daden niet betoont, dat hy mijne eer wil bevorderen, die is tegen my: ende wie met my niet en vergadert, om onder-

danen tot mijn Koningrijk te brengen, die verstroyt. Hier uit kunt gy beoordeelen, of de Satan mijn vriend, dan of hy mijn vyand zy. Elk kan uit mijne leer en daden ligtelyk opmaken, dat het mijn oogmerk zy, om de macht van den Satan te vernielen; en vermits de Satan zich, van zijnen kant, met alle zijne vermogens, tegen de voortplanting van mijne leer en van mijn Koningrijk aenkant, is 'er niets blijkbarer, dan dat ik en de Satan geslagene vyanden zijn. Hoe ongerijmd is gevolgelyk de laster, dat ik de duivelen zou uitwerpen, door behulp van Beëlzebul, den oversten der duivelen.

γ. By deze gelegenheid hield de Heiland eene zeer scherpe redenvoering tot de Pharizeeuwen, vs. 31-37. Zy behelst,

a. Eene nadrukkelyke waerschouwing aen de Pharizeeuwen, om zich in het ongeloof niet langer te verharden, vs. 31, 32.

31. (v) Daerom, vermits gy u, uit enkele boosaertigheid, aen zulk eene grouwzame lastering, tegen mijn persoon, schuldig maekt; segge ick u, ter uwer waerschouwing, Alle sonde ende lasteringe sal den menschen vergeven worden, wanneer hy zich in den weg van het geloof verootmoedigt, maer de lasteringe tegen den Geest en sal den menschen niet vergeven worden.

32. (x) Ende so wie [*eenigh*] lasterlyk woort, in onwetenheid of uit gebrek van overtuiging, gesproken sal hebben tegen den Sone des menschen, het sal hem vergeven worden, wanneer hy langs den weg der verzoening genade zoekt, (y) maer so wie, tegen alle middelen van overtuiging aen, lasterlyke woorden tegen den Heyligen Geest sal gesproken hebben, het en sal hem niet vergeven worden, noch in dese eeuwe, noch in de toekomende, noch in dit, noch in het toekomend leven.

(v) Marc. 3: 28, 29. Luc. 12: 10. 1 Joh. 5: 16. (x) 1 Sam. 2: 25. (y) Num. 15: 30. 1 Joh. 5: 16.

Een breedvoerig onderzoek, over den aert van de zonde *tegen den Heiligen Geest*, zou met ons ontwerp in het geheel niet ftroken. Wy zullen daerom maer met een enkel woord opgeven, hoe ons de zaek is voorgekomen.

Het is, uit het ganfche verband van 's Heilands redeneering met de Pharizeeuwen, allerblijkbaerst, dat de Heiland zulke lasteringen bedoele, welke zijn perfoon leer, daden, en byzonder zijne wonderwerken betroffen. De Pharizeeuwen konden niet ontkennen, dat de Heiland wonderen deed en duivelen uitwierp. Maer om dit bewijs voor zijne Godlyke zending krachteloos te maken, lasterden zy den Zaligmaker, dat Hy verftand hield met den Satan, en geholpen wierd door den invloed van Beëlzebul, den overften der duivelen vs. 24. Dit was eene hardnekkige kwaedaertigheid, welke alle verbeelding te boven gaet. De Heiland daerentegen beweerde, dat Hy door Gods Geest de duivelen uitwierp vs. 28.

De *lastering* derhalven van de Pharizeeuwen beftond hierin, dat zy de wonderen, welke JESUS verrichtte, niet aen den Geest van God, maer aen den invloed van Beëlzebul, den overften der duivelen toefchreven. Gevolgelyk is de lastering, welke de Heer JESUS voor onvergeevbaer verklaert, van een byzonder zoort, en de zonde tegen den Heiligen Geest kon alleen in dien tijd begaen worden, toen de Heiland hier op aerde wonderen verrichtte, ten betoge van zijne Godlyke zending.

Maer waerom wordt deze zonde genaemd eene *lastering tegen den Geest* vs. 31, en een *fpreken tegen den Heiligen Geest* vs. 32? Waerom wordt het *fpreken tegen den Heiligen Geest* overgefteld, tegen *het fpreken tegen den zoon des menfchen* vs. 32? Waerom is de eerstgemelde zoort van lastering ten eenemael onvergeevbaer, zodat zy *niet zal vergeven worden, noch in deze eeuw, noch in de toekomende?*

1. Het toefchrijven van 's Heilands wonderen, aen den byftand van Beëlzebul, was eene lastering *tegen den Geest*, omdat Hy zijne wonderen verrichtte, door de kracht van Gods Geest vs. 28. Kon 'er nu fchromelyker lastering

ring bedacht worden, dan de verbasende wonderen, welke JESUS, door de kracht van den Geest, verrichtte, voor werken van den duivel te houden? — Door den *Geest van God*, kan men den derden persoon, in het aenbiddelyk drieëenig Opperwezen, verstaen, die met alle zijne gaven op den Middelaer rustte, zonder mate, of de Godlyke Almacht, welke Luc. XI: 20. de *vinger Gods* genaemd wordt. Voor het naest evenwel zouden wy voor ons denken aen de Godlyke natuur van CHRISTUS, welke meermalen, in tegenstelling van zijne menschelyke natuur, de Geest genaemd wordt, vergel. Rom. I: 4. 1 Petr. III: 18, de eeuwige Geest Hebr. IX: 14. — De Pharizeeuwen lasterden den *Geest van God*, dat is de Godlyke natuur van CHRISTUS, wanneer zy de wonderen, welke Hy door de kracht van zijne oneindige Godheid verrichtte, aen den oppersten der bose geesten toeschreven.

2. De hardnekkige Pharizeeuwen *spraken* derhalven lasterlyke woorden, *tegen den Heiligen Geest*, tegen de Godlyke natuur van den gezegenden Middelaer. Hier mede nu wordt in vergelyking gebracht, *het spreken tegen den zoon des menschen*, dat is, tegen de menschelyke natuur van CHRISTUS. — Te weten, de benaming van *zoon des menschen* is eene eigenaertige beschrijving van 's Heilands menschelyke natuur, in den staet van zijne diepe vernedering. In den Hebreeuwschen stijl wordt een mensch van eenen zeer geringen stand, een verachtelyk mensch, genaemd een *zoon des menschen*. Om deze reden stelt de Heiland *den zoon des menschen* zeer dikwijls over, tegen de Majesteit van zijne Godlyke natuur, vooral in het Euangelie van JOANNES. Hierom wordt de Middelaer, in de schriften der Apostelen, nimmermeer de zoon des menschen genaemd, omdat Hy toen reeds uitermaten zeer verheerlykt was.

De *lastering tegen den zoon des menschen*, tegen de menschelyke natuur van den Middelaer, was eene algemene misdaed van de Pharizeeuwen, en alle die hunne beginselen hadden aengenomen. Zy waren verblind door vleeschlyke vooroordeelen, en verbeeldden zich, dat de

MESSIAS, met alle de pracht van waereldlyke Majesteit, verschijnen zoude. Zy dachten daerom, dat zulk een gering en verachtelyk mensch, als JESUS van Nazareth was, de beloovde MESSIAS niet wezen konde. Dan onder deze waren 'er verscheidenen, die zich door de verbasende wonderen, welke de Heiland verrichtte, overtuigen lieten, dat Hy de MESSIAS ware, vergel. vs. 23. Maer de Pharizeeuwen sloten hunne oogen moetwillig voor het allerhelderst licht, en om de kracht van het bewijs voor JESUS Godlyke zending, uit zijne wonderwerken ontleend, te ontzenuwen, waren zy boosaertig genoeg, om dezelve aen den oversten der duivelen toe te schrijven.

3. Nu laet zich ook de derde vraeg gemakkelyk beantwoorden, waerom verklaert de Heiland de gemelde zonde, tegen den Heiligen Geest, voor ten eenemael onvergeevbaer? — De *lastering tegen den zoon des menschen*, de ergernis aen de zeer geringe omstandigheden, in welke de Verlosser naer zijne menschelyke natuur verkeerde, had haren grond in onkunde en vooroordeelen, welke door de kracht der waerheid konden overwonnen worden. Maer de *lastering tegen den Heiligen Geest* was eene opzettelyke boosaertigheid, om der waerheid geen gehoor te geven, en die by anderen te verdonkeren. De wonderen, welke de Heer JESUS verrichtte, waren baerblijkelyke bewijzen, dat Hy van God gezonden ware, en onmogelyk een valsche MESSIAS wezen konde. Dit bewijs niet alleen te verwerpen, maer, met eene opzettelyke boosheid, op de allersmadelykste wijs, te willen krachteloos maken, was eene schromelyke verharding. Zulk eene handelwijs kon niet anders, dan eene rechtvaerdige veroordeeling ten gevolge hebben. Er was, aen deze boosaertige menschen, niets meer te doen. Zy sloten hunne oogen moetwillig voor het allerhelderst licht. Gevolgelyk was 'er voor hun gene vergeving te wachten.

I. De Heiland laet het niet blijven by deze nadrukkelyke waerschouwing aen de Pharizeeuwen, maer Hy brengt hun het grouwzame van hun bestaen nader onder het oog,
vs. 33-35.

a. Hy stelt deze zaek voor, by wijs van gelykenis, vs. 33.

b. Welke Hy op het bestaen der Pharizeeuwen nader toepast, vs. 34, 35.

33. De boom en de vruchten zijn elkanderen altoos gelijk. (z) Ofte maeckt den boom goet, ende sijne vrucht goet: ofte maeckt den boom quaet, ende sijne vrucht quaet. Want uyt de vrucht wort de boom gekent.

De gelykenis zelve is klaer genoeg. Het is als of de Heiland zeide: ,, Sluit toch uw hart, o Pharizeeuwen! niet ,, langer voor de kracht der redenen, welke ik u heb voor- ,, gesteld, maer merkt 'er op, en besluit tot één van beide; ,, of laet uwe geveinsde voorwending van byzondere godza- ,, ligheid varen, en vertoont u, zo als gy in den grond ,, zijt, of verbant het boosaortige van uw gemoed, waer- ,, mede dit voorgeven volstrekt strijdig is; *maekt of den boom* ,, *goed*, bewijst dat hy goed is, door het voortbrengen van ,, goede vruchten, *of maekt den boom kwaed*, erkent dat hy ,, bedorven is, en dat gevolgelyk deszelfs vruchten ondeu- ,, gend zijn. Komt zo voor den dag als gy waerlyk zijt, ,, met aflegging van alle geveinsdheid, laten uwe daden ,, met het grondbestaen van uw hart overeenstemmen: *want* ,, *de boom wordt uit de vruchten gekend*, en daeruit moet men ,, besluiten, van hoedanigen aert hy zy."

Deze gelykenis past de Godlyke Leeraer nader toe op de Pharizeeuwen, om hun onder het oog te brengen, dat zy, tot in hun binnenste toe, ten eenemael ondeugend waren, vs. 34, 35.

34. (a) Gy, die waent dat gy Abrahams kinders wezen zoudt, maer indedaed adderen gebroedsels zijt,

(z) Matth. 7: 18. (a) Matth. 3: 7.

vergel. Kap. III: 7, hoe kont gy goede dingen ſpre-
ken, daer gy boos zijt? Gelijk de mensch is, ſpreekt hy gewoonlyk. Gy waent u by uitnemendheid heilig te wezen; maer uw hart is boos, en daerom kunt gy gene goede woorden ſpreken: (b) want uyt den overvloet des herten ſpreeckt de mont. Daer het hart vol van is, loopt de mond van over, en vermits uw hart onverbeterbaer boos is, ſpreekt gylieden lasteringen uit tegen den Heiligen Geest.

35. De goede menſche brengt goede dingen voort uyt den goeden ſchat des herten, ende de booſe menſche brengt booſe dingen voort uyt den booſen ſchat. Maer gy brengt niets voort dan boſe dingen, en daerdoor bewijst gy, dat gy boſe menſchen zijt.

c. Eindelyk beſluit de Heiland, met eene bedreiging van het geduchte oordeel, het welk zy, in den groten dag, rechtvaerdig te wachten hadden, vs. 36, 37.

36. Maer ick, die eens komen zal, om den ganſchen aerdbodem rechtvaerdig te oordeelen, ſegge en betuig u, met al dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, (c) dat van elck ydel woort 't welck de menſchen ſullen geſproken hebben, ſy van 't ſelve ſullen rekenſchap geven (d) in den dage des oordeels.

Een ydel woord is wel, naer den letter, elk een nutteloos woord, het welk te vergeevsch geſproken wordt, en daer geen nut in ſteekt. Maer volgens het gehele beloop van zaken, heeft de Heiland bepaeldelyk het oog op kwaedaertige, Godbeledigende, en voor den naesten verdervelyke redenen, allerbyzonderst op die helſche lasteringen, welke de Pharizeeuwen tegen Hem geſproken hadden.

37. In den groten dag der algemene vergelding, zult gy voornamelyk naer uwe woorden geoordeeld worden. (e) Want of uyt uwe woorden ſult gy gerecht-
veer-

(b) Pſ. 40: 11. Luc. 6: 45. (c) Epheſ. 5: 4. (d) Pred. 12: 14. (e) 2 Sam. 1: 16. Luc. 19: 22.

veerdigt worden, ende of uyt uwe woorden ſult gy veroordeelt worden. Die zijn ſpraekvermogen gebruikt heeft tot Gods eer, ter bevestiging van zijn woord en waerheid, en tot ſtichting van zijnen naesten, zal in dien groten dag worden vrygeſproken, maer die zijne tong misbruikt heeft, om God en de waerheid te lasteren, om zijnen naesten van den rechten weg af te trekken, zal uit zijne woorden, als kennelyke blijken van de boosheid zijnes harten, veroordeeld worden.

B. *Vs.* 38-50. *verhaelt de Evangelist, hoe de Heiland nog eens andere tegenſpraek, tegen zijne wonderen, beantwoord hebbe.*

A. De tegenſpraek zelve vinden wy vs. 38.

38. (*f*) Doe antwoordden ſommige der Schrift-geleerde ende Phariſeen, ſeggende, Meeſter, wy wilden van u [*wel*] een teecken ſien.

Deze tegenſpraek was zo lomp en lasterlyk niet als de vorige, maer evenwel het oogmerk was niet minder boosaertig, om namelyk alle gezach aen JESUS wonderen te ontnemen, en te verhinderen, dat Hy by de ſchaer voor den MESSIAS erkend wierd.

Deze tegenſprekers wilden eene betere vertoning maken, dan de vorige. Zy ſpreken den Godlyken Leeraer aen, op eene vereerende wijs, en noemen Hem *Meester*, als of zy Hem zeer genegen waren, en Hem wel voor eenen groten Leeraer erkennen wilden. Zy ſtaen ook toe, dat JESUS zeer merkwaerdige wonderen deed, maer zy ſtonden kwanswijs in bekommering, of die wonderen wel zodanig waren, als men van den MESSIAS verwachten mogt, en begeerden daerom een beſlisſend wonder, het welk gene de minſte twijffeling meer kon overlaten.

Wy wilden, zeggen zy, *van u wel een teeken zien.* Volgens Luc. XI: 16. begeerden zy *een teeken uit den hemel* — De wonderen, welke de Heiland tot dus ver verricht had,

(*f*) Matth. 16: 1. Marc. 8: 11. Luc. 11: 29. 1 Cor. 1: 22.

waren naer hun oordeel ongenoegzaem, om Hem voor den MESSIAS te erkennen; zy verkeerden slechts omtrent aerdsche dingen. Zy verzoeken daerom een blijkbarer wonderteeken, en wel uit den hemel; het zy dat JESUS het manna wederom deed regenen, het zy dat Hy de zon deed stilstaen, het zy dat Hy een ander wonderdadig verschijnsel aen den hemel te weeg bracht.

B. *Het merkwaerdig antwoord van den Heiland teekent de Euangelist aen*, *vs.* 39-45.

A. Hy weigerde zulk een teeken uit den hemel te geven, *vs.* 39, 40.

39. Maer hy antwoordde, ten aenhoren van de scharen, welke digt by één vergaderden, vergel. Luc. XI: 29, ende seyde tot haer, Het boos ende overspeligh geslachte versoeckt een teecken: ende haer en sal geen teecken gegeven worden, dan het teecken Jone des Propheten.

Zy, die zodanig een teeken uit den hemel begeerden, maekten *een boos en overspelig geslacht uit.* — Zy waren *boos*, omdat zy zich, uit een boosaertig beginsel, tegen alle middelen van overtuiging verhardden. Zy waren een *overspelig geslacht*, voor zo ver zy, als een bastaerdkroost, ten eenemael ontaert waren, van het lovwaerdig karakter hunner gelovige Voorvaderen, byzonder van Abraham.

Hun zou *geen teeken gegeven worden*, van die zoort namelyk, als zy naer hunne onbeschaemde stoutheid hadden voorgeschreven. Dan de Heiland verwees hen naer een uitnemend wonderwerk, het welk ter zijner tijd gebeuren zoude. Dit zou *het teeken zijn van* JONAS *den Propheet*, voor zo ver de Heer JESUS zich, als het luisterrijk tegenbeeld van JONA, stond openbaer te maken: want gelijk de Propheet JONA den Niniviten, door zijne wonderdadige verlossing uit het ingewand van den visch, tot een teeken geweest is, zo zou ook de zoon des menschen, door zijne opstanding uit den doden, een doorluchtig teeken zijn voor de Joden, vergel. Luc. XI: 30.

40.

40. (*g*) Want gelijck Jonas, nadat hy in zee geworpen en verdronken was, drie dagen ende drie nachten was in den buyck des walvischs, na welken tijd hy, door Gods wonderdoend Alvermogen, wederom levendig gemaekt, en door den visch op het droge uitgespogen is, alsoo sal de Sone des menschen, nadat Hy door zijne vyanden zal zijn omgebracht, drie dagen ende drie nachten wesen in het herte der aerde, en daerna uit den doden opstaen. Dit zal een allerduidelykst bewijs zijn, van mijne Godlyke leer en zending, vermits ik niet langer, dan dien bepaelden tijd, zo diep zal vernederd blijven, maer daerna opgewekt en verheerlykt worden.

B. De Heiland voegde 'er eene bedreigende waerschouwing by, aen den ongelovigen hoop, vs. 41-45.

a. Hy bragt hun onder het oog, dat hun hardnekkig ongeloov ten eenemael onverschoonbaer ware. Dit bleek, uit vergelyking van hun gedrag met dat der Heidenen, vs. 41, 42.

41. (*h*) De mannen en inwoners van Nineve sullen opstaen, in het algemeen oordeel van den groten dag, met dit geslachte, ende sullen 't selve veroordeelen. De gedragingen der Heidensche inwoneren van Nineve zullen dienen, om dit ongelovig geslacht der Joden geheel onverschoonbaer te stellen: want sy hebben haer bekeert (*i*) op de boetpredikinge van Jone, door zich in zak en assche te verootmoedigen, en hunne ongerechtigheden aftebreken. Ende siet, meer dan Jonas is hier. Hier is een persoon van oneindig meerder waerdigheid, en het grote gros der Joden verhardt zich tegen zijne leer en wonderen.

42. (*k*) De Koninginne van Scheba, welker Koningrijk in Arabien tegen 't zuyden gelegen was, sal opstaen in het oordeel met dit hardnekkig geslachte,

(*g*) Jon. 1: 17. ende 2: 10. (*h*) Luc. 11: 32. (*i*) Jon. 3: 5. (*k*) 1 Kon. 10: 1. 2 Chron. 9: 1. Luc. 11: 31.

ende 't ſelve veroordeelen: want ſy is gekomen van de eynden der aerde, uit een verafgelegen oord naer Jeruſalem, om te hooren de wijſheyt Salomons. Ende ſiet oneindig meer dan Salomon, ja de opperſte Wijsheid zelve is hier, maer die verheven perſoon wordt door het meerderdeel des volks verworpen.

ß. Hierop volgt eene waerſchouwende bedreiging aen de Joden, waerdoor Hy hun, onder eene eigenaertige gelykenis, vertoont, dat hun een oordeel der verharding, en eene geheele overlating aen de macht des Satans, boven het hoofd hing, vs. 43-45.

43. Het gebeurt meermalen dat de bezetenen, nadat zy uit het geweld van den Satan verlost zijn, onder de Godlyke toelating, wederom door den duivel overheerd worden, tot merkelyke verzwaring van hun ongeluk. (*l*) Ende wanneer de onreyne geeſt van den menſche uytgegaen, en gedwongen is, het menſchelyk lichaem, het welk hy beheerschte, te verlaten, ſo gebeurt het meermalen, dat hy vergeevſche pogingen doet, om eene nieuwe rustplaets te zoeken; dan gaet hy door dorre, woeste, en eenzame plaetſen, ſoeckende ruſte, uit ſpijt, dat hy uit den mensch is uitgeworpen, tracht hy zijn verdriet te verzetten; maer hy bereikt zy oogmerk geenszins, ende en vindtſe niet, omdat hy, naer zijnen boosaertigen aert, gene ſchade aen het menschdom kan toebrengen.

44. Dan ſegt hy, Ick ſal wederkeeren in mijn huys, van waer ick uytgegaen, naer de genoeglyke woonſtede, uit welke ik verdreven ben: ende komende vindt hy het vorig huis van zijn verblijv ledigh, niet bewoond door den geest die uit God is, met beſemen gekeert, ende verciert, zodat alles in orde en gereed is, om hem op nieuws te ontvangen.

45. Dan gaet hy henen ende neemt met hem ſeven, dat is vele andere geeſten booſer dan hy ſelve,

(*l*) Luc. 11: 24.

felve, (*m*) ende in het lichaem van dien mensch ingegaen zijnde woonenſe aldaer. Zy blijven 'er een beſtendig verblijv houden, ende het laetſte deſſelven menſches wort erger dan het eerſte; zijn toeſtand is erger en onherſtelbarer dan te voren. Alſoo ſal het oock met dit boos geſlachte zijn.

Deze gelykenis was eene eigenaertige afbeelding van de geſchiedenis der ongelovige Joden, en van het lot, het welk zy te wachten hadden. — Toen de HEER het nageſlacht van JACOB aennam, tot het volk van zijn byzonder eigendom, de afgodery verbande, en den waren Godsdienst onder hen oprichtte, verloor de Satan een aenmerkelyk gedeelte van zijne heerſchappy onder dat volk. De boſe geest trok daerom naer de dorre plaetſen, naer de woesteny der Heidenen. Daer zogt de menſchen-moordenaer rust, zich vermakende met de zielverdervende dwalingen en ondeugden, welke onder de Heidenen plaets hadden. Maer evenwel hy vond gene rust; hy kwelde zich met de begeerte, om dat volk te bederven, waeruit de beloovde Verloſſer moest voortkomen. De verharding, welke onder de Joden heerschte, gav 'er hem eene goede gelegenheid toe, en hy wist 'er zich meesterlyk van te bedienen. — Het laetſte daerom ook van dit boos geſlacht zou erger zijn, dan het eerſte. — Zo is het ook geſchied, alle de ellenden, welke dit volk immermeer zijn overgekomen, konden niet in vergelyking komen by die ſchromelyke jammeren, welke hen, by de verwoesting van Jeruſalem door de Romeinen, getroffen hebben, en vooral by dat ontzettend oordeel van verblinding, het welk op hen rust, tot op den huidigen dag.

C. By wijs van aenhangſel voegt 'er de Euangelist een verhael van iets, het welk gebeurd is, geduurende deze redeneering van den Heiland, vs. 46-50.

46. (*n*) Ende als hy nogh tot de ſcharen ſprack,

(*m*) Hebr. 6: 4, 5, 6, ende 10: 26. 2 Petr. 2: 20. (*n*) Marc. 3: 31. Luc. 8: 20.

om de menigte te waerschouwen en te vermanen, siet sijne moeder ende broeders of bloedverwanten stonden buyten, soeckende hem te spreken. Deze zijne aenverwanten waren middelerwijl gekomen, en vernemende, dat Hy in zulke yverige gesprekken was, wilden zy Hem redden uit de moeilykheden, aen welke zy vreesden, dat Hy zich blootstelde. Zy gaven daerom voor, Hem te moeten spreken.

47. Ende yemant der omstanderen heeft Hem dit aengediend, en seyde tot hem, Siet uwe moeder ende uwe broeders staen [*daer*] buyten, soeckende u te spreken.

48. Maer hy antwoordende seyde tot den genen die hem [*dat*] seyde, Wie is mijne moeder, ende wie zijn mijne broeders? Wie meent gy, dat ik aenmerk als mijne naeste vrienden? weet gy wel, wie ik even zo liev hebbe, als men gewoon is zijne naeste bloedverwanten te beminnen? Het zijn mijne leerlingen.

49. Ende sijne hant uytstreckende over sijne discipelen, die zijne bestendige naervolgers waren, seyde, Siet mijne moeder ende mijne broeders, deze mijne discipelen bemin ik, gelijk men gewoon is, zijne naeste bloedverwanten liev te hebben. Dezelvde lievde heb ik ook tot allen, die mijne leer blymoedig horen en gelovig aennemen.

50. (*o*) Want so wie den wille mijns Vaders doet die in de hemelen is, mijne leer gelovig omhelst en yverig gehoorzaemt, deselve is mijn broeder, ende suster, ende moeder. Zulk een is my zo liev als mijne bloedverwanten. Zulker belangen wegen by my boven alles, en roepen my thans, om tot hunne onderwijzing en bemoediging te spreken. Ik heb daerom thans gene gelegenheid, om tot die van mijne maegschap naer het vleesch uit te komen. Ook hadden zy my, in het werk van mijne Ambtsbediening, niet moeten storen, maer wachten, tot dat ik mijne redevoering geeindigd hadde.

HET

(*o*) Joh. 15: 14. 2 Cor. 5: 16. Gal. 5: 6. ende 6: 15. Coloss. 3: 11.

HET XIII. KAPITTEL.

Dit Kapittel behelst twee hoofddelen.

I. In het eerste heeft de Euangelist verscheidene gelykenissen aengeteekend, welke de Heiland, zittende in een schip, aen de schare, welke op den oever der Galileesche zee stond, en vervolgens aen de Discipelen, in zijn huis heeft voorgesteld, vs. 1-52.

II. In het ander verhaelt MATTHÆUS, hoe de Heer JESUS naer zijn Vaderland vertrokken zy, en wat Hem aldaer bejegend hebbe, vs. 53-58.

I. *De gemelde gelykenissen vinden wy vs.* 1-52.

ℵ. *Eerst die gelykenissen, welke Hy, voor de gansche schaer, aen den zeekant heeft uitgesproken, vs.* 1-35.

A. *De tijd, plaets, en andere omstandigheden, worden vs.* 1, 2. *aengewezen.*

1. (*a*) Ende te dien dage, op welken de gebeurtenissen, Kap. XII vermeld, waren voorgevallen, Jesus uyt den huyse, alwaer Hy tot nog toe binnen Capernaum zijn verblijv hield, gegaen zijnde, nadat Hy een weinig had uitgerust; sat by de zee, of het meir Gennezareth, om zich aldaer in het schone land- en zeegezicht te vermaken.

2. Ende spoedig kreeg Hy wederom gelegenheid om te leren, welke Hy ook yverig waernam: want tot hem vergaderden vele scharen, om zijn onderwijs te horen. Het gedrang der zaemgevloeide menigte was so sterk, dat hy (*b*) in een schip gingh, om des te beter gehoord en minder belemmerd te worden; ende het vaertuig, waerop

(*a*) Marc. 4: 1. Luc. 8: 4, 5. (*b*) Luc. 5: 3.

by nederſat, lag een weinig van den oever af, ende alle de ſchare ſtont op den oever, zeer begerig zijnde om zijne prediking te horen.

B. *De gelykenisſen, welke de Godlyke Leeraer, by deze gelegenheid, heeft voorgeſteld, worden vs. 3-35. aengeteekend.*

A. De eerſte is die van eenen zaedzaeier, vs. 3-23.

α. De gelykenis zelve vinden wy vs. 3-9.

β. De verklaring daervan aen de Discipelen, vs. 10-23.

Naerdien de Heiland gewoon was, zijne gelykenisſen en zinbeeldige voorſtellen uit voorkomende omſtandigheden te ontlenen, mag men denken, dat het thans zaeitijd geweest zy, en dat Hy op de akkeren, die aen den oever der Galileeſche zee gelegen waren, eenen landman gezien hebbe, die bezig was met zaeien.

3. Ende hy ſprack tot haer vele dingen door gelijckeniſſen, en zinbeeldige voorſtellen, gelijk de Leeraers in het Oosten gewoon waren, omdat zy het onderwijs aengenaem maken, en zeer geſchikt zijn, zo om het geheugen te verſterken, als om eenen dieperen indruk op de gemoederen te maken. De eerſte gelykenis ontleende de Godlyke Leeraer van eenen zaeier, ſeggende, Siet een zaeyer gingh uyt, op zijnen akker, om in het omgeploegde land te zaeyen:

4. Ende als hy zaeyde, viel een deel [*zaets*] by den wegh, dat is, op het hard betreden voetpad, het welk langs of door zijnen akker liep, ende de vogelen quamen, ende aten dat ſelve op, vermits het geheel bloot lag.

5. Ende een ander [*deel*] viel op ſteenachtige [*plaetſen*], daer het niet veel aerde en hadde, om genoegzame wortelen te maken, ende het gingh terſtont op, om dat het geen diepte van aerde en hadde, en de warmte, door de terugkaetſing op den harden grond, des te groter was.

6. Maer het jeugdig groen was van zeer korten duur: want

want als de sonne opgegaen en op het hoogste geklommen was, so werd de hitte verschroeiende, daerom is 't welig groen verbrandt geworden, ende om dat het, uit gebrek van genoegzame aerde, geenen wortel en ook gene behoorlyke vochtigheid hadde, is het verdort.

7. Ende een ander [*deel*] van dat zaed viel in zulke plaetsen, alwaer de doornen en distelen derzelver stofzaed in het wilde gestrooid hadden, ende de doornen wiessen te gelijk met het groen op, ende verstickten eindelyk het selve, zodat 'er gene vruchten van voortkwamen.

8. Ende een ander [*deel*] viel in de goede en wel toebereide aerde, het groeide voorspoedig op, ende tot rijpheid gekomen zijnde, gaf het vrucht, het een deel hondert, het ander tsestigh, ende het ander dertig [*vout*].

9. Wie ooren heeft om te hooren, en begeerig is om te leren, die hoore met opmerkzaemheid naer de gelykenis, en overdenke aendachtig de verhevene zedenles, welke daerin ligt opgesloten. Die begeerte heeft, om gewichtige waerheden te leeren, en deze gelykenis oplettend nadenkt, kan 'er ligtelyk den zin van treffen.

10. (*c*) Ende de discipelen, die tot dus ver onder den gemengden hoop der toehoreren gestaen hadden, tot hem, in het gemelde vaertuig, komende seyden tot hem, deze menigte, die op den oever staet, schijnt begerig om van u onderwezen te worden; Waerom spreeckt gy tot haer door gelijckenissen? Een eenvouwig en duidelyk voorstel van zaken zouden zy beter begrijpen.

11. Ende hy antwoordende seyde tot haer, (*d*) Om dat het u, en allen die mijne leer gelovig aennemen, gegeven, en door de Godlyke genade vergund is, de verborgenheden des Koninckrijcks der hemelen, en de zeer verhevene leerstukken van het Euangelie, welke u vleesch en bloed nimmermeer zouden geopenbaerd hebben, voor zo ver de bekrompenheid van het menschelyk verstand toelaet, te weten, maer (*e*) dien, welke met vleesche-

(*c*) Marc. 4: 10. Luc. 8: 9. (*d*) 2 Cor. 3: 14. (*e*) Matth. 11: 25.

lyke vooroordeelen bezet zijn, en mijne leer door een hardnekkig ongeloov verwerpen, en is 't niet gegeven, de gemelde geheimnisſen te weten. De vooroordeelen, door welke hun verſtand verblind is, maken dat zy onkundig zijn van mijne leer, welke ik voorheen duidelyk heb voorgeſteld, en dat zy den zin van mijne gelykenisſen, hoe ligtelyk zy ook, van elken nadenkenden toehorer, kunnen verſtaen worden, niet begrijpen. De meesten van mijne toehorers hebben mijn vorig allerduidelykst onderwijs ongelovig verworpen, en daerom heb ik nu mijne leer in gelykenisſen en zinbeeldige voorſtellen opgewonden, of zy daerdoor nog mogten uitgelokt worden, om naer mijne voorſtellen aendachtig te horen, en de uitlegging van mijne gelykenisſen naer te ſporen.

12. (*f*) Want dit is het gewone beloop van zaken, wie een zeker talent heeft, en daervan een goed gebruik maekt, dien ſal nog meer gegeven worden, ende hy ſal ten laetſten overvloedelick hebben: maer wie niet of ſlechts zeer weinige gaven en heeft, en 'er geen goed gebruik van maekt, van dien ſal genomen worden oock het weinige, dat hy heeft. Die de gelegenheid om onderwezen te worden, en zijne ware belangen te bevorderen, wel in acht neemt, zal hoe langs zo wijzer en beter worden, maer die dezelve veronachtzaemt, zal 'er geheel van beroovd worden.

13. Daerom nu, omdat het meerder deel van mijne toehorers mijn duidelyk onderwijs veronachtzaemd hebben, ſpreke ick thans tot haer door gelijckeniſſen, en geheimzinnige voorſtellen, welke eenigermate duister zijn, om dat ſy ſiende niet en ſien, ende hoorende niet en hooren, noch oock verſtaen, omdat zy de vermogens, welke God hun gegeven heeft, en de beste gelegenheden om onderwezen te worden, welke hun gegeven zijn, niet behoorlyk gebruikt en waergenomen, maer zich gelijk geſteld hebben aen menſchen, die, hoewel zy oogen en ooren hebben, evenwel niet zien noch horen.

14. Ende

(*f*) Matth. 25: 29. Marc. 4: 24, 25. Luc. 8: 18. ende 19: 26.

14. Ende in haer wort de Prophetie Jesaie Kap. VI: 9, 10. vervult, die segt, (g) Met het gehoor sult gy hooren, ende geensins verstaen: ende siende sult gy sien, ende geensins bemercken.

15. Want het herte deses volcks is dick geworden, ende sy hebben met den ooren swaerlick gehoort, ende hare oogen hebben sy toegedaen: op dat sy niet t'eeniger tijt met den oogen en souden sien, ende met den ooren hooren, ende met der herten verstaen, ende haer bekeeren, ende ick haer genese.

De last, welken de Propheet JESAIAS, in de aengehaelde plaets, ontvangen heeft, was betrekkelyk tot de Joden, na de verhoging van den Middelaer, maer evenwel, voor dat dit volk geheel zou verworpen, en onder de Heidenen verstrooid worden, gelijk allerduidelykst blijkt uit vs. 11, 12. Het oordeel der verharding derhalven, het welk vs. 9, 10. bedreigd was, zou eerst in vollen nadruk over de Joden komen, na de verhoging van CHRISTUS, wanneer zy de prediking der Apostelen hardnekkig verworpen hadden. Dan men zag 'er reeds de beginselen van, ten tijde van JESUS omwandeling op aerde, en in zo ver wordt hier deze Godspraek, door den Godlyken Leeraer, met het hoogste recht aengehaeld.

Met het gehoor zouden de Joden, over het algemeen, horen en geenszins verstaen, *en ziende zouden zy zien en geenszins bemerken.* Dat is met één woord te zeggen, de verharding van hunne ongelovige harten zou zo groot zijn, dat zy niet verstaen noch opmerken zouden, het gene zy hoorden en zagen. — Alle pogingen, om dit hardnekkig volk te verbeteren, waren vruchteloos. *Het hart dezes volks was dik*, met vet overtogen, en geheel ongevoelig *geworden. Zy hadden met de ooren zwaerlyk gehoord*, vermits zy hunne ooren moetwillig toegestopt en doov gemaekt hadden. Zy hadden *de oogen* van hun verstand als het ware *toegedaen*,

(g) Jes. 6: 9. Marc. 4: 12. Luc. 8: 10. Joh. 12: 40. Hand. 28: 26. Rom. 11: 8.

opdat zy niet te eeniger tijd met de oogen zouden zien, en met de ooren horen, en met de harten verstaen en zich bekeeren, en de HEER *hen genezen zoude.* Kortom zy gingen, in hunne onkunde en onbekeerlykheid, moetwillig en hardnekkig voort.

16. (*h*) Doch u is het gegeven, van mijn onderwijs een recht en gelovig gebruik te maken; uwe oogen zijn derhalven faligh, om dat sy met opmerking sien, ende uwe ooren, om dat sy met aendacht en een gezegend vruchtgevolg hooren.

17. Want voorwaer ick segge u, (*i*) dat vele Propheten ende uitmuntende rechtveerdige voorheen hebben ernstig begeert en verlangd te sien de dingen die gy siet, ende en hebben[*se*] niet gesien, deze hun wensch is nimmer vervuld; ende vele Propheten en heilige mannen, in de vorige eeuwen, hebben hartelyk verlangd te hooren die dingen die gy hoort, ende en hebben[*se*] niet gehoort. Hoe gelukkig zouden zy zich gerekend hebben, wanneer zy deze dagen hadden mogen beleven, mijne leer horen, en mijne wonderen aenschouwen.

18. (*k*) Gy dan hoort den verborgenen zin van de voorgestelde gelijckenisse van den zaeyer. Vermits gylieden, mijne Discipelen, volvaerdig zijt, om mijne leer aendachtig te horen en gelovig aen te nemen, zal ik u mijne mening, welke ik in een duister voorstel heb opgewonden, nader verklaren. Ik wilde de verschillende uitwerkselen der prediking van het Euangelie onder de menschen vertonen.

19. Als yemant dat Euangelie, het welk ik verkondig, zijnde het woort des geestelyken (*l*) Koninckrijcks, het welk ik stae opterichten, uitwendig hoort, ende, door onachtzaemheid, niet en verstaet, so komt de boose geest, die zich altoos toelegt op het bederv der menschen, ende ruckt wech 't gene in sijn herte gezaeyt was, maer genen indruk gemaekt had. Dese is de

(*h*) Luc. 10: 23. Joh. 20: 29. 1 Petr. 1: 8. (*i*) 1 Petr. 1: 10.
(*k*) Marc. 4: 13. Luc. 8: 11. (*l*) Matth. 4: 23.

de gene die by den wegh en op het hard betreden voetpad bezaeyt is. Het woord des Euangeliums heeft genen invloed by dit ſlag van menſchen, even zo min als het zaed, het welk op een hard betreden voetpad gevallen is, kan groeien. Vermits zulke menſchen het woord niet verſtaen en nadenken, zo geraekt het ſpoedig verloren, even als het zaed, het welk op den harden weg gevallen is, ſchielyk verſtrooid raekt.

20. Maer die in ſteenachtige [*plaetſen*] bezaeyt is, deſe is de gene die het woort van het Euangelie, met genoegen, hoort, ende dat terſtont met verrukking van vreugden ontfangt.

21. Doch hy en heeft geenen wortel van hartelyke overtuiging, en lievde tot de waerheid, in hemſelven, maer zijne opgenomenheid met het Euangelie heeft genen genoegzamen grondſlag, en is daerom ſlechts voor eenen tijt: ende als verdruckinge of vervolginge komt, om des woorts wille, ſo wort hy terſtont ge-ergert. Hy heeft gene gevestigde zucht voor de waerheid, en valt daerom ſpoedig van zijne belijdenis af. Het gaet met het Euangelie by zulke menſchen, even als met het zaed, het welk op eene ſteenrots gevallen is. In den beginne zou men zich vry wat goeds beloven, van het geloov dezer menſchen; maer, wanneer 'er iets voor de waerheid moet geleden worden, blijkt het zeer ſpoedig, dat dit geloov niet, op eenen genoegzamen grond van hartelyke overtuiging, gevestigd ware

22. (*m*) Ende die in de doornen bezaeyt is, deſe is de gene die het woort gezettelyk hoort, ende de aerdschgezinde ſorgvuldigheyt voor de dingen deſer werelt, ende de begochelende verleydinge des rijckdoms verſtickt de kracht van het woort, zodat het genen invloed make op het hart, ende het wort onvruchtbaer. De goede indrukken, welke het woord nu en dan by deze menſchen maekt, worden verdoovd door de aerdſche zorgen, en de verkleevdheid aen de waereldſche ſchatten,

(*m*) Matth. 19: 23. Marc. 10: 23. Luc. 18: 24. 1 Tim: 6: 9.

even als het goede zaed, door de doornen, verstikt wordt.

23. Die nu in de goede aerde bezaeyt is, of dese, by wien het geestelyk zaed des Euangeliums in eene vruchtbare aerde valt, is de gene die het woort met belangneming hoort, ende met toepasfing op zich zelven verstaet, die oock goede vrucht van geloov en heiligheid draegt, ende voortbrengt, in onderscheidene maet, de een hondert, de ander tsestigh, ende de ander dertigh [*vout*]; zo verschillende is de uitslag der Euangelie prediking by onderscheidene menschen.

B. De tweede gelykenis stelt eenen akker voor, op welken het goede zaed onder het onkruid vermengd is, vs. 24-30.

24. Een andere gelijckenisse heeft hy haer voorgestelt, om aen te tonen, dat 'er, in Gods Koningrijk hier op aerde, altoos goede en kwade menschen onder één vermengd wezen zullen, seggende, Het Koninckrijck der hemelen, de Kerk hier op aerde, of dat geestelyk Koningrijk, het welk de MESSIAS staet op te richten, is gelijck, aen het gene aen een zeker mensche bejegende, die goet en eetbaer zaet zaeyde in sijnen acker.

25. Ende, op zekeren nacht, als de menschen, aen welken het opzicht over dezen akker was aenbevolen, zorgloos sliepen, quam sijn vyant ende zaeyde onkruyt midden in de tarwe, ende gingh wech.

26. Doe het nu [*tot*] kruyt opgeschoten was, ende vrucht voortbracht, doe openbaerde hem oock het onkruyt, en men kon het wilde koorn duidelyk onderscheiden.

27. Ende de dienstknechten van den heere des huys, dit bemerkt hebbende, gingen ende seyden tot hem: Heere, en hebt gy niet goet zaet in uwen acker gezaeyt? van waer heeft hy dan dit veelvuldig onkruyt, het welk onder de tarwe vermengd is.

28. Ende hy, aenstonds begrijpende wat 'er van de zaek ware, seyde tot haer, Een vyandigh mensche heeft dat gedaen. Ende de dienstknechten seyden

tot

tot hem, Wilt gy dan dat wy henen gaen, ende dat selve onkruid uitroeien en vergaderen, eer het de tarw meer benadeelt.

29. Maer hy seyde, Neen, onthoudt u van dit werk, op dat gy het onkruyt vergaderende, oock mogelick met het selve de tarwe niet uyt en treckt.

30. Laetse beyde te samen opwassen tot den oogst, ende in den tijt des oogsts sal ick tot de maeyers seggen, Vergadert eerst dat onkruyt, ende bindt het in busselen, legt het op eenen hoop, om 't selve te verbranden: (n) maer de tarwe brengt te samen in mijne schuere, om aldaer, tot voorraed voor my en de mijnen, te worden opgelegd.

C. Hier op volgde eene andere gelykenis, genomen van het mostaertzaed, vs. 31, 32.

31, Een andere gelijckenisse heeft hy haer voorgestelt, om de uitbreiding van zijne Kerk, door de geheele waereld, af te beelden, seggende, (o) Het Koninckrijck der hemelen, het geestelyk Rijk der Kerke, het welk ik hier op aerde stae op te richten, is gelijck het mostaertzaet, 't welck een mensche heeft genomen, ende in sijnen acker gezaeyt:

32. Het welcke wel het minste is onder alle de zaden, welke in het Joodsche land plegen gezaeid te worden: maer wanneer het opgewassen is, dan is 't het meeste van, en groter dan alle de andere moeskruyden: ende het wort zomtijds wel eens een aenmerkelyke boom, alfo dat de vogelen des hemels komen ende nestelen in sijne tacken. Zo zal ook mijn geestelyk Koningrijk, uit zeer geringe beginselen, voortkomen, en zich uitbreiden over de geheele aerde.

(n) Matth. 3: 12. (o) Marc. 4: 30. Luc. 13: 18.

D. De laetste gelijkenis, welke de Heiland uit het Schip voorstelde, was ontleend van het zuurdeessem, vs. 33-35.

33. Een andere gelijckenisse sprack hy tot haer, hebbende het zelvde doelwit, om namelyk de zeer aenmerkelyke uitbreiding van zijne Kerk op de aerde aftebeelden, [*seggende*,] (*p*) Het Koninckrijck der hemelen is gelijck een weinig suerdeessem, welcke een vrouwe nam ende verbergde in drie maten gekneed meels, geschikt om 'er broden van te bakken. Dit bracht spoedig eene zeer grote gisting in het deeg te weeg, tot dat het geheel gesuert en volkomen gerezen was. Gelijk nu dit zuur zich door het gehele deeg verspreidde, zo zal ook mijn Euangelie, op de gehele aerde, worden uitgebreid.

34. (*q*) Alle dese dingen heeft Jesus, uit het voorheen gemelde vaertuig, tot de zamengevloeide scharen der Joden gesproken door gelijckenissen: ende sonder gelijckenisse en sprack hy op dezen dag tot haer niet.

35. Op dat vervult soude worden, dat gesproken is door den Propheet Asaph, Ps. LXXVIII: 2, seggende, (*r*) Ick sal mijnen mont opdoen door gelijckenissen: ick sal voortbrengen dingen die verborgen waren van de grondlegging der werelt.

De aengehaelde woorden sprak ASAPH van zich zelven, Ps. LXXVIII: 2. Maer hy was een Propheet, verg. 2 Kron. XXIX 30, en voorzag, door den Geest der Voorzegging, dat de Godlyke Leeraer zich, van zulk eene leerwijs, gemeenzaem bedienen zoude.

ב. *Vs. 36-52, geevt de Euangelist ons bericht van het gene de Heiland, in zijn huis, tot de Discipelen gesproken heeft.*

A. *De aenleiding vinden wy, vs. 36.*

36. Doe nu Jesus de scharen [*van hem*] gelaten had-

(*p*) Luc. 13: 20, 21. (*q*) Marc. 4: 33. (*r*) Ps. 78: 2.

hadde, gingh Hy, uit het vaertuig, waeruit Hy tot de scharen gesproken had, en hy begav zich nae het huys, alwaer Hy binnen Capernaum woonde. Ende sijne discipelen quamen tot hem, seggende, Verklaert ons, als het u behaegt, de gelijckenisse van het onkruyt des ackers, waervan wy den verbloemden zin niet recht begrepen hebben.

B. Het onderwijs van den Heiland, aan zijne Discipelen, is vs. 37-52, opgeteekend.

A. Eerst verklaerde Hy de gelijkenis van het onkruid in den akker, vs. 37-43.

37. Ende hy antwoordende seyde tot haer, Die het goet zaet zaeyt, is de grote Leeraer, die thans, in den staet van zijne diepe vernedering, de Sone des menschen genaemd wordt.

38. Ende de acker, in welken het zaed geworpen wordt, is een zinbeeld van de werelt, in welke het Euangelie gepredikt wordt, ende het goede zaet zijn gelovige en Godvrezende menschen, die de rechtgeaerte kinderen en onderdanen des Koninckrijcks zijn: ende het onkruyt, zijn de kinderen des boosen; ondeugende menschen, die betonen, dat zy het beeld van den Satan dragen.

39. Ende de vyant die het selve onkruid gezaeyt heeft, is de duyvel, de grote vyand van het menschelyk geslacht, die 'er zich altoos op toelegt, om zielen te verderven: ende (*s*) de oogst is de algemeene oordeelsdag, die by de voleyndinge der werelt zal plaets hebben; ende de maeyers, die in de gelijkenis gezonden werden, om het goede van het kwade zaed aftescheiden, zijn de Engelen, die in den groten dag zullen gebruikt worden, om alle menschen, uit alle waerelddelen te verzamelen, en de rechtvaerdigen van de onrechtvaerdigen aftezonderen.

40. Gelijckerwijs dan het onkruyt, in de zinbeeldige vertoning, welke ik u heb voorgedragen, vergadert,

(*s*) Joël 3: 13. Openb. 14: 15.

ende met vyer verbrandt wort, alſo ſal het [*oock*] zijn in de voleyndinge deſer werelt, met de godloſen, welker deel zal geſteld worden, in den poel, die brandt van vuur en ſulpher, eeuwiglyk en altoos.

41. De Sone des menſchen, die nu op het diepst vernederd is, zal de Richter zijn van levendigen en doden. Als zodanig ſal Hy ſijne Engelen uytſenden, ende ſy ſullen uyt ſijn Koninckrijck vergaderen, en, van zijne rechtgeaerte onderdanen, afzonderen alle de zodanigen, die anderen tot ergerniſſen geweest zijn, ende de gene die, onder de belijdenis van mijnen naem, en de geveinsde vertoning van mijne onderdanen te zijn, de ongerechtigheyt doen:

42. Ende de Engelen, als uitvoerers der Godlyk wraek, ſullen deſelve in den vyerigen oven der helſche ſtraffen werpen: (*t*) daer ſal weeninge zijn ende eene wanhopige knerſſinge der tanden.

43. (*v*) Dan ſullen de rechtveerdige in luister en heerlykheid blincken, gelijck de ſonne, in 't hemelsch Koninckrijck hares Vaders. Die ooren heeft om te hooren, en begerig is, om zeer gewichtige waerheden te leren, die hoore naer dit voorſtel met aendacht en belangneming; en, die het zelve oplettend nadenkt, kan 'er ligtelyk den zin van begrijpen.

B. Vs. 44-52. *voegt 'er de Heiland nog ettelyke andere gelykenisſen by.*

a. Van eenen ſchat, die in eenen akker verborgen was, vs. 44.

44. Wederom, zo vervolgde de Heiland by gelijkenis te ſpreken, is het Koninckrijck der hemelen, de ſtaet van mijne Kerk, welke ik op aerde zal oprichten, gelijck een zeer grote ſchat in den acker verborgen, welcken een menſche gevonden hebbende, verbergde [*dien*] wederom, met alle mogelyk zorgvuldigheid, ende

(*t*) Matth. 8: 12. ende 22: 13. ende 24: 51. ende 25: 30. Luc. 13: 28. (*v*) Dan. 12: 3. 1 Cor. 15: 42.

op dat dezelve door niemand anders mogt ontdekt worden, ende van blijdschap over het vinden van denselven (x) gaet hy henen ende verkoopt al wat hy heeft, ende koopt dien selven acker, om zich, langs dezen weg, meester te maken van den verborgen schat.

Was het niet onrechtvaerdig, dat de man, die den akker kocht, zich meester maekte van den verborgen schat? Hy kocht alleen den akker, en de verkoper was onkundig van den verholen rijkdom? mag men zich van eens anderen onwetendheid bedienen, om zich zelven te verrijken? Deze vragen zijn van aengelegenheid. — Maer zy komen hier niet te pas. De Heiland leert hier niet, wat, in zulk een geval, zou recht en billyk wezen. Hy stelt alleen dat gene voor, het welk in het gemeene leven pleegt te geschieden.

De geheimzinnige bedoeling is, om de dierbaerheid van het Euangelie aen te tonen, van de belovten, welke daerin gedaen, en van de goederen, welke daerdoor worden aengeboden. De koper verkocht alles wat hy had, om dien verborgenen schat magtig te worden. Het schildert ons af, hoe een waer Christen zich ontslaet van alle eigene gerechtigheid, om langs dien weg, de zalige goederen, welke het Euangelie aenbiedt, deelachtig te worden.

β. Hierop op volgt eene gelykenis van eene allerkostbaerste parel, vs. 45, 46.

45. Wederom is het Koninckrijck der hemelen gelijck aen, en het gaet, in dat geestelyk Koningrijk, het welk ik stae op te richten, als met een koopman die schoone en glansrijke peerlen van het helderste water soeckt, en daertoe alle landen rondreist.

46. Dewelcke, hebbende op eene markt, onder alle de juweelen, die te koop worden aengeboden, één allerkostbaerste peerle van eene zeer groote weerde gevonden, gingh henen ende verkocht al wat hy hadde,

(x) Phil. 3: 7.

om gerede penningen te hebben, ende kocht daervoor deselve alleruitmuntendste parel.

Deze kostbare parel kan ons de zuivere genadeleer van het Euangelie afschilderen, en vertoont ons, hoe 'er eens een tijd zou komen, in welke men de zuivere genadeleer, grotelyks door dwalingen verdonkerd, zou wedervinden, en, met verwerping van alle valsche leringen, blijmoedig omhelzen.

γ. De volgende gelykenis is ontleend van een vischnet, vs. 47-50.

47. Wederom is het Koninckrijck der hemelen gelijck, en het gaet met de Kerk, welke ik hier op aerde zal oprichten, als met een vischnet geworpen in de zee, ende dat allerley soorten [*van visschen*] t'samenbrengt. Even zo zullen ook, door de prediking van her Euangelie, allerlei zoort van menschen, zo goede als kwade, zo rechtvaerdige als mondbelijders, in mijne Kerk vergaderd worden.

48. Het welcke, wanneer het vol geworden is, [*de visschers*] aen den oever optrecken, ende nedersittende lesen het goede uyt, de eetbare visschen, in [*hare*] vaten, maer het quade, het welk onbruikbaer is, werpen sy wech.

49. Alsoo sal het in de voleyndinge der eeuwen wesen. Dan zal 'er, gelijk ik reeds gezegd heb, eene scheiding gemaekt worden, tusschen ware gelovigen en huichelaren. Daertoe zullen de Engelen gebruikt worden. Deze sullen, in den groten dag des oordeels, in de waereld uytgaen, alle menschen, levendige en doden byéén verzamelen, ende de boose uyt het midden der rechtveerdige affcheyden, opdat elk naer zijne daden vergolden worde.

50. Ende sullen deselve bozen in den vyerigen oven werpen: (y) daer sal zijn weeninge ende knerssinge der tanden, vergel. vs. 42.

δ. De

(y) *Siet* vs. 42.

ẟ. De laetste gelykenis vinden wy vs. 51, 52.

51. Ende, nadat Jesus de gemelde gelykenissen aen zijne Discipelen had voorgesteld, seyde Hy tot haer, Hebt gy dit alles verstaen en mijne mening wel begrepen? Sy seyden tot hem, Ja Heere. Ondertusschen is het zeer bedenkelyk, of zy deze gelykenissen, in alle de byzonderheden, op dien tijd wel verstaen hebben.

52. Ende hy seyde tot haer: Daerom een yegelick Schriftgeleerde in het Koninckrijck der hemelen onderwesen, is gelijck een heere des huys, die uyt sijnen opgelegden schat nieuwe ende oude dingen voortbrengt, naer gelang der omstandigheden, en van elks byzondere aengelegenheden.

Door de *Schrivtgeleerden in het Koningrijk der hemelen*, verstaet de Heiland Leeraers, die wel geoeffend zijn, in de verborgenheden van het Euangelie, byzonder zijne Apostelen. Deze noemt Hy met recht Schrivtgeleerden, in tegenstelling van de zogenaemde Wetgeleerden der Joden, die veelzins onkundig waren, en grotelyks dwaelden. — De Heer JESUS vergelijkt zijne Leerlingen, welke Hy geroepen had, om het Euangelie allerwegen te prediken, by eenen vermogenden Huisvader, die zijnen voorraed gestadig door nieuwe byvoegselen vermeerdert, en daerdoor eenen groten overvloed bezit van *oude en nieuwe dingen.* De Leeraers van het Euangelie moesten uit *hunnen schat nieuwe en oude dingen voortbrengen*, dat is, zy moesten zich in hunne voorstellen schikken, naer de onderscheidene karakters en omstandigheden der menschen. Dan eens moesten zy hunne leer duidelyk, dan eens wederom onder gelykenissen voordragen, zo als het best geschikt was, naer de omstandigheden van hunne toehoreren.

II. *Vs.* 53-58. *verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland naar zijn Vaderland vertrokken zy, en wat Hem aldaer bejegend hebbe.*

53. (z) Ende het is geschiet als Jesus dese gelijckenissen ge-eyndigt hadde, vertrock hy van daer van Capernaum, alwaer Hy eenigen tijd, zijn verblijv gehouden had.

54. Ende gekomen zijnde in sijn vaderlant, de landstreek van Nazareth, alwaer Hy was opgevoed, leerde hyse in hare Synagoge, met eene kracht van zeggen, welke geen weergae had, so dat sy alle, die Hem hoorden prediken, haer ontsetteden, ende geheel verrukt waren, vooral wanneer zy zijnen oorsprong naer het vleesch in aenmerking namen. Zodat zy seyden, (*a*) Van waer [*komt*] desen onzen landsman die onvergelijklyke wijsheyt, welke hy in zijne leerredenen, ende die verbasende krachten, welke hy in zijne wonderen openbaer maekt?

55. (*b*) Is dese niet de sone des timmermans Josephs? heeft hy niet, in zijne jeugdige jaren, in ons midden verkeerd, en Joseph, zo lang hy leevde, in het timmeren geholpen? ende is sijne moeder niet genaemt Maria, eene vrouw, welke onder de burgeresfen van deze Stad zeer wel bekend is? ende sijne broeders of bloedverwanten Jacobus ende Joses, ende Simon ende Judas, onze medeburgers?

56. Ende sijne susters of nichten, de dochters van zijne moeders zuster, zijnse niet alle by en onder ons woonachtig? Van waer [*komt*] dan desen dit alles? Hoe komt hy aen die grote wijsheid, en dat wonderdoend Alvermogen?

57. Ende sy wierden aen hem ge-ergert. Zy stieten zich aen zijne geringe afkomst, en de nederige omstandigheden, in welke Hy verkeerd had. Naer hunne vlee-

(*z*) Marc. 6: 1. Luc. 4: 16. (*a*) Marc. 6: 2. (*b*) Joh. 6: 42.

vleefchelyke vooroordeelen, zagen zy eenen MESSIAS te gemoet, die zich in Koninglyken luister vertonen zoude. Maer Jefus feyde tot haer, (c) Een Propheet en is doorgaens niet onge-eert, en nergens minder geacht, dan in fijn vaderlant, ende in fijn huys, onder zijne vrienden en bekenden. Omdat zy zijne afkomst kennen, en gemeenzaem met hem verkeerd hebben, dragen zijne landslieden hem gemeenlyk minder achting en eerbied toe.

58. Ende hy genas wel eenige kranken, met oplegging der handen, vergel. Marc. VI: 5, maer Hy en heeft evenwel aldaer niet vele krachten en wonderen gedaen, van wegen haer ongeloove. Het ongeloov van zijne landslieden maekte, dat zy niet vele zieken tot hem brachten, zodat hy weinig gelegenheid vond, om dezelve door zijn wonderdoend Alvermogen te genezen.

HET XIV. KAPITTEL.

Den inhoud van dit Kapittel kan men tot twee hoofddelen brengen.

I. In het eerfte verhaelt de Euangelist, hoe de Heer JESUS het gebied van HERODES verlaten hebbe, met vermelding van twee zeer merkwaerdige wonderen, welke Hy, buiten het zelve verricht heeft, vs. 1-33.

II. In het andere bericht ons MATTHÆUS, hoe de Heiland in het landfchap Gennezareth zy aengekomen, en wat hy aldaer verricht hebbe vs. 34-36. Het laetfte onderwerp wordt Kap. XV. verder voortgezet.

(c) Marc. 6: 4. Luc. 4: 24. Joh. 4: 44.

I. *In het eerste deel onderscheiden wy twee hoofdbyzonderheden.*

א. *Eerst bericht ons de Euangelist, dat de Heer* JESUS *het gebied van* HERODES *verlaten hebbe, vs.* 1-13. *en*

ב. *Daerna beschrijvt hy ettelyke wonderen, welke de Heiland buiten dat gebied verricht heeft, vs.* 14-33.

א. *De Heer* JESUS *verliet het gebied van* HERODES, *vs.* 1-13.

A. *De aenleiding was deze, dat* HERODES *den Heiland hield voor* JOANNES *den Doper, welken hy had laten onthoofden, en die, naer zijne meninrg, uit den doden was opgewekt, vs.* 1, 2.

B. *De Euangelist verhaelt daerom, ter dezer plaets, de onthoofding van* JOANNES *omstandig, vs.* 3-12.

C. *Hier volgt het vertrek van den Heer* JESUS, *vs.* 13.

1. (*a*) Te dier selver tijt hoorde Herodes Antipas de Viervorst het geruchte van Jesu, en van de verbazende wonderen, welke Hy verrichtte.

2. Ende, door de knagingen van zijn beschuldigend geweten, over het vermoorden van Joannes den Doper, geweldig ontrust, seyde hy tot sijne knechten en hovelingen, Dese JESUS, van wiens verbasende wonderen zulk een groot gerucht uitgaet, is zekerlyk Joannes de Dooper, die op mijn bevel in de gevangenis onthoofd is; hy is opgeweckt van de dooden, ende daerom wercken die krachten in hem, zodat hy vele en grote wonderen verricht.

HERODES is hier HERODES ANTIPAS. — Hy was een zoon van HERODES, toegenaemd de *Grote*, anders *Ascolonita*, naer de geboorteplaets van zijnen grootvader. Deze HERODES de *Grote*, in wiens laetste dagen de Heiland geboren werd, had dezen zijnen zoon ANTIPAS eerst geschikt, tot zijnen opvolger in het Rijk, maer by zijnen laetsten uitersten wil, stelde hy ARCHELAUS in de plaets, en ANTIPAS moest zich met Galilea en Parea vergenoegen. Hy nam de dochter van

(*a*) Marc. 6: 14. Luc. 9: 7.

van ABETAS, Koning van Arabien, tot zijne Gemalin. Naderhand werd hy verlievd op HERODIAS, de Gemalin van zijnen broeder PHILIPPUS, met welke hy zich ook in een bloedschandig huwelyk begav. JOANNES de Doper had hem over deze bloedschande bestraft, waerover HERODIAS dermate verbitterd werd, dat de Boetgezant, op hare aenhitsing, in de gevangenis geworpen en onthoofd wierd, gelijk de Euangelist vervolgens verhaelt vs. 3-12, vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XVIII. c. 2. — Het was deze zelvde HERODES ANTIPAS, die den Heer JESUS zocht te doden, Luc. XIII: 31, en tot welken onze Verlosser, door den Romeinschen Stadhouder PILATUS gezonden werd, Luc. XXIII: 7-11. — Op de beschuldigingen van zijnen Neev AGRIPPA werd hy eindelyk, door Keizer CALIGULA, van zijne heerschappy ontzet, en in ballingschap gezonden, eerst naer Lions in Frankrijk, en vervolgens naer Spanje, alwaer hy ook gestorven is, vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XVIII. c. 9. en *de bel. Jud.* l. II. c. 16.

Deze HERODES ANTIPAS heet hier *de Viervorst*, omdat het Koningrijk van HERODES *de Grote*, na zijnen dood, in vier Vorstendommen verdeeld werd; de oudste ARCHELAUS kreeg 'er twee gedeelten van, en de beide overige vierde delen vielen te beurt aen ANTIPAS en PHILIPPUS. — Ondertusschen werden zulke Vorsten, welker gebied te klein was om een Koningrijk te heten, meermalen Viervorsten genaemd; en het woord Viervorstendom, het welk eigenlyk een vierde gedeelte van een Landschap beteekent, wordt meermalen voor een zeker gewest genomen, op dezelvde wijs als wy het woord *kwartier* gebruiken.

De Heer JESUS had nu reeds, geduurende eenen geruimen tijd, verbazende wonderen verricht, byzonder in Galilea, waerover HERODES ANTIPAS het bewind voerde. Maer thans *hoorde* hy eerst *het gerucht van* JESUS. Dan dit is ligtelyk te begrijpen, wanneer men zich herinnert, hoe losbandig en wellustig men leevde, aen het hov van dezen HERODES, zodat men nergens minder aen dacht, dan aen zaken van den Godsdienst.

Ten laetsten evenwel kreeg deze Vorst bericht, van de

veelvuldige en grote wonderen, welke JESUS verrichtte. Aenstonds dacht hy aen het vermoorden van JOANNES *den Doper*, en verbeeldde zich, dat deze boetgezant uit den doden was opgewekt, en de gemelde wonderen verrichtte. — HERODES ANTIPAS behoorde tot den aenhang der Sadduceeuwen, die de opstanding der doden ontkenden, Matth. XVI: 6. en Marc. VIII: 15. Maer met dit alles kon hy den Almachtigen God het vermogen toekennen, om eenen doden op te wekken, hem met de gaev van wonderen te voorzien, en nog eenigen tijd op de aerde te doen verkeeren.

By deze gelegenheid verhaelt de Euangelist het vermoorden van JOANNES *den Doper*, het welk reeds eenigen tijd geleden gebeurd was, vs. 3-12.

3. (*b*) Want de gemelde Herodes Antipas hadde Joannem den Doper in vroegeren tijd gevangen genomen, ende hem gebonden, ende in den kercker gesett, om Herodias de huysvrouwe Philippi sijns broeders wille te behagen, die hem daertoe had opgehitst.

4. Want Joannes had hem, over zijn bloedschandig huwelyk, met de Gemalin van zijnen nog levenden broeder, in het aengezicht bestraft, vergel. Luc. III: 19. Hy seyde onbewimpeld, en met eene ernsthaftige vrymoedigheid tot hem, gy hebt u zwaer bezondigd, door de Gemalin van uwen nog levenden broeder te trouwen; (*c*) Het en is u niet geoorloft haer tot eene vrouw te hebben, dit is in de Wet uitdrukkelyk verboden, Lev. XVIII: 16.

5. Over deze bestraffing was Herodias zodanig verbitterd, dat zy geduurig by den Vorst aenhield, om hem van kant te maken. Ende Herodes willende hem dooden, om Herodias genoegen te geven, vreesde hy het volck, (*d*) om dat sy hem hielden voor een Propheet, en hem zeer veel eerbied toedroegen.

6. Maer

(*b*) Marc. 6: 17. Luc. 3: 19, 20. (*c*) Lev. 18: 16. (*d*) Matth. 21: 26.

6. Maer als (e) de dagh van Herodis geboorte, door een prachtig feest ten hove gehouden, en 'er een plechtige maeltijd, aen de Hovelingen, Staetsdienaers, en Krijgsbevelhebbers gegeven wiert, danste de dochter van Herodias, genaemd Salome, welke zy had by haren eersten en wettigen man, vergel. Josephus *Antiq. Jud.* l. XVIII. c. 6, in het midden [*van haer*], ende sy behaegde Herodi met hare houding en dansen ongemeen, zodat hy grotelyks met haer was opgenomen.

7. (*f*) Waerom hy haer, als zijnde geheel verrukt zeer onbedachtzaem, in de tegenwoordigheid van alle de hoge gasten, met plechtigen eede beloofde te geven, wat sy oock eysschen soude.

8. Ende sy te vooren onderrecht zijnde van hare boosaertige moeder Herodias, welke zy buiten het gezelschap om raed gevraegd had, seyde, Ik begeer dat Joannes de Doper, op staenden voet, in de gevangenis onthoofd worde, en Geeft my hier, opdat het blijke, dat de onthalsing werkelyk geschied zy, in een schotel het hooft Joannis des Doopers, dan zal de wraekzucht van mijne moeder verzadigd zijn.

9. Ende Herodes de Koningh van Galilea wiert, op dezen bloeddorstigen eisch, zeer ontroerd en bedroeft, deels omdat hy Joannes hield voor eenen buitengewonen persoon, deels omdat hy voor de woede van het volk vreesde, by het welk Joannes in grote achting was, doch om de plechtige en herhaelde eeden, welke hy, in zijne verrukking, zo onbedachtzaem gedaen had, ende om zijne achting te bewaren, by die gene die [*met hem*] aensaten, geboodt hy, dat men Joannes terstond in de gevangenis onthoofden, en dat het hoofd [*haer*] soude gegeven worden.

10. Ende hy sondt eenigen van zijne lijvwacht henen naer de gevangenis, ende door deze onthoofde hy Joannem in den kercker.

(*e*) Genes. 40: 20. Marc. 6: 21. (*f*) Richt. 11: 30.

11. Ende sijn hooft wert gebracht in een schotel, ende het dochterken van Herodias gegeven: ende sy droegh het, in eigen persoon, tot hare boosaertige moeder, die zich in dit akelig schouwspel grotelyks vermaekte. Zo ver had haer de woede en wraekzucht vervoerd.

12. Dit was het treurig uiteinde geweest van Joannes den Doper. Ende sijne discipelen, des anderen daegs bericht gekregen hebbende, dat hun meester op de gezegde wijs vermoord ware, quamen, nadat zy daertoe verlov gevraegd en bekomen hadden, tot de gevangenis, ende namen het lichaem van Joannes wech, ende begroeven het selve, met alle teekenen van eerbied en lievde; ende dit lievdewerk verricht hebbende, gingen zy, ende boodschapten het lot van hunnen meester aen Jesu, welken zy nu voor den MESSIAS erkenden, en, zedert dien tijd, bestendig gevolgd hebben.

13. (g) Ende als Jesus [*dit*] hoorde, hoe Joannes door Herodes Antipas was omgebracht, vertrock hy van daer, van Nazareth, om de woede van Herodes te ontwijken, vermits zijne uur nog niet gekomen was. Hy begav zich te schepe, naer de andere zy van de Galilesche zee, vergel. Joh. VI: 1. Aldaer aengekomen zijnde, ging hy met zijne Discipelen nae een woeste plaetse, zijnde de woestijne Bethsaida, alleen, om aldaer in die eenzaemheid eenige rust te genieten, en zich in Godsdienstige oeffeningen bezig te houden, ende de scharen, welke den Heiland volgden, [*dat*] hoorende, dat Hy te scheep naer de andere zijde van de Galilesche zee vertrokken was, zijn hem te voete langs het strand gevolgt uyt de steden.

(g) Matth. 12: 15. Marc. 6: 31. Luc. 9: 10.

3. Naer de overzijde van de Galileesche zee vertrokken zijnde, gav de Heiland wederom verbasende proeven van zijn wonderdoend Alvermogen, vs. 14-33.

A. *Het eerste bestond in het spijzigen van eenige duizenden, met eenen zeer kleinen voorraed van brood en visch, vs. 14-21.*

14. (*h*) Ende Jesus uytgaende, uit de eenzame woestijne alwaer Hy zich, geduurende eenigen tijd, had opgehouden, sagh een groote schare, ende in aenmerking nemende, dat zy zo veel moeite gedaen hadden om Hem weder te vinden, (*i*) wiert Hy innerlick met aendoeningen van de tederste ontferminge over haer beweegt, naerdien zy als schapen waren, die genen herder hadden, ende door hunne geestelyke leidslieden jammerlyk verwaerloosd werden. Uit dit beginsel begon Hy hen wederom op nieuws yverig te onderwijzen, en genas hare krancken, door zijn wonderdoend Alvermogen.

15. (*k*) Ende als Hy met het een en ander eenen geruimen tijd had doorgebracht, zodat het nu avont wiert, quamen sijne XII discipelen, die Hy tot Apostelen verordend had, tot hem, seggende, Dese plaetse is woest, 'er is noch spijs noch huisvesting te vinden, ende de gewone tijt, om het middagmael te houden, is nu reeds lang voorbygegaen, maek daerom voor dit mael een einde van uw onderwijs, en laet de scharen van u, op dat sy henen gaen in de naestbygelegen vlecken, om aldaer huisvesting te zoeken, ende haerselven spijse te koopen: want zy hebben den ganschen dag gevast.

16. Maer Jesus seyde tot haer, 't En is haer niet van noode henen te gaen: geeft gy haer te eten, in plaets van de hongerige menigte naer de omliggende vlekken heen te zenden.

17. Doch sy seyden tot hem, Wy en hebben hier niet dan eenen zeer geringen voorraed by ons, be-

(*h*) Joh. 6. 5. (*i*) Matth. 9: 36. (*k*) Marc. 6: 35. Luc. 9: 12.

staende slechts uit vijf brooden ende twee visschen; welke wy zo even van een jongsken gekocht hebben, verg. Joh. VI: 9; en wat zou dit kunnen baten, voor zulk eene talrijke menigte?

18. Ende hy seyde, laet my de zorg over. Brengt my deselve vijf broden en twee visschen hier.

19. Ende hy beval de scharen, by partyen, neder te sitten op het gras, ende nam de vijf brooden, ende de twee visschen in zijne handen, ende opwaerts siende nae den hemel, om zijnen Vader voor deze goede gaven eerbiedig te danken, (*l*) segende deselve, gelijk by de Joden de gewoonte was, ende als hyse gebroken hadde, en de voorraed onder het breken geduurig vermeerderde, gaf hy de gebrokene stukken der brooden den discipelen, ende de discipelen den scharen. Desgelyks handelde Hy ook met de gebraden visschen.

20. Ende sy aten alle, ende wierden versadigt: ende sy namen op, het overschot der brocken, twaelf volle korven.

21. Die nu van deze vijf broden en twee visschen, waervan de stukken zo wonderdadig vermenigvuldigd waren, onder het brcken gegeten hadden, waren ontrent vijf duysent mannen, sonder de vrouwen ende kinderen mede te tellen.

B. *Kort daerna deed de Heiland nog een ander wonder, hierin bestaende, dat Hy op de zee wandelde, vs.* 22 - 33.

A. *De voorafgaende omstandigheden vinden wy vs.* 22 - 24.

B. *Het wonderwerk zelve, vs.* 25 - 27.

C. *De gevolgen daervan, vs.* 28 - 33.

α. *Ten aenzien van Petrus, vs.* 28 - 30.

β. *Ten opzichte van alle de Discipelen, vs.* 31 - 33.

22. (*m*) Ende terstont ging de Heiland met zijne Discipelen naer den zeeöever. Daer dwongh Jesus sijne discipelen, die de menigte niet dan met weerzin verlieten, om

(*l*) 1 Sam. 9: 13. (*m*) Marc. 6: 45. Joh. 6: 17.

om in het ſchip te gaen, met het welk zy hier gekomen waren, ende voor hem af te varen na d'ander zijde, naer het landſchap Gennezareth, terwijle hy de ſcharen, die, wanneer zy de Discipelen zagen aen boord gaen, des te gereder zou bewogen werden om heen te gaen, van hem ſoude laten, en hun afſcheid geven.

JOANNES geevt ons de reden op, waerom de Heiland zijne Discipelen eer wechzond, voor dat Hy de ſcharen gaen liet, Kap. VI: 15. Te weten, het volk werd door die wonderdadige ſpijziging bewogen, om Hem voor den MESSIAS te erkennen. Naer hunne vleeſchelyke vooroordeelen verbeeldden zy zich, dat de Heiland een waereldsch Koningrijk zou oprichten. Zy waren daerom voornemens, den Verloſſer voor Koning openlyk uitteroepen. Dan, vermits zijn Koningrijk niet was van deze waereld, wilde Hy dezen kwalykgeplaetſten yver voorkomen. De XII Discipelen waren nog bezet met de zelvde vooroordeelen; hunne lievde en achting voor hunnen meester zou aenleiding hebben kunnen geven, dat zy het volk hierin voorgingen en ſtijvden. Daerom moesten de Discipelen eerst van de hand gezonden worden.

23. (*n*) Ende als hy nu de ſcharen van hem gelaten, en zijnen toehoreren hun afſcheid gegeven hadde, klom hy op den bergh alleen, om in het ſtille eenzame te bidden, byzonder voor zijne Discipelen, dat zy van hunne aerdschgezinde vooroordeelen mogten ontheven worden. Ende als het nu laet in den avont en geheel duister was geworden, ſo was hy daer alleen.

24. Ende het ſchip was nu midden in de zee, zijnde in noot van de baren: want de wint woei geweldig en was [*haer*] tegen, zodat de Discipelen, door de opzwellende golven, op eene vreesſelyke wijs geſlingerd wierden.

25. Maer ter vierder en laetſte wake des nachts, omtrent den drie uuren in den morgenſtond (volgens onze rekening) quam Jeſus af tot haer, wandelende op

(*n*) Marc. 6: 46. Joh. 6: 15.

de zee, houdende zich, als of Hy hen wilde voorbygaen en zich verder begeven.

26. Ende de discipelen siende hem op de zee wandelen, en Hem niet kennende, omdat zy Hem in het geheel niet verwachtten, wierden zeer ontroert, seggende, Het is een spoocksel, een geest in mensche-lyke gedaente: want een mensch is te zwaer, om door het water opgehouden te worden, ende van ontsteltenis niet wetende, wat sy beginnen zouden, schreeuwden zy het luidkeels uit van vreese

27. Maer terstont sprack haer de goedertieren Jesus, die medelijden had met hunnen angst, zeer minzaem aen, seggende, zonder zich over hunne volksdwaling, omtrent de spoken en verschijningen van geesten, uittelaten, Zijt goets moets, ick uw Meester ben 't, en vreest niet.

28. Ende, zodrae zy hunnen wonderdoenden Meester aen zijne stem kenden, lieten zy hunne vrees varen. Petrus, die ongemeen driftig van aert was, vatte het woord op, antwoordde hem, ende seyde, Heere, indien of *naerdien* gy het zijt, so heb ik in het geheel gene vrees meer, gebiedt my daerom tot u te komen op het onstuimig water.

29. Ende Jesus nam deze gelegenheid waer, om het geloov van Petrus te beproeven, hy seyde tot hem, Komt en betoon, dat gy een volkomen vertrouwen hebt, op mijnen allesvermogenden bystand, ende Petrus klom neder van het schip, ende wandelde op het water, om tot Jesum te komen.

30. Maer siende den stercken wint, en bemerkende, dat de baren allergeweldigst opzwollen, door eenen sterken ruk van den loeienden wind, wiert hy bevreest: ende vermits hy in zijn geloov wankelde, begon hy te zinken, ende als hy begon neder te sincken, riep hy, in zeer grote ontsteltenis, seggende, Heere behoudt my, of anders word ik oogenblikkelyk door de golven verzwolgen.

31. Ende Jesus terstont de hant uytstekende greep

greep hem aen, ende seyde tot hem, Gy kleyngeloovige, waerom hebt gy in uw vertrouwen op mijnen bystand gewanckelt? wanneer gy in uw geloov niet bezweken waert, zoudt gy op de woeste zeegolven even zo zeker gewandeld hebben, als op het vaste land.

32. Ende als sy, de Heer Jesus en Petrus, in 't schip geklommen waren, stilde de wint en de zee bedaerde, op dat zelvde oogenblik.

33. Die nu in 't schip [*waren*], niet alleen de overige Discipelen, maer ook het scheepsvolk, quamen ende aenbaden hem, in eene verrukking van eerbied, verwondering, en dankbaerheid, seggende, Waerlick gy zijt Godts Sone, die een onbepaeld bewind voert over de gansche schepping.

II. *Met vs. 34. begint de Euangelist te verhalen, hoe de Heiland, in het landschap Gennezareth, zy aengekomen, en wat Hy aldaer verricht hebbe. — Hier zou men derhalven voegzamer een nieuw Kapittel begonnen hebben.*

ℵ. *Vs.* 34-36. *spreekt* MATTHÆUS *van de wonderen, welke onze Verlosser aldaer verricht heeft.*

34. (*o*) Ende overgevaren zijnde, quamen sy in het lant Gennesaret, aen den westeroever van de Galileesche zee, niet ver van Capernaum, verg. Joh. VI: 24.

35. Ende als de mannen van die plaetse, daer JESUS dikwijls geweest was, hem wierden kennende, zodrae zy Hem zagen, sonden sy in dat geheel omliggende lant, om hunnen gebuuren bericht te geven van 's Heilands tegenwoordigheid; ende velen maekten zich die gelegenheid ten nutte, ende brachten tot hem alle die qualick gestelt waren, om door zijn wonderdoend Alvermogen genezen te worden.

36. Ende baden hem, dat sy alleenlick, of ten minsten, den zoom sijns kleets souden mogen aenraken. Daer door gaven zy kennelyke blijken van hun ver-

(*o*) Marc. 6: 53.

trouwen op JESUS macht en goedheid, ende daerom soo vele als [*hem*] met zulk een vertrouwen aenraeckten, wierden op dat zelvde oogenblik gesont.

HET XV. KAPITTEL.

B. Vs. 1-20, *welke onmiddelyk zamenhangen met Kap. XIV:* 34-36, *verhaelt de Euangelist, wat 'er verder in het land van Gennezareth zy voorgevallen. — De Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden brachten een bezwaer in, het welk door den Heer* JESUS *wederlegd werd.*

A. *De wederlegging zelve beschrijvt* MATTHÆUS, *vs.* 1-9.

A. Het bezwaer der Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden vinden wy vs. 1, 2.

1. (*a*) DOe de gezegende Verlosser in het landschap Gennezareth verkeerde, quamen tot Jesum [*eenige*] Schriftgeleerde ende Pharisеen, die van Jerusalem [*waren*], met het boosaertig oogmerk, om Hem, zo het mogelyk ware, in zijne redenen te verstrikken. Deze vonden al spoedig eene schijnbare reden, om den groten Leeraer te berispen. Zy zagen namelyk eenige van zijne Discipelen met ongewasschen handen brood eeten. Dit was by de Pharizeen, die ongemeen veel gewicht hechtten aen uiterlyke plechtigheden, eene zeer grote misdaed, vergel. Marc. VII: 2, 3. Zy onderhielden daerom den Heiland, over deze handelwijs van zijne Discipelen, seggende.

2. Waerom overtreden uwe discipelen de insettinge der ouden? hebben zy dan in het geheel genen eerbied voor de heilige overleveringen? want sy en wasschen hare handen niet, wanneer sy broot sullen eten. Welk eene misdaed! daer de eerwaerdige overleve-

rin-

(*a*) Marc. 7: 1.

ringen der ouden zo uitdrukkelyk vorderen, dat men nooit eenige spijs zal gebruiken, zonder vooraf de handen zorgvuldig te wasschen.

Deze overlevering schijnt haren grond gehad te hebben, in de Godlyke Wet, volgens welke iemand, die eenig onrein ding aenraekte, even daerdoor verontreinigd werd, Lev. V: 2, 3. Hieruit heeft men vervolgens opgemaekt, dat de voorzichtigheid vorderde de handen te wasschen, voor dat men eenige spijs in dezelve nam, uit vrees dat men misschien onwetende iets onreins had aengeroerd.

B. Hierop volgt het antwoord van den Heiland, vs. 3-6.

3. Maer de Heiland stelde hun eene wedervraeg voor, om hen te doen opmerken, dat zy zeer nauw gezet waren, in het onderhouden van willekeurige instellingen der menschen, en ondertusschen gene zwarigheid maekten, om Gods zedelyke geboden onbeschroomd te overtreden, en dat gevolgelyk hunne gansche heiligheid niets anders ware dan eene grouwzame huichelary: hy antwoordende seyde tot haer, Waerom overtreedt oock gy het uitdrukkelyk gebodt Godts, het welk van eene altoosduurende verplichting is, door het nauwkeurig onderhouden van uwe eigenwillige menschelyke insettinge?

4. (*b*) Want, om een voorbeeld van deze uwe handelwijs op te geven, Godt heeft, in het vijfde gebod van zijne wet, uitdrukkelyk geboden, seggende, Eert uwen vader ende moeder: ende op eene andere plaets Exod. XXI: 17. vergel. Lev. XX: 9, (*c*) Wie vader ofte moeder vloeckt, hen met smaed- en lasterwoorden beledigt, of hun kwaed toewenscht, die sal zonder barmhartigheid, den doot sterven.

5. Maer, volgens uwe leerwijs, kunnen kinders hunne ouderen ondankbaer en liefdeloos behandelen, op grond

(*b*) Exod. 20: 12. Deut. 5: 16. Ephes. 6: 2. (*c*) Exod. 21: 17. Lev. 20: 9. Spr. 20: 20.

van uwe overleveringen: want gy feght, So wie tot vader ofte moeder, wanneer zy iets ter hunner onderfteuning vragen, het weigeren fal, en ter zijner verfchoning feggen: [*Het is*] een gave, fo wat u van my foude konnen te nutte komen; ende fijnen vader, ofte fijne moeder geenfins en fal eeren, [*die voldoet.*]

Het woord *gave*, by MARCUS Kap. VII: 11. *Corban*, beteekent zodanig iets, het welk aen God is toegewijd. — De Pharizeeuwen waren daerin zeer nauw gezet, dat zy iets, het welk Gode was toegewijd, tot een gefchenk in den Tempel brachten. Hiervan kon dit misbruik gemaekt worden, dat iemand de lievde en dankbaerheid tot zijne Ouderen onnatuurlyk verzaekte, dat hy zich, wanneer zijne Ouders het een of ander tot hunne onderfteuning vroeggen, zich verontfchuldigde met het zeggen: dit kan ik u niet geven, het is *Corban*, en Gode toegewijd. Dusdoende werden Gods zedelyke geboden, welke hunnen grond hadden in de natuur der zaken zelve, krachteloos gemaekt door menfchelyke overleveringen, en de Pharizeeuwen gaven aenleiding, dat het vijfde gebod niet gehoorzaemd wierd, vermits zy meerder prijs ftelden op de vrywillige gefchenken, welke men in den Tempel bracht, dan op het bewijzen van lievde en dankbaerheid aen de Ouderen.

6. (*d*) Ende, zo vervolgt daerom de Heiland, gy hebt [*alfoo*] Godts gebodt krachteloos gemaeckt, en deszelvs zedelyke verplichting ontbonden, door uwe willekeurige infettinge.

C. Wijders past de Heiland de Godfpraek van JESAIAS, *Kap. XXIX:* 13, *op deze huichelaers toe, vs* 7-9.

7. Gy geveynfde, wel heeft Jefaias van u geprophețeert, feggende,

8. (*e*) Dit volck genaeckt my met haren monde,

(*d*) Marc. 7: 13. 1 Tim. 4: 3. 2 Tim. 3: 2. (*e*) Jef. 29: 13. Ezech. 33: 31. Marc. 7: 6.

de, ende eert my met de lippen: maer haer herte houdt hem verre van my.

9. Doch te vergeefs eeren sy my, leerende leeringen, [*die*] (*f*) geboden van menschen [*zijn*].

JESAIAS voorspelt Kap. XXIX. het schromelyk oordeel, het welk over *Ariël* komen zou. — *Ariël* zegt zo veel als een *leeuw Gods*. Buiten allen twijffel wordt de Stad Jerusalem bedoeld. De heldhaftige DAVID schijnt hier voor te komen, onder den naem van *Ariël*; en dan is *Ariël*, by uitlating, *de Stad van Ariël*, de Stad van DAVID, het vermaerde Jerusalem. — Onzes erachtens voorspelt de Propheet de eindelyke verwoesting van Jerusalem, door de Romeinen.

Dit geduchte oordeel wordt vs. 1-8. afgeteekend, en daerna wordt de verharding der Joden, onder die schromelyke strafgerichten, uitvoerig beschreven, vs. 9-24.

Volgens vs. 13, het welk in ons geval door den Heiland wordt aengehaeld, zou 'er een oordeel der verblinding en der verharding over het Joodsche volk komen, tot eene straf van hunne gruuwzame geveinsdheid. Die geveinsdheid zou daerin bestaen, dat zy *tot God*, op eene huichelachtige wijs, *genaekten* alleen *met hunnen mond*, *en Hem slechts eerden met de* bedrieglyke woorden van hunne *lippen*, terwijl zy *hun hart verre van den* HEER *hielden*. Hun gansche Godsdienst zou bestaen in ydele woorden, en uiterlyke vertoningen, in welke het hart geen deel ter waereld had. — De grond van deze geveinsdheid zou gelegen zijn in eenen yver voor menschelyke overleveringen. *Hunne vrees*, *waermede zy den* HEER *vreesden*, zouden *menschen geboden zijn*, en willekeurige *inzettingen*, *die* hun van de werkheilige Pharizeeuwen *geleerd werden*. De laetste woorden breidt de Heer JESUS, ter nadere opheldering, dus uit vs. 9: *doch te vergeevsch eeren zy my*, *lerende leringen*, *die geboden van menschen zijn*.

Deze Voorzegging van JESAIAS werd, ten tijde van 's Heilands verkeer onder de menschen, allerduidelykst ver-

(*f*) Marc. 7: 6, 7. Coloss. 2: 18, 20, 22.

vuld in de Joden, byzonder in de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden.

2. *Uit deze onderhandeling met de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, nam de Heiland aenleiding, om de ſchaer tegen de geveinsdheid der Pharizeeuwen te waerſchouwen, en zijne Discipelen nader te onderrichten, vs.* 10-20.

A. *Hy waerſchouwde de ſchaer, tegen de geveinsdheid der Pharizeeuwen, vs.* 10, 11.

10. (*g*) Ende als hy, na het beſchamen van de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, de ſchare, de geheele menigte van zijne toehoreren, die zich, by de aennadering der Schrivtgeleerden, wat verwijderd hadden, tot hem geroepen hadde, ſeyde hy tot haer, Hoort aendachtig naer my ende het gene ik u thans zal voorſtellen; bevlijtigt u, dat gy mijne woorden wel verſtaet, ten einde gy u, door het bedrieglyk onderwijs der geveinsde Pharizeeuwen, niet laet misleiden. Deze zoeken de Godsvrucht enkel in het uitwendige; ondertusſchen is het geenszins het uitwendige, maer alleen de geſteldheid van het hart, het welk den mensch by God aengenaem of verwerpelyk maekt.

11. (*h*) 't Gene ten monde ingaet, en ontreynigt den menſche niet, in de oogen van God, die alleen het hart aenziet. Iemand kan zich, door overdaed in ſpijs en drank, wel grotelyks bezondigen, dan in zulk een geval ligt de grond der verontreiniging niet in de ſpijs en drank zelven, maer in de ondeugende geſteldheid van het hart, het welk misbruik maekt van de Godlyke gaven, maer 't gene ten monde uytgaet, dat ontreynigt den menſche, zondige woorden, welke uit een onrein hart voortkomen, bezoetelen den mensch. Daerdoor wordt hy zedelyk onrein, en afſchuwelyk, in de oogen van den heiligen God.

(*g*) Marc. 7: 14. (*h*) Hand. 10: 15. Rom. 14: 17, 20. Tit. 1: 15.

B. *Verder gav de grote Leeraer der gerechtigheid een nader onderricht aen zijne Discipelen*, vs. 12-20.
A. Meer algémeen aen alle de Discipelen, vs. 12-14.
B. Meer byzonder aen PETRUS, vs. 15-20.

12. Doe de Heer JESUS deze woorden, tot de geheele menigte van zijne toehoreren, gesproken had, quamen sijne discipelen tot hem, ende seyden tot hem, Weet gy [*wel*] dat de Phariseen dese reden hoorende, ten hoogsten ge-ergert zijn geweest. Zy zijn zeer gezet op de overleveringen der ouden; aen deze hebt gy niet alleen alle gezach benomen, maer hen tevens ten toon gesteld, als menschen, die, onder de uiterlyke vertoning van uitnemende Godsdienstigheid, gene zwarigheid maken om Gods zedelyke geboden, welke van eene altoosduurende verplichting zijn, krachteloos te maken.

13. Maer hy antwoordende seyde, ik stoor my niet aen het ongenoegen van deze lieden, en stel hen voor zo als zy werkelyk zijn, welk eene vertooning zy ook in het uitwendige maken mogen. Trouwens (*i*) Alle plante, die mijn hemelsche Vader niet geplant en heeft, sal als wild en schadelyk onkruid uytgeroeyt en wechgeworpen worden.

Het voorstel is zinbeeldig en ontleend van eenen landman, die het onkruid uitroeit. — Eene *plant* kan schoon staen, en eene fraeie vertoning maken, hoewel zy geen goede vruchten voortbrengt en zelvs schadelyk is. Zodanig eene plant wordt uitgeroeid. De Heiland spreekt van *planten, welke zijn hemelsche Vader niet geplant heeft.* Dit kan zien op leringen, of op personen.

Verstaet men het van leringen, dan is de zin deze:
„ alle leringen en geboden, welke mijn hemelsche Vader
„ niet heeft voorgeschreven, maer door menschen, by de
„ van God geopenbaerde leerstukken en geboden, wille-
„ keurig gevoegd worden, zijn leringen en voorschrivten,

(*i*) Joh. 15: 2.

„ welke moeten verworpen worden." — Verſtaet men het van menſchen, dan is de mening: „ alle zulke lieden, „ die eene byzondere heiligheid voorwenden, en in het „ uiterlyke vertonen, maer welker harten ondertusſchen „ niet door mijnen hemelſchen Vader waerachtig geheiligd „ zijn, zullen ter zijner tijd, als ondeugend onkruid, ver„ worpen worden."

Men kan hier het een en ander gevoeglyk zamenvoegen.

14. Bekommert u daerom niet over de genomene ergernis der geveinsde Pharizeeuwen. Houdt u met deze onwaerdige menſchen in het geheel niet op. Laetſe varen, (*k*) ſy zijn blinde en onkundige leydslieden der blinden, die zich, zonder onderzoek, aen hunne beſtuuring onbedachtzaem overgeven. Indien nu de blinde den blinden leydt, ſo ſullen ſy beyde in de gracht vallen, en elkander ten verderve brengen. Even zo zullen de geveinsde Pharizeeuwen, met alle die hen blindelings naervolgen, te gelijk jammerlyk omkomen.

15. (*l*) Ende Petrus antwoordende ſeyde tot hem, Verklaert ons deſe gelijckeniſſe, welke gy zo even hebt voorgeſteld, dat niet het gene ten monde ingaet, maer het gene daeruit gaet, den mensch verontreinige.

16. Maer Jeſus ſeyde, Zijt oock gylieden als nogh zo onwetende, dat gy de mening van die duidelyke gelykenis niet verſtaet, daer gy reeds zo lang mijn onderwijs genoten hebt?

17. En verſtaet gy nogh niet, dat al wat ten monde ingaet, het hart niet kan verontreinigen? gy weet immers, dat het gene de mensch eet of drinkt niet in zijn gemoed, het welk alleen voor zedelyke reinheid of onreinheid vatbaer is, maer in den buyck komt, ende dat het ondienstige, van de voedende ſtof afgezonderd, in de heymelickheyt wort uytgeworpen, als iets onreins en walgelyks, zonder dat daerdoor het hart bezoedeld worde.

18. Maer die onbetamelyke dingen, die ten monde uyt-

(*k*) Jeſ. 42: 19. Luc. 6: 39. (*l*) Marc. 7: 17.

uytgaen, komen voort uyt het diep bedorven herte, ende deselve ontreynigen den mensche.

19. (*m*) Want uyt de stinkende bronwel van het ondeugend herte komen voort, boose bedenckingen, overleggingen, raedslagen, en voornemens; van hier komen ook dootslagen, overspelen, hoereryen, dieveryen, valsche getuygenissen, lasteringen, en allerlei grouwelen.

20. Dese dingen zijn 't die den mensche ontreynigen en grouwzaem maken, in de oogen van den heiligen God: maer het eten met ongewasschen handen, het welk genen invloed heeft op het hart, en ontreynigt den mensche niet. De berisping der Pharizeeuwen is derhalven zeer kwalyk geplaetst, en gy bemerkt 'er uit, dat deze huichelaers ongemeen veel gewicht hechten aen uiterlyke en willekeurige plechtigheden, terwijl zy zich, over de grouwzame gesteldheid van hunne harten, in het geheel niet bekommeren.

Wijders verhaelt de Euangelist, hoe de Heiland zich aen de Joden onttrokken, en naer de zeekusten van Tyrus en Sidon begeven hebbe, vs. 21-28. Hier had Hy eene zeer merkwaerdige zamenspraek met eene Cananeesche vrouw, en genas hare dochter wonderdadig.

21. (*n*) Ende Jesus van daer gaende vertrock nae de deelen of zeekusten van Tyrus ende Sidon.

Tyrus en *Sidon* waren twee steden, welke eertijds door den koophandel by uitnemendheid bloeiden, gelegen aen de Middellandsche zee, ten Noorden van Kanaan. — De Heiland deed thans een buitenlandsch reisje. Hy ging evenwel niet binnen die steden zelve, die door heidenen bewoond waren, maer naer de *delen*, dat is, naer de grensen van dat landschap, waerin Tyrus en Sidon gelegen

(*m*) Gen. 6: 5. ende 8: 21. Spr. 6: 14. Jerem. 17: 9. (*n*) Marc. 7: 24.

waren, genaemd Syro-Phœnicien. — Op deze grenfen der Heidenen, buiten het land Kanaan, woonden ook vele Joden. De Heiland begav zich derwaerds, opdat ook deze het Euangelie horen mogten. Welk eene lievdezorg voor het nageflacht van JACOB!

22. Ende, toen Hy zich aldaer bevond, fiet een Chananeefche vrouwe uyt die lantpalen komende, riep tot hem, feggende, Heere [gy] fone Davids, ontfermt u mijner: mijn dochter is deerlick van den duyvel befeten.

Wy ontmoeten hier eene *Cananeefche* vrouw, omdat zy oorfprongelyk was uit de oude afgodifche inwoneren van Kanaan. By MARCUS Kap. VII: 26. heet zy *eene Griekfche vrouw*, dat is eene heidin, *van geboorte uit Syro-Phœnicien.*

Zy noemde den Heiland *den zone* DAVIDS. Dit was by de Joden een zeer bekende eertijtel van den MESSIAS, die, volgens de allerduidelykfte leer der Propheten, uit het geflacht van DAVID moest voortkomen. — Zommigen befluiten 'er uit, dat deze vrouw eene Jodengenoote geweest zy. Dan het is uit de ganfche zamenfpraek, welke de Heiland met haer gehouden heeft, klaer genoeg, dat zy eene heidin geweest zy. Denkelyk had zy van eenige Joden gehoord, dat zy den Heer JESUS, Hem voor den MESSIAS erkennende, den *zoon van* DAVID noemden. Zy zal deze benaming overgenomen, en als eenen tijtel van eerbied gebruikt hebben, zonder daervan de ware meening te begrijpen.

23. Doch hy en antwoordde haer niet een woort, even als of Hy gene de minfte acht floeg op haer ootmoedig verzoek. Langs dezen weg wilde Hy haer geloov beproeven en openbaer maken. Ende fijne difcipelen tot hem komende baden hem, feggende, Laetfe van u, door aen hare begeerte te voldoen: want fy roept ons kermende achter na, en dat geroep is zo aendoenlyk, dat wy het niet langer verdragen kunnen, wat wy u daerom bidden mogen, genees hare dochter, en laet haer blymoedig henen gaen.

24. Maer

24. Maer hy antwoordende seyde, (o) Ick en ben niet gesonden dan tot de verlorene schapen des huys Israëls. Het oogmerk van mijne zending strekt zich immers niet uit tot de Heidenen, maer alleen om de Joden te verlichten, en hun weldadigheid te bewijzen, die door hunne gewone Leeraers en verzorgers, te jammerlyk verwaerloosd worden, en daerin gelijk zijn aen dwalende schapen, die genen herder hebben.

25. Ende sy quam ende aenbadt hem, op de eerbiedigste wijs, seggende, op de meest dringende en eene zeer aendoenlyke wijs, Heere helpt my, en genees mijne ellendige dochter, door uw wonderdoend vermogen. Het behoevt u maer een enkel woord te kosten; heb toch medelijden met my.

26. Doch hy antwoordde ende seyde, Het en is niet betamelick het broot der kinderen te nemen, ende den hondekens [voor] te werpen. Een huisvader, die zo handelde, zou zich immers gansch verkeerd en onnatuurlyk gedragen. Gy zijt eene heidin, en de heidenen worden, by de Joden, veracht en als onreine honden beschouwd. Zou ik dan de weldaden, welke voor de Joden geschikt zijn, aen heidenen bewijzen?

27. Ende sy seyde, op de allereerbiedigste wijs, Ja Heere, zo is het ook. Het zou gansch onbetamelyk wezen, dat een huisvader de spijs, welke voor de kinderen geschikt is, aen de hondekens uitdeelde; doch de hondekens eten evenwel oock van de kruimels en brocksKens, die daer vallen van de tafel harer heeren. Mag ik daerom ootmoedig verzoeken, dat ik, hoe onwaerdig ook, eenig gering deel geniete van die weldaden, welke zo overvloedig aen de Joden geschonken worden.

28. Doe antwoordde Jesus, ende seyde tot haer, O vrouwe, groot is de kracht van uw geloove. Gy hebt uw vertrouwen, op mijne macht en goedheid, allerduidelykst openbaer gemaekt. Ik zal aen uwe begeerte voldoen, en u geschiede gelijck gy wilt. Ende haer

(o) Matth. 10: 6. Hand. 13: 46.

dochter wiert gesont van dier selver ure, dat de Heiland dit woord gesproken had: want te huis komende, bevond zy, dat hare dochter volkomen hersteld, en van den duivel, die haer bezeten en geplaegd had, verlost ware.

Vervolgens begav zich de Heer JESUS *naer eenen berg, digt by den oever van de Galileesche zee, en spijsigde andermael eene zeer talrijke menigte van menschen, op eene wonderdadige wijs, nadat Hy zeer vele kranken genezen had, vs.* 29-38.

A. *De genezing van zeer vele kranken, met de uitwerkselen van deze wonderen op de gemoederen der menigte, vinden wy vs.* 29-31.

B. *Het wonderdadig spijsigen van* 4000 *menschen, met eenen zeer geringen voorraed, wordt vs.* 32-38. *verhaeld.*

29. (*p*) Ende Jesus van daer, uit de landstreken van Tyrus en Sidon, vertreckende, ging hy midden door de streek van Decapolis, vergel. Marc. VII: 31, en quam aen de zee van Galileen, ende klom op den bergh, liggende ten westen van de gemelde zee, niet ver van Capernaum, genaemd de *berg der zaligspreking* of *de berg van* CHRISTUS, ende sat daer neder, deels om uit te rusten, deels om de scharen in te wachten, door welke Hy, van deze hoogte, des te beter kon gehoord en verstaen worden.

30. (*q*) Ende ter dezer plaets verrichtte Hy een aental van wonderwerken: want vele scharen zijn aldaer tot hem gekomen, hebbende by haer kreupele, blinde, stomme, lamme, ende vele andere, die met allerlei ongesteldheden bezocht waren, ende wierpense voor de voeten Jesu, smekende om hunne herstelling, ende hy genas deselve oogenblikkelyk, door zijn wonderdoend Alvermogen.

31. Also dat de scharen haer verwonderden en geheel verbaesd waren, siende de stomme sprekende, de lamme gesont, de kreupele wandelende, ende de blinde siende: ende sy verheerlickten den Godt Israëls,

(*p*) Marc. 7: 31. (*q*) Jes. 29: 18. ende 35: 5.] Matth. 11: 5. Luc. 7: 22.

Israëls, die zulk eenen doorluchtigen persoon gezonden had, om ongelukkige menschen wel te doen.

32. De zaemgevloeide menigte was zodanig ingenomen met zijne leer en wonderen, dat zy twee geheele dagen en nachten, op het open veld, onder den blauwen hemel doorbrachten. (r) Ende Jesus ten laetsten sijne discipelen tot hem geroepen hebbende, seyde, Ick worde innerlick met ontferminge beweegt over de schare, om dat sy nu drie dagen, dat is, reeds tot op den derden dag, by my gebleven zijn, ende en hebben niet dat sy eten souden: ende ick en wilse niet nuchteren, en zonder spijs gebruikt te hebben, van my laten, op dat sy op den wegh niet en beswijcken, en machteloos nederzijgen.

33. Ende sijne discipelen, niet denkende aen de vorige wonderdadige spijsing, of immers niet vermoedende, dat de Heiland nog eene zoortgelyk wonder verrichten zoude, seyden tot hem, Van waer [*sullen*] wy soo vele brooden in de woestijne, in deze onbewoonde landstreek, [*bekomen*], dat wy sulck een groote schare souden versadigen?

34. Ende Jesus seyde tot haer, Hoe veel brooden hebt gy? Sy seyden, Seven, ende weynige vischkens. Deze voorraed is zo gering, dat dezelve, in vergelyking van deze verbasende menigte, niet eens waerdig zy om genoemd te worden.

35. Ende hy geboodt de scharen by partyen neder te sitten op de aerde.

36. Ende hy nam de seven brooden ende de visschen, ende als hy (s) gedanckt en deze gaven gezegend hadde, brack hyse in bekwame stukken, ende gaffse sijnen discipelen: ende de discipelen [*gavense*] de schare. Onder deze breking werd de voorraed by aenhoudendheid wonderdadig vermeerderd.

37. Ende sy aten alle, ende wierden versadigt:

(r) Marc. 8: 1. (s) 1 Sam. 9: 13.

ende sy namen op, het overschot der brocken, seven volle manden.

38. Ende die daer gegeten hadden, waren vier duysent mannen, sonder de vrouwen ende kinderen mede te tellen.

Vs. 39, het welk men veel natuurlyker tot het volgende Kapittel zou gebracht hebben, verhaelt MATTHÆUS, *hoe de Heiland zich naer de landstreek van Magdala begeven hebbe.*

39. Ende de scharen van hem gelaten hebbende, gingh hy in het schip, ende de Galileesche zee dwars over gevaren hebbende, quam hy in de lantpalen van Magdala, liggende aen den Oosteröever van de gemelde zee, niet ver van Gedara.

HET XVI. KAPITTEL.

Vs. 1-12. beschrijvt de Euangelist de onderhandeling, welke de Heiland, in de landstreek van Magdala, met de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen gehad heeft.

A. *De onderhandeling met deze lieden zelve vinden wy vs. 1-4 Wy ontmoeten 'er in,*

A. Het voorstel van de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, vs. 1.

B. Het antwoord van onzen Godlyken Leeraer, vs. 2-4.

1. (*a*) ENde de Pharifeen ende Sadduceen tot hem gekomen zijnde, ende [*hem*] versoeckende, begeerden van hem, dat hy haer een teecken uyt den hemel soude toonen.

Deze *Pharizeeuwen* en *Sadduceeuwen* waren vermoedelyk ge-

(*a*) Matth. 12: 38. Marc. 8: 11. Luc. 11: 29. ende 12: 54. Joh. 6: 30.

geleerden, uit die beide aenhangen, die zig in de landstreken van Magdala gewoonlyk ophielden, om het volk op hunne wijs te leren; ten ware 'er zulke bedoeld worden, die, even als Kap. XV: 1. van Jerusalem gekomen waren, wanneer men zou mogen denken, of 'er zich rondom de Galileesche zee, de gewone verblijvplaets van den Heiland, niet wel zendelingen, uit de Jerusalemsche Wetgeleerden, hebben opgehouden, om zijn doen te verspieden.

Althans zy *kwamen* tot den Heiland, om *Hem te verzoeken*. Volgens MARCUS Kap. VIII: 11, *begonden zy met Hem te twisten*. Hun boosaertig oogmerk was, om Hem te verstrikken, en iets in zijne redenen te vinden, waerover zy Hem berispen konden. Meer byzonder *begeerden zy*, *dat* JESUS *hun een teeken uit den hemel tonen* mogt, het zy aen de zon, maen, of starren, het zy door eenig zeldzaem verschijnsel in den dampkring, door manna te doen regenen, gelijk MOSE, door donder, gelijk SAMUEL, of iets dergelyks, om te doen blijken, dat Hy het gebied had over de schepselen. Dan JESUS had reeds zo vele onwedersprekbare wonderen verricht, dat 'er dergelyke teekenen niet nodig waren. Hy voldeed daerom niet aen hunnen willekeurigen eisch.

2. Maer hy antwoordde ende seyde tot haer, (*b*) Als het avont geworden is, segt gy, Schoon weder, want de hemel is root.

3. Ende des morgens, Heden onweder, want de hemel is droevigh root. Gy geveynsde, het aenschijn des hemels weet weet gy wel te onderscheyden, ende en kont gy de teeckenen der tijden niet [*onderscheyden*]?

De Heiland antwoordt hen met eene ernstige bestraffing, waervan Hy ten grondslage legt eene tweederlei opmerking, welke zy zelve gewoon waren te maken, omtrent het natuurlyk verband der tweede oorzaken. — De eerste opmerking maekten zy *des avonds*, wanneer dan *de hemel rood was*, door de wederkaetsing der zonnestralen op de wolken, die by de kimmen gezien werden, en een vuurig rood vertoonden,

(*b*) Luc. 12: 54.

besloten zy daeruit, dat het den volgenden dag *schoon weder* zijn zoude. Die roode kleur aen de kimmen is een teeken, dat de wolken zeer dun zijn, en spoedig verdwijnen zullen, en de ondervinding had deze menschen geleerd, dat, op zulke verschijnselen, doorgaens des anderen daegs schoon weder volgde.

Daerentegen, als zy *'s morgens* zagen, dat de *hemel droevig rood was*, dat 'er zich donkere wolken vertoonden, met eene mengeling van eene vuurige kleur, besloten zy daeruit, dat het dien dag *onweder* zijn zoude van regen, storm en donderbuien. Dit was een teeken, dat de wolken dik en zeer bezwangerd waren; en de ondervinding had hen geleerd, dat 'er, op zulke verschijnselen, doorgaens onstuimig weder volgde.

Zy waren dan gewoon waernemingen te doen, en teekenen te nemen, uit de gesteldheid van den dampkring. — Daeruit neemt de Heer JESUS eene zeer gepaste aenleiding, om hen ernstig te bestraffen, zeggende: *gy geveinsden, het aenschijn des hemels*, enz.

Hy noemt hen *geveinsden*. Het oorspronglyk woord is ontleend van de toneelen, daer de Sprekers zich vermommen, en andere personen vertonen, dan zy waerlyk zijn. Even zo was het ook gelegen met de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, zy bedekten de ware gesteldheid van hunne harten onder een momaengezicht, en deden zich geheel anders voor, dan zy in de daed waren: zy *wisten het aenschijn des hemels wel te onderscheiden*, zy leiden zich toe op de kennis der natuurlyke verschijnselen, om daeruit afteleiden, hoedanig het weder wezen zou. Maer *de teekenen der tijden wisten zy niet te onderscheiden.* — Door de *tijden* bedoelt de grote Leeraer zekere by God bepaelde stonden, op welke de HEER zijne belovten, van oude tijden gedaen, vervullen zou, byzonder in het zenden van den MESSIAS. De *teekenen* van die tijden zijn de voorafgaende omstandigheden, aen welke de aennadering van die tijden kenbaer was. Zy hadden die teekenen moeten *onderscheiden*, door te letten op de voorzeggingen van MOSE en de Propheten, en nauwkeurig acht te geven op de tegenwoordige omstandigheden van zaken.

Op deze bestraffing volgt eene afwijzing van hunne begeerte, vs. 4.

4. (c) Het tegenwoordig boos ende overspeligh geslachte der Joden, die zich, uit een boosaertig beginsel, tegen alle middelen van overtuiging, verharden, en, als een bastaerdkroost, van het lovwaerdig karakter hunner gelovige voorvaderen ten eenenmael ontaert zijn, versoeckt en vordert, behalven alle de kennelyke bewijzen, welke ik van mijne Godlyke zending gegeven heb, een willekeurig teecken uit den hemel, ende haer en sal geen teecken gegeven worden van die zoort, als zy vorderen; dan 'er zal, ter zijner tijd, nog een alleruitnemendst wonder geschieden. Dit zal het teecken (d) Jone des Propheten zijn, voor zo ver ik my, door mijne opstanding, ten derden dagen dage na mijnen dood, als het luisterrijk tegenbeeld van Jona zal openbaer maken. Ende haer met verachting verlatende gingh hy wegh. Hy ging in een schip, voer naer de andere zijde van het Galileesche meir, en landde te Bethsaida aen, verg. Marc. VIII: 22,

II. Hierop volgt een gesprek van den Heer JESUS *met zijne Discipelen, om hen, tegen de leer der Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, te waerschouwen, vs. 5-12.*

A. De omstandigheden worden vs. 5. opgegeven.

B. Het gemelde gesprek wordt aengeteekend, vs. 6-12.

α. 's Heilands waerschouwing zelve vinden wy, vs. 6.

β. De gevolgen daervan ontmoeten wy, vs. 7-12.

5. Ende als sijne discipelen van Magdala afgevaren, en op d'ander zijde van het Galileesche meir gekomen waren, hadden sy vergeten brooden [*mede*] te nemen, in zo ver, dat zy niet meer dan slechts één brood aen boord hadden, verg. Marc. VIII: 14.

6. (e) Ende Jesus seyde tot haer, Siet toe, en-

(c) Matth. 12: 39. Luc. 11: 29. (d) Jon. 1: 17. (e) Marc. 8: 15 Luc. 12: 1.

de wacht u van den ſuerdeeſſem der Phariſeen ende Sadduceen.

De Godlyke Leeraer bepaelt de aendacht van zijne Discipelen by zekere zaken, welke Hy op eene verbloemde wijs voorſtelt. — Het *zuurdeesſem*, weten wy, is een klomp deeg, die door den tijd oud wordt en verzuurt. Wanneer het in ander deeg gemengd wordt, dient het tot gist, om het deeg te doen rijzen; maer met den tijd verdervt het ten eenemael. De *zuurdeesſem der Pharizeeuwen en Sadduceeuwen* beteekent hier geheimzinnig de leer van deze menſchen, gelijk ons vs. 12. nader blijken zal. 's Heilands Discipelen moesten zich *wachten* van dien zuurdeesſem, en zorg dragen, dat zy daerdoor niet verzuurd en verdorven wierden.

7. Ende zijne Discipelen verſtonden zijne mening niet. Zy bepaelden aenſtonds hunne aendacht by den eigenlyken zuurdeesſem. Zich herinnerende, dat zy vergeten hadden, eenen genoegzamen voorraed van broden mede te nemen, dachten ſy dat JESUS daerop het oog hadde. Zy overleydden daerom by haerſelven, en onder elkanderen: ſeggende, *'t Is*] om dat wy geen brooden [*mede*] genomen en hebben.

8. Ende Jeſus, voor wien niets verborgen is, [*dat*] wetende ſeyde tot haer, Wat overlegt gy by uſelven, gy kleyngeloovige, dat gy geen brooden [*mede*] genomen en hebt? Dit bedoel ik in het geheel niet.

(*f*) Ende verſtaet gy nogh niet? zijt gy nog even zo verblind, als het gros der Joden? noch en gedenckt gy niet aen de vijf brooden, die, door mijn wonderdoend Alvermogen, verſtrekt hebben, tot verzadiging der vijf duyſent [*mannen*], ende hoe veel korven gy opnaemt van de overgeſchoten brokken?

10. (*g*) Noch aen de ſeven brooden, welke ik heb doen dienen tot eene genoegzame ſpijs der vier duyſent [*mannen*]

(*f*) Matth. 14: 17. Marc. 6: 38. Luc. 9: 13: Joh. 6: 9.
(*g*) Matth. 15: 34.

[*mannen*], ende hoe veel manden van het overschot gy opnaemt, zou ik u, wanneer het my goeddacht, genen genoegzamen voorraed van spijs verzorgen kunnen?

11. Hoe en verstaet gy niet, dat ick u van geen eigenlyk gezegd en lichamelyk broot gesproken en hebbe, [*als ick seyde*,] dat gy u wachten soudt van den suerdeessem der Phariseen ende Sadduceen?

12. Doe begrepen de Discipelen de mening van hunnen groten Meester; nu verstonden sy, dat hy niet gesegt en hadde, dat sy haer wachten souden van den suerdeessem des broots, maer van de leere der Phariseen en Sadduceen.

De *leer der Pharizeeuwen en Sadduceeuwen* stelt de Heiland voor, onder de verbloemde benaming van *zuurdeessem*.

Wat de *Pharizeeuwen* aengaet. Deze waren zeer verkleevd aen menschelyke instellingen, en verdraeiden des HEEREN wet, door hunne willekeurige verklaringen. Zy waren zeer gezet op eene gestrenge en bygelovige onderhouding van de schaduwachtige wet, blijvende geheel hangen aen het uitwendige. Zy verbeeldden zich daerom by uitnemendheid heilig te wezen, en even daerdoor eene genoegzame gerechtigheid by zich zelve te bezitten. Zy zagen alleenlyk op tijdelyke voordeelen, zonder aen den MESSIAS en zijn geestelyk Koningrijk te denken.

De *Sadduceeuwen* hielden zich wel alleen aen de Godlyke Openbaring, met verwerping van menschelyke overleveringen. Maer de verdienstelykheid der werken ontkennende, sloegen zy over tot een ander uiterste, en lochenden alle toekomstige verwachting, benevens de onstervelykheid der zielen en een toekomend leven. Dit had tot een natuurlyk gevolg, dat hunne levenswijs zeer slordig en losbandig ware.

Zulke schadelyke leerstellingen mogten met recht by *zuurdeessem* vergeleken worden. Zy waren wrang en bedorven. Zy kwamen hoofdzakelyk neder op eigen gerechtigheid en ongodsdienstigheid. Zy mengden zich in de zeden, even als een zuurdeessem, zy deden het gemoed opzwellen en maekten het zelve aerdschgezind. — De Heiland begeerde daerom, dat zijne Discipelen zich *wachten* zouden *van dien*

zuurdeesfem, en zorg dragen, dat zy niet besmet wierden met de hoogstverdervelyke grondbeginselen en leerstellingen der werkheilige Pharizeeuwen, en losbandige Sadduceeuwen.

Met vs. 13. maekt de Euangelist eenen aenvang der beschouwing van 's Heilands Priesterwerk. Hy verhaelt, in het overige van zijn Euangelie, hoe de Heiland zich tot het lijden, het welk Hy als Hoogepriester ondergaen moest, voorbereid hebbe, daerop beschrijvt Hy zijn borgtelyk lijden zelvs, en voegt 'er eindelyk een bericht by van zijne opstanding.

ℵ. *De toebereidselen tot 's Heilands lijden vinden wy, Kap. XVI: 13— XXV: 46*

A. *In Galilea, Kap. XVI— XVIII: 35.*

B. *In Judæa, Kap XIX—XXV.*

A. *Vooreerst in Galilea, Kap. XVI: 13— XVII: 35. Hiertoe behoort*

A. Eene reis naer het Noorderdeel van Galilea, en het gene op dezelve voorviel, Kap. XVI: 13— XVII: 23.

B. En dan nog eenige gesprekken en handelingen te Capernaum, Kap. XVII: 23— XVIII: 35.

A. Ten opzichte der reize naer het Noorderdeel van Galilea, Kap. XVI: 13— XVII: 23, komen ons twee zaken voor.

α. De onderhandeling van den Heiland, met zijne Leerlingen, in het Noorderdeel des lands, Kap. XVI: 13-21.

β. De verheerlyking van CHRISTUS *op den berg, en de gesprekken daerby voorgevallen, Kap. XVII: 1-23.*

In het overige van dit Kapittel, vinden wy de onderhandeling van den Heiland met zijne Discipelen, in het Noorderdeel des lands. Wy onderscheiden 'er in twee hoofdbyzonderheden.

α. *Een voorbereidend gesprek van den Heiland met zijne Leerlingen, om hen tot eene duidelyke kennis van zijn persoon op te leiden, vs.* 13 - 20.

β. *Eene zeer klare ontdekking van zijn aenstaende lijden, als den weg tot zijne heerlykheid, vs.* 21 - 28.

a. *In het eerste stuk vs.* 13 - 20, *onderzoekt de grote Leeraer, op tweederlei wijs, naer de gevoelens, welke men omtrent zijn persoon had opgevat.*

α. *Eerst onderzoekt Hy wat anderen dachten, vs.* 13, 14.

1. *De vraeg vinden wy, vs.* 13.

13. (*h*) Als nu Jesus gekomen was in de deelen Cesareë Philippi, vraegde hy sijne discipelen, seggende, Wie seggen de menschen, dat ick, de Sone des menschen, ben? Waer voor houdt men my? Wat denkt men van mijn persoon, en het oogmerk mijner komst in de waereld? Deze vraeg deed de alwetende JESUS, niet uit onkunde of nieuwsgierigheid, maer om met zijne Discipelen in gesprek te treden, en den weg te banen tot hunne nadere onderrichting.

Thans verkeerde de Heiland *in de delen van Cæsarea Philippi.* De Stad *Cæsarea Philippi* lag aen de Jordaen, niet verre van derzelver oorsprong, omtrent den voet van den berg Libanon. Het was dezelvde Stad, welke oudtijds *Lais* heette, en daerna *Dan*, nadat zy door de Stam DAN bemachtigd was, Jos. XIX: 47. Richt. XVIII: 27. In lateren tijd was zy herbouwd door PHILIPPUS, den zoon van HERODES den Groten, broeder van HERODES ANTIPAS, die Viervorst was van Iturea en Trachonitis verg. Luc. III: 1. Hy had deze Stad, ter eere van Keizer TIBERIUS, genoemd CÆSAREA, en, ter onderscheiding van *Cæsarea*, aen de Middellandsche zee, door zijnen Vader, ter eere van Keizer AUGUSTUS gebouwd, had hy 'er den bynaem *Philippi* bygevoegd.

Gelijk Berseba de Zuider grenspael was van Kanaan, zo

(*h*) Marc. 8: 27. Luc. 9: 18.

was dit Cæsarea, oudtijds Dan genaemd, de Noorder grenspael.

Herwaerds had zich de Heiland begeven, maer zijn byzonder oogmerk daerin is onbekend. — De Ouden wilden, dat hier de woonplaets was van die bloedvloeiende vrouw, welke de Heer JESUS, door zijn wonderdoend Alvermogen, genezen had, verg. Kap. IX: 20-22, en dat de gedachtenis daervan bewaerd zy, in een opgericht beeld, het welk gebleven is, tot de tijden van Keizer JULIANUS.

2. *Hierop volgt het antwoord der Discipelen, vs. 14.*

14. Ende sy seyden, de gedachten der menschen, over uw persoon, zijn zeer los en verschillende. (*i*) Sommige menen, dat gy Joannes de Dooper zijt, het zy dat Joannes zou zijn opgewekt, het zy dat de ziel van dien boetgezant in uw lichaem zou verhuisd wezen, ende andere vermoeden, dat gy Elias ziit, wiens komst Mal. IV: 5. beloovd is, ende nog andere houden u voor Jeremias, of door opwekking, of door zielsverhuizing, ofte zy denken, dat gy slechts één van de Propheten zijt, niet wetende wie.

II. *By deze gelegenheid, deed de Godlyke Leeraer eene nadere en duidelyke ontdekking omtrent zijn persoon, vs 15-20.*

1. *De vraeg van den Heiland vinden wy, vs. 15.*
2. *Het antwoord, vs. 16.*
3. *De aenmerkingen van den Godlyken Leeraer op dit antwoord, vs. 17-20.*

15. Hy seyde tot haer, in het algemeen tot alle zijne Apostelen: Maer gy, die zo lang met my verkeerd, mijn onderwijs genoten, en mijne wonderen gezien hebt, wie segt gy dat ick ben? Waer houdt gy lieden my voor.

16 (*k*) Ende Simon Petrus antwoordende seyde, Gy zijt de Christus, de Sone des levendigen Godts.

SIMON

(*i*) Matth. 14: 2. (*k*) Joh. 6: 69.

SIMON PETRUS was de eerst geroepene der Apostelen. Misschien was hy de oudste der Apostelen, althans was hy zekerlyk de yverigste en voorbarigste. Hy vat het woord op, en antwoordt in naem van alle zijne ampt-genoten.

Hy zegt: *gy zijt de Christus;* volgens LUCAS Kap. IX: 20. *de Christus Gods*, dat is, *de gezalfde Gods*, de lang beloofde MESSIAS, die een groot Propheet zou zijn, Deut. XVIII: 15, 18, een eeuwig Hogepriester, Pf CX: 4, en Koning over Zion, Pf. II: 6. — Dit verklaerde PETRUS omtrent 's Heilands bediening. Ten aenzien van de oneindige waerdigheid zijns persoons, voegt hy 'er by *de zoon des levendigen*, dat is, des waerachtigen *Gods*, die, boven de ydele afgoden der Heidenen, oneindig verheven is.

De Heiland keurde deze belijdenis goed, vs. 17, Hy deedt aen PETRUS eene zeer merkwaerdige toezegging, vs 18, 19, en Hy voegde 'er een verbod by, aen alle zijne Leerlingen.

17. Ende Jesus antwoordende seyde tot hem, Saligh zijt gy, Simon Bar-Jona: want vleesch ende bloed en heeft u [*dat*] niet geopenbaert, (*l*) maer mijn Vader, die in de hemelen is.

De Heiland richtte zijne tael tot PETRUS, die de gemelde belijdenis had afgelegd. Dan deze belijdenis had hy gemeen, met alle overige Apostelen; en het gene hy hier betuigde, had hy reeds Joh. VI: 69, en voor zich zelven, en voor zijne ambtgenoten, beleden. Deze uitspraek van den Heiland bevat eene verheffing van PETRUS geluk, maer waervan de andere Apostelen geenszins moeten uitgesloten worden.

De Heer JESUS spreekt PETRUS aen, met zijnen eigenen en oorspronglyken naem SIMON, welken hy by zijne besnijdenis ontvangen had, en voegt 'er by BAR-JONA, dat is *zoon van* JONA, verg. Joh. XXI: 15, 16, 17. Hiermede herinnert de Heiland, aen dezen Apostel, zijne afkomst in het natuurlyke, en den stand, waerin hy, door zijne geboorte en opvoeding, verkeerd had. — De Heiland noemt hem zalig, dat is, by uitnemendheid gelukkig, en bevoorrecht

(*l*) Matth. 11: 25.

met eenen byzonderen zegen. De grond van deze zaligspreking lag in de kennis van 's Heilands persoon. Deze kennis had hy niet van natuure, en uit zich zelven; *vleesch en bloed had het hem niet geopenbaerd, maer de Vader van* JESUS *die in de hemelen is.*

De uitdrukking *vleesch en bloed* beteekent hier menschen, die ons vleesch en bloed zijn, byzonder onze aenverwanten, allerbyzonderst onze Ouderen. — *Vleesch en bloed* had PETRUS *niet geopenbaerd, dat* JESUS *was de* CHRISTUS, *de zoon van den levendigen God*, dat is, hy had die grote waerheid niet in zijns Vaders huis, of onder zijn geslacht, geleerd; maer hy had dezelve geleerd van God *den Vader, die in de hemelen is*, door het onderwijs van den Zoon, welken Hy gezonden had.

18. (*m*) Ende ick de getrouwe getuige segge u oock, dat gy zijt Petrus, ende op (*n*) dese Petra sal ick mijn gemeynte bouwen: ende (*o*) de poorten der helle en sullen deselve niet overweldigen.

Gy zijt Petrus, zegt de Godlyke Leeraer. — PETRUS is eene Grieksche vertaling van den Syrischen naem CEPHAS, welken de Heiland hem lang te voren gegeven had, Joh. I: 43. Deze Syrische naem CEPHAS beteekent eenen *steen*, en wel bepaeldelyk eenen *steilen rotssteen*, die ontoegangelyk is. — Wanneer dan de Heiland tot PETRUS zegt, *gy zijt Petrus*, herinnert Hy hem, dat Hy hem dien naem gegeven had, en dat hy daeraen moest beantwoorden. Het is als of de Godlyke Leeraer zeide: „ Ik heb u den naem van PE-„ TRUS gegeven, die eenen steilen en onwankelbaren rotssteen „ beteekent. Ook hebt gy u, in uwe gedane belijdenis, als „ eenen rechten PETRUS bewezen; daerdoor hebt gy uwe „ standvastigheid in het geloov openbaer gemaekt; gedraeg „ u ook in het vervolg als een onwankelbare steenrots, „ in mijnen dienst" — De Heiland namelyk had aen SIMON, zo als hy eigenlyk heette, den naem van PETRUS gegeven, om hem daerdoor te leeren, dat hy, in zijn toekomend ambt van

(*m*) Psalm 118: 22. Joh. I: 43. (*n*) Jes. 28: 16. 1 Cor. 3: 11. (*o*) Jes. 28: 20.

van Apostel, een standvastig en onbeweegbaer verkondiger van het Euangelie wezen moest. Door zijne gedane belijdenis, had hy getoond, dat hy een rechte PETRUS was, en een hart had, onbeweeglyk als een rotssteen. De Godlyke Leeraer oordeelde het nodig, hem daerover niet alleen te prijzen, maer ook, by deze gelegenheid, tot volstandigheid te vermanen. Trouwens niet lang daerna, maekte hy zich den naem van PETRUS, door het schandelyk verlochenen van zijnen Godlyken Meester, geheel onwaerdig. Dit is ook de reden, dat de Heer JESUS, na zijne opstanding, hem in de driemael herhaelde aenspraek, Joh. XXI: 15-17, niet PETUS, maer SIMON noemde.

De Zaligmaker voegt 'er by: *ende op dezen Petra*, dat is, op dezen rotssteen, *zal ik mijne gemeente bouwen.* — Door zijne *gemeente*, verstaet Hy zijne Kerk, aengemerkt als een welgeordend huis, waervan de byzondere leden als zo vele stenen zijn. Deze *gemeente*, dit geestelyk huis, zou de Heer *bouwen*, stichten, en optrekken, *op dezen Petra*, op dezen rotssteen. — Op welken Petra? De Roomschgezinden denken aen den Apostel PETRUS, en zijne opvolgers, de Bisschoppen van Rome. Maer deze verklaring is geheel onvoegzaem. PETRUS was zelvs een lid der gemeente, en een steen aen dat geestelyk gebouw, hoe kon hy dan de rotssteen wezen, op welken het gansche gebouw gegrond is. Voeg 'er by, dat de Heiland onmiddelyk daerop vs. 19. den Apostel PETRUS tot zijnen huisbedienden benoemde; nu is het huis reeds gebouwd, eer de eigenaer eenen huisknecht aenneemt; hoe zou PETRUS dan een huisknecht kunnen zijn, en te gelijk de rotssteen, waerop het huis stond gebouwd te worden. Eindelyk, CHRISTUS alleen is de grondsteen van het geestelyk gebouw zijner Kerk, 1 Cor. III: 11. Het is waer, PAULUS zegt, dat de Christenen *gebouwd zijn op den grondsteen der Apostelen en Propheten*, Eph. II: 20. Maer hy voegt 'er by, dat CHRISTUS de *hoeksteen* zy van het gebouw, en derhalven kan hy, door den grond der Apostelen, niets anders verstaen, dan de leer des Euangeliums, welke zy van CHRISTUS ontvangen hadden.

CHRISTUS zelvs is, volgens 1 Cor. III: 11. de grondsteen

van het geestelyk gebouw zijner Kerke, en dit wil Hy ook in ons geval te kennen geven. Te weten, by het uitspreken van deze woorden, heeft de grote Leeraer met den vinger op zich zelven gewezen, even als in nog twee andere gevallen, Joh. II: 19. VI: 50. Het is als of de Heiland zeide: „ Gy hebt aen de kracht van den naem PETRUS, beteekenende „ eenen *rotssteen*, door uwe gedane belijdenis beantwoord, en „ draeg zorg, dat gy daeraen altoos blijvt beantwoorden. „ *Gy zijt Petrus, en*, (of liever *maer*) *op dezen Petra*, (hier „ wees de Heiland met den vinger op zich zelven,) op de-„ ze steenrots, *zal ik mijne gemeente bouwen*, en daerop het „ huis mijner Kerke onwankelbaer vestigen."

Het gevolg wordt dus voorgesteld: *de poorten der helle zullen dezelve niet overweldigen.* — De *Hel* is de woonplaets der duivelen, het Koningrijk van den Satan. De hel heeft *poorten*; de zinprent is ontleend van steden, welke met poorten gesloten worden; deze poorten worden doorgaens gesterkt, en kunnen daerom de macht der steden beteekenen. Ook was men oulings gewoon, in de poorten de raedsvergaderingen te houden. De *poorten der helle* wijzen ons derhalven naer de macht en de listige raedslagen van den Vorst der duisternis. Het onderstelt, dat de Satan veelerlei pogingen van list en geweld zou in het werk stellen, om het opbouwen van dit geestelyk huis te verhinderen. Maer zijne pogingen zouden verydeld worden. Hy mogt de gemeente van CHRISTUS, van tijd tot tijd, aenmerkelyk nadeel toebrengen, maer hy zou dezelve *niet overweldigen*; dit gebouw zou onwankelbaer bestaen, en de eeuwigheid verduuren.

19. (*p*) Ende ick sal u geven de sleutelen van het Koninckrijck der hemelen: ende so wat gy sult binden op der aerden, sal in de hemelen gebonden zijn. Ende so wat gy ontbinden sult op der aerden, sal in de hemelen ontbonden zijn.

Het *Koningrijk der hemelen* is buiten alle twijffel de Christelyke Kerk, welke vs. 18, de gemeinte genaemd wordt. Daer

(*p*) Matth. 18: 18. Joh. 20: 23.

Daer kwam de Heiland voor, als de rotssteen, op welken het geestelyk huis van zijne gemeinte gebouwd is. Hier reekent Hy zich zelven, als een Koning van dat geestelyk Rijk, het welk Hy stond op te richten. — Als de Heer van dat geestelyk huis, als de Koning zijner Kerke, zou hy PETRUS *geven de sleutelen van het Koningrijk der hemelen.*

Sleutels van een Koningrijk zijn middelen en werktuigen, geschikt om den ingang in dat Koningrijk te openen en toe te sluiten. Dit geschiedt, of met hoog gezach, door den Koning zelven, of, met eene ondergeschikte macht, door bedienden, aen welken de Koning die macht toevertrouwt. In den eerste zin heeft CHRISTUS, de Koning, alleen de sleutelen van het hemelsch Koningrijk zijner Kerke, verg. Openb. III: 7. In den laetsten zin, heeft CHRISTUS die sleutelen aen zijne Apostelen overgegeven. Maer welke zijn die sleutels? de prediking van het Euangelie en de Kerkelyke tucht. Door het eerste middel, de prediking van het Euangelie, wordt het Koningrijk der hemelen geopend, voor zo ver daer door de geopende toegang tot God, en zijne zalige gemeenschap, langs dien levenden en versschen weg, welken CHRISTUS met zijn bloed heeft ingewijd, aen zondaren wordt aengewezen, terwijl de zulken, die zich in het ongeloov verharden, en door eene eigene gerechtigheid, of buiten den weg door CHRISTUS ingewijd, zouden willen ingaen, worden afgewezen. Uit den aert der zake zelve vloeit voort, dat dit eerste middel gepaerd gae met een tweede, gemeenlyk genaemd de Kerkelyke tucht, als zijnde die macht, welke de bediening van het Euangelie nodig heeft, om het zelve zuiver te bewaren, en de maetschappy der Kerke, tegen misbruiken, en al wat dezelve ontëeren kan, te beveiligen.

Deze sleutels van het Koningrijk der hemelen belooft de Heer JESUS aen PETRUS. Hy zegt niet *ik geev u*, maer in den toekomenden tijd, *ik* ZAL *u geven de sleutelen* enz.; wanneer hy namelyk, na de opstanding van CHRISTUS, het Apostelambt aenvaerden zoude; dan zou hy gesteld worden, tot eenen bedienaer van dat Koningrijk. — De andere Apostelen zouden zo wel deel hebben aen dit voorrecht,

als PETRUS. Hy had die uitmuntende belijdenis vs. 16. niet alleen voor zich zelven, maer ook uit naem van alle zijne ambtgenoten afgelegd. Daerenboven wordt de volgende belovte, omtrent het *binden* en *ontbinden*, ook aen alle de Apostelen in het algemeen gedaen, Matth. XVIII: 18. Maer waerom zegt dan de Heiland zo perſoneel tot PETRUS: *ik zal u geven de ſleutelen van het Koningrijk der hemelen?* niet alleen omdat PETRUS de gemelde belijdenis, ook uit naem der overige Apostelen, gedaen had, zodat hy alle zijne ambtgenoten vertegenwoordigde, maer voornamelyk omdat PETRUS een byzonder voorrecht genieten zoude, hierin beſtaende, dat hy, het eerst van alle de Apostelen, het Koningrijk der hemelen, door de prediking van het Euangelie, voor Joden en Heidenen ſtond te openen; gelijk ook de uitkomst geleerd heeft, ten aenzien van de Joden op den Pinxterdag, Hand. II, en met opzicht tot de Heidenen, in de bekeering van CORNELIUS, den Romeinſchen hopman, Hand. X.

De Heer JESUS voegt 'er nog deze merkwaerdige belovte by: *en zo wat gy zult binden op de aerde, zal in de hemelen gebonden zijn, en zo wat gy ontbinden zult op de aerde, zal in de hemelen ontbonden zijn.*

Wat zegt het *binden* en *ontbinden?* — Zommigen menen, dat 'er geoogd worde op de oude manier van ſluiten, voor dat de ſloten in gebruik waren, wanneer de deuren met riemen werden *toegebonden*, om dezelve te ſluiten, terwijl de riemen *ontbonden* werden, om de deuren te openen. Maer dit ſchijnt ons met den aert van het voorſtel niet te ſtroken, dan zou de grote Leeraer gezegd hebben, „ zo menigmalen gy de *deur* van het Koningrijk der heme„ len op aerde *toehoudt*, *zal dezelve in de hemelen gebonden* „ *zijn*, en zo menigmalen gy die deur *ontbinden zult*, *zal* „ *dezelve in de hemelen ontbonden wezen.*' — Anderen verklaren deze ſpreekwijzen uit de ſchrivten der Thalmudisten, in welke *binden* en *ontbinden* beteekent iets voor geoorloovd of ongeoorloovd te verklaren. Dan is het als of de Godlyke Leeraer zeide: „ wanneer gy iemand, volgens de „ voorſchrivten van het Euangelie, verklaren zult, dat het „ hem geoorloovd zy, een onderdaen van mijn geestelyk

„ Ko-

„ Koningrijk, en een deelgenoot van deszelvs zalige voor„ rechten te wezen, of wanneer gy iemand, volgens de„ zelvde voorschriften, verklaren zult, dat het hem on„ geoorloofd zy, deze voorrechten te genieten, zo zullen „ deze uwe uitspraken door het Godlyk vonnis in den „ hemel, bevestigd worden." — Dan de Godlyke Leeraer zelvs heeft deze spreekwijzen, na zijne opstanding, duidelyk verklaerd, Joh. XX: 22, 23, *wien gy de zonden zult vergeven, dien zullen zy vergeven zijn*, dat is, wanneer gy aen eenen boetvaerdigen en gelovigen zondaer verklaert, dat hem de zonden vergeven zijn, zo zullen zy hem met de daed vergeven zijn, en *wien gy de zonden houdt, dien zijn zy gehouden*, dat is, wanneer gy eenen onboetvaerdigen zondaer, die zich in het ongeloov verhardt, verklaert, dat hy geen deel hebbe aen de vergeving der zonden, zal hy ook werkelyk van dat zalig voorrecht zijn uitgesloten.

Het *ontbinden* zegt derhalven te verklaren, dat iemand van de banden der zonden is losgemaekt, het *binden* daerentegen te verklaren, dat iemand nog onder den vloek der zonden gebonden ligge. Dat dit des Heilands mening zy, zal ons by Kap. XVIII: 18. nog nader blijken. — De Apostelen verkregen den Geest der onfeilbaerheid en der onderscheiding, en gevolgelyk zouden hunne uitspraken in den hemel bevestigd worden. Ondertusschen heeft deze macht, om de sleutelen van het Koningrijk der hemelen te gebruiken, niet opgehouden, met de buitengewone bediening der Apostelen; zy behoort ook aen alle gewone dienaren des Euangeliums, en op deze is de belovte, omtrent het binden en ontbinden, mede betrekkelyk. Wanneer zy aen boetvaerdige en gelovige zondaren betuigen, dat hun de zonden vergeven zijn, zullen zy hun in den hemel werkelyk vergeven zijn, en wanneer zy aen zondaren, die zich in het ongeloov verharden, betuigen, dat zy nog onder den vloek en de verdoemenis der zonden liggen, zal ook deze uitspraek in den hemel bevestigd zijn.

Na deze aenspraek aen PETRUS, verbood de Heiland zijnen Apostelen zeer scherpelyk, de hoedanigheid van zijn persoon openbaer te maken, vs. 20.

20. Doe verboodt hy sijnen discipelen, dat sy niemant seggen en souden, dat hy was Jesus de Christus, de beloovde MESSIAS.

Dit verbod schijnt in den eersten opslag zeer vreemd, daer de Heer JESUS zelvs de komst van zijn Koningrijk verkondigde, en ook daertoe zijne Apostelen had uitgezonden. Dan Hy had 'er zeer wijze redenen voor. Deze redenen waren gelegen, deels in zijne Apostelen, deels in de Joden, die Hem gelovig aennamen, deels in de hardnekkigheid van het meerderdeel der Joden, deels in het hoofdoogmerk van zijne komst in de waereld.

1. Vooreerst, zeggen wy, in zijne Apostelen. — Deze waren nog grotelyks verblind door vleeschelyke vooroordeelen, en stonden nog in de verbeelding, dat JESUS een aerdsch Koningrijk zou oprichten. Zy waren daerom nog niet genoeg voorbereid, om het volk stellig en ronduit te verklaren, dat hun meester de beloovde MESSIAS ware. Wanneer zy deze grote waerheid openlyk hadden mogen bekend maken, zouden zy tevens hunne aerdschgezinde gevoelens, omtrent de waereldsche heerlykheid van CHRISTUS Koningrijk, hebben voortgeplant. Dit vooroordeel begon de Heiland hen eerst naderhand te ontnemen vs. 21, en het was eerst, na hunne gemeenzame verkeering met den opgewekten CHRISTUS, en de uitstorting van den Heiligen Geest, dat zy van deze vooroordeelen volkomen genezen werden.

Dierenboven, de Apostelen waren gene bevoegde getuigen van deze grote waerheid. Een bedrieger kon zich ook, gelijk naderhand meermalen gebeurd is, voor den MESSIAS uitgeven; maer het moest uit de wonderen, welke de Heer JESUS, zo in eigen persoon, als door zijne Apostelen verrichtte, en vooral uit zijne opstanding openbaer worden, dat Hy de beloovde MESSIAS ware.

2. De tweede reden van dit verbod was gelegen in de Joden, die den Heiland gelovig aennamen. — Deze waren, even als de Apostelen, in den waen, dat de MESSIAS een

een waereldsch Koningrijk zou oprichten. Zy waren wel door JESUS leer en wonderen overtuigd geworden, dat Hy de beloovde MESSIAS ware, maer met dit alles voedden zy nog zeer verkeerde begrippen, omtrent het oogmerk van zijne komst in de waereld. Wanneer nu de Apostelen in het openbaer hadden beginnen te verklaren, dat JESUS de beloovde MESSIAS ware, zouden de gelovige Joden deze prediking hebben aengemerkt, als een sein, dat zy zich aen de macht der Romeinen onttrekken moesten, en middelen van geweld by de hand nemen, om den Heiland den weg te banen, tot het oprichten van een waereldsch Koningrijk. — Na de opstanding en hemelvaert van CHRISTUS viel deze reden van het verbod geheel uit, vermits het toen allerduidelykst gebleken was, dat JESUS Koningrijk geenszins van deze waereld zy.

3. De derde reden van dit verbod moet men zoeken in de ongelovige Joden, die den Heiland smadelyk verwierpen, en aen welker hoofd de Pharizeeuwen en Schriftgeleerden waren, de aenzienlykften van het volk. — Hadden de Apostelen nu reeds in het openbaer gepredikt, dat JESUS de MESSIAS ware, dan zouden zijne vyanden deze prediking hebben opgevat, als eene verklaring, dat JESUS de Koning der Joden ware, die zich door geweld een weg banen wilde, tot den throon van zijnen Vader DAVID. Zy zouden daeruit aenleiding genomen hebben, om den nederigen en weldadigen JESUS by de Romeinen te verklagen als eenen oproermaker, die den Keizer TIBERIUS naer de kroon ftak.

4. Voegt 'er nog by het hoofdoogmerk van 's Heilands komst in de waereld. Dit was om de zonden door zijn borgtochtelyk lijden te verzoenen. Hy bereidde zich thans tot dit lijden, en daerom was het geheel ontijdig, dat Hy zich voor als nog, als den MESSIAS, uitdrukkelyk bekend maekte. Eén van beide, of de Overfte der Joden zouden Hem, als den zodanigen, erkend of niet erkend hebben. In het laetfte geval zou zulk eene verklaring nutteloos geweest zijn, en gediend hebben om

hunne schuld te verzwaren, en aen den anderen kant; hadden zy den Heer der heerlykheid gekend, zy zouden Hem niet gekruisigd hebben, 1 Cor. II: 8.

b. Na dit voorbereidend gesprek van den Heiland met zijne Leerlingen, om hen tot eene duidelyke kennis van zijn persoon op te leiden, volgt eene zeer klare ontdekking van zijn aenstaende lijden, als den weg tot zijne heerlykheid, vs. 21-28.

g. De duidelyke ontdekking van 's Heilands lijden en heerlykheid vinden wy vs. 21, en dan

h. Zijne nadere onderhandeling, over dit allergewichtigst stuk, vs. 22-28.

1. Zo met PETRUS *in het byzonder, vs. 22, 23.*

2. Als met alle de Apostelen in het gemeen, vs. 24-28.

21. (*q*) Van doen aen, nadat Petrus, uit naem van alle de Apostelen ronduit beleden had, dat hun Meester was de CHRISTUS, de zoon van God, begon Jesus sijnen discipelen te vertoonen, het welk Hy te voren zo niet gedaen had, dat hy, als plaetsvervangende borg van zondaren, moeste henen gaen nae de hoofdstad Jerusalem, ende vele smaedheden en smerten lijden van de Ouderlingen, die hoofden der Stammen waren in het burgerlyke, hebbende elk eene Stam twee leden in den groten Raed, ende van de Overpriesteren, zijnde de hoofden van de vier en twintig Priesterordeningen, ende van de Schriftgeleerden, waervan 'er, uit de Leviten, mede vier en twintig zitting hadden in het Sanhedrin, ende dat Hy zelvs op eene geweldige wijs zoude gedoodt worden, ende ten derden dage opgeweckt worden.

De Heiland betoonde 'er mede, dat Hy gewillig ware, om het Middelaerswerk te volbrengen. Hy maekte zich daer-

(*q*) Matth. 17: 22. ende 20: 18. Marc. 8: 31. ende 9: 31. ende 10: 33. Luc. 9: 22. ende 18: 31. ende 24: 7.

daertoe gereed, om Galilea te verlaten, en zich naer Jerusalem te begeven, daer Hy anders overvloedige gelegenheid zou gehad hebben, om naer alle kanten, naer Syrien, Arabien, of de Middellandsche zee, te vluchten.

22. Ende Petrus, die, met vleeschelyke vooroordeelen bezet, wel geloven kon, dat het den Heiland veel moeite kosten zou, om zijn Koningrijk op te richten, maer niet dat het tot sterven komen zou, hem ter zijde geroepen en tot sich genomen hebbende, begon hem over dit gezegde te bestraffen en over te halen, seggende, Heere, [*zijt*] u genadigh, dat is, zijt welgemoed en laet zulk eene vrees varen, dit en sal u geensins geschieden, dat gy sterven zoudt. Daervoor zal ik met mijne medeapostelen wel zorgen, en, wanneer het op het aenvaerden van uw Koningrijk aengaet, wel dapper voor u vechten.

23. Maer hy hem omkeerende seyde tot Petrum, met eene verontwaerdigende houding, Gaet wech achter my satana, ik wil niet langer afzonderlyk met u spreken, (*r*) gy zijt my een aenstoot: want gy en versint niet de dingen die Godts zijn, maer die der menschen zijn.

Het woord *Satan* beteekent eenen tegenstander. Zodanig een was PETRUS in dit geval, daer hy den Heiland zijn borgtochtelyk lijden, het welk de eenige en algenoegzame grond van zaligheid zou uitmaken, wilde afraden. — *Gy zijt my*, voegt 'er de Heer JESUS by, *een aenstoot*, dat is een struikelblok. Trouwens PETRUS hinderde den groten Leeraer in zijn onderwijs, en zocht Hem, ware het mogelyk geweest, in zijne gewilligheid tot het verzoenend borglijden, te doen wankelen. — Zulk eene harde tael gebruikt hier de anders zo zachtmoedige JESUS, omdat Hy met reden zeer gevoelig was, over de verkeerde denkwijs van PETRUS, en omdat het lijden, het welk deze Apostel Hem zocht afteraden, zo hoogstnoodzaeklyk was.

De Heer JESUS geeft 'er deze reden van: *want gy verzint*

(*r*) 2 Sam. 19: 22.

niet de dingen die Gods zijn, maer die der menschen zijn. — Door *de dingen die Gods zijn*, verstaet Hy zulke zaken, welke met Gods Volmaektheden, byzonder zijne Wijsheid, Heiligheid, Rechtvaerdigheid, Waerheid, en Barmhartigheid, overeenstemmen. De *dingen die der menschen zijn*, daerentegen, zijn zulke zaken, welke de menschelyke Wijsheid uitdenkt, welke met het belang, gemak, en uitzichten der menschen overeenstemmen. — PETRUS *bedacht* en overwoog *niet de dingen, die Gods zijn*, en het gene Gods Volmaektheden vorderden; hy hield niet onder het oog, langs welken weg de Middelaer, als de oorzaek van Zaligheid, overeenkomstig de Godlyke Volmaektheden, tot zijn Koningrijk komen moest; maer hy *bedacht de dingen, die der menschen zijn*, welke overeenstemden met de verkeerde bevattingen der menschen, die, door vleeschelyke vooroordeelen verblind, het Koningrijk van den MESSIAS, langs den weg van aerdschen luister en heerlykheid, verwachtten.

Wanneer wy nu deze tael van den Heiland tot PETRUS vergelyken met den lov, welken Hy hem vs. 17. gegeven heeft, leren wy 'er uit, dat 'er in PETRUS een tweederlei beginsel plaets had. Het was uit God, dat hy JESUS erkende voor den CHRISTUS, den beloovden MESSIAS, maer zijne vleeschelyke vooroordeelen maekten, dat hy nog gansch zeer verkeerde begrippen had, omtrent het oogmerk van MESSIAS komst in de waereld. Wegens het eerste noemt hem de Heiland zalig, maer wegens het laetste bestraft Hy hem allerernstigst, om hem te beschamen en te recht te brengen.

24. Doe seyde Jesus tot sijne discipelen, als mede tot de gansche schaer der genen, die Hem omringden, vergel. Marc. VIII: 34, (*s*) So yemant achter my wil komen, die verloochene hemselven, ende neme sijn kruys op, ende volge my.

Wat zegt het *achter* JESUS *te komen*? Hy zelvs verklaert het door zijn leerling te zijn, Luc. XIV: 27. *Achter* JESUS *te komen* zegt derhalven, zich by Hem te voegen, om van

(*s*) Matth. 10: 38. Marc. 8: 34. Luc. 9: 23. ende 14: 27.

van Hem onderwezen te worden, in de verborgenheden van het Euangelie, en te wandelen in dien weg, welken Hy aenwijst. Dit geschiedt in het gemeen door elken Christen, die lust heeft om van JESUS onderwezen te worden, zijne gerechtigheid aen te nemen, en dien weg der godzaligheid, welken Hy voorschrijvt, te bewandelen. Maer dit geschiedde in byzonderen nadruk van de zulken, die, met verlating van hun tijdelyk beroep, den Godlyken Leeraer nawandelden, Matth. XIX: 27, om van Hem geleerd, en door Hem gebruikt te worden, in de oprichting van zijn Koningrijk.

Er waren thans velen, die achter JESUS kwamen, en Hem als zijne leerlingen naervolgden, om zijne leer te horen, en zijne wonderen te aenschouwen. Tot dus ver hadden de zaken van JESUS voorspoed en toejuiching, maer eerlang zouden zy eenen geheel anderen keer nemen. Hy waerschouwt daerom zijne volgelingen, die thans achter Hem waren, of in het vervolg achter Hem komen zouden, en stelt hun de vereischte hoedanigheden van zijne rechtgeaerte volgelingen voor, onder driederlei uitspraek: zoo iemand achter my wil komen, *die verlochene zich zelven, neme zijn kruis op, en volge my.*

Verlochenen staet over tegen belijden, Matth. X: 32, 33, en wordt verwisseld met *schamen*, Marc. VIII: 38. Luc. IX: 26. Het *schamen* is niet belijden, maer zwijgen, doch het verlochenen zegt iets meer, namelyk ontkennen, en dit kan geschieden, of met woorden alleen, of ook met daden. Het *verlochenen* van zich zelven is dan met woorden en daden te betonen, dat men zich zelven, zijne vermogens, voorrechten, en uitzichten, niets acht en geheel versmaedt. Iemand die zich zelven verlochent, ziet ten eenemael af van eene ingebeelde eigene gerechtigheid, van alle waereldsche voordeelen, aerdsche vermaken, en tijdelyke belangen, om JESUS gerechtigheid, als de eenige oorzaek van Zaligheid, aen te nemen, en zich aen zijnen dienst onverdeeld op te dragen.

De spreekwijs, zijn *kruis op zich te nemen*, is ontleend van de gewoonten der ouden, by welke de misdadigers,

die ter kruisstraf geleid werden, zelve het kruishout naer de gerichtsplaets torschen moesten, vergel. Joh. XIX: 17. By de Romeinen was daerom het kruis een gewoon zinbeeld van allerlei smaed en smerten. Door den kruisdood van CHRISTUS, heeft het kruis onder de Christenen eene byzondere beduidenis gekregen, om alle smaedheden en verdrukkingen te beteekenen, welke hun, om den naem en de zaek van JESUS, overkomen, en offschoon de Heiland thans nog gene byzonderheden, omtrent de wijs van zijnen dood, vermeld had, het welk eerst naderhand geschiedde, Matth. XX: 19, zo had Hy evenwel, by de uitzending zijner Apostelen Matth. X: 38, reeds gesproken van het kruis, zo als het den Discipelen om zijne zaek overkomen zoude. — Het *kruis op zich te nemen* zegt geenszins het zelve op te zoeken, maer het geevt eene bereidwilligheid te kennen, om allerlei lijden, wanneer het de naem en zaek van JESUS vordert, te ondergaen, en zich daeronder lijdzaem te gedragen. Elk een leerling van JESUS moet ZIJN *kruis op zich nemen*, die byzondere maet en dat bepaelde deel van lijden, het welk de HEER hem toeschikt. — Dit is zeer nauw verbonden aen het verlochenen van zich zelven: want een mensch, die zijne natuurlyke geneigdheid opvolgt, zich schikt naer eigen lust en belang, onttrekt zich aen alles, wat lastig en smertelyk is, en is ongenegen om lijden te ondergaen.

JESUS *te volgen is*, in het wezen der zake, het zelvde met *achter Hem te komen*; alleenlyk is 'er dit verschil tusschen beide, dat het *komen achter* JESUS het begin van het Discipelschap beteekene, maer het *volgen* is de voortgang van het zelve, bestaende in een bestendig blijven by den Heer JESUS, en een geduurig bewandelen van dien weg, welken Hy door leer en voorbeeld aenwijst. — Vermits nu dit *volgen* van JESUS strijdig is met 's menschen natuurlyke geneigdheid, is 'er eene *verloochening van zich zelven* nodig, en naerdien daermede vele smaedheden en smerten gepaerd gaen, wordt 'er ook eene gewilligheid gevorderd, om zijn *kruis op zich te nemen.*

Dit voorstel, of zo gy liever wilt, deze waerschouwing

was rechttijdig, daer de Heiland zijn eigen lijden voorſpelde, en PETRUS Hem tegen ſprak, zijnde nog grotelyks verblind door aerdschgezinde vooroordeelen. Van nu af moesten alle de volgelingen van JESUS weten, dat Hy, langs eenen weg van veelvuldig lijden, tot zijne hemelſche heerlykheid komen zoude, en dat ook zy niet dan ſmaed en ſmerten in de waereld te wachten hadden.

25. (*t*) Want ſo wie ſijn tijdelyk leven ſal willen behouden, door my te verlochenen, uit vrees voor kruis en lijden, die ſal 't ſelve verlieſen: want hy zal toch ſterven, en door dat alles, wat hy in de waereld najaegt, zal hy zijne ziel het eeuwig leven niet bezorgen kunnen, noch zich bevrijden van het eeuwig verderv, naerdien de aerdſche dingen, welke hy zocht, daertoe ongenoegzaem zijn; maer ſo wie, door het ondergaen van kruis en ſmerten om mijnen wil, ſijn tijdelyk leven verlieſen ſal, om mijnent wille, die ſal 't ſelve in de eeuwige heerlykheid weder vinden.

26. Alles, waerin de mensch, buiten my, zijne behoudenis zoekt, kan hem niet dan ſchade aenbrengen. (*v*) Want wat baet 'et een menſche, ſo hy de geheele werelt gewint, ende lijdt ſchade ſijner ziele? Ofte (*x*) wat ſal een menſche geven, tot loſſinge van ſijne ziele?

De Heiland ſtelt hier een dubbeld geval, of één geval, waerin twee tegengeſtelde uitkomſten plaets hebben. — De ééne uitkomst draegt Hy dus voor, dat *een mensch de geheele waereld gewint.* Hy veronderſtelt, dat iemand het eens zo ver brengen konde, het gene evenwel onmogelyk is, dat hy alle de voordeelen en genoegens bezat, welke de waereld en hare vriendſchap verſchaffen kan. De andere uitkomst, welke daermede gepaerd ging, is deze, *dat hy ſchade lijdt aen zijne ziel*, en in de eeuwigheid verloren gaet.

Wat baet dit eenen mensch? zegt de Heiland, wat nuttigheid en voordeel zal het aenbrengen, dat hy de geheele

(*t*) Matth. 10: 39. Marc. 8: 35. Luc. 9: 24. ende 17: 33. Joh. 12: 25.
(*v*) Luc. 9: 25. (*x*) Pſ. 49: 9. Marc. 8: 37.

waereld gewonnen heeft, en dat met dit alles, zijne ziel voor eeuwig verloren gaet? Hy doet eene dwaze keus, welke hem geen voordeel, maer eene eeuwige schade zal aenbrengen.

Hierop volgt aenstonds eene tweede vraeg: of *wat zal een mensch geven tot lossing van zijne ziel.* — De *ziel* des menschen is, door de zonden, onder de schuld, en in eenen staet van gevangenis. Er is derhalven een randzoen nodig, ter *lossing van zijne ziel.* Dit randzoen is de borggerechtigheid van den Middelaer, vergel Kap. XX: 28. Alle schatten der waereld, en alle eigene gerechtigheden, zijn daertoe ongenoegzaem. Al bezat derhalven iemand de gansche waereld, met alles wat zy heeft en geven kan, hy zou evenwel niets het allerminste, tot het randzoen ter lossing van zijne ziel, kunnen opbrengen.

27. Er is nergens anders, dan alleen by my, eenig wezenlyk geluk te zoeken. (y) Want de Sone des menschen, die nu op het diepst vernederd is, sal, nadat hy het lijden des doods zal ondergaen hebben, komen in de (z) heerlickheyt sijns Vaders, en al dien luister genieten, welke de Vader hem van eeuwigheid heeft toegezegd. Met die heerlykheid bekleed zal hy, in den laetsten dag der waereld, op de wolken des hemels verschijnen, vergezeld met sijne Engelen, als met zo vele lijvtrawanten, ende (a) alsdan sal hy een yegelick vergelden nae sijn doen. De zulken, die hem gevolgd en voor de menschen beleden hebben, zal hy in zijne heerlykheid invoeren, maer zulken, die hem verlochend en zich zijns geschaemd hebben, zal hy verstoten in den afgrond der eeuwige donkerheid, vergel. Kap. X; 32, 33. Marc. VIII: 38, Luc. IX: 26. Elks geluk of ongeluk in de eeuwigheid, zal van mijne beslissing afhangen, en deze beslissing zal geëvenredigd zijn naer de wijs, op welke hy omtrent my verkeerd heeft.

De vermelding van 's Heilands lijden kon niet nalaten, het

(y) Matth. 24: 30. ende 25: 31. ende 26: 64. (z) Matth. 25: 31. (a) Job 34: 11. Psalm 62: 13. Rom. 2: 6.

het gemoed van zijne Leerlingen neder te werpen, maer de verzekering van zijne daerop volgende heerlykheid was wederom recht geschikt, om hunne harten op te beuren.

28. Het kon niet anders zijn, of de Discipelen dachten by zich zelve: wanneer zullen deze dingen plaets hebben? De alwetende JESUS bericht hun daerom, dat 'er beginselen van, nog in hunnen leeftijd, zouden gezien worden. (*b*) Voorwaer, vervolgde Hy, segge ick u, en betuig u op de allerplechtigste wijs, Daer zijn sommige van die thans hier staen, zo onder mijne Discipelen als onder de schaer, dewelcke den doot niet smaken en sullen, tot dat sy den Sone des menschen sullen hebben sien komen in sijn Koninckrijcke.

Het *Koningrijk*, van het welk de Heiland spreekt, is dat geestelyk Koningrijk, het welk Hy, als verheerlykte Middelaer, stond op te richten. In dit Koningrijk zou Hy *komen* en het zelve aenvaerden, wanneer Hy, by zijne hemelvaert, geplaetst werd aen 's Vaders rechtehand. Dit zouden zommigen der genen, die thans by Hem stonden, nog by hun leven zien, in de verwoesting namelyk van Jerusalem, wanneer Hy, als verheerlykte Koning, op eene zichtbare wijs, wraek stond te nemen van de hardnekkige Joden, die Hem zo smadelyk verworpen hebben. — Dit oordeel zou eene voorproev zijn van zijne laetste toekomst, in de voleinding der eeuwen, wanneer Hy eenen iegelyk vergelden zal naer zijne werken.

(*b*) Marc. 9: 1. Luc. 9: 27.

HET XVII. KAPITTEL.

B. Kap. XVII: 1-23. beschrijft de Euangelist de verheerlyking van CHRISTUS *op den berg, en de gesprekken, welke daerby zijn voorgevallen.*

a. De gemelde verheerlyking zelve vinden wy vs. 1 - 8.

1. ENde (*a*) na ses dagen nam Jesus met hem Petrum ende Jacobum, ende Joannem sijnen broeder, ende brachtse op eenen hoogen bergh alleen.

Er is eenig verschil, in de bepaling van den tijd, tusschen onzen Euangelist en LUCAS. De eerste zegt, het was *zes dagen*, na het uitspreken van die woorden, welke in het laetste deel van Kap. XVI zijn aengeteekend. De laetste bepaelt het op *acht dagen*, Kap. IX: 28. — Maer LUCAS voegt 'er by *omtrent*, en rekent 'er den dag, op welken de Heiland de voorheen gemelde redenen gesproken heeft, en den dag van zijne verheerlyking, mede by; en MATTHÆUS spreekt van de zes dagen, welke tusschen beide verlopen zijn. Daerenboven, volgens de aenteekening van JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. VII. c. 11. waren de Joden gewoon, even als wy, eene week acht dagen te noemen.

De plaets van CHRISTUS verheerlyking was *een hoge berg*. Gemeenlyk denkt men aen den berg THABOR, gelegen aen den oorsprong der beke Kison, en behorende tot de grensen van Issaschar, Jos. XIX: 22. Vele Kerkvaders zijn met HIERONYMUS van dat gevoelen geweest. Volgens NICEPHORUS, heeft de Keizerin HELENA eene prachtige Kerk op dien berg gesticht, ter gedachtenis der drie Apostelen, die by de verheerlyking van CHRISTUS tegenwoordig waren. — Anderen evenwel zoeken den berg der verheerlyking,

(*a*) Marc. 9: 2. Luc. 9: 28. 2 Petr. 1: 17.

king in de nabuurschap van CAESAREA PHILIPPI, eene Stad op de uiterste grenzen van Palestina, aen den voet van den Libanon, alwaer de Heer JESUS zich te voren bevond, vergel. Kap. XVI: 13. In die zes dagen, welke tusschen beide verlopen zijn, had de Heer JESUS tijds genoeg gehad, om uit de nabuurschap van Caesarea Philippi, naer den berg Thabor, te reizen; maer vermits niemand der Euangelisten vermeldt, dat de Heiland zich, geduurende die zes dagen, naer elders begeven hebbe, meent men dat de Heiland zich, geduurende al dien tijd, in de delen van Caesarea Philippi hebbe opgehouden. — Nog anderen denken aen dien zelvden berg, op welke de verzoeker alle Koningrijken der waereld aen den Zaligmaker vertoond heeft, Kap. IV: 8.

Dan 'er schijnen gene genoegzame redenen te zijn, om de oude overlevering te verwerpen, volgens welke CHRISTUS op den berg Thabor verheerlykt is.

De getuigen van 's Heilands verheerlyking waren PETRUS, JACOBUS en JOANNES. Waerom niet alle de Apostelen, en waerom juist deze drie? — Het getal van drie Apostelen was genoegzaem, om een geloovwaerdig getuigenis te geven, omtrent de volgende zeer merkwaerdige gebeurtenis. — De Heer JESUS verkoos bepaeldelyk deze drie, omdat zy zijne meest begunstigde Discipelen waren, die meermalen den voorrang hadden boven de overige, vergel. Kap. XXVI: 37. Marc. V: 37. Luc. VIII: 51. Trouwens deze drie waren de eerste geweest, welke onze gezegende JESUS tot zijne bestendige volgelingen geroepen had.

2. Ende hy wiert voor haer en voor hunne oogen verandert, niet in de gestalte van zijn lichaem, maer alleen van gedaente, zodat zijn lichaem een veel luisterrijker aenzien had, ende sijn aengesicht blonck en schitterde, gelijck de glans der sonne: ende sijne kleederen wierden wit en blinkende, gelijck het licht der zonne op den vollen middag.

Deze glansrijke vertoning was des te heerlyker, omdat het nacht was. — Dit blijkt allerduidelykst uit het verhael

van LUCAS. De Heiland was op dezen berg geklommen, *om te bidden*, en onder dat bidden werd Hy verheerlykt Luc. IX: 28, 29. Nu was de Heer JESUS doorgaens gewoon, zich by nacht op eenen berg te begeven, om te bidden. Daerenboven waren de Apostelen met flaep bezwaerd, terwijl JESUS bad fliepen zy, en ontwaekt zijnde zagen zy eerst zijne heerlykheid, Luc. IX: 32.

Het hoofdoogmerk van deze verheerlyking was, om den Middelaer naer zijne menfchelyke natuur te bemoedigen, tot zijn aenftaende lijden, en ten aenzien der drie Apostelen, om hunne ergernis weech te nemen, over het gene Hy, weinige dagen te voren, omtrent zijne diepe vernedering gezegd had, als mede om hun een voorfpel te geven van die heerlykheid, welke Hy langs den weg van lijden verkrijgen zoude.

3. Ende fiet, van haer, van de drie gemelde Apostelen, wierden gefien Mofes ende Elias, met hem t' famenfprekende.

Hebben de Apostelen MOSE en ELIA indedaed gezien, of werden zy hun flechts in een gezicht vertoond? Hoe wisten zy, dat die twee mannen MOSE en ELIA waren? Wat heeft MOSE voor een lichaem gehad, die immers den dood gefmaekt heeft? Waerom verfchenen juist MOSE en ELIA? Waerom was 'er ook HENOCH niet mede tegenwoordig? — Deze vragen moeten wy kortelyk beantwoorden.

A. De Apostelen hebben MOSE en ELIA in waerheid gezien, met hunne lichamelyke oogen. — Het is waer, de Heer JESUS zelvs noemt deze gebeurtenis een *gezicht* vs. 9. Dan het oorfprongelyk woord wordt niet alleen genomen voor een gezicht: het welk iemand, in eene verrukking van zinnen, vertoond wordt; gelijk Hand. X: 17, 19, maer ook voor iets, het welk men eigenlyk met zijne lichamelyke oogen ziet, Hand. X: 3. Dat het hier in den laetften zin moet worden opgevat, zodat de drie Apostelen de werkelyke tegenwoordigheid van MOSE en ELIA gezien hebben, blijkt allerduidelykst, uit het volgende 8 vs., toen de Apostelen, die van vrees op

de

de aerde waren nedergevallen, hunne oogen wederom ophieven, *zagen* zy niemand dan JESUS alleen. Wy zijn, zegt PETRUS, hebbende het oog op deze verheerlyking van CHRISTUS, AENSCHOUWERS *geweest van zijne Majesteit.*

B. Dat de beide mannen, die met den Heiland *zamen spraken*, MOSE en ELIA waren, wisten de Apostelen uit hunne redenen. De eerste sprak zulke woorden, uit welke zy ligtelyk konden opmaken, dat het MOSE, en de andere stelde dingen voor, uit welke het kenbaer wierd, dat het ELIA ware. Denkelyk heeft de Heer JESUS hen ook onderscheidenlyk, met hunne eigene namen, aengesproken. — De Apostelen zagen deze beide mannen *in heerlykheid*, dat is, met verheerlykte lichamen, van welke een luisterrijke glans afstraelde, offschoon in mindere maet, dan van JESUS lichaem, vergel. Luc. IX: 31.

C. ELIA is, met ziel en lichaem, ten hemel gevaren, en kon zich derhalven in zijn eigen verheerlykt lichaem vertonen. Maer MOSE is gestorven en door God zelven begraven, Deut. XXXIV: 5, 6; wat heeft hy, by deze verschijning, voor een lichaem gehad? Er is geen voorbeeld van, in de Heilige Schriften, dat de zielen van afgestorven heiligen zich, in een aengenomen en vreemd lichaem, op de aerde vertoond hebben, en daeruit mogen wy besluiten, dat MOSE, kort na zijnen dood, door het Godlyk Alvermogen, opgewekt, en hier in zijn eigen verheerlykt lichaem verschenen zy.

D. By deze verheerlyking van CHRISTUS, verschenen juist MOSE en ELIA, deels omdat zy de voornaemste der Propheten geweest zijn, deels omdat zy in hunne reeds verheerlykte lichamen verschijnen konden, en daerdoor sprekende leerbeelden waren, hoe de Middelaer, door zijne opstanding uit de doden, den weg zou banen, tot zijne uitnemende heerlykheid. — Maer wat meer in het byzonder, beide deze grote Propheten hadden, in den loop van hunne bediening, zeer veel smaed en lijdingen moeten ondergaen, maer daerna hadden zy ook eene buitengewone eer genoten. Hierin waren zy luisterrijke voorbeelden geweest van den Middelaer, en de Apostelen konden, uit

hunne personen leren, hoe ook hun gezegende Meester het allerbitterst lijden ondergaen moest, en alzo in zijne heerlykheid ingaen.

Tot dat zelvde einde diende ook hun gesprek. Zy spraken, volgens Luc. IX: 31. tot JESUS, van den uitgang, welken Hy te Jerusalem volbrengen zoude, dat is, zy vertoonden Hem de laetste lotgevallen van zijn leven, zijne veroordeeling, zijnen dood, zijne opstanding, en daerop volgende verheerlyking; alles ter bemoediging van den Middelaer, die zich thans tot het lijden des doods begon voor te bereiden, en tot onderrichting der Apostelen.

I. ENOCH, die met ziel en lichaem beide, even als ELIA, in den hemel was opgenomen, kon ook een sprekend leerbeeld zijn van CHRISTUS aenstaende heerlykheid. Maer hy verscheen in dit geval niet, omdat hy, in zijne Prophetische bediening, niet zo vele mishandelingen ondergaen heeft, en derhalven kon hy geen voorbeeld zijn van CHRISTUS lijden, het welk den weg moest banen tot zijne luisterrijke verheerlyking.

4. Ende Petrus, wegens de grote ontroering, niet bedenkende, wat hy sprak, antwoordende seyde tot Jesum, Heere, 't is goet dat wy hier zijn: so gy wilt, laet ons hier drie tabernakelen maken, voor u éénen, in het midden, ende voor Moses éénen, aen de rechte, ende éénen voor Elias, aen de slinke hand.

PETRUS wist, door ontsteltenis, niet wat hy zeide, Luc. IX: 33 Evenwel kwam het aerdschgezind vooroordeel aenstonds wederom boven. Hy dacht, volgens de toenmalige begrippen der Joden, dat ELIA de Propheet, tegen het oprichten van MESSIAS Koningrijk, komen zoude; en, vermits ELIA nu, te gelijk met MOSE, gekomen was, oordeelde hy, dat het waereldsch Koningrijk van JESUS nu eenen aenvang nemen zoude; daertoe wilde hy, in zijne verwarring, door het oprichten van drie hutten, eenige kleine voorbereidselen maken.

5. Dewijle hy nogh sprack, siet een luchtige wolcke heeft haer, den Heer JESUS, Mose, en Elia,

over-

overschaduwet, ten blijke van Gods meer byzondere tegenwoordigheid. Ende siet een hoorbare stemme van God den Vader werd uyt de gemelde wolcke gehoord, seggende, (*b*) Dese Jesus is oneindig meerder dan Mose en Elia; Hy is mijn eigen en geliefde Sone, in den welcken, als Middelaer, ick mijn welbehagen hebbe, verg. Kap. III: 17. Hy is die grote Propheet, van welken MOSE reeds in zijnen tijd gesproken heeft: (*c*) hoort hem, als den onfeilbaren Leeraer en den getrouwen getuige, met aendacht, eerbied, geloov, en onderwerping.

6. Ende de discipelen [*dit*] hoorende vielen, als door vrees buiten zich zelven wechgerukt, op haer aengesichte, ende wierden seer bevreest. Middelerwijl keerden Mose en Elia weder naer den hemel, en de gedaente van JESUS was wederom als te voren.

7. Ende Jesus by haer komende raecktese aen, om de ontroerde Apostelen wederom by zich zelve te brengen, ende seyde: Staet op uwe voeten, zijt wel gemoed, ende en vreest niet; want u zal geen kwaed overkomen.

8. Ende hare oogen opheffende, nadat zy opgestaen en wederom by zich zelve gekomen waren, en sagen sy niemant dan Jesum alleen, in zijne gewoone gedaente.

b. JESUS *van den berg afgekomen zijnde, verbood zijne Discipelen, om zijne verheerlyking ruchtbaer te maken, Hy onderrichtte hen, omtrent de komst van* ELIA, *en ge nas eenen maenzieken, vs.* 9-13.

a. Het gemelde verbod vinden wy, vs. 9.

9. (*d*) Ende als sy, met het aenbreken van den dageraed, van den bergh afquamen, geboodt haer Jesus, seggende, En segt niemant dit Gesichte, tot dat de Sone des menschen, die nu op het diepst vernederd is, sal opgestaen zijn uyt den dooden. Dan zal het

(*b*) Jes. 42: 1: Matth. 3: 17. Marc. 1: 11. ende 9: 7. Luc. 3: 22: ende 9: 35. Col. 1: 13. 2 Petr. 1: 17. (*c*) Deuter. 18: 15, 19. Hand. 3: 22. (*d*) Marc. 9: 9. Luc. 9: 36.

eerst tijd zijn, en dan zult gy een genoegzaem gezach hebben, om het gene gy thans gehoord en gezien hebt, aen de waereld te berichten.

De redenen van dit verbod waren dezelvde, als die, welke wy by Kap. XVI: 20. hebben opgegeven.

II. *Wijders onderichtte de Godlyke Leeraer zijne Apostelen, omtrent de komst van* ELIA, *vs.* 10-13

10. (*e*) Ende sijne drie discipelen, Petrus, Jacobus, en Joannes, vraegden hem onder den weg, eer zy nog gekomen waren, tot de overige Apostelen, welke de Heiland had achtergelaten, seggende, is het nu nog geen tijd, om uw Koningrijk op te richten? Wat seggen dan de Schriftgeleerde, dat (*f*) Elias eerst moet komen? en nu hebben wy immers gezien, dat Elia gekomen is.

De Propheet MALEACHI had voorspeld, Kap. IV: 5, dat ELIA komen, en dat daerop de MESSIAS aenstonds volgen zou. Dit verstonden de verblinde Schriftgeleerden van den eigenlyken ELIA den Thisbiter.

11. Doch Jesus antwoordende seyde tot haer: Elias sal wel eerst komen, ende alles wederom pogen op te rechten, hy zal al het vervallene, in leer en zeden, trachten te herstellen.

12. Maer ick segge en verzeker u, dat die Elias, van welken de Propheet Maleachi gesproken heeft, nu ook reeds werkelyk gekomen is, ende de Schrivtgeleerden hebben zijne komst niet eens opgemerkt, en hem, welken ik bedoel, als den beloovden Elias niet gekent: doch sy hebben aen hem gedaen al dat kwaed wat sy hebben gewilt, en hem alle die verachting aengedaen, welke de boosheid van hunne ongelovige harten opgav. Alsoo sal oock de Sone des menschen van haer zeer vele smaedheden en smerten lijden.

13. Doe verstonden de drie meermalen gemelde discipelen van den Heiland, dat hy haer van Joanne den

(*e*) Marc. 9: 11. (*f*) Mal. 4: 5. Matth. 11: 14. Marc. 9: 11.

den Dooper, onder den naem van Elias, gespro-
ken hadde.

C. Hierop volgde de genezing van eenen maenzieken, vs. 14-23.

1. *De genezing zelven vinden wy, vs.* 14-18, *en*

2. *Het gesprek, het welk de grote Leeraer, by die gelegenheid, met zijne Discipelen gehouden heeft, vs.* 19-23.

14. (g) Ende als sy, de Heer JESUS, met de drie Apostelen, Petrus, Jacobus, en Joannes, by de schare, welke zijne negen achtergelaten Discipelen omringden, gekomen waren, quam tot hem een mensche, vallende voor hem op de knien, ende seggende, op eenen zeer aendoenelyken toon:

15. Heere, ontfermt u over mijn eeniggebooren sone, verg. Luc. IX: 37, die in allerellendigste omstandigheden verkeert: want hy heeft de vallende ziekte, en is maen-sieck, voor zo ver de toevallen, by nieuwe en volle maen, op het hevigst zijn, ende hy is dikwijls in swaer lijden: want menigmael valt hy in 't vyer, ende menigmael in 't water.

16. Ende ick hebbe hem tot uwe negen discipelen, welke gy hier gelaten hadt, gebracht, ende verzocht dat zy hem van die akelige kwael ontlasten zouden; maer sy en hebben hem niet konnen genesen, hoe zeer zy het beproefd hadden, en daerom neem ik de vrijheid, om my by u zelven te vervoegen.

Het blijkt uit vs. 19. allerduidelykst, dat de achtergelaten Discipelen den duivel, die den jongeling bezeten had, hadden pogen uittedrijven. Trouwens zy hadden reeds te voren dergelyke wonderen meermalen verricht, Math. X: 8. Luc. IX: 11. X: 17. Maer hun geloov, dat de duivel op hun bevel den ongelukkigen verlaten zou, was niet sterk genoeg, denkelyk omdat de Heiland hun thans geen byzonder bevel gegeven had, om wonderen te doen. Althans zy zelve

(g) Marc. 9: 16. Luc. 9: 37.

twijffelden aen den goeden uitslag, en dit is de reden, dat de Heer JESUS hen van ongeloov beschuldigt, vs. 20.

27. Ende Jesus, op het voorstel van den gemelden persoon, antwoordende seyde, tot die negen Discipelen, die den Duivel hadden trachten uit te werpen, O ongeloovigh ende verkeert geslachte, het welk nog met twijffelingen bezet is, hoe lange sal ick nogh met ulieden zijn, en u by my behouden, als mijne bestendige volgelingen? Hoe lange sal ick u, met zo vele zwakheden, nogh in mijn onmiddelyk gezelschap toelaten en verdragen? Door uw ongeloov hebt gy niet alleen u zelven, maer ook my in verachting gebracht, en aen de schrivtgeleerden gelegenheid gegeven, om u te bespotten, verg. Marc. IX: 14-17. Gy hadt waerlyk verdiend, dat ik u uit mijne volgelingen verbande. Ik zal den ongelukkigen oogenblikkelyk genezen; brengt hem my hier.

18. Ende Jesus bestrafte hem, den onreinen geest namelyk, die den jongeling bezeten had, verg Marc IX: 25. Luc. IX: 42, hem gebiedende, dat hy den jongeling verlaten zoude, ende de duyvel gingh oogenblikkelyk van hem uyt: ende het kint wiert genesen van dier zelvden uren af:

19. (*h*) Doe quamen de gemelde negen discipelen tot Jesum alleen, ende seyden, Waerom en hebben wy hem niet konnen uytwerpen en den lijder genezen? waerom is ons bevel vruchteloos geweest?

20. Ende Jesus seyde tot haer, Om uwes ongeloofs wille. Indien gy in mijnen naem wonderen wilt doen, moet gy een vast geloov hebben, het welk niet door twijffelingen geslingerd wordt: (*i*) want voorwaer segge ick u, So gy een geloove der wonderen haddet, zo klein als een mostaertzaet, mits gy maer niet twijffelde, gy soudt allerlei verbazende wonderen verrichten kunnen, en by voorbeeld, tot desen ganschen bergh, van welken ik zo even ben afgekomen, seggen, Gaet henen van hier derwaerts, ende hy sal henen gaen: ende niet en sal

(*h*) Marc. 9: 28. (*i*) Matth. 21: 21. Luc. 17: 6.

ſal u onmogelick zijn, dan het gene in zich zelve tegenſtrijdig is, en niet overeenkomt met Gods eer, of het heil der menſchen.

21. Maer dit geſlachte van duivelen en vaert niet uyt, of laet zich niet verdrijven uit den mensch, welken zy bezeten hebben, dan door een wondergeloov, het welk door bidden verkregen wordt, ende met dit bidden, om het des te ingeſpanner te maken, moet het vaſten gepaerd gaen.

22. (*k*) Ende als ſy in Galilea verkeerden, en naer Capernaum gingen, verg. vs. 24, voorſpelde de Heiland zijn aenſtaende lijden, benevens zijne opſtanding, welke daerop volgen zou, nog eens allerduidelykst aen zijne Apostelen: want toen ſeyde Jeſus tot haer, De Sone des menſchen ſal door de hardnekkige Joden, als een misdadiger, overgelevert worden in de wrede handen der Romeinen, die Heidenen en zondige menſchen zijn by uitnemendheid, verg. Luc. XXIV: 7.

23. Ende ſy ſullen hem, hoe onſchuldig ook, aen het kruis dooden, ende ten derden dage ſal hy, ten blijke, dat hy de ware MESSIAS zy, door de kracht van zijnen eeuwigen Vader, opgeweckt worden. Ende ſy wierden ſeer bedroeft, niet alleen omdat het hun gevoelig ſmertte, dat hun dierbare Meester zo veel lijden zou moeten ondergaen, maer ook voornamelyk, omdat dit voorſtel geheel ſtrijdig was, met hunne vleeſchelyke vooroordeelen.

B. Kap. XVII: 23—XVIII: 35, beſchrijvt de Euangelist eenige geſprekken en handelingen, welke de Heer JESUS *te Capernaum gehouden en verricht heeft.*

a. Te Capernaum gekomen zijnde, betaelde de Heiland ſchatting, vs. 24-27.

24. Ende als ſy te Capernaum ingekomen waren,

(*k*) Matth. 16: 21. ende 20: 18. Marc. 8: 31. ende 9: 31. ende 10: 33. Luc. 9: 22 24. ende 18: 31.

alwaer de Heiland eene woning had, verg. Kap. IV: 13. IX: 1, en Petrus een huis in eigendom bezat, verg. Kap. VIII: 5, 14, gingen tot Petrum die de Didrachmen ontfingen, ende feyden, Uwe Meefter en betaelt hy de Didrachmen niet?

Het woord *de Didrachmen* beteekent eene Griekfche munt, en wordt hier gebruikt voor eenen fchatting penning. Men denke bepaeldelyk aen die fchatting, welke elk een gezeten Jood jaerlyks, tot onderhoud van den Tempel, moest opbrengen, beftaende in eenen halven fikkel. — Te weten, by de telling van het volk, had MOSE eenen halven fikkel van elken Israëliet gevorderd, tot een hefoffer voor den Tabernakel, Exod. XXX: 13. XXXVIII: 25-28. Dit was voor éénmael gefchied. Maer, uit een verkeerd begrip van deze wet, had men nu zedert eenigen tijd ingevoerd, dat elk een Jood, die gezeten was, telken jaer, zodanig eene fchatting, tot onderhoud van den Tempel, moest opbrengen.

Deze fchatting werd te Capernaum, alleen van den Heer JESUS en van PETRUS, maer niet van de overige Apostelen, gevorderd, omdat PETRUS aldaer een eigen huis, en de Heer JESUS eene gehuurde woning had.

25. Op deze vraeg der inzamelaers, antwoordde Petrus, dat zijn Meester, zo wel als hy, gereed was, om die fchatting op te brengen. Hy feyde, (*l*) Ja. Ende doe hy in huys gekomen was, voorquam hem Jefus, die, vermits Hem niets verborgen was, wist, wat 'er tusfchen Petrus en de ontvangers verhandeld was, feggende, Wat dunckt u Simon? De Koningen der aerden, van wien nemen fy, of zijn zy gewoon te nemen tollen ofte fchattinge? van hare fonen, die tot hun Koninglyk bloed en huis behoren, ofte van den vreemden, van de onderdanen, die tot hun geflacht niet behoren?

26. Petrus feyde tot hem, Van den vreemden, maer des Konings bloedverwanten en huisgenoten plegen vry gelaten te worden. Jefus tot hem, So zijn dan de fonen

(*l*) Matth. 22: 21. Rom. 13: 7.

ſonen vry van de ſchatting. Wel nu dan behoorde ik ook vry te wezen, daer ik de zoon ben van den Koning der Koningen, en derhalven zou ik de afgevorderde ſchatting, indien ik op mijn recht ſtaen wilde, kunnen weigeren.

27. Maer op dat wy haer geenen aenſtoot geven, noch den weg banen, dat zy ons als verachters van den Tempel lasteren, zal ik, zo wel als gy, die ſchatting zonder tegenſpreken betalen. Ik zal u, by deze gelegenheid, eene kennelyke proev geven van mijne onbeperkte Alwetendheid; gaet henen nae de zee van Tiberias, welke digt by deze Stad gelegen is, werpt den angel [*uyt*], ende den eerſten viſch die opkomt, neemt, ende ſijnen mont geopent hebbende, ſult gy eenen ſtater vinden: neemt dien, ende geeft hem aen haer voor ons beide my ende u.

Vermits de *Stater* geſchikt was, om voor JESUS en PETRUS beide te betalen, moet deze munt twee *didrachmen*, of twee halve ſikkels, zijn waerdig was.

By dit geval moeten wy een weinig ſtilſtaen.

Het is eene onbeſchaemde lastering der Deïsten, wanneer zy voorwenden, dat de Christenen dit geval misbruiken kunnen, om daer uit te beweren, dat zy niet verplicht zouden zijn, om ſchattingen aen hunne wettige Overheid op te brengen. — *De zonen*, zegt de Heer JESUS vs. 26, *zijn vry*. Maer daermede wil Hy geenszins te kennen geven, dat zijne leerlingen en naervolgers, als kinderen van God, niet verplicht zouden wezen, om tollen en ſchattingen op te brengen. De Joden waren thans aen de Romeinen onderworpen, maer hier wordt niet geſproken van ſchattingen, welke door de Romeinen, van 's Keizers wegen, gevorderd werden, gelijk Kap. XXII: 21. De inzamelaers van de jaerlykſche ſchatting, welke, zedert eenigen tijd, tot onderhoud van den Tempel te Jeruſalem geheven werd, vroegen aen PETRUS, of JESUS zijn meester ook gewoon was de didrachmen te betalen, vs. 24. Over PETRUS zelven hadden zy gene bedenking, omdat hy een eigen huis had te Capernaum. Maer zy ſtonden 'er over in twijffel, of JESUS zich ook vry rekende,

vermits Hy een Leeraer was, en alle Joodsche Leeraers niet aen belastingen onderworpen waren. PETRUS antwoordde, dat zijn Meester gewoon was, die schatting te betalen, en hy zou, voor hem zelven en voor JESUS, te gelijk betaeld hebben, wanneer de Heiland hem niet, met het gesprek, het welk hier wordt aengeteekend, was voorgekomen vs. 15. — Wat zegt nu de Heiland? dat PETRUS en alle zijne volgelingen vry waren, van deze belasting? niets minder dan dit. Hy beweert alleen, dat Hy zelvs, wanneer Hy op zijn recht en waerdigheid staen wilde, niet verplicht wezen zou, om die schatting te betalen, vermits Hy de zoon was van den Allerhoogsten, en de Tempel, tot onderhouding van welken deze belasting gevorderd werd, het huis was van zijnen Vader. — Maer evenwel, om allen aenstoot voor te komen, was Hy gereed om te betalen. Hy wilde 'er door leren, dat de Christenen altoos moeten gereed zijn, om de schattingen, welke in hun land geheven worden, gewillig op te brengen, en dat zy, in geen geval, op hun uiterste recht moeten staen, vooral wanneer zy daerdoor aenstoot zouden kunnen geven.

De Heiland beschikte het geld op eene zeer merkwaerdige wijs. Hy gelast PETRUS den angel in het nabuurige meir van Genezareth te werpen, met verzekering, dat hy eenen visch zou ophalen, en dat hy eene munt, bedragende de som van het gene zy beide betalen moesten, in den mond van dien visch vinden zoude. — Dit was eene verbazende proev van JESUS onbeperkte Alwetendheid, dat 'er geen schepsel voor Hem onzichtbaer zy, maer dat zijne paden zijn in de zee, en in de grote wateren. — Deze handelwijs was ongemeen geschikt, om den Apostelen de meestverhevene denkbeelden, omtrent de hoogwaerdigheid van zijn persoon, in te boezemen, en dit was nu des te noodzakelyker, om hen te wapenen tegen de ergernis van zijn aenstaende lijden.

Er is, die menen, dat de Heiland, in dit geval, ook een bewijs van zijn Alvermogen gegeven hebbe, door het geld, in den mond van den visch, onmiddelyk voort te brengen. Maer voor deze stelling zien wy gene noodzaek. Het

is zeer mogelyk, dat een zeevisch een stuk geld, het wel by eenig toeval in zee gevallen is, met eenig ander aes, in. slokke. Hoe vele schatten heeft niet de zee, door schipbreuk en drenkelingen, van tijd tot tijd ingezwolgen?

De Apostelen konden hier door opmerken, om 'er dit nog by te voegen, dat zijn Koningrijk niet ware van deze waereld, en dat Hy, indien Hy gewild had, alle de rijkdommen, welke in de zee verborgen liggen, voor zich had kunnen verzamelen.

HET XVIII. KAPITTEL.

𝔅. *In dit Kapittel beschrijvt de Euangelist de redenen, welke de Heiland, te Capernaum, tot zijne Discipelen gehouden heeft. Zy behelsen de uitvoerige beantwoording op eene tweederleie vraeg.*

a. *De eerste vraeg der Discipelen was, wie onder hen de meeste zijn zou, in het Koningrijk der hemelen. Deze vraeg beantwoordt de Heiland, vs.* 1-20.

𝔞. *De vraeg zelve vinden wy, vs.* 1.

1. (*a*) TE dier selver ure, wanneer Petrus van den oever der zee was terug gekeerd, en het geld, het welk hy in den mond van den visch gevonden had, aen de ontvangers van de Tempelschatting betaeld hadde, quamen de discipelen tot Jesum, seggende, wy hebben reeds onder den weg, wanneer wy naer deze Stad gingen, geredentwist, over den voorrang, wie onder ons de eerste wezen zal, wanneer gy uw Koningrijk zult hebben opgericht, verg. Marc. IX: 34, wy nemen daerom de vryheid, om u zelven te vragen: Wie is doch de meeste in 't Koningrijck der hemelen? wie van ons zal in het Koningrijk, het welk gy eerlang zult oprichten, den hoog-

(*a*) Marc. 9: 34. Luc. 9: 46, ende 22: 24.

ften rang en den aenzienlykften post bekleden? Zodanig waren de Discipelen, in weerwil der duidelyke onderrichtingen van hunnen Godlyken Meester, nog ingenomen met vleefchelyke vooroordeelen, omtrent een aerdsch Koningrijk.

II. *De Heiland beantwoordt deze ongepaste vraeg, met inmenging van vele leerzame aenmerkingen, vs. 2-20.*

1. *Eerst toont de Heer* JESUS, *door een leerzaem zinbeeld, dat zulk eene kwalyk geplaatfte eerzucht, in zijn geestelyk Koningrijk, geenszins te pas kwame, vs. 2-4.*

2. Ende Jefus een kindeken van de ftraet tot hem, in het huis van zijn verblijv, geroepen hebbende, ftelde dat in 't midden van haer. Hy omhelsde dat kindeken met zijne lievderijke armen, Marc. IX: 36.

3. Ende feyde, Voorwaer fegge en betuig ick u, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, (*b*) Indien gy u niet en verandert, uwe hoogmoedige begrippen aflegt, ende in nederigheid wort gelijck de kleine kinderkens, die van genen rang of eerzucht weten, fo en fult gy in het Koninckrijck der hemelen geenfins ingaen. Dan zijt gy gene rechtgeaerte onderdanen van mijn geestelyk Koningrijk, en dan zult gy ook geen deel hebben aen deszelvs zalige voorrechten.

4. (*c*) So wie dan hemfelven fal vernederen, en, met aflegging van alle hooggevoeligheid, trotschheid, en heerschzucht, worden gelijck dit kindeken, defe is de meefte in 't Koninckrijck der hemelen. Deze verdient den grootften lov, deze is het meest gefchikt, om de belangen van mijn Koningrijk te bevorderen, en deze zal ook, in de eeuwigheid, eenen zeer heerlyken loon erlangen. Leert 'er toch uit, dat mijn Koningrijk niet zy van deze waereld, en dat 'er onder ulieden, die gefchikt zijt om mijn geestelyk Koningrijk op de aerde uittebreiden, geen voorrang en overheerfching te pas kome.

2. *Uit*

(*b*) Matth. 19: 14. 1 Cor. 14: 20. 1 Pet. 2: 2. (*c*) 1 Pet. 5: 6.

2. Uit dit antwoord neemt de Godlyke Leeraer vervolgens aenleiding, om zijnen Apostelen onder het oog te brengen, hoe zijn geestelyk Koningrijk, zonder opperhoofdigheid, behoorde bestuurd te worden; hoe zy ten dien einde de ongeregelden behandelen en de ergernissen weren moesten; en hoe zy alsdan zijnen alvermogenden bystand ondervinden zouden, vs. 5 - 20.

—. De Heiland leert, dat de geringste van zijne dienaren met eerbied moesten behandeld worden, vs. 5, 6.

5. (*d*) Ende so wie sodanigh één kindeken, zulk eenen van mijne dienaren, die alle trotschheid en heerschzucht aflegt, lievderijk en met hoogachting in zijn huis ontfangt in mijnen name, en hem weldadigheid bewijst, als iemand die door my gezonden is, en voor mijne zaek yvert, die ontfangt my. De achting en de weldadigheid, welke aen zulken nederigen bewezen wordt, zal ik rekenen, als of zy aan my in eigen persoon bewezen ware.

6. (*e*) Maer so wie één van dese kleyne en nederigen, die in my gelooven, en nog veel meer zo wie iemand mijner dienaren ergert, hen niet in huis ontvangt, hunne personen veracht, hunnen dienst verwerpt, en hen, door allerlei vervolgingen, zoekt te vervoeren, om de belijdenis van mijne leer en mijnen dienst te verzaken; zal, in den groten dag der algemeene vergelding, een zeer zwaer oordeel ondergaen; het ware hem, om my van een spreekwoord te bedienen, het welk onder de Joden zeer gewoon is, nutter en voordeeliger, dat een meulensteen aen sijnen hals gehangen, ende dat hy versoncken ware in de diepte der zee: want dan zou hem de gelegenheid benomen zijn, om zulk eene zware misdaed te begaen, en zich zulk een schromelyk oordeel op den hals te halen.

(*d*) Marc. 9: 37. Luc. 9: 48. Joh. 13. 20. (*e*) Marc. 9: 42. Luc. 17: 2.

——. *Wijders toont de Godlyke Leeraer zijnen Discipelen, hoe zy de ongeregelden, in zijne Kerk, behoorden te behandelen, om alle ergernisfen uit de gemeente te weren; dan zou het blijken, dat 'er gene opperhoofdigheid, of voorrang van den eenen boven den anderen, nodig ware, vs. 7 - 18.*

/. *De Heiland waerschouwt zijnen Discipelen, dat 'er ergernisfen ontstaen zouden, vs. 7.*

//. *Hy vermaent hen, om zich te wachten van ergenis, vs. 8 - 14.*

§. *De vermaning zelve vinden wy, vs. 8, 9, en*

§§. *De drangredenen, vs. 10 - 14. Deze zijn ontleend*

†. *Uit de dienften, welke de Engelen doen aen de gelovigen, vs. 10.*

††. *Uit de lievdezorg, welke de Vorst der Engelen zelvs voor deze draegt, vs. 11 - 14.*

7. Wee der bose werelt, van wegen de ergenisſen, waerdoor velen in de belijdenis der waerheid, en in de beoeffening der Godzaligheid, zullen verhinderd worden: (*f*) want het is, uit hoofde der diepe verdorvenheid en het hardnekkig ongeloov van het menschelyk hart, nootsakelick en onvermijdelyk, dat de ergernissen komen. Dit kan, in dezen verdorvenen toestand der menschen, niet anders wezen: (*g*) Doch wee dien mensche, wie hy ook wezen mogen, door welcken de ergenisse komt, en die aenleiding geevt, dat anderen van den weg der waerheid en der Godzaligheid afdwalen.

8. Gy daerom althans, mijne Apostelen, die geroepen zijt, om mijn geestelyk Koningrijk onder de menschen uit te breiden, wacht u van alle ergernisſen, van alles wat u in de belijdenis van mijnen naem, en in mijnen dienst, zou kunnen hinderen. Verlochent liever alles wat u dierbaer is, dan dat gy u van de belijdenis mijnes naems, en van mijnen dienst, zoudt

(*f*) 1 Cor. 11: 9. (*g*) Matth. 26: 24. Hand. 2: 23, ende 4: 27, 28.

zoudt laten aftrekken. (*h*) Indien dan uwe hant ofte uwe voet u ergert, houwtse af, ende werptse van u. Zegt aen zulk eenen, wiens gunst u anderszins zo veel waerdig is, als het gebruik van uwe handen en voeten, liever de vriendschap op, dan dat gy u, door hem, van uwe verplichting aen my en mijnen dienst zoudt laten aftrekken. Het is u beter tot den leven in te gaen, kreupel, ofte vermickt [*zijnde*], dan twee handen ofte twee voeten hebbende in 't eeuwige vyer geworpen te worden. Het is u voordeeliger, dat gy geweld doet op u zelven, en u los rukt van persoonen en zaken die u verleiden zouden, hoe dierbaer zy u ook wezen mogen, dan dat gy in mijnen dienst zoudt ontrouw worden, en daerdoor den weg banen tot uw eeuwig verderv.

9. Ende indien uwe ooge, het welk gy nog minder missen kunt, dan eene hand of een voet, u ergert, trecktse uyt, ende werptse van u. Wanneer iemand, die u zo dierbaer is, als een van uwe beide oogen, u tracht te verleiden, om my en mijnen dienst te verzaken, ontzegt hem, hoe hard het u ook wezen moge, uwe gemeenschap. Het is u beter maer één ooge hebbende tot het leven in te gaen, dan twee oogen hebbende in 't helsche vyer geworpen te worden. Hit is u veel voordeeliger, dat gy deze opoffering doet, dan dat gy my zoudt ontrouw worden, en u zelven het eindeloos verderv berokkenen.

Zoortgelyke uitdrukkingen ontmoeten wy ook, Kap. V: 29, 30; maer daer spreekt de Heiland van de aenprikkeling tot ondeugd, en hier van de verleiding tot ongeloov en afval.

10. Legt toch alle hooggevoelenheid af. Draegt zorg, dat gy gene minachting bewijst aen de minsten van hen, die in my geloven, en byzonder aen de geringste van mijne dienaren. Siet toe dat gy niet één van dese kleyne, die in nederigheid gelijk zijn aen dit kindeken, het welk ik thans in mijne armen heb, en veracht of eenige smaedheid aendoet: want ick segge en verzeker ulieden, op het plechtigste, (*i*) dat hare Engelen, die, hoe ver ook

(*h*) Deut. 13: 6. Matth. 5: 29, 30. Marc. 9: 43. (*i*) Psalm 34: 8.

in rang bo en de menschen erhe en, het niet te laeg reke nen, om hun zeer aenmerkelyke diensten te bewijzen, in de hemelen altijt, als eerste Staetsdienaers, sien het aengesicht, en gemeezaem verkeeren in de onmiddelyke tegenwoordigheid mijns Vaders; die in de hemelen is; en zoudt gy het dan beneden u rekenen, om hun tot dienst te staen?

11. (*k*) Want, dat nog meerder is, de Sone des menschen, die nu wel diep vernederd, maer tevens de Zoon van God is welken alle de Engelen aenbidden moeten, is in de waereld gekomen om saligh te maken dat verloren was, en om zondaren, die niet anders, dan het eeuwig verderv te wachten hadden, tot Gods zalige gemeenschap weder te brengen; en zoudt gy dan eenige minachting betonen, omtrent zulken, aen welke Gods eigen Zoon zich zo veel laet gelegen liggen?

12. (*l*) Wat dunckt u, om u, door eene gelijkenis, onder het oog te brengen, welk een belang mijn hemelsche Vader stelt, in de behoudenis van verlorene zondaren: wat dunkt u van het volgende geval, indien eenigh mensche, die een herder is, en het behoorlyk belang stelt in zijne kudde, hondert schapen hadde, ende één uyt deselve afgedwaelt ware, en sal hy niet de negen en tnegentigh in de weide laten, ende op de bergen henen gaende het eene afgedwaelde schaep soecken? Immers ja, zo is een herder gewoon te doen.

13. Ende indien het geschiet, dat hy het selve afgedwaelde schaep, na lang zoekens, weder vindt: Voorwaer ick segge u, dat hy hem meer verblijdt over het selve, dan over de negen en tnegentigh, die niet afgedwaelt en zijn geweest. Gelijk nu een herder niet dulden kan, dat één van zijne honderd schapen afdwale en verloren gae, en gene moeite ontziet, om het zelve weder te vinden;

14. Alsoo en is de wille niet uwes Vaders die in de hemelen is. dat één van dese kleyne verloren gae,

(*k*) Luc. 19: 10. (*l*) Luc. 15: 4.

gae. Draeğt daerom zorg, dat gy hen niet versmaedt, en wendt al wat in uw vermogen is yverig aen, om hunne behoudenis te zoeken.

III. Vs. 15-18. leert de Heiland zijne Apostelen, hoe zy ongeregelden moesten behandelen, en alle ergernissen weren.

15. Laet ik u, mijne Apostelen, by deze gelegenheid, een voorschrivt geven, hoe gy, wanneer het geestelyk Koningrijk van mijne Kerk zal gegrondvest zijn, met de ongeregelden moet handelen, om de ergernissen zo veel mogelyk te weren, en dat zy een algemeene regel voor alle volgende tijden. Wanneer 'er eene misdaed, door iemand uwer Medechristenen, of amptgenoten bedreven is, gaet dezelve niet met stil zwijgen voorby, uit vrees van hem te ergeren. (*m*) Maer indien uwe broeder tegen u gesondigt en eenige misdaed tegen u begaen heeft, gaet henen ende bestraft hem tusschen u ende hem alleen, wel met nadrukkelyken ernst, maer tevens met zachtmoedigheid, indien hy u hoort, en zijne misdaed met leedwezen belijdt, so hebt gy uwen broeder gewonnen, en den weg gebaend, dat hy tot zijne verplichting zal wederkeren.

16. Maer indien hy [*u*] niet en hoort, en blijken geevt, dat hy in het kwaed hardnekkig wil voortgaen, so neemt nogh één ofte twee menschen van bekende braevheid, die achting hebben in de maetschappy der Christenen, met u, om hem, in hunne tegenwoordigheid, te bestraffen en te vermanen: (*n*) op dat in den mont van twee ofte drie getuygen alle woort bestae, en uwe voorstellen des te meerder nadruk en gezach hebben mogen.

17. Ende indien hy deselve geen gehoor en geeft, maer zich ook tegen de bestraffingen en vermaningen van die getuigen verhardt, (*o*) so segt het der ge-

(*m*) Levit. 19: 17. Spr. 17: 10. Luc. 17: 3. Jac. 5: 19. (*n*) Numer. 35: 30. Deut. 17: 6. ende 19: 15. Joh. 8: 17. 2 Cor. 13: 1. Hebr. 10: 28. (*o*) 2 Thess. 3: 4.

m:voe, of immers de opzieners derzelve, hoe en waerin hy u beledigd heeft, alsmede hoe hy zich tegen uwe vermaningen, en die der gemelde getuigen verhard heeft: ende indien hy oock der gemeynte geen gehoor en geeft, zo is 'er aen hem niet meer te doen; (p) so zy hy u als de heyden ende de tollenaer, beschouwt en be andelt hem dan als eenen zondaer van den eersten rang, met welken het u niet betaemt eenige gemeenschap te hebben.

13. Ergerlyke zondaers, die zich tegen alle vermaningen verharden, en blijken geven, dat zy onverbeterbaer zijn, moeten uit de gemeente, en de maerschappy der Christenen, geweerd worden. Het vonnis, het welk gy in dit geval, volgens de voorgemelde regelen uitspreekt, zal door God zelven bekrachtigd worden. (q) Voorwaer segge en verzeker ick u, op de allerplechtigste wijs, Al wat gy op der aerden binden sult, sal in den hemel gebonden wesen: ende al wat gy op der aerden ontbinden sult, sal in den hemel ontbonden wesen, verg. Kap. XVI: 19. De belofte, welke de Heer JESUS Kap. XVI: 19, aen PETRUS in het byzonder gedaen had, wordt hier onbepaeld uitgestrekt tot alle de Apostelen.

——— *Eindelyk beloovt de grote Leeraer, aen de Apostelen, zijnen allesvermogenden bystand*, vs. 19, 20.

19. Wederom segge ick u stellig, tot uwe bemoediging. en maekt 'er staet op, Indien daer twee van u t'samenstemmen op der aerden, over eenige sake, uw ambt en bediening als Apostelen betreffende, die sy in den gebede, tot bevordering van mijn Koningrijk, en tot heil der menschen souden mogen begeeren; dat die haer sal geschieden en vergund worden, van mijnen Vader die in de hemelen is.

20. (r) Want waer twee ofte drie vergadert zijn in

(p) 1 Cor. 5: 9. 2 Thess. 3: 14. (q) Matth. 16: 19. Joh. 20: 23. (r) Luc. 24: 15, 36.

in mijnen name, om mijne eer, en de belangen van mijn geestelyk Koningrijk te bevorderen, daer ben ick, met mijne Godlyke tegenwoordigheid, met de invloeden van mijnen Geest, en de blijken van mijne onderscheidende gunst, in 't midden van haer.

b. De Heer JESUS *beantwoordt vs.* 21-35. *eene tweede vraeg, door* PETRUS *voorgesteld, hoe menigmalen men een n broeder vergeven moet.*

a. De vraeg zelve vinden wy vs. 21.

21. Doe quam Petrus, nadat de Heiland de gemelde voorschrivten, omtrent beledigingen, gegeven had, tot hem, ende seyde, Heere, hoe menigmael sal mijn broeder tegen my mogen sondigen, ende ick verplicht zijn hem het ongelyk my aengedaen te vergeven? (*s*) Tot sevenmael?

b. Hierop volgt het antwoord van den besten Leermeester, vs. 22-35.

1. *Eerst onderricht Hy* PETRUS, *dat men nimmer moet moede worden van vergeven. vs.* 22.

2. *Daerna heldert Hy de zaek op, met eene eigenaertige gelykenis, vs.* 23-35.

—. *De gelykenis zelve wordt voorgesteld, vs.* 23-34. *en*

——. *Nader toegepast, vs.* 35.

22. Jesus seyde tot hem, Ick en segge u niet, dat gy uwen broeder, die u beledigt, slechts tot sevenmael vergeven zult, maer onbepaeld (*t*) tot tseventigmael seven[*mael*], dat is altoos, zodat gy, hoe dikwijls uw broeder u mishandelen moge, nimmer moede wordt, van hem al wederom en by aenhoudendheid te vergeven. Niet dat gy verplicht zoudt zijn, om met zulken onhandelbaren mensch eene gemeenzame vriendschap te onderhou-

(*s*) Luc. 17: 4. (*t*) Matth. 6: 14. Marc. 11: 25. Coloss. 3: 13.

den, maer hoe zeer hy u by aenhoudendheid mishandele; moet gy hem nimmer een vyandig hart toedragen, en nooit moet de gedachte by u opkomen, om kwaed met kwaed te vergelden.

23. Daerom wort het Koninckrijck der hemelen, de gesteldheid van mijn geestelyk Koningrijk, met opzicht tot het aenhoudend vergeven van beledigingen, zeer gepast vergeleken by een seker Koningh, die rekeninge met sijne dienstknechten houden wilde, en hen verantwoording laten doen van de posten, welke zy, geduurende eenen langen tijd, bekleed hadden.

24. Als hy nu begon te rekenen, wiert tot hem gebracht één van zijne bedienden, die hem schuldigh was tien duysent talenten.

Tien duizend talenten maken eene verbasende som uit. — Volgens zommigen bedroeg een talent goud ruim 5066 ponden sterlings, volgens anderen 7200 ponden sterlings. Volgens de eerste rekening zouden 10000 talenten uitmaken eene som van vijftig millioenen en ses honderd festig ponden sterlings, of 557260000 Hollandsche guldens, en volgens de andere rekening zouden 10000 talenten bedragen twee en zeventig millioenen ponden sterlings, of 792 millioenen Hollandsche guldens. — De Heer JESUS sprak van zulk eene verbasende somme, om ons te doen opmerken, dat het getal van onze schulden, welke wy by God gemaekt hebben, onberekenbaer groot zy.

25. (v) Ende als de gemelde ambtenaer, door eene prachtige levenswijs, alle zijne goederen had doorgebracht, zo dat hy niet en hadde om te betalen, beval sijn heere, gelijk men gewoon was te handelen met schuldenaers, die niet betalen konden, vergel. Exod. XXII: 3. Lev. XXV: 47. 2 Kon. IV: 1, dat men hem soude verkoopen, ende sijn wijf ende kinderen tot slaven, ende al wat hy hadde, ende dat [*de schult*] soude betaelt worden, voor zo ver de gelden, van dien verkoop komende, zouden kunnen strekken.

26. De

(v) Matth. 5: 25.

26. De gemelde dienſtknecht dan, niets wetende tot zijne verſchoning in te brengen, in de uiterſte verlegenheid voor 's Konings voeten nedervallende, aenbadt hem, of bewees hem den allerdiepſten eerbied, ſeggende, Heere, wat ik u bidden mag, bedwing uwe rechtmatige gramſchap, weeſt lanckmoedigh over my, heb toch eenigen tijd geduld met my, ende ick ſal alle mijne pogingen aenwenden, om u, zo het my immers mogelyk is, alles te betalen, wat ik u ſchuldig ben.

27. Ende de heere deſes dienſtknechts met barmhertigheyt innerlick beweegt zijnde, en wel begrijpende, dat het den ambtenaer onmogelyk ware, om ooit te voldoen, heeft hem van zijne verbindtenis allergunſtigst ontſlagen, ende de geheele ſchult hem grootmoedig quijtgeſcholden, zodat hy 'er niet meer voor aenſprakelyk ware.

28. Maer juist de ſelve dienſtknecht, omtrent welken de grootmoedige Koning zo veel toegeevlykheid gebruikt had, van 's Vorſten tegenwoordigheid uytgaende, heeft gevonden éénen ſijner mededienſtknechten, die hem ſlechts de geringe ſom van hondert penningen ſchuldigh was: ende hem onmededogend aenvattende greep [*hem*] by de kele, als wilde hy den ongelukkigen op ſtaenden voet verworgen, ſeggende, Betaelt my aenſtonds dat gy my ſchuldigh zijt.

29. Sijn mededienſtknecht dan nedervallende aen ſijne voeten, even als hy zelvs kort te voren zich by den Koning verootmoedigd had, badt hem op eene zeer beweeglyke wijs om uitſtel, ſeggende, Zijt lanckmoedigh over my, heb wat geduld met my, ende ick ſal al wat in mijn vermogen is doen, om het zo ver te brengen, dat ik u alles betalen kan.

30. Doch de ambtenaer, omtrent welken de grootmoedige Koning zo veel toegeevlykheid gebruikt had, was geheel ongevoelig voor de klachten van zijnen mede-bediende, hy en wilde hem het verzochte uitſtel niet verlenen, maer gingh henen tot de burgerlyke Overheid, ende wierp hem in de gevanckeniſſe, met oogmerk om

hem in den akeligen kerker te laten, tot dat hy de schult, de eerste penning met den laetsten, volkomen soude betaelt hebben.

31. Als nu sijne mededienstknechten sagen 't gene geschiet was, zijn sy seer bedroeft geworden, over de onmenschelyke behandeling van den genen, die hem, om zulk eene geringe schuld, in den kerker geworpen had, ende komende verklaerden sy haren heere al wat 'er geschiet was.

32. Doe heeft hem sijn heere, geheel verontwaerdigd, over zulk eene allerhatelykste handelwijs, tot hem geroepen, ende seyde tot hem, Gy boose dienstknecht, die zelvs alle gevoelens van menschelykheid hebt uitgeschud, alle die onberekenbare schult, welke ik van u te vorderen had, hebbe ick u grootmoedig quijtgescholden, dewijle gy my gebeden hebt, om medelijden met u te hebben.

33. Behoordet gy oock niet u over uwen mededienstknecht te ontfermen, gelijck ick oock my over u ontfermt hebbe?

34. Ende sijn heere rechtmatig vertoornt zijnde, liet hem in de gevangenis werpen, en leverde hem den pijnders over, om hem van tijd tot tijd te geesselen en allerlei smerten aen te doen, tot dat hy soude betaelt hebben al wat hy hem schuldigh was, en, vermits hem dit ondoenlyk was, werd hy indedaed veroordeeld, tot eene pijnelyke gevangenis voor al zijn leven.

35. (*x*) Alsoo sal oock mijn hemelsche Vader, hoe zeer Hy anders bereid zy, om den grootsten zondaren vergeving te schenken, met u doen, indien gy niet van herten en vergeeft een yegelick sijnen broeder sijne misdaden, vergel. Kap. VI: 14.

(*x*) Matth. 6: 15. Marc. 11: 26. Jac, 2: 13.

MET

HET XIX. KAPITTEL.

B. *Met dit Kapittel begint de Euangelist te verhalen, hoe de Heer* JESUS *zich, tot zijn borgtochtelyk zoenlijden, in Judæa hebbe voorbereid, en daermede houdt hy zich bezig, tot Kap. XXV. ingesloten.*

A. Kap. XIX: 1. XX: 16. verhaelt de Euangelist, wat de Heer JESUS *gedaen en gesproken heeft, nadat Hy over de Jordaen, in de landpalen van Judæa, gekomen was.*

B. Hierop volgt een bericht van het gene 'er op den weg, tusschen de Jordaen en Jerusalem, is voorgevallen, Kap. XX: 17-34.

C. Eindelyk beschrijvt MATTHÆUS *omstandig, wat de Heiland binnen Jerusalem geleerd en verricht heeft, Kap. XXI—XXV.*

A. Het gene de Godlyke Verlosser gedaen en gesproken heeft, nadat Hy over de Jordaen, in de landpalen van Judæa, gekomen was, vinden wy Kap. XIX: 1.—XX: 16.

a. In de landpalen van Judæa gekomen zijnde, genas de Heer JESUS *vele kranken, Kap. XIX: 1, 2.*

1. ENde (*a*) het geschiedde, doe Jesus dese woorden, welke in het voorgaende Kapittel zijn aengeteekend, ge-eyndigt hadde, dat hy Capernaum verliet, en vertrock van Galilea, alwaer Hy zich eenen geruimen tijd had opgehouden, ende Hy quam, nadat Hy over de Jordaen getogen was, in de lantpalen van Judea.

2. Ende vele scharen volgden hem, om zijne leer te horen en zijne wonderen te aenschouwen. Ook werden

(*a*) Marc. 10: 1.

'er vele kranken tot Hem gebracht, ende hy genasse aldaer, door zijn wonderdoend Alvermogen.

B. By deze gelegenheid beantwoordde de grote Leeraer eene strikvraeg der Pharizeeuwen, omtrent de echtscheidingen, vs. 3-12.

a. De listige vraeg der hatelyke Pharizeeuwen vinden wy vs. 3.

b. Deze vraeg beantwoordde de Heiland, vs. 3-12.

a. Eerst bewijst Hy het ongeoorloovde van de willekeurige echtscheidingen, vs 4-6.

b. Daerna beantwoordt Hy eene tweederleie bedenking vs. 7-12.

1. Der Pharizeeuwen, vs. 7-9.

2. Van zijne Discipelen, vs. 10-12.

3. (*b*) Ende de Phariseen quamen tot hem, versoeckende hem, door eene strikvraeg, ende seggende tot hem, Is het een mensche geoorloft sijn wijf willekeurig te verlaten om allerley oorsake, wanneer het hem maer goeddunkt?

Het was thans een vry algemeen aengenomen gevoelen onder de Joden, dat elk een man zijne vrouw naer zijne willekeur verstoten mogt, en eene andere trouwen, wanneer het hem maer goeddacht. Van dit begrip waren ook de Pharizeeuwen, welke wy hier ontmoeten De Heer JESUS daerentegen had geleerd, en dit hebben zekerlyk deze grouwzame veinsaerts geweten, dat de band van het Huwelyk, volgens de oorsprongelyke instelling, geheel onverbreekbaer zy, en dat een man zijn wijv nimmer verstoten moge, dan alleen wanneer zy zich aen overspel schuldig maekte, omdat zy alsdan zelve den band des huwelyks verbroken had, Matth. V: 31, 32. — Zy stelden daerom den groten Leeraer deze vraeg voor, of de willekeurige echtscheidingen niet geoorloovd waren. Deze vraeg stelden zy Hem voor, in de tegenwoordigheid van eene zeer grote me-

(*b*) Marc. 10: 2.

menigte toehorers, hopende, dat Hy, dezelve door ontkenning beantwoordende, het volk van zich afkeerig maken zoude. — Maer deze huichelaers vonden zich in hunne boosaertige verwachting te leur gesteld, vermits Hy, uit de oorsprongelyke instelling van het Huwelyk, duidelyk bewees, dat alle willekeurige echtscheidingen volstrekt ongeoorloovd zijn.

4. Doch hy antwoordende feyde tot haer, En hebt gy niet by Mose gelesen Gen. I: 27, dat God, die (*c*) van den beginne [*den mensche*] gemaeckt heeft, dat hyse gemaeckt heeft man ende wijf? Er was maer één man en maer ééne vrouw, en wel zo, dat de vrouw geschapen wierd uit een gedeelte des lichaems van den man, om daerdoor de allernauwste vereeniging tusschen die beide af te beelden.

5. (*d*) Ende herinnert gy u niet, dat God gesegt heeft, Daerom omdat de vrouw uit het vleesch en been van den man genomen en toebereid is, sal een mensche, wanneer hy zich in het huwelyk begeevt, vader ende moeder, tot welke hy anders de allernaeste betrekking heeft, verlaten, om een nieuw huisgezin op te richten, ende hy sal sijnen wijve onafscheidbaer aenhangen en aenkleven, ende (*e*) die twee, man en vrouw, sullen tot één vleesch zijn, zodat zy, door onverbreekbare lievde vereenigd, maer één persoon uitmaken, tot dat de dood hen van één scheidt?

6. Alſo dat sy niet meer twee van elkander gescheidene personen en zijn, maer één vleesch, voor zo ver het wijv wordt aengemerkt een gedeelte van den man uit te maken. (*f*) 't Gene dan Godt zo kennelyk t'samengevoegt heeft, en scheyde de mensche niet. Gevolgelyk is het, met de oorsprongelyke instelling van het Huwelyk, blijkbaer strijdig, dat een man zijne vrouw willekeurig verstote, om geringe redenen van ongenoegen en tegenzin.

(*c*) Gen. 1: 27. (*d*) Gen. 2: 24. Eph. 5: 31. (*e*) 1 Cor. 6: 16. (*f*) 1 Cor. 7: 10.

7. De kracht van dit bewijs was onwederlegbaer. De Pharizeeuwen moesten zich daerom vergenoegen, met het maken van eene schijnbare bedenking. Sy seyden tot hem, indien de band van het Huwelyk, uit kracht der oorspronglyke instelling, onverbreekbaer is, (g) Waerom heeft dan Moses, die grote Propheet, door welken God ons zijne wetten heeft voorgeschreven, geboden en uitdrukkelyk gelast, aen eene vrouw, wanneer men 'er eenen tegenzin aen heeft, eenen scheydbrief te geven, ende haer te verlaten?

Zy hebben het oog op Deut. XXIV: 1. — De scheidbrieven waren, reeds voor dien tijd, onder Israël in gebruik geweest, vergel. Lev. XXI: 14, en MOSE vond zich, door de hardigheid van het onbuigzaem Israël, genoodzaekt, om het geven van scheidbrieven toe te laten. Maer om het misbruik, zo veel mogelyk, voor te komen, maekte hy daeromtrent zulke bepalingen, dat niemand ligtelyk, zonder dringende redenen, besluiten zoude, om zijn wijv te verstoten, zie boven p. 104, 105. Deze bepalingen waren nu in onbruik geraekt, en elk zond zijn wijv met eenen scheidbriev wech, zodrae zy hem niet langer behaegde. Daerenboven wilden de Pharizeeuwen de toelating, tot welke MOSE zich genoodzaekt vond, voor een stellig gebod doen doorgaen.

8. Dit merkte de Heiland in zijn antwoord op. Hy seyde tot haer, Moses heeft geenszins het geven van scheidbrieven stellig geboden, maer alleenlyk heeft hy van wegen de hardigheyt uwer herten u toegelaten uwe wijven onder zekere bepalingen te verlaten, en haer met eenen scheidbriev wech te zenden. Maer van den beginne en is 't alsoo niet geweest. Uit kracht der oorspronglyke instelling is, gelijk ik zo even betoogd heb, de band des huwelyks voor altoos onverbreekbaer.

9. (h) Maer ick segge u, dat so wie sijn wijf willekeurig verlaet anders dan om hoererye, ende een

(g) Deut. 24: 1. Jerem. 3: 1. (h) Matth. 5: 32. Marc. 10: 11. Luc. 16: 18. 1 Cor. 7: 10.

een ander trouwt, [*die*] doet overſpel: ende die de verlatene trouwt, doet [*oock*] overſpel. Wanneer de vrouw zich aen overſpel ſchuldig maekt, dan verbreekt zy zelve den band van het huwelyk, en het is den man geoorloovd, haer te verſtoten, en eene andere te trouwen.

Ter nadere opheldering, moeten wy 'er een paer aenmerkingen byvoegen.

1. Dat de Godlyke Leeraer hier alleenlyk ſpreke van willekeurige echtſcheidingen, wanneer een man zijne vrouw verlaet, maer niet van gerichtelyke echtſcheidingen, wanneer de Overheid de gehuwden van één ſcheidt. — Te weten, wanneer de Heer JESUS zegt: *zo wie zijn wijv verlaet, anders dan om hoerery, en een ander trouwt, die doet overſpel* enz. geevt Hy daerdoor geenszins te kennen, dat 'er gene andere reden, behalven alleen het overſpel, wezen kunne, om welke man en vrouw mogen geſcheiden worden. Hy leert alleenlyk, dat de natuurlyke band van het huwelyk, zo lang beide man en vrouw leven, niet anders kunne verbroken werden, dan door het overſpel. Wanneer eene vrouw zich ſchuldig maekt aen overſpel, en daerdoor den band des huwelyks verbreekt, mag de man zich ontſlagen rekenen van de echtelyke verbindtenis. In geen ander geval, hoe ook genaemd, mag hy zijne vrouw op zijn eigen gezach verſtoten.

Maer dit neemt niet wech, dat 'er verſcheidene gevallen zijn, in welke de Overheid macht heeft, om de huwelyken te ſcheiden. Daerover ſpreekt de Heiland niet. Hy handelt alleen over de willekeurige echtſcheidingen, welke by de Joden in gebruik waren, en laet het aen de Overheden, als mede aen de Leeraers in Kerkelyke en waereldlyke rechten, aenbevolen, om uit de natuur van het huwelyk, en den zamenloop van omſtandigheden, op te maken, of eene echtſcheiding al of niet behore plaets te hebben. — Er zijn gevallen, in

welke de Overheid onbillyk, en ſtrijdig met het recht der natuur, zou handelen, wanneer zy eene echtſcheiding weigerde, by voorbeeld, wanneer de man of de vrouw, door een natuurlyk gebrek, onbekwaem is tot de echtelyke bywoning, wanneer de man aen de vrouw, of de vrouw aen den man, den huwelykplicht niet bewijzen wil. In zulke gevallen heeft 'er indedaed geen huwelyk plaets. Ook kunnen de karakters en de neigingen van gehuwden zodanig ſtrijdig zijn, dat zy eene hel op aerde bouwen enz.

De Joden matigden zich de macht aen, om hunne wijven te verſtoten, om allerlei beuzelachtige redenen, enkel naer goedvinden. Zulk eene handelwijs veroordeelt de Heiland met het hoogſte recht, en leert, dat overſpel alleen eene genoegzame reden oplevert, om eene vrouw te verlaten. — Het wijst zich derhalven van zelvs, dat alles in eene Christelyke Maetſchappy, uit welke de willekeurige echtſcheidingen verbannen zijn, met orde geſchieden moete, en dat het overſpel van de vrouw eerst behoorlyk voor het Gericht moet bewezen zijn, voor dat de man zijne vrouw verſtoten moge, zonder dit zouden jaloerſche en boosaertige mannen hunne vrouwen, onder het voorwendſel van overſpel, verſtoten kunnen, wanneer zy het goedvonden.

2. Dat een man niet verplicht zy, om zijne vrouw te verlaten, wanneer zy hem ontrouw geworden is, en zich aen overſpel heeft ſchuldig gemaekt. Het ſtaet aen hem, om zijne vrouw, wanneer zy beloovt hem in het vervolg getrouw te zullen wezen, by zich te houden.

10. Sijne diſcipelen ſeyden tot hem, Indien de ſake des menſchen met den wijve alſoo ſtaet, en de band des huwelyks, blijkens de oorſprongelyke inſtelling, zo gansch onverbreekbaer is, ſo en is 't niet oorbaer en niet raedzaem te trouwen: want dusdoende zou een man eene vrouw kunnen nemen van zulk een karakter en van zulk een gedrag, waermede hy, geduurende zijn ganſche leven, allerongelukkigst wezen zoude. 11.

11. Doch hy feyde tot haer, (*i*) Alle en vatten dit woort niet, alle menschen kunnen dit uw gezegde niet aennemen, dat het beter is niet te trouwen, en alleen te blijven in den ongehuwden ftaet. Alle menschen kunnen zich niet onthouden, en daerom is deze uwe ftelling niet geschikt voor allen, maer alleen voor zulken, dien het gegeven is, zich te kunnen onthouden.

12. Want daer zijn gefnedene, die uyt moeders lijve alfoo geboren zijn, en derhalven gene natuurlyke neiging hebben tot de echtelyke bywoning, ende daer zijn gefnedene die van de menfchen gefneden zijn, gelijk de weelde en wellust deze gewoonte, vooral in het Oosten, heeft ingevoerd, de zodanigen zijn ongeschikt tot het huwelyk; ende daer zijn ook zulken, die zich van het huwelyk, met overmeestering van hunne natuurlyke drivten, onthouden, om des te meer onbelemmerd te zijn, in de uitbreiding van mijn Koningrijk, en welke men daerom in zo ver noemen kan, gefnedene die haerfelven gefneden hebben om het Koninckrijck der hemelen, voor zo ver zy even zo weinig neiging hebben, tot het huwelyk, als of zy ontmand waren. Die [*dit*] vatten kan, vatte [*het*], en die de gaev der onthouding heeft, onthoude zich van het huwelyk, wanneer de belangen van mijn Koningrijk, of andere byzondere omftandigheden zulks vereifchen. Maer niemand moet 'er toe gedwongen worden; die buiten het huwelyk leven kan, doe het, vooral wanneer hy daerdoor des te meer onbelemmerd, aen de uitbreiding van mijn Koningrijk, arbeiden kan.

γ. De Heer JESUS *zegende ettelyke kinderkens, met oplegging der handen, vs.* 13-15.

13. (*k*) Doe de Heiland zich eenigen tijd op de grenfen van Judæa had opgehouden, wierden 'er, door ingezetenen der nabuurige plaetfen, eenige jonge kinderkens tot hem gebracht, op dat hy de handen haer foude

(*i*) 1 Cor. 7. 7, 17. (*k*) Marc. 10: 13. Luc. 18: 15.

opleggen, ende hen, door ernstig te bidden, zegenen zoude. Deze menschen erkenden den Verlosser wel niet voor den MESSIAS, maer evenwel zy beschouwden Hem als eenen groten Propheet, wiens gebed veel vermocht, en daerom begeerden zy, dat Hy dezelve, met oplegging der handen, al biddende zegenen mogt; ende de discipelen, menende dat het beneden de waerdigheid van hunnen Meester was, om zich met kinderen op te houden, bestraften deze lieden, en vermaenden deselve die kinderkens wech te nemen.

14. Maer Jesus seyde, (*l*) Laet af van de kinderkens te verstoten, ende en verhindert haer niet tot my te komen: want der sulcken is het Koninckrijck der hemelen, zy hebben ook deel aen de voorrechten van mijn geestelyk Koningrijk, en de zegeningen, welke ik verwerven zal, zijn zo wel voor kinderkens geschikt, als voor volwassenen.

15. Ende als hy haer de handen opgelegt, en dezelve al biddende gezegend hadde, vertrock hy van daer, naer eene andere plaets, op de grensen van Judæa.

b. Vervolgens beantwoordde de Heiland de vraeg van eenen rijken en aenzienlyken jongman, Kap. XIX: 16— XX: 16.

a. De vraeg zelve vinden wy vs. 16.

16. (*m*) Ende siet, onder den weg gebeurde 'er iets zeer merkwaerdigs, daer quam één zeer aenzienlyk en vermogend man tot hem. Hy was een Overste of Magistraetspersoon, vergel. Luc. XVIII: 18, en nog jong vs. 22. Dees bewees aen den Heer JESUS den diepsten eerbied, voor Hem op de knien vallende, Marc. X: 17, ende seyde tot hem, Goede Meester vergun my, om u eene gewichtige vraeg voor te stellen, wat sal ick goets doen, op dat ick het eeuwige leven hebbe? Niets is zo moeilyk, of ik ben bereid om het te verrichten, wanneer ik

(*l*) Matth. 18: 3. 1 Cor. 14: 20. 1 Petr. 2: 2. (*m*) Marc. 10: 17. Luc. 18: 18.

ik maer de Zaligheid van het volgend leven mag deelachtig worden.

Het is uit alle de omstandigheden klaer genoeg, dat deze man den Heiland gene strikvraeg voorstelde. Hy meende het in goeden ernst, en was oprechtelyk bekommerd, over het eeuwig welzijn van zijne ziel. Maer hy openbaert zich als eenen werkheiligen. Hy wilde de zaligheid van het volgend leven verdienen, en zocht zijne gerechtigheid in de werken der wet. Hy verbeeldde zich reeds eenen genoegzamen grond van rechtvaerdigheid in zich zelven te bezitten, en, door het uiterlyk onderhouden der wet, het eeuwig leven verdiend te hebben; maer hy wilde nog meer doen, om eenen meer dan gemenen trap van heerlykheid in het volgend leven te bereiken. Hy vraegt, *wat zal ik goeds doen*? hy bedoelt een byzonder en meer dan gewoon goed werk, en zijne vraeg komt hier op uit: „ is 'er ook „ eenig meer dan gemeen en buitengewoon goed werk, het „ welk ik zou kunnen verrichten, om eene meer dan ge„ wone maet van gelukzaligheid, in het volgend leven, „ deelachtig te worden?"

b. *Op deze vraeg gav de grote Leeraer een zeer uitvoerig antwoord, vs.* 17— *XX:* 16.

a. *De redenwisseling van den Heiland, met dezen vermogenden jongman, vinden wy vs.* 17 22.

1. *Het antwoord zelve van den Heer* JESUS *wordt vs.* 17-21. *voorgesteld, en*

2. *De uitwerking daervan op het gemoed van dien Oversten, vs.* 22.

17. Ende de Heer JESUS was aenstonds gereed, om de vraeg van den rijken jongman te beantwoorden; hy seyde tot hem, vooraf heb ik iets aen te merken, op den tijtel van *goeden meester*, welken gy my in uwe aenspraek gegeven hebt: Wat noemt gy my goet? Niemant en is goet dan één, [*namelick*] Godt. God is alleen *goed*, in nadruk van dat woord. God is volmaekt heilig, oneindig goed en gelukzalig; Hy is de onuitputbare bron van alle

zegeningen en weldadigheid. Indien gy my derhalven goed wilt noemen, moest gy erkennen, dat ik niet flechts een uitmuntend Leeraer en een groot Propheet ben, maer ook de waerachtige God zelvs. Doch wat nu de vraeg aengaet, welke gy hebt voorgefteld, wilt gy in de zalige verblijvplaets van het eeuwig leven ingaen, en daertoe van uwen kant niets verzuimen, onderhoudt dan de Godlyke geboden, met eene volmaekte gehoorzaemheid, zonder immermeer in eenig opzicht te kort te fchieten.

De Godlyke wet eischt eene volmaekte gehoorzaemheid, aen alle hare geboden, in alle opzichten, met alle vermogens, zonder ooit in eenig het allerminfte opzicht te kort te fchieten. — Nu kan geen mensch de Godlyke geboden volkomen gehoorzamen. Door dit antwoord wilde de Godlyke Leeraer derhalven dezen man onder het oog brengen, dat het den mensch onmogelyk is, om, door de werken der wet, het eeuwig leven deelachtig te worden, en hem alle vertrouwen op eigene gerechtigheid ontnemen.

18. Hy feyde tot hem, Welcke geboden bedoelt gy? zijn 'er misfchien eenige nieuwe en moeilyke wetten, welke gy voorfchrijvt, om, door derzelver onderhouding, eene meer dan gemene maet van gelukzaligheid, na dit leven, deelachtig te worden? Ik ben bereid om dezelve te volbrengen, hoe zwaer zy ook wezen mogen. Heb de goedheid my nader te onderrichten. Ende Jefus feyde, ik bedoel [*Defe*] bekende geboden, welke God oulings op Sinai heeft voorgefchreven: (*n*) Gy en fult niet dooden: Gy en fult geen overfpel doen: Gy en fult niet ftelen: Gy en fult geen valfche getuygenifle geven.

19. Eert uwen vader ende moeder. In deze geboden worden de plichten voorgefteld, welke elk een mensch aen zijnen naesten verfchuldigd is: ende de hoofdfom van dit alles is vervat in deze weinige woorden; (*o*) Gy fult uwen naeften lief hebben, als ufelven.

Van

(*n*) Exod. 20: 13, &c. Deut. 5: 17. Rom. 13: 9. (*o*) Lev. 19: 18. Matth. 22: 39. Marc. 12: 31. Galat. 5: 14. Jac. 2: 8.

Van de plichten omtrent God zal ik niet eens spreken: want die zijnen broeder niet liev heeft, kan ook God niet liev hebben, vergel. 1 Joh. IV: 20.

20. De jongelingh had nog nimmer gedacht aen den geestelyken en wijduitgestrekten zin van deze geboden, en zich vergenoegd met dezelve, in den letterlyken zin, met uitwendige daden te gehoorzamen, zonder eenigszins acht te geven, op de gesteldheid en verborgene neigingen van zijn bose hart. Hy antwoordde daerom den Heer JESUS onbeschroomd en seyde tot hem, Alle dese dingen, welke in de gemelde geboden gevorderd worden, hebbe ick nauwkeurig onderhouden, en dat reeds van mijne jonckheyt af. Nimmer heb ik my met zulke daden, als de Wet verboden heeft, tegen mijnen naesten vergrepen. Daervoor heb ik my, van mijne kindsheid af, zorgvuldig gewacht. Wat gebreeckt my dan nogh? Is 'er nog iets meer te doen? hebt Gy my ook een nieuw gebod voor te schrijven, om een meer dan gemeen deel te bezitten, in de zaligheid van het volgend leven? laet het nog zo moeilyk wezen, ik ben bereid om het te volbrengen.

21. Jesus seyde tot hem; wel aen, ik zal eene proev nemen van uwe welmenendheid, So gy wilt volmaeckt zijn, in het uitoeffenen van lievde omtrent uwe naesten, (p) gaet dan henen, verkoopt alles wat gy hebt, (q) ende geeft het geld aen den armen. Dusdoende zult gy een overtuigend bewijs geven, dat gy alles over hebt, om in de eeuwigheid gelukkig te zijn, ende gy sult eenen schat hebben in den hemel: ende komt herwaerts, erkent my als uwen Leermeester, wanneer gy alle uwe bezittingen zult verlaten hebben, volgt my, om my als een bestendig Leerling te vergezellen, en om, van alles beroovd, gelovig op de Godlyke voorzorg te leven.

22. Als nu de jongelingh dit woort der beproeving hoorde, werd hy zeer ontroerd; aenstonds gingh hy bedroeft wech: want hy hadde vele goederen, en kon niet besluiten, om van zijne rijkdommen af te staen.

(p) Luc. 12: 33. ende 16: 9. (q) Matth. 6: 19. 1 Tim. 6: 19.

II. *By deze gelegenheid hield de Heiland ook een merkwaerdig [illegible] Discipelen, vs.* 23— *XX:* 16.

1. *Eerst met alle zijne Apostelen in het gemeen, vs.* 23-26.

23. Ende Jeſus ſeyde, by die gelegenheid, tot ſijne XII diſcipelen, die hem beſtendig vergezelden, nadat de rijke en werkheilige jongman vertrokken was: Voorwaer ick ſegge en betuig u, met al dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, en neemt dit mijn onderwijs wel ter harte, (*r*) dat een rijcke, die zijn hart heeft vastgehecht aan de ſchatten dezer waereld, ſwaerlick in het Koninckrijck der hemelen ſal ingaen, en daervan een regtgeaert onderdaen worden.

24. Ende wederom ſegge ick u, opdat dit voorſtel des te dieper indruk op uwe gemoederen make, Het is, om my van een bekend ſpreekwoord te bedienen, lichter dat zulk een groot dier, als een kemel is, gae door de nauwe ooge van een naelde, dan dat een rijcke zijn hart losmake van de begeerlykheid der rijkdommen, en ingae in het Koninckrijck Godts, het welk, in vele gevallen, zelvsverlochening en de opoffering der aerdſche ſchatten vordert.

25. Sijne diſcipelen nu [*dit*] hoorende wierden door dit voorſtel ſeer ontroerd, zodat zy als verſlagen waren. Zy vatten daerom het woord op, ſeggende de een tot den anderen, Wie der rijken kan dan ſaligh worden? Dan is het onmogelyk, dat vermogende menſchen ooit den hemel beërven. Dit voorſtel kwam hun des te onbegrijpelyker voor, daer zy nog grotelyks verblind waren, door de vooroordeelen van een aerdsch Koningrijk, het welk zy zich verbeeldden dat JESUS zou oprichten, en waerin zy grote voordeelen dachten te behalen.

26. Ende Jeſus [*haer*] met een veelbeduidend oog aenſiende, om hen te doen opmerken, dat Hy, door zijne Alwetendheid, de redenen zeer wel verſtaen hadde, welke zy

(*r*) Spr. 11: 28. Marc. 10: 23. Luc. 18: 24.

zy onder elkanderen gewisfeld hadden, ſeyde tot haer, By de menſchen is dat onmogelick, alle menſchelyk vermogen ſchiet te kort, om eenen rijken, die zijn hart heeft vastgehecht aen de aerdſche harten, van de begeerlykheden der rijkdommen aftetrekken, (*s*) maer by den Almachtigen Godt zijn alle dingen mogelick. God kan, door almachtige genade, het hart van eenen waereldschgezinden mensch veranderen en verbeteren; dat derhalven alle rijken God ernſtig bidden, om zijne allesvermogende genade, ten einde uit de ſtrikken der verleiding verlost te worden.

2. *Daerop volgde een byzonder geſprek van den Heiland met* PETRUS, *vs.* 27— *XX:* 16.

—. *Petrus ſtelde eene vraeg voor, zo voor zich, als uit naem van zijne Apostelen, wat hun deel wezen zoude, daer zy alles verlaten en* JESUS *gevolgd hadden, vs.* 27.

27. (*t*) Doe antwoordde Petrus zijnen Godlyken Meester; hy nam met drift en voorbarigheid, volgens zijn gewoon karakter, het woord op, ende ſeyde tot hem, Siet, wy hebben ons geheel anders gedragen, dan die rijke jongman. Hy kon van zijne aerdſche bezittingen niet afſcheiden, en zodrae Gy dit van hem vorderde, weigerde hy u te volgen; maer wy hebben zo veel achting voor uw perſoon, en zo veel lievde voor uwen dienst gehad, dat wy om uwen wil alles verlaten hebben, ende wy zijn u gevolgt: wat ſal ons dan gewerden? Wat zal ons lot zijn in de eeuwigheid? Welk eene heerlyke vergelding hebben wy niet te wachten, die zo veel voor u gedaen en alles opgeofferd hebben? In deze vraeg openbaerde Petrus zijne hooggevoelendheid en zelvsverheffing allerduidelykst.

(*s*) Job 42: 2. Jer. 32: 17. Zach. 8: 6. Luc. 1: 37. ende 18: 27.
(*t*) Matth. 4: 20. Marc. 10: 28. Luc. 5: 11. ende 18: 28.

——. *Het antwoord van den Heiland op deze vraeg was zeer merkwaerdig, vs. 28— XX: 16.*

§. *Eerst stelt Hy de heerlyke beloning voor, welke de Apostelen te wachten hadden, gelijk ook alle gelovigen, vs. 28, 29.*

/. *De beloning der Apostelen wordt beschreven, vs. 28. en*

//. *Die van alle gelovigen, vs. 29.*

28. Ende Jesus seyde tot haer, Voorwaer ick segge u, dat gy eene heerlyke beloning erlangen zult. Ik verzeker u, dat gy die om mijnen wil alles verlaten hebt, en my bestendig gevolgt zijt, in de wedergeboorte, wanneer de Sone des menschen, die nu op het diepst vernederd is, sal geseten zijn op den throon sijner heerlickheyt, (*v*) [*dat*] gy oock sult sitten op twaelf throonen, oordeelende de twaelf geslachten Israëls.

Deze moeilyke plaets heeft eenige nadere opheldering nodig.

De uitdrukking *in de wedergeboorte* behoort niet tot het vorige, *die my gevolgd zijt*, maer tot het volgende, *gy zult zitten op twaelv thronen* enz. Duidelykshalven verschikke men daerom de woorden van den Heiland, op deze wijs: *gy die my gevolgd zijt, zult in de wedergeboorte, wanneer de zoon des menschen zal gezeten zijn op den throon van zijne heerlykheid, ook zitten op twaelv throonen, oordeelende de twaelv geslachten Israëls.*

Maer wat hebben wy hier te verstaen, door *de wedergeboorte*? zekerlyk zodanig iets, het welk eerst dan zou plaets hebben, wanneer CHRISTUS *gezeten was op den throon van zijne heerlykheid.* — Zommigen denken aen de Euangelische bedeeling, of de bestuuring der Kerke van het Nieuwe Testament. Deze kan eene *wedergeboorte* genaemd worden, voor

(*v*) Luc. 22: 30.

voor zo ver de ſtaet der Kerke daerdoor zodanig eene verandering ondergaen heeft, dat zy zou kunnen gezegd worden wedergeboren of herſchapen te zijn. De Joden, die voorheen het uitſluitend voorrecht van den waren Godsdienst genoten, zouden, om hun hardnekkig ongeloov, rechtvaerdig verſtoten, en CHRISTUS Koningrijk onder alle volken uitgebreid worden; de Tempel ſtond verwoest, en de ſchaduwachtige Wet voor altoos afgeſchaft te worden. — Deze wedergeboorte, en grote verandering van zaken, zou eerst in nadruk plaets hebben, *wanneer de zoon des menſchen gezeten was op den throon van zijne heerlykheid*, wanneer CHRISTUS, nadat Hy de verzoening had te weeg gebracht, welke alle de ſchaduwachtige offeranden hadden afgebeeld, als verheerlykte Middelaer, en Koning zijner Kerke, zou gezeten zijn aen de rechtehand der Majeſteit in de hoogſte hemelen.

En wat zegt dan de belovte, dat de Apostelen ook zouden *zitten op twaelv thronen, oordeelende de twaelv geſlachten Israëls?* — Het voorſtel is verbloemd. De zinprent vertoont ons CHRISTUS, zittende, als Opperrichter, op eenen zeer verhevenen en heerlyken thoon, terwijl 'er, ter wederzijden van Hem, zes thronen ſtaen, minder verheven en luisterrijk dan de zijne, waerop de Apostelen zitten, als zijne Raedsmannen. — In het gemeen geevt het te kennen, dat de Apostelen een zeer groot gezach, en een luisterrijk aenzien hebben zouden, *in de wedergeboorte*, in het beſtuur der Kerke van het Nieuwe Testament. JUDAS de verrader zou zekerlyk die eer niet genieten, maer, om dat hy nog niet ontdekt was, wilde de Heiland hem niet uitzonderen; ook zou zijn throon niet ledig blijven, vermits MATTHEUS zijn ampt nemen, en zijne plaets bekleden zou, Hand. 1: 23-26. — Maer in het byzonder zal het *zitten* der XII Apostelen, op even zo vele *thronen*, te kennen geven, dat zy, als mannen van den eerſten rang, in de Kerk zouden erkend en geëerd worden, en de eer genieten, om, als onmiddelyke afgezanten van den verheerlykten Middelaer, de eerſte grondvesters te zijn van zijn geestelyk Koningrijk. — *Zy zouden oordeelen de XII geſlachten Israëls.* Zy zouden *oordeelen*, voor zo ver hunne leer de onfeilbare regelmaet van

het geloov, en het voorschrivt van wandel, ſtonden uitte- maken, zodat alle de Christenen zich, in beide opzichten, op het oordeel en de uitſpraek der Apostelen, verlaten zouden. Door de XII *ſtammen Israëls* worden alle Christe- nen bedoeld, die het geestelyk Israël uitmaken, en in zo ver het volk van Israël zijn ingelijvd.

Anderen verſtaen door de *wedergeboorte*, de opſtanding der doden, in den laetſten dag der waereld. Deze kan eene *wedergeboorte* genaemd worden, voor zo ver de opgewekte menſchen als ten tweedenmale zullen geboren zijn. Het *zit- ten van den zoon des menſchen, op den throon van zijne heerlyk- heid*, zal ons dan het laetſte en algemeene gericht aenwijzen, wanneer de Zoon des menſchen den ganſchen aerdbodem rechtvaerdig zal oordeelen. — De Apostelen zullen *in deze wedergeboorte*, in den dag der algemeene opſtanding, en van het laetſte gericht, *ook zitten op XII thronen*, voor zo ver zy, by deze allerplechtigſte gelegenheid, eene zeer aenzienlyke waerdigheid bekleden zullen, niet zo zeer in het uitſpreken van een richterlyk vonnis, welke eer den verheerlykten Mid- delaer alleen toekomt, maer in het plechtig goedkeuren van zijne richterlyke uitſpraken, verg. Openb. XIX: 1, 2. Byzonder zullen de XII Apostelen *oordeelen de twaelv geſlach- ten Israëls*, voor zo ver zy hunne blijdſchap zullen openbaer maken, over de gelovigen uit de Joden, welken de zaligheid zal worden toegewezen, en aen den anderen kant het von- nis van veroordeeling billyken, het welk over de hardnek- kigen uit die Natie zal uitgeſproken worden.

Wy voor ons zouden de eerſte opvatting verkiezen, en wel voornamelyk om deze reden, omdat het gene hier de *wedergeboorte* heet, in de gelykluidende plaets Luc. XXII: 30, genaemd wordt het *Koningrijk* van CHRISTUS, het welk de gewone zinbeeldige beſchrijving is der Kerke van het Nieuwe Testament.

29. (x) Ende niet alleen zult gy, mijne Apostelen, zulk eene heerlyke vergelding erlangen, maer ook de belo- ning van allen, die my gelovig aennemen, en in mijnen dienst

(x) Deuter. 33: 9.

dienst getrouw zijn, zal groot wezen: want ſo wie in dezen tijd, of in volgende dagen van verdrukking, ſal verlaten hebben huyſen, of broeders, of ſuſters, of vader, of moeder, of wijf, of kinderen, of ackers, of eenige andere tijdelyke voorrechten zal opgeofferd hebben, om mijns naems wille, om de belijdenis van mijne leer, en om de verkleevdheid aen mijnen dienst, (y) [*die*] ſal in de toekomende waereld hondert-vout en menigvuldige malen meer ontfangen, ende eene meer dan gemene maet van gelukzaligheid, in de huishouding van het eeuwige leven, beerven.

§§. By deze gelegenheid waerſchouwt de Heer JESUS *zijne Apostelen tegen hoogmoed en zelvsverheffing, vs.* 30. *XX:* 16.
/. De waerſchouwing zelve vinden wy vs. 30, *het welk met het volgende onmiddelyke zamenhangt, en daerom beter tot Kap. XX. zou gebracht wezen.*

30. (z) Maer gy mijne Apostelen, ofſchoon gy, om mijnen wil, veel veracht hebt, en daervoor eenen gansch zeer heerlyken loon ontvangen zult, wacht u evenwel van eene ydele zelvsverheffing: want vele eerſte ſullen de laetſte zijn, ende [*vele*] laetſte de eerſte.

PETRUS had, in zijne vraeg, de hooggevoelendheid van zijn hart duidelyk openbaer gemaekt, en, door de belovte, omtrent de uitnemende voorrechten van het Apostelſchap, zou dezelve nog hoger hebben kunnen klimmen. De Heiland waerſchouwt daerom hem, en zijne Medeapostelen, tegen de dwaze zelvsverheffing. — Men kan het gezegde van den Zaligmaker, *vele eerſte zullen de laetſte zijn, en vele laetſte zullen de eerſte zijn*, als een ſpreekwoordelyk voorſtel opvatten, en dan wil Hy te kennen geven, dat de aenbiddelyke Voorzienigheid den ſtand der menſchen meermalen, en vooral wanneer men zich boven anderen verheft, zodanig beſtuure, dat de eerſte de laetſte worden, en hunne meerdere voorrechten verliezen, en dat de laetſte, die den minſten rang

(y) Job 42: 12. (z) Marc. 10: 31. Luc. 13: 30.

bekleden, de eerste en de hoogste worden. — Ook kan men dat voorstel beschouwen, als eene voorzegging van aenstaende gebeurtenissen, waerdoor dit spreekwoordelyk gezegde by de uitkomst zou bewaerheid worden.

HET XX. KAPITTEL.

II. Het behaegde den Godlyken Leeraer deze waerschouwing, door eene eigenaertige gelijkenis, nader op te helderen en te bevestigen, vs. 1-16.

†. De gelijkenis zelve vs. 1-15. vertoont ons eenige arbeiders in eenen wijngaerd.

‡. Die op onderscheidene tijden van den dag gehuurd werden, vs. 1-7. en

‡‡. Evenwel eenen gelijken loon ontvingen, zo die weinig, als die veel gearbeid hadden, vs. 8-15.

††. De toepassing van deze leerzame gelijkenis vinden wy, vs. 16.

1. WAnt het Koninckrijck der hemelen, de staet van mijne Kerk hier op aerde, is gelijck aen de volgende gebeurtenis. Er was eens een zeker huisvader, of heere des huys, die met den morgenstont uytgingh om arbeyders te hueren in sijnen wijngaert.

De Wijngaerden waren in Kanaan zeer overvloedig, en maekten een aenmerkelyk gedeelte der bezittingen van vermogende lieden uit. Zy werden bearbeid door werklieden, die op de markten, van 's morgens vroeg, tot 's avonds laet, hunnen dienst aenboden, vooral ten tijde van den wijnoogst.

De gelijkenis vertoont ons *eenen heer des huizes*, dat is, een huisvader, een hoofd van het huisgezin, die eenen wijngaerd had. Men denke dan aen eenen man van groot vermogen, die eenen wijngaerd in eigendom bezat, en wel

van

van zulk eene grote uitgestrektheid, dat hy verscheidene arbeiders nodig had, om denzelven te bewerken Ook had hy eenen rentmeester over zijne goederen, volgens vs. 8. — Thans *ging hy met den morgenstond uit, om arbeiders te huuren in zijnen wijngaerd.* Hy had arbeiders nodig, het zy tot het inplanten van nieuwe wijnstokken, het zy tot zuivering en bevordering van de vruchtbaerheid, het zy tot inoogsting. Hy begav zich daerom naer de markt, alwaer de werklieden gereed stonden. Hy begon met den morgenstond, dat is, met het opgaen der zonne, volgens de joodsche telling, ten één uur, en, volgens onze rekening, ten zes uure.

2. Ende als hy met de arbeyders eens geworden was, dat zy, ten zijnen behoeve, werken zouden, voor eenen penningh des daegs, sondt hyse henen in sijnen wijngaert.

Het oorspronkelyk woord, door *penning* vertaeld, zegt eigenlyk zoveel als een *tienling*, omdat zulk een stuk geld, volgens de Romeinsche munt, 10 assen bedroeg, makende 6, of volgens anderen $7\frac{1}{2}$ stuiver uit.

3. Ende nog eens uytgegaen zijnde ontrent de derde ure, (volgens onze rekening ten negen uur voor den middag) vermits hy het getal der arbeideren, welke hy naer den wijngaerd gezonden had, nog niet genoegzaem oordeelde, sagh hy andere ledigh staende op de merckt,

4. Ende hy seyde tot deselve, Gaet gy oock henen om te arbeiden, in den wijngaerd: ende so wat recht en billyk is, sal ick u geven, uw loon zal overeenkomstig uwen arbeid wezen. Ende sy gingen, zonder nader beding te maken.

5. Wederom uytgegaen zijnde naer de markt, om nog al meer werklieden te huuren, ontrent de seste uur, dat is op den middag, ende naderhand al wederom ter negende ure, (by ons ten drie uur na den middag) dede hy desgelijcks, en zond andere werklieden naer zijnen wijngaerd.

6. Ende eindelyk nog eens naer de markt uytgegaen

zijnde ontrent de elfde ure, (volgens onze rekening 's avonds ten vijf uur) vondt hy andere werklieden ledigh staende, ende seyde tot haer, Wat staet gy hier den geheelen dagh ledigh?

7. Sy seyden tot hem, Om dat ons niemant gehuert en heeft. Hy seyde tot haer, Gaet oock gy henen in den wijngaert, om nog het laetste uur te arbeiden: ende so wat recht is, sult gy ter beloning ontfangen.

8. Als het nu avont geworden was, seyde de heere des wijngaerts tot sijnen rentmeester, Roept de arbeyders, ende geeft haer den loon, beginnende van de laetste, die eerst ten 5 uur op het werk gekomen zijn, gae dan over tot de zulken, die ten 3 uur, op den middag, en ten 9 uur voor den middag, begonnen hebben te arbeiden, en kom ten laetsten tot de eerste, die reeds in den morgenstond begonnen, en den ganschen dag door gearbeid hebben.

9. Ende alsse quamen die eerst ter elfder ure [*gehuert waren*], en slechts één uur gearbeid hadden, ontfingen sy, op het bevel van den landheer, een yeder eenen gehelen penningh, zijnde den vollen dagloon, welke zy, die den ganschen dag gewerkt hadden, in den morgenstond bedongen. Die ten 3 uur, die op den middag, en die ten 9 uur voor den middag, in den wijngaerd gekomen waren ontvingen mede elk eenen gehelen penning, of den vollen dagloon.

10. Ende zy die de eerste op het werk geweest, en den ganschen dag door, van 's morgens vroeg, tot 's avonds laet gearbeid hadden, ten laetsten komende, en vernemende, dat zy, die veel minder gewerkt hadden, den vollen dagloon ontvangen hadden, meynden dat sy vry wat meer, dan den bedongen penning, ontfangen souden. Maer zy bedrogen zich, ende sy selve ontfingen oock elck eenen penningh, en niet meer.

11. Ende [*dien*] ontfangen hebbende, murmureerden sy tegen den heere des huys, in plaets van

met

met de bezolding, welke zy bedongen hadden, te vrede te zijn, en zich over de edelmoedigheid van den landheer, omtrent hunne medearbeiders, te verblijden,

12. Seggende, Dese laetste en hebben [*maer*] één ure gearbeydt, ende gy hebtse ons gelijck gemaeckt, die wy den last des daegs ende de hitte gedragen hebben. Wy hebben, den ganschen dag door, zwaer gearbeid, en de brandende hitte der zonne moeten uitstaen; waerom werdt dan onze loon gelijk gesteld, met die van anderen, van welke sommigen veel minder dan wy, en sommigen maer zeer weinig gewerkt hebben? Wy willen daerom den loon niet ontvangen.

13. Doch de landheer nam dezen onbescheiden uitval zeer kwalyk, en hy antwoordende seyde tot éénen van haer, die uit aller naem gesproken had, met eene zachte bestraffing, Vrient, ick en doe u geen onrecht. En zijt gy niet met my eens geworden voor eenen penningh? Ik heb u immers den loon, welken gy bedongen en verdiend hebt, laten betalen. Meer hebt gy niet te vorderen.

14. Neemt het uwe, ende gaet vergenoegd henen. Ick wil desen laetsten, die slechts één uur gearbeid hebben, oock den vollen dagloon geven gelijck als u.

15. (*a*) Of en is 't my niet geoorloft te doen met het mijne wat ick wil? staet het niet aen my, om uwen medearbeideren meerderen loon te geven, dan zy verdiend hebben? Wordt u daerdoor te kort gedaen? Of is uwe ooge boos? Ziet gy den meerderen loon van anderen met nydige oogen aen, om dat ick goet en edelmoedig ben? Daer over hadt gy u behoren te verblijden, indien uw hart met ware menschenlievde bezield was.

(*a*) Rom. 9. 21.

Wat is nu het oogmerk van den Heiland, in deze gelijkenis, en wat Hy wil daerdoor leren?

De aenleiding tot deze gelijkenis vonden wy Kap. XIX: 30, en dit geevt ons den fleutel aen de hand, ter opening van den geestelyken zin. — Om PETRUS en zijne medeapostelen tegen de zelvsverheffing te waerfchouwen, had de Heiland gezegd: *vele eersten zullen de laetste, en vele laetste de eerste zijn*, dat is, dat velen die, den hoogsten rang bekleedden, uit den zelven zouden verstoten en de laegste worden, en dat by omkeering velen, die den laegsten rang bekleedden, tot het hoogste aenzien stonden verheven te worden.

Het gene de Heiland hier by gelykenis voorstelt, zou plaets hebben in het *Koningrijk der hemelen*, dat is, in de huishouding der Kerke van het Nieuwe Testament, welke de grote Leeraer gewoon was het Koningrijk der hemelen te noemen, verg. Kap. III: 2. — Zommigen denken aen den gehelen tijd der Euangelifche bedeeling, van de eerste oprichting der Kerke van het Nieuwe Testament, tot aen de voleindiging der waereld; anderen aen het begin der Euangelifche bedeeling. Wy voegen ons by de laetsten, omdat het oogmerk dezer gelykenis was, om PETRUS, tegen de zelvsverheffing op de voorrechten van het Apostelfchap, te waerfchouwen en te wapenen, en derhalven moet 'er zodanig iets worden voorgesteld, het welk PETRUS en zijne medeapostelen beleven konden.

Alles zal duidelyk worden, wanneer wy eerst zullen onderzocht hebben, welke perfonen hier, onder de zinprent van *arbeiders in den wijngaerd*, bedoeld zijn.

Zommigen denken aen byzondere menfchen, en dan zal de gelykenis eenvouwig te kennen geven, dat God, in het toebrengen van menfchen tot zijne zalige gemeenfchap, zeer onderfcheiden te werk gae, zodat zommige in hunne kindsheid geroepen worden, anderen in hunne jongelingfchap, anderen in mannelyke jaren, anderen in den ouderdom, anderen kort voor hunnen dood. — Dan deze zaek kan

hier

hier niet bedoeld worden. Zy die, in de gelykenis, het eerst en in den vroegen morgenstond geroepen waren, murmureerden tegen den landheer, dat zy geen meerderen loon ontvingen, dan anderen die later geroepen waren. Maer zullen dan ook zulke menschen, die, in hunne kindsheid geroepen zijn, in den hemel murmureeren, omdat anderen, die in eenen meer gevorderden leevtijd geroepen zijn, der zelvder zaligheid deelachtig worden?

Er is, die door *de arbeiders in den wijngaerd*, de bedienaers van het Euangelie verstaen, en dan zal in deze gelykenis de roeping der Euangeliedienaren, op onderscheidene tijden, en derzelver gelyke beloning, ten aenzien der dagelyksche nooddruft, worden afgebeeld, alsmede hoe deze handelwijs van God den zodanigen, die geroepen waren en het langst gearbeid hadden, zo veel ongenoegen geven zou, dat zy daerover stonden te murmureeren. — De opvatting voldoet wel aen de benaming van arbeiders in den wijngaerd, en aen het verband met het overige, daer de gezegdens vs. 28, 30. byzonder op Leeraers zien. Maer dan moet de *penning* alleen van eene aerdsche beloning verstaen worden, en alle dienaers van het Euangelie ontvangen niet dezelvde aerdsche beloning. Ook is 'er geen twijffel aen, of 'er wordt 28, 29, van eene geestelyke beloning gesproken. Om nu niet eens te zeggen, dat deze uitlegging in het geheel niet stroke met het besluit, het welk de Heiland uit deze gelykenis afleidt, vs. 16.

Dan 'er is nog eene derde gedachte der gener, die, door de *arbeiders in den wijngaerd*, de leden der Kerke van het Nieuwe Testament, bestaende uit Joden en Heidenen, verstaen; en dan wordt 'er door deze gelykenis afgebeeld, hoe de landheer van den wijngaerd, dat is, de Koning zijner Kerke, in het begin van het Nieuwe Testament, eerst, en wel geduurende eenen geruimen tijd, de Joden door het Euangelie zou nodigen, om in het Koningrijk der Hemelen in te gaen, en aldaer tot zijne eer, tot hun eigen heil, en tot nut van hunne medemenschen, werkzaem te zijn; hoe de Koning der Kerke vervolgens de Heidenen zou roepen tot zijn Koningrijk, met aenbieding van dezelvde

voorrechten en zegeningen, hoe het gros der Joden, over deze hunne gelijkstelling in voorrechten met de Heidenen, met nijdigheid en boosheid tegen den Koning der Kerke zouden vervuld worden, omdat zy zich verbeeldden, uit hoofde van hunne vroegere roeping en van eenen langeren dienst, den voorrang te moeten hebben boven de Heidenen; en eindelyk hoe dit wangedrag, door den Heer der Kerke, ten hoogsten zou veroordeeld worden, en voor hun dit verdervelyk gevolg hebben, dat zy, als die door hun wangedrag betoonden, dat zy wel *geroepen*, maer niet *uitverkoren* waren, stonden verworpen te worden.

De spreekwijs, *in den wijngaerd te arbeiden*, wordt niet altoos genomen, voor het werk der Leeraren, in den dienst van het Euangelie, maer ook wel eens voor de werkzaemheid van byzondere menschen, in het bevorderen van hunne eeuwige belangen, verg. Kap. XXI: 28-32. — Deze verklaring past ongemeen wel, op alle de wezenlyke delen van deze gelykenis. — Zy strookt zeer wel met het oogmerk van den Heiland, Kap. 30; de Joden, die voorheen de *eerste* waren, zouden de *laetste*, en de Heidenen, die de *laetste* waren, ten aenzien van den tijd hunner roeping, de *eerste* worden. — Ook stemt zy blijkbaer overeen met andere gelykenissen, als Kap. XXII: 1-14, alwaer vs. 14 op dezelvde wijs gezegd wordt, *velen zijn geroepen, maer weinigen uitverkoren*; Luc. XV: 11-32, alwaer ook de aenneming der Heidenen, met de morring der Joden, wordt afgebeeld; en Luc. XIII. alwaer de aenneming der Heidenen, in het begin van het Nieuwe Testament voorgesteld, en vs 30. met deze aenmerking besloten wordt, *ziet daer zijn laetsten, die de eerste, en daer zijn eersten, die de laetste zijn zullen.*

Op dezen gelegden grond, laten zich alle de wezenlyke delen der gelykenis eigenaertig verklaren. Ondertusschen behoeven wy niet alle de byzonderheden, in den geestelyken zin, over te brengen. Alle gelijkenissen, en ook die van onzen groten Leeraer, hebben dit eigen, dat 'er in dezelve iets heerschende zy, en dat 'er eenige byzonderheden tot cieraed, zijn bygevoegd, om de schildery volkomen te maken. Het wezenlyke van deze gelykenis bestaet in 4

stuk-

ſtukken; het roepen der arbeiders, op onderſcheidene tijden van den dag, om in den wijngaerd te werken; de loon, die door den landheer, aen allen zonder onderſcheid, werd ter hand geſteld; het morren van de eerstgeroepenen; de veroordeeling van hun wangedrag, door den landheer, het welk dit gevolg had, dat zy uit den wijngaerd verdreven wierden. — Dit laeſte wordt niet uitdrukkelyk gezegd, maer men kan het, uit het beloop van zaken, en vooral uit de toepasſing vs. 16, ligtelyk opmaken.

1. De Landheer is CHRISTUS. — De *wijngaerd* vertoont het *Koningrijk der Hemelen*, de Kerk van het Nieuwe Testament, vs. 1. — De *arbeiders*, die geroepen worden, zijn menſchen, die tot de gemeenſchap der Kerke genodigd worden, om daerin te werken, ter bevordering van Gods eer, van hunne zaligheid, en het heil hunner medemenſchen. — De *dag* vertoont ons den ganſchen tijd, die geſchikt was, tot de eerſte oprichting der Kerke, welken wy rekenen mogen van de zending van JOANNES *den Doper* af, tot op dien tijd, dat CHRISTUS Koningrijk in nadruk onder de Heideden werd opgericht. — De arbeiders werden, op onderſcheidene tijden van dien dag, geroepen. Het verbeeldt hoe de Joden eerst, en de Heidenen daerna ſtonden geroepen te worden. De dag wordt verdeeld in vijf tijdperken. Dit kan men als een cieraed der gelykenis beſchouwen, welke in het algemeen te kennen geevt, dat zommigen vroeger, en anderen later zouden geroepen worden, en dan moeten door zulken, die in den *morgenſtond*, of ter derder, ter zesder, en ter negender uure gehuurd waren, de geroepenen uit de Joden verſtaen worden, en door de zodanigen, die *ter elvder uur* gehuurd waren, de geroepenen uit de Heidenen. Wil men het evenwel meer gebyzonderd hebben, dan zijn de *arbeiders*, die *in den morgenſtond* gehuurd werden, de Joden, die door JOANNES *den Doper*, als den Voorloper van den MESSIAS, geroepen waren; die *ter elvder uure* gehuurd werden, zijn dan de Joden, die door CHRISTUS en zijne Diſcipelen, voor het gevangen nemen

van JOANNES den *Boetgezant*, geroepen zijn; de arbeiders die ter *zesder uure* gehuurd werden, zijn de Joden, die, door den Heer JESUS en zijne Apostelen, na het gevangen nemen van JOANNES geroepen zijn; de arbeiders, ter *negende uure* gehuurd, verbeelden de Joden, die na de hemelvaert van CHRISTUS, door PETRUS en andere Apostelen geroepen zijn; en zy, die ter *elvder* uur geroepen werden, zijn de Heidenen.

2. De Landheer liet aen alle de arbeiders, zonder onderscheid, denzelvden loon ter hand stellen. — De loon is de genadeloon van het eeuwig leven, die, door de prediking van het Euangelie, aen alle de arbeiders uit Joden en Heidenen was aengeboden en toegezegd. Dezen loon liet de Landheer aen alle de arbeiders gelykelyk aenbieden, zo aen de laetsten, als aen de eersten.

3. Dan over deze gelyke bedeeling van loon, morden de eerstgeroepenen. — Het vertoont ons den nijd der Joden, die niet dulden konden, dat de Heidenen met hun in dezelvde geestelyke voorrechten deelen zouden, zodat het grootste gros het aengeboden heil versmaedde.

4. Zulk eene handelwijs was blykbaer strijdig met de menschenlievde, en den eerbied, welken men der Godlyke vrijmacht verschuldigd is. Zy wordt daerom door den Godlyken Landheer veroordeeld, en had ten gevolge, dat de Joden, by de verwoesting van Jerusalem, uit den wijngaerd der Kerke verstoten wierden.

De gevolgen van deze onbetamelyke handelwijs der trotsche Joden worden vs. 16, nader voorgesteld en gebillykt.

16. (b) Alsoo op de gezegde wijs sullen de laetste de eerste zijn; de Heidenen, die het laetst door het Euangelie staen geroepen te worden, zullen den voorrang hebben boven de Joden; ende de eerste sullen de laetste zijn, de Joden, die lang voor de Heidenen waren, zullen uit hunne voorrechten verstoten worden. Deze vrijmach-

tige

(b) Matth. 19: 30. Marc. 10: 31. Luc. 13: 30.

tige handelwijs van God is gegrond in het eeuwig besluit der verkiezing: (*c*) Want vele Joden zijn wel door het Euangelie geroepen, maer weynige zijn uytverkoren, en voorgeschikt tot genade en heerlykheid.

B. Vs. 17-34. *geevt de Euangelist bericht van het gene 'er onder den weg is voorgevallen, toen de Heer* JESUS *van de Jordaen naer Jerusalem reisde. Wy onderscheiden 'er drie byzonderheden in.*

a. De Voorzegging van den Heiland, omtrent zijne aenstaende lotgevallen, vs. 17-19.

17. (*d*) Ende Jesus, van de Jordaen opgaende nae Jerusalem, zijnde dit zijne laetste tocht naer die beroemde hoofdstad van het Joodsche land, nam tot hem de twaelf discipelen, die Hy tot zijne Apostelen geroepen had, alleen op den wegh. By die gelegenheid gav gav Hy hun eene nadere opening, omtrent zijne aenstaende lotgevallen, ende seyde tot haer,

18. Siet wy gaen thans, voor de laetste mael, op nae Jerusalem, ende de Sone des menschen sal den Overpriesteren ende Schriftgeleerden overgelevert worden, ende sy sullen hem, onder eene valsche beschuldiging, uit enkele boosaertigheid, ter doot veroordeelen.

19. (*e*) Ende sy sullen hem den Heydenen overleveren, door hem te stellen in de handen der Romeinen, om hem te bespotten, ende te geesselen, ende te kruycigen: ende ten derden dage na zijnen dood sal hy weder-opstaen.

Dit was de derdemael, dat de Heiland zijnen Apostelen opening gav, omtrent zijn aenstaende lijden, en zijne opstanding uit de doden. Eerst had Hy 'er van gesproken, by zijne komst in den omtrek van Cæsarea Philippi, Kap.

(*c*) Matth. 22: 14. (*d*) Marc. 10: 32. Luc. 18: 31. ende 24: 7.
(*e*) Matth. 27. 2. Luc. 23: 1. Joh. 18: 28, 31. Hand. 3: 13.

XVI: 21, vervolgens na zijne verheerlyking op den berg, Kap. XVII: 9-12. Nu geevt Hy daeromtrent, voor de derdemael, een bericht, het welk uitvoeriger is, dan de vorige — Hy voorspelt, dat de grote Raed der Joden Hem by een plechtig vonnis ter dood zou veroordeelen; dat Hy in de handen der Romeinen zou overgeleverd worden, en veel moeten lijden van deze Heidenen; dat Hy niet heimelyk zou van kant gemaekt, of in een oproer vermoord, maer, op bevel van den Romeinschen Landvoogd, gekruicigd worden; en dat Hy, ten derden dage na zijnen dood, uit het grav verrijzen zoude.

De Heiland betoonde daerdoor niet alleen zijne Alwetendheid, maer ook zijne bereidwilligheid tot het aenstaende borglijden. — Maer waertoe deze Voorzegging nu, ten derdenmale, herhaeld? De Verlosser voegde 'er nu nog eene byzonderheid by, van welke Hy te voren niet gesproken had. Hy naderde nu aen Jerusalem, en de tijd schoot spoedig op handen. Hy wilde de Apostelen al meer en meer wapenen tegen de ergernis van zijn lijden, en hun die vleeschelyke vooroordeelen ontnemen, welke zo diep in hunne harten geworteld waren, opdat zy zouden opmerken, dat zijn optocht naer Jerusalem geenszins ten oogmerk had, om een aerdsch Koningrijk op te richten, maer om, door zijn borgtochtelyk zoenlijden, de reinigmaking van onze zonden te weeg te brengen. — Deze dingen konden den Apostelen, uit hoofde van hunne diepingekankerde vooroordeelen, niet genoeg worden voorgehouden; dit zal ons', uit het volgend verhael vs. 20-28, allerduidelykst blijken, trouwens zy verstonden de mening van hunnen Goddelyken Meester niet, verg. Luc. XVIII: 34.

β. Hierop volgt 's Heilands antwoord op een zeker voorstel van ZEBEDEUS *huisvrouw*, *vs.* 20-28.

a. Het voorstel van ZEBEDEUS *huisvrouw vinden wy*, *vs.* 20-21.

b. Het antwoord van den Heer JESUS, *vs.* 22, 23,

c. Het uitwerksel van dat voorstel op de Apostelen, *vs.* 24, *en*

d. Een gesprek, het welk de Heiland, by die gelegenheid, met zijne Discipelen, over de nederigheid gehouden heeft, *vs.* 25-28.

20. (*f*) Doe nu JESUS de hoofdstad Jerusalem begon te naderen, quam de moeder der sonen Zebedei tot hem met hare beide sonen vergezeld, [*hem*] aenbiddende, eerbiedig te voet vallende, ende begeerende wat van hem, dat Hy haer eene byzondere gunst bewijzen wilde.

21. Ende hy seyde tot haer, Wat wilt gy? Wat is uwe begeerte? Sy seyde tot hem, Segt dat dese mijne twee sonen sitten mogen de een tot uwer rechter, ende de ander tot uwer slincker [*hant*] in uw Koninckrijck.

Omtrent ZEBEDEUS weten wy niets anders te berichten, dan dat hy van den vischvangst leevde, gelijk ook zijne zonen, voor hunne roeping, met hem dit bedrijv by de hand hadden, verg. Kap. IV: 21, 22, — Zijne zonen waren JACOBUS en JOANNES. Deze waren van den Heiland, met zonderlinge gunstbewijzen, boven vele anderen uit de XII Apostelen, verwaerdigd, zodat zy nevens PETRUS getuigen waren van zijne verheerlyking op den berg, Kap. XVII: 1; gelijk ook naderhand van zijn lijden in Gethsemane Kap. XXVI: 37.

De Moeder dezer zonen van ZEBEDEUS was SALOME genaemd, gelijk blijkt uit Kap. XXVII: 56, vergeleken met Marc. XV: 40. Maer waerom heet deze SALOME hier en

(*f*) Marc. 10: 35.

elders, niet de huisvrouw van ZEBEDEUS, maer de *moeder der zonen van* ZEBEDEUS? Het is niet onwaerschijnlyk, dat ZEBEDEUS, kort na de roeping zijner zonen, gestorven zy, omdat 'er na dien tijd nergens meer van hem, maer wel van zijne echtgenote, gesproken wordt, te meer omdat deze vrouw Kap. XXVII: 55, 56, geteld wordt onder die vrouwen, welke den Godlyken Leeraer uit Galilea gevolgd waren, om Hem van hare goederen te ondersteunen. — Althans zy droeg den Heiland eene hartelyke hoogachting en lievde toe, vergel. Marc. XV: 40. XVI: 1.

Hare begeerte stelde zy den Heer JESUS dus voor, *zeg dat deze mijne twee zonen zitten mogen, de een tot uwe rechte-, en de ander tot uwe slinkehand in uw Koningrijk.* — De aenleiding tot dit zonderling voorstel schijnt genomen uit de belovte, omtrent het zitten op XII thronen, welke de Heer JESUS aen zijne Apostelen gedaen had, Kap. XIX: 28. Deze belovte verstond SALOME, even als hare zonen, naer den letter. Zy verwachtten, dat JESUS een aerdsch Koningrijk zou oprichten; dit vooroordeel was zo diep in hunne gemoederen geworteld, dat 'er geen verzetten aen ware, voor dat zy JESUS aen het kruis hadden zien sterven. — SALOME begeerde, dat hare zonen, wanneer JESUS zijn Koningrijk had opgericht, den eersten rang, en de hoogste waerdigheden bekleden mogten, zodat hunne eereplaets onmiddelyk naest den Koning ware, de een aan zijne rechte- en de ander aen zijne slinkehand. — Hier toe begreep zy, dat hare zonen eenig recht hadden, niet alleen omdat zy bloedverwanten van JESUS waren, maer ook omdat zy meermalen byzondere gunsten, boven de andere Apostelen, genoten hadden. Alleenlyk kon het schijnen, dat PETRUS, die dezelvde gunsten genoten had, en daerenboven de eerstgeroepen van alle de Apostelen was, haren zoonen zou worden voorgetrokken. Zy nam daerom nu de gelegenheid waer om te verzoeken, dat hare zonen den eersten rang onder de Apostelen mogten bekleden, en dat de Heiland daerover nu eene stellige uitspraek wilde doen, om alle geschillen in het vervolg voor te komen.

Maer Marc. X: 35. worden de zonen van ZEBEDEUS zelve gezegd, dit voorstel aen den Heiland gedaen te hebben. —

De

De zaek zal zich op deze wijs hebben toegedragen, dat JACOBUS en JOANNES dit voorſtel zelve niet durvden doen, en dachten, dat de Heiland de begeerte van hunne moeder, welke zo vele bewijzen gav van hare achting en liefde voor Hem, gereder zoude toeſtaen, en dat zy daerom hare moeder hebben aengezet, om Hem dit verzoek voor te dragen; — Denkelyk zullen zy het voorſtel van hunne moeder nader hebben aengedrongen. — Dit is ook de reden, dat de Heiland zijn antwoord vs. 22, 23, niet tot de moeder, maer tot hare zonen inricht.

In dit voorſtel van SALOME en hare zonen, was zeer veel berispelyks. — Byzonder openbaerden zy de onverzettelykheid van hunne aerdschgezinde vooroordeelen. De Heiland had meermalen en allerduidelykst geleerd, dat Hy, wel verre van een waereldsch Koningrijk op te richten, een allerſmadelykst lijden ondergaen moest, tot den vervloekten Kruisdood toe; maer hunne vleeſchelyke vooroordeelen waren en bleven onverwinbaer. Hierby kwam eene zeer lackbare hoogheid des harten, waerdoor zy eenen meer verhevenen rang begeerden, boven de andere Apostelen, welke de Heiland in waerdigheid met hen had gelijk gemaekt.

22. Maer Jeſus antwoordde ende ſeyde, (g) Gylieden, zonen van Zebedeus, en weet niet wat gy begeert. Het verzoek, het welk gy my door uwe moeder hebt laten voorſtellen, is geheel onbezonnen, en gy hebt niet nagedacht, wat het al in zich ſluit. Kont gy den drinckbeker drincken, dien ick drincken ſal: ende met den doop gedoopt worden, (h) daer mede ick gedoopt worde? Sy ſeyden tot hem, Wy konnen.

De Heer JESUS veronderſtelt, dat Hy eenen *drinkbeker drinken zou.* — Er is die menen, dat de grote Leeraer hier zinſpele op de gewoonte aen de Koninglyke Hoven, dat een byzonder gunsteling van den Koning zeer gemeenzaem by den Vorst ten maeltijd genodigd worde, en drinke uit den beker van den Koning. Maer dit begrip komt niet overeen

(g) Rom. 8: 26. (h) Luc. 12: 50.

met de volgende spreekwijs, *met eenen doop gedoopt* worden, welke zekerlyk niet van de gewoonten aen de Vorstelyke Hoven kan afgeleid worden. *Eenen beker te drinken* beteekent, in de Heilige Schriften, eene zekere maet van lijden en verdrietlykheden te ondergaen, vergel. Ps. LXXV: 9. De Heiland zelvs stelt zijn aenstaende lijden voor, onder de zinprent van eenen *beker*, Matth. XXVI: 39, trouwens dit lijden zou Hem, als een beker, gevuld met eenen bitteren drank, op de hand gezet worden. — De zinbeeldige benaming van *met eenen doop gedoopt te worden*, geeft zeer gemeenzaem eene grote maet van lijden en smerten te kennen, waermede iemand overdekt is, even als of hy in het water ware ingedompeld, Ps. XLII: 8. LXIX: 2. LXXXVIII: 7. De Heiland zou *eenen drinkbeker drinken*, *en met eenen doop gedoopt worden*, dat is, Hy zou een allerzwaerst lijden moeten ondergaen, het welk Hem als het ware geheel overstromen, en in zijnen dood eindigen zoude. Dit bericht was regelrecht strijdig, met de aerdschgezinde vooroordeelen van Zebedeus zonen. Het is waer, de zoon des menschen zou zitten op den throon van heerlykheid, volgens Kap. XIX: 28, maer Hy moest, langs den weg van lijden, tot die heerlykheid geraken.

Kunt gylieden, zegt de Heiland, *den drinkbeker drinken, welken ik drinken zal, en met den doop gedoopt worden, met welken ik gedoopt stae te worden?* Het is als of Hy dus redeneerde:
„ Gylieden begeert, wanneer ik den throon van mijne heer„ lykheid zal beklommen hebben, op de hoogste plaets on„ middelyk naest my te zitten, de één aen mijne rechte- en „ de ander aen mijne slinkehand, maer weet gy wel wat „ daeraen verbonden is, en dat gy, wanneer gy deelgenoten „ van mijne heerlykheid wezen zult, ook deelgenoten van „ mijn lijden zijn moet, en dat gy dien zelvden weg van „ lijden en smerten betreden moet, welken ik betreden zal, „ om tot mijne heerlykheid te komen. Zijt gy daertoe ge„ negen? en meent gy dit lijden te kunnen ondergaen?"

JACOBUS en JOANNES antwoordden, *wy kunnen* al dat lijden ondergaen, en wy zijn 'er bereid toe, als het 'er op aen zal komen. — Welk eene onbedachtzaemheid! welk eene hoog-

ge-

gevoelenheid van zich zelven! Maer de uitkomst leerde geheel wat anders, wanneer zy, by 's Heilands gevangenneming, met alle de Apostelen bloharig de vlucht namen.

23. Ende hy feyde tot haer, Mijnen drinckbeker fult gy wel drincken, ende met den doop, daer ick mede gedoopt worde, fult gy gedoopt worden: maer het fitten tot mijner rechter, ende tot mijner flincker[*hant*], en ftaet by my niet te geven; maer [*het fal gegeven worden*] dien het bereydt is (*i*) van mijnen Vader.

De Heer JESUS voorfpelt, dat die beide Apostelen met Hem een gelijkzoortig lot hebben zouden, maer in eene verfchillende betrekking, Hy als Borg van zondaren, en zy als uitbreiders van zijn Koningrijk. *Mijnen drinkbeker*, is het daerom, *zult gy wel drinken, en met den doop, met welken ik gedoopt word, zult gy gedoopt worden.*

Maer, met opzicht op hun verzoek, zegt de grote Leeraer, *het zitten tot mijne rechte- en tot mijne flinkehand ftaet by my niet te geven, maer het zal gegeven worden dien het bereid is van mijnen Vader.* — De fpreekwijs *aen zijne rechte- en flinkehand te zitten*, verftaet de Heiland hier niet in dien zin, in welken het JACOBUS en JOANNES begrepen. Zy dachten aen de hoogfte waerdigheden in een waereldsch Koningrijk; maer de Heiland neemt die uitdrukking geheimzinnig, en bedoelt 'er mede, of een meer dan gemeen aendeel in de voorrechten van zijn geestelyk Koningrijk, of eene buitengewone maet van heerlykheid in het volgend leven. — Dit *te geven ftond niet by Hem*, aengemerkt namelyk als Middelaer, vermits Hy, in die betrekking, aen den Vader onderworpen was, en daerom kon Hy die meerdere voorrechten, en grote heerlykheid, aen geenen anderen geven, dan alleen aen den zulken, *aen welken het door zijnen Vader bereid*, van eeuwigheid beftemd en verordend was.

Dit antwoord was zeer wijsfelyk ingericht, en recht gefchikt om de Apostelen van hunne vleefchelyke vooroordeelen aftebrengen. — De Heiland verklaerde, dat het by

(*i*) Matth. 25: 34.

Hem niet ſtond, om eene buitengewone eer te geven. De Apostelen moesten 'er uit opmaken, dat JESUS geen aerdsch Koning ware, maer Middelaer, en als zodanig aen den Vader ondergeſchikt.

24. Ende als de [*andere*] tien Apostelen [*dat*] eerzuchtig verzoek der beide broederen hoorden, namen ſy het ſeer qualick van de twee broeders! Wat wonder dat zy onvergenoegd waren? de beide broeders hadden ten hunnen opzichte lievdeloos gehandeld. Daerenboven ſtonden zy in dezelvde aerdschgezinde begrippen, omtrent het Koningrijk van hunnen Meester; zy waren niet minder eerzuchtig, om in dat Koningrijk de eerſte te wezen; en daerom konden zy het voorſtel der beide broederen niet anders dan met zeer veel ongenoegen aenhoren. Hier van was de Heiland door zijne alwetendheid bewust, ziende wat 'er in hunne harten omging; Hy oordeelde het daerom, by deze gelegenheid, zeer gepast en hoogstnodig, om hunne eerzucht te keer te gaen, en hen tot nederigheid te vermanen.

25. Ende als haer Jeſus tot hem geroepen hadde, ſeyde hy, (*k*) Gy weet dat de Overſte der volckeren heerſchappye voeren over haer, ende de Groote gebruycken macht over haer.

26. (*l*) Doch alſoo en ſal 't onder u niet zijn: maer ſo wie onder u ſal willen groot worden, [*die*] zy uwe dienaer.

27. (*m*) Ende ſo wie onder u ſal willen de eerſte zijn, die zy uwe dienſtknecht.

De Heer JESUS vertoont hier aen zijne Apostelen, dat het met den aert van zijn Koningrijk geheel anders gelegen ware, dan met waereldſche heerſchappyen.

Met de waereldſche heerſchappyen is het zo gelegen, dat *de Overſten der volken*, dat is, zy die het oppergebied hebben over de volken, *heerſchappy voeren over hen*, over de volken die hun onderworpen zijn, en *dat de Groten*, die door de Oppergebieders tot Stadhouders zijn aengeſteld, *macht gebruiken*

(*k*) Marc. 10: 42. Luc. 22: 25. (*l*) 1 Petr. 5: 3. (*m*) Matth. 23: 11. Marc. 9: 35. ende 10: 43.

ken over de hun ondergeschikte volken. — Deze waereldsche macht veroordeelt de Heiland geenszins; in tegendeel, Hy verklaert, dat deze handelwijs billijk zy; trouwens gene heerschappy zou kunnen bestuurd worden, wanneer zy, die over de volken gesteld zijn, gene macht gebruikten.

Maer, offchoon zulks in de waereldsche heerschappyen gebruikelyk en noodzakelyk zy, moest dit evenwel in de ondergeschikte bestuurers van 's Heilands Koningrijk, het welk niet is van deze waereld, geenszins plaets hebben. *Doch alzo zal het onder u niet zijn.* De Apostelen zouden wel de eerste ambtenaers in JESUS Koningrijk worden, maer vermits dit Koningrijk geestelyk was, moesten zy zich ganschelyk niet verbeelden, dat zy met waereldlyke macht zouden bekleed worden. Niets zou 'er daerom by hen minder te pas komen, dan het dingen naer het meesterschap. Een opperhoofdig gezach zou, met den aert van JESUS Koningrijk, regelrecht strijdig wezen. — De Apostelen moesten daerom hunne hoogheid zoeken in nederigheid: *zo wie onder u zal willen groot zijn*, en anderen, in eer en aenzien, overtreffen, *die zy uw dienaer*; die het werk van zijne bediening nederig en volvaerdig verricht, en niets anders bedoelt dan het nut van anderen te bevorderen, zal de meeste achting waerdig zijn, en eenen groten loon hebben in het volgend leven. *Zo wie onder u zal willen de eerste zijn*, en uitmunten in voortreffelyke hoedanigheden, *die zy uw dienstknecht*, en beyvere zich om het heil van anderen, met inspanning van alle zijne vermogens, te bevorderen.

Opdat deze vermaning eenen des te dieperen indruk maken mogt, stelt de Heiland zijn eigen voorbeeld ter naervolging voor, vs. 28.

28. Wandelt in mijne voetstappen, en volgt mijn voorbeeld; (n) Gelijck de Sone des menschen niet en is gekomen om, gelijk Koningen gewoon zijn, gedient te worden, blijken van uitwendige hulde, onderwerping, en gehoorzaemheid te ontvangen. Dit zou zijne Godlyke

(n) Luc. 22: 27. Joh. 13: 14. Phil. 2: 7.

Majesteit vorderen, daer Hy de eeuwige en zelvswezige Zoon van God is. Maer thans is Hy op het diepst vernederd, en tot een geheel ander einde in de waereld gekomen, namelyk om als Middelaer te dienen, om als de zodanige 's Vaders wil te volbrengen op aerde, ende de zaligheid van zondaren uit te werken. De Zoon des menschen is als Middelaer, in de waereld gekomen, om (*o*) sijne ziele te geven [*tot*] een rantsoen voor vele.

Zijne ziel, dat is niet alleen zijn leven, maer ook zijne eigenlyk gezegde ziel, zou de Middelaer *geven tot een rantsoen* of losgeld, het welk *voor* en in de plaets van *velen*, die onder de schuld der zonden lagen, en gevangenen des Satans waren aen Gods gerechtigheid moest worden opgebracht. — Welk eene diepe vernedering voor Hem, die Gods eeuwige Zoon is? welk een leerzaem voorbeeld van nederigheid en dienstvaerdigheid, voor de beide broeders, en voor alle de Apostelen?

C. Vs. 29-34. vinden wy de laetste byzonderheid, zijnde de genezing van twee blinden.

29. (*p*) Ende als sy, de Heer Jesus met zijne Discipelen, van Jericho, welke Stad zy doortrokken, om naer Jerusalem te reizen, uytgingen, is hem een groote schare gevolgt, zo uit de gemelde Stad, als uit het Overjordaensche.

30. Ende siet, twee blinde sittende aen den wegh naer Jerusalem, als sy uit de beweging der schare hoorden, en uit den mond der omstanderen vernamen, dat Jesus voorbygingh, riepen, seggende: Heere, gy sone Davids, ontfermt u onser, heb medelijden met onzen ellendigen toestand, en verlos ons van de akelige blindheid.

De aenspraek van *Heer gy Zoon Davids*, leert ons, dat deze blin-

(*o*) Eph. 1: 7. 1 Tim. 2: 6. 1 Petr. 1: 19. (*p*) Marc. 10: 46. Luc. 18: 35.

blinden den Heiland erkenden voor den MESSIAS, die, volgens de belovten der Propheten, uit DAVID moest voorkomen.

31. Ende de schare bestrafte haer, op dat sy swijgen souden, oordeelende, dat zulk een geroep niet te pas kwame, terwijl anderen met nijd vervuld wierden, over de vereerende aenspraek van Davids zoon; maer de blinden stoorden zich niet aen dat gebod, en sy riepen te meer, seggende, Ontfermt u onser, Heere, gy sone Davids.

32. Ende Jesus, die hen eenigen tijd had onbeantwoord gelaten, om hun geloov te beproeven, genas hen door zijn wonderdoend Alvermogen. De Heiland daerom [*stille*] staende riepse ende seyde, Wat wilt gy dat ick u doe?

33. Sy seyden tot hem, Heere, dat onse oogen geopent werden. Dat begeeren wy, dat bidden wy.

34. Ende Jesus innerlick beweegt zijnde met aendoeningen van de tederste barmhertigheyt raeckte hare oogen aen. Niet dat deze aenraking iets deed tot de genezing, maer om de schaer te doen opmerken, dat de genezing door JESUS verricht wierd; ende terstont, op dat zelvde oogenblik, wierden hare oogen siende, ende sy volgden hem, als zijne leerlingen, naer Jerusalem, vervuld met de allerlevendigste bezeffen van eerbied en dankbaerheid.

HET XXI. KAPITTEL.

C. Kap. XXI—XXIII. beschrijvt de Euangelist zeer omstandig, wat de Heiland, binnen Jerusalem, geleerd en verricht heeft.

a. Kap. XXI: 1-11. verhaelt MATTHÆUS *de plechtige intrede van onzen Heer, binnen Jerusalem.*

1. ENde (*a*) als Jesus met zijne Discipelen hunnen tocht by nas volbracht hadden, zo dat sy nu Jerusalem genaeckten, ende gekomen waren tot het bekende gehucht Bethphage, het welk door de menigte van vijgen, die aldaer groeiden, zeer vermaerd was, liggende aen den olijfbergh, doe sondt Jesus twee discipelen, die een genoegzaem getuigenis zouden kunnen geven van het zonderling blijk zijner alwetendheid, welke hy thans openbaren wilde, seggende tot haer,

2. Gaet henen in het vleck, het welk ik u met den vinger aenwijs, en dat tegen u over [*ligt*]; ende gy sult terstont, zodrae gy binnen het gemelde vlek gekomen zijt, een eselinne aen de deur van den eigenaer vast gebonden vinden, ende een veulen met haer: ontbindtse ende brengtse tot my, zonder verlov te vragen aen den eigenaer.

3. Ende indien u yemant yet segt of vraegt, wie u vryheid geevt, om die dieren mede te voeren, so sult gy, zonder u te verschonen of groten omslag van woorden te maken, eenvouwig seggen, dat de Heere by uitnemendheid deser dieren van noode heeft: ende hy salse, uit eerbied voor mijn persoon, zonder tegenspreken terstont senden.

4 Dit alles nu is geschiet, op dat vervult worde 't gene gesproken is door den Propheet, seggende, 5.

(*a*) Marc. 11: 1. Luc. 19: 29.

5. (*b*) Segget de dochter Sion: Siet uwe Koningh komt [*tot*] u sachtmoedigh ende geseten op een eselinne, ende een veulen zijnde een jongh eener jockdragende [*eselinne*].

De Euangelist heeft het oog op de bekende Voorzegging van den Propheet ZACHARIA, Kap. IX: 9: *verheug u zeer gy dochter van Zion, juicht gy dochter van Jerusalem: ziet uw Koning zal komen, rechtvaerdig, en hy is een Heiland: arm, en rijdende op eenen ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen.* Het oorspronge lyk woord, by den Propheet door *arm* overgezet, heeft MATTHÆUS, in naervolging van de LXX, door *zachtmoedig* vertaeld. Trouwens de Heiland was een luisterrijk voorbeeld van nederigheid en zachtmoedigheid. Ten blijke van deze zachtmoedige nederigheid, zou de grote Koning zich, by zijne intrede te Jerusalem, niet van wagenen en paerden, maer eenvouwig van eenen ezel, bedienen. — Deze voorzegging is in de gebeurtenis, welke hier verhaeld wordt, letterlyk vervuld.

6. Ende de discipelen henen gegaen zijnde, naer het aengewezen vlek, vonden de ezelin, met het veulen by haer, aen de deur van den eigenaer vastgebonden, ende gedaen hebbende gelijck Jesus haer bevolen hadde,

7. Brachten de eselinne ende het veulen, (*c*) ende leyden hare kleederen op deselve, ende (*d*) setteden [*hem*] daer op, op het veulen namelyk.

Uit het verhael der andere Euangelisten is het kenbaer, dat de HEER alleen op het veulen gezeten en gereden hebbe; maer Hy liet beide de ezelin en haer veulen halen, en verkoos het laetste. De Discipelen bedekten den rug van den jongen ezel, met hunne opperkleederen of mantels, omdat 'er geen zadel op lag, en plaetsten 'er Hem op.

8. Ende de meeste schare spreydden hare opper kleederen of mantels, tot een teeken van eerbied, op den wegh: ende andere hieuwen kleine tacken en

(*b*) Jes. 62: 11. Zach. 9: 9. Joh. 12: 15. (*c*) 2 Kon. 9: 13.
(*d*) Joh. 12: 14.

groene meien van de boomen, ende spreyddense op den wegh.

9. Ende de scharen die voorgingen ende die volgden, riepen seggende, Hosanna den sone Davids: (e) gesegent [*is*] hy die komt in den name des Heeren: Hosanna in de hoogste [*hemelen*].

By ons is een ezel een verachtelyk dier. Maer in het Oosten bedienen zich lieden van aenzien van ezelen, om 'er op te rijden. — De Heer JESUS reed op het veulen, maer de moeder liep 'er by, misschien om de staetsie eenigzins te vermeerderen, maer voornamelyk om het veulen des te beter te doen volgen. Het spreiden van klederen en kleine takken op den weg, was in dien tijd een eerbewijs; toen JEHU tot Koning gezalvd werd, haestte zich het volk, een iegelyk nam zijn kleed, en leide het onder hem, 2 Kon. IX: 13, en toen SIMON, na de verovering van Gaza, zijne intrede deed, werd hy door het volk met palmtakken ingehaeld, 1 Macc. XIII: 51.

De gezegende JESUS werd met een vrolyk gejuich ingehaeld. Die voorgingen en volgden riepen: *Hosanna den zone Davids, gezegend is hy die komt, in den naem des Heeren, Hosanna in de hoogste hemelen.* Op zulk eene wijs was men oudtijds gewoon den Koningen, by hunne blijde intrede, heil en zegen toe te juichen. — De uitroep *Hosanna* is ontleend uit Ps. CXVIII: 25, alwaer het de Onzen vertaeld hebben *geev heil*, zodat de juichende schaer den Heiland, als Koning, allerlei voorspoed, al biddende toewenschte. Zy erkennen Hem voor den *zoon van* DAVID, of den beloovden MESSIAS. Zy voegen 'er by: *gezegend is hy, die komt in den naem des* HEEREN. Deze verwelkoming is mede genomen uit Ps. CXVIII: 26. Eindelyk zeggen zy: *Hosanna in de hoogste hemelen.* Zy brengen niet alleen Gode, die in de hoogste hemelen woont, de verhevenste lovzangen toe, maer wenschen ook dat de zoon van DAVID, dat is de MESSIAS, allerlei heil en zegen genieten mogt op aerde, en den hoogsten trap van eer bereiken in den hemel.

Het

(e) Psalm 118: 25, 26.

Het gevolg van deze statelyke intrede vinden wy vs. 10, 11.

10. Ende als hy te Jerusalem inquam, wiert de geheele stadt beroert. Vreemdelingen, zo wel als inwoners, waren even zeer verbaesd en verwonderd, seggerde de een tot den anderen: Wie is dese, die op zulk eene plechtige wijs, en met zulk een vrolyk gejuich wordt ingehaeld?

11. Ende de scharen, die den Heiland voorgingen en volgden, seyden, Dese is Jesus, de grote Propheet, die nimmer zijns gelyken gehad heeft, en die, tegen alle verwachting, van het verachte Nazareth in Galilea oorspronge lyk is.

Over deze gebeurtenis hebben wy kortelyk het een en ander aen te merken.

A. De Heer JESUS gav een allerduidelykst bewijs van zijne Alwetendheid. — Hy verzekerde zijnen twee Discipelen, die Hy tot dat einde uitzond, dat zy, zodrae zy in het aengewezen vlek gekomen waren, eene ezelin met haer veulen, aen de deur van den eigenaer vastgebonden, zien zouden, en dat de eigenaer, eenvouwig op hun zeggen: de HEER heeft deze dieren nodig, gene de minste zwarigheid maken zou, om dezelve terstond te laten volgen. — De Discipelen vonden het, zo als JESUS hun gezegd had.

B. Maer de Heiland had tot dus ver zorgvuldig belet, dat het volk Hem eenige openbare teekenen van eerbied bewijzen zoude; wat bewoog Hem nu, tot zulk eene statelyke intrede binnen Jerusalem?

A Hy wilde zich daerdoor kenbaer maken, als den beloovden MESSIAS, blijkens de Voorzegging van ZACHARIA, Kap. IX: 9, welke nu kennelyk vervuld werd. Tot dus ver had Hy zijnen Discipelen verboden, om openlyk te verklaren, dat Hy de MESSIAS ware, opdat Hy de afgunst van zijne vyanden niet ontijdig verwekken mogt. Maer nu viel deze reden uit, vermits zijne

uur, de tijd op welken Hy, als borg van zondaren, lijden en sterven moest, kort op handen was.

B. Het was thans een recht geschikte tijd voor den Heiland, om zich, door deze plechtige intrede binnen Jerusalem, als den MESSIAS bekend te maken. Het Paeschfeest naderde, en 'er was reeds eene zeer grote menigte van vreemdelingen in de hoofdstad aengekomen. Dusdoende zouden de Joden geheel en al onverschoonbaer gesteld worden, daer zy Hem nu als den MESSIAS met blijde Hosannaes verwelkomden, en zich weinige dagen daerna, door hunne Opperhoofden, vervoeren lieten, om met een woest getier, van dien zelvden gezegenden persoon uitteroepen: *kruist hem, kruist hem.*

C. Deze intrede was recht geschikt, om de Discipelen te doen opmerken, dat hun Meester, schoon Hy eerlang tot in den vervloekten kruisdood stond vernederd te worden, evenwel daerna met uitnemende eer zou bekroond worden. Dit was een voorbeduidsel van de Koninglyke waerdigheid, tot welke Hy eerlang stond verheven te worden. — Hadden de Discipelen dit opgemerkt, dan zouden zy zich aen het lijden van den Heiland niet geërgerd hebben. Maer zy verstonden het niet, en dachten 'er eerst aen, toen JESUS verheerlykt was, Joh. XII: 16.

C. Hoe ongegrond is derhalven de laster van het ongeloov, volgens welken de Heer JESUS duidelyk zou getoond hebben, dat Hy dong naer het Koningrijk over de Joden? Is 'er by deze plechtige intrede iets voorgevallen, het welk eenige gelykheid heeft, met eenen aenslag op een aerdsch Koningrijk? Er waren immers gene wapenen, om zich, tegen de Romeinsche bezetting, met geweld aen te kanten. Het is waer, geheel Jerusalem raekte in beweging. Maer 'er was geen schijn van opstand. Het was enkel verwondering, over het beschouwen van eenen groten Propheet. Tegen den avond verliet de Heiland de Stad Jerusalem, en overnachtte te Bethanien, vs. 17

B. Vs.

8. Vs. 12-16. *verhaelt de Euangelist eene zeer merkwaerdige verrichting van den Heiland in den Tempel.*

12. (*f*) Ende Jesus, onder het gejuich der menigte, binnen Jerusalem gekomen zijnde, trad van den ezel af; en gingh in den Tempel Godts, gevolgd door eene grote schaer, ende aldaer vele dingen ziende, welke Hem billijk mishaegden, dreef Hy uyt alle die verkochten ende kochten in den Tempel. In het voorhov der heidenen waren winkels, alwaer verscheidene dingen verkogt werden, welke tot den plechtigen offerdienst nodig waren. By gelegenheid van het aennaderend Paeschfeest, werd 'er veel koophandel bedreven. Deze kopers en verkopers jaegde de Heer JESUS, uit het gemelde voorhov van den Tempel, ende hy keerde om de tafelen der wisselaers. De Priesters hadden in dat voorhof tafelen geplaetst, om het geld der vreemdelingen te verwisselen, en daerdoor winsten te doen. Deze tafelen wierp de Heiland om, ende zo deed hy ook met de sitstoelen der gene die de duyven verkochten; de duiven werden gevorderd van onvermogende vrouwen, ten dage harer reiniging, zodat 'er grote koophandel in deze vogelen gedreven wierd.

Kort na het aenvaerden van zijne bediening, had de Heer JESUS reeds de handelaers uit het voorhov van den Tempel verdreven, zie Joh. II: 14, 15. Thans vertoonde Hy zich in den Tempel als de MESSIAS, die als zodanig, door het volk, openlyk was uitgeroepen.

13. Ende hy seyde tot haer, gylieden verontreinigt den Tempel, Daer is geschreven: (*g*) Mijn huys sal een huys des gebedts genaemt worden, maer gy hebt dat tot eenen moordenaers kuyl gemaeckt.

De Heiland heeft hier het oog op twee onderscheidene Voorzeggingen. — De eerste vinden wy Jes. LVI: 7: *mijn huis zal een bedehuis genaemd worden*, en wel gelijk 'er wordt

(*f*) Deuter. 14: 26. Marc. 11: 15. Luc. 19: 45. Joh. 2: 14.
(*g*) 1 Kon. 8: 29 Jes. 56: 7. Jer. 7: 11. Luc. 19: 46.

bygevoegd *voor alle volken.* Het geeft te kennen, dat de gelovigen, uit alle geslachten der heidenen, zich by de gemeenschap der Christelyke Kerk voegen zouden, om God eendrachtig en in waerheid te dienen. De grote Leeraer wil derhalven niet zeggen, dat de aengehaelde Godspraek, by het verdrijven van de handelaers uit den Tempel, vervuld zy, maer Hy brengt deze plaets alleenlyk by, om aen te tonen, het welk allerduidelykst gezegd wordt, dat de Tempel tot geen ander einde, dan tot den dienst van God, mogt gebruikt worden.

De andere Voorzegging ontmoeten wy Jer. VII: 11. *is dan dit huis, dat naer mijnen naem genoemd is, in uwe oogen een spelonk der moordenaren?* De Propheet is ter aengehaelde plaets bezig, om het ydel vertrouwen der Joden op den Tempel, en de beloften der valsche Propheten, te beschamen, als mede om het volk, over het schromelykst bederv der zeden, te bestraffen; onder bedreiging van eene geheele verdelging hunnes Koningrijks, door de Chaldeeuwen vs. 1-7. wordt de ydelheid van het vertrouwen op den Tempel, en de uiterlyke voorrechten aengetoond; daerop volgt eene bedreiging van de verwoesting des Joodschen Koningrijk, tot eene rechtvaerdige straf van 's volks hoogstgaende boosheid vs. 8-16. De Joden maekten zich schuldig aen afgodery en allerlei grouwelen, maer met dit alles, namen zy den Tempeldienst waer, en maekten, onder het plegen van allerlei boosheden, eene geveinsde vertoning van Godsdienstigheid. Even daerdoor gedroegen zy zich zo, als of zy den Tempel beschouwden, als een spelonk van moordenaers en de snoodste boosdoeners. — Op zoortgelyk eene wijs werd de Tempel, ook in 's Heilands dagen, verontreinigd; deze woning van den Allerhoogsten was nu veranderd in eene marktplaets, alwaer koopmanschap gedreven, en, onder dat alles, onrecht en knevelary gepleegd werd.

14. Ende daer quamen vele blinde ende kreupele, en lieden, die met allerlei plagen bezocht waren, en by de gewone geneesmeesters te vergeefsch hulp gezocht hadden, tot hem in den Tempel, ende hy genas deselve oogenblikkelyk, door zijn wonderdoend Alvermogen.

15.

15. (*h*) Als nu de hoofden des Joodſchen volks, de Overprieſters ende Schriftgeleerde ſagen de wonderheden, die hy dede, ende hoorden, hoe de kinderen roepende in den Tempel hem toejuichten, ende ſeggende, Hoſanna den ſone Davids, vergel. vs. 9, namen ſy dat ſeer qualick, hun hart werd geheel met nijd en bitterheid vervuld.

16. Ende ſeyden tot hem, Hoort gy [*wel*], wat deſe onbedachtzame kinders ſeggen? waerom beſtraft gy hen niet? wy zijn 'er zeer over verontwaerdigd, dat gy u zodanige toejuichingen laet welgevallen; Ende Jeſus ſeyde tot haer, Ja, ik hoor het zeer wel, en ben in het geheel niet voornemens, om hen te beſtraffen. Hebt gy noyt, met behoorlyke oplettendheid, Pſ. VIII: 3. geleſen, (*i*) Uyt den mont der jonge kinderen ende der ſoogelingen hebt gy [*u*] lof toebereydt?

Deze Godſpraek vinden wy Pſ. VIII: 3. De Dichter voorſpelt, dat God zich van zwakke en in zich zelve geheel ongeſchikte werktuigen bedienen zoude, om, door de prediking van het Euangelie, de onnadenkelyke lievde bekend te maken, welke Hy aen het menschdom, door het zenden van zijnen eeniggeborenen zoon, zo zonderling bewezen had. — Door de *kinders* en de *zuigelingen*, worden derhalven de Apostelen bedoeld. Maer de Heiland heeft deze Godſpraek, met het hoogſte recht, toegepast op de eigenlyk gezegde kinderkens, die Hem in den Tempel, als DAVIDS zoon en den MESSIAS, toejuichten, voor zo ver daerin een voorſpel gelegen was, van het gene by de Apostelen, in meerderen nadruk, zou plaets hebben.

(*h*) Marc. 11: 27. (*i*) Pſalm 8: 3.

γ. Van nu af aen leerde de Heiland des daegs in den Tempel, en overnachtte te Bethanien, vs. 17— XXIII: 39.

a. Nadat de Heer JESUS *den nacht te Bethanien had doorgebracht, keerde Hy den volgenden dag naer Jerusalem weder, en vervloekte, onder den weg, eenen onvruchtbaren vijgenboom, vs. 17-22.*

17. Ende haer verlatende gingh hy van daer uyt de ſtadt nae Bethania, ende overnachtte aldaer, gelijk Hy, in de laetſte dagen van zijn leven, altoos gedaen heeft, om de woede zijner vyanden te ontwijken. Over dag was Hy veilig, omdat de Pharizeeuwen bevreesd waren voor het volk, by het welk Hy in grote achting was. Des nachts zouden zy hem lagen gelegd hebben, Maer dit ontweek de Heiland, omdat zijn lijdensuur nog niet gekomen was; en de Joodſche Overheden zouden Hem ook zo gemakkelyk niet in hunne handen gekregen hebben, indien de verrader Judas hun niet den weg had aengewezen.

18. (*k*) Ende des volgenden morgens vroegh als hy wederkeerde nae de ſtadt, hongerde hem, vermits Hy zeer tijdig was uitgegaen, zonder iets gegeten te hebben.

19. Ende ſiende éénen vijgeboom aen den wegh, die van verre eene ſchone vertoning maekte, gingh hy nae hem toe, ende vondt niet aen denſelven dan alleenlick bladeren. Ende ſeyde tot hem, Uyt u en worde geen vrucht meer in der eeuwigheyt. Ende de vijgeboom verdorde terſtont, op dat zelvde oogenblik, de bladeren verwelkten aenſtonds, en vielen af.

20. Ende de diſcipelen [*dat*] ſiende verwonderden haer, ſeggende, Hoe is de vijgeboom, die zulk eene ſchone vertoning maekte, [*ſoo*] terſtont en op het alleronverwachtst verdorret?

21. Doch Jeſus antwoordende ſeyde tot haer,
Voor-

(*k*) Marc. 11: 12, 20.

Voorwaer segge ick u, (*l*) Indien gy geloove haddet, ende niet en twijffeldet, dat gy, door mijne kracht, de grootste wonderen verrichten kunt, gy soudt niet alleenlick doen 't gene den vijgeboom [*is geschiet*], maer zelvs de meestverbazende wonderen verrichten: indien gy oock, by voorbeeld, tot desen bergh die daer ligt, seydet, Wort opgeheven ende in de zee geworpen, het soude geschieden.

22. (*m*) Ende al wat gy, mijne Apostelen, sult begeeren in 't gebedt, geloovende, in een volkomen vertrouwen, dat het u zal geschonken worden, sult gy ontfangen. Wanneer gy God bidt, om een wonderwerk te doen, en gy geloovt, met een volkomen vertrouwen, dat het geschieden zal, zo zal zodanig een wonderwerk zekerlyk plaets hebben.

Over deze gebeurtenis moeten wy thans eene korte aenmerking maken. By de andere Euangelisten vinden wy 'er uitvoeriger bericht van, het welk aenleiding gegeven heeft tot meer bedenkingen.

De vijgeboom maekte, door de bladeren, eene schone vertoning, maer 'er waren gene vijgen aen. Dit was eene eigenaertige afbeelding van de Joodsche Natie, welker gros, met de Pharizeeuwen, eene geveinsde vertoning maekten van Godsvrucht, en ondertusschen gene vruchten, der bekeering waerdig, voortbrachten. Het verdorren van dien onvruchtbaren vijgenboom was eene levendige afteekening van het schromelyk oordeel, het welk de Joodsche Natie boven het hoofd hing.

Daerenboven was deze verrichting zeer leerzaem voor de Apostelen, gelijk kennenlyk is, uit het gesprek, het welk de Heiland by die gelegenheid gehouden heeft. Hy wilde hun het vermogen van het geloov, het welk hun, in de aenstaende bediening, zo hoogstnodig was, uit dit voorbeeld doen opmerken.

Deze vijgeboom stond in het wilde, aen den gemeenen

(*l*) Matth. 17: 20. Luc. 17: 6. (*m*) Matth. 7: 7. Marc. 11: 24. Luc. 11: 9. Joh. 14: 13. ende 16: 24. Jac. 1: 5, 6. 1 Joh. 3: 22.

weg, en had genen bepaelden eigenaer. De bedenking der Deisten heeft derhalven gene wederlegging nodig, dat de Heer JESUS den eigenaer benadeeld hebbe.

b. Vs. 23. tot Kap. XXII: 46. beschrijvt de Euangelist verscheidene gesprekken, welke de Zaligmaker met zijne vyanden, die Hem zochten te verstrikken, gehouden heeft.

a. Het eerste gesprek was een antwoord op de vraeg der Joodsche Overheden, door welk eene macht Hy sprak en handelde, vs. 23— XXII: 14.

1. De vraeg der Joodsche Opperhoofden vinden wy, vs. 23.

23. (*n*) Ende als hy binnen Jerusalem en vervolgens in den Tempel gekomen was, quamen tot hem, terwijl hy het volk, het welk rondom Hem was, yverig leerde, en het Euangelie verkondigde, verg. Luc. XX: 1. eenige van de Overpriesters ende de Ouderlingen des volcks, seggende, (*o*) Door wat macht doet gy dese buitengewone dingen. Gisteren hebt gy de handelaers, uit het voorhov van den Tempel, verjaegd, en verscheidene kranken, blinden, en kreupelen, oogenblikkelyk genezen. Thans verstout gy u zelven, om het volk openlyk in den Tempel te leren. Op welk gezach, en door welk vermogen, doet gy alle deze zonderlinge dingen? Ende wie heeft u dese macht gegeven?

2. Het antwoord van den Heiland, op deze strikvraeg, was zeer uitvoerig, vs. 24— XXII: 14.

—. Eerst antwoordt Hy door eene wedervraeg, vs. 24-27.

24. Ende Jesus antwoordende, sprak op zulk eene wijs, dat zy daerop gene uitvlucht maken konden. Hy seyde tot haer, Ick sal u oock één woort vragen: 't welck in-

(*n*) Marc. 11: 27. Luc. 20: 1. (*o*) Exod. 2: 14. Hand. 4: 7. ende 7: 27.

indien gy my ſult ſeggen, en behoorlyk beantwoorden, ſo ſal ick u oock uwe vraeg regelrecht beantwoorden, en ſeggen, door wat macht ick deſe dingen doe.

25. De Doop Joannis, die beroemde Propheet, die zulk eenen groten toeloop van allerlei menſchen gehad heeft, van waer was [*die*]? van waer had die man zijnen last, om te prediken en te dopen? Uyt den Hemel, van God zelven, gelijk hy uitdrukkelyk verklaerde, ofte enkel uyt de menſchen? Ende ſy overleyden by haerſelven ende ſeyden tot elkander, wy zijn met deze vraeg grotelyks verlegen. Indien wy ſeggen, Uyt den Hemel, ſo ſal hy ons ſeggen, Waerom en hebt gy hem dan niet gelooft, in dat getuigenis, het welk hy van my gegeven heeft?

26. Ende indien wy ſeggen, Uyt de menſchen, het was niets anders, dan een menſchelyk ontwerp, ſo vreeſen wy de ſchare, die ons welligt zal ſtenigen: (*p*) want ſy houden alle Joannem voor een Propheet, die van God gezonden was.

Beide de vragen, zo die der Joodſche Opperhoofden, als die van den Heiland, kwamen in den grond der zake volledig overeen. JOANNES had een uitdrukkelyk getuigenis gegeven, dat JESUS van God gezonden ware. Het kwam 'er derhalven op aen, of dit getuigenis geloovwaerdig ware; had nu JOANNES zijn gezach uit den Hemel, dan mogten zy zich ook volkomen verlaten op 's mans getuigenis, dat JESUS van God gezonden ware.

27. Ende ſy Jeſu antwoordende ſeyden, Wy en weten 't niet, welk een gezach Joannes had, om te leren en te dopen, hierover hebben de Schrivtgeleerden nog gene ſtellige uitſpraek gedaen. Ende hy ſeyde tot haer, So oordeel ik het geheel onnodig, om uwe vraeg te beantwoorden, en daerom ſegge ick u oock niet, door wat macht ick dit doe.

(*p*) Matth. 14: 5. Marc. 6: 20.

—— *Ter nadere opheldering van zaken, voegt 'er de Godlyke Leeraer drie gelykenissen by, vs. 28— XXII: 14.*

I. De eerste is die van twee zonen, die gelast werden in den Wijngaerd te werken, vs. 28-32.

28. Gy lieden maekt dan zwarigheid, om mijne vraeg, betreffende het gezach van Joannes den Doper, te beantwoorden. Maer, om uw gedrag in eene gelykenis aftetee-kenis, wat dunckt u van het volgende geval? Een zeker mensche, die eenen wijngaerd bezat, hadde twee sonen, ende gaende tot den eersten seyde, Sone gaet zonder uitstel henen, werckt heden in mijnen wijngaert, uw zorg en arbeid wordt 'er vereischt.

29. Doch hy antwoordde, ende seyde zeer onbescheiden tot zijnen Vader, Ick en wil niet: ende daer na, by nader indenken, berouw hebbende over de gansch onbetamelyke bejegening aen zijnen Vader, gingh hy henen, en arbeidde vlijtig in den wijngaerd.

30. Ende gaende tot den tweeden, seyde desgelijcks, zoon begeev u naer mijnen wijngaerd, en werk dezen dag in denzelven. Ende dese antwoordde, ende seyde, met alle teekenen van eerbied en onderwerping, (q) Ick [*gae*] heere op het oogenblik, ende hy en gingh middelerwijl niet, bedriegende zijnen Vader met schoonschijnende woorden, en geveinsde teekenen van gehoorzaemheid, daer hy niets van meende.

31. Wie van dese twee heeft den wille des vaders gedaen? Sy seyden tot hem, De eerste buiten allen twijffel, dit kan in gene bedenking komen. Jesus seyde tot haer, Voorwaer ick segge u, en betuig het, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, dat de tollenaers ende de hoeren, de slechtste zoort van meest bedorvene menschen, u voorgaen in 't Koninckrijcke Godts, en eer deelgenoten worden van deszelvs voorrechten, dan gylieden.

De

(q) Ezech. 33: 31.

De zoon, die eerst weigerde zijnen Vader te gehoorzamen, maer daerna tot inkeer kwam, en zijn gedrag verbeterde, schildert ons grove zondaren af, gelijk doorgaends de tollenaers en hoeren waren. Maer deze waren nog meer vatbaer voor overtuiging en berouw, dan de Pharizeeuwen, die gelijk waren aen den tweeden zoon, voor zo ver zy de uiterlyke vertoning maekten van God te willen gehoorzamen, maer alleen in het uiterlyke berustten, en de kracht der Godzaligheid verlochenden.

By de Pharizeeuwen heerschte, onder de uiterlyke vertoning van Godsdienstigheid, een ongelovig en verstokt hart, daerom voegde 'er de Heiland by:

32. (r) Want Joannes de Doper, over wiens gezach gy u niet hebt willen uitlaten, is tot u gekomen in den wegh der gerechtigheyt en waerheid, hy predikte u de rechte leer, ende gy en hebt hem niet gelooft, maer de tollenaers ende hoeren hebben hem gelooft, en zich verbeterd: doch gy [*sulcks*] siende dat zijne leer, zelvs door het slechtste zoort van menschen, geloovd wierd, en hebt daer na geen berouw gehadt, en gy zijt niet eens tot nadenken en inkeer gekomen, om hem te gelooven. Zo verstokt was uw hart, onder alle de bedrieglyke vertoningen van Godsdienstigheid.

II. De tweede gelykenis vs. 33-46, is die van eenen wijngaerd aen landlieden verhuurd.

†. De gelykenis zelve vinden wy, vs. 33-39.

††. Het gesprek, het welke de Heiland, over dit onderwerp, met de Overpriesters en Pharizeeuwen gehouden heeft. vs. 40-44.

†††. De uitwerkselen daervan, op het gemoed der laetsten, vs. 45, 46.

33. Hoort een ander gelijckenisse. (*s*) Daer

(*r*) Matth. 3: 1. (*s*) Ps. 80: 9. Jes. 5: 1. Jer. 2: 21. ende 12: 10. Marc. 12: 1. Luc. 20: 9.

was een heere des huys, een vermogend huisvader, die eenen wijngaert van de edelste wijnstokken op eenen vruchtbaren grond plantede, ende settede eenen tuyn of heining daer omme, om denzelven voor den inval der roovdieren te beveiligen, ende groef eenen wijnpersback daer in, zijnde een grote bak, die onder de pers in den grond gegraven was, om het uitgetreden druivensap te ontvangen, ende bouwde eenen toren, zo tot cieraed voor den wijngaerd, als tot een verblijv voor de lieden, die den wijngaerd bewaekten, ende verhuerde dien wijngaerd aen den lantlieden, om denzelven te bearbeiden en de vruchten te genieten, mits hem jaerlyks eene uitkeering, het zy in geld, het zy in vruchten, te betalen; ende, nadat hy dat alles bezorgd had, reysde hy buyten [*lants*].

34. Doe nu de tijt der vruchten genaeckte, sondt hy sijne dienstknechten tot de lantlieden om sijne vruchten als de bedongen huur te ontfangen.

35. Ende de lantlieden, niet denkende, dat de eigenaer ter eeniger tijd zoude wederkeeren, en hen naer verdiensten straffen, pleegden den schromelyksten moedwil: want nemende sijne dienstknechten, die gezonden waren, om de huur te ontvangen, hebben den eenen geslagen, ende den anderen gedoodt, ende den derden (*t*) gesteenigt.

36. Wederom sondt hy andere dienstknechten, meer [*in 't getal*] dan de eerste, denkende dat de landlieden hen dan meer ontzien zouden, maer zy verhardden in het kwaed, ende sy deden haer desgelijcks, als de eerste.

37. Ende ten laetsten sondt hy tot haer sijnen sone, seggende by zich zelven, Sy sullen mijnen soon ontsien, en dezen niet mishandelen.

38. Maer de lantlieden den sone siende, seyden onder malkanderen, (*v*) Dese is de erfgenaem, (*x*) komt

(*t*) 2 Chron. 24: 21. (*v*) Psalm 2: 8. Hebr. 1: 2.

(x) komt laet ons hem dooden, ende sijne erffenisse [*aen ons*] behouden.

39. Ende hem nemende wierpen sy [*hem*] uyt, buyten den wijngaert, ende doodden [*hem*].)

In deze gelykenis tekent de Heiland het grouwzaem gedrag van het Joodsche volk, byzonder van hunne opperhoofden, blykens vs. 42-44, en zy zelve begrepen ook, dat JESUS van hun gesproken had, vs. 45. — Laten wy de geheimzinnige beduidenis van deze gelykenis, in de byzonderheden, wat nader ontwikkelen.

A. Beschouwen wy eerst het gedrag van den Huisvader, vs. 33, 34. — *Deze Heer des huizes* is God de Vader. — De *wijngaerd* betekent het Joodsche volk, vergel. Jes. V: 7.

a. Dezen *wijngaerd* had God *geplant*, op den vetten heuvel van Kanaan, verg. Jes. V: 1, wanneer Hy de nakomelingen van JACOB, uit alle natien der waereld, tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen, en hun het gezegend Kanaan, tot eene erfelyke bezitting, gegeven had. Hy had dien wijngaerd met eene heining *omtuind*, voor zo ver Hy de Joden, door den middelmuur des afscheidsels, van de Heidenen had afgezonderd. — Hy had 'er *eenen wijnperschbak in gegraven*, om den uitgeperssten wijn te verzamelen. Men denke aen den Tempel, alwaer de offeranden moesten aengebracht, en gebeden voor Gods aengezicht uitgestort worden. — Ook had Hy eenen *toren* in den wijngaerd gebouwd, waerdoor men de hoofdstad Jerusalem verstaen mag, de zetel der Burgerlyke en Kerkelyke Overheden, die den wijngaerd van het Joodsche volk bewaken moesten.

b. De Landheer *verhuurde dien wijngaerd aen de landlieden en reisde buitenslands.* — De *landlieden* zijn de Opperhoofden van het Joodsche volk, byzonder de

(x) Gen. 37: 18. Psalm 2: 1. Matth. 26: 3. ende 27: 1. Joh. 11: 53.

Priesters en Schrivtgeleerden, welker werk het was dien wijngaerd te bearbeiden, het volk door leer en voorbeeld aen te sporen, om vruchten der gerechtigheid voort te brengen. — Aen deze had de Landheer den wijngaerd *verhuurd*, om 'er het opzicht over te hebben. Dit heet eigenaertig een verhuuren, omdat de zinbeeldige landlieden, in de inkomsten van dezen wijngaerd, een ruim bestaen vonden. — Daerna *reisde* de eigenaer *buitenslands*. Wat geevt dit te kennen in den geestelyken zin? Tot den tijd van SAMUEL had God het onmiddelyk bestuur over het Joodsche volk. Maer nadat de wijngaerd tot eenen staet van volkomenheid gebracht, de Tempel gebouwd, en het Joodsche volk in Kanaan bevestigd was, hield het onmiddelyk onderwijs, door de Propheten en Godlyke antwoorden, al meer en meer op, en, na de Babylonische gevangenis, werden de Joden, aen het onderwijs en het bestuur der Overpriesteren en Schrivtgeleerden, overgelaten. In zo ver wordt de Heer des huizes gezegd buitenslands te reizen, voorzover God het Joodsche volk niet langer onmiddelyk onderwees en bestuurde.

C. *Toen de tijd der vruchten genaekte, zond de* Landheer *zijne dienstknechten tot de landlieden, om zijne vruchten te ontvangen.* — Het geevt te kennen, dat de Heer, ter bekwamer tijd, buitengewone gezanten hebbe afgevaerdigd, om te vernemen, of het Joodsche volk vruchten van bekeering en dankbaerheid had voortgebracht.

B. Het gedrag der landlieden was allergrouwzaemst, vs. 35-39.

a. De eerste bezending geschiedde onder den eersten en den tweeden Tempel. — Maer de dienstknechten werden geweldig mishandeld, *de een geslagen, de ander gedood, en de derde gesteniga.* Men denke, by voorbeeld, aen de Propheten, die, ten tijde van den grouwzamen ACHAB, geweldig vervolgd en gedood werden, 1 Kon. XVIII, XIX, aen ZACHARIA, den zoon van JO-

JADA,

JADA, die gesteenigd werd, 2 Kron. XXXIV, en anderen.

β. By de tweede bezending, kwamen 'er *andere dienstknechten, meerder in getal dan de eerste*, vs. 36. — Er wordt geoogd op JOANNES den Doper, en zijne Discipelen, die velen in getal waren, Joh. I: 35. Luc. VII: 18, 19. Deze kwamen de verschuldigde vruchten, van de landlieden, met nadruk vorderen: zeggende: *brengt dan vruchten voort, der bekeering waerdig*, Matth. III: 7, 8, 10. Maer deze dienstknechten werden ook mishandeld, even als de vorige. JOANNES de Doper werd door HERODES gedood, Matth. XIV: 3-11. en vermits de Opperhoofden der Joden dien groten Propheet ongelovig verwierpen, en hem lasterden dat hy den duivel had, Matth. XI: 18. XXI: 32, is het ligtelyk te denken, dat zy, in dezen moord, een welgevallen gehad, en ook zijne Discipelen vervolgd hebben.

γ. Eindelyk zond de Heer van den wijngaerd zijnen eigenen zoon, aen welken de landlieden zich op de grouwzaemste wijs vergrepen, vs. 39 39. — JESUS CHRISTUS, welken God de Vader openlyk voor zijnen zoon verklaerd heeft, Matth. III: 17, kwam in de volheid des tijds tot het Joodsche volk. Dezen zou men denken, hebben de landlieden, de Opperhoofden van het Joodsche volk, ontzien. Maer niets minder dan dit; opdat zy de *ervenis* aen zich *behouden* zouden, in het bezit van Kanaan blijven, en de inkomsten van hunne bediening niet verliezen, hebben zy Hem *buiten den wijngaerd* van het Joodsche volk *geworpen*, Hem in de handen der handen Romeinen overgeleverd, en door dezelve gedood.

Na het voorstellen van deze gelykenis, deed de Heiland de volgende vraeg:

40. Wanneer dan de heere des wijngaerts, van zijne buitenlandsche reis, wederom te huis komen zal, wat

ſal hy dien lantlieden doen? die zich als overgeven booswichten gedragen hebben?

41. De Overpriesters en Phariseeuwen waren met hun antwoord aenſtonds gereed. Sy ſeyden tot hem, Hy ſal de quade landlieden, die zich als dieven en moordenaers gedragen hebben, eenen quaden en zeer pijnlyken doot aendoen, ende ſal den wijngaert anderen lantlieden verhueren, die hem de vruchten op hare tijden ſullen geven. Dusdoende velden zy hun eigen vonnis.

42. Jeſus toonde hun vervolgens, uit het Prophetisch woord, dat het wanbedrijv der landlieden, in deze gelykenis, juist het zelvde grouwelſtuk ware, het welk zy reeds in hunne harten voorgenomen hadden, en eerlang zouden ter uitvoer brengen. Hy ſeyde tot haer, Hebt gy noyt geleſen in de Schriften, Pſ. CXVIII. 22? (y) De ſteen dien de bouwlieden, met eene ſmadelyke verachting, verworpen hebben, deſe is geworden tot een hooft des hoecks: Van den Heere is dit onverwachte verſchijnſel geſchiet, tegen alle menſchelyke uitzichten, ende het is wonderlick in onſe oogen; welke Voorzegging duidelyk aenwijst, hoe de MESSIAS, welken God verordend heeft, tot het genot van de uitnemendste heerlykheid, door de Opperhoofden van het Joodſche volk, zou verſmaed, verworpen, en mishandeld worden.

43. Daerom ſegge en waerſchouw ick ulieden, met allen dien ernst, welken het gewicht der zake vordert, (z) dat het Koninckrijck Godts, en de aenbieding van deszelvs zalige voorrechten, door de prediking van het Euangelie, van u ſal wechgenomen worden, (a) ende eenen volcke gegeven, dat ſijne vruchten voortbrenge, voorzover dat Koningrijk tot de Heidenen, die aen dat voorrecht veel beter zullen beantwoorden, ſtaet overgebracht te worden.

44. Ende (b) wie op deſen ſteen valt, die ſal plet-

(y) Pſ. 118. 22. Jeſ. 8: 14. ende 28: 16. Marc. 12: 10 Luc. 20: 17. Hand. 4: 11: Rom. 9: 33. 1 Petr. 2: 6. (z) Exod. 32. 10. Matth. 8: 12. (a) Jeſ. 55: 5. (b) Jeſ. 8: 15 Zach. 12: 3. Luc. 20. 18.

plettert worden: ende (*c*) op wien hy valt, dien ſal hy vermorſelen.

De Heer JESUS ſtelt hun de geduchte ſtraf, welke zy te wachten hadden, uit Jeſ. VIII: 14, 15. voor oogen. — De *Steen* is de MESSIAS, die den ongelovigen Joden wezen zou, tot eenen ſteen des aenſtoots en eene rotſe der ergenis. — *Wie op dezen ſteen viel*, zich aen Hem en zijne leer ergerde, *die zou verpletterd* en verbroken *worden*, *ende op wien die ſteen viel*, *dien zou hy vermorzelen*, hy, tegen welken zich de MESSIAS zou aenkanten, zou vermorzeld, en als een potſcherv verbrijzeld worden.

45. (*d*) Ende als de Overprieſters ende Phariſeen deſe ſijne gelijckeniſſen hoorden, verſtonden ſy dat hy van haer, van hare handelingen en grouwzame voornemens, ſprack op eene verbloemde wijs; onder het beeld der moorddadige landlieden, aen welke de wijngaerd verhuurd was, vonden zy hun eigen beſtaen levendig afgeteekend.

46. Ende ſoeckende hem te vangen, vreeſden ſy de ſcharen, welke thans in den Tempel vergaderd waren, dewijle deſe hem hielden (*e*) voor een groot Propheet, die door zijne leer en wonderen betoonde, dat hy van God gezonden ware.

(*c*) Dan. 2: 34. (*d*) Luc. 20: 19. (*e*) Luc. 7: 16. Joh. 7: 40.

HET XXII. KAPITTEL.

III. De derde gelykenis was die van eenen Koning, die zijnen zonen eenen plechtigen maeltijd bereidde, vs. 1-14.
†. De inleiding vinden wy, vs. 1.
††. De gelykenis zelve, vs. 2-13, en
†††. Het slot, vs. 14.

1. ENde Jesus antwoordende, vatte het woord op, en sprack tot haer wederom door gelijckenissen, seggende,

2. (*a*) Het Koninckrijck der hemelen, dat geestelyk Koningrijk, het welk de MESSIAS hier op aerde staet op richten, is, ten aenzien van deszelvs bestuuring, gelijck een seker Koningh, die sijnen sone een bruyloft bereydt hadde.

Een bruiloft. — Het oorspronglyk woord komt meermalen voor, in de beteekenis van eene *bruiloft.* Maer het wordt ook dikwerv, vooral by de LXX Grieksche Overzetters van het Oude Testament, gebruikt voor eenen prachtigen en Koninglyken maeltijd, Esth. I: 5. IX; 22. In dezen zin moet het hier genomen worden, daer 'er in de gansche gelykenis van gene bruid gesproken wordt; ook wordt des Konings zoon nergens de bruidegom genoemd; zelvs is 'er niets, het welk aenleiding geevt, om aen eene bruiloft te denken. — Misschien wordt 'er zulk een plechtige maeltijd bedoeld, by welken des Konings zoon voor opvolger in het Rijk zou verklaerd worden. Dan is het ligtelyk te begrijpen, waerom velen weigerden, tot dit gastmael te komen, en waerom de Koning het gedrag van dien eénen, die met een onbetamelyk gewaed verscheen, zo euvel opnam, vs. 11-13.

3. Ende

(*a*) Luc. 14: 16. Openb. 19: 7.

3. Ende de Koning fondt fijne dienftknechten uyt om de genoodde ter bruylofc of *tot het gastmael*, het welk bereid was, om zijnen zoon plechtig te verklaren voor Rijksopvolger, te roepen: ende fy en wilden niet komen, omdat zy des Konings zoon, in die betrekking, niet erkennen en eerbiedigen wilden.

By de Oosterlingen heerschte eene zeer grote gastvrijheid, en het was gansch niet ongewoon, dat zy, by plechtige gelegenheden, alle de inwoners van de Stad ten maeltijd nodigden, die, wanneer alles gereed was, werden opgeroepen.

4. Wederom fondt hy andere dienftknechten uyt, met bevel, om de genoodden met aandrang te verzoeken, feggende, Segt den genoodden, Siet, ick hebbe mijn middagmael bereydt, mijn offen, ende de gemefte [*beeften*] zijn gefLachtet, ende alle dingen zijn gereet: komt fchielyk, en zonder uitftel, tot de bruylofc of *tot het gastmael*.

5. Maer deze vriendelyke nodiging had genen invloed op de verzochte gasten: want fy [*fulcks*] niet achtende zijn henen gegaen, defe tot fijnen acker, gene tot fijne koopmanfchap.

6. Ende de andere grepen fijne dienftknechten, deden [*haer*] fmaetheyt aen, ende doodenfe.

7. Als nu de Koningh [*dat*] grouwzaem wangedrag hoorde, wiert hy toornigh: ende fijne krijgsheyren fendende heeft die dootflagers vernielt, ende hare ftadt in brant gefteken.

8. Doe feyde hy tot fijne dienftknechten, De bruylofc of *het gastmael* is wel bereydt, doch de genoodde en waren 't niet weerdigh. Zy hebben zich de eer, welke ik hun aendeed, door eene boosaertige verfmading, geheel onwaerdig gemaekt.

9. Daerom gaet op de uytgangen der wegen, daer vele wegen te zamen lopen, en veel volk pleegt te vergaderen, zo vreemdelingen, als armen en geringen,

ende soo vele menschen van allerlei zoort, als gyder sult vinden, roeptse tot de bruyloft of *maeltijd*.

10. Ende deselve dienstknechten uytgaende op de wegen, vergaderden, door vriendelyke uitnoodigingen, alle die sy vonden, beyde quade ende goede: ende de bruyloft of *eetzael* wiert vervult met aensittende [*gasten*].

11. Ende als de Koningh ingegaen was om de aensittende [*gasten*] te oversien, sagh hy aldaer een mensche niet gekleedt [*zijnde*] met een bruyloftskleet of *staetsiekleed*.

12. Ende seyde tot hem, Vrient, hoe zijt gy hier ingekomen, geen bruyloftskleet of *staetsiekleed* [*aen*] hebbende? Ende hy verstomde.

Men mogt voor de Oostersche Vorsten, by plechtige gelegenheden, niet verschijnen, dan in staetsiekleederen. Deze werden den gasten by het inkomen aengeboden. — De Koning zijne gasten overziende, vond 'er eenen zonder zulk een staetsiekleed. Deze verstomde aenstonds, om dat hy niets tot zijne verschoning wist in te brengen. Hy had het aengeboden eerekleed versmaed, of uit hoogmoed, of verkleevdheid aen zijn eigen gewaed.

13. Doe seyde de Koningh, zeer gebelgd om de beledigíng, hem aengedaen, en de versmading van zijne aenbodene gunst, tot de dienaers, Bindet sijne handen ende voeten, neemt hem wech, ende werpt [*hem*] uyt de verlichte eetzael, in de buytenste duysternisse: (*b*) Daer sal zijn weeninge ende knersinge der tanden, verg. Kap. VIII: 12. XIII: 42.

Laten wy de geheimzinnige beteekenis van deze gelykenis wat nader ontwikkelen.

A. In het *Koningrijk der hemelen*, of de bedeeling van Gods genade, onder den dag van het Nieuwe Testament, is God

(*b*) Matth. 8: 12. ende 13: 42. ende 24: 51. ende 25. 30. Luc. 13: 28.

God de Vader de *Koning*. Deze heeft zijnen *zoon*, den gezegenden Middelaer, gezalfd tot de Koning over Zion, en Hem, nadat Hy de verzoening had te weeg gebracht, als den zodanigen openlyk verklaerd, door Hem uit den doden op te wekken, en, in den hemel, aen zijne rechtehand te plaetsen. Zeer gepast komt derhalven onze gezegende Verlosser in deze gelykenis voor, als des Konings zoon en opvolger. — De prachtige *maeltijd* vertoont ons den groten overvloed van genadeweldaden, die door de prediking van het Euangelie, als toebereid en opgedischt, worden voorgesteld en aengeboden.

B. Het hoofdoogmerk van deze gelykenis was, om het grouwzaem bestaen en gedrag van het Joodsche volk in het gemeen, en van de Opperhoofden in het byzonder, in het verwerpen van den Heiland, als hunnen Koning, en het versmaden van alle zijne heilgoederen, levendig af te teekenen, met de rampzalige gevolgen daervan, de verwerping der Joden, de verwoesting van Stad en Tempel, en de aenneming der Heidenen in hunne plaets. — Dit alles stelt de grote Leeraer zodanig voor, dat 'er tevens worde aengewezen, dat het alleen aen de hardnekkigheid en bozen onwil der menschen zelve te wijten zy, dat zy, onder de bediening van het Euangelie, verloren gaen.

A. De herhaelde nodiging der gasten vs. 3, 4, teekent den overvloed der genademiddelen, met welke de Joden verwaerdigd zijn. — De *genoodden* zijn de Joden. De *dienstknechten* verbeelden Gods knechten, welke Hy van tijd tot tijd, vooral gedurende 's Heilands omwandeling op aerde, gelijk JOANNES den Doper, en JESUS Discipelen, gezonden heeft, om de Joden, door de prediking van het Euangelie, te roepen en te nodigen, dat zy den Heiland, als Gods Zoon en hunnen Koning, gelovig erkennen zouden, en daerdoor deelgenoten worden van alle de heilgoederen, welke hun, om zijnen wil, werden voorgesteld en aengeboden. — De herhaelde nodiging door andere dienstknechten, met aendrang, om toch zonder uitstel te komen, daer alles bereid en in gereedheid was vs. 4,

schildert onder de laetste pogingen, welke de Heer, na 's Heilands verhoging, en de uitstorting van den Heiligen Geest, door een aental van heilgezanten, zou aenwenden, om de Joden te bewegen, dat zy, van de volheid der genade, welke hun werd aengeboden, mogten gebruik maken.

B. De nodiging van 's Konings dienaren werd versmaed vs. 5, 6. — Dit is eene levendige schildery van het bestaen en gedrag der Joden. Velen waren dermate verkleevd aen het aerdsche, dat zy in het geheel genen acht gaven op het Euangelie der genade, en het zelve smadelyk verachtten. Anderen gingen, uit eenen ingekankerden haet tegen JESUS, nog veel verder. Zy versmaedden niet alleen het Euangelie, maer mishandelden en vervolgden ook zijne gezanten, op eene geweldige wijs.

C. De geduchte gevolgen van de hardnekkigheid der Joden worden vs. 7. eigenaertig afgeteekend. — *Wanneer de Koning dat hoorde*, dat zijne nodiging versmaed, en zijne dienaers mishandeld wierden, zodanig dat hun bloed om wraek riep, werd Hy *toornig*. Door hun hardnekkig ongeloov, en eene moetwillige versmading van het aengeboden heil, hadden zy God getergd, zo dat de maet van hunne ongerechtigheid vervuld was, en de Godlyke langmoedigheid een einde nam. De rechtmatig vergramde Koning *zond*, door het bestuur van zijne Voorzienigheid, *zijne krijgsheiren*. Denkt aen de Romeinen, die geschikt waren tot werktuigen van de Godlyke wraek. Door deze heeft Hy de *dooislagers vernield en hunne Stad in brand gestoken*. Dit wijst ons allerduidelykst naer de schromelyke verwoesting van Jerusalem.

D. Vs. 8-10, wordt de roeping der Heidenen voorgesteld. — *Toen zeide de Koning tot zijne dienstknechten*, &c. Hier vinden wy het Godlyk bevel, aen de dienaers van het Euangelie, om zich te wenden tot de Heidenen. De dienaers van het Euangelie moesten deze uitlokkende boodschap doen: *de maeltijd is wel bereid*,

het

het heil is werkelyk door den Middelaer verworven, doch *de genoodden waren het niet waerdig*, de Joden, die eerst geroepen waren, hebben zich dat voorrecht, door onachtzaemheid, moetwillige ongehoorzaemheid, en eene opzettelyke versmading, onwaerdig gemaekt. — De dienaers moesten daerom *gaen op de uitgangen der wegen, en zo velen als zy 'er vinden zouden, roepen tot den maeltijd.* De gemengde hoop van menschen, die op de uitgangen der wegen omzworven, beteekenen, in tegenstelling van de genoodden, die hun vast verblijv hadden, de Heidenen. — De dienaers voldeden aen 's Konings last: *uitgaende op de wegen, vergaderden zy alle die zy vonden, beide kwade en goede.* Zy riepen en nodigden niet alleen de Heidenen zonder eenig onderscheid, maer bewogen hen ook door lievdedwang, om JESUS en zijn verworven heil gelovig aen te nemen, zodat de *eetzael vervuld wierd met aenzittende gasten.* Eene verbasende menigte der Heidenen vervoegde zich, immers wat de uitwendige vertoning aenging, op dien geestelyken maeltijd, en velen werden bewogen, om JESUS, als hunnen Verlosser, te eerbiedigen.

E. Hun bestaen voor God wordt vs. 11-13 aengewezen. — De Heiland wil 'er door leren, dat niet alle, die uiterlyk de vertoning maken, als of zy zijn verworven heil aennamen, werkelyk deelgenoten zijn van zijne genadeweldaden; dat gelovigen en Naemchristenen in de Kerk onder één vermengd zijn, dat de Koning der Kerke eens komen zal, om hare lèden te overzien, wanneer Hy alle, die met het aengeboden gewaed van CHRISTUS gerechtigheid, niet bekleed zijn, zal openbaer maken, en hen verwijzen naer de plaets der eindeloze rampzaligheid.

De Heiland spreekt vs. 11. maer van EENEN *mensche, die niet bekleed was met het bruiloftskleed.* Dit geschiedt, omdat men in het natuurlyke niet verwachten kon, dat vele menschen zich, aan zulk eene dwaesheid en opzettelyke boosheid, zouden schuldig maken. Eenig verder geheim is hier niet te zoeken.

Ondertusschen leert de Heer JESUS, in het slot vs. 14, allerduidelykst, dat de meesten het aengeboden heil smadelyk verwerpen zouden.

14. Want (c) vele zijn wel door het Euangelie geroepen en minzaem genodigd, om het aengeboden heil gelovig aen te nemen, maer slechts weynige zijn uytverkoren. Weinigen zijn 'er, die het aengeboden heil door een oprecht geloov aennemen, en daerdoor betonen, dat zy ten eeuwigen leven zijn uitverkoren.

Deze gelykenis derhalven behelsde eene getrouwe en nadrukkelyke waerschouwing, niet alleen aen de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen, die JESUS openlyk verwierpen, maer ook te gelijk aen zulken uit de schaer, die met zijne leer en wonderen nog al schenen opgenomen te zijn, en Hem evenwel als den MESSIAS niet eerbiedigden.

b. Het tweede gesprek, het welk de Heiland gehouden heeft met zijne vyanden, die Hem in zijne redenen zochten te verstrikken, ontmoeten wy vs. 15-22.

1. Hunne listige vraeg wordt vs. 15-17. opgegeven.

15. (d) Doe nu de Godlyke Leeraer de gemelde gelykenissen had voorgesteld, gingen de Phariseen zeer verbitterd henen, om elders, daer zy meer vryheid zouden hebben, onderling te overleggen, hoe zy Hem ten val brengen zouden; ende ten dien einde hielden zy t'samen raet, hoe sy hem verstricken souden in [*sijne*] reden. Dit hadden zy reeds meermalen beproevd, maer telkens was hun boosaertige aenslag mislukt. Nu wilden zy de zaek voorzichtig aenleggen, en met den anderen beraedslagen, hoe zy iets uit zijnen mond zouden halen, waerdoor zy Hem gehaet maken konden.

16. Ende, nadat sy alles wel overlegd hadden, sonden zy uyt tot hem hare schranderste discipelen met de Herodianen, seggende, Meester, wy weten dat

(c) Matth. 20: 16. (d) Marc. 12: 13. Luc. 20: 20.

dat gy waerachtigh zijt, ende den wegh Godts in der waerheyt leert, ende nae niemant en vraegt: want gy en siet den persoon der menschen niet aen.

De *Herodianen* waren hovelingen van HERODES, immers aenhangers en voorstanders van dien Vorst, die zich thans mede te Jerusalem bevond, vergel. Luc. XXIII: 7. Nergens anders dan hier, en by MARCUS Kap. IV: 6. XII: 13. vinden wy melding van de *Herodianen*. Zy werden van de Pharizeeuwen onderscheiden, maer hadden met hun dit gemeen, dat zy bittere vyanden waren van den Heer JESUS. Hunne leer moet zeer verdervelyk geweest zijn: want de Heiland waerschouwt zijne Discipelen, tegen den zuurdeesem van HERODES, Marc. VIII: 15. Zeer waerschijnlyk waren die leerstellingen oorspronglyk van HERODES *den Groten*, en 'er is geen twijffel aen, of zy zullen, met zijne belangen en Staetkunde hebben overeengestemd. Zijne opvolgers zullen zich daeraen gehouden hebben, gelijk ook alle, die voorstanders en begunstigers waren van hunne party.

HERODES had zijne grootheid aen de Romeinen te danken, en daerom zal hy beweerd hebben, dat de Joden zich, in goeden gemoede, aen de Romeinsche Heerschappy onderwerpen, en den Keizer schatting geven moesten, hoe zeer dit in de Godlyke wet verboden ware, Deut. XVII: 15. — De Herodianen waren voorstanders van deze leer, dit blijkt duidelyk uit de vraeg, welke zy den Heiland voorstelden, of het geoorloovd ware, den Keizer schatting te geven, vs. 17.

Daerenboven had HERODES *de Grote*, om zich by de Romeinen te veraengenamen, vele heidensche gewoonten ingevoerd, als het oprichten van beelden, het maken van renbanen, schouwspelen enz. Denkelyk zullen de aenhangers der HERODESSEN beweerd hebben, dat dit alles geoorloovd ware.

Voor het overige behoorden de *Herodianen* tot den aenhang der Sadduceeuwen, die de leer van een toekomend leven verwierpen, daerom worden de Herodianen met de Sadduceeuwen verwisseld, Matth. XVI: 6. vergel. Marc. VIII: 15.

Deze huichelaers kwamen tot den Heiland, met eene bedriegelyke vertoning van zeer byzondere hoogachting voor zijn perfoon en onderwijs. — Zy noemen Hem *Meester*, om hunnen eerbied voor te wenden, als of zy zeer genegen waren, om zijn onderwijs te ontvangen. Om dit voorwendfel nog meerder fchijn by te zetten, voegen zy 'er by: „ *wy*
„ *weten*, wy zijn uit uw lovwaerdig gedrag ten vollen ver-
„ zekerd, *dat gy waerachtig zijt*, dat gy de waerheid liev-
„ hebt, en daervoor openlyk uitkomt, zodat men op uwe
„ woorden ftaet kan maken, *en dat gy den weg Gods*, dat is
„ den weg, die tot Gods gunst henen leidt, en door God
„ zelven geopenbaerd is, *in waerheid* oprechtelyk *leert*, juist
„ zo als dezelve ligt, zonder iets achter te houden, of 'er
„ iets by te voegen, *en naer niemand vraegt*, zodat gy nie-
„ mand ontziet, wie hy ook wezen moge, *want gy ziet den*
„ *perfoon des menfchen niet aen*. Wanneer het op de leer der
„ waerheid aenkomt, ftelt gy dezelve zuiver voor, en het is
„ u onverfchillig, of de perfonen, tot welke gy fpreekt,
„ van hogen of lagen rang zijn, en of uwe woorden aenge-
„ naem zijn dan niet. Uwe lievde tot waerheid maekt,
„ dat gy dit alles niet in aenmerking neemt."

Deze fchone woorden waren enkel huichelary. — Ondertusfchen fpraken zy, hoe zeer zy 'er in hunne harten anders over dachten, indedaed de waerheid. — Op deze voorreden laten zy de ftrikvraeg volgen.

17. **Segt ons dan**, terwijl gy een Leeraer der waerheid zijt, uw gevoelen. **Wat dunckt u?** wy begeeren in dit geval uw onderwijs, voor het welk wy allen mogelyken eerbied hebben, **is het geoorloft den Keyfer fchattinge te geven, ofte niet?** omtrent dit ftuk maken velen van ons volk zwarigheid. Hoe moeten wy ons hierin gedragen?

Zedert het verbannen van Archelaus was Judæa een wingewest der Romeinen geworden, en aen Syrien gehecht, zodat de Joden verplicht waren, aen den Keizer fchattingen te betalen. Dit was den meesten geweldig tegen de borst, die oordeelden, dat dit ftrijdig ware met de Godlyke wet, Deut. XVII: 15, en de rechten van het volk. Van dit begrip waren byzonder de Pharizeeuwen. De *Herodianen*,

de aenhangers der Herodesfen, beweerden daerentegen, dat de Joden, met een goed geweten, aen den Roomfchen Keizer fchatting geven konden.

Deze ftrikvraeg was zeer listig en boosaertig. Had de Heer JESUS geantwoord, dat het geoorloovd ware den Keizer fchatting te geven, zou Hy zich by het meerder deel van het volk gehaet gemaekt hebben. Had Hy de vraeg ontkennende beantwoord, dan zou men Hem, by den Romeinfchen Stadhouder, als eenen oproermaker, hebben aengeklaegd.

18. Maer de alwetende Jefus bekennende haere boofheyt, daer zy Hem, onder den fchijn van eerbied en leergierigheid, zochten te verftrikken, feyde,

19. Gy geveynsde, wat verfoeckt gy my? zoekt gy my, onder een fchoonfchijnend voorwendfel, te verftrikken? Toont my den fchattingpenningh, laet my eens een ftuk geld zien van die zoort, waermede gy gewoon zijt, de fchatting aen den Keizer te betalen. Ende sy brachten hem eenen penningh.

20. Ende hy feyde tot haer, Wiens is dit beelt ende het opfchrift?

21. Sy feyden tot hem, Des Keyfers. Doe feyde hy tot haer, (e) Geeft dan den Keyfer dat des Keyfers is, ende Gode dat Godts is.

De munt is een teeken van oppermacht, en de Joodfche Meesters berichten ons, dat het in dien tijd zelvs reeds plaets had, dat men geen ander geld gebruikte, dan dat geflagen was op gezach van Hem, welken men voor Opperheer erkende. Zodrae derhalven deze veinsaerts eenen penning vertoonden, waermede zy gewoon waren de fchatting te betalen, die het beeld en opfchrivt van den Keizer droeg, verklaerden zy even daerdoor, dat de Romeinfche Keizer hun Opperheer ware, en dat zy hem voor den zodanigen eerbiedigden.

Uit kracht van deze ftilzwijgende verklaring, zeide de

(e) Matth. 17: 25. Rom. 13: 7.

Heiland: „ *geeft dan den Keizer dat des Keizers is*, het gene
„ gy den Keizer, als uwen Opperheer, volgens recht en
„ billykheid schuldig zijt, *en geeft Gode dat Gods is*, bewijst
„ den Allerhoogsten die lievde, eerbied, en gehoorzaem-
„ heid, welke gy, aen den Koning der Koningen, verschul-
„ digd zijt.

22. Ende sy dit antwoord hoorende, in het welk JESUS zijne onnavolgbare wijsheid openbaerde, verwonderden haer. Zy waren 'er geheel verbaesd over, en beschaemd, dat hun listige aenslag geheel mislukt ware: ende hem verlatende, vermits zy geen woord meer wisten te zeggen, zijn sy wechgegaen.

e. Hierop volgt een gesprek van den Heiland met de Sadduceeuwen, over de opstanding der doden, vs. 23-33.

1. *De Sadduceeuwen stellen eene zwarigheid voor tegen de leer der opstanding, vs. 23-28.*

2. *Deze zwarigheid beantwoordt de Heiland, vs. 29-32.*

—. *Eerst toont Hy het ongegronde van die bedenking, vs. 29, 30. en*

——. *Daerna bewijst Hy de opstanding der doden met opzet, vs. 31, 32.*

3. *Eindelyk verhaelt de Euangelist, welk uitwerksel 's Heilands redeneering op de schaer gehad hebbe, vs. 33.*

23. (*f*) Te dien selven dage, dat de grote Leeraer de gevelde Pharizeeuwen en Herodianen verstomd had, denkelyk terwijl Hy nog in den Tempel was, quamen tot hem de Sadduceen, die seggen dat 'er geen opstandinge en is, en den dood als eene vernietiging van den ganschen mensch beschouwen, ende vraegden hem,

24. Seggende, Meester, (*g*) Moses heeft, gelijk gy weet Deut. XXV: 5. gesegt, indien yemant sterft geen kinderen hebbende, so sal sijn broeder, in geval hy nog ongehuwd is, desselven wijf trouwen,

ende

(*f*) Marc. 12: 18. Luc. 20: 27. Hand. 23: 8. (*g*) Deut. 25: 5.

ende sijnen broeder zaet verwecken, op dat zijn geslacht niet uitsterve, en zijne goederen niet vervreemd worden.

25. Nu moeten wy u eens een geval voorstellen. Op zekeren tijd waren daer by ons seven broeders, ende de eerste of oudste [*een wijf*] getrouwt hebbende, sterf, zonder kinderen na te laten; ende dewijle hy geen zaet by zijne vrouw verwekt en hadde, so liet hy sijn wijf, volgens de aengehaelde wet van Mose, voor sijnen broeder, die in ouderdom op hem volgde, en zijne nagelaten weduw trouwde.

26. Desgelijcks oock de tweede, ende de derde, tot den sevenden toe. Alle deze zeven broeders, van den oudsten tot den jongsten, zijn in het zelvde geval geweest, dat zy, de een na den anderen, aen deze vrouw getrouwd en gestorven zijn.

27. Ten laetsten na allen is oock de vrouwe gestorven, die op elk der zeven broeders eene gelyke betrekking had.

28 In de opstandinge der doden dan, gesteld zijnde, dat dezelve zou plaets hebben, wiens wijf sal sy wesen van die seven? want sy hebbense alle in huwelyk gehadt, en zy alle hebben op haer een gelijk recht.

De Sadduceeuwen verbeeldden zich, dat zy, door dit geval, de onbestaenbaerheid van de opstanding der doden allerduidelykst hadden aengetoond. Zy dachten, dat Jesus dezelvde vleeschelyke begrippen had, omtrent den staet der opgewekten, in de toekomstige eeuw, als de Pharizeeuwen.

29. Maer Jesus antwoordde zodanig, dat zy in hunne verwachting deerlyk wierden te leur gesteld. Hy bracht hun hunne schandelyke onkunde onder het oog, ende seyde tot haer, Gy dwaelt, gy hebt zeer verkeerde begrippen van zaken; onkunde is de bron, waeruit uwe gansche redeneering voortvloeit. Gy spreekt zeer onverstandig, niet wetende de Schriften, naerdien gy de ware mening der Godlyke schrivten niet verstaet, anders zoudt gy weten, dat de staet der opgewekten, van de tegenwoordige gesteldheid der menschen, geheel verschillende wezen

zulle. Gy verstaet noch de schrivten, noch de kracht Godts. Indien gy eenigermate behoorlyke denkbeelden hadt van het Godlyk Alvermogen, zoudt gy begrypen, dat de opwekking der doden, voor den Almachtigen, geenzins onmogelyk zy.

30. Gy hebt geheel verkeerde begrippen omtrent den staet van het toekomend leven. Want in de opstandinge trouwen de menschen niet. In de huishouding van het volgend leven en nemen sy niet ten houwelicke, noch en worden niet ten houwelicke uytgegeven: (*h*) maer sy zijn als Engelen Godts in den hemel. De lichamen der opgewekte menschen zullen zoortgelyke zijn, als de fijne lichamen der Engelen, welke niet geschikt zijn tot de voortteeling.

31. Dit zy genoeg ter wederlegging van uwe gemaekte bedenking, welke genen grond heeft, dan alleen in de vleeschelyke en zinnelyke denkbeelden der Pharizeeuwen. Ende wat aengaet de leer van opstandinge der dooden zelve; deze wordt in de Heilige Schrivten allerduidelykst voorgesteld. Of en hebt gy niet gelesen 't gene van Godt tot ulieden, door de pen van Mose Exod. III: 6. gesproken is, die daer segt,

32. (*i*) Ick ben de Godt Abrahams, ende de Godt Isaacs, ende de Godt Jacobs. Gevolgelyk is 'er eene opstanding der doden te wachten: want Abraham, Isaac, en Jacob, waren toen reeds alle gestorven: en Godt en is niet een Godt der doode, maer der levende, derhalven moeten Abraham, Isaac, en Jacob leven, nadat zy gestorven zijn.

De betuiging van den Allerhoogsten, *ik ben uw God*, geevt te kennen: Ik zal uw goedertieren weldoener, uw machtige beschermer, en uw gunstrijke verzorger wezen. In dien zin wordt de HEER zeer gemeenzaem de God van Israël genaemd. — In het byzonder had de HEER verklaerd, de God van ABRAHAM, ISAAC, en JACOB te zijn, nadat zy reeds lang gestorven waren. Deze uitdrukking kan zekerlyk niet

(*h*) 1 Joh. 3: 2. (*i*) Exod. 3: 6.

niet verstaen worden, van de lotgevallen der gemelde Aertsvaderen, toen zy hier op aerde leefden, naerdien vele booswichten meerder voorspoed hier op aerde genieten, dan deze vrienden van God genoten hebben. — Afgestorvene menschen hadden, volgens de dwaling der Sadduceeuwen, in het geheel geen bestaen meer. Nu is *God*, gelijk de Heer JESUS zegt, *niet de God*, de weldoener, de vriend en beschermer *der dooden*, *maer der levendigen*. Derhalven moeten ABRAHAM, ISAAC, en JACOB, na den dood van hunne lichamen, nog leven, en zich, naer de ziel, in zulken staet bevinden, waerin zy vatbaer zijn voor geluk. — Daerenboven zou de gemelde betuiging des HEEREN, in volle kracht, bevestigd worden; zou het aen allen blijkbaer worden, dat ABRAHAM, ISAAC, en JACOB, byzondere vrienden van God waren, dan moest 'er eene opstanding der doden te wachten zijn, een toekomend leven, waerin de HEER, ten aenzien van deze zijne byzondere vrienden, betonen zal, dat Hy, in vollen nadruk, hun God zy.

33. Ende de scharen der omstanderen dit antwoord van den Heiland, op de strikvraeg der Sadduceeuwen, hoorende, (*k*) wierden verslagen en zeer getroffen over zijne leere.

Dit antwoord van den Heiland behelsde zulk een duidelyk bewijs, voor de onstervelykheid der ziele, en de opstanding der doden, dat de omstanders 'er over verbaesd stonden. — Het bewijs was nieuw en ongewoon. De scharen hadden het nimmer te voren gehoord. De grote Leeraer wilde de Sadduceeuwen, door het onverwachte en treffende van dit ongewone bewijs, den mond stoppen, en hunne vitteryen afsnijden. Zy hadden zich buiten allen twijffel gereed gemaekt, om verscheidene uitzonderingen te maken, wanneer de Heiland een der gewone bewijzen der Pharizeeuwen, voor de leer der opstanding, had bygebracht. — Langs dezen weg werden ook tevens de Pharizeeuwen, met de Sadduceeuwen, beschaemd gemaekt, voor zo ver zy, met alle hunne gewaende geleerdheid, de Heilige Schriften zo onoplettend

(*k*) Matth. 7: 28.

lazen, dat zy dit bewijs voor de leer der opstanding nog nimmer hadden opgemerkt.

A. *Wijders hield de Heiland nog een gesprek, met eenen Wetgeleerden, over het grootste gebod in de wet, vs.* 34-40.

1. *De aerleiding tot dit gesprek vinden wy vs* 34.
2. *De vraeg van den Wetgeleerden, met oogmerk om* JESUS *te verzoeken, vs.* 35, 36, *en*
3. *Het antwoord van den Heiland, vs.* 37-40.

34. (*l*) Ende de Phariseen gehoort hebbende dat hy den Sadduceen den mont gestopt hadde, en dat over een onderwerp, waerin zy van dezelve verschillen, was hun dit op zich zelven niet onaengenaem, maer evenwel dat JESUS telkens over zijne vyanden zegevierde, en dat Hy dit gedaen had, door een nieuw bewijs by te brengen, waeraen zy nog nimmer gedacht hadden, en waerdoor hunne achting by de scharen noodzakelyk verminderen moest, dit was den Pharizeeuwen onverdraeglyk, en verbitterde hunne gemoederen allergeweldigst. Uit dit beginsel zijn zy te samen by een vergadert, om te beraedslagen, hoe zy Hem op nieuws het best zouden aenvallen. Zy besloten éénen uit hun midden, die in geleerdheid boven anderen uitmuntte, tot JESUS te zenden, om Hem te verzoeken.

35. (*m*) Ende één uyt haer, die tot den aenhang der Pharizeeuwen behoorde, [*zijnde*] een Wetgeleerde, die ongemeen ervaren was, in de Wet en in de Godlyke Schrivten, heeft den Heer JESUS gevraegt, hem versoeckende. Zijn boosaertig oogmerk was, om JESUS te verstrikken, en als eenen onkundigen voor het volk ten toon te stellen; ende hy sprak den Heiland aen, seggende,

36. Meester, welck is het groot gebodt in de wet? Welk gebod in de Godlyke wet verdient den voorrang boven de overige, zodat men zich op deszelvs betrachting voor alle werken moet toeleggen? Hierover is vry wat geschil onder de Schrivtgeleerden, zommigen denken

aen

(*l*) Marc. 12: 28. (*m*) Luc. 10: 25.

aen de besnijdenis, zommigen aen de offeranden, zommigen aen de zedelyke geboden. Ik eerbiedig u als eenen groten Leeraer; heb de goedheid dit geschil te beslissen.

37. Ende Jesus gav de voorkeus aen de zedelyke plichten. Hy stelde den zakelyken inhoud der zedelyke wet in weinige woorden voor. Hy bracht alles tot twee hoofdplichten, en seyde tot hem, (*n*) Gy sult lief hebben den Heere uwen Godt, den eenigen en waren God, den Schepper en Bestuurer van het Geheelal, die in eene byzondere betrekking de God is van het Joodsche volk, door Hem recht te kennen, hoog te achten, te danken, en te gehoorzamen. Gy zult den Heer uwen God lievhebben, met geheel uw herte, ende met geheel uwe ziele, ende met geheel uw verstant, uit een oprecht en zuiver beginsel, met alle vermogens van ziel en lichaem.

38. Dit is het eerste gebod, omdat het onmiddelyk voortvloeit uit die natuurlyke en onveranderlyke betrekking, welke 'er is tusschen God als Schepper, en den mensch als zijn redenmachtig schepsel; ende dit is ook het groot gebodt, uit aenmerking van het verheven voorwerp, omtrent het welk onze hulde verkeert, en van de allergewichtigste gevolgen, welke daervan afhangen.

39. Ende het tweede desen gelijck, van het zelvde verbindend gezach, [*is*] dit, (*o*) Gy sult uwen naesten, elken mensch, die met u uit het zelvde bloed geschapen is, zonder onderscheid hartelyk liefhebben, door hem hoog te achten, en zijn welzijn blymoedig te bevorderen. Gy zult uwen naesten liefhebben als uselven, en met uwen evenmensch in alle gevallen zo handelen, als gy redelyker wijs zoudt kunnen begeeren gehandeld te worden, wanneer gy in zijne plaets waert.

40. Aen dese twee geboden hangt de gantsche wet ende de Propheten. Deze twee geboden, om God boven alles liev te hebben, en onze naesten als ons zelve, maken den korten en hoofdzakelyken inhoud uit van alles,

(*n*) Deut. 6: 5. ende 10: 12. ende 30: 6. Luc. 10: 27. (*o*) Lev. 19: 18. Marc. 12: 31. Rom. 13: 9. Gal. 5: 14. Eph. 5: 2. 1 Thess. 4: 9. Jac. 2: 8.

wat in de Heilige Schriften, in de boeken van Mose en Propheten, betrekkelyk tot 's menschen zedelyke verplichting, gevonden wordt. Alles wat God van den mensch vordert, ligt in de rechte betrachting van deze twee geboden opgesloten, vergel. Rom. XIII: 10 1 Tim. I: 5.

Dit antwoord droeg de goedkeuring van den vrager weg, vergel. Marc. XII: 32. — Het was evenwel zodanig ingericht, dat het diende ter beschaming van de Pharizeeuwen, die hem uitgezonden hadden. Er viel niets op aen te merken, en de Pharizeeuwen bemerkten nu, dat het eene vruchtelose onderneming ware, om JESUS in zijne redenen te verstrikken. Niemand durvde Hem iets meer vragen, uit vrees, dat zy 'er met schande zouden afkomen, vergel. Marc. XII: 34.

e. Ten laetsten hield de Heiland nog een gesprek met de Pharizeeuwen, vs. 41-46.

41. Nu had de Heiland allen zijner vyanden den mond gestopt, zodat zy geheel verstomd waren. Dan, om een openlyk bewijs te geven, dat Hy hen in het geheel niet ontzag, noch schroomde zich met hen in gesprek te begeven, vatte Hy zelvs het woord op. (*p*) Als nu de Phariseen t'samenvergadert waren, vraegde haer Jesus,

MARÇUS zegt, Kap. XII: 35, dat JESUS thans leerde in den Tempel. Wy mogen 'er uit besluiten, dat de Heiland, zodrae het laetstgemelde gesprek met den Wetgeleerden was afgelopen, wederom zijn werk, in het onderwijzen van het volk, hervat hebbe. Het schijnt, dat de Pharizeeuwen zich middelerwijl hebben zaem geschaerd, misschien om te overleggen, welken weg zy nu verder zouden inslaen, om den Heiland te verderven, daer zy nu overtuigd waren, dat het eene vruchtelose onderneming ware, om Hem in zijne redenen te verstrikken.

42. Ende JESUS seyde tot de Pharizeeuwen, die thans byéen vergaderd waren: Wat dunckt u van den Christus,

(*p*) Marc. 12: 35. Luc. 20: 41.

tus, welke gedachten hebt gy van den beloovden MESSIAS, die reeds zo lang is te gemoet gezien? wiens sone is hy? uit welk een geslacht moet Hy voortkomen? Sy seyden tot hem, zonder zich te bedenken, de MESSIAS moet Davids [*sone*] zijn. Hy moet uit het geslacht van David voortkomen. Dit is eene bekende en algemeen aengenomen zaak.

43. Dan JESUS bediende zich van deze gelegenheid, om dezen lieden, die zich voor Leeraers in Israël uitgaven, onder het oog te brengen, hoe onkundig zy waren, omtrent de leer van den MESSIAS, eene zaek van zo veel aenbelang, welke in de Heilige Schriften allerduidelykst was voorgesteld. Hy seyde daerom tot haer, Hoe noemt hem dan David, in eene verrukking van den Prophetischen Geest, [*sijnen*] Heere, seggende, Ps. CX: 1.

44. (*q*) De Heere heeft gesegt tot mijnen Heere, Sit aen mijne rechter[*hant*], tot dat ick uwe vyanden sal geset hebben tot een voetbanck uwer voeten?

De grote Leeraer beroept zich op die bekende Godspraek van DAVID, Ps. CX: 1. — Dat lied behelst eene duidelyke voorzegging, omtrent de oprichting en uitbreiding van MESSIAS geestelyk Koningrijk, onder den dag van het Nieuwe Testament. Dit leert de gansche inhoud van dat zangstuk, en het wordt bevestigd, door de onfeilbare verklaring van den Apostel PETRUS, Hand. II: 34. De Pharizeeuwen hebben het ook niet ontkend, en daeruit mogen wy besluiten, dat dit het algemeen aengenomen gevoelen der Joden in dien tijd geweest zy.

Dus luidde het woord van den HEER, van den JEHOVAH, van God den Vader, tot Davids *Heer* den MESSIAS, *zit aen mijne rechtehand*, dat is, heersch als Koning, en voer het gebied over alles, vergel. 1 Cor. XV: 25, *tot dat ik uwe vyanden*, alle die zich tegen u en uw Rijksgebied aenkanten,

(*q*) Ps. 110: 1. Hand. 2: 34. 1 Cor. 15: 25. Hebr. 1: 13. ende 10: 13.

zal gezet hebben tot eenen voetbank uwer voeten, en hen geheel aen uwe macht zal onderworpen hebben — Zou nu God de Vader den MESSIAS in dezen zin verhogen, en Hem verheffen tot eenen trap van hoogheid en luister, welke niemand dan Gode alleen toekomt, dan mogt DAVID Hem met het hoogste recht *zijnen Heer* noemen.

45. De Heer JESUS stelde daerom den Pharizeeuwen deze vraeg voor. Indien hem dan David noemt [*sijnen*] Heere, eerbiedigende Hem als zijnen God, als den Koning der Koningen, die eens over alles heerschen moet, hoe is hy dan sijn sone? Hoe kan de MESSIAS te gelijk Davids zoon en Davids gebiedende Koning wezen?

46. Ende dit was voor de Pharizeeuwen eene onoplosbare zwarigheid; niemant van hen en konde hem een woort antwoorden. Trouwens zy verwachtten wel den MESSIAS, maer zy beschouwden Hem slechts als eenen bloten mensch, die uit het geslacht van DAVID stond geboren te worden, om den throon van DAVID wederom op te richten, de Joden van de overheersching der Romeinen te verlossen, hunne vervallene zaken te herstellen, en hun gemenebest te brengen tot den hoogsten top van bloei en luister. Maer van den MESSIAS, als Gods eeuwigen zoon, die de menschelyke natuur zou aennemen, en zich door lijden, ter vergoeding van de zonden, den weg banen tot zijne heerlykheid, hadden zy in het geheel geen denkbeeld. Niemand der Pharizeeuwen kon deze vraeg beantwoorden, noch niemant en durfde hem van dien dage aen [*yet*] meer vragen, met oogmerk om Hem in zijne redenen te verstrikken.

Het volk evenwel hoorde den groten Leeraer gaerne, en met zeer veel genoegen, vergel. Marc. XII: 37. Misschien is het zelvs velen niet onaengenaem geweest, dat JESUS hunne Leeraren, op zulk eene beschamende wijs, den mond stopte. Onderdusschen was het, zo voor de Pharizeeuwen, als voor het volk, een zeer gewichtig onderwijs, waermede de Heiland hen thans verwaerdigde. Zy hadden 'er uit kunnen en behoren te leeren, dat de MESSIAS, als DAVIDS Heer, de waerachtige God, en als DAVIDS zoon, tevens

waerach-

waerachtig mensch wezen zoude, dat de MESSIAS eerst moest vernederd worden, zonder dit kon 'er gene verhoging te pas komen; dat de MESSIAS veele vyanden hebben zou, maer die eindelyk geheel aen Hem ftonden onderworpen te worden. De wijsheid derhalven, met welke JESUS fprak, en de wonderen welke Hy verrichtte, had de Joden, en vooral hunne Leeraren moeten opmerkzaem maken, om te onderzoeken, of JESUS niet de beloofde MESSIAS ware, die in de Godfpraken der Propheten zo duidelyk was afgeteekend.

HET XXIII. KAPITTEL.

C. Eindelyk hield de Heer JESUS *nog eene redevoering in den Tempel, Kap. XXIII. Hy fprak eigenlyk tot zijne Discipelen, maer evenwel ten aenhoren van het volk.*

De Leeraers van het volk, de Schrivtgeleerden, de Pharizeeuwen en Sadduceeuwen, welke de Heiland verfcheidene malen verftomd had, waren nu befchaemd henen gegaen. Den toeleg, om Hem in zijne redenen te verftrikken, gaven zy nu geheel op. — De Heiland wendde nu zijne tael tot de Discipelen, maer evenwel ten aenhoren van het volk, vergel. Luc. XX: 45, en, met deze redevoering, nam Hy voor altoos affcheid van den Tempel, vergel. Kap. XXIV: 1.

De aenleiding tot deze redevoering was gelegen in het laetfte gefprek met de Pharizeeuwen, die zich hadden openbaer gemaekt als lieden, die geheel onkundig waren, in de allergewichtigfte leer van den MESSIAS. — Het kan ook zijn, dat het oog van den Heiland viel op den leerftoel, van welken de Schrivtgeleerden gewoon waren het volk te onderwijzen, en dat Hy daeruit aenleiding genomen hebbe, om de zogenaemde Leeraers, die gewoon waren op dezen ftoel te zitten, in het ware daglicht voor te ftellen.

Althans de Heiland waerfchouwt zijne Discipelen, en

tevens het volk, tegen de grove gebreken der Schrivtgeleerden, en bedreigt een ontzettend wee, zo over deze huichelaers, als over de Stad Jerufalem.

A. Het eerfte deel van deze zeer merkwaerdige redevoering is waerfchouwende, vs. 1-12.

1. Vs. 1-3. leert de Heiland, in hoe ver men naer de lesfen der Schrivtgeleerden horen moest.

2. Daerop volgt eene ernftige waerfchouwing, tegen hunne grove gebreken, beftaende voornamelyk in geveinsdheid en hoogmoed, vs. 4-12.

1. Doe de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen, die Hem verfcheidene malen, maer altoos vruchteloos, in zijne redenen hadden zoeken te verftrikken, befchaemd uit den Tempel waren wechgegaen, fprack Jefus tot de fcharen ende tot fijne difcipelen. Hy richtte zijne tael tot zijne XII Discipelen, maer evenwel ten aenhoren van de vergaderde menigte des volks, het welk thans in den Tempel tegenwoordig was.

2. Seggende, (*a*) De Schriftgeleerde, ende de Pharifeen zijn, als Leeraers van het volk, gefeten op den ftoel Mofis:

Wat hebben wy door *den ftoel van* MOSE te verftaen? — Zommigen denken aen eenen Richterftoel, op welken Vorften en Overheden zitten, om wetten te geven en vonnisfen uit te fpreken, vergel. 2 Sam. XIV: 9. Neh. III: 7. Dan vermits de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen in deze redevoering voorkomen, niet als Richters en Wetgevers, maer als Leeraers, heeft de Heiland, onzes erachtens, het oog op eenen leerftoel, op welken de Leeraers zich plaetften, om het volk openlyk te onderwijzen. Voor EZRA werd een hoge houten ftoel gemaekt, op welken hy ftond, om de wet aen het volk voor te lezen en dezelve te verklaren, Neh. VIII: 5-9, en het blijkt uit de fchrivten der Joden, dat men ook in hunne Synagogen zodanige leerftoelen

(*a*) Neh. 8: 4.

len gehad hebbe. — Buiten twijffel is 'er ook zodanig een verheven gestoelte gewecst, in het voorhov van den Tempel. De stoel heet de *stoel van* MOSE, omdat de Schrivtgeleerden op dit gestoelte zaten, wanneer zy de Wet, en de schriften van MOSE, voor het volk openlyk verklaerden.

Voorts wijst ons de zamenvoeging van *Schrivtgeleerden en Phariseeuwen*, naer zulke Schrivtgeleerden, die tot den Phariseeuwschen aenhang behoorden.

3. (*b*) Daerom al wat sy u op grond van de Godlyke wet leren, en overeenkomstig met hare geboden, seggen dat gy houden sult, houdt [*dat*] ende doet [*het*]. Onderwerpt u, in zulke gevallen, aen hunne leer en voorschriften; maer volgt hun voorbeeld niet naer, en doet niet nae hare wercken: (*c*) want sy seggen 't, ende en doen 't niet. Hunne levenswijs is zeer verschillende van hunne zedenleer.

4. Zy zijn huichelaers, en vertonen zich geheel anders, dan zy zijn. (*d*) Want sy binden, uit kracht der mondelinge overleveringen, welke zy met de Godlyke Wet in eenen rang stellen, en zomtijds boven dezelve verheffen, will-keurige lasten die swaer zijn ende qualick om dragen, ende leggense op de schouderen der menschen: maer sy zelve onderhouden die moeilyke instellingen niet, en willen die lasten, wel verre van dezelve te torschen, met haren vinger niet eens verroeren.

5. Ende het gene zy nog daervan onderhouden, doen zy uit enkelen hoogmoed, om eer en achting by de menigte te verwerven: want alle hare wercken doen sy (*e*) om van de menschen gesien, en als uitmuntende heiligen geprezen te worden. Want sy maken (*f*) hare gedenckcedels breet, ende maken de zoomen van hare kleederen groot.

Wat zijn *gedenckcedels*? — MOSE had den Joden bevolen, de wet op hunne handen te binden, en tot voorhoofdspanfels tusschen hunne oogen te hebben, Exod. XIII: 9,

(*b*) Deuter. 17. 9, 10. Mal. 2: 6, 7. (*c*) Rom. 2: 19. (*d*) Jes. 10: 1. Luc. 11: 46. Hand. 15: 10. (*e*) Matth. 6: 5. (*f*) Deut. 6: 8. en de 22. 12.

16. Deut. VI: 8. XI: 18. De spreekwijzen zijn ontleend van eene oude gewoonte, volgens welke men eenen ring of iets anders aen zijne hand deed, om zich iets te herinneren, en van iemand, die iets tusschen zijne oogen plaetst, om 'er geduurig op te zien, en daerby zekere zaek te onthouden. De Wetgever wilde te kennen geven, dat de Joden zich de Godlyke geboden geduurig herinneren moesten, als of zy dezelve altoos voor hunne oogen geschreven zagen. Maer ter dezer tijd verstond men die uitdrukkingen naer den letter, en het dragen der gedenkcedels was eerst in latere tijden, denkelyk na de Babylonische gevangenis, ingevoerd. — Zy bestonden in stroken van pergament, waerop de vier gemelde plaetsen geschreven waren. Zy waren in lederen kaskens gestoken, en waren met lederen banden vastgehecht aen het voorhoofd, en aen de linkerhand, zodat elk twee zulke gedenkcedels droeg.

Nu maekten de Pharizeeuwen deze gedenkcedels *breder*, dan de gemene Joden, om daerdoor de vertoning van meerdere heiligheid te maken, als of zy de Wet altoos voor oogen hadden.

Ook *maekten zy de zomen van hunne kleederen groot.* — Om zulke zonden voor te komen, welke uit onkunde en onachtzaemheid konden bedreven worden, had de HEER den Israëliten bevolen, dat zy zomen aen de randen van hunne klederen maken zouden, en die zomen beleggen met een hemelsblauw lint, om des te meer afteſteken, opdat zy zich, by het aenzien van dit lint, herinneren zouden, hoe zy verplicht zy alle Gods geboden te onderhouden, Num. XV: 37-40. Naderhand werd die wet nog eens herhaeld, om Israël te leren, dat de zomen en het hemelsblauwe lint hun herinneren moesten, hoe zy zich op klederpracht niet moesten verhovaerdigen, maer hunne grootste cieraed stellen in het gehoorzamen van Gods geboden.

Om nu eene meerdere vertoning van heiligheid te hebben, maekten de Pharizeeuwen de zomen van hunne klederen *groter* en breder dan anderen, als of hunne meerdere deugzaemheid, naer de grootheid van hunne zomen, geëvenredigd ware.

6

6. (g) Ende deze geveinsdheid der Phariseeuwen gaet gepaerd met eene onverdraeglyke trotsheid: want sy beminnen de vooraenzittinge in de maeltijden, en zijn 'er zeer op gezet, om, als gasten van den eersten rang, de hoogste plaetsen te hebben, ende zy zitten gaerne op de voorgestoelten in de Synagogen, welke eereplaetsen voor de hoofden van het volk geschikt zijn.

7. Oock zijn zy zeer gezet op de begroetingen op de merckten, ende om teekenen van eerbied, op de openbare plaetsen, van het volk te ontvangen. Het is, voor deze bejagers van ydele eer, een strelend genoegen, van de menschen (h) genaemt te worden, Rabbi, Rabbi, en het is hun een byzonder genoegen, wanneer die eeretijtel geduurig herhaeld wordt.

Rabbi zegt zo veel als *mijn Meester.* — Dit was in dezen tijd een gewone eernaem van de Leeraers in Israël, Joh. I: 39. Maer 'er werd een buitensporig denkbeeld van gezach aen vastgehecht. Te weten de toenmalige Leeraers der Joden, hoe onkundig zy ook wezen mogten in de meest aengelegene stukken van den Godsdienst, matigden zich het gezach aen, om op eenen beslissenden trant te bepalen, wat men geloven en betrachten moest, zodanig dat zy heerschappy voerden over de gewetens der menschen. — In dezen zin veroordeelt de Heiland dezen tijtel, en verklaert dat dezelve Hem alleen toekomt, vs. 8 - 10.

8. Doch gy mijne Discipelen en sult niet Rabbi genaemt worden, of u immermeer aenmatigen om iets op eigen gezach te leeren: want één is uw Meester, die met een verbindend gezach leeren kan, [namelick] Christus de beloovde MESSIAS, naer die onfeilbare leer van dezen Godlyken Meester moet gy uw onderwijs inrichten, ende u op zijn gezach beroepen, maer gy zijt alle broeders, zodat niemand eenig meerder gezach hebbe boven den anderen.

9. Ende gy en sult niemant onder ulieden uwen Vader noemen, als of hy eenig oppergezach had over

(g) Marc. 12: 38, 39. Luc. 11: 43. ende 20: 46. (h) Jac. 3: 1.

zijnen medebroeder, op der aerden: (*i*) want één is uw' Vader, [*namelick*] die in de hemelen is, en een onbepaeld gezach heeft over alle schepselen.

10. Noch gy en sult niet Meesters genoemt worden, als of gy macht hadt om anderen aen uwe eigendunkelyke uitspraken te onderwerpen: want één is uw' onfeilbare Meester, op wiens gezach gy de menschen leren moet, [*namelick*] Christus, de beloovde MESSIAS.

11. (*k*) Maer de meeste van u sal uw' dienaer zijn. Die de meeste dienstvaerdigheid aen anderen bewijst, zal in Gods oogen de meeste zijn, en den grootsten genadeloon ontvangen.

12. (*l*) Ende hoogmoed komt voor den val, wie hemselven uit eerzucht en trotsheid verhoogen sal boven zijne mededienaers, [*die*] sal door God vernedert, en by de menschen verachtelyk worden: ende wie hemselven sal vernederen en ootmoedig gedragen, [*die*] sal ter zijner tijd, of in dit, of in het volgend leven, tot eenen meer dan gemenen rang verhoogt worden.

II. *Het tweede deel van 's Heilands redevoering is bedreigende*, *vs.* 13-39.

1. *Eerst bedreigt Hy een herhaeld wee, over de grouwzame Pharizeeuwen*, *vs.* 13-33.
2. *Daerna voorspelt Hy het vreesselyk oordeel, met het welk zy, by de verwoesting van Jerusalem, zouden gestraft worden*, *vs.* 34-39.

Hier richt de Godlyke Leeraer zijne aenspraek regelrecht tot de Schrivtgeleerden en Pharizeeuwen. — Het kan zijn, dat 'er eenigen van hun wederom in den Tempel gekomen, en zich by het volk gevoegd hadden. Maer een redenaer is meermalen gewoon personen regelrecht aen te spreken, offchoon zy 'er niet tegenwoordig zijn.

13. (*m*) Maer, wat gy u ook in uw hoogmoedig hart

(*i*) Mal. 1: 6. (*k*) Matth. 20: 26. (*l*) Job 22: 29. Spr. 29: 23. Luc. 14: 11. ende 18: 14. Jac. 4: 6, 10. 1 Petr. 5: 5. (*m*) Luc. 11: 52.

hart verbeelden mogt, een vreesfelyk wee en de meest geduchte oordeelen zullen over u komen, gy trotsche Schriftgeleerde ende Pharifeen, gy geveynsde: Want gy sluyt, door uwe valsche leer, en door de vleeschelyke vooroordeelen, welke gy onder het volk verspreidt en aenkweekt, het Koninckrijck der hemelen, het welk Joannes de Doper reeds heeft beginnen te openen, voor de menschen, overmits gy [daer] niet in en gaet, noch de gene die ingaen souden, niet en laet ingaen, zo doende zijn gy aensprakelyk, niet alleen voor uw eigen hardnekkig ongeloof, maer ook voor het verderv van anderen, die door u verblind worden.

14. (n) Wee u gy Schriftgeleerde ende Pharifeen, gy geveynsde, die de menschen bedriegt door eene uiterlyke vertoning van Godsdienstigheid. Want gy eet de huysen der weduwen op, ende [dat] onder den schijn van lange te bidden. Om voor uwen buik te zorgen, dringt gy u, door den schijn van byzondere Godsvrucht, in de huizen van welmenende en vermogende weduwen, en teert zo lang, ten koste van deze eenvouwige vrouwen, tot dat zy arm en uitgemergeld zijn. Daerom sult gy te swaerder oordeel ontfangen, en nog meer gestraft worden, dan dieven en rovers.

15. Wee u gy Schriftgeleerde ende Pharifeen, gy geveynsde: Want gy omreyst zee ende lant om één Jodengenoot te maken. Gy ontziet noch kosten, noch moeite, noch gevaer, om heidenen te bewegen, dat zy den Joodschen Godsdienst omhelsen; ende wat nut heeft 'er een heiden van, dat hy door ulieden tot eenen Jodengenoot gemaekt worde? als hy het geworden is, so maeckt gy hem een kint der hellen, tweemael meer dan gy [zijt].

De Joden noemden de Heidenen *kinderen der helle*, of gelijk wy zeggen hellewichten. Maer heidenen, die door de Pharizeeuwen overgehaeld werden, om den Joodschen Godsdienst te omhelsen, werden daerdoor dubbele kinderen

(n) Marc. 12: 40. Luc. 20: 47. 2 Tim. 3: 6. Tit. 1: 11.

der helle. Dusdoende werden zy tweemael zo snood, als zy te voren geweest waren, naerdien zy, zonder iets te weten, te geloven, of te doen van den waren Godsdienst, van de Pharizeeuwen leerden, in uitwendigheden te berusten, huichelaers en trotsaerts te wezen. Voeg 'er by, dat zulke heidenen, door de vooroordeelen en dwalingen, welke de Pharizeeuwen hun inboezemden, nog meer afkeerig wierden van het Euangelie, dan zy zouden geweest zijn, wanneer zy Heidenen gebleven waren. — Ja zulke waren erger dan de Pharizeeuwen zelve. De Schrivtgeleerden wendden al hun vermogen aen, om de Jodengenoten van JESUS en zijn Euangelie afkeerig te maken, zodat deze lieden, om hunnen yver voor den nieuwen Godsdienst, welken zy aengenomen hadden, des te meer te doen blijken, zich allervyandigst tegen JESUS en zijne leer aenkantten

16. Wee u gy valsche Leeraers, die, door uwe schandelyke onkunde, aen blinde leydslieden gelijk, en die derhalven geheel onbekwaem zijt, om anderen te onderwijzen. Gy misleidt de menschen, door spitsvindige hairkloveryen, en willekeurige onderscheidingen: want gy segget en leert in het openbaer, So wie gesworen sal hebben by den Tempel, dat en is niet; men behoevt niet veel zwarigheid te maken, om zulke eeden by den Tempel te verbreken; maer so wie gesworen sal hebben by het gout des Tempels, of waermede dat heiligdom vercierd is, of dat in de schatkisten van den Tempel bewaerd wordt, die is schuldigh zijnen eed nauwkeurig te onderhouden.

Al zo liev evenwel zouden wy door het *goud van den Tempel* een stuk goud of geld verstaen, het welk ten dienste van den Tempel gewijd werd, anders *Korban* of eene gaev genaemd; en dan zal die onderscheiding uit eigenbelang en hebzucht zijn voortgekomen.

17. Gy dwase ende blinde, wat maekt gy bespottelyke onderscheidingen! want welck is meerder en van groter waerde, het gout op zich zelve, ofte de Tempel die het gout heyligt?

Het goud, het welk ten dienste van den Tempel gewijd werd,

werd, moest deszelvs waerdigheid ontlenen van den Tempel. Gevolgelyk had dat goud, zonder opzicht tot den Tempel, gene meerdere waerdigheid dan ander goud. Derhalven waren eeden, gesteld dat het zweren by de schepselen geoorloovd ware, welke by den Tempel gedaen werden, van veel groter gewicht, dan eeden, welke gedaen werden by het goud, ten dienste van den Tempel toegewijd.

18. Ende, zo zegt gy geveinsden vervolgens, so wie gesworen sal hebben by den altaer, dat en is niet. Zulken eed behoevt men niet te onderhouden, wanneer het met het eigenbelang strijdig is; maer so wie geswo-ren sal hebben by de gave, die daer op is, die is schuldigh, om zijnen eed zorgvuldig te volbrengen.

19. Gy dwase ende blinde, wat maekt gy belachlyke onderscheidingen: want wat is meerder en van groter waerde, de gave op zich zelve, of (*o*) de altaer die de gave heyligt? Immers ontleent de offerande deszelvs heiligheid van het Altaer. Gevolgelyk zou een eed, gesteld dat het zweren by de schepselen geoorloovd ware, by het altaer gedaen, van nog meerder kracht zijn, dan een eed by de gave op zich zelve.

20. Daerom wie sweert by den altaer, die sweert by denselven altaer, ende tevens by al wat daer op is.

21. (*p*) Ende wie sweert by den Tempel, die sweert by denselven Tempel, ende te gelijk by dien hogen God, die daer in woont, en op eene meer bysondere wijs tegenwoordig is.

22. (*q*) Ende wie sweert by den hemel, gelijk gylieden zulk zoort van eeden voor een zweren van minder aenbelang aenziet, die sweert by den gemelden throon Godts, ende te gelijk by dien geduchten God, die daer op sitt. Derhalven is elk een van uwe ligtvaerdige eeden, die by u van minder aenbelang zijn, dan het zwe-

(*o*) Exod. 29: 37. (*p*) 1 Kon. 8: 13: 2 Chr. 6: 1, 2. (*q*) 2 Chr. 6: 33. Jes. 66: 1. Matth. 5: 34. Hand. 7: 49.

ren by den HEER zelven, indedaed een ingewikkeld beroep op den Allerhoogsten zelven.

23. (r) Wee u gy Schriftgeleerde ende Pharisееn, gy geveynsde: want gy zijt zeer nauw gezet, in kleinigheden te onderhouden, maer over het wezen van deugd en Godsvrucht bekommert gy u in het geheel niet; gy vertient by voorbeeld de munte, ende de dille, ende het komijn, gy zijt 'er zeer op gezet, om tienden te geven van de minste kruiden, welke in uwe hoven groeien, (s) ende ondertusschen gy laet na het swaerste en de veel meer gewichtige stukken der wet, [*namelick*] het oordeel, ende de barmhertigheyt, ende het geloove. (t) Dese dingen moest men doen, ende de andere niet nalaten.

Het vertienen van dille, munt, komijn, en andere moeskruiden, was in de Godlyke Wet nergens geboden. Deze nauwgezetheid der Pharizeeuwen steunde alleenlyk op menschelyke overleveringen en instellingen. Maer met dit alles bekommerden zy zich niet, over de gewichtigste plichten omtrent hunne naesten, welke in de Wet zo duidelyk werden voorgeschreven. — De Heiland spreekt van het *oordeel*, men denke aen een billijk oordeel over onze naesten, anders genaemd rechtvaerdigheid. De *barmhartigheid* verkeert omtrent ellendigen. Door het *geloove* hebben wy de trouw, in het volbrengen van onze beloften, de eerlykheid te verstaen, vergel. Rom. III:. 11. Tit. II: 10.

24. Gy blinde leydslieden, die zelvs diep onkundig zijt, in die allergewichtigste waerheden, in welke gy anderen behoort te onderwijzen, die gy de mugge uit den wijn, welken gy drinkt, zorgvuldig uytsijget, ende den kemel doorswelget.

De *mug* is hier eigenlyk de wijnmug, die zich voedt met den wijn, wanneer dezelve begint te verfuren. Zulke muggen lagen 'er vele in den wijn. Dan vermits de Joden de

(r) Luc. 11: 42. (s) 1 Sam. 15: 22. Hos. 6: 6. Mich. 6: 8.
(t) Matth. 9: 13. ende 12: 7.

de muggen voor onrein hielden, waren zy gewoon den wijn, eer zy denzelven dronken, door eenen doek te zijgen, om het inzwelgen van deze diertjes voor te komen. — Het voorstel van den Heiland geevt, ten aenzien van de Phariseeuwen, te kennen, dat zy zeer gezet waren op kleinigheden, en ongemeen veel zwarigheid maekten, over zaken van weinig of gene beteekenis.

Maer zy *zwelgden den kemel door.* — De *kameel*, een der grootste dieren in het Oosten, wordt hier eigenaertig overgesteld tegen eene mug, een der kleinste diertjes. Een *kemel in te zwelgen* zegt derhalven, gene zwarigheid te maken, om de Godlyke Wet te overtreden, in zaken van het uiterste belang, tot welke men de sterkste verplichting heeft.

Zoortgelyk eene tegenstelling hebben wy ook Kap. VII: 3. ontmoet.

25. (*v*) Wee u gy Schriftgeleerde ende Phariseen, gy geveynsde, welker gansche Godsvrucht enkel in uiterlyke vertoningen gelegen is: want gy reynigt het buytenste des drinckbekers ende des schotels, wanneer gy eeten en drinken zult, met alle mogelyke zorgvuldigheid, maer van binnen zijnse vol van roof ende onmatigheyt, voor zo ver gy uwe goederen, langs allerlei wegen van onrecht, verkregen hebt, en u aen overdaad in spijs en drank schuldig maekt.

26. Gy blinde Phariseer, die alleen den uiterlyken schors der dingen beschouwt, reynigt eerst (*x*) dat binnen in den drinckbeker ende de schotel is, door gene spijs of drank te gebruiken, dan welke gy langs wettige wegen verkregen hebt, en dat met matigheid, op dat oock het buytenste derselve drinkbekers en schotels reyn worde, het welk zeer ligtelyk geschieden kan.

27. Wee u gy Schriftgeleerde ende Phariseen, gy geveynsde: want gy zijt (*y*) de witgeplaesterde graven of gravsteden gelijck, die van buyten wel schoon schijnen, maer van binnen zijnse vol doodsbeenderen ende aller onreynigheyt. Even zo gaet

(*v*) Luc. 11: 39. (*x*) Tit. 1: 15. (*y*) Hand. 23: 3.

het ook ulieden, uw hart is van binnen onrein en deszelvs bestaen is grouwzaem, terwijl gy uitwendig eene fraeie maer bedrieglyke vertoning maekt van meer dan gemene heiligheid.

28. Alsoo oock schijnt gy wel den menschen, die slechts aenzien het gene voor oogen is, van buyten, in uwe uiterlyke handelingen, zeer deugdzaem en rechtveerdigh, maer van binnen in uw hart, het welk de alwetende God aenziet, zijt gy vol geveynstheyt ende ongerechtigheyt.

29. (z) Wee u gy Schriftgeleerde ende Phariseen, gy geveynsde: want gy bouwt de graven of gravsteden der oude Propheten zeer prachtig op, ende verciert, zonder kosten te ontzien, de grafteeckenen der rechtveerdige, die zonderling uitgemunt hebben in heiligheid, en onschuldig gedood zijn, om hun eene bysondere achting te bewijzen.

Rechtvaerdigen zijn hier onschuldigen, even als vs. 35. alwaer het *rechtvaerdig bloed* beteekent onschuldig bloed. — Men denke derhalven aen Propheten, en andere menschen van uitstekende heiligheid, die, door de hardnekkige voorvaderen der tegenwoordige Joden, moorddadig waren omgebracht. — Voor deze martelaers had men, in latere tijden, gedenkteekens by hunne begraevplaetsen opgericht, en de Pharizeeuwen maekten 'er hun werk van, om dezelve prachtig te vercieren. — Gy vereert, wil daerom de Heiland zeggen, de nagedachtenis van de Propheten, en andere uitmuntende heiligen, die de slachtoffers der woede van uwe hardnekkige voorvaders geweest zijn, om daerdoor te kennen te geven, dat zy by u een geheel ander onthael zouden gehad hebben.

30. Ende segget daerom, Indien wy ten tijden onser vaderen hadden geweest, wy en souden met haer geen deel en gemeynschap gehadt hebben aen het vergieten van het onschuldig bloet der Propheten.

31. Aldus

(z) Luc. 11: 47.

31. Aldus getuygt gy [*tegen*] uselven, (*a*) dat gy kinderen zijt der gene die de Propheten gedoodt hebben. En waerlyk uw bestaen en gedrag, welk eene vertoning gy ook maken moogt naer het uiterlyke, getuigt tegen u, dat gy hunne echte nazaten zijt, hun volkomen gelijk in boosaertigheid, en dat gy gaerne gelegenheid hebben zoudt, om den grootsten van alle de Propheten te doden.

32 Gy [*dan*] oock vervult de mate van de ongerechtigheid uwer vaderen, zo spoedig als u maer mogelyk is. Haest u vry, om het gene aen de boosheid uwer vaderen nog ontbrak, te voltooien

33. (*b*) Gy slangen, gy adderen gebroedsels, die, onder eene schoonschijnende vertoning naer het uiterlyke, uwe boosaertige beginselen en oogmerk verbergt, zodat gy het beeld draegt van den ouden slang, uwen Vader den Duivel, vergel. Kap. III: 7, hoe soudt gy u met mogelykheid vleien kunnen, dat gy de helsche verdoemenisse ontvlieden zult?

34. (*c*) Daerom zal 'er nog eene laetste poging worden aengewend om de proev te nemen, of gy u beter zoudt gedragen dan uwe vaders, en nog zoudt kunnen bewogen worden, om de helsche verdoemenis te ontvlieden: want siet, merkt 'er toch op en neemt het ernstig ter harte, (*d*) ick sende, dat is, ik stae gereed om eerlang te zenden, tot u Propheten, ende Wijse, ende Schriftgeleerde: ende uyt denselven sult gy [*sommige*] dooden ende kruycigen, ende [*sommige*] uyt denselven sult (*e*) gy geesselen in uwe Synagogen, ende sultse vervolgen van stadt tot stadt:

Door de *Propheten*, en de *wijzen*, en de *Schrivtgeleerden*, bedoelt de Heer JESUS zijne Apostelen. — Deze worden *Propheten* genoemd, omdat zy, door Gods onfeilbaren Geest, zouden verlicht en in alle waerheid geleid worden, als mede het vermogen ontvangen, om toekomende zaken te

(*a*) Hand. 7: 51, 52. 1 Thess. 2: 15. (*b*) Matth. 3: 7. (*c*) Luc. 11: 49. (*d*) Matth. 10: 16. Luc. 10: 3. Joh. 16: 2. Hand. 7: 52. (*e*) Matth. 10: 17. Hand. 5: 40.

voorspellen; *wijzen*, omdat zy bekwaem zouden zijn om anderen te onderwijzen, in de wijsheid van het Euangelie, bestaende in verborgenheid; en *Schriftgeleerden*, omdat zy door den groten Leeraer zelven, en naderhand door den Geest der onfeilbaerheid, in het Koningrijk der hemelen zouden onderwezen zijn.

De Heiland zou de Apostelen eerlang *zenden*, tot de Pharizeeuwen en het gansche volk der Joden, om nog eene laetste poging tot hunne behoudenis aen te wenden. Maer het grootste gros der Joden zou die gezanten, even als hunne voorvaders met de oude Propheten gedaen hadden, smadelyk verwerpen, wredelyk vervolgen, en op de geweldigste wijs mishandelen.

De Heer JESUS gav in deze uitspraek duidelyk te kennen, dat Hy de waerachtige God zelvs zy. Hy onderscheidt zich van de Apostelen, als de zender van de gezanten.

35. Op dat op u kome, of zodat op u komen zal de geduchte wraek voor alle het rechtveerdige en onschuldige bloet, dat vergoten is op der aerden, (*f*) van het bloet des rechtveerdigen Abels af tot op (*g*) het bloet Zacharie des soons Barachie, welcken gy, in uwe vaders, gedoodt hebt tusschen den Tempel ende den altaer.

ABEL was de eerste, die onschuldig door de hand van eenen moordenaer is omgebracht. — Daerby wordt ZACHARIA *de zoon van* BERACHIA gevoegd, als de laetste. Wie was deze ZACHARIA? Zommigen denken aen den Propheet ZACHARIA, wiens boek de laetste plaets op ééne na beslaet, onder de Prophetische Schrivten. Dan dit begrip hebben wy reeds voorheen met opzet wederlegd, XVII Deel *Inleiding* p. CXXXV. De Heiland heeft hier het oog op ZACHARIA den zoon van JOJADA, die, op het bevel van Koning JOAS, in den Tempel gestenigd is, 2 Kron. XXIV: 10-22. Het is waer, ZACHARIA heet hier *de zoon van* BERECHJA, en 2 Kron. XXIV: 10-20. *de zoon van* JOJADA; dan de Vader van den vermoorden Hogepriester ZACHARIA van

(*f*) Gen. 4: 8. Hebr. 11: 4. (*g*) 2 Chron. 24: 21.

kan twee namen gehad hebben, BERECHIA en JOJADA, gelijk by de Joden zeer gewoon was.

Er was veel onschuldig bloed vergoten, het welk om wraek riep, van ABEL af tot ZACHARIA toe. Maer waren 'er niet meer deugdzame mannen vermoord, na den gemelden ZACHARIAS? Zekerlyk ja. Wy vinden 'er nog een later voorbeeld van, Jer. XXVI: 23. Dan 'er is eene byzondere reden voor, waerom de Zaligmaker den moord van ABEL, met dien van ZACHARIA, den zoon van JOJADA, hebbe zamengevoegd. Te weten de boeken der Kronijken beslaen de laetste plaets, in de schriften van het Oude Testament, volgens de schikking der Hebreeuwen. Nu haelt de Heer JESUS twee voorbeelden aen van grouwzame moorden, welke tot God om wraek geroepen hebben, dat van ABEL, uit het eerste Boek Genesis, en dat van den gemelden ZACHARIA, uit het laetste boek der Heilige Schriften, namelyk de boeken der Kronijken.

Nu zegt de Heiland, dat de wraek van al het onschuldig vergoten bloed der Propheten en andere heilige mannen komen zou over het Joodsche volk, en byzonder over de Phariseeuwen. Te weten, door het ombrengen van den MESSIAS, zouden zy openlyk betonen, dat zy goedkeurden het gene hunne Vaders, aen zo vele Propheten en rechtvaerdigen, gedaen hadden. Daerdoor zouden zy de maet van hunne ongerechtigheid volkomen vervullen, en den weg banen, dat al dat onschuldig bloed, op eens en op eene gansch zeer vreesselyke wijs, zou gewroken worden, by de verwoesting van Jerusalem, en de verwerping van het Joodsche volk. Daerom vervolgt de Heiland;

36 Voorwaer segge ick u, en ik betuig het op de allerplechtigste wijs, Alle dese dingen, alle die geduchte oordeelen, welke in de weespraken, zo even door my aengekondigd, liggen opgesloten, sullen komen over dit hardnekkig geslachte.

37. (h) Jerusalem, gy Stad des groten Konings, Jerusalem, die gesteld waert tot een cieraed der gansche

(h) Luc. 13: 34.

aerde, ik aenschouw u met oogen van medelijden, en ik denk aen het treurig lot, het welk u boven het hoofd hangt, met ontroering, gy die de Propheten doodet, ende (*i*) steenigt die tot u gesonden zijn: (*k*) Hoe menigmael hebbe ick uwe kinderen willen byeenvergaderen, gelijckerwijs een henne hare kieckenen byeenvergadert onder de vleugelen, ende gylieden en hebt niet gewilt.

Gemeenlyk begrijpt men het zo, dat de Heiland, onder den naem van *Jerusalem*, de Overheden van het Joodsche volk verstaen hebbe. Dan dit schijnt ons wat gedrongen. Aen dit Jerusalem worden *kinders* toegeschreven, nu is het zeer gewoon, dat de burgers van eene Stad hare kinders genaemd worden. Maer het schijnt wat oneigen, dat de Joden kinders van hunne Overheden genaemd werden. Ook is de aenspraek regelrecht tot de Joodsche Overheden, de Schriftgeleerden en Pharizeeuwen, die in het meervouwig getal *gylieden* genaemd worden. —— Wy nemen daerom *Jerusalem* voor de Stad van dien naem, dan teekent deze aenspraek zeer nadrukkelyk de aendoening van den Heiland, en zijn medelijden over het rampzalig lot, het welk die schone Stad boven het hoofd hing.

Eene Stad kan eigenaertig gezegd worden te doen, het gene door hare inwoneren verricht wordt. In zo ver had Jerusalem *de Propheten gedood, en gesteenigd die tot haer gezonden waren*, vergel. vs. 35.

De Heiland had *hare kinderen*, dat is hare burgeren, *menigmalen willen by één vergaderen, gelykerwijs eene henne hare kuikens by een vergadert onder de vleugelen.* —— De klokhen wordt, ook by ongewijde Schrijveren, aengemerkt als een zinbeeld van de moederlyke en allertederste lievdezorg. Met zoortgelyk eene tederheid had de Heiland de burgeren van Jerusalem willen *by één vergaderen.* Het veronderstelt dat zy dwaelden, en van den rechten weg waren afgeweken, maer de lievderijke JESUS had hen zoeken by één te vergaderen, en te recht te brengen; daertoe had Hy hen, door

(*i*) Matth. 21: 35, 36. (*k*) Ps. 17: 8. ende 91: 4.

door de minzame nodiging van het Euangelie, op de allervriendelykste wijs genodigd. Maer zy, de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, *hadden niet gewild*, en zich met al hun vermogen tegen JESUS lievdepogingen aengekant.

Het is dan als of de Heer JESUS zeide, „ *Jerusalem*, „ *Jerusalem*, ik beschouw u met medelijden, wanneer ik „ my te binnen breng het rampzalig lot, het welk u boven „ het hoofd hangt. Ondankbaer Jerusalem, gy, die door „ uwe inwoneren zo vele *Propheten gedood*, en heilige man„ nen *gesteenigd* hebt, *die tot u gezonden* zijn, om uwe in„ woneren tot boete en bekeering gemoedelyk op te wek„ ken, *hoe menigmalen* en herhaelde keeren *heb ik uwe kin„ ders* en burgeren, die te jammerlyk van den weg des „ levens afdwalen, op de allerminnelykste wijs *willen by één* „ *vergaderen*, en hun den rechten weg aengewezen, met „ zoortgelyk eene tederheid en lievdezorg, als eene henne „ hare kuikens lokt, om zich onder hare vleugelen te ver„ bergen. Maer dit alles is meerendeels vruchteloos ge„ weest. Trouwens *gylieden*, Schrivtgeleerden en Phari„ zeeuwen, *hebt niet gewild*, dat ik de afgedwaelde Jerusa„ lemmers zou te recht brengen. Gy hebt u tegen mijne „ lievdepogingen boosaertig aengewend, mijn persoon ge„ haet, en mijne welmenende oogmerken verdacht ge„ maekt; door uwe lasteringen, en het stijven der vleesche„ lyke vooroordeelen, hebt gy de vrucht verhinderd, „ welke mijne lievdepogingen zouden kunnen en moeten „ gehad hebben."

38. (*l*) Siet uw huys, de prachtige Tempel, op welken gy Pharizeeuwen zo veel vertrouwen stelt, wort u woest gelaten. De Tempel zal verwoest worden, en woest blijven liggen, zonder immermeer herbouwd te worden.

39. Want ick segge u, Gy en sult my van nu aen niet meer in den Tempel sien. Geduurende de mishandelingen, welke my eerlang zullen worden aengedaen, zult gy my nog ettelyke malen zien, en als eenen

(*l*) Ps. 69: 26. Jes. 1: 7. Jer. 7: 34. Mich. 3: 12. Hand. 1: 20.

boosdoener beschouwen. Maer na mijnen kruisdood, zult gy my niet meer zien, tot dat gy seggen fult, (m) Gesegent [*is*] hy die komt in den name des Heeren.

By de plechtige intrede van den Heer JESUS, binnen Jerusalem, hadden de scharen Hem toegejuicht, *gezegend is hy, die komt in den naem des Heeren*, Kap. XXI: 9. Dit geroep hadden de Pharizeeuwen verhinderd. Maer 'er zou eens een tijd komen, dat zy zeggen zouden, of ten minsten wenschen zouden nog te mogen zeggen; *gezegend is hy, die komt in den naem des Heeren*, in den groten dag namelyk van het algemeen oordeel, wanneer zy den Heer JESUS, als Richter, zullen zien verschijnen op de wolken des hemels.

Dit zijn de laetste woorden, welke de Heer JESUS in den Tempel, en als Leeraer, tot het Joodsche volk gesproken heeft.

HET XXIV. KAPITTEL.

D. Kap. XXIV, XXV. beschrijvt de Euangelist de laetste redevoering, welke de Heer JESUS, *nadat Hy den Tempel voor altoos verlaten had, op den weg naer Bethanien, tot zijne Discipelen gehouden heeft.*

DE Heer JESUS had nu zijne Prophetische bediening onder de Joden voleindigd, en hun dat schromelyk oordeel bedreigd, het welk, om hun hardnekkig ongeloov, over hen komen zou, Kap. XXIII: 35-39. Hy verliet daerom voor altoos den Tempel. — In het byzonder had Hy voorspeld, dat de Tempel voor altoos zou verwoest, en nimmermeer herbouwd worden, Kap. XXIII: 38. Deze voorzegging gav den Discipelen aenleiding, om den Heiland

(m) Ps. 118: 26.

land te vragen, wanneer die oordeelen zouden plaets hebben, en ter beantwoording van die vraeg, hield Hy die merkwaerdige redevoering, welke Kap. XXIV en XXV. is aengeteekend.

¶. *De vraeg der Discipelen vinden wy Kap. XXIV: 1-3.*

a. By het uitgaen van den Tempel vertoonden de Discipelen aen den Heiland het prachtige van dat gebouw, vs. 1.

b. By die gelegenheid voorspelde Hy, dat de Tempel geheel zou verwoest worden, vs. 2.

c. Zy vraegden daerom, wanneer die verwoesting zou plaets hebben, vs. 3.

1. Ende (*a*) Jesus, de voorheen gemelde bedreiging gedaen hebbende, Kap. XXIII: 35-39, besloot daermede zijne Prophetische bediening onder het Joodsche volk. Daerna gingh Hy uyt ende vertrock van den Tempel, denzelven voor altoos verlatende; ende sijne discipelen quamen by hem, wanneer Hy eenige schreden van dat Heiligdom verwijderd was, om hem de trotsche gebouwen en kunstige cieraden des Tempels te toonen, zeggende: hoe keurig zijn die stenen gehouwen, hoe prachtig is het gansche gevaerte, hoe wonder kunstig is de bouworde, hoe heerlyk zijn de cieraden? zou dit heerlyk gebouw, gelijk Gy gezegd hebt, eens woest gelaten worden?

2. Ende Jesus seyde tot haer, En siet gy niet alle dese dingen? beschouwt vry dit prachtig gebouw met verwondering; het zal niet lang stand houden. Voorwaer segge ick, en gy kunt 'er zeker staet op maken, (*b*) Hier en sal niet [*een*] steen op [*den anderen*] steen gelaten worden, die niet afgebroken en sal worden; de gansche Tempel zal, tot den grond toe, gesloopt worden, en 'er zal geen eenig gedeelte van dit heerlyk gesticht ongeschonden bewaerd blijven.

(*a*) Marc. 13: 1. Luc. 21: 5. (*b*) 1 Kon. 9: 7, 8. Mich. 3: 12. Luc. 19: 44.

3. (*c*) Ende als hy op den olijfbergh, die tegen over den Tempel in het Oosten lag, en een zeer fraei gezicht op de Stad vertoonde, geseten was, gingen vier van de discipelen tot hem alleen, Petrus namelyk, Jacobus, Joannes, en Andreas, Marc. XIII: 3, seggende, (*d*) Segt en onderricht ons nader, wanneer sullen dese schromelyke dingen zijn? ende welck [*sal*] het teecken [*zijn*] van uwe toekomste, ende van de voleyndinge der werelt?

Het rechte verstand van deze vraeg is de sleutel ter verklaring van 's Heilands antwoord, waervan de zamenhang, in den eersten opslag, zeer duister schijnt te wezen.

De vraeg der Discipelen was tweeledig, vooreerst *wanneer zullen deze dingen zijn?* dat is, wanneer zal Jerusalem en de Tempel verwoest worden? ten tweeden, welk een *teeken* 'er zal voorafgaen, om de aennadering *van* CHRISTUS *toekomst*, om Jerusalem en den Tempel te verwoesten, en *van de voleinding der waereld, aen te wijzen?*

Zy voegen de *toekomst van* CHRISTUS, om Jerusalem en den Tempel te verwoesten, met de *voleinding der waereld* te zamen. Te weten, zy verbeeldden zich, volgens de heerschende wanbegrippen der Joden, dat Jerusalem en de Tempel zouden stand houden, tot aen de voleinding der waereld, en dat gevolgelyk de verwoesting van Stad en Tempel, met de voleinding der waereld, zou gepaerd gaen. — Ondertusschen spraken zy van zaken, welke ten eenemael onderscheiden waren. De Heiland beantwoordt daerom hunne tweeledige vraeg zeer onderscheiden. Vergelyk ons *Onderwijs in den Godsdienst* VII Deel. p. 235—237.

(*c*) Marc. 13: 1, 3. Luc. 21: 7. (*d*) Hand. 1: 6.

8. De Heer JESUS *beantwoordt de vraeg der Discipelen zeer uitvoerig, Kap. XXIV: 4 — XXV: 46. Dit antwoord is zodanig ingericht, dat het voldoe aen beide de zeer onderscheidene vragen, welke zy hadden voorgesteld. Eerst spreekt de Heiland over de teekenen van zijne toekomst, om zijn Koningrijk op te richten, en zijne heerlykheid openbaer te maken, in het straffen van zijne vyanden, door het verwoesten van Jerusalem en den Tempel, en daerna beschrijvt Hy de teekenen, welke het aennaderen van de voleinding der waereld zouden aenwijzen. — De gansche redevoering laet zich zeer voegzaem in drie hoofddelen onderscheiden.*

a. In het eerste deel Kap. XXIV: 4 - 14. spreekt de grote Leeraer

a. Eerst van de teekenen, welke zijne toekomst, ter verwoesting van Jerusalem en den Tempel, zouden aenwijzen, vs. 4 - 13.

b. Daerna voegt Hy 'er een kort woord by, omtrent de voleinding der waereld, vs. 14.

4. Ende Jesus, op de tweeledige vraeg der gemelde Discipelen, uitvoerig antwoordende seyde tot haer, (*e*) Siet toe, dat u niemant en verleyde, en tot dwaling brenge, door valsche voorwendsels van Godlyke Openbaringen en hemelsche gezantschappen.

5. (*f*) Want vele sullen komen onder mijnen name, en zich den verhevenen eeretijtel aenmatigen, die my alleen toekomt, seggende, Ick ben de Christus de beloovde MESSIAS, ende sy sullen vele door dit voorgeven verleyden; weest gy daerom op uwe hoede, om niet bedrogen te worden.

6. Ende gy sult hooren van geweldige oorlogen,

(*e*) Jer. 29: 8. Eph. 5: 6. Coloss. 2: 18. 2 Thess. 2: 3. 1 Joh. 4: 1.
(*f*) Jer. 14: 14. ende 23: 25. Joh. 5: 43.

ende van geruchten en van vreesfelyke toebereidfelen tot oorlogen. Siet dan toe, wapent u tegen de vrees, en wort niet verfchrickt: want alle [*die*] fchromelyke dingen moeten vooraf gefchieden, maer nogh en is het eynde van de geduchte oordeelen, welke over de hardnekkige Joden ftaen uitgeoeffend te worden, niet gekomen.

7. Zeer onzettende gebeurtenisfen zullen de verwoesting van Stad en Tempel nog voorafgaen. (*g*) Want [*het een*] volck fal, door inwendige en alles vernielende beroerten, tegen [*het ander*] volck opftaen, ende [*het een*] Koninckrijck zal oorlogen tegen [*het ander*] Koninckrijck: ende daer fullen zijn hongersnooden, ende peftilentien, ende aerdbeevingen in verfcheyden plaetfen.

8. Doch alle die dingen, hoe vreesfelyk ook, [*zijn nog maer*] een beginfel der fmerten en ellenden, welke het Joodsche volk, om hun hardnekkig ongeloov, rechtvaerdig zullen overkomen.

9. (*h*) Alfdan en ter zelvder tijd fullen fy u, en alle die mijnen naem belijden, overleveren in verdruckinge, ende fullen u dooden: ende gy fult gehaet worden van alle volckeren, beide van Joden en Heidenen, om de belijdenis mijns naems wille.

10. Ende dan fullender vele aen uwe leer en lotgevallen ge-ergert worden. Velen zullen ook van de belijdenis des Christendoms afvallen, ende de menfchen fullen malkanderen, om de belijdenis van mijne leer, als misdadigers aen de rechtbanken overleveren, ende malkanderen haten en vervolgen.

11. (*i*) Ende vele valfche Propheten fullen opftaen, ende fullender vele door hurne listige voorftellen verleyden, en van den weg der waerheid doen afdwalen.

12. Ende (*k*) om dat de ongerechtigheyt, de onrecht-

(*g*) Jef. 19: 2. (*h*) Matth. 10: 17. Luc. 21: 11, 12. Joh. 15: 20, ende 16. 2. Openb. 2: 10. (*i*) 2 Petr. 2: 1. (*k*) 2 Tim. 3: 1, &c.

rechtveerdige en wrede vervolging der Christenen, vermenigvuldigt ſal worden, ſo ſal de liefde van velen tot my en mijne leer verkouden, en zommigen zullen my verlochenen, om de vervolgingen te ontwijken.

13. (*l*) Maer wie, onder alle die geweldige verdrukkingen, in de belijdenis van mijnen naem volherden ſal tot den eynde, die ſal ſaligh worden.

Deze Voorzegging van den Heiland is allerduidelykst vervuld. Alle deze teekenen zijn de verwoesting van Jeruſalem en den Tempel voorafgegaen.

Er zijn volgens vs. 5. *verleiders* opgeſtaen, valſche CHRISTUSSEN, die zich elk voor den MESSIAS uitgaven. — Een zekere Samaritaen van oorſprong, met name DOSITHEUS, gav zich uit voor den MESSIAS, van welken MOSE gepropheteerd heeft. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XX. c. 4. ſpreekt van eenen anderen bedrieger, THEUDAS genaemd, die eenen zeer groten aenhang maekte onder de Joden, en voorwendde, dat hy eenen doortocht banen zoude, door de wateren van de Jordaen. De Geſchiedſchrijver voegt 'er by, dat de valſche MESSIASSEN, onder het Stadhouderſchap van FELIX, zo menigvuldig waren, dat 'er dagelyks ettelyke gevangen en gedood wierden.

Ter zelvder tijd hoorde men ook van *oorlogen*, en toebereidſelen tot oorlogen, gelijk vs. 6. voorſpeld is. — Hier toe behoren de geweldige ſlachtingen, welke te Alexandrien en omtrent Babylon, onder de Joden zijn aengericht. Toen de Keizer CALIGULA zijn ſtandbeeld in den Tempel te Jeruſalem wilde geplaetst hebben, ontſtonden 'er *geruchten van oorlogen*, naerdien de Joden zich tegen deze onderneming allerhevigst aenkantten. Hier ſcheen niet anders dan een oorlog te wachten te zijn. Ook was de vrees voor openbaer geweld zo groot onder de Joden, dat zy den landbouw verwaerloosden. — Om nu niet te ſpreken van de oorlogen, welke de Romeinen voerden

(*l*) Matth: 10: 22. Marc. 13: 13. Luc. 21: 19. Openb. 2: 7. 10. ende 3: 10.

tegen de Syriers, Samaritanen, en andere nabuurige volken, eer zy hunne wapenen wendden tegen Jerusalem.

Maer toen *was nog het einde niet.* — Het *eene volk stond op tegen het ander volk, en het eene Koningrijk tegen het ander Koningrijk. Ook waren 'er hongersnoden en pestilentien, en aerdbevingen in verscheidene plaetsen* vs. 7. — De Joden vermoordden elkanderen, op de allergeweldigste wijs, zo in het openbaer als in het heimelyke. Hoe schromelyk waren, by voorbeeld, de beroerten en bloedstortingen te Cæsarea, toen de Joden met de Syriers over het recht van de Stad vochten, zodat 'er meer dan 20000 Joden sneuvelden, en de overigen ter Stad uitgedreven wierden, die de nabuurige steden en dorpen plunderden en verbrandden? Met hoe veel nadruk mogt men op dien tijd zeggen, dat *het eene volk opstond tegen het ander volk?* — Vervolgens oorloogden de Joden tegen de Samaritanen en Syriers, en verscheidene andere volken. Eindelyk stond het gansche volk der Joden op tegen de Romeinen, onder den laetsten Stadhouder GESSIUS FLORUS. Hoe blijkbaer werd toen ter tijd des HEEREN voorzegging vervuld, het *ééne Koningrijk zal tegen het ander Koningrijk opstaen?* — Onder den Keizer CLAUDIUS heerschte 'er zulk een zware *hongersnood* te Jerusalem, dat 'er velen door gebrek jammerlyk omkwamen, vergel. Hand. XI: 28. Deze hongersnood had de *pestilentie* ten gevolge, welke een groot aental van Joden wechsleepte. Hierby kwamen nog vreesselyke aerdbevingen, zo in het Joodsche land, als op vele andere plaetsen.

Dit alles kan men omstandig lezen, by den Joodschen Geschiedschrijver JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. XX. en de *bello Jud.* l. II, IV.

Onder dit alles zijn de belijders van JESUS naem, en de verkondigers van zijn Euangelie, wredelyk vervolgd. *Zy werden* volgens vs. 9, *overgeleverd in verdrukking, gedood, en gehaet van alle volken, zo Joden als Heidenen.* — Wy hebben maer te raedplegen met de Handelingen der Apostelen, om de blijkbare vervulling van alle deze byzonderheden te vinden. Laten wy ons alleenlyk by de Apostelen

be-

bepalen. PETRUS en JOANNES werden *overgeleverd* aen de raedsvergaderingen der Joden, Hand. IV. PAULUS werd gesteld voor de Romeinsche Stadhouders GALLIO, FELIX, en FESTUS, alsmede voor den Koning HERODES AGRIPPA, Hand. XVIII, XXIV, XXVI. Zommigen werden geslagen, gelijk PAULUS en SILAS, Hand. XVI: 23. Anderen werden *gedood*, gelijk JACOBUS, de broeder van JOANNES, Hand XII: 2, en, onder den Keizer NERO, onderging PETRUS, gelijk ook PAULUS, den marteldood, EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. II. c. 25. Voor het overige werden de Christenen *gehaet*, gelasterd, en vervolgd, *van alle volken*, zo van hardnekkige Joden, als bygelovige Heidenen.

Ter dier tijd werden vele Christenen *geërgerd*, zodat zy van hunne belijdenis afvielen, en tegen elkander woedden, vs. 10. — PAULUS, by voorbeeld, had niemand, in zijne eerste verantwoording, die hem bystond, maer alle verlieten hem, 2 Tim IV: 16. Velen kregen met DEMAS de tegenwoordige waereld lief, 2 Tim. IV: 10. — Toen de *ongerechtigheid vermenigvuldigd* werd, en de wreedaertige vervolgingen der Christenen toenamen, begon de *lievde van velen te verkouden*, vs. 12. Er waren velen, die, uit vrees voor de vervolgingen, de onderlinge byeenkomsten nalieten, en zich vervoeren lieten, om van het geloov af te vallen, Hebr. X: 25; al spoedig begon de Godsvrucht en onderlinge lievde te verflaeuwen, 'er begon nijd en twistgierigheid te heerschen, onder de Christenen; zelvs waren 'er krijgen en vechterijen, Jac. III: 14. IV: 1-4.

Eindelyk *stonden 'er vele valsche Propheten op, en verleidden velen*, vs. — PAULUS waerschouwt de Christenen, in verscheidene van zijne brieven, tegen de drogredenen en verleidingen van valsche leeraren. Hy klaegt uitdrukkelyk, over valsche Apostelen en bedrieglyke arbeiders, 2 Cor. XI: 13, en noemt HYMENÆUS en PHILETUS, die beweerden, dat de opstanding reeds had plaets gehad, 2 Tim. II: 17, 18.

14. Ende wat de voleinding der waereld aengaet, dit Euangelium des Koninckrijcks, het welk gylieden van my ontvangen hebt, en waerdoor de goederen van mijn

geestelyk Koningrijk worden voorgesteld, sal eerst in de geheele werelt, onder alle volken, natien, en geslachten, gepredickt worden tot een getuygenisse, ter verwijting en onverschoonbaerheid allen volckeren, die het zelve, door een hardnekkig ongeloov, moetwillig verwerpen zullen; ende dan, wanneer het Euangelie zijnen loop zal gehad hebben, tot aen de uiterste grenzen der aerde, dan sal het eynde der waereld komen. Ditmael bepaelde de Heiland niets naders, omtrent de voleinding der waereld.

b. In het tweede deel van deze merkwaerdige redevoering Kap. XXIV: 15-31, handelt de Heiland wederom, en over de verwoesting van Jerusalem, en over de voleinding der waereld.

a. Eerst over de verwoesting van Jerusalem, vs. 15-28.

1. *Het naeste begin en onmiddelyk voorafgaend teeken van dit vreesselyk oordeel stelt de Heiland voor, vs. 15.*
2. *Daerna toont Hy de noodzakelykheid, om zonder uitstel te vluchten, vs. 16-18.*
3. *Wijders teekent Hy de verzwarende omstandigheden, vs. 19-22.*
4. *Vervolgens bericht Hy dat deze rampen nog, door velerlei verleidingen, zouden vergroot worden, vs. 23-27.*
5. *Eindelyk spreekt Hy over de uitgestrektheid, en de schromelyke gevolgen van die verdrukking, vs. 27, 28.*

15. (*m*) Wanneer gy dan sult sien den grouwel der verwoestinge, waer van gesproken is door (*n*) Daniel den Propheet, staende in de heylige plaetse, (die [*het*] leest die mercke daer op,)

De Heer JESUS heeft het oog op de Godspraek van den Propheet DANIEL, Kap. IX: 27: *over den grouwelyken vleu-*

ge

(*m*) Marc. 13: 14. Luc. 21: 20. (*n*) Dan. 9: 27.

gel zal een verwoester zijn. — Door den *grouwel der verwoesting*, of, gelijk 'er eigenlyk by DANIEL ſtaet, den *vleugel van grouwelen*, bedoelt de Propheet het leger der zogenaemde Zeloten onder de Joden, die de wapenen hadden opgevat, om zich aen het juk der Romeinſche overheerſching te onttrekken. Zy gaven voor, dat zy de Stad en den Tempel beſchermen wilden, maer hun leger beſtond uit eenen afſchuwelyken hoop van de ſnoodſte deugnieten, die zich aen allerlei grouwelen ſchuldig maekten, zodat het zelve met het hoogſte recht een *grouwel der verwoesting*, of een *vleugel van grouwelen*, mogt genaemd worden. — *Tegen* over dezen grouwelyken vleugel zou *een verwoester zijn*. De Propheet heeft het oog op TITUS VESPASIANUS, den Romeinſchen Veldheer, die de gemelde Zeloten met geweld beteugeld heeft, JOSEPHUS *de bello Jud.* l. VI. c. 8.

Wanneer men nu het leger der Zeloten, dien *grouwel der verwoesting*, *zou zien ſtaen in de heilige plaats*, binnen de Stad Jeruſalem, dan zou het voor de Christenen tijd zijn, om zich door de vlucht te redden.

Er wordt bygevoegd: *die die leest merke daerop.* — Gemeenlyk beſchouwt men dit voorſtel, als woorden van den Heer JESUS zelven, en dan is de zin deze: ,, dat ieder, ,, die deze merkwaerdige voorzegging van DANIEL leest, ,, daerop aendachtig lette, zy behelst eene allerduidelykſte ,, beſchryving van eene ſchromelyke gebeurtenis, welke de ,, verwoesting van Jeruſalem onmiddelyk zal voorafgaen, ,, en daertoe den weg banen." — Ondertuſſchen zou men de zaek zo begrijpen kunnen, dat de Euangelist deze aenmerking of waerſchouwing, tuſſchen de woorden van den Heiland, hebbe ingevoegd, om de Christenen van zijnen tijd te doen opmerken, dat zy hoe eer zo beter de vlucht nemen, zodra zy het grouwzaem leger der Zeloten by één vergaderd zagen, vermits alsdan de ſchromelyke verwoesting van Jeruſalem zeer ſpoedig volgen zou. Ook hebben zy deze waerſchouwing in acht genomen. Zodra het leger der Zeloten op de been was, en de Romeinſche Veldheer naderde, om het zelve te keer te gaen, namen zy de vlucht naer

het stedeken Pella, alwaer zy beveiligd zijn, EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. III. c. 5.

16. Dat alsdan, zodra de grouwel der verwoesting staet in de heilige plaets, de Joden die in Judea zijn, zo spoedig maer mogelyk is, uit de steden en dorpen, vlieden op de bergen, en onbewoonde plaetsen, om hun leven te beveiligen.

17. Die op het platte dack van zijn huis is, en kome niet af, langs de binnentrappen, om yet, hoe kostbaer het ook wezen moge, uyt sijn huys wech te nemen, en te bergen, maer hy gae, langs de buitentrappen, als zijnde de kortste weg, zo spoedig mogelyk naer beneden, om maer zijn persoon te beveiligen.

De daken der Oostersche huizen te Jerusalem waren plat. Men kwam derwaerds uit het huis langs binnentrappen. Maer men kon ook van dit dak, door middel van eene ladder, aen de buitenzijde van het huis, op de straet komen.

18. Ende die op den acker met het werk van den landbouw bezig is, en keere niet weder te rugge, om sijne kleederen, welke hy had uitgetrokken, wech te nemen; maer hy late zijne bovenkleederen in den loop, en haeste zich om zijn lijv te bergen.

19. Maer wee den bevruchten ende den soogenden [*vrouwen*] in die dagen. Deze zullen 'er allerellendigst aen wezen, omdat zy niet zo spoedig vluchten kunnen, als de nood vereischen zal.

20. Doch bidt dat uwe vlucht niet en geschiede des winters, by slecht en onstuimig weder, het welk de wegen slecht en onbruikbaer maekt, noch (*o*) op eenen Sabbath, wanneer de poorten der Stad gesloten zijn, en 'er niemand wordt uitgelaten, verg. Neh. XIII: 19, 22. In zulk een geval zoudt gy zeer bezwaerlyk, of in het geheel niet, vluchten kunnen.

21. Het zal een tijd zijn van onbeschryvlyke ellenden. (*p*) Want alsdan sal 'er te Jerusalem eene zeer groote ver-

(*o*) Hand. 1: 12. (*p*) Dan. 12: 1.

verdruckinge wesen, hoedanige, in het Joodsche land, of in eenig ander gewest, voorheen niet en is geweest van het begin der werelt tot nu toe, noch oock in volgende tijden niet meer zijn en sal.

22. Ende so die vreesselyke dagen van benaeuwdheid niet verkort en wierden, maer van langen duur waren, geen vleesch en soude behouden worden, geen mensch onder de Joden zou den allergeweldigsten dood ontvlieden kunnen, en hunne gehele Natie zou volkomen worden uitgeroeid; maer om der uytverkorenen wille, welke God ten leven geschikt heeft, sullen die dagen verkort worden, en de tijd der schromelyke verwoesting zal maer van eenen korten duur wezen.

23. Deze vreesselyke rampen zullen nog, door veelerlei verleidingen, verzwaerd worden. Zijt daerom op uwe hoede. Alsdan, so yemant tot ulieden sal seggen, Siet (*q*) hier is de Christus, de beloovde MESSIAS, ofte daer is hy, en gelooft het niet.

24. (*r*) Want daer sullen valsche Christi, gewaende MESSIASSEN, ende valsche Propheten opstaen, ende sullen groote teeckenen ende wonderheden doen, hebbende den uiterlyken schijn van wezenlyke wonderen, alsso dat sy (indien het mogelick ware) oock de uytverkorene souden verleyden, en van de waerheid doen afwijken.

25. Siet ick hebbe [*het*] u voorsegt, en u nadrukkelyk gewaerschouwd; weest daerom op uwe hoede, tegen het bedrog en de kracht der verleiding.

26. (*ſ*) So sy dan tot u sullen seggen, wy weten de plaets, alwaer zich de MESSIAS ophoudt, Siet hy is in de woestijne, buiten in onbewoonde landstreken, en gaet niet uyt; of wanneer zy zeggen: Siet [*hy is*] in de binnenkameren van een prachtig huis, in eene bemuurde Stad, en gelooft het niet.

27. Want Hy zal op het alleronverwachtst komen; ge-

(*q*) Marc. 13: 21. Luc. 21: 8. (*r*) Deut. 13: 1, 2 Thess. 2: 11.
(*ſ*) Luc. 17: 23.

lijck de blickfem, met eene verbazende snelheid, uytgaet van het oosten, ende schijnt tot het westen, schitterende in één oogenblik. door het gansche halvrond, alsoo sal oock de tockomste des Soons des menschen wesen, om zich te openbaren in zijne heerlykheid, door het straffen van de hardnekkige Joden, en de verwoesting van Jerusalem.

28. De plaets, alwaer de zoon des menschen zich staet te openbaren, in het straffen der ongelovige Joden, zal van zelve kenbaer wezen: (t) Want al waer het doode lichaem sal zijn, daer sullen de arenden vergadert worden.

Dit voorstel schijnt, in dien tijd, een gewoon spreekwoord geweest te zijn, Job XXXIX: 33. Hab. I: 8. Het byéénscholen der arenden en dergelyke roovvogelen is een teeken, dat 'er op die plaets een dood aes ligge; even zo zou ook het byeenkomen van de Romeinsche legermacht, rondom Jerusalem, een teeken wezen, dat aldaer eene vreesselyke slachting onder de Joden stond te geschieden.

Laten wy wederom de vervulling van dit gedeelte der Voorzegging kortelyk aenwijzen.

De grouwel der verwoesting stond in de heilige plaets, vs. 15. toen de zogenaemde Zeloten de wapenen opvatten, en een leger oprichtten. Dit gav aenleiding, dat de Romeinsche heirmacht de Stad Jerusalem naderde en omsingelde. TITUS VESPASIANUS sloeg het beleg voor Jerusalem, en liet eenen wal rondom de Stad omwerpen, zodat 'er niemand konde uitkomen.

Toen was 'er voor de Christenen geen kans meer overig om te vluchten. — Zy waren daerom, volgens 's Heilands waerschouwing, in de voorbaet, en hadden zich, op de eerste aennadering van het Roomsche leger, reeds over de Jordaen begeven, naer het stedeken Pella, alwaer zy beveiligd zijn. Verg. JOSEPHUS *de Bello Jud.* l. IV, V.

Ge-

(t) Job 39: 33. Luc. 17: 37.

Geduurende de belegering, was 'er eene zeer schromelyke *verdrukking* binnen Jerusalem, hoedanige te voren nooit geweest is, en ook in het vervolg gene plaets zal hebben, en *waren die dagen* van onverdraeglyke benaeuwdheid *niet verkort*, maer van eenen langen duur geweest, geen *vleesch zoude behouden*, maer het gansche volk der Joden geheel uitgeroeid zijn, vs. 21, 22. — De benaeuwdheid was binnen Jerusalem, volgens het getuigenis van JOSEPHUS *de Bello Jud. in proœmio*, l. V. c. 10, zo groot, dat alle de rampen van alle volken te zamen, van het begin der waereld, by die der Joden niet mogen vergeleken worden. Zo door onderlinge verdeeldheden en oorlogen, als door de wapenen der Romeinen, sneuvelden 'er zo veele Joden, dat JOSEPHUS het getal der gener, die geduurende het beleg zijn omgekomen, rekent op 1100000. l. VI. c. 9. Daerby kwam de hongersnood, die door eene woedende pest gevolgd wierd, JOSEPHUS l. c. l. V. c. 17. — In de daed, indien deze vreesselyke verwoestingen, welke nimmer wederga hadden, van langen duur waren, zou de gansche Natie der Joden ten eenemael zijn uitgeroeid geworden.

Maer de belegering, met alle de verschrikkelykheden, welke haer vergezelden, was van korten duur, zodat *die dagen* van benaeuwdheid *verkort wierden*, De Veldheer TITUS was zeer spoedig meester van de Stad. Zommigen der legerhoofden stelden voor, dat de Stad niet, dan bezwaerlyk, stormenderhand kon worden ingenomen, en daerom, door hongersnood, tot de overgaev diende gedwongen te worden. Maer TITUS, verlangende naer Romen te rug te keeren, verkoos zich van geweld te bedienen, en spoed te maken. Jerusalem was zodanig versterkt, dat het een lang beleg had kunnen uithouden, maer de stedelingen werden door onderlinge verdeeldheden verzwakt, en verlieten laf-hartig hunne sterkten. Alle middelen, welke de Joden ter behoudenis aenwendden, liepen tot hun verderv uit; en dit maekte dat de Romeinen, in korten tijd, meesters waren van de Stad, JOSEPHUS l. c. l. V, VI.

Jerusalem en de Tempel werden zodanig verwoest, dat

niet de eene steen op den anderen gelaten zy, die niet is afgebroken, vs. 2. — De Romeinen staken de uiterste gedeelten der Stad in brand, braken de muuren af, verbrandden de paleizen, en wierpen alles ten gronde. TITUS liet alleenlyk drie torens staen, met een gedeelte van den Westermuur. Ook werd de Tempel, welk prachtig gebouw de Discipelen met zo veel verwondering beschouwden, geheel in de assche gelegd. De overwinnaer zou gaerne dit trotsche gebouw gespaerd hebben, maer de Joden, die zich daer in opgesloten en versterkt hadden, staken eerst de voorhoven en gaenderyen in den brand, en daerna wierp één der Romeinsche soldaten eenen brandenden fakkel in het Heiligdom; en, hoe zeer TITUS bevel gav, om den brand te blusschen, was de verbittering der Soldaten, tegen de Joden, zo groot, dat zy hem niet gehoorzaemden. Zodoende werd de gansche Tempel, tegen het verlangen en bevel van TITUS, in de assche gelegd, en in puinhopen veranderd. JOSEPHUS l. c. l. VI.

De *valsche Christussen en valsche Propheten* vs. 24. zijn zekerlyk onderscheiden van die, welke vs. 5 en 11. vermeld zijn, en die voorteekenen van Jerusalems aennaderende verwoesting wezen zouden. — JOSEPHUS spreekt van valsche Propheten, die wonderen en toveryen deden. Men denke aen zulke bedriegers, die voorwendden, dat zy de Joden, van de overheersching der Romeinen, bevrijden zouden, en daertoe eenige vreemde dingen verrichtten, welke zy voor *teeken en wonderheden* uitgaven; gelijk een zekere JONATHAN, kort na het innemen van Jerusalem, gedaen heeft, die eene grote menigte van Joden naer de woestijne Cyrene voerde, onder belovte, dat hy aldaer wonderen verrichten zoude, JOSEPHUS *de Bello Jud.* l. VII. c. 37.

De *toekomst van den zoon des menschen*, om zijne heerlykheid te openbaren, in het verwoesten van Stad en Tempel, was onverwacht, en geschiedde met eene verbazende snelheid, *gelijk de bliksem uitgaet van het Oosten en schijnt tot het Westen*, vs. — Dit hebben wy reeds zo even gezien.

Rondom

Rondom Jerusalem was het *dode aes*, voor zo ver aldaer eene allervreesselykste flachting onder de Joden, zou plaets hebben. Derwaerds *vergaderden de arenden* der Romeinsche legermacht, en daer de Stad een langduurig beleg zou hebben kunnen uithouden, waren zy 'er, tegen alle verwachting, zeer spoedig meesters van, volgens vs. 28.

II. *Vs.* 29-31. *spreekt de Heiland wat uitvoeriger, over de voleinding der waereld.*

Dat de Heer JESUS hier spreke van zijne laetste toekomst, by de voleinding der waereld, blijkt allerduidelykst uit vs. 30. *als dan zullen alle geslachten den zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels, met grote kracht en heerlykheid.* Dit wijst ons allerkennelykst tot de wederkomst van CHRISTUS ten jongsten dage, om den ganschen aerdbodem rechtvaerdig te oordeelen, vergel. Kap. XXV: 31. Ook leert de Heiland met zo vele woorden, dat alle gelovigen, uit alle waerelddelen, voor Hem verschijnen zullen, om hun genadig vonnis te ontvangen; en deze grote gebeurtenis wordt vs 30. gelyktijdig gesteld, met het gene de Heiland vs 29. voorspeld heeft.

Maer 'er rijst eene zeer aenmerkelyke bedenking, uit het woordeken *terstond* vs. 29, het welk schijnt te kennen geven, dat 'er iets voorspeld worde, het welk onmiddelyk na de verwoesting van Jerusalem stond voor te vallen. — Er waren reeds onder de eerste Christenen, die deze woorden kwalyk verstaen, en daeruit besloten hebben, dat de algemene oordeelsdag nog by hun leven komen zoude, 2 Thess. II: 2, en zommige ongelovigen namen daeruit aenleiding, om de waerheid van JESUS verdacht te maken, 2 Petr. III: 4. Dan men moet wel degelyk onderscheid maken, tusschen het gene *terstond* by God, en by de menschen beteekent. Ook gebruikt onze Godlyke Leeraer het woord *haestiglyk* meermalen van eene gebeurtenis, welke nog verre af is, en zeker geschieden zal, Openb. I: 1. XXII: 7, 12, 16, 20; en de Propheten van het Oude Testament waren meermalen gewoon zo te spreken.

29. Ende (v) terstont na de verdruckinge dier benauwde dagen, in welke Jerusalem staet verwoest te worden, zullen 'er ter zijner tijd, schromelyke gebeurtenissen gewisselyk voorvallen. Dan sal de sonne verduystert worden, ende de mane en sal haer schijnsel niet geven, ende de sterren sullen van den hemel vallen, ende de krachten der hemelen sullen beweegt worden.

Zommigen nemen deze uitdrukkingen in eenen verbloemden zin, zodat daerdoor, volgens den Oosterschen stijl, zeer vreesselyke verwoestingen van Koningrijken en Staten zouden afgebeeld worden, gelijk in de Schrivten der Propheten zeer gebruikelyk is, vergel. Jes. XIII: 10. Joël II: 30, 31. III: 15. Misschien moet dit alles, in eenen eigenlyken zin, verstaen worden, van geweldige onweders, waardoor zon, maen en starren zullen verduisterd wezen, en de gansche natuur in eene schromelyke beweging zijn zal. Althans volgens de gelykluidende plaets van Lucas, Kap. XXI: 25-27, zal de komst van CHRISTUS ten oordeel worden voorgegaen, door vreesselyke beroeringen der natuur in den hemel, en in de zee, zodat het hart der menschen van schrik bezwijken zal.

30. (x) Ende alsdan sal in den hemel verschijnen het zichtbaer teecken van de luisterrijke tegenwoordigheid des Soons des menschen: ende dan sullen alle de geslachten der aerde van schrik en ontroering (y) weenen. Byzonder zullen de Joden, die den MESSIAS versmaed hebben, *wenen* van wanhoop en weedom des harten, ende zy sullen den Sone des menschen, als den Richter der gehele waereld, sien komende op de wolcken des hemels, met alle glansrijke teekenen van groote kracht ende heerlickheyt.

31. Ende hy sal sijne Engelen uytsenden met een zeer groot geluid, als of zy bliezen op (z) een basuyne

(v) Jes. 13: 10. Ezech. 32: 7. Joël 2: 31. ende 3: 15. Marc. 13: 24. Luc. 21: 25. (x) Dan. 7: 10. Matth. 16: 27. ende 25: 31. ende 26: 64. Marc. 13: 26. ende 14: 62. Luc. 21: 27. Hand. 1: 11. 2 Thess. 1: 10. Openb. 1: 7. (y) Openb. 1: 7. (z) 1 Cor. 15: 52. 1 Thess. 4: 16.

fuyne van groot geluyt: ende fy fullen fijne uytverkorene, die in Hem geloovd hebben, byeenvergaderen uyt de vier winden, van het [*een*] uyterfte der hemelen tot het [*ander*] uyterfte derfelve, om dezelve van den overigen hoop der menfchen aftezonderen, en aen zijne rechtehand te plaetfen, vergel. Kap. XXV: 33.

c. *In het derde of laetfte deel dezer redevoering Kap. XXIV 32— XXV: 46. hervat de Heer* JESUS *zijne reden, in dezelvde orde, fprekende*

𝔄. *Eerst over de verwoesting van Jerufalem, Kap. XXIV: 32 - 34.*

𝔅. *Daerna over de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 35— XXV: 46.*

𝔄. *Ten aenzien der verwoesting van Jerufalem, wordt de tijd bepaeld, Kap. XXIV: 32 - 34.*

1. *Door eene gelykenis, vs. 32, 33.*
2. *Door eene duidelyke uitfpraek, vs. 34.*

32. (*a*) Ende leert van den vijgeboom defe gelijckenisse, welke u eenig licht kan geven, omtrent den tijd van Jerufalems verwoesting, Wanneer fijn tack nu teer wort, door de fappen, welke gedurende den winter verftijvd waren, maer nu wederom in beweging komen, ende de bladeren uytfpruyten, fo weet gy dat de fomer naeby is.

33. Alfoo oock gylieden, wanneer gy alle defe vreesfelyke dingen, van welke ik gefproken heb, fult fien gebeuren, fo weet dat [*het*] fchromelyk oordeel van Jerufalems verwoesting naeby is voor de deure.

34. Voorwaer ick fegge u en ik verzeker u ftellig, Dit tegenwoordig geflachte van menfchen, die nu leven, en fal geenfins voorbygaen, of door een volgend geflacht vervangen worden, tot dat alle defe dingen, welke ik omtrent de verwoesting van Jerufalem voorfpeld heb, werkelyk fullen gefchiet zijn.

(*a*) Marc. 13: 28. Luc. 21: 29.

II. *Vervolgens spreekt de Heiland zeer uitvoerig, omtrent de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 35— XXV: 46.*

1. *Over den tijd van deze grote gebeurtenis handelt de Heer* JESUS, *Kap. XXIV: 35— XXV: 30.*

2. *Eindelyk voegt Hy 'er eene beschrijving by van den groten en algemenen oordeelsdag, Kap. XXV: 31-46.*

1. *Met opzicht tot den tijd van de voleinding der waereld, Kap. XXIV: 35— XXV: 30.*

—. *Leert Hy eerst, dat dezelve alleen aen God den Vader bekend zy, Kap. XXIV: 35, 36.*

——. *Wijders beschrijvt Hy het zedelyk verderv, het welk in de laetste dagen der waereld heerschen zal, vs. 37-39.*

———. *Daerna bericht hy, dat het lot der menschen zeer onderscheiden wezen zal, vs. 40, 41.*

————. *Eindelyk voegt Hy 'er eene nadrukkelyke vermaning tot waekzaemheid by, Kap. XXIV: 42— XXV: 30.*

35. Gy kunt u, op alles wat ik u voorzegd heb, gerust verlaten. Dit alles zal onfeilbaer vervuld worden. (*b*) De hemel ende de aerde sullen voorbygaen, het gansche zamenstel der zichtbare dingen zal gesloopt worden, en eene zeer aenmerkelyke verandering ondergaen, verg. 2 Petr. III: 7-13, maer mijne woorden en sullen geensins voorbygaen, of onvervuld blijven.

36. (*c*) Doch van dien groten dagh van de voleinding der waereld, ende de bepaelde ure, op welke die verandering zal plaets hebben, en weet niemant, oock niet de Engelen der hemelen, hoe groot anderszins hunne kennis ook wezen moge, dan mijn Vader alleen, die dezen tijd verborgen houden wil, om wijze redenen.

37. (*d*) Ende of maer dit algemene kan ik u berichten, dat 'er, in de laetste dagen der waereld, een schromelyk be-

derv

(*b*) Ps. 102: 27. Jes. 51: 6. Marc. 13: 31. Hebr. 1: 11. (*c*) Marc. 13: 32. Hand. 1: 7. (*d*) Gen. 6: 2. Luc. 17: 26. 1 Petr. 3: 20. 2 Petr. 2: 5.

derv der zeden zal plaets hebben, bestaende vooral in zorgloosheid, weelde, overdaed en losbandigheid: want gelijck de dagen Noë [*waren*] dagen van dartelheid en ongebondenheid, welke kort voor den vloed heerschten, alsoo sal het ook gelegen zijn in de laetste dagen der waereld, kort voor de toekomste van den Soon des menschen, om den ganschen aerdbodem rechtvaerdig te oordeelen. De menschen zullen zich, in de laetste dagen der waereld, even eens gedragen, als kort voor den zundvloed.

38. Want gelijck sy waren in de dagen voor de sundvloet, etende ende drinckende, trouwende ende ten houwelicke uytgevende, en in eene zorglose losbandigheid levende, (*e*) tot den dagh toe, in welcken Noë in de Arke gingh:

39. Ende en bekenden 't aennaderend oordeel niet, gevende genen acht op de waerschouwingen van den rechtvaerdigen Noach, tot dat de sundvloet quam, ende haer alle wechnam: alsoo sal oock zijn de toekomste des Soons des menschen, men zal zich over het algemeen, tot dien groten dag, in het geheel niet voorbereiden, maer zorgeloos leven, als of 'er niets van dien aert te wachten ware.

40. Het lot der menschen zal, in dien groten dag, zeer onderscheiden wezen. (*f*) Alsdan sullender twee op den acker in het zelvde werk bezig zijn: de een sal aengenomen worden, in de heerlykheid van het volgend leven, ende de ander sal verlaten en in den afgrond verwezen worden.

41. Daer sullen twee [*vrouwen*] malen in den hand meulen, om de granen tot meel te maken, de eene sal aengenomen, ende de andere sal verlaten worden, zo zal het ook zijn, onder allerlei rangen en standen van menschen.

(*e*) Gen. 7: 7. (*f*) Luc. 17: 34. 1 Thess. 4: 17.

----. *De Heiland voegt 'er eene nadrukkelyke vermaning tot waekzaemheid by, Kap. XXIV: 42— XXV: 30.*

I. Deze vermaning wordt in het algemeen voorgesteld, vs. 42. en

II. Meer byzonder, door ettelyke eigenaertige gelykenissen, aengedrongen, Kap. XXIV: 43— XXV: 30.

†. De eerste gelykenis is ontleend van eenen diev, die onverwacht komt, vs. 43, 44.

††. De tweede van zeer verschillende dienstknechten, vs. 45-51, van welke

‡. De een getrouw en voorzichtig is, vs. 45-47, maer

‡‡. De ander boos en ontrouw, vs. 48-51.

42. (*g*) Waeckt dan, zijt op uwe hoede, en draegt toch zorg, dat gy door den slaep van zorgloosheid niet bevangen wordt: want gy en weet niet in welcke ure uwe Heere tot het algemeen gericht komen sal, om u rekenschap van alle uwe bedrijven af te vorderen. Hy zal onvoorziens komen, en op eenen tijd, wanneer gy het minst vermoedt; waekt daerom en zijt op uwe hoede.

43. (*h*) Maer weet dit, en neemt het wel in opmerking, dat so de heere des huys, het welk door rovers bestolen is, geweten hadde in welcke nachtwake de dief komen soude, hy soude gewaeckt hebben, ende en soude sijn huys niet hebben laten doorgraven.

44. Daerom zijt oock gy altoos bereydt, tegen den groten dag van het algemene oordeel: want in welcke ure gy 't niet en meynt of verwacht: sal de Sone des menschen onvoorziens komen, om het gericht te houden.

45. Spiegelt u aen het onderscheiden voorbeeld van twee dienstknechten, van welke de een getrouw en de ander ondeugend is. (*i*) Wie is dan, volgens uwe gedachten, (oor-

(*g*) Matth. 25: 13. Marc. 13: 33. Luc. 12: 40. ende 21: 36. (*h*) Luc. 12: 39. 1 Thess. 5: 2. 2 Petr. 3: 10. Openb. 3: 3. ende 16: 15. (*i*) Matth. 25: 21. Luc. 12: 42.

(oordeelt 'er zelve over) de getrouwe ende voorsichtige dienstknecht, van den welcken sijn Heere zulke goede gedachten gehad heeft, dat hy hem over alle sijne andere dienstboden gestelt heeft, om henlieden [*haer*] voedsel te geven ter rechter tijt, zodat hy een bekwaem en vertrouwd hovmeester zy. Nu zijt gylieden zulke dienstknechten, welke ik tot mijne huisbezorgers, en opzieners van mijne Kerk heb aengesteld. Zijt daerom *getrouw* in uwen post; gedraegt u *voorzichtig* en verstandig, in het uitoeffenen van denzelven.

46. Saligh is die dienstknecht, welcken sijn Heere komende, om elk rekenschap van zijne bedrijven af te vorderen, sal vinden alsoo doende, getrouw en voorzichtig zijnde in zijne bediening.

47. Voorwaer ick segge u, ter uwer bemoediging en aenwakkering, dat hy hem sal setten over alle sijne goederen, en tot eenen nog veel hogeren rang verheffen.

48 Maer so aen den anderen kant, die quade en trouwlose dienstknecht, die van den vorigen in karakter ten eenemael onderscheiden is, in sijn herte en by zich zelven soude seggen, Mijn Heere vertoeft te komen, om my rekenschap van mijn bedrijv aftevorderen, zodat ik gerust en onbekommerd kan voortgaen, in het verwaerlosen van mijnen plicht.

49. Ende soude beginnen [*sijne*] mededienstknechten, die yveriger en getrouwer zijn dan hy, op allerlei wijzen te mishandelen en zelvs te slaen, ende overdadig te eten ende te drincken met de brasfers en de dronckaerts:

50. So sal de Heere deses dienstknechts onvoorziens komen, om hem rekenschap van zijn gedrag af te eisschen, ten dage, in welcken hy [*hem*] niet en verwacht, ende ter ure die hy niet en weet, of vermoed had.

51. Ende sal hem afscheyden, zeer gestrengelyk naer verdiensten straffen, ende sijn deel setten met de geveynsde dienstknechten, die de vertoning maken van

eene bereidwillige gehoorzaemheid, maer ondeugend zijn in het hart. Zijne verblijvplaets zal gesteld worden in de allerakeligste gewesten. (*k*) Daer sal radelose weeninge zijn, ende wanhopige knerssinge der tanden.

HET XXV. KAPITTEL.

††† *De derde gelykenis is die van de wijze en dwase maegden vs. 1-13.*

† *De gelykenis zelve is ontleend van tien maegden, die eenen Bruidegom te gemoet gingen, en van welke 'er, by zijne komst, vijf gereed, maer vijf ongereed waren, vs.* 11-12.

†† *Daerop volgt de toepassing van deze gelykenis, vs.* 13.

1\. ALsdan, op dien groten dag, wanneer de zoon des menschen komen zal, om het algemeen gericht te houden, sal het Koninckrijk der hemelen, de staet der Kerke, gelijck zijn aen tien maegden, welcke hare lampen namen ende gingen uyt den bruydegom en zijne Bruid te gemoet.

De gehele schildery is ontleend van de Huwelyksplechtigheden, welke by de Joden in gebruik waren. De Bruidegom was gewoon, zijne Bruid in grote staetsie af te halen, en naer zijn huis te geleiden, om het huwelyk aldaer, onder allerlei vreugdebedrijv, te voltooien. Dit geschiedde in den avond, by het licht van lampen. De Bruidegom met zijne Bruid werd opgewacht door maegden of speelnoten, die gemeenlyk een tiental uitmaekten, verg. Ruth IV: 2. Deze maegden hielden zich gereed, tegen de aenkomst van den Bruidegom, om hem met lampen en toortsen, onder vreugdegezangen en het strooien van groente, in te leiden.

Om-

(*k*) Matth. 8: 12. ende 13: 42. ende 22: 13. ende 25: 30. Luk. 13: 28.

Omtrent de geheimzinnige beteekenis hebben wy vooraf te herinneren, dat niet alle de byzonderheden moeten worden overgebracht, vermits 'er maer één hoofdaerde van vergelyking is, en 'er vele dingen, in de zinbeeldige vertoning, als cieraden zyn bygevoegd, om de schildery volkomen te maken.

Het hoofdoogmerk van deze gelykenis was, volgens het verband met het laetste deel van Kap XXIV, en het slot Kap. XXV: 13, om te leren, dat de toekomst van CHRISTUS tot het algemeen oordeel onvoorziens wezen zal, wanneer hy niet verwacht wordt, dat men daerom waken moet en op zijne hoede wezen, dat velen niet gereed zullen wezen, en zich hun verzuim te laet beklagen zullen.

De *Bruidegom* is de Heer CHRISTUS, die zich de gelovigen als zijne bruid ondertrouwd heeft, Hos. II: 19, en de voltooijing van dat geestelyk Huwelyk zal geschieden in den groten dag van het algemeen gericht, wanneer de Kerkbruid, als het wijv des lams, volkomen zal toebereid wezen, Openb. XIX: 7. 9.

De *Maegden* vertonen hier de belijders van den Christelyken Godsdienst, die hier als metgezellen en speelnoten van den Bruidegom en de Bruid voorkomen. Byzonder worden hier de belyders van het Euangelie bedoeld, die in de laetste dagen der waereld, ten tijde van CHRISTUS luisterrijke toekomst, leven zullen.

Deze Maegden zullen *hare lampen nemen*, en *uitgaen*, *den Bruidegom te gemoet*, om hem op te wachten, wanneer hy komen zal om de Bruid, ter voltooijing van het Huwelyk, in zijn huis plechtig in te leiden. — Het *uitgaen der maegden*, *den Bruidegom te gemoet*, om hem op te wachten, kan ons den uitwendigen eerbied afschilderen, welken de belijders van het Euangelie voor JESUS en zijne toekomst vertonen zullen. De *lampen* verbeelden hunne uitwendige belijdenis.

Het karakter van deze *tien maegden* was zeer verschillende. het vertoont ons de onderscheidene gestelheid der belijders van het Euangelie. Alle maekten zy, in het uitwendige, de vertoning van eerbied en liefde tot den Bruidegom JESUS. Maer ondertusschen waren 'er slechts vijf van deze maegden wijs, de overige vijf waren dwaes.

2. Ende vijf van haer waren wijse, ende de vijf waren dwase.

De vijf wijze maegden waren de zodanige, die voorzichtig handelden, en de nodige voorzorg gebruikten, om tegen de komst van den Bruidegom in gereedheid te wezen, ten einde hem in de Bruilofts zael in te lichten. De vijf overige waren *dwaes*, zodat zy onbedachtzaem genoeg waren, om zich niet te voorzien van het gene zy, by de aenkomst van den Bruidegom, zouden nodig hebben.

De *wijze maegden* vertonen ons zulke menschen, die ernstig bedacht zijn op hun eeuwig heil, en om tegen de toekomst van CHRISTUS gereed te zijn. De *dwase maegden* verbeelden zulke huichelaers, die wel de vertoning maken van lievde en eerbied voor JESUS, maer onder dit alles zorgloos heen leven, zonder zich gereed te maken, tot de toekomst des HEEREN, om verheerlykt te worden in alle zijne heiligen.

3. Die dwaes [*waren*], hare lampen nemende, en namen geen genoegzamen voorraed van olie met haer.

De dwase maegden hadden wel *olie* in hare lampen genomen, maer de voorraed was niet genoegzaem: want toen de Bruidegom onvoorziens aenkwam, gingen hare lampen uit vs. 8. — Deze *olie* is een zinbeeld van de gaven des Heiligen Geestes, welke zich in het licht van heiligheid openbaer maken. Deze dwase maegden hadden genen genoegzamen voorraed van deze *olie*, die de lampen van hare belydenis kon doen branden, om het licht van ware heiligheid te vertonen.

Het schildert ons zulke menschen, die wel de olie der gemenere gaven van den Heiligen Geest bezitten, zodat zy de waerheden van het Euangelie kennen, en met overreding belijden, zonder dat evenwel het grondbestaen van hunne harten, door heerschappyvoerende genade, veranderd en geheiligd is.

4. Maer de vijf wijse maegden namen eenen genoegzamen voorraed van de rechte olie in hare vaten met hare lampen.

De *vaten* der maegden verbeelden de harten der menschen.

De vaten der dwafe maegden waren ledig. Zy hadden alleenlyk de lampen van hunne uitwendige belydenis, met eenige gemenere gaven van den Heiligen Geest.

5. Als nu de bruydegom vertoefde en niet vroeg in den avond, zo als men verwacht had, met zijne Bruid aenkwam, wierden fy alle, zo wel de wijze als de dwafe maegden, fluymerigh, ende vielen in flaep.

Wy mogen 'er uit befluiten, dat de laetfte dagen der waereld, welke de toekomst van CHRISTUS onmiddelyk zullen voorafgaen, dagen van eene algemene zorgloosheid wezen zullen, vergel. Kap. XXIV: 38; zodat zelvs de oprechten, in hunnen yver, om hunne harten tot de toekomst des HEEREN voor te bereiden, blijkbaer verflauwen zullen.

6. De Bruidegom kwam veel later, dan men hem verwacht had. Ende eerst te middernacht gefchiedde een geroep, Siet de bruydegom komt, met zijne bruid, gaet uyt hem te gemoet.

Uit de komst van den Bruidegom eerst *ter middernacht*, leren wy, dat de toekomst van CHRISTUS veel later gefchieden zal, dan men het verwacht had, maer tevens dat Hy onverwachtst verfchijnen zal, wanneer 'er de menfchen het minst aen denken zullen.

7. Doe ftonden alle die maegden zeer ontfteld op, ende bereydden hare lampen. Zy vaegden het lemmet af, en fchikten de lampen op de handftaven, om zo veel licht te maken als maer immers mogelyk was.

8. Ende de dwafe maegden bemerkten toen eerst hare onvoorzichtigheid. Zy feyden tot de wijfe, Geeft ons van uwe olie, daer gy eenen groten voorraed hebt: want onfe lampen gaen uyt, vermits de brandende lemmeten geen voedfel hebben, om het licht tegen den wind beftand te maken.

Onder de menfchen hadden deze huichelaers nog al eenige vertoning van godzaligheid gemaekt, maer nu moesten zy zelve erkennen, dat het werk genen wortel had, om beftendig te wezen.

9. Doch de wijfe antwoordden, feggende, [*Geenfins*,] in dit verzoek kunnen wy niet bewilligen,

op dat 'er [illegible]lischien voor ons ende voor u niet genoegh en zy. Zodoende zouden wy eerlang alle te zamen verlegen zijn, en geheel geen licht hebben; maer gaet liever tot de verkoopers, ende koopt voor uselven.

Het teekent ons, hoe de oprechten, wanneer zy de toekomst des HEEREN zien naderen, de huichelaren vermanen zullen, om de weinige oogenblikken, welke nog overig zijn, naerstig te besteden, ten einde hunne harten behoorlyk voor te bereiden.

10. Als sy nu henen gingen om te koopen, quam de bruydegom, met zijne Bruid, om het huwelyk te voltooien, ende de wijze maegden, die gereet [*waren*] gingen den Bruidegom met hare lichten, onder een vrolyk gejuich, te gemoet, en traden met hem in tot de bruyloft, om, in zijne onmiddelyke tegenwoordigheid, eene eindelose gelukzaligheid te genieten, ende de deure wiert gesloten.

11. Daer na quamen oock de andere maegden, die, nu het te laet was, te vergeevsch naer olie gezocht hadden, seggende, Heere, heere, doet ons open, en vergun ons, om ook in de Bruilofts zaal te komen, het is alleen door een ongelukkig toeval, dat wy een weinig te laet komen.

12. Ende hy antwoordende seyde, Voorwaer segge ick u, (*a*) Ick en kenne u niet. Ik heb tot u gene de minste betrekking, en derhalven is uw verzoek tegen alle reden en welvoeglykheid.

13. (*b*) So leert derhalven, mijne Apostelen, uit deze gelykenis, op uwe hoede te wezen; waeckt dan, en wapent u tegen den slaep der zorgloosheid: want gy en weet den dagh niet, noch de ure, in dewelcke de Sone des menschen ten oordeel komen sal.

(*a*) Matth. 7: 23. Luc. 13: 25. (*b*) Matth. 24: 42. Marc. 13: 33, 35.

††††. *De vierde gelykenis vs.* 14-30. *is ontleend van iemand, die ongelyke talenten onder zijne bedienden uitdeelde, om 'er winst mede te doen, en hen naer hun verschillend gedrag vergolden heeft.*

†. *De ongelyke uitdeeling der talenten vinden wy vs.* 14, 15.

††. *Het verschillend gebruik, het welk zijne bedienden daervan maekten, vs.* 16-18. *en*

†††. *De onderscheidene vergelding, vs.* 19-30.

§. *De beloning der gener, die winst gedaen hadden, vs.* 19-23.

§§. *De straf der gener, die geen voordeel gedaen hadden, vs.* 24-30.

Het oogmerk van deze gelykenis was, in de hoofdzaek, het zelvde met dat der voorgaende zinbeeldige voordracht. — De Heiland wilde 'er door leren, dat men tegen zijne komst moet bereid zijn, door een naerstig gebruik te maken van de gaven, welke men ontvangen heeft.

14. (*c*) Want [*het* Koningrijk der hemelen *is*] gelijck aen, en het is met den staet der Kerke even eens gelegen, als met het geval van een vermogend mensche die buyten 's lants reysende sijne dienstknechten riep, ende gaf haer sijne goederen over, om dezelve, geduurende zijne afwezigheid, te bestuuren.

15. Ende den eenen gaf hy vijf talenten, ende den anderen twee, ende den derden één, een yegelick nae sijn vermogen, ende verreysde, nadat hy deze bestelling gemaekt had, terstont buiten 's lands.

Deze *talenten* zijn zinbeelden van de gaven en vermogens, met welke God menschen begiftigt, byzonder van de waerheden des Euangeliums, en de gemene verlichting van den Heiligen Geest. — Daermede kan men geestelyken koophandel drijven, wanneer de een den anderen iets mededeelt, uit den goeden schat zijnes harten, tot onderwijzing en ver

(*c*) Luc. 19: 12.

betering. Men kan met deze talenten ook winst doen, wanneer men, onder afbidding van den Godlyken zegen, alle middelen aenwendt, om toe te nemen in kennis en genade, of gelijk PAULUS het noemt 1 Cor. I: 5, rijk te worden in CHRISTUS, in alle reden en kennis.

De gemelde Heer deelde de talenten onder zijne dienstknechten uit, in ongelyke hoeveelheid; *den eenen gav hy 'er vijf, den anderen twee, en den derden een, een iegelyk naer zijn vermogen*, dat is elk naer zijne byzondere bekwaemheid, om 'er koophandel mede te drijven en winst te doen. — Even zo handelt ook de Heer JESUS, in het uitdeelen van zijne gaven. Aen den eenen geevt Hy meerder, en aen den anderen minder gaven, vergel. 1 Cor. XII: 6, 11; en gelijk die knecht, die maer één talent ontvangen had, daermede zo wel winst had behoren te doen, als de beide anderen, die vijf en twee talenten ontvangen hadden, zo als hy ook, wegens het verzuim daervan, rechtvaerdig gestraft werd, zo moeten wy 'er ook uit leren, dat wy de gaven, welke ons geschonken zijn, yverig besteden moeten, ter bevordering van Gods eer, en van onderlinge stichting, elk naer de genade, welke hem gegeven is, Rom. XII: 3-8.

16. Die nu de vijf talenten ontfangen hadde, gingh henen ende handelde daer mede, ende won andere vijf talenten, zodat hy zijnen heer een zeer aenmerkelyk voordeel toebracht.

17. Desgelijcks oock die de twee [*ontfangen hadde*], die won oock andere twee, en bracht zijnen heer, naer evenredigheid van het gene hy ontvangen had, even zo veel winst aen als de eerste dienaer.

18. Maer de derde dienstknecht, die slechts het een talent ontfangen hadde, ontzag zich de moeite om handel te drijven, en daerdoor winst te doen, maer hy gingh henen ende groef in de aerde, ende verbergde het gelt sijns heeren.

Deze dienstknecht teekent ons het gedrag van zulke menschen, die de gaven verwaerlosen, welke hun geschonken zijn, en 'er geen gebruik van maken, ten nutte van zich

zelve

zelve of van anderen, byzonder waereldschgezinde menschen, die de aerdsche vermakelykheden niet verlaten willen, om winst te doen voor den Heer Jesus.

19. Ende na eenen langen tijt uitlandig geweest te zijn, quam de heere van deselve dienstknechten te huis, ende hieldt rekeninge met haer, wegens de hun toevertrouwde talenten.

20. Ende die de vijf talenten ontfangen hadde, quam ende bracht tot hem andere vijf talenten, seggende, Heere, vijf talenten hebt gy my gegeven: siet, andere vijf talenten hebbe ick boven deselve gewonnen.

21. Ende sijn heere seyde tot hem, Wel en loffelyk gedaen, gy goede ende getrouwe dienstknecht, (*d*) over weynige zijt gy getrouw geweest; ik heb uwe trouw en braevheid gezien, in het geringe, het welk ik u had toevertrouwd, over vele sal ick u setten, ik zal u tot veel hoger bewind verheffen, gaet in in de vreugde uwes heeren, en plaets u aen de vreugdemaeltijd, welke ik, by gelegenheid van mijne gelukkige terugkomst, voor mijne vrienden heb laten toebereiden.

22. Ende die de twee talenten ontfangen hadde, quam oock tot hem ende seyde, Heere, twee talenten hebt gy my gegeven: siet, twee andere talenten hebbe ick boven deselve gewonnen.

23. Sijn heere seyde tot hem, Wel en loffelyk hebt gy u gekweten, gy goede ende getrouwe dienstknecht, over weynige zijt gy getrouw geweest, over vele sal ick u setten, ik heb uwen yver en uwe getrouwheid ontdekt in het geringe, het welk ik u had toevertrouwd, ik zal u ook tot een veel hoger bewind verheffen, gaet in in de vreugde uwes heeren, kom, even als uw metgezel, tot mijne vreugdemaeltijd.

24. Maer de vadsige dienstknecht, die het een ta-

(*d*) Matth. 24: 45. Luc. 12: 42.

lent ontfangen en daermede genen winst gedaen hadde, quam oock ende seyde, Heere, ick kende u dat gy een harr en een gestreng mensche zijt, zodat niemand u voldoen kunne, maeyende daer gy niet gezaeyt en hebt, ende vergaderende van daer, [*waer*] gy niet gestroyt en hebt, voor zo ver gy dingen vordert, welke men onmogelyk volbrengen kan.
25 Ende bevreest zijnde, dat ik door den handel schade mogt lijden, en u nadeel toebrengen, ben ick henen gegaen, ende hebbe uw talent verborgen in de aerde: siet, gy hebt het uwe, zodat gy my niet verwijten kunt, dat ik uw goed doorgebracht of u benadeeld hebbe.
26. Maer sijn heere antwoordende seyde tot hem, Gy boose ende luye dienstknecht, gy wist, zegt gy, dat ick maeye daer ick niet gezaeyt en hebbe, ende van daer vergadere, [*waer*] ick niet gestroyt en hebbe. Maer ik had by u gezaeid en gestrooid, derhalven hadt gy des te meer staet gemaekt, dat ik billyk by u zou begeeren te maeien en te vergaderen.
27 So moest gy dan ten minsten mijn gelt den wisselaren gedaen hebben: ende ick komende soude het mijne wedergenomen hebben met woecker, en de gewone rente, maer nu is mijn geld ten eenemael renteloos gebleven.
28. Neemt dan, zeide de Heer, zich kerende tot zijne bedienden, van hem het talent wech, het welk de luiaert zo schandelyk verwaerloosd heeft, ende geeft het den genen, die de tien talenten heeft, tot een teeken van mijne byzondere goedkeuring, over het loffelyk gedrag, het welk hy gehouden heeft.
29. (*e*) Want een yegelick die gaven ontvangen heeft, en daervan een goed gebruik maekt, [*dien*] sal noch meer gegeven worden, ende hy sal overvloedigh hebben: maer van den genen die niet en heeft,

(*e*) Math. 13: 12. Marc. 4: 25 Luc. 8: 18. ende 19: 26.

heeft, en genen winst doet met het weinige, het welk hy ontvangen heeft, van dien sal genomen worden oock dat hy heeft, en hy zal van alles beroovd worden.

30. Ende den onnutten dienstknecht moet gy niet ter vreugdemaeltijd laten komen, maer werpt hem, buiten de eetzael uyt in den buytenste duysternisse: (*f*) daer sal weeninge zijn ende knersinge der tanden, verg. Kap. VIII: 12.

2. *Eindelyk voegt 'er de Heiland eene zeer merkwaerdige beschrijving by, van den groten en algemenen oordeelsdag, vs 31-46. Dit is de uitvoerigste beschrijving van het algemeen gericht, welke wy in de Heilige Schrift ontmoeten, en zy is deste merkwaerdiger, daer zy door de onfeilbare lippen van dien verheven persoon is voorgesteld, die zelve de Richter wezen zal. — Wy onderscheiden 'er in vier hoofdbyzonderheden.*

-. *De luisterrijke verschijning van den Godlyken Richter, vs.* 31.

--. *De dagvaerding van alle geslachten der volken voor zijnen Richterstoel, vs.* 32, 33.

---. *Het uitspreken van het vonnis, vs.* 34-44.

/. *Zo over de rechtvaerdigen, vs.* 34-40.

//. *Als over de godlosen, vs.* 41-45.

----. *De uitvoering van dat onderscheiden vonnis, vs.* 46.

31. (*g*) Ende wanneer de Sone des menschen, die nu op het diepst vernederd is, maer, na het ondergaen van den vervloekten Kruisdood, uitermaten zeer staet verhoogd te worden, uit den hemel komen sal, om den ganschen aerdbodem rechtvaerdig te oordeelen, dan zal Hy verschijnen op de wolken des hemels, in sijne heerlickheyt, met luisterrijke teekenen van zijne majesteit, terwijl 'er een schitterende glans van onnadenkelyke heerlykheid van zijn verklaerd lichaem zal afstralen, verg. 1 Thess.

(*f*) Matth: 8: 12. ende 13: 42. ende 22: 13. ende 24: 51. Luc. 13: 28. (*g*) Matth. 16: 27. ende 26: 64. Marc. 14: 62. Luc. 21: 27. Hand. 1: 11. 1 Thess. 4: 16. 2 Thess. 1: 10. Openb. 1: 7.

IV: 16, 17; ende alle de heylige Engelen zullen met hem verschijnen. Deze verhevene wezens zullen alle den hemel, de zalige plaets van hun gewoon verblijv, verlaten, om den Richter te vergezellen. Niet één zal 'er achter blijven. Elk zal in zijne orde geschaerd staen, met den Archangel, den Opperſten van alle de geschapene Engelen, aen het hoofd; deels om den luister van dezen ontzettenden gerichtshandel te vergroten, deels om den Richter te dienen, zo in het byeenzamelen van alle menschen uit de vier winden, als in het ter uitvoer brengen van de onderscheidene vonnissen, verg. Kap. XIII: 49, 50. Als dan sal hy sitten (*h*) op den throon sijner heerlickheyt, dat is, op zijnen heerlyken en luisterrijken throon.

De heerlykheid van dezen throon zal zekerlyk geëvenredigd zijn, naer de waerdigheid van den Richter. SALOMO zat op eenen throon van elpenbeen, verfraeid met alle de cieraden, welke de kunst kon opleveren. Maer deze Richter is zo veel meer dan SALOMO, als de Schepper verheven is boven het schepsel; hoe heerlyk zal dan de Throon van den verhoogden Middelaer wezen! — Waerin ondertusschen de heerlykheid van dezen throon bestaen zal, kunnen wy niet bepalen. Alleen zegt 'er ons de Heilige Schrivt van, dat de Heer komen zal op de wolken des hemels. Wy mogen 'er uit besluiten, dat de verheerlykte Middelaer zich zetten zal op eene wolk, dat deze wolk de gedaente van eenen throon zal aennemen; en zouden wy niet mogen gissen, dat de heerlykheid van dezen throon onder anderen bestaen zal in schitterende bliksemstralen, welke by aenhoudendheid uit deze wolk zullen uitschieten? Althans de bliksem is, onder de natuurlyke verschijnselen, het luisterrijkste teeken der Godlyke Majesteit. By de Wetgeving op Sinaï, was de Godheid, op eene byzondere wijs, tegenwoordig in een brandend vuur, te midden van eene wolk, uit welke bliksemen schoten op bliksemen. DANIEL zag eenen throon van vuurvonken, en deszelvs raderen waren als een brandend vuur, Dan. VII: 9. — Hoe het zy, de throon van den

(*h*) Matth. 19: 28.

den Godlyken Richter zal zo heerlyk wezen, dat het onze verbeelding ver weg te boven gae, en de luisterrijkste zetel van den machtigsten Vorst der aerde zal als een misthoop wezen, in vergelyking van dezen zeer heerlyken throon.

32. Ende voor hem sullen alle de volckeren vergadert worden: (*i*) ende hy salse van malkanderen scheyden, gelijck de herder de schapen van de bocken scheydet.

Wie zijn hier *alle de volken?* — Er is die het, in naervolging van zommige Oudvaders, daervoor houden, dat alle die volken, welke met het licht van het Euangelie bestraeld zijn, voor CHRISTUS Rechterstoel verschijnen zullen, zodat de Middelaer, in dien groten dag, het gericht alleen over de Christen Natien houden zulle. Hunne bewijzen zijn voornamenlyk deze twee. Voor eerst, omdat de beide gelykenissen vs. 11-30, alleen op zulke menschen passen, die onder het Euangelie leven, en, met deze gelykenissen, heeft de Heer JESUS de beschrijving van het laetste oordeel onmiddelyk verbonden. Ten anderen en voornamelyk, om dat de redenen van het verschillend vonnis, het goed en kwaed doen aen JESUS gelovige leden vs. 34, en vervolgens, op niemand anders passen kunnen, dan alleenlyk op de zodanigen, die met en onder de gelovige leden van JESUS verkeerd hebben, daer 'er millioenen van menschen geweest en nog zijn, die nooit van JESUS en zijn Euangelie gehoord hebben. — Ondertusschen weten wy uit andere Bijbelplaetsen, dat alle menschen, zonder uitzondering, door CHRISTUS zullen geoordeeld worden, Hand. XVII: 31. 2 Cor. V: 10. Zelvs zullen alle de Heidenen, die nooit van het Euangelie gehoord hebben, voor CHRISTUS richterstoel verschijnen, om, naer de wet der natuur, geoordeeld te worden, Kap. XI: 22, 24. Rom. II: 12. Wat nu de twee gemelde bedenkingen aengaet. De gansche beschrijving van het algemeen gericht, zo als zy hier voorkomt, is alleen op Christenen betrekkelyk: Trouwens het Euangelie komt alleen tot Christenen; en voor Christenen

(*i*) Ezech. 34: 17, 20. Matth. 13: 49.

is het genoeg te weten, hoe het met hun, die veel zwarer verantwoording hebben zullen, dan de blinde Heidenen, in dien groten dag gaen zal.

Alle de volken dan, alle natien en geslachten, mitsgaders alle byzondere personen, die tot elk eene onderscheidene natie behoren, zullen voor CHRISTUS Richterstoel gedagvaerd, en *voor hem vergaderd worden.* Zy alle zullen geroepen en genoodzaekt worden, om voor Hem te verschijnen. — Maer hoe zal dit *vergaderen* geschieden? Met de bazuin van God, 1 Thess. IV: 16. De Engelen zullen alle menschen, zo die nog leven, als die uit de graven zijn opgewekt, uit de vier winden des hemels verzamelen, Kap. XIII: 41. Door den dienst der Engelen, zullen alle menschen van alle plaetsen, uit alle gewesten van den aerdbodem, te zamen vergaderd worden, op die bepaelde plaets, alwaer zy den Godlyken Richter in de wolken aenschouwen kunnen.

Waer de plaets van deze algemene vergadering wezen zal, kunnen en behoeven wy niet te bepalen. — Men denke niet: welk eene verbazende uitgestrektheid zou 'er nodig wezen, om alle menschen te plaetsen? de geheele oppervlakte van den aerdbodem zou daertoe niet genoegzaem wezen. Deze zwarigheid is geheel ongegrond. Volgens de berekening van den Heer STRUYK, leven 'er 500 millioenen menschen te gelijk op den aerdbodem. Nu leven de menschen, de een door den anderen gerekend, van 30 tot 33 jaren, derhalven verandert het menschelyk geslacht driemalen in elk eene eeuw, zodat 'er 1500 millioenen menschen leven in 100 jaren. Veronderstellen wy nu, dat de waereld 10000 jaren staen zal, dan zal het gehele getal der menschen, in den groten dag, 150000 millioenen belopen. Rekent men nu, voor elken mensch, 2 vierkante voeten, om te staen, dan zal 'er voor alle menschen te zamen, eene plaets van 300,000 millioenen voeten nodig zijn. Dit nu maekt naauwlyks een vier duizendste gedeelte der oppervlakte van den aerdbodem uit.

Na deze algemene vergadering, zal het gansche menschdom, in twee hopen, gescheiden worden. *Hy zal ze van malkanderen scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt.* —

ſcheidt. — Oudtijds waren de herders gewoon, de bokken onder de ſchapen te weiden, maer wanneer het vee in de ſtallen gebracht werd, ſcheidden de herders de ſchapen van de bokken. Beiden werden zy afzonderlyk geplaetst, opdat de laetſten den eerſten geen nadeel zouden toebrengen. — Zoortgelyk eene ſcheiding zal ook de Heer JESUS maken, tusſchen menſchen en menſchen, naer hunne onderſcheidene karakters en gedragingen. Ook hier toe zal Hy buiten twijfel wederom den dienst der Engelen gebruiken, en deze zullen geen gevaer lopen van mis te tasten, naerdien de gelovigen, aen de heerlykheid van hunne lichamen, zullen kenbaer wezen, 1 Theſſ. IV: 16, 17.

33. Ende hy ſal de ſchapen tot ſijner rechter [*hant*] ſetten, maer de bocken tot [*ſijner*] ſlincker [*hant*].

Het wijst zich van zelvs, dat de rechtvaerigen hier, onder de benaming van *ſchapen*, bedoeld worden, en dat de godlozen onder de zinprent van *bokken* voorkomen. — Men zou ligtelyk kunnen aentonen, dat deze zinbeelden zeer gepast zijn; dat de rechtvaerdigen, even als *ſchapen*, de ſtem van hunnen Godlyken herder JESUS horen, en zijne voetſtappen op den weg der heiligheid naervolgen, alsmede dat zy, gelijk de ſchapen, zeer veel voordeel aen het menſchelyk geſlacht toebrengen, en dat de godloſen, wegens de onreinheid der zonden, hunne ongehoorzaemheid, en hunnen wederſpannigen aert, zeer voegzaem by *bokken* vergeleken worden. Maer dit alles komt hier niet zo zeer te pas. De onderſcheidene zoorten van menſchen komen hier ſlechts by toeval voor, onder deze zinbeeldige benoemingen, omdat de Godlyke Leeraer de ſcheiding, welke Hy, in den groten dag van het algemeen gericht, tusſchen rechtvaerdigen en godloſen maken zal, vergeleken had by de ſcheiding, welke een herder gewoon is tusſchen ſchapen en bokken te maken.

De *Schapen* zal de verheven Richter *aen zijne rechterhand zetten, maer de bokken aen zijne ſlinkehand.* — Dit zal geſchieden, tot een openbaer teeken van eer en gunst, ten aenzien

der gelovigen, of tot een blijk van verachting, ten opzichte der godlosen. Daerenboven zal deze onderscheidene plaetsing reeds by voorraed dienen, om den rechtvaerdigen te verzekeren, dat zy een vonnis van vryspraek te verwachten hebben, en voor de godlosen, om hen te doen sidderen voor het vonnis der verdoemenis, het welk zy te duchten hebben.

34. Alsdan, nadat die gemelde scheiding zal gemaekt zijn, tusschen menschen en menschen, naer maete van hunne verschillende karakters en gedragingen, nadat de rechtvaerdigen, tot een teeken van eer en gunst, aen des Middelaers rechte-, en de godlosen, tot een blijk van versmading, aen zijne slinkehand zullen geplaetst zijn, volgens vs. 32, 33; alsdan sal de Koningh, met eene hoorbare stem, zodat het alle Engelen en menschen verstaen zullen, seggen tot de gene die tot sijner rechter [*hand zijn*], Komt gy gesegende mijns Vaders, be-erft dat Koninckrijck, (*k*) 't welck u bereydt is van de grondlegginge der werelt.

De *Koning* is de Heer JESUS zelvs. — Hy is de Koning by uitnemendheid, die, niet alleen als de eeuwige Zoon van den eeuwigen Vader, maer ook als verhoogde Middelaer, het bestuur voert over de gehele waereld, en hoger is dan alle de hogen. Hy is de Heer van alle, de Overste der Koningen van de aerde. God de Vader heeft Hem met eer en heerlykheid gekroond, en gesteld over alle de werken zijner handen, verg. Hand. X: 36. Openb. I: 5. Hebr. II: 7. — Vs. 31. noemde zich de Heer JESUS den *zoon des menschen*, maer nu beschrijvt Hy zich als den *Koning*, omdat Hy, in dien dag, zijne Koninglyke macht en heerlykheid by uitnemendheid zal openbaer maken; dan zal Hy eerst als Koning zegepralen, over alle zijne vyanden, die alsdan volkomen, en voor altoos, aen zijne voeten zullen onderworpen worden.

De Koning zal tot de schapen, *die aen zijne rechtehand zijn*, tot de rechtvaerdigen, met eene verstaenbare stem zeggen: *komt*

(*k*) Matth. 20: 23. Marc. 10: 40.

Komt gy gezegenden mijns Vaders, beërvt dat Koningrijk, het welk u bereid is van de grondlegging der waereld

De Koning zal de rechtvaerdigen aenspreken, met den zeer verhevenen eernaem van *gezegenden mijns Vaders.* — Het is in de Heilige Schrivten meermalen gewoon, dat zulke menschen, die voorwerpen zijn van Gods onderscheidende gunst en voorzorg, *gezegenden des Heeren* genaemd worden, verg. Eph. I: 3. — Waerom zal de Godlyke Richter zeggen, niet mijne gezegenden, maer gezegenden mijns Vaders, daer toch alle geestelyke en eeuwige zegeningen uit de volheid van den Middelaer voortvloeien, en door Hem verworven zijn? Dit geschiedt, omdat God de Vader in de huishouding der genade voorkomt, als de eerste oorzaek van alle zegeningen, voor zo ver Hy het gansche werk der zaligheid beraemd heeft, en door zijnen Zoon laet ter uitvoer brengen, 2 Cor. V: 19. Voeg 'er by, dat CHRISTUS de gelovigen aenmerkt, als zijne broeders, naer dien zy dien Godlyken persoon, die zijn eeuwige Vader is, uit hoofde van eene genadige aenneming, tot hunnen lievderijken Vader hebben.

De uitnodiging *komt* is hier niet slechts een woord van aenmoediging, gelijk wy het zo in onze tael gebruiken, maer het behelst een bevel van den Richter, om Hem te gemoet te komen. Uit 1 Thesf. IV: 17. mogen wy besluiten, dat de rechtvaerdigen, zodra de Richter het genadig vonnis zal uitgesproken hebben, door de Godlyke Almacht, van de aerde zullen opgenomen worden, den verheerlykten Middelaer in de lucht te gemoet, dat zy aldaer, in JESUS onmiddelyke tegenwoordigheid, de wechvoering van de duivelen en godlose menschen, naer den afgrond der eeuwige donkerheid, aenschouwen zullen, als mede de uitzuivering van dezen aerdbol door vuur, en de toebereiding van denzelven, tot eene heerlyke verblyvplaets der gezaligde menschen.

Althans de Koning zal, tot de rechtvaerdigen, die aen zijne rechtehand zijn, zeggen, *komt beërvt dat Koningrijk*, enz.

Door dat *Koningrijk* bedoelt de Heer JESUS de heerlyk-

heid van het volgend leven. — Een Koningrijk te bezitten is het toppunt van waereldsch geluk. De heerlykheid van het volgend leven wordt daerom een *Koningrijk* genaemd, om ons daer van de meest verhevene gedachten in te boezemen. Die heerlykheid zal zo onnadenkelyk groot wezen, dat het onze kwijnende bevattingen zeer verre te boven ga. Een Vader is gewoon aen zijne kinderen zulke dingen, welke hunne bevatting te boven gaen, onder prenten en zinbeelden voor te dragen. Even zo handelt ook God met ons. Om ons een algemeen denkbeeld te geven van de eeuwige zaligheid, welke wy hier niet volkomen begrijpen kunnen, stelt Hy dezelve in de Heilige Schrivt meermalen voor, onder de zinprent van een Koningrijk. Voeg 'er by, dat elk gelovige een Koning wezen zal, voorzover Hy eene meer dan Koninglyke heerlykheid bezitten zal, en de heerschappy voeren over de schepselen, Openb. III: 21.

Dit Koningrijk is den rechtvaerdigen *bereid van de grondlegging der waereld*. — De uitdrukking *van de grondlegging der waereld* verklaert men veel al van de nimmer begonnen eeuwigheid, omdat de tijd eerst met de grondlegging der waereld begonnen is, zodat de mening deze zy, dat God de Vader dit Koningrijk der heerlykheid, reeds in het eeuwig besluit der verkiezing, voor zijne gezegenden, geschikt en verordend hebbe. — De zaek zelve duldt by ons gene tegenspraek, maer evenwel zy schijnt ter dezer plaets niet bedoeld te worden. Er staet niet *voor de grondlegging der waereld*, gelijk Eph. I: 4, maer *van de grondlegging der waereld*, dat is, van het eerste begin der Schepping. De Heiland wil derhalven dit zeggen, dat God, reeds van het begin der Schepping, de nodige schikkingen gemaekt hebbe, tot de heerlykheid, welke zijne gezegenden, na de voleinding der eeuwen, genieten zullen, omtrent de plaets, den staet, en alle de byzonderheden, welke tot de eindelose gelukzaligheid behoren zullen.

De Richter zal, in den groten dag tot de gezegenden van zijnen Vader zeggen: *beërvt*, dat is aenvaerdt, dit *Koningrijk*; eigent u de eeuwige zaligheid toe, met dat zelfde recht, en die zelfde vrijmoedigheid, als iemand eene ervenis aen-

aenvaert, welke hem wettig verfproken is. — Deze uitdrukking herinnert ons, dat dit Koningrijk niet moet beschouwd worden, als een gevolg der naerftigheid of verdienften van de rechtvaerdigen, maer als een genadig gefchenk van den Vader.

Omtrent dit genadig vonnis over de rechtvaerdigen, hebben wy kortelyk het volgende aen te merken.

1. Dat het beoordeelen der daden van alle byzondere menfchen, voor het uitfpreken van dit vonnis, zal voorafgaen. — Ondertusfchen maekt de Goddelyke Leeraer, van deze beoordeeling, gene melding in het geheel. Trouwens het oogmerk, het welk Hy bedoelde, was alleenlyk om aen te tonen, dat het lot der menfchen, in den groten dag der algemene vergelding, zeer verfchillend wezen zulle, naermate zy zich, omtrent Hem, zijn Euangelie, en zijne gelovige leden, wel of kwalyk gedragen, naermate zy hunne gaven en talenten wel of kwalyk befteed hebben, verg. vs. 14-30 — Uit andere Bijbelplaetfen weten wy evenwel met zekerheid, dat alle daden van alle byzondere menfchen, zelvs hunne woorden en gedachten, in dien groten dag zullen beoordeeld worden, verg. Pred. XII: 14. 1 Cor. IV: 5. 1 Petr. IV: 5. Matth. XII: 36. Rom. II: 16.

2. Het uitfpreken van dit gunftig vonnis, over de rechtvaerdigen, zal in hunne gemoederen eene blijdfchap te weeg brengen, van welke wy ons geen denkbeeld maken kunnen. — In den ftaet der afgefcheidenheid hadden hunne zielen reeds eene uitnemende gelukzaligheid gefmaekt. De heerlykheid der lichamen, welke zy by de algemene opftanding ontvangen zullen, zal wel genen twijffel overlaten, dat het Koningrijk der zaligheid voor hun bereid zy, maer met dit alles, zal het eene eer en een genoegen wezen, welke onze kwijnende bevattingen te boven gaen, dat de verheerlykte Middelaer openlyk, voor Engelen en menfchen, verklaren zal, deze zijn de

gezegenden mijns vaders, dat zy het Koningrijk beërven, het welk hun bereid is van de grondlegging der waereld.

3. Het gunstig vonnis van vrijspraek over de rechtvaerdigen zal voorgaen. — De Richter zal 'er door betonen, dat Hy meer genegen is, om den zegen, dan om den vloek uit te spreken. Dusdoende zal ook de schrik der godlosen des te meer verzwaerd worden, daer zy sidderende het doemvonnis zullen te gemoet zien.

35. De gronden van dit gunstig vonnis, over de rechtvaerdigen, zullen gelegen zijn in hunne liefdewerken. (*l*) Want, zo zal de Koning vervolgen, Ick ben hongerigh geweest, ende gy hebt my te eten gegeven: Ick ben dorstigh geweest, ende gy hebt my te drincken gegeven: (*m*) Ick was een vreemdelingh, ende gy hebt my geherbergt.

36. [*Ick was*] (*n*) naeckt, ende gy hebt my gekleedt: Ick ben kranck geweest, ende gy hebt my minzaem bezocht, en met vertroostende redenen bemoedigd: Ick was (*o*) in de gevanckenisse, ende gy zijt tot my gekomen, om mijn leed, zo veel mogelyk was, te verzachten.

De Heiland bedoelt hier zodanige liefdewerken, welke niet aen Hem zelven in eigen persoon, maer in zijne gelovige leden, bewezen zijn, verg. vs. 40. — Ondertusschen heeft het geen betoog nodig, dat de gemelde liefdewerken der rechtvaerdigen, door den Godlyken Richter, geenszins zullen worden voorgesteld, als zo vele gronden van verdiensten, uit kracht van welke zy een wettig recht van aenspraek hebben zouden op het Koningrijk der heerlykheid. Dan zou dit Koningrijk vs. 34. niet zijn voorgesteld als eene ervenis. — Maer deze liefdewerken zullen opgenoemd worden, als zo vele bewijzen van het geloov der oprechten, waer door zy deel gekregen hebben aen die

(*l*) Jes. 58: 7. Ezech. 18: 7. (*m*) Hebr: 13: 2. (*n*) Jes. 58: 7. Jac. 2: 15, 16. (*o*) 2 Tim. 1: 16.

die genade en zaligheid, welke CHRISTUS voor hun verworven heeft.

Maer de rechtvaerdigen hebben ook andere werken van godzaligheid gedaen, waerom zal de Richter ook van deze niet spreken, by voorbeeld van hunne dankbaerheid aen God, van hunne boetvaerdigheid, van hunne zucht tot heiligmaking, van hun vertrouwen, van hunne gebeden, en zich alleenlyk bepalen tot de werken van lievde en barmhartigheid? — Dit geschiedt, om dat de lievde de hoofdsom is van alle zedelyke volkomenheid; zonder de lievde tot de naesten, kan de lievde tot God niet bestaen, en zonder de lievde tot God, kunnen gene andere verrichtingen, hoe ook genaemd, den Allerhoogsten behagen. Daerenboven, de werken van lievde worden in het openbaer, voor het oog der gehele waereld, verricht, terwijl andere Godsdienstoeffeningen in het verborgene geschieden; derhalven zal zich de Godlyke Richter, op de lievdewerken der rechtvaerdigen, als op zo vele bekende proeven van hun geloov, beroepen kunnen; en, wanneer de Koning van deze lievdewerken spreken zal, zullen de godlose, die 'er oog- en oorgetuigen van geweest zijn, zelve erkennen moeten, dat Hy de waerheid spreke. Voeg 'er by, dat de Heiland hier byzonder het oog hebbe, op zulke tijden van vervolging, als toen kort op handen waren, wanneer zoortgelyke werken der lievde en hulpbetoningen, omtrent arme, verlatene, en vervolgde Christenen, boven alles zouden nodig zijn.

37. Dan sullen de rechtveerdige hem antwoorden, seggende, Heere, wanneer hebben wy u hongerigh gesien, ende gespijsigt? ofte dorstigh, ende te drincken gegeven?

38. Ende wanneer hebben wy u een vreemdelingh gesien, ende geherbergt? ofte naekt, ende gekleedet?

39. Ende wanneer hebben wy u kranck gesien, ofte in de gevanckenisse, ende zijn tot u gekomen?

Met deze vraeg zullen de rechtvaerdigen geenszins wil-

len te kennen geven, dat zy gene herinnering hebben van de gemelde lievdewerken, of dat zy niet weten, dat JESUS de weldadigheid, aen zijne ellendige leden bewezen, rekene, als of zy aen Hem zelven in eigen persoon bewezen ware. Het eerste is strijdig met de natuur van 's menschen ziel, en het ander met de verklaring, welke de Heiland daeromtrent meer dan eens gedaen heeft, Matt. X: 42. Marc. IX: 41. Joh. XIII: 20. Het is ons zo voorgekomen, dat 'er zodanig eene zamenspraek, tusschen den Koning en de rechtvaerdigen, niet in eenen eigenlyken zin zal plaets hebben. Dit schijnt met de ontzachlyke Majesteit van dezen gerichtshandel niet over een te komen. Behalven dat ook alle de duizenden der rechtvaerdigen niet te gelijk zouden kunnen spreken. — Door dit voorstel wil de Heiland, by wijs van gelijkenis, leren, deels dat Hy veel meer prijs stelle op de werken der lievde, dan wy ons verbeelden kunnen; deels dat de rechtvaerdigen in diepen eerbied zullen verbaesd staen, over het lovlyk getuigenis, het welk de Heer JESUS hun geven zal, alsmede over de onvergelyklyke vergelding, met welke hunne gebrekkige lievdewerken zullen vereerd worden. Trouwens, ware Christenen denken altoos laeg over hunne goede werken, vooral wanneer zy dezelve vergelyken met de heerlykheid, welke aen hun zal geopenbaerd worden.

40. Ende de Koningh sal antwoorden ende tot haer seggen, Voorwaer segge ick u, dat ik de lievdewerken, welke aen de gelovigen bewezen worden, rekene als of zy omtrent my zelven, in eigen persoon verricht waren, en daerom (p) Voor soo veel gy [*dit*] één van dese mijne minste broeders gedaen hebt, so hebt gy [*dat*] my gedaen.

De Godlyke Richter zal de gelovigen zijne *broederen* noemen, niet alleen uit hoofde van de lievdebetrekking, welke Hy tot hen heeft aengenomen, maer ook omdat zy macht gekregen hebben, Gods kinders genaemd te worden. — Hy spreekt

(p) Spreuck. 19: 17. Matth. 10: 42. Marc: 9: 41. Joh. 13: 20. 2 Cor. 9: 6.

ſpreekt van de *minſten zijner broederen*, om ons te leren, dat wy, in het verrichten van lievdewerken, geen onderſcheid maken moeten. Wy moeten elken Christen in zijne noden te hulp komen, al is hy nog zo veracht naer de waereld, of zwak in de genade. Ook verdient het nog onze opmerking, dat de Koning ſpreke van *éénen* zijner minſte broederen, om ons te doen opmerken, dat eene enkele lievdedaed, aen éénen ellendigen bewezen, een blijk van het geloov zy, het welk Hem alleraengenaemst is.

41. Dan, onmiddelyk nadat de Koning het gunſtig vonnis over de rechtvaerdigen zal hebben uitgeſproken, ſal hy, met eene ontzettende ſtem, ſeggen oock tot de gene die ter ſlincker [*hant zijn*], (*q*) Gaet wech van my gy vervloeckte in het (*r*) eeuwige vyer, 't welck den duyvel ende ſijne engelen bereydt is.

Daer de rechtvaerdigen gezegenden van God den Vader genoemd zijn vs. 34, heten de godloſen by tegenſtelling *vervloekten*. — Trouwens zy zijn verſtoken van allen wezenlyken zegen. — Zy liggen onder den vloek der zonde, en zijn met de gansche waereld voor God verdoemelyk. De eeuwige zegeningen, welke de Middelaer verworven heeft, zijn hun wel door het Euangelie aengeboden, maer dit aenbod hebben zy ſmadelyk van de hand gewezen, hunne gemoederen dermaten vastgehecht aen de zinlyke dingen, en zodanig doen verkleven aen de zondige vermaken van dit leven, dat zy, in plaets van het Euangelie te gehoorzamen, daerop in het geheel genen acht gaven.

Tot deze vervloekten zal de Koning zeggen: *gaet wech van my.* — Door dezen uitroep zal Hy te kennen geven, dat Hy hen niet langer voor zijn heilig oog en in zijne tegenwoordigheid dulden kunne. Hy zal daerdoor zijne verachting en verontwaerdiging uitdrukken. Hier in dit leven, heeft de barmhartige Hogepriester medelijden met elken zondaer; Hy vermaent en bidt hem, om medelijden te hebben met zich zelven; maer, in dien groten dag, zal

(*q*) Pſalm 6: 9. Matth. 7: 23. Luc. 13: 25, 27. (*r*) Jeſ. 30: 33. Openb. 19: 20.

Hy de godlosen versmaden, omdat zy zijnen lievderaed veracht hebben, en niet wilden gelukkig wezen. — In de daed, dit weggaen van den Koning, dit gescheiden worden van Hem, die de bron is van alle zegeningen, is reeds de uiterste rampzaligheid, vermits 'er geen de minste schijn van hoop of vertroosting zal overblijven.

Dan niet alleen zal de Koning de godlosen verwijzen tot eene straf van gemis, maer ook van gevoel. *Gaet wech van my*, zal het ontzettend vonnis wezen, *in het eeuwig vuur, het welk den duivel en zijnen Engelen bereid is.* — Het *eeuwig vuur* is eene geduchte beschrijving van den staet der eindelose rampzaligheid. Dit eeuwig vuur is den *duivel en zijnen Engelen*, den oppersten der bose geesten, en den duivelen, die onder zijn bestuur staen, *bereid.* Wy leren 'er uit, dat de godlosen dezelvde straf als de duivelen ondergaen, en met hun, in dezelvde plaets van rampzaligheid, verkeeren zullen; dat dit eeuwig vuur voor de duivelen bereid is; het Koningrijk der heerlykheid is voor den rechtvaerdigen bereid vs 34, maer het eeuwig vuur, de plaets der eindelose rampzaligheid, is eigenlyk niet voor menschen, maer voor de duivelen toebereid, en het is slechts by toeval van hunne moetwillige ongehoorzaemheid, dat de godlosen, naer deze afschuwelyke plaets, zullen verwezen worden, omdat zy zich aen de duivelen, in wederspannigheid, hebben gelijk gemaekt.

Uit de benaming van het *eeuwig vuur* rijzen twee gewichtige vragen.

1. Wordt hier een eigenlyk en stoffelyk *vuur* bedoeld? — De zaek wordt verschillendlyk begrepen. Wy durven niets met beslissing bepalen. Voor het naest evenwel zouden wy denken, dat de Heilige Schrivt ons, onder de benaming van vuur, eeuwig en onuitbluschbaer vuur, wil onder het oog brengen, dat de toestand der godlosen allersmertelykst wezen zal, en dat daertoe de zinprent van vuur gebruikt worde, om dat 'er geen groter smert kan worden uitgedacht, dan van iemand die met vuur gepijnigd wordt. Alle smerten en ellenden van dit leven zamen.

mengenomen, maken nog maer eene zeer flauwe fchemering uit van deze rampzaligheid. Alle die vermaken, aen welke de godlofen hier verkleevd waren, zullen een einde nemen, maer de neiging tot die vermaken zullen overblijven, en even daerdoor bronnen zijn van altoosduurende kwelling. De knagingen van het geweten, dat zy zich zelven zo veel onheils berokkend hebben, zullen allerverfchrikkelykst, en de verwijtingen, van een eeuwig geluk moetwillig verfmaed te hebben, zullen ten eenemael onverdraeglyk wezen. Hier zullen nog by komen angst, verfchrikking, wanhoop, en kwellingen der duivelen, en omdat de Koning fpreekt van eene eeuwige pijn vs. 46, fchijnen wy te mogen vastftellen, dat ook hunne lichamen door geduurige fmerten zullen gefolterd worden, fmerten, des te gevoeliger, naer mate hunne zintuigen fijner, en hunne gewaerwordingen zuiverer wezen zullen.

2. Zal deze rampzaligheid nimmermeer eindigen? — De Kerkvader ORIGINES heeft de eeuwigheid der helfche ftraffen ontkend, en geleerd, dat 'er eenmael eens eene wederoprichting zal plaets hebben, zodat de godlofen, en zelvs de duivelen, nadat zy eenige eeuwen geftraft zijn, in de Godlyke gunst zullen herfteld worden. Dit ftelfel had hy overgenomen uit de Wijsbegeerte van PLATO, naderhand heeft het van tijd tot tijd voorftanders gevonden, en nog onlangs is het wederom ter bane gebracht. — Maer de Heilige Schrift drukt zich zo klaer uit, omtrent de eeuwigheid der ftraf van de godlofen, dat men al zo wel aen de eeuwigheid der zaligheid zou kunnen twijffelen.

Het is waer, het woord *eeuwig* wordt, van Heilige Schrijveren, menigmalen in eenen bepaelden zin genomen. Maer dat het in ons geval eene allervolftrektfte eeuwigheid beteekene, blijkt ontegenzeggelyk uit vs. 46, daer de pijn der godlofen, en het leven der rechtvaerdigen, in denzelvden volftrekten zin, eeuwig genaemd worden. Voeg 'er by, dat de Heer JESUS van JUDAS den verrader zegge, het ware dien menfche goed, dat hy niet gebo-

ren ware Kap. XXVI: 24, maer deze uitſpraek kon genen ſteek houden, wanneer JUDAS, na eene langduurige pijniging, nog een eindeloos geluk te wachten hadde.

God ſtraft zijne redelyke ſchepſelen, zegt men, uit enkele lievde, om dezelve te verbeteren, derhalven kan Hy niet eeuwig ſtraffen. — Maer deze gevolgtrekking zou dan eerst doorgaen, wanneer God gene andere Volmaektheden bezat, welke Hem even zo noodzakelyk en wezenlyk zijn, als de lievde tot zijne ſchepſelen. Daerenboven dwaelt men geweldig, wanneer men beweert, dat God geen ander oogmerk hebbe in het ſtraffen, dan de verbetering der genen, die geſtraft worden. Of moet God zijnen afkeer van het zedelyk kwaed niet openbaer maken? moet de zedelyke orde niet gehandhaefd worden? kunnen wy, die maer een klein ſtuksken der zake weten, een beſlisſend vonnis vellen, over alle de oogmerken in het wijduitgeſtrekte Koningrijk Gods? Zullen de godloſen niet onophoudelyk voortgaen met zondigen? Zal de wanhoop hen niet tot Godslastering vervoeren? Hier wilden zy niet verbeterd worden, onder eenen overvloed van genademiddelen, hoe zullen zy zich dan verbeteren, nadat zy van alle genademiddelen voor altoos verſtoken zijn?

Eindelyk, hy, die de eeuwigheid der ſtraffen lochent, verwoest de gehele leer der verzoening: want zullen alle godlozen, nadat zy eenigen tijd geſtraft zijn, weder in genade worden aengenomen, dan heeft CHRISTUS, door zijne verzoening, niet anders te weeg gebracht, dan dat de gelovigen, eenigen tijd vroeger dan de godloſen, zalig worden.

42. De gronden van dit ontzettend vonnis over de godlozen, zullen in hun lievdeloos gedrag gelegen zijn. Want zo zal de Koning vervolgen, ick ben hongerigh geweeſt, ende gy en hebt my niet te eten gegeven: Ick ben dorſtigh geweeſt, ende gy en hebt my niet te drincken gegeven.

43. Ick was een vreemdelingh, ende gy en hebt my

my niet geherbergt: Naeckt, ende gy en hebt my niet gekleedt: Kranck, ende in de gevanckenisse, ende gy en hebt my niet besocht.

De Heiland spreekt hier van zulke liedewerken, welke aen Hem, niet in eigen persoon, maer in zijne gelovigé leden geweigerd zijn, verg vs. 45. De lievdeloosheid der godlosen zal een genoegzaem bewijs van hun ongeloov opleveren, en aen het ongeloov is de verdoemenis verbonden Joh. III: 36. — Maer de ongelovigen hebben vele andere boosheden bedreven, waerom zal de Richter van deze niet spreken, en zich alleen bepalen tot het verzuim van lievdewerken? Omdat de lievdeloosheid de bron is van allerlei ongerechtigheid, en 'er is gene ongerechtigheid zo grouwzaem, tot welke een lievdeloos mensch niet vervallen kan. Daerenboven zullen de rechtvaerdigen dit vonnis moeten billyken, naerdien velen van hen deze lievdeloosheid ondervonden hebben. Voeg 'er by, dat men geredelyk van het mindere tot het meerdere redeneeren kan: waer zullen lievdelose menschen naer het eeuwig vuur verwezen worden, hoe veel te meer dan de geweldenaers, die het volk van JEZUS onderdrukt, en allerlei ongerechtigheid gepleegd hebben?

44. Te vergeevsch zullen de godlosen bedeksfelen van hunne schande zoeken, en hunne schuld verbloemen. Dan sullen oock dese hem antwoorden, seggende, Heere, wanneer hebben wy u hongerigh gesien, of dorstigh, of een vreemdelingh, of naeckt, of kranck, ofte in de gevanckenisse, ende en hebben u niet gedient?

45. Dan sal hy haer antwoorden ende seggen, Voorwaer segge ick u: (s) Voor soo veel gy [*dit*] één van dese minste niet gedaen en hebt, so en hebt gy het my oock niet gedaen.

Onder deze ongelukkigen zullen ook hardnekkige Joden wezen, die den Heer JEZUS in persoon gekend en lievdeloos mishandeld hebben, toen Hy *hier* op aerde, in de meest

(s) Spreuck. 14: 31. ende 17: 5. Zach. 2: 8.

verachte omstandigheden, verkeerde. Evenwel zullen deze, in vergelyking van den groten hoop, maer weinigen wezen. Men denke, om de reeds gemelde redenen, niet, dat 'er zodanig eene zamenspraek, tusschen den Godlyken Richter, en de veroordeelde godlosen zal plaets hebben. De Heiland bedient zich hier van een parabolisch voorstel, om ons te leren dat de godlosen, ontzet over het geduchte doemvonnis, allerlei uitvluchten en verschoningen zullen trachten uit te denken, en dat Hy het leed, zelvs aen eenen enkelen waren Christen toegebracht, al was hy nog zo veracht naer de waereld, nog zo zwak in de genade, rekenen zal, als of het aen Hem zelven geschied ware.

46. (t) **Ende aenstonds** zal dit onderscheiden vonnis ter uitvoer gebracht worden: want **dese**, die aen des Konings slinkehand geplaetst waren, **sullen gaen in de eeuwige pijne**, en willens of onwillens, in het afschuwelyk gezelschap van den duivel en zijne engelen, naer den poel van het eeuwig vuur worden heen gedreven; **maer de rechtveerdige** zullen, door den dienst der heilige Engelen, ingeleid worden, **in dat eeuwige leven**, vergel. 1 Thesf. IV: 17.

HET XXVI. KAPITTEL.

ב. *Kap. XXVI—XXVIII. beschrijvt de Euangelist de geschiedenis van 's Heilands lijden, en zijne daerop gevolgde opstanding.*

A. *De geschiedenis van 's Heilands lijden is zeer uitvoerig, Kap. XXVI, XXVII. Wy onderscheiden 'er in,*

A. De onmiddelyk voorafgaande omstandigheden, Kap. XXVI: 1-35.

B. Het verzoenend borglijden van den Heiland zelve, Kap. XXVI: 36— XXVII: 68.

A. Tot

(t) Dan. 12: 2. Joh. 5: 29.

A. Tot de onmiddelyk voorafgaende omstandigheden, Kap. XXVI: 1-35, behoren de volgende byzonderheden.

α. De voorzegging van den Heiland, omtrent den juisten tijd van zijn lijden en sterven, vs. 1, 2.

β. De beraedslaging van Israëls oudsten, om den besten en heiligsten aller menschen van kant te maken, vs. 3-5.

γ. Het verraed van JUDAS, *vs. 6-16.*

a. De aenleiding tot dat verraed was de zalving van JESUS, *door eene godvruchtige vrouw te Bethanien, waerover de gierige* JUDAS *zeer misnoegd was, vs. 6-13.*

b. Daerop volgde het grouwzaem verraed zelvs, vs. 14-16.

δ. De laetste Paeschmaeltijd, welken de Heiland met zijne Apostelen gehouden heeft, vs. 17-29.

a. De toebereiding van dezen Paeschmaeltijd vinden wy vs. 17-19.

b. Den Paeschmaeltijd zelve, en het gene daerby is voorgevallen, vs. 20-29.

𝔄. De voorzegging van den Heiland, omtrent het verraed van den schelmschen JUDAS, *vs. 20-25.*

𝔅. De instelling van het Heilig Avondmael, ter gedachtenis van 's Heilands dood, in de plaets van het Pascha, vs. 26-29.

ε. Het uitgaen van den lijdenden Borg naer Gethsemane, om zijnen vyanden rustig te gemoet te treden, en het gene Hy, onder den weg, met zijne Discipelen gesproken heeft, vs. 30-35.

1 ENde het is geschiet, als Jesus alle dese woorden ge-eyndigt hadde, welke Kap. XXIV en XXV. zijn aengeteekend, en daerdoor zijne Prophetische bediening volbracht had, dat hy tot sijne discipelen seyde,

2. (*a*) Gy weet dat na twee dagen het Pascha

(*a*) Marc. 14: 1. Luc. 22: 1. Joh. 13: 1.

is, ende de Sone des menschen sal, op dat zelvde feest, in de handen van zijne bitterste vyanden overgelevert worden, om, hoe onschuldig hy ook wezen moge, als een boosdoener van den allereersten rang, door de handen der Romeinen, gekruycigt te worden.

3. (b) Doe juist ten zelvder tijd, twee dagen voor het Paeschfeest, vergaderden velen van de Overpriesters, ende de Schriftgeleerde, ende de Ouderlingen des volcks, zijnde de leden van den groten Raed der Joden, die het meest tegen JESUS verbitterd waren, in de sale van het Paleis des toenmaligen Hoogenpriesters, die genaemt was Cajaphas.

4. Ende beraetslaegden t'samen, dat sy Jesum met listigheyt, en op eene bedekte wijs, zonder beweging onder het volk te maken, vangen ende dooden souden.

5. Doch sy seyden en namen dit besluit: Niet in het feest, op dat 'er geen oproer en worde onder het volck, by het welk JESUS in grote achting is, en daerom is het raedzaem, dat wy eerst het Paeschfeest, het welk thans zo kort op handen is, laten voorbygaen.

De Heer JESUS voorspelde uitdrukkelyk, dat Hy op het Paeschfeest, het welk na twee dagen stond in te vallen, zou gevangen en gekruisigd worden. — Ter zelvder tijd namen de leden van den groten Raed, die het meest tegen JESUS verbitterd waren, een besluit, dat zy Hem, op eene behendige wijs, vangen en doden, maer evenwel daermede wachten zouden, tot dat het Paeschfeest was voorbygegaen, om oproer voor te komen. Trouwens, by gelegenheid van het Paeschfeest, was Jerusalem opgepropt met vreemde Joden. De Opperhoofden wisten zeer wel, dat JESUS door zijne leer en weldaden, eenen zeer groten aenhang onder het volk gemaekt hadde. Zy waren met reden beducht voor oproer onder de menigte, en oordeelden het daerom raedzaem, om hun bloeddorstig voornemen uit te stellen, tot dat het Feest zou geeindigd, en een aenmerkelyk aental van vreem-

(b) Psalm 2: 2. Joh. 11: 47. Hand. 4: 27.

vreemde Joden, naer hunne woonplaets, zou terug gekeerd wezen.

Dan in weerwil van dit besluit, werd evenwel de Voorzegging van den onfeilbaren JESUS op den bepaelden tijd vervuld. — Er deed zich voor 's Heilands vyanden eene zeer gunstige gelegenheid op, om Hem te vangen, welke zy in het geheel niet verwacht hadden. Zy hadden reeds voor eenigen tijd een gerucht verspreid, dat hy, die JESUS in hunne handen overleverde, eene goede beloning ontvangen zou, Joh. XI: 57. JUDAS werd dit ook gewaer, en bood zich aen, zonder dat zy ooit iets van dien aert hadden kunnen denken, om zijnen meester in hunne handen over te leveren. Daertoe had de booswicht aenleiding gekregen, door een geval, het welk zes dagen voor het Feest was voorgevallen, en door den Euangelist vs. 6-13. wordt aengeteekend.

6. Als nu Jesus te Bethanien was, een vlek in de nabuurschap van Jerusalem, alwaer ook de opgewekte Lazarus zijne woning had, ten huyse Simonis des melaetschen, die wel eer melaetsch geweest, maer, door 's Heilands wonderdoend Alvermogen, van die vuile plaeg genezen was, werd Hy aldaer op eenen maeltijd onthaeld. By die gelegenheid,

7. (*c*) Quam tot hem een godvruchtige vrouwe, zijnde Maria, de zuster van den opgewekten Lazarus, hebbende by zich een alabaster-flessche met seer kostelicke salve, ende gootse uyt op sijn hooft, daer hy aen [*tafel*] sat.

8. Ende sijne discipelen [*dat*] kostbaer eerbewijs siende, namen 't seer qualick, seggende, Waer toe dit verlies? Dit is eene geheel nuttelose verkwisting.

9. Want dese salve hadde konnen diere verkocht, ende [*de penningen*] ten behoeve van den armen gegeven worden.

Deze onvergenoegdheid was eerst uit den geldgierigen JUDAS voortgekomen, vergel. Joh. XII: 4, 5. Hy zal zijne

(*c*) Marc. 14: 3. Luc. 7: 37. Joh. 11: 2. ende 12: 3.

kwalyk geplaetste bedenkingen aen de overige Discipelen hebben medegedeeld, en deze gaven hem onbedachtzaem hunne toestemming, Marc. XIV: 4. — Ondertusschen kwam deze bedenking voort uit een allerverfoeilykst beginsel. Hy was de rentmeester van JESUS en zijn gezelschap; wanneer nu de gemelde kostbare zalv verrocht, en het geld in de algemene beurs geplaetst was, had hy gelegenheid gehad, om zich zelven te verrijken, vergel. Joh. XII: 6.

10. Maer de alwetende Jesus [*sulcks*] verstaende, het grouwzaem beginsel van Judas bemerkende, seyde tot haer, Waerom doet gy dese godvruchtige vrouwe moeyte en verdriet aen? Want sy heeft een goet en prijsenswaerdig werck aen my gewrocht.

11. (*d*) Want de arme hebt gy altijt met u, en u zal de gelegenheid nimmer ontbreken, om weldadigheid te bewijzen aen nooddruftigen, maer my en hebt gy niet altijt. Ik zal eerlang de wareld verlaten, en dan zal 'er gene gelegenheid overblijven, om my in eigen persoon weldadigheid te bewijzen. Maria heeft deze gepaste gelegenheid, welke eerlang zal voorby wezen, nog in tijds waergenomen.

12. Want als sy dese salve op mijn lichaem gegoten heeft, so heeft sy het gedaen tot en by wege van [*een voorbereydinge van*] mijne begravenisse, zy heeft my, als by voorraed, den laetsten lijkdienst bewezen.

By de Joden was men gewoon, eenen doden by zijne begravenis te balsemen. Dit had MARIA, door deze zalving, by voorraed gedaen, en in zo ver den Heer JESUS voorbereid tot zijne begravenis. — Was dit indedaed het oogmerk van deze godvruchtige vrouw? wist zy, dat JESUS eerlang zou sterven en begraven worden? Of moet deze uitdrukking verklaerd worden, uit eene gewone manier van spreken; volgens welke iemand gezegd wordt iets gedaen te hebben, het welk evenwel zijn oogmerk niet was om te doen? De Heer JESUS zelvs roemt de verrichting van MARIA als eene daed, welke ten allen tijde moest geprezen worden, vs. 13.

Der-

(*d*) Deuter. 15: 11. Marc. 14: 7. Joh. 12: 8.

Derhalven moet zy iets ongemeens verricht hebben. Wy schijnen 'er uit te mogen besluiten, dat zy vastelyk geloovd hebbe, dat 's Heilands dood naby ware, en dat zy daer m Hem by voorraed, met eenen zeer kostbaren balsem, gezalvd, en daerdoor tot zijne begraving voorbereid hebbe, vreesende dat zy daertoe, na zijnen dood, gene gelegenheid hebben zoude. Haer geloov, en indien in het oogmerk van 's Heilands komt, was veel groter dan dat der Apostelen. Daerdoor verdiende zy derhalven eenen byzonderen en altoosduurenden lov. In deze gedachten worden wy gesterkt, door de woorden van den Heiland, zo als zy door JOANNES Kap. XII: 7. worden opgegeven: *zy heeft deze zalv bewaerd, tegen den dag van mijne begraving.* Gevolgelyk had zy dezen zeer kostbaren balsem geschikt, om 'er JESUS lichaem, by zijne begravenis, mede te zalven. Maer vermits zy den Heiland nu nog eens voor zijnen dood ontmoette, maekte zy, in het vast geloov aen zijnen aenstaenden verzoenenden dood, by voorraed gebruik van dezen balsem, om Hem tot zijne begravenis voor te bereiden.

13. Voorwaer segge ick u, Al waer dit Euangelium gepredickt sal worden in de geheele werelt, [*daer*] sal oock tot harer gedachtenisse, tot lov van haer geloov en van hare liefde, gesproken worden van 't gene sy gedaen heeft.

14. (*e*) Doe, twee dagen voor het Paeschfeest, wanneer eenige leden van den Joodschen Raed, bittere vyanden van den Heer JESUS, in het Paleis van den Hogepriester Cajaphas te zamen gekomen waren, om te beraedslagen over den tijd en de wijs, op welke zy den besten aller menschen vangen en doden zouden, vergel. vs. 1-5, bood zich Judas aen, om zijnen Godlyken meester in hunne bloeddorstige moordklauwen over te leveren. Hy schijnt, langs den eenen of anderen weg, kennis gekregen te hebben van die heimelyke vergadering; en hy bediende zich van die gelegenheid, om zijne geldzucht te verzadigen. Althans toen gingh één van de twaelve Discipelen, die JESUS altoos vergezelden,

(*e*) Marc. 14: 10. Luc. 22: 4.

zijn onderwijs bestendig hoorden, en aenschouwers waren van alle zijne wonderen, genaemt Judas Iscariot, tot de Overpriesters, die ne gens meer naer jookten, dan naer het onschuldig bloed van den heiligen JESUS, op welken zy onverzoenbaer verbitterd waren

15. Ende seyde, Wat wilt gy my geven, ende ick sal hem u overleveren? Ende sy hebben hem toegelegt (*f*) dertigh silvere [*penningen*].

JUDAS zeide tot de Overpriesters: *wat wilt gy my geven, en ik zal hem u overleveren?* — Men moest de zaek zo niet begrijpen, als of JUDAS, zodrae hy in de vergadering van JESUS vyanden gekomen was, dit voorstel aenstonds gedaen hebbe. De Euangelist verhaelt de gebeurtenissen by verkorting, en de byzonderheden moeten, uit het beloop der omstandigheden, opgemaekt worden. Trouwens, uit de aentekening van LUCAS blijkt duidelyk genoeg, dat 'er vry wat woorden over en weder gewisseld zijn, Kap XXII: 4. Hy zal eerst hebben beginnen te spreken over het gerucht, het welk 'er verspreid was, wegens de beloning van den genen die JESUS overleverde, vervolgens zal hy daertoe zijnen dienst hebben aengeboden, met verklaring dat niemand 'er beter gelegenheid toe hadde, dan hy, en eindelyk zal hy gevraegd hebben, welke eene beloning men hem zou willen toeleggen.

Zy hebben hem toegelegd, eigenlyk *toegewogen dertig zilvere penningen.* — Onder alle de verschillende gedachten, is deze de waerschijnlykste, dat een zilverling zo veel geweest zy als een sikkel, nu was een sikkel een halve Rijksdaler van onze munt waerdig, derhalven bedragen dertig zilvere penningen zo veel, als by ons 15 Rijksdalers. Dus doende werd de Heer en ervgenaem van alle dingen op dien zelvden prijs gewaerdeerd, welken de Wet voor eenen veracnten slaev bepaeld had, Exod. XXI: 32. Zo had het ook Gods hand en raed reeds lang te voren bepaeld, Zach. XI: 12, 13.

Maer wat bewoog JUDAS, eenen vriend, eenen Apostel van JESUS, om zijnen besten Meester, den getrouwsten weldoener, aen zijne bitterste vyanden ter verkoop aen te bie-

(*f*) Zach. 11: 12.

bieden? De eerste bron van het kwaed was gierigheid. Daerby kwam de verleiding van den Duivel; *de Satan voer in Judas*, Luc. XXII: 3, eigenlyk *hy ging in Judas*; de spreekwijs is ontleend van eenen overwinnaer, die eene vermeesterde Stad inneemt, om dezelve in bezit te nemen, of van eenen heer, die in zijn huis ingaet; de uitdrukking geevt derhalven te kennen, dat de Satan zich meester maekte van JUDAS hart, en hem tot het verraden van den Heiland vervoerd hebbe. — De Satan schijnt het meeste vermogen te hebben op de verbeeldingskracht. De ziel van Judas was met gierigheid geheel vervuld. Hy dacht bykans aen niet anders dan aen geld. Zijne verdorvene verbeeldingskracht stelde hem allerlei middelen voor, om geld te verzamelen. De Satan wist zich daervan listig te bedienen, en zodanig te werken op de verbeelding van den verrader, dat hy geheel begocheld wierd door den glans van het zilver, en dat alle aendoeningen van eerbied, lievde, en dankbaerheid verdoovd wierden. — By de gierigheid kwam nog de eerzucht. De verrader schijnt verwacht te hebben, dat JESUS zich, door een wonderwerk, uit de handen zijner vyanden redden zou, en dusdoende in de noodzakelykheid komen, om zijn Koningrijk te aenvaerden. Hy verbeeldde zich, dat dit Koningrijk eene aerdsche heerschappy wezen, en dat hy daerin een van de aenzienlykste eerampten bekleden zoude.

16. Hy verbond zich, met eenen plechtigen eed, dat hy zijnen meester, in de handen der Overpriesteren, zonder oproer bezorgen zoude, vergel. Luc. XXII: 5. Ende van doen af socht hy gelegenheyt, op dat hy hem overleveren mochte, zodrae hy zich tot het grouwzaem verraed verbonden had, vervoegde hy zich wederom in het gezelschap van JESUS, geduurig peinsende op middelen en wegen, om zijn woord gestand te doen, en het beloovde geld machtig te worden.

Dan het duurde nog twee dagen, eer hy 'er gelegenheid toe vond. — Ook had hy het geld niet aenstonds ontvangen. Het is immers niet te denken, dat de Overpriesters zo veel vertrouwen stelden in eenen verrader, om hem het

bedorgen geld voorgaf uit te rekenen. Zy zullen den bloedprijs voor zijne oogen gewogen of geteld hebben, om hem dezelve, zodra JESUS gevangen was, door eenen van hunne dienaren ter hand te stellen.

17. (g) Ende twee dagen later hield de Heer JESUS den laetsten Paeschmaeltijd met zijne Discipelen. By gelegenheid van het Paeschfeest, moesten de Joden, zeven dagen lang, *ongeheevelde* of ongezuurde *broden* eten, ter gedachtenis van hunnen uittocht uit Egypteland, die met zo veel overhaesting geschied was, dat zy genen tijd hadden, om hunne deegklompen te zuuren en te doen gisten. Met het eten van deze ongezuurde broden moest men beginnen op den 15den van Nisan, nadat men des avonds te voren het Paeschlam gegeten had, en daermede zeven dagen lang aenhouden, vergel. Lev. XXIII: 6. In dezen tijd behoorde de dag, op welken het Paeschlam moest geslacht worden, mede tot het Feest der ongeheevelde broden, zodat het zelve acht dagen lang gevierd wierd vergel. JOSEPHUS *Antiq. Jud.* l. II. c. 15 Trouwens op dien dag, deed men het zuurdeeg zeer zorgvuldig uit de huizen wech, en twee uuren voor zonnen ondergang, begon men reeds ongezuurd brood te eten, verg. Exod. XII: 18. Nu was het op den eersten [*dagh*] (*h*) der ongeheevelde [*brooden*], dat het Paeschlam moest geslacht worden, vergel. Marc. XIV: 17. Daerom quamen de discipelen tot Jesum, seggende tot hem, Waer wilt gy dat wy u het nodige bereyden, en alles in gereedheid brengen, om dezen avond het Pascha te eten?

De Discipelen wisten niet, welk een bepaeld huis, binnen Jerusalem, hun meester verkiezen zoude. Hy zelve had 'er geen eigendom, ook niet eens eene gehuurde woning. Hy had 'er wel zeer vele vrienden en verborgene aenhangers die hem zeer gaerne een vertrek in hun huis zouden inruimen, om het Pascha te houden, maer de Discipelen begeerden een nader onderricht, omtrent de plaets, welke hun meester verkiezen zoude.

Hier

(g) Marc. 14: 12. Luc. 22: 7. (h) Exod. 12: 17.

Hier rijst eene vraeg, welke onder de Uitleggeren betwist wordt, of de Heer JESUS het Pascha op denzelvden dag, met de Joodsche Overheden, en het meerder deel des volks, dan wel éénen dag vroeger gegeten hebbe? — Dit staet vast, dat de Heiland het Pascha des donderdags avond gegeten hebbe, vermits Hy des vrydags gekruisigd is, en des zaturdags in het grav gerust heeft. Maer de vraeg is, of de Joodsche Overheden, op dien zelvden donderdag avond, dan wel eerst des vrydags avonds, het Pascha gehouden hebben. — Wy voor ons begrijpen het op de laetste wijs.

Er was verschil over den tijd, op welken men het Paeschlam eten moest, tusschen de Karraiten, die zich aen den letter van MOSES hielden, en de Pharizeeuwen, die 'er de overleveringen der Vaderen byvoegden. De Wet had wel uitdrukkelyk bepaeld, dat het Pascha moest gegeten worden, des avonds op den 14den van Nisan, Exod. XII: 16. Maer vermits de Joden den dag rekenden van den avond; was men het niet eens, of die avond bedoeld wierd, met welken de 14de van Nisan begon, dan die, met welken dezelve eindigde. De Karraiten begrepen het op de eerste, maer de Pharizeeuwen op de laetste wijs.

Onzes erachtens heeft de Heiland met de Karraiten het Paeschlam gegeten, des donderdags avonds, toen de 14de van Nisan begon, maer de Overheden der Joden, die van den Pharizeeuwschen aenhang waren, verrichtten deze plechtigheid eerst des vrydags avonds, met welken de 14de van Nisan eindigde. — Onze bewijzen zijn de volgende.

1. Omdat Joh. XVIII: 28. uitdrukkelyk verhaeld wordt, dat de leden van den Joodschen Raed, eerst des vrydags avonds, nadat JESUS gekruisigd was, het Pascha gegeten hebben: want zy wilden op dien dag niet in het rechthuis komen, om niet verontreinigd te worden, vermits zy het Pascha eten zouden. — Sommigen verstaen hier wel, door het *Pascha*, de Paeschofferen; maer de uitdrukking het *Pascha te eten* wordt nooit in eenen anderen zin genomen, dan voor het eten van het eigenlyk gezegde Paeschlam.

2. Joh. XIX: 14. wordt de vrydag, op welken CHRISTUS gekruisigd is, *de voorbereiding van het Pascha* genaemd Derhalven hebben de leden van den Joodschen Raed, met het grootste gros van het volk, eerst vrydags avonds het Paeschlam gegeten.

3. De zaturdag, op welken de gekruiste JESUS in het grav gerust heeft, heet Joh. XIX: 31. *een dag des Sabbaths, die groot was.* Gevolgelyk had die Sabbath iets byzonders; het was een grote Feestdag, omdat men des avonds te voren het Pascha gegeten had.

4. Eindelyk, hadden alle de Joden, des donderdags avonds, gelyktijdig met den Heer JESUS, het Pascha gegeten, dan had men den besten aller menschen des vrydags niet kunnen kruisigen, omdat men alsdan, volgens de overlevering der Joden, gene gerichtszaken mogt behandelen, noch volgens de Godlyke wet eenig werk doen, vergel. Lev. XXIII: 6, 7.

18. Ende Jesus zond twee van zijne Discipelen uit, om de nodige schikkingen tot den Paeschmaeltijd te maken, namelyk Petrus en Joannes, vergel. Marc. XIV: 13. Luc. XXII: 8; hy seyde tot deze twee Discipelen, Gaet henen in de stadt Jerusalem, tot sulck eenen: tot eenen zekeren iemand. Hy noemde den naem van den huisheer niet, opdat de verrader Judas de bepaelde plaets niet te vroeg weten, en daerdoor gelegenheid krijgen zou, om dezelve aen den Joodschen Raed te ontdekken. Hy gav hun evenwel, uit kracht van zijne Alwetendheid, een teeken, waeruit zy zouden kunnen weten, welke een huis Hy bedoelde, Marc. XIV: 13; ende voegde Hy 'er by, segget hem, den eigenaer van het bedoelde huis, de Meester, onze grote Leeraer, segt, Mijn tijt is naeby, op welken ik, als het tegenbeeldig Pascha, zal geslacht worden, ick sal by u het Pascha houden met mijne discipelen.

19. Ende de discipelen deden gelijck Jesus haer bevolen hadde, ende bereydden al wat nodig was, om het Pascha te vieren.

20. (*i*) Ende als het avont geworden was, sat hy ter gemelder plaetse aen met de twaelve, om het Paeschlam te eten.

21. Ende doe sy het Paeschlam aten seyde hy, Voorwaer ick segge u en kan het niet langer verbergen, dat (*k*) één van u, die mijne meest vertrouwde vrienden, en bestendige volgelingen zijt, my sal verraden, en overleveren in de bloeddorstige handen van mijne allerbitterste vyanden.

22. Ende sy seer bedroeft geworden zijnde, over dit ontroerend bericht, en nog niet wetende, wie de bedoelde booswicht ware, begon een yegelick van haer tot hem te seggen, Ben ick 't Heere, die tot zulken grouwzamen stap komen zou?

23. Ende hy antwoordende seyde, (*l*) Die de hant met my te gelijk, op dezen zelvden stond, in de schotel indoopt, is de man, die sal my verraden.

24. De Sone des menschen gaet wel henen, om den allergeweldigsten dood te ondergaen, gelijck door de Propheten, op veelvuldige plaetsen, van hem geschreven is, maer wee dien grouwzamen mensche, door welcken de Sone des menschen verraden wort. Deze booswicht heeft een allerrampzaligst lot te wachten; het ware hem goet, so die mensche niet geboren en hadde geweest.

25. Ende Judas, die hem verriedt, antwoordde in de grootste verwarring, ende seyde, Ben ick 't Rabbi, die zulk een grouwelstuk bestaen zou? Ziet gy my aen voor zulken trouwlosen? Hy seyde tot hem, Gy hebt het gesegt. Het is zo, gy zelvs zijt de bedoelde man.

Het schijnt dat JUDAS, digt by den Heiland, aen tafel gezeten, of eigenlyk, gelijk toen gebruikelyk was, gelegen hebbe. Dan laet het zich ook geredelyk begrijpen, hoe JUDAS zijne hand met den Heer JESUS te gelijk in éénen

(*i*) Marc. 14: 17. Luc. 22: 14. Joh. 13: 21. (*k*) Hand. 1: 17.
(*l*) Ps. 41: 10. Luc. 22: 21. Joh. 13: 18.

ſ[ch]otel hebbe ingedoopt vs. 23: want voor dartien menſchen waren zekerlyk meer ſchotels dan één.

De vraeg van Judas vs. 25, *ben ik het Rabbi*, is buiten allen twijffel heimelyk geſchied. Anders zouden de overige Diſcipelen het antwoord van den Heiland begrepen hebben. Maer wy weten, uit de aenteekening van JOANNES Kap. XIII: 28, 29, dat zy dit niet verſtonden. De vraeg van JUDAS aen zijnen Godlyken Meester, *ben ik het Rabbi?* geſchiedde heimelyk en by wijs van inluistering. De Heer JESUS antwoordde overluid, *gy hebt het gezegd*, dat is ja, en Hy voegde 'er by, *wat gy doet, doet het haestelyk*, Joh. XIII: 27. Vermits nu de Diſcipelen de vraeg van JUDAS niet gehoord hadden, verſtonden zy ook dit antwoord niet, en verbeeldden zich, dat JESUS den booswicht iets gelastte, het welk op zijn ampt als beursdrager betrekkelyk was.

26. (*m*) Ende als ſy aten, of immers, na het houden van den Paeschmaeltijd, nog aen tafel zaten, nam Jeſus een bol van het broot, het welk by Hem lag, ende gedankt of geſegent hebbende brack hy het in verſcheidene ſtukken, ende gaf een ſtuk van het gebroken brood aen den diſcipelen hoofd voor hoofd, ende ſeyde, Nemet dit ſtuk broods, etet het zelve, dat brood is een vertegenwoordigend teeken van mijn lichaem, het welk eerlang, ter verzoening van de zonden, aen het kruis zal verbroken worden. Onderhoudt deze plechtigheid, tot eene gedachtenis van my en mijnen verzoenenden dood.

27. Ende hy nam den naesten drinckbeker, die by Hem ſtond, en waerin nog een goed gedeelte van den wijn was, ende gedanckt en denzelven, even als Hy het brood gedaen had, gezegend hebbende gaf haer [*dien*], ſeggende, Drinckt alle daer uyt.

28. Want dat, de wijn die in dezen drinkbeker is, is een vertegenwoordigend teeken van mijn bloet, (*n*) het [*bloet*] des Nieuwen Teſtaments, waerdoor de eeuwige zegeningen van het beter Verbond zullen verworven worden,

(*m*) Marc. 14: 22. Luc. 22. 19. 1 Cor. 11: 23. (*n*) Exod. 24: 8.

den, 't welck voor vele vergoten wort, tot vergevinge der sonden, voor zo ver mijn lijden, sterven, en bloedstorting den grondslag der verzoening met God zal uitmaken.

29. Ende ick segge u, dat ick van nu aen niet meer en sal drincken van dese eigenlyke vrucht des wijnstocks. Na dezen tijd zal ik nimmer lichamelyken wijn drinken, tot op dien dagh, wanneer ick met u deselve nieuw, en in eenen geestelyken zin, sal drincken in 't Koninckrijck mijns Vaders.

Door het *Koningrijk van zijnen Vader* bedoelt de Heiland die Koninglyke macht en heerlykheid, welke Hy eerlang, als verheerlykte Middelaer, van zijnen Vader ontvangen zoude — Door den *nieuwen wijn*, dat is wijn in eenen geestelyken zin, verstaet Hy het aengenaem genot der hemelsche zaligheid, welke meermalen by een gastmael vergeleken wordt, zie Luc. XXII: 30. — De Heiland bemoedigde derhalven zijne Discipelen met de belofte, dat Hy eerlang in zijne heerlykheid zoude ingaen, dat de Discipelen, elk ter zijner tijd, tot Hem zouden worden opgenomen, om, in zijne onmiddelyke tegenwoordigheid, in den hemel de eeuwige zaligheid te genieten.

30 (o) Ende als sy den lofsangh, waermede men gewoon was den Paeschmaeltijd te besluiten, anders genaemd het Hallel, Ps. CXIII—CXVIII. gesongen hadden, gingen sy uyt de eetzael, en begaven zich op weg nae den olijfbergh.

31. Doe zy onder den weg waren, seyde Jesus tot haer, Gy sult alle, niemand van uliedden uitgezonderd, aen my ge-ergert worden in desen zelvden nacht, uw geloov zal wankelen, en zelvs in zo ver bezwijken, dat gy my verzaken en verlaten zult: Want daer is geschreven, by den Propheet Zacharia Kap. XIII: 7. (p) Ick sal den Herder slaen, ende de schapen der kudde

(o) Marc. 14: 26. Luc. 22. 39. Joh. 18: 1. (p) Zach. 13: 7. Joh. 16: 32.

fullen verſtroyt worden. Deze Voorzegging zal, in dezen zelvden nacht, blijkbaer vervuld worden. Ik ben die herder, die zal geſlagen worden, en gylieden zijt die ſchapen, welke zullen verſtrooid worden.

De *Herder* wordt, in de aengehaelde Godſpraek, nader beſchreven, als *de man*, dat is de ſterke en voortreffelyke man, die *de metgezel* is van den HEER *der heirſcharen*. Ook noemt de HEER dien Herder *mijnen herder*. — Buiten allen twijffel wordt de MESSIAS bedoeld, die zeer gemeenzaem voorkomt, onder de zinbeeldige benaming van eenen *Herder*, Jeſ. XL: 11. Ezech. XXXIV: 23. Zach. XI: 4. Hy is een *man* by uitnemendheid, een *zeer voortreffelyk man*, naerdien Hy volmaekt en vlekkeloos heilig is. Hy is de *metgezel van den* HEER *der heirſcharen*, zijnde de eeuwige Zoon van den eeuwigen Vader, en een deelgenoot van dezelvde Godlyke natuur. De HEER noemt Hem *mijnen herder*, omdat de Vader Hem tot Herder van zijn volk heeft verordend en aengeſteld.

Deze Herder zou, onder het heilig beſtuur van Gods aenbiddelyke Voorzienigheid, door het zwaerd van het waereldlyk gericht *geſlagen*, ter neder geveld, en gedood worden.

De *ſchapen der kudde* van dezen Herder vertonen, in het gemeen, alle de gelovige naervolgers van den Heiland, in het byzonder zijne Discipelen, die Hem beſtendig vergezelden. — Wanneer de Herder geſlagen werd, zouden deze weerloſe ſchapen *verſtrooid* worden, en moedeloos naer alle kanten wechvluchten. Trouwens zodrae de Heiland, door de dienaren van het Gericht, werd aengevallen, verlieten Hem aenſtonds alle zijne Discipelen.

32. (q) Maer dit voegde 'er de Heer JESUS, ter bemoediging van zijne Discipelen, by, nadat ick uit de doden ſal opgeſtaen zijn, ſal ick u voorgaen nae Galileen, om u aldaer op te wachten, en nog eenigen tijd met u te verkeeren, tot uwe nadere onderrichting, en tot verſterking van uw geloov.

33. Doch

(q) Marc. 14: 28. ende 16: 7.

33. Doch de yverige Petrus, die zeer hoge gedachten had van zijne ſtandvaſtigheid, nam het woord aenſtonds op, en antwoordende ſeyde tot hem, (r) Al wierden ſy oock alle aen u ge-ergert, en zo vervoerd, dat zy u ſchandelyk verzaekten, het gae zo het wil, ick evenwel en ſal nimmermeer ge-ergert worden.

34. Jeſus ſeyde tot hem, Petrus, waerlyk gy zijt de man niet, die gy u verbeeldt te zijn. Gy zult het nog het ergſte van alle maken. (s) Voorwaer ick ſegge en verzeker u, dat gy in deſen ſelven nacht, eer de haen, tegen het aenbreken van den dageraed, voor de tweedemael gekraeyt ſal hebben, my niet eens, maer tot driemael toe ſult verloochenen.

35. De hooggevoelende Petrus, in plaets van zich zelven te wantrouwen, ſeyde met grote drivt, en in een zoort van misnoegen over de lage gedachten, welke zijn Meester van hem had, tot hem, Al moeſte ick oock met u den allergeweldigſten dood ſterven, ſo en ſal ick u nog getrouw blijven en geenſins verloochenen. Deſgelijcks ſeyden oock alle de diſcipelen, die niet minder wilden wezen dan Petrus, dat zy liever ſterven zouden, dan hunnen Meester verzaken. Maer de uitkomst bevestigde de Voorzegging van den onfeilbaren JESUS maer al te duidelyk.

(r) Luc. 22: 33. (s) Joh. 13: 38.

B. Hierop volgt een omstandig verhael van 's Heilands verzoenend Borg-lijden, Kap. XXVI: 36— XXVII: 68. Het bestond in vier hoofdbyzonderheden, het gene de Heiland geleden heeft in Gethsemane, voor de Rechtbank der Joden, voor den Richterstoel van den Roomschen Stadhouder PONTIUS PILATUS, *en eindelyk op Golgotha.*

a. Het gene de Heiland in Gethsemane geleden heeft, met byvoeging van verscheidene gewichtige omstandigheden, vinden wy vs. 36-46.

a. Het lijden van den Borg, in Gethsemane zelve, beschrijvt de Euangelist, vs. 36-38.

36. (*t*) Doe het gemelde gesprek met de Discipelen geëindigd was, gingh Jesus met haer in een plaetse, of in eenen hov, aen eenen van zijne vrienden toebehorende; deze hov was genaemt Gethsemane, dat is, een olijvpers, waerschijnsel van wegen de bakken, welke aldaer waren, en dienden om de oly uit de olijven te persen: want deze hov lag aen den voet van den Olijvberg. Hy trad dezen hov in, ende seyde tot acht van de discipelen, Sitt hier aen den ingang van den hov neder tot dat ick wat dieper in den hov henen gae, ende aldaer sal gebeden hebben. Deze acht Discipelen liet de Heiland aen den ingang van den hov blijven, opdat zy, wegens de zwakheid van hun geloov, niet te schielyk aen Hem zouden geërgerd worden.

37. Ende met hem dieper in den hov nemende den hoogmoedigen Petrum, die zich zo zeer op zijne trouw en standvastigheid beroemd had, ende de twee sonen Zebedei, Jacobus en Joannes, die kort geleden verklaerd hadden, dat zy den drinkbeker drinken konden, welke JESUS drinken moest, verg Kap. XX: 22, om hen getuigen te maken van zijne allerbitterste zielsangsten, begon hy droevigh ende seer beangst te worden. De droevheid,

(*t*) Marc. 14: 26. Luc. 22: 39. Joh. 18: 1.

heid, angst. benauwdheid, en schrik, welke den lijdenden Borg thans overvielen, waren zo buitengewoon groot en verschriklijk, dat het met gene woorden kunne uitgedrukt worden.

38 (r) Doe seyde hy tot haer, Mijne ziele is geheel bedroeft tot der doot toe: blijft hier ende waeckt met my.

De ziel van den lijdenden Middelaer *was geheel bedroevd tot der dood toe*, dat is zeggen, de hardbrekende droevheid, welke zijne ziel prangde, was zo groot, dat zy in het sterven niet treffender wezen kon, en zo dezelve nog meer had toegenomen, zou 'er een gewisse dood het gevolg van geweest zijn.

Het was eene inwendige droevheid van de *ziel*. Zy had derhalven haren oorsprong niet uit eene lichaemsongesteldheid. — Maer wat was toch de oorzaek van deze hoogstgaende droevheid, welke nimmer weerga had? De Heiland voorzag thans zijn aennaderend duldeloos lijden, in alle deszelvs byzonderheden, en verzwarende omstandigheden; en hoe zeer moet het allerlevendigst vooruitzicht van dit alles den Heiland, naer zijne menschelyke natuur, met angst en benauwdheid vervuld, en met droevheid als overladen hebben. — Maer dit was het op verre na niet alles. De voornaemste en naeste oorzaken van deze hoogstgaende droevheid waren de volgende. 1. Hy zag zich beladen met alle de onberekenbare menigte der schulden van zijn volk, welke Hy als Borg op zich genomen had. Hy beschouwde de zonden van zijn volk, welke by borgtochtelyke overneming de zijne geworden waren, in derzelver grouwzamen aert en rampzalige gevolgen. 2. Uit dien zelvde hoofde gevoelde Hy het richterlyk ongenoegen, en de ontzachelyke gramschap van zijnen Vader, welke tegen de zonden, in alle hare hevigheid, als een brandend vuur, ontstoken was. 3. Hier by kwamen nog de geweldige aenvallen van den duivel en de gansche macht der helle, die

(r) Joh. 12: 27.

de laetste pogingen aenwendden, om Hem, door allerlei verschrikkingen, wanhopig te maken, en daerdoor, ware het mogelyk, de verzoening te verydelen.

De beangste Heiland zeide tot de drie gemelde Discipelen: *blijvt hier*, zijt getuigen van de onverdraeglyke benauwdheid mijner ziele, *en waekt*, vooral in gebeden, om niet in verzoeking te komen, waekt *met my*, weest over mijn leed gevoelig getroffen, en bidt met en voor my.

b. Wijders verhaelt de Euangelist, hoe de lijdende JESUS *tot driemalen gebeden, en in welken staet Hy zijne Discipelen telkens gevonden hebbe, vs.* 39-46.

g. De Heer JESUS *bad tot drie herhaelde keren, vs.* 39-41.

h. Middelerwijl konden zich de Discipelen niet uit den slaep houden, vs. 42-46.

39. Ende een weynigh voortgegaen zijnde, viel hy in eene zeer eerbiedige gestalte op sijn aengesicht, biddende ende seggende, (*x*) Mijn Vader, om zijne lievde tot, en zijn vertrouwen op God zijnen Vader uittedrukken, indien 't mogelick is, zodat het met uwen raed, en het heil van zondaren bestaen kan, laet dese (*y*) drinckbeker, deze angst en benauwdheid, welke my onuitsprekelyk bang valt, van my, zo spoedig doenlyk is, voorbygaen: (*z*) Doch niet gelijck ick wil, maer gelijck gy [*wilt*]. Ik onderwerp my aen uwen wil geheel en volvaerdig.

40. Ende hy quam tot de drie gemelde discipelen, ende vondtse slapende, het welke zijne droevheid nog al meer verzwaerde, ende Hy seyde tot den hoogmoedigen Petrum, die zich zo zeer op zijne standvastigheid beroemd had, En kont gy dan niet slechts één ure met my waken? en u in het gebed bezig houden, terwijl ik door zulk eene hoogstgaende benauwdheid gedrangd worde?

41. Waeckt

(*x*) Luc. 22: 42. (*y*) Matth. 20: 22, 23. (*z*) Joh. 6: 38.

41. Waeckt ende bidt, op dat gy niet in verſoeckingen komt. De tijd, in welken uwe trouw en ſtandvastigheid zal op de proev geſteld worden, is zeer naby; waekt dan, om niet onverhoeds overvallen te worden, en bidt om door Gods genade geſterkt te worden. Weest op uwe hoede, (*a*) De geeſt is wel gewilligh, maer het vleeſch is ſwack. Uw hart is welmenende, en uw voornemen, om my in geen geval te verlochenen, is oprecht, maer uw lichaem is vadzig en tot ſlaep genegen, en het verdorven beginſel, het welk nog in u is, zal uwe goede voornemens overdwarsſen.

42. Wederom ten tweeden mael, op eenigen afſtand van de Discipelen, henen gaende badt hy by herhaling, ſeggende, Mijn gelievde Vader, op welken ik een volkomen vertrouwen ſtel, ook in deze ontzettende oogenblikken, indien deſe drinckbeker van my niet voorby en kan gaen, ten zy dat ick hem drincke, indien het, behoudens uwen raed en het heil van zondaren, niet mogelyk is, dat ik van deze benauwende droevheid verſchoond of verlost worde, uwe wille geſchiede, die altoos goed, wijs, en heilig is. Ik onderwerp my daeraen volkomen, en berust 'er in met alle volvaerdigheid.

43. Ende komende [*by haer*] vondt hyſe wederom ſlapende: want hare oogen waren, wegens droevheid en vermoeidheid, beſwaert.

44. Ende haer latende gingh hy wederom henen, ende badt ten derden mael, ſeggende de ſelve woorden.

45. Doe quam hy tot ſijne diſcipelen, ende ſeyde tot haer, Slaept [*nu*] voort, ende ruſtet, vermits gy den tijd, om u tegen het nakend gevaer voor te bereiden, hebt laten voorbygaen; of vraegsgewijs, *ſlaept gy nog al voort? rust gy zo zorgloos?* en dat daer ik bezig ben geweest, om zulken zwaren ſtrijd te ſtrijden, als nog nimmermeer geſtreden is? welke een onbetamelyk gedrag voor mijne zeer byzondere vrienden, die zich zo veel van hunne

(*a*) Gal. 5: 17.

trouw en standvastigheid laten voorstaen? Siet de ure is naeby gekomen, ende de Sone des menschen wort zo overgelevert in de handen der sondaren uit de Heidenen, die hem zullen kruicigen en doden.

46. Saet op, laet ons den vyanden rustig te gemoet gaen: Siet, hy is naeby die my verraedt. Hy nadert reeds, met eene gewapende bende, die gezonden is, om my te vangen en te binden.

ß. Wijders verhaelt de Euangelist, het gene de Heiland, voor de rechtbank der Joden, geleden heeft, Kap. XXVI: 47-XXVII: 1.

a. De voorafgaende omstandigheden vinden wy, vs. 47-58.

a. JESUS werd gevangen genomen, vs. 47-50.

b. PETRUS gedroeg zich, by die gelegenheid, zeer onbezonnen, vs. 51-54.

c. JESUS deed eene vrijmoedige aenspraek, aen de gerichtsdienaren, die Hem gebonden hadden, vs. 55, 56.

d. Eindelyk werd Hy weggeleid, naer het paleis van den Hogepriester, alwaer het meerderdeel der leden van den Groten Raed vergaderd was, en PETRUS volgde Hem, offchoon van verre, vs. 57, 58.

47. (*b*) Ende, op dat zelvde oogenblik, als hy nog an sprack, siet, de grouwzame verrader Judas één van de twaelve, die 's Heilands byzonderste vrienden waren, en Hem overal vergezeld hadden, quam in den hov Gethsemane, ende met hem een groote schare der dienaren van den Joodschen Raed, die met sweerden ende stocken gewapend en [*gesonden*] waren, van de Overpriesteren ende Ouderlingen des volcks, om den besten aller menschen, als ware Hy een misdadiger, te vangen en te binden.

48. Ende de grouwzame deugniet Judas, die hem ver-

(*b*) Marc. 14: 43. Luc. 22: 47. Joh. 18: 3.

verriedt, hadde haer een teecken gegeven, opdat zy JESUS van zijne Discipelen zouden kunnen onderkennen, seggende, Dien ick sal kussen, de selve is 't, grijpt hem.

49. Ende terstont komende tot Jesum zijnen weldadigen Meester, seyde hy, met eene geveinsde vriendelykheid, Weest gegroet Rabbi: ende hy (c) kuste hem, *met de allertederste omhelzing.* Dit was de leus voor de dienaren van den Joodschen Raed, om Hem te vangen. Welk een snood en verfoeilyk bestaen!

50. Maer Jesus seyde zeer bedaerd tot hem, Vrient, waertoe zijt gy hier? wat is uw oogmerk? Doe werd Hy door de dienaren van den Joodschen Raed gevangen genomen. Zodra Judas de verraderlyke leus gegeven had, quamen sy toe, ende sloegen de handen aen Jesum, ende grepen hem, als of Hy een der snoodste booswichten geweest ware.

51. Ende siet, Petrus openbaerde zijnen driftigen aert zeer ontijdig, één van de gene die met Jesu waren, de hant uytstekende trock sijn sweert uyt, ende slaende den dienstknecht des Hoogenpriesters, hieuw sijne oore af, zodanig, dat het nog even aen het hoofd bleev hangen.

52. Doe seyde Jesus tot hem, Keert uw sweert weder in sijne plaetse: (d) want alle die het sweert ontijdig nemen, vooral in een geval als dit is, om zich met geweld te verzetten tegen de Gerichtsdienaren, en de afgezondenen van de wettige Overheid, sullen door het sweert vergaen, en met den dood gestraft worden, om dat zy zich aen de misdaed van gekwetste Majesteit schuldig maken.

53. Ook heb ik uwen bystand in het geheel niet nodig, wanneer ik my uit de handen mijner vyanden redden wilde. Of meynt gy dat ick mijnen Vader nu niet en kan bidden, ende hy sal my meer als twaelf legioenen Engelen bysetten?

(c) 2 Sam. 20: 9. (d) Gen. 9: 6. Openb. 13: 10.

Een *Legioen* bestond, by de Romeinen, uit 6000 voetknechten en 300 ruiteren. Dit woord wordt gebruikt, om eene zeer grote menigte uit te drukken. Wanneer de Heiland spreekt van 12 legioenen, schijnt Hy te zinspelen op het twaelvtal der Apostelen. Althans twaelv legioenen *Engelen* zouden eene ontzettende krijgsmacht uitmaken, voor welke geen menschelyk geweld bestand is. Hoe groot is het vermogen van éénen Engel!

54. Maer het is thans de tijd van mijn borgtochtelyk lijden, het welk ik onderga met de grootste bereidwilligheid. Ik moet thans uit de hand van deze gerichtsdienaren niet gered werden. Hoe souden dan de (*e*) Schriften der Propheten vervult worden, [*die seggen*] dat het alsoo geschieden moet?

55. Ter selver ure, op dien zelvden stond, dat Hy Petrus bestrafte over zijnen ontijdigen yver, sprack Jesus tot de scharen, die Hem gevangen hadden, en wel byzonder tot eenige Overpriesters, die deze gewapende bende aenvoerden, Luc. XXII: 52. Gy zijt tegen my uytgegaen als tegen eenen moordenaer, met sweerden ende stocken, om my te vangen. Indien gy my aen eenige misdaed schuldig oordeelt, hadt gy my, zonder allen dien vreesselyken toestel, op eene veel gemakkelyker wijs, in uwe handen kunnen krijgen: dagelicks sat ick by u, wanneer ik te Jerusalem was, leerende in den Tempel, ende gy en hebt my niet gerepen.

56. Doch dit alles is geschiet, op dat de Schriften der Propheten souden vervult worden, die zo duidelyk van den MESSIAS voorspeld hebben, dat Hy met de overtreders zou gesteld, en als een openbare booswicht behandeld worden, verg. Jes. LIII: 12. (*f*) Doe nu JESUS in de handen van zijne vyanden gekomen was, vluchteden alle de discipelen, die zich zo veel van hunne standvastigheid hadden laten voorstaen, hem tot één toe verlatende.

57. (*g*) Die

(*e*) Ps. 22: 7. ende 69: 2, 10. Luc. 24: 25. (*f*) Job 19: 13. Psalm 88: 9.

57. (g) Die nu Jesum gevangen hadden, leydden [*hem*], als eenen misdadiger, henen tot Cajapham den Hoogenpriester, alwaer de meeste Schriftgeleerde ende Ouderlingen vergadert waren.

58 Ende Petrus, die mede met de overige Discipelen gevlucht was, volgde hem van verre tot aen de sale of het paleis des Hoogenpriesters, ende in het voorhov, of op de ruime binnenplaets van dat paleis, binnen gegaen zijnde sat hy by de dienaren, om het eynde te sien, en te vernemen, hoe het met zijnen Meester gaen zoude.

b. Het lijden van den Heer JESUS, *voor de rechtbank der Joden, vinden wy Kap XXVI: 59— XXVII: 1. beschreven. Hiertoe behoort*

a. *De onrechtvaerdige handelwijs van Israëls Oudsten, in het opzoeken van valsche getuigen, vs. 59-62.*

b. *De veroordeeling van den heiligen* JESUS, *als eenen Godslasteraer, vs. 63-66.*

c. *De mishandelingen, welke den Heiland werden aengedaen, vs. 67, 68.*

d. *De drievouwige verlochening van* PETRUS, *vs. 69-75.*

e. *Het plechtig uitspreken van het doodvonnis, tegen den onschuldigen* JESUS, *Kap. XXVII: 1.*

59. (h) Ende de Overpriesters, ende de Ouderlingen, ende de geheele Groote Raet sochten valsche getuygenisse tegen Jesum, op dat sy hem, onder den schijn van recht, veroordeelen en dooden mochten, ende en vonden niet.

De *gehele grote Raed.* — Men denke niet aen alle de leden van het Sanhedrin, zijnde het opperste Gerechtshov der Joden. In het oorsprongelyke staet eenvouwig *de gehele vergadering* Trouwens wanneer de grote Raed te zamen kwam, om zaken van aengelegenheid zonder verder be-

(g) Marc. 14: 53. Luc. 22: 54. Joh. 18: 12. (h) Marc. 14: 55. Hand. 6: 13.

roep af te doen, was de gewone vergaderplaets in een daertoe geschikt vertrek van den Tempel; ook werd de vergadering by dag gehouden en geëindigd. Maer thans waren eenigen der bitterste vyanden van den Heer JESUS, in het paleis van den Hogepriester, by nacht vergaderd. De Euangelist spreekt van de *gehele vergadering*, om ons onder het oog te brengen, dat alle de Opperhoofden van het Joodsche volk, zo velen 'er in deze nachtvergadering tegenwoordig waren, elk op het zeerst naer valsche getuigen zochten, tegen den heiligen en volmaekt onschuldigen JESUS, die gene zonden gekend heeft.

Zy zochten valsche getuigenisse tegen JESUS, omdat zy zeer wel wisten, dat niemand den Heiland van eenige misdaed overtuigen konden, namen deze boosdoeners hunne toevlucht tot valsche beschuldigers. — Denkelyk hebben zy, zodra zy in het paleis van CAJAPHAS gekomen waren, verscheidene lieden met geld en beloften omgekocht, om JESUS te beschuldigen; maer nu *zochten* zy valsche getuigen, voor zo ver zy bevel gaven, om die omgekochte beschuldigers te laten binnen staen.

Maer zy *vonden niet*. — Er werden wel verscheidene beschuldigers gehoord, verg. vs. 62, maer zy vonden in alle die getuigenissen niets, het welk tot hun oogmerk dienen konde; de getuigenissen waren niet voldoende, om 'er, met eenigen schijn van recht, een doodvonnis op te vestigen.

60. Ende hoewel daer vele valsche getuygen toegekomen waren, so en vonden sy [*doch*] niet. De beschuldigers stemden niet overeen in de misdaed, en die in de hoofdzaek overeenstemden, verschilden nog, ten aenzien van de byzondere omstandigheden.

61. Maer ten laetsten, na lang wachten, en eene verdrietige verlegenheid, quamen twee valsche getuygen, ende seyden, Dese, als of Hy niet eens waerdig was, om genoemd te worden, heeft gesegt, (*i*) Ick kan den Tempel Godts afbreken, ende in drie da-

(*i*) Joh. 2: 19.

dagen denselven opbouwen. De Heer JESUS had zoortgelyke woorden gesproken Joh. II: 18-22, maer Hy had gansch iets anders bedoeld. Zijne woorden werden kwaedaertig verdraeid Hy had niet gesproken van den Tempel te Jerusalem, maer, met eene vingerwijs op zich zelven, van zijn lichaem; dezen Tempel zouden de Joden, door Hem den geweldigsten dood aen te doen, afbreken, en Hy zou den Tempel, door zijne opstanding, ten derden dage wederom opbouwen.

62. (*k*) Ende de Hoogepriester opstaende, om eene geveinsde vertoning van zijne Godsvrucht te maken, als of hy gevoelig getroffen en ontsteld ware over de lasterlyke worden, welke JESUS tegen den Tempel gesproken had, seyde tot hem, En antwoordt gy niets? op deze beschuldiging, door welke u de schromelykste misdaed wordt te laste gelegd? Wat getuygen dese tegen u? en wat hebt gy ter uwer verschoning in te brengen?

63. (*l*) Doch Jesus sweegh stille, omdat de beschuldiging zo beuzelachtig was, dat zy geen antwoord verdiende, en de lasteraers niet beter konden beschaemd worden, dan door een verachtelyk stilzwijgen; ende de Hoogepriester, bemerkende dat deze poging mislukt ware, vatte het woord op, en antwoordende seyde tot hem, Ick besweere u by den levendigen Godt, dat gy ons stellig en zonder omwegen segt, of gy zijt de Christus, de beloovde MESSIAS, die in de oude Godspraken de Sone Godts genaemd wordt? Wy weten wel dat gy u voor den zodanigen by het volk hebt uitgegeven. Maer houdt gy dit ook staende voor deze achtbare vergadering? Ik begeer, dat gy met ronde woorden zult antwoorden; en uw antwoord zal gerekend worden, als of gy het zelve met eenen plechtigen eed bevestigd hadt.

64 Jesus seyde tot hem, Gy hebt het gesegt; het is zo, ik ben de beloovde MESSIAS en Gods Zoon. (*m*) Doch ick, hoe verachtelyk gylieden my thans be-

(*k*) Marc. 14: 60. (*l*) Jes. 53: 7. Matth. 27: 12, 14. (*m*) Ps. 110: 1. Dan. 7: 13. Matt. 16: 27. ende 24: 30. Marc. 14: 62. Luc. 22: 69. Hand. 1: 11. Rom. 14: 10. 1 Thess. 4: 16. Openb. 1: 7.

handelen moogt, ſegge en verzeker ulieden, Van nu aen, binnen korten tijd, ſal gy ſien den Sone des menſchen ſittende ter rechter[*hant*] der kracht [*Godts*]. Dan zult gy de duidelykſte bewijzen zien van de Koninglyke macht en heerlykheid, welke ik als verheerlykte Middelaer bezitten zal, ende dan zult gy my zien komende, als Richter, op de wolcken des hemels, om, op eene zichtbare wijs, wraek te nemen van mijne vyanden. Dit zult gylieden zien en ondervinden.

65. Doe verſcheurde de Hoogepriëſter ſijne kleederen, om eene geveinsde vertoning te maken van zijnen yver voor Gods eer, ſeggende, tot de overige leden van deze grouwzame nachtvergadering, Hy heeft [*Godt*] gelaſtert, wat hebben wy nogh getuygen van noode? Siet, nu hebt gy zelve ſijne [*Godst*]-laſteringe gehoort:

66. Wat dunckt ulieden? heeft hy niet door zijne ſchromelyke godslastering, waer over mijn hart nog beevt, den dood verdiend? Ende ſy antwoordende ſeyden, (*n*) Hy is des doots ſchuldigh.

67. (*o*) Doe dit doodvonnis geveld was, ging de vergadering uit een, en gaven den lijdenden Borg inmiddels aen hunne dienaren ter bewaring over. Deze deden Hem allerlei hoon en mishandelingen aen. Zelvs ſpogen ſy in ſijn aengeſichte, ende ſloegen hem met vuyſten en ſtokken.

68 (*p*) Ende andere gaven hem kinnebackſlagen, ſeggende, (*q*) Propheteert ons Chriſte, en zeg, gewaende MESSIAS, wie is 't die u geſlagen heeft?

69. (*r*) Ende middelerwijl werden de ſmerten van den Heiland nog verzwaerd, door de driemalige verlochening van Petrus, welke op onderſcheide tijden, in dien zelvden nacht, is voorgevallen. Petrus ſat buyten het vertrek, in het welk de onſchuldige JESUS door zijne onrechtvaerdige Richteren verhoord werd, in de beneden ſale, onder de

(*n*) Levit. 24: 16. (*o*) Jeſ. 50: 6. (*p*) Job 16: 10. Joh. 19: 3. (*q*) Luc. 22: 64. (*r*) Marc. 14: 66. Luc. 22: 55. Joh. 18: 16, 25.

de dienaren by het vuur, ende één dienstmaegt, die de deurwaerdster was, en hem, op het verzoek van eenen anderen Discipel, die aldaer bekend was, had ingelaten, verg. Joh. XVIII: 17, quam tot hem, seggende, Gy waert oock met Jesu den Galileer, en behoort mede tot zijne bestendige volgelingen. Dit kan ik aen uw gelaet en houding wel zien.

70. Maer hy loochende het stellig voor allen, ten aenhoren van alle de dienaren, seggende, Ick en weet' niet wat gy segt; ik begrijp niet wat gy bedoelt, ik ken den man en zijne volgelingen niet.

71. Petrus bemerkte, dat hy ter dezer plaets niet veilig ware, en wilde zich uit dien hoofde van daer maken. Ende als hy nae de voorpoorte of het voorportael uytgingh, om naer buiten te geraken, kraeide de haen voor de eerstemael, verg. Marc. XIV: 68. Daer sagh hem een andere [*dienstmaegt*], ende seyde tot de gene die aldaer [*waren*], Deze man mag het ontkennen, zo als hy wil, dat hy behoire tot de Discipelen van JESUS, zijn gansche houding, en vooral de poging om wech te komen, verraden hem, 'er is by my geen twijffel aen, of hy was oock met Jesu den Nazarener, en zijne bestendige volgelingen.

72. Ende hy, hoe langs zo meer verlegen wordende, loochende het wederom, dat hy eenige betrekking had op JESUS, en om alle verder vermoeden in eens af te snijden, bevestigde hy het met eenen eedt, [*seggende*,] Ick en kenne den mensche niet eens, ik ben hier alleen uit nieuwsgierigheid gekomen, om eens te vernemen, wat 'er te doen zy.

73. Ende een weynigh daer na, wanneer het omtrent een uur geleden was, verg. Marc. XIV: 70, de dienaers dieder stonden bykomende seyden tot Petrum, Waerlick gy zijt oock van die Discipelen, die JESUS overal vergezeld hebben: want oock uwe sprake maeckt u openbaer, dat gy mede een Galileer zijt.

74. Doe werd Petrus allergeweldigst verschrikt, vooral toen de dienaer van den Hogepriester, welken hy, by JESUS gevangenneming, het oor had afgehouwen, hem herkende, verg.

Joh. XVIII: 26 In deze verlegenheid begon hy [*sich*] te vervloecken, ende te sweeren, Ick en kenne den mensche niet eens, van welken gy spreekt.

75 Ende terstont, na deze derde verlochening, kraeyde de haen ten tweedenmale; ende Petrus wiert indachtigh des woorts Jesu, die tot hem gesegt hadde, (*s*) Eer de haen tweemael gekraeyt sal hebben, sult gy my driemael verloocheren, verg. Marc. XIV: 30. Ende geheel beschaemd nae buyten gaende weende hy bitterlick, uit een allertreffendst berouw, over zijnen schandelyken val, vuurig biddende om vergeving van zijne grote zonde.

HET XXVII. KAPITTEL.

a. Het vonnis des doods werd, tegen den onschuldigen JESUS, *plechtig uitgesproken, vs.* 1,

1. (*a*) ALs het nu morgenstont geworden was, hebben alle de Overpriesters ende de Ouderlingen des volcks, uitmakende het meerderdeel der leden van het Sanhedrin, zich begeven naer de gewone vergaderplaats van den groten Raed, aen de Zuidzijde van den Tempel, de kamer Gazith genaemd, om het doodvonnis, het welk zy in den nacht, in het paleis van Cajaphas, tegen JESUS, als tegen eenen Godslasteraer geveld hadden, plechtig uit te spreken. Ten dien einde lieten zy den lijdenden Heiland, door hunne dienaren, derwaerds voor zich brengen. In zo ver hebben zy t'samen raet genomen tegen Jesum, dat sy hem dooden souden.

(*s*) Matth. 26: 34. Marc. 14: 30. Luc. 22: 61. Joh. 13: 38.
(*a*) Psalm 2: 2, Marc. 15: 1, Luc. 22: 66, ende 23: 1, Joh. 18: 28.

§. Vs. 2-31. beschrijvt de Euangelist het lijden van den Middelaer, voor den Richterstoel van PONTIUS PILATUS, den toenmaligen Stathouder van den Keizer TIBERIUS.

a. Het overbrengen van den onschuldigen lijder, naer den gemelden Stadhouder, vinden wy vs. 2.

b. Tusschen beide verhaelt MATTHÆUS het berouw van Judas, en de gevolgen daervan, vs. 3-10.

c. Hierop geevt hy een bericht van het gene den Heiland, voor den Richterstoel van PILATUS, bejegend is, vs. 11-31.

a. De Opperhoofden van het Joodsche volk beschuldigden Hem van oproer, v. 11-14.

b. PILATUS bemerkende, dat Hy onschuldig ware, wendde verschillende pogingen aen, om Hem los te laten, vs. 15-23.

c. Eindelyk liet de Stadhouder zich vervoeren, om Hem ter kruisdood te veroordeelen, vs. 24-26.

d. Hierop werd Hy, door de Romeinsche Soldaten, op de meest honende wijs, bespot en mishandeld, en vervolgens naer Golgotha uitgeleid, om gekruisigd te worden, vs. 27-31.

2. Ende hem gebonden hebbende, leverden Hem de achtbare leden van den Groten Raed, als eenen doodschuldigen misdadiger, over aen den Romeinschen Stadhouder. Vermits nu het Joodsche land een wingewest der Romeinen geworden was, konden zy geen doodvonnis ter uitvoer brengen, zonder toestemming en mederwerking van den Stadhouder. Daerom leydden sy [*hem*] wech, ende gaven hem in eigene personen over aen (*b*) Pontius Pilatus den Stadthouder, om, door hunne tegenwoordigheid, aen hun verzoek des te meer gezach by te zetten, zich verbeeldende, dat de Stadhouder, enkel op hun zeggen, dat JESUS een boosdoener ware, aenstonds

(*b*) Hand. 3: 13.

zou gereed wezen, om Hem, zonder verder onderzoek, ter dood te brengen.

3. Doe heeft de grouwzame Judas, die hem verraden en verwacht hadde, dat Jesus zich wel, door een wonderwerk, uit de handen van zijne vyanden redden zoude, siende dat hy ter dood veroordeelt was, en naer het rechthuis van den Stadhouder wierd heen geleid, berouw gehadt. Nu werd zijn geweten door eenen benauwenden angst zodanig geprangd, dat hy nergens rust hadde, ende nergens anders aen dacht, dan aen de schromelyke straffen van zijne allergrouwzaemste misdaed. Niet wetende, wat hy beginnen zou, heeft hy de dertigh silvere [*penningen*] den Overpriesteren ende den Ouderlingen, wanneer zy uit de kamer Gazith kwamen, om Jesus naer den Stadhouder te geleiden, zeer ontroerd wedergebracht, en voor hunne voeten nedergesmeten:

4. Seggende, Ick hebbe op de allergrouwzaemste en meest hemeltergende wijs gesondigt, verradende het onschuldigh bloet. Mijn Meester is volmaekt onschuldig, en evenwel heb ik my, door dit vervloekte geld, vervoeren laten, om hem in uwe handen over te leveren. Nu is hy, als een misdadiger van den eersten rang, ter dood veroordeeld. Daertoe heb ik den weg gebaend. Ik had gehoopt, dat hy zich door een wonderwerk redden zou. Nimmer heeft hy eenig onrecht bedreven. Hy is de weldadigheid zelve. Wat heb ik gedaen! Waertoe ben ik gekomen! Maer de Joodsche Overheden stoorden 'er zich niet aen, sy seyden, Wat gaet ons [*dat*] aen? Het is ons onverschillig, wat gy van Jesus denkt. Gy hadt moeten weten wat gy deedt. Gy meugt toesien, en wat bedachtzaem zijn, in uwe woorden en handelingen.

Nimmer kon 'er een meer beslissend getuigenis, omtrent de onschuld van den Heiland, worden afgelegd, dan hier door Judas den verrader gegeven werd. Hy was één van zijne bestendige volgelingen geweest. Had Jesus zich immer in eenig opzicht vergrepen, Judas zou het geweten en thans niet verzwegen hebben.

5. Ende

5. Ende als hy de ſilvere [*penningen*], met verachting, voor de voeten der Overprieſteren, in het voorhov van den Tempel geworpen hadde, vertrock hy, in woedende wanhoop, ende buiten de Stad naer eene eenzame plaets (*c*) henen gaende verworgde [*hemſelven*].

JUDAS *verworgde zich zelven.* — Zommigen vertalen het, hy *ſtikte*, zodat de wanhopige droevheid, en de onbeſchrijvlyke angſten van zijn wroegend geweten, eene ontſteking in de keel veroorzaekten, welke eene beletting van de ademhaling en eene dodelyke verſtikking ten gevolge hadden. Dan het blijkt, uit vergelyking van Hand. I: 18, dat hy verwoede handen aen zich zelven geſlagen hebbe, zodat hy zich, met eenen ſtrop verhangen hebbe, en, door het breken van de koorde, voorover zy nedergeſtort en opengeborſten.

6. Ende de Overprieſters de ſilvere [*penningen*] van den grond nemende, ſeyden tot elkanderen, wat zullen wy met dit geld doen? Zullen wy het in de offerkist leggen, in welke de gaven, tot onderhoud van den Tempel, verzameld en bewaerd werden? Dit kan niet geſchieden. Het en is niet geoorloft deſelve in de offerkiſte te leggen, dewijle het een prijs des bloets is; het is beſteed, om 'er bloed voor te kopen, het welk, naer het zeggen van den verrader, onſchuldig wezen zou.

Zy hebben het oog op de wet Deut XXIII: 18, volgens welke geen hoerenloon of hondenprijs in het Heiligdom komen mogt. — Welk eene geveinsdheid! Zy hadden zich niet ontzien, om den heiligen JESUS, voor eenen geringen bloedprijs, te kopen. Zy ſtoorden zich niet aen de merkwaerdige verklaring, welke de verrader zelvs, omtrent de onſchuld van zijnen Meester, gedaen had, maer zy maekten zwarigheid, om het geld in de offerkist te plaetſen.

7. Ende t'ſamen raet genomen hebbende, kochten ſy daer mede den (*d*) acker des pottebackers, die aen eenen voornamen pottenbakker behoorde, en van

(*c*) 2 Sam. 17: 23. Hand. 1: 18. (*d*) Hand. 1: 19.

geer weinig waerde was, omdat alle de aerde van dien akker tot het maken van potten verarbeid was. Dezen akker wilden zy doen dienen, tot eene begravenisse voor de vreemdelingen, die te Jerusalem kwamen te sterven, en niemand hadden die voor hun zorgde.

8. Daerom, omdat de koopprijs in bloedgeld bestond, is die acker, nadat de zaek was bekend geworden, genaemt de acker des bloets; en die begraevplaets der vreemdelingen is nog onder dien naem bekend, tot op den huydigen dagh. Vergel. Hand. I: 19.

9. Doe is vervult geworden 't gene gesproken is (e) door den Propheet Jeremiam, seggende, Ende sy hebben de dertigh silvere [*penningen*] genomen, de weerde des geweerdeerden van de kinderen Israëls, den welcken sy geweerdeert hebben.

10. Ende hebben deselve gegeven voor den acker des pottebackers, volgens 't gene my de Heere bevolen heeft.

De woorden, welke MATTHÆUS ter dezer plaets aenhaelt, worden by den Propheet JEREMIA nergens gevonden. Maer by ZACHARIA Kap. XI: 12, 13. ontmoeten wy eene Godspraek, welke eenige gelykheid heeft met de aengehaelde woorden. — Men heeft zeer verschillende wegen ingeslagen, om deze zwarigheid op te lossen. De meesten houden het daervoor, dat MATTHÆUS het oog hebbe op de Godspraek van ZACHARIA, Kap. XI: 12, 13, welke de Euangelist niet woordelyk maer zakelyk zou aenhalen, voor zo ver dezelve tot zijn oogmerk dienstbaer was, en dat hy deze voorzegging aen JEREMIA toeschrijve, of omdat ZACHARIA ook tevens JEREMIA geheten heeft; of omdat het boek van JEREMIA, onder de schrivten der Propheten, oudtijds de eerste plaets gehad heeft; zodat de volgorde deze ware: JEREMIA, EZECHIEL, JESAIA, en de XII kleine Propheten, en daervan daen zouden alle de Prophetische Schrivten genoemd zijn, naer den naem van JEREMIA, wiens boek in de volg-
lijst

(e) Zach. XI: 12.

lijst de eerste plaets besloeg. Nog anderen vermoeden, dat MATTHÆUS, naer zijne gewone manier van aenhaling, alleenlyk van den Propheet gesproken hebbe, zonder zijnen naem te vermelden, dat iemand der affchrijveren den naem van JEREMIA op den kant geschreven hebbe, en dat die naem naderhand in den Text geraekt zy.

Maer het is ons zo voorgekomen, dat MATTHÆUS het oog hebbe, niet op de gemelde Godspraek van ZACHARIA, maer op eene Voorzegging van JEREMIA zelven, die zonder beschreven te zijn, van hand tot hand was overgeleverd, op zoortgelyke wijze, als Apostel JUDAS, in zijnen Brief vs. 14. eene Voorzegging van ENOCH aenhaelt, welke niet beschreven, maer door de overlevering genoeg bekend was. Zo spreekt PAULUS ook uit de overlevering van JOANNES en JAMBRES de Egyptische tovenaers, die MOSE wederstonden, welker namen in het geheele Oude Testament niet vermeld staen, 2 Tim. III: 8.

De Godspraek zelve heeft nog een enkel woord ter opheldering nodig. — Zy, de Joodsche Overheden, die den heiligen JESUS ter dood veroordeeld hadden, *hebben de dertig zilvere penningen genomen*, welke de grouwzame Judas, in woedende wanhoop, voor hunne voeten had nedergesmeten. JEREMIA spreekt hier, gelijk de Propheten meermalen gewoon zijn, in den voorleden tijd, deels omdat deze gebeurtenis hem in een gezicht vertoond was, deels om de zekerheid daervan aen te wijzen — De gemelde penningen waren *de waerde des gewaerdeerden van de kinderen Israëls, den welken zy gewaerdeerd hebben.* De MESSIAS heet hier *de gewaerdeerde van de kinderen Israëls.* Dezen hadden zy *gewaerdeerd*, voor zo ver de Overpriesters, als de Opperhoofden van het volk, die de geheele Natie verbeeldden, in het verdrag met JUDAS, de waerde of den bloedprijs van den besten aller menschen bepaeld hadden op 30 zilverlingen, vergel. Kap. XXVI: 15 — *En zy hebben dezelve* penningen *gegeven voor den akker des pottebakkers*, om denzelven aen te kopen, tot eene begraevplaets voor de vreemdelingen. — De laetste uitdrukking, *volgens het gene my de* HEER *bevolen heeft*, geeft eenvouwig te kennen, dat de HEER in den weg

van zijne Voorzienigheid de zaek zo bestuurd hebbe, opdat die begraevplaets een altoosduurend gedenkteeken wezen zoude van de schreeuwende onrechtvaerdigheid der Joodsche Overheden, die het onschuldig bloed van den MESSIAS voor eenen zeer geringen prijs gekocht hadden.

11. (*f*) Ende Jesus stont voor den Stadthouder: ende de Stadthouder vraegde hem, seggende, Zijt gy de Koningh der Joden? ende Jesus seyde hem, Gy segt het.

Hier begint de Euangelist te verhalen het gene den Heiland voor den Rechterstoel van den Romeinschen Stadhouder PONTIUS PILATUS, bejegend is.

JESUS *stond voor den Stadhouder.* Dit is geschied, deels afgezonderd in het Rechthuis, deels op eene openbare plaets, alwaer de Joden konden tegenwoordig zijn, zonder dat zy in het Rechthuis zelve gingen. — Maer wat had de Stadhouder met deze zaek te doen? De Grote Raed der Joden was plechtig, in de gewone vergaderplaets, by een geweest, en hadden den Heiland als een Godslasteraer ter dood veroordeelt; waerom hebben zy Hem, uit kracht van dit onrechtvaerdig vonnis, niet volgens de wet gestenigd? Waerom Hem voor den Stadhouder gebracht?

Men onderzoekt, of de Joden nog de macht hadden, om een doodvonnis ter uitvoer te brengen. — De Oppermacht onder een volk bezit eigenlyk het recht van leven en dood, maer het vellen en uitvoeren van doodvonnissen is een recht, het welk, in den naem en op het gezach van de Oppermacht, ook door de Landvoogden en Magistraten bediend wordt. Nu was het Joodsche volk, ter dezer tijd, afhangelyk van den Romeinschen Keizer, en gevolgelyk hadden zy het recht van leven en dood verloren. Daerby werden zy, door eenen Landvoogd, van den Romeinschen Keizer gezonden, geregeerd. Het is daerom bedenkelyk of de macht, om doodvonnissen te vellen en uit te voeren, door de Romeinsche Oppermacht aen het Sanhedrin gelaten, dan of dezelve in handen van den Landvoogd ware. — Hierover verschillen de

(*f*) Marc. 15: 2, Luc. 23: 3. Joh. 18: 33.

de Geleerden. Volgens den éénen had de Joodsche Raed nog deze macht, zonder eenige bepaling; volgens anderen alleen in zaken van den Godsdienst; doch niet op de Feesten. Nog anderen menen, dat deze macht den Joden ontnomen ware, het zy toen ARCHELAUS naer Viennæ gebannen, en Judæa tot een wingewest gemaekt was, het zy dan 20 jaren later.

Over het algemeen was het gewoonte der Romeinen, dat zy de overheerde volken wel naer hunne wetten lieten leven, doch dat zy aen de Magistraten der bevoorrechtte (*Municipale*) steden niet toelieten, die rechten uit te oeffenen, welke tot het oppergezach behoorden. Derhalven kon de macht der halsstraffen niet behoren tot den Joodschen Raed, maer tot den Landvoogd, die zijn verblijv had te Jerusalem, schoon de Joden voor het overige volgens hunne eigene wetten leevden. — Maer dit neemt niet wech, dat de Joden macht hadden, om mindere beteugelingen, vooral in zaken van den Godsdienst, uit te oeffenen, hoedanig de straffen in de Synagogen waren, Matth. X: 17, ook zelvs om iemand, van welken zy bevonden, dat hy tegen hunne grondwetten gezondigd had, schuldig te verklaren. Men had bevoorrechte steden met eene keurstem (*Municipia cum suffragio*) welker Magistraten misdadigers mogten vangen, en volgens hunne wet beoordeelen, vergel. Hand. IV: 1-22. XXII: 4. XXIV: 6. Zo deden ook de Joodsche Overheden met den Heiland, Kap. XXVI: 66. — Ondertusschen kon het gebeuren, dat een overheerd volk buiten de palen trad, en op eene ongeregelde wijs iets deed, waertoe het geen recht had gelijk in het geval van STEPHANUS, Hand. VII. Vergel. Hand. XXIII: 27. Dit was ook de reden, dat PAULUS zich aen de Joden niet toevertrouwde, Hand. XXV: 9-11.

PILATUS derhalven, de tegenwoordige Stadhouder, had de macht in handen, om halsstraffen uit te oeffenen. — Dit blijkt uit het gedrag der Joodsche Overheden; hadden zy zelve deze macht gehad, zy zouden zich niet by den Stadhouder vervoegd, maer zich wel gewacht hebben, van hunne verkeerde handelingen aen zijn oog te onderwerpen. Ook

hebben zy volmondig beleden dat zy geen vermogen hadden, om iemand ter dood te brengen. Voeg 'er by dat de Stadhouder het zich als een uitsluitend recht eigende, de macht te hebben, om iemand te kruissigen of los te laten, Joh. XIX: 10.

Hieruit volgt derhalven, dat PILATUS, wanneer hy tot de Joodsche Overheden zeide, neemt hem en oordeelt hem naer uwe wet, Joh. XVIII: 31. veronderfteld hebbe, eer hy de beschuldiging gehoord had, dat zy den Heiland met eene mindere straf, volgens hunne wetten, beteugelen zouden. Hierop antwoordden zy, dat zy Hem, volgens hunne wet oordeelende, des doods schuldig bevonden hadden, en dat de uitvoering van de straf, overeenkomstig den eisch van hunne wet, hun niet geoorloovd ware.

Uit dit alles besluiten wy, dat de Joodsche Opperhoofden, schoon zy JESUS des doods schuldig oordeelden, geen vermogen hadden, om hun vonnis ter uitvoer te brengen. — In een oproer zouden zy mogelyk hebben kunnen doen, het gene in het geval van STEPHANUS gebeurde, Hand VII, en het gene zy zelve voorheen besloten hadden, Joh. VIII: 59. X: 31, 39; maer de Joodsche Raed was thans, ter gelegenheid van het Paeschfeest, zeer beducht voor oproer; Kap. XXVI: 5.

Zy moesten derhalven hunne beschuldigingen tegen JESUS aen den Stadhouder opgeven, en aen zijn oordeel onderwerpen. — Zy spraken niet van de gewaende Godslastering, wel begrijpende dat de Stadhouder daerin genen genoegzamen grond tot eene doodstraf vinden zoude. Zy beschuldigden daerom den Heiland van gekwetste Majesteit tegen den Keizer, omdat Hy zich uitgav voor den Koning der Joden, vergel. Luc. XXIII: 2.

Dit gav den Stadhouder aenleiding, om den gewaenden misdadiger te vragen: *zijt gy de Koning der Joden?* — Hierop antwoordde de Heiland rechtstreeks: *gy zegt het*, dat is, gy zegt wel, het is zo als gy zegt, vergel. Kap. XXVI: 25. JOANNES verhaelt dit veel omstandiger, Kap. XVIII: 33—. Te weten de Heiland deed zulk eene bekentenis, waeruit de Landvoogd kon afnemen, dat JESUS een Koning

was;

was, maer dat zijn Koningrijk niet was van deze wareld, noch verdedigd werd door uitwendige wapenen, zodat het geen nadeel aen den Keizer, of aen de Romeinsche oppermacht kon toebrengen. — Het gevolg van deze onderhandeling was, dat PILATUS uitging tot de Joodsche Overheden, betuigende, dat hy in JESUS gene schuld vond, welke grond gav, om Hem voor den waereldlyken Richter te vonnisfen.

12. Ende als hy van de Overpriesters ende de Ouderlingen beschuldigt wiert van vele zware misdaden, byzonder dat Hy het volk beroerde, en tot muitery aenspoorde, vergel. Luc. XXIII: 5. en antwoordde hy niets, omdat de beschuldigingen zo ongegrond waren, dat zy zich zelve verwoestten, en omdat de Stadhouder zelvs Hem onschuldig verklaerd had.

13. (g) Doe seyde Pilatus tot hem, En hoort gy niet hoe vele [*saken*] sy, die de achtbare opperhoofden van uw volk zijn, tegen u getuygen?

14. (h) Maer hy en antwoordde hem, om de gemelde redenen, niet op een eenigh woort, also dat de Stadthouder hem seer verwonderde. Doorgaens zweeg de lijdende Emanuel op valsche getuigenisfen, en onstuimige beschuldigingen, welke zonder eenig bewijs werden aengevoerd, als mede op ydele en nuttelose vragen; maer op vragen, welke Hem richterlyk voorgesteld werden, en zijn leer of zijn ampt betroffen, antwoordde Hy telkens rondborstig. Deze handelwijs baerde by den Landvoogd, die van de verborgen oogmerken onkundig was, billijk verwondering. Ook werd PILATUS meer en meer verlegen, daer hy JESUS reeds onschuldig verklaerd had, en echter bevond dat de Joodsche Oversten onverzettelyk bleven.

15. (i) Ende daerom wendde hy verschillende pogingen aen, om van deze netelige zaek aftekomen. Hy bediende zich van een gebruik, het welk toenmaels plaets had; want op het feest van Paeschen, Joh. XVIII: 39, en

(g) Matth. 26: 62. (h) Jes. 53: 7. Hand. 8: 32. (i) Marc. 15: 6 Luc. 23: 17. Joh. 18: 39.

misschien ook op andere Feesten, was de Stadthouder gewoon den volcke éénen gevangenen los te laten, welcken sy wilden.

Het is niet zeker, waeruit die gewoonte haren oorsprong hadde, het zy van de Heidenen, in de zoge ame *Lectisternia* of bedspreidingen ter eere van de gewaende Goden, om dezelve te verzoenen, het zy van de Joden zelve ingevoerd, mogelyk na de Babylonische gevangenis, ter gedachtenis van de eene of andere merkwaerdige verlossing, byzonder op het Paeschfeest om als dan de gedachtenis van die redding te vieren, te gelijk met die van den uittocht uit Egypte. Althans de Land oogd bediende zich van deze gelegenheid, om den onschuldigen JESUS in vryheid te stellen, te meer omdat de schaer begon te vorderen, dat hy aen die gewoonte voldeen zoude, Marc. XV: 8.

16. (*k*) Ende sy hadden doen eenen welbekenden gevangenen, genaemt Barabbas, die een befaemde oproermaker was.

17. Als sy dan vergadert waren, en de menigte op het onderhouden der gemelde gewoonte aendrong, seyde Pilatus tot haer, Welcken wilt gy dat ick u sal loslaten, Barabbam, den bekenden oproermaker, ofte Jesum die genaemt wort Christus? Hy twijffelde niet, of de keus zou zonder bedenking op JESUS vallen.

18 Want hy had het beginsel, uit het welk de Overpriesters werkten, duidelyk genoeg ontdekt, en hy wist, dat sy hem door nijdigheyt overgelevert hadden.

19. Ende als hy op den Rechterstoel sat, om de keus van het volk af te wachten, so heeft sijne huysvrouwe tot hem gesonden, seggende, Hebt [*doch*] niet te doen met dien rechtveerdigen, met dien onschuldigen man, welken de Oudsten van het Joodsche volk tot u gebracht hebben. Alle de beschuldigingen komen uit haet en boosheid voort. Wat ik u bidden mag, laet u in deze zaek niet verder in, maer maek 'er u hoe eer zo beter van af: want ick hebbe heden veel geleden, en grote be-

(*k*) Marc. 15: 7. Luc. 23: 19. Joh. 18: 40.

benauwdheid ui geleen, in den droom om sijnent wille.
Denkelyk waren haer de geduchte straffen vertoond, welke haren echtgenoot overkomen zouden, om het vergieten van het onschuldig bloed dezes rechtvaerdigen. — Deze boodschap van Pilatus huisvrouw was een zeer merkwaerdig bewijs van 's Heilands onschuld.

20. (*l*) Maer Pilatus kon zijn oogmerk niet bereiken: want de Overpriesters ende de Ouderlingen hebben zich, met vertrapping van hunne waerdigheid, onder den hoop gemengd; en de scharen aengeraden, dat sy souden Barabbam ter loslating begeeren, ende van den Stadhouder vorderen, dat hy Jesum dooden mogt.

21. Ende de Stadthouder vatte het woord op, nadat hy der menigte genoegzamen tijd van beraed gelaten had; antwoordende seyde hy tot haer, Welcken van dese twee, Barabbas die bekende oproermaker, of JESUS, welken ik reeds onschuldig verklaerd heb, wilt gy dat ick u sal loslaten? Ende sy seyden, tegen alle zijne verwachting, wy begeeren, dat gy Barabbam zult loslaten.

22. Pilatus geheel verlegen, omdat hy in zijn uitzicht zo onverwacht was te leur gesteld, seyde tot haer, Wat sal ick dan doen [*met*] Jesu, die genaemt wort Christus? Sy seyden, op aenhitsing van hunne Opperhoofden, alle eenparig als uit éénen mond tot hem, Laet hem gekruycigt worden.

23. Doen de Stadthouder seyde, Wat heeft hy dan quaets gedaen? welke misdaed heeft hy begaen, waerdoor hy de allersmertelykste en smadelykste doodstraf zou verdiend hebben? Ende sy riepen te meer, met een woest getier, seggende, zonder eenige reden te geven, Laet hem gekruycigt worden.

24 Als nu Pilatus sagh, uit den wederstand der Joden, dat hy met alle pogingen, welke hy aenwendde, om van deze moeilyke zaek aftekomen, niet en voorderde, om zijn oogmerk te bereiken, maer integendeel en veel meer [*dat 'er*] oproer wiert onder het volk, het welk

(*l*) Marc. 15: 11. Luc. 23: 18. Joh. 18: 40. Hand. 3: 14.

van de allernadeeligste gevolgen wezen zonde, nam hy water, ende wiesch de handen in het openbaer voor het oog van de onstuimige schare, tot een teeken, dat hy aen de gansche zaek geen deel hebben wilde, seggende, Ick bemerk duidelyk genoeg, dat het dezen man het leven kosten zal, maer ik ben onschuldigh van het bloet deses rechtveerdigen. Ik verklaer hem in het openbaer voor onschuldig, en indien uwe tomelose woede niet te stillen is, dan met zijnen dood, dan betuig ik geen deel te hebben, aen het vergieten van zijn onschuldig bloed. Gylieden meugt toesien, wat gy doet, gy zult aensprakelyk zijn voor de gevolgen van zulk eene schreeuwende onrechtvaerdigheid.

25. Ende alle het volck antwoordende seyde, (*m*) Sijn bloet [*kome*] over ons, ende over onse kinderen. Wy nemen alles voor onze rekening; wy onderwerpen ons en ons nageslacht aen alle de vloeken, welke gy meent dat uit zijnen dood zullen voortvloeien.

26. Doe liet hy haer, op de gedane keus, den oproermaker Barabbam los, maer Jesum gegeesselt hebbende gaf hy hem over om gekruycigt te worden.

JESUS *werd gegeesseld.* Dit verhaelt ook MARCUS, Kap. XV: 15. Uit deze beide berichten zou men besluiten, dat deze geesseling geschied zy, tot eene voorbereiding voor de kruisstraf, gelijk by de Romeinen de gewoonte was. Dan het blijkt, uit Joh. XIX: 1, dat deze geesseling tusschen beide geschied zy, geduurende de pogingen, welke de Stadhouder aenwendde, om JESUS los te laten. Pilatus had den onschuldigen Heiland gestrengelyk laten geesselen, en hem, in die erbarmerlyke gestalte, aen het volk vertoond, om het zelve tot medelyden te bewegen. De geesseling geschiedde by de Romeinen niet slechts met roeden, maer ook met een bundel lederen riemen, waervan de punten door aengehecht yzer waren scherp gemaekt; en het is niet te denken, dat JESUS tweemalen gegeesseld zy.

(*m*) Hand. 5: 28.

Pilatus gav JEZUS *over, om gekruisigd te worden*, en stelde Hem ten dien einde in de handen der krijgsknechten, om die geweldige doodstraffe aen uitvoer te brengen. — Ondertusschen schijnt het, dat de Stadhouder den onschuldigen Heiland, by wege van een plechtig vonnis, tot de kruisstraf veroordeeld hebbe. Dit mogen wy opmaken, uit het zeggen van LUCAS, Kap XXIII: 24: Pilatus *oordeelde*, dat de eisch van het volk geschieden zoude; hier komt nog by, dat de Stadhouder vervolgens een opschrivt boven het kruis geplaetst hebbe, door hem zelven, of immers op zijnen last geschreven.

Het stuk, het welk onder den naem der *Sententie van Pilatus* bekend is, wordt evenwel met recht voor verdicht gehouden. FABRICIUS *Cod. Pseudepigr.* Tom. II. p. 489—

27. (n) Doe namen de krijgsknechten des Stadhouders Jesum met haer in de binnenzael van het Rechthuys, zijnde onderscheiden van de plaets *Lithostrotos of Gabbatha*, alwaer de openbare Rechterstoel van den Landvoogd stond, vergel. Joh. XIX: 13. ende aldaer vergaderden over hem de gantsche bende der Romeinsche Soldaten, die thans by den Stadhouder de wacht hadden, om den Heiland lastig te vallen.

28 Ende als sy hem ontkleedt en zijnen rok uitgetrogen hadden, deden sy hem eenen purperen krijgsmantel om. Dit geschiedde op zulk eene ruwe wijs, dat de smerten, door de geesseling verwekt, nog grotelyks vermeerderd wierden.

29. Ende een kroone van doornen gevlochten hebbende, setteden zy [*die*], met eenen geweldigen stoot, op sijn gezegend hooft, zodat Hem het bloed langs de wangen liep ende zy gaven hem eenen rietstock, die eenen Koninglyken Scepter verbeelden moest, in sijne rechter[*hant*]: ende vallende op hare knien voor hem, bespotteden sy hem, seggende, Weest gegroet, gy gewaende Koningh van het verachtelyk volk der Joden.

(n) Marc. 15: 16. Joh. 19: 2.

30. Ende op hem gespogen hebbende, tot een teeken van de alleruiterste versmading, namen sy den gemelden rietstock uit zijne rechtehand, ende sloegen op sijn hooft, om de scherpe doornen nog dieper in zijn gezegend hoofd in te dringen.

31. Ende doe sy hem bespottet hadden, en van hunne boosaertige beschimpingen genoegzaem verzadigd waren, deden sy hem den purperen krijgs-mantel af, ende deden hem sijne eigene kleederen wederom aen, ende leydden hem henen om te kruycigen.

B. Eindelyk beschrijvt de Euangelist het lijden van den Heiland op Golgotha, met de gevolgen daarvan, vs. 32-66.

a. Het lijden van den Heiland op Golgotha zelvs vinden wy vs. 32-50.

A. Het gene onder den weg gebeurd is, verhaalt de Euangelist, vs. 32. en

B. Het gene op Golgotha is voorgevallen, vs. 33-50.

1. Zo by de eerste aenkomst, vs. 33, 34.

2. Als in de uitvoering van het strafvonnis zelvs, vs. 35-50.

—. De uitvoering van het strafvonnis wordt in de omstandigheden beschreven, vs. 35-38.

— —. Daerop volgt het gene den Heiland aen het kruis bejegend is, vs. 39-49.

/. Zo van de hand der menschen, vs. 39-44.

§. Zijnde in het gemeen de smaed van alle de omstanderen, vs. 39, 40.

§§. Byzonder van de Oudsten des Joodschen volks, vs. 41-43.

§§§. Allerbyzonderst van de Kruisgenoten, vs. 44.

//. Als onder Gods hand, vs. 45-49.

§. Door duisternis, vs. 45. en

§§. Verlating, vs. 46-49.

— — —. Al dat duldeloos lijden eindigde in den dood van den Middelaer, vs. 50.

32. (o) Ende het onrechtvaerdig doodvonnis werd, aen den rechtvaerdigen JESUS, aenstonds ter uitvoer gebracht. Keizer Tiberius had wel bepaeld, dat 'er, tusschen het doodvonnis der misdadigers en de uitvoering, tien dagen verlopen moesten, maer hiervan waren moordenaers, en vooral oproermakers, voor hoedanig eenen de Heiland thans geschat werd, uitgesloten. JESUS werd daerom naer de strafplaets door de Soldaten heen geleid. Het was by de Romeinen de gewoonte, dat de misdadigers, die gekruisigd werden, zelve hun kruis dragen moesten. JESUS droeg daerom ook zijn kruis, tot vermeerdering van zijne smerten. Dan evenwel, in dit geval werd hem eene hulp toegevoegd: want uytgaende vonden sy eenen man, die oorsprongelyk was van Cyrenen, gelegen in Africa, ten Westen van Lybia, aen de Middellandsche zee, met name Simon, die ter zelvder tijd van het land naer de Stad kwam: desen dwongen sy, dat hy JESUS verligtte, en sijn kruys droege, het zy omdat de Heiland, door alle de mishandelingen verzwakt, genen spoed genoeg maekte, naer den zin der krijgsknechten, het zy om eene andere reden. Althans Simon deed het niet gewillig, maer de Soldaten dwongen hem, by wijs van pressing, omdat zy het anders zelve hadden moeten doen.

33. (p) Ende gekomen zijnde tot de gerichtsplaetse, alwaer de kruisiging gewoonlyk geschiedde, genaemt Golgotha, welcke is gesegt Hooftscheelplaetse, van wegen de bekkenelen der gestrafte misdadigers. Het was eene heuvelachtige streek, op den berg Calvaria, ten Westen even buiten Jerusalem.

Wanneer de Romeinsche krijgsknechten, met JESUS, op dezen akeligen heuvel gekomen waren,

34. Gaven sy hem een wrang en bitter vocht te drincken, zijnde edick of slechten verzuurden wijn, met galle gemengt, zijnde een gom, uit zeker geboomte druppende, van eenen zeer bitteren smaek, Marc. XV: 23.

(o) Marc. 15: 21. Luc. 23: 26. (p) Ps. 69: 22. Marc. 15: 22. Luc. 23: 33. Joh. 19: 17.

Deze drank was geschikt, om de zenuwen der lijders te verdoven, en hen voor de smerten der kruisstraf eenigermaten ongevoelig te maken. Maer JESUS wilde, als borg van zondaren, zich aen de verschrikkelykste smerten niet onttrekken, ende daerom, als hy [*dien*] beswelmenden drank, met het uiterste van zijne lippen, gesmaeckt hadde, en wilde hy niet drincken.

35. Daerop hechtten de Romeinsche Soldaten den gezegenden JESUS aen het moorddadig kruishout. (*q*) Doe sy nu hem gekruycigt hadden, verdeelden sy sijne kleederen, het lot werpende: op dat vervult soude worden 't gene gesegt is door den Propheet, die den MESSIAS hier invoerd, sprekende op deze wijs. (*r*) Sy hebben mijne kleederen onder haer verdeelt, ende hebben het lot over mijne kleedinge geworpen.

36 Ende sy nedersittende bewaerden hem aldaer, om zorg te dragen, dat de kruiselingen niet door vreemden mishandeld, of door vrienden van het kruis geholpen wierden.

37. (*s*) Ende sy stelden, op het bevel van den Landvoogd, vergel. Joh. XIX: 19. boven sijn hooft, aen het uitstekend einde der recht opstaende pael van het kruishout, een bordeken, waerop sijne beschuldinge, naer de gewoonte der Romeinen geschreven was, met deze woorden, in drie onderscheidene talen, DESE IS JESUS DE KONINGH DER JODEN.

38 (*t*) Doe, dat is gelyktijdig, wierden met hem twee moordenaers gekruycigt, één ter rechter, ende één ter slincker [*zijde*]. De heilige JESUS hing in het midden van deze boosdoeneren. Dit diende by uitnemendheid zeer tot zijne vernedering.

39. Er was eene verbasende menigte van Joden toegevloeid, om dit schouwspel te sien. (*v*) Ende die voorby-

(*q*) Marc. 15: 24. Joh. 19: 23. (*r*) Ps. 22: 19. (*s*) Marc. 15: 26. Luc. 23: 38. Joh. 19. 19. (*t*) Jes. 53: 12. (*v*) Ps. 22: 8. ende 69: 21. Marc. 15: 29. Luc. 23, 35.

bygingen lasterden hem, schuddende hare hoofden, tot een teeken van verguizing.

40. Ende seggende, (x) Gy die u zulke grote zaken vermeet, en, naer dat gy voorgegeven hebt, den Tempel afbreeckt, ende in drie dagen opbouwt, verlost uselven. Bedien u nu van de macht, op welke gy u zo zeer beroemd hebt. Indien gy de Sone Godts zijt, gelijk gy zo stoutelyk beweerd hebt, so komt af van het kruys.

41. Ende desgelijcks deden oock zelvs de achtbare hoofden van het Joodsche volk; de Overpriesters met de Schriftgeleerde ende Ouderlingen ende Phariseen [*hem*] bespottende en uitjouwende, seyden,

42. Andere heeft hy verlost van krankheden, en duivelen uitgeworpen, door behulp van den Oversten der duivelen, hy en kan evenwel hemselven van het kruis niet verlossen. Indien hy de Koningh Israëls is, gelijk hy heeft voorgegeven, dat hy nu afkome van het kruys, ende wy sullen hem gelooven, en voor den MESSIAS erkennen.

43. (y) Hy heeft op Godt betrouwt, en zich niet ontzien om te zeggen, dat God zijn eigen Vader zy, dat God hem nu te hulp kome, en dat hy hem nu verlosse, indien hy hem [*wel*] wil, en aen hem een welgevallen heeft. Want hy heeft gesegt, Ick ben Godts Sone.

44. Ende het selve verweten hem oock de moordenaers, die met hem aen zijne rechte- en slinkehand gekruycigt waren.

45. (z) Ende van der sester ure aen, volgens onze rekening van XII uur op den middag, wiert 'er eene wonderdadige duysternisse over de geheele aerde tot de negende ure, volgens ons tot III uur in den nademiddag toe.

46. Ende ontrent de laetstgemelde negende ure,

(x) Matth. 26: 61. Joh. 2: 19. (y) Ps. 22: 9. (z) Marc. 15: 33. Luc. 23: 44.

wanneer die akelige zonsverduistering volle drie uuren had plaets gehad, (*a*) riep Jesus met een groote stemme, seggende, Eli, Eli, lama sabachthani? dat is, Mijn Godt, mijn Godt, waerom of *tot hoe ver* hebt gy my verlaten? Hy gevoelde nu al het ontzachlyk gewicht van Gods geduchten toorn, tegen de zonden van het gansche menschelyk geslacht, zonder door de minste inwendige vertroosting bemoedigd te worden. De hevige benauwdheid, welke den lijdenden Emanuel deze bange klacht deed uitboesemen, was zo groot, dat wy 'er geen denkbeeld van maken kunnen.

47. Ende sommige van die daer stonden [*sulcks*] hoorende, verdraeiden zijne bittere klacht, als of Hy zijne hulp zocht by afgestorven heiligen. Zy seyden, Dese roept Eliam ter hulp.

48. (*b*) Ende de krijgsknechten, horende daerna dat Jesus over dorst klaegde, vergel. Joh. XIX: 28, wilden Hem te drinken geven: want terstont één van haer [*toe*] loopende nam een spongie, ende [*die*] met edick, of slechten wijn, die hun gewone drank was, met water gemengd, gevult hebbende, stackse op eenen rietstock, ende gaf hem te drincken.

49. Doch de andere, de spottende Joden namelyk, seyden, Houdt op, hy heeft uwe hulp niet nodig; hy heeft Elias te hulp geroepen, laet ons daerom sien of Elias komt, om hem te verlossen.

50. (*c*) Ende Jesus wederom met een groote stemme roepende, *Vader in uwe handen beveel ik mijnen geest*, Luc. XXIII: 46, blies den laetsten adem uit, en gaf den geest.

(*a*) Ps. 22: 2. Hebr. 5: 7. (*b*) Ps. 69: 22. Joh. 19: 29. (*c*) Luc. 23: 46.

b. De gevolgen van 's Heilands laetste lijden vinden wy vs. 51-66. Deze bestonden

a. *In ettelyke verbasende wonderen, ten openbaren bewijze van zijne vlekkelose onschuld, vs.* 51-56.

b. *In zijne begravenis, vs.* 57-66.

51. (*d*) Ende siet, het voorhangsel des Tempels, het welk het Heilige van het binnenste Heiligdom afscheidde, scheurde in tween, van boven tot beneden, in de lengte, ten vertoge dat de weg tot den throon der genade, door 's Heilands verzoenenden dood, geopend ware, ende de aerde beefde, als of zy ontroerd ware, over de schreeuwende onrechtvaerdigheid, welke men Hem had aengedaen, die de vlekkelose heiligheid zelve is, ende de steenrotzen scheurden, ten blijke van JESUS macht en heerlykheid.

52. Ende de graven, in den omtrek van Jerusalem, wierden geopent, ende vele lichamen der heylige, die ontslapen waren, wierden opgeweckt.

53 Ende uyt de graven uytgegaen zijnde na sijne opstandinge, quamen sy in Jerusalem, van wegens den Tempel, die aldaer gevonden werd, de heylige stadt genaemd, ende zijn velen kenbaer verschenen.

Deze *heiligen* zijn derhalven zulke personen geweest, die kort te voren geleevd hadden, en nog bekend waren. — *Na zijne opstanding*, zegt MATTHÆUS. Het is bedenkelyk, of het uitgaen van deze heiligen uit de graven eerst na JESUS opstanding hebbe plaets gehad, dan of zy aenstonds opgestaen, en zich eerst na 's Heilands opstanding, in Jerusalem vertoond hebben. Maer het is niet voegzaem te denken, dat zy, opgewekt zijnde, zo lang in de geopende graven gebleven zijn. Het schijnt daerom zo te moeten begrepen worden, dat de graven by JESUS dood, door het scheuren der steenrotsen, geopend, en dat de heiligen zelve

(*d*) 2 Chron. 3: 14. Marc. 15: 38. Luc. 23: 45.

eerst by JESUS opstanding opgewekt, uit de graven uitgegaen, en te Jerusalem aen velen verschenen zijn.

54. (e) Ende de Hooftman over hondert, ende de Romeinsche krijgsknechten, die met hem Jesum bewaerden en het kruis bewaekten, siende de aerdbeevinge, ende de ontzettende dingen die geschiet waren, wierden seer bevreest, seggende, Waerlick dese was onschuldig, en hy moet in de daed Godts Sone zijn, gelijk hy zich genoemd heeft.

55. (f) Ende aldaer, by het kruis van JESUS, waren vele vrouwen (g) van verre aenschouwende, die Jesum gevolgt waren van Galilea, om hem (h) te dienen, en van hare goederen te ondersteunen. Alle de Discipelen waren gevlucht, maer deze godvruchtige vrouwen kleevden den Heiland aen, tot het uiterste toe.

56. Onde dewelcke was Maria Magdalena, ende Maria de moeder Jacobi ende Jose, zijnde de zuster van Maria, de moeder des Heeren, ende Salome de moeder der sonen Zebedei.

b. Hierop volgt 's Heilands begravenis, vs. 57-66.

a. *De begravenis zelve vinden wy vs. 57-61, en*

b. *De verzekering van het grav vs. 62-66.*

57. (i) Ende als het, volgends de rekening der Joden, de eerste avont geworden was, na drie uur in den nademiddag, quam een rijck man oorsprongelyk van Arimathea, denkelyk dezelvde Stad met Rama, in het ervdeel van Benjamin Jos. XVIII: 25, met name Joseph, die oock selve een heimelyk discipel en aenhanger Jesu was.

58. Dese quam tot Pilatum, ende begeerde het lichaem Jesu, om het zelve eerlyk te begraven, daer het anders by de lijken der misdadigers zou geworpen zijn. Doe beval Pilatus, nadat hy van den hoofdman over hon-

(e) Marc. 15: 39. Luc. 23: 47. (f) Marc 15: 40. Luc. 23: 49. (g) Ps. 38. 12. (h) Luc. 8: 2. (i) Marc. 15: 43. Luc. 23: 50. Joh. 19: 38.

hon'erd, bericht ontfangen had, dat JESUS waerlyk gestorven was, dat [*hem*] het lichaem, nadat het van het kruis was afgenomen, ter begraving gegeven soude worden.

59. Ende Joseph het lichaem nemende, wondt het selve in een suyver fijn lijnwaet, naer de gewoonte van dien tijd, wanneer men gewoon was de lijken te bewinden, en niet in doodkisten te leggen;

60. (*k*) Ende leyde dat in sijn nieuw' graf, 't welck hy in een steenrotze in zijn hof, niet verre van Golgotha gelegen, uytgehouwen hadde. Hier was het dierbaer lijk, in eene steenrots liggende, veilig tegen doorgraving. Het grav was nieuw, derhalven lag het lijk alleen, en kon niemands beenderen aenraken: ende eenen grooten steen [*tegen*] de deure des grafs gewentelt hebbende, om het lijk tegen allen uitwendigen overlast te beveiligen, gingh hy ontroerd wech.

61. Ende aldaer was ook de evengemelde Maria Magdalena, verg. vs. 56, ende de andere Maria, de zuster van 's Heilands moeder, sittende tegen over het graf, om te zien, hoe en waer het lijk van haren dierbaren Meester gelegd wierd, met oogmerk, om het zelve, na het eindigen van den Sabbath, nog eens en met meerder plechtigheid te balsemen.

62. Des anderen daegs nu, op den Sabbath of Zaturdag, welcke is na de Voorbereydinge tot dezen Sabbath, die om in het invallend Paeschfeest groot was, en eene dubbele heiligheid had, vergaderden de Overpriesters ende de Phariseen, en andere leden van het Sanhedrin, tot den Romeinschen Landvoogd Pilatum,

63. Seggende, met den behoorlyken eerbied, Heere wy zijn indachtigh, dat dese verleyder JESUS, welken gy de goedheid gehad hebt, om op de begeerte van het volk te kruicigen, nogh levende tot zijne leerlingen

(*k*) Marc. 15: 46. Luc. 23: 53.

gesegt heeft, (*l*) Na drie dagen sal ick opstaen.

64. Beveelt dan dat het graf versekert worde tot den derden dagh na dezen toe, op dat sijne discipelen misschien niet en komen by nachte, ende stelen hem, ende seggen tot den volke, Hy is opgestaen van den dooden: ende [*soo*] sal de laetste dwalinge erger zijn als de eerste. Eerst heeft ons volk gedwaeld, door dien verleider aen te kleven, en het zou gevaer lopen, om tot nog gevaerlyker dwaling te vervallen, wanneer zulk een gerucht door zijne leerlingen werd uitgestrooid. Nu hebben wy het volk nog gelukkig van hunne dwaling genezen, maer in zulk een geval zou het veel bezwaerlyker wezen.

65. Ende Pilatus seyde tot henlieden, Gy hebt eene wacht, eene bende Soldaten, om op de Feesten den Tempel te bewaken, die zo lang onder uw bevel staen; of *hebt eene wacht*, ik stae toe, dat 'er eene wacht by het grav geplaetst worde. Ik laet u de zorgen en de beschikking van deze gehele zaek over. Ik heb gene vrees voor het gemelde gerucht, maer gaet henen, versekert het gelijck gy 't verstaet en dienstig oordeelt.

66. Ende sy henen gaende, met eene bende krijgsknechten by zich, versekerden het graf, waerin Joseph het lijk van den Heiland geplaetst had, met de gemelde wacht, den steen versegelt hebbende met hunne eigene zegels, of wel met dat van het Sanhedrin.

Dit alles geschiedde buiten weten van de godvruchtige vrouwen, welke getuigen geweest waren van JESUS begraving, vs. 61.

(*l*) Matth. 16: 21. ende 17: 23. ende 20: 19. Marc. 8: 31. ende 10: 34. Luc. 9: 22; ende 18: 33. ende 24: 6.

HET XXVIII. KAPITTEL.

B. MATTHÆUS *besluit zijn Euangelie, met de geschiedenis van 's Heilands opstanding, Kap. XXVIII. Wy onderscheiden 'er in drie hoofdbyzonderheden.*

A. Vooreerst een verhael van 's Heilands opstanding, en zijne eerste verschijning aen de vrouwen, vs. 1-10.

B. Wijders het bericht der wachteren, vs. 11-15, *en*

C. Eindelyk de verschijning van den verrezenen Heiland aen zijne Discipelen, in Galilea, en het gene daerby is voorgevallen, v. 16-20.

A. In de eerste hoofdbyzonderheid, vs. 1-10., *vinden wy*

a. Den uittocht van eenige Godvruchtige vrouwen naer JESUS *grav, vs.* 1.

β. Het voorgevallene by 's Heilands opstanding, vs. 2-4.

γ. De aenkomst en het wedervaren der vrouwen by JESUS *grav, vs.* 5-7.

δ. De verschijning van den herlevenden JESUS *aen die zelvde vrouwen, vs.* 8-10.

1. (*a*) ENde late [*na*] den Sabbath, als het begon te lichten tegen den eersten [*dagh*] der weke, quam Maria Magdalena, ende de andere Maria, om het graf te besien.

Onzes oordeels spreekt hier de Euangelist van eenen uittocht der vrouwen naer JESUS grav, die des Zaturdags avonds, na dat de Sabbath geëindigd was, geschied is. — De andere Euangelisten verhaelen, dat 'er, Zondags morgens zeer vroeg, verscheidene godvruchtige vrouwen naer het grav van JESUS gegaen zijn, om zijn lichaem, het welk des Vrijdags avond, by zijne begravenis, om den aennaderenden Sab-

(*a*) Marc. 16: 1. Luc. 24: 1. Joh. 20: 1.

bath, in groten haest en als in overyling gezalvd was, nog eens op nieuws, met meerdere nauwkeurigheid en plechtigheid, te balzemen. Dan onze Euangelist spreekt alleen van twee vrouwen, welke uitgingen, niet om het lichaem van JESUS te zalven, maer eenvouwig *om het grav te bezien.* Dit oogmerk, en alle de omstandigheden verschillen blijkbaer, van het gene de overige Euangelisten verhalen.

Het een en ander zal ons, uit eene nauwkeurige beschouwing der woorden van onzen Euangelist, allerduidelykst blijken.

A. De tijd wordt dus opgegeven: *laat na den Sabbath, als het begon te lichten tegen den eersten dag der weke.* Deze tijdsbepaling vat men doorgaens zo op, als of de Euangelist wilde zeggen: „met het aenbreken van den morgenstond, op den eersten dag der weke, wanneer de Sabbath of Zaturdag reeds lang was voorbygegaen." Dan dit is de mening niet.

A. Laat na den Sabbath: οψε των σαββατων beteekent onzes erachtens, *in den avond van den Sabbath*, of Zaturdag; wanneer de Zon des Zaturdags avonds ondergegaen, en de Sabbath geëindigd was. Het oorspronglyk woord οψε en οψια beteekent, in den stijl der Euangelisten, altoos en overal den *avond*, verg. Kap. XIV: 15, 23. Marc. XIII: 35. Joh XX: 19. — Het was dan des Zaturdags avonds, wanneer de Sabbath geëindigd is, tusschen 6 en 7 uur, naer onze rekening, zodat de vrouwen nog tijd in overvloed hadden, om, gedurende de schemering, naer JESUS grav te gaen, het welk naby de Stad gelegen was, Joh. XIX: 42.

B. Dan, met dit begrip schijnen de volgende uitdrukkingen kennelyk te strijden: *als het begon te lichten tegen den eersten dag der weke.* Maer de gehele zwarigheid heeft haren grond in het denkbeeld en het woord *aenlichten*, als of men daerdoor aen het aenlichten van morgenstond, op den eersten dag der weke, te denken hadde. — De spreekwijs moet verklaerd worden uit de wijs, op welke de Joden hunne dagen rekenden.

Ey

By de Joden begon de dag met den avond. Wanneer derhalven de Sabbath des Zaturdags avond geëindigd was, begon ter zelvder tijd de eerste dag der weke. — Het Griekfche woord, door *aenlichten* vertaeld, beteekent de trapsgewijze aenlichting van den morgenftond, waermede de dag by de Grieken eenen aenvang nam. Nu kon men, om het begin van eenen Joodfchen dag, die met den avond eenen aenvang nam, te beteekenen, geen ander Griekfch woord gebruiken. De uitdrukking derhalven, *als het begon te lichten tegen den eerften dag der weke*, geevt niet anders te kennen, dan tegen dien tijd, wanneer het begin van den eerften dag der weke, volgens de Joodfche rekening, aennaderde. In dezen zelvden zin, gebruikt ook LUCAS deze fpreekwijs Kap. XXIII: 54, *de Sabbath kwam aen*; eigenlyk ftaet 'er in het oorfprongelyke, even als hier, *de Sabbath lichtte aen.*

De ganfche tijdsbepaling komt dan in den zakelyken zin hier op neder: „ des Zaturdags avonds, wanneer de Sabbath geëindigd was, tusfchen 6 en 7 uur, „ zodat de eerfte dag der weke, die volgens de Joodfche rekening met den avond eenen aenvang nam, „ kort voor handen was."

B. De perfonen waren niet alle de vrouwen, van welke de andere Euangelisten verhalen, dat zy des Zondags morgens, by het opgaen der Zonne, aen het grav van JESUS kwamen, om zijn lichaem te zalven, maer alleenlyk MARIA MAGDALENA, uit welke JESUS zeven duivelen geworpen had, *en de andere* MARIA, de moeder van JACOBUS.

C. MARIA MAGDALENA *kwam*, in gezelfchap van *de andere* MARIA. Het oorfprongelyk woord zegt zo wel elders naer toegaen, als dadelyk aenkomen, verg. Marc. VII: 31. Vermits deze vrouwen ditmael niet tot het grav gekomen zijn, gelijk ons dadelyk nader blijken zal, vertalen wy het woord liever door *ging*. — Het oogmerk was, *om het grav te bezien*, dat is om te vernemen, hoe de zaken by het grav gefchapen ftonden, of het lichaem van den Heiland nog in het zelve lage, dan of JOSEPH reeds

schikkingen begon te maken, om het lijk uit dat grav, waerin het, om den aennaderenden Sabbath, maer by voorraed gelegd was, Joh. XIX: 41, 42, naer elders tot een bestendig verblijv over te brengen.

Ondertusschen zijn de beide vrouwen ditmael niet aen het grav gekomen; dan zouden zy ontdekt hebben, dat het door Romeinsche Soldaden bewaekt wierd; en hier van waren zy, by hunnen uittocht in den vroegen morgenstond van den Zondag, nog geheel onkundig. — Zy zullen, een stuk wegs gevorderd zijnde, wederom terug gekeerd wezen, of omdat haer de duisternis overviel, of omdat het weder te ruuw was, óf om eene andere onbekende reden.

Wijders verhaelt MATTHÆUS, wat 'er des Zondagsmorgens zeer vroeg by het grav van JESUS zy voorgevallen, eer het gezelschap der vrouwen, die uitgingen om zijn lichaem te balsemen, in den hov van JOSEPH waren aengekomen. — MATTHÆUS is de eenigste van alle de Euangelisten, die bericht geevt van de omstandigheden, welke by 's Heilands opstanding zijn voorgevallen.

Volgens onze verklaring van vs. 1. loopt derhalven het geschiedverhael af, in eene zeer wel geregelde orde.

2. Ende siet daer, by het grav van JESUS, geschiedde, op den eersten dag der weke, zeer vroeg in den morgenstond, als het nog eenigermate duister was, een groote aerdbeevinge. Deze aerdbeving, welke by en omtrent het grav van den Heiland vernomen werd, was allergeweldigst, en werd wonderdadig veroorzaekt by het nederdalen van eenen Engel: want een Engel des Heeren, zeer statelyk nederdalende uyt den hemel, quam op de aerde, en streefde moedig naer het grav toe, ende wentelde den steen, welken Joseph voor den ingang van het grav geplaetst had, af van de deure, ende sat op denselven, met alle gerustheid, ten blijke dat hy zijn werk op Gods bevel verricht had. Middelerwijl trad de opgewekte JESUS ten gravkelder uit, bekleed met die kleederen, welke Hem zijn Alvermogen, of wel de Engel verzorgd had.

3. Ende

3. Ende ſijne gedaente, dat is zijn aengezicht, was gelijck een blickſem, zodat 'er glansrijke ſtralen, als zo vele blikſemſchichten, van zijn gelaet afſtraelden, ten blijke dat hy een Engel des lichts ware, ende ſijne (?) kleedinge was by uitnemendheid wit en blinkende, gelijck ſneeuw door de zonneſtralen beſchenen, tot een teeken niet alleen van zijne onbevlekte heiligheid, maer ook van zijne blijdſchap, wegens de overwinning, welke de Vorst van het heir des hemels, over het geweld van dood en grav, bevochten had.

4. Ende zo heuchelyk de verſchijning van dezen Engel was voor 's Heilands vrienden, zo verſchrikkelyk was zy ook voor zijne vyanden: want uyt vreeſe van hem, en de ontzettende verſchijnſelen, welke 'er plaets hadden, zijn de Romeinſche Soldaten, die als wachters by het grav geplaetst waren, ſeer verſchrickt geworden, ende wierden als doode. Dan, even voor dat de vrouwen het grav naderden, kwamen zy wederom tot zich zelve, en namen ylings de vlucht.

5. Kort daerop kwamen de godvruchtige vrouwen, die uitgegaen waren, om het lijk van hunnen dierbaren Meester, op eene meer plechtige wijs, te balſemen, in den hov van Joſeph, zeer verſchrikt, door het gezicht van den Engel, in de voorheen gemelde gedaente. Maer de Engel bemoedigde haer met eene vriendelyke aenſpraek. Het woord opvattende en antwoordende ſeyde hy tot de vrouwen, En vreeſt gylieden niet: want (?) ick weet' dat gy ſoeckt Jeſum die gekruycigt was.

Onze Euangelist ſpreekt van éénen. Hiermede ſtemt MARCUS overeen, Kap. XVI: 5. Maer, volgens LUC. XXIV: 4, ſtonden 'er twee mannen by de vrouwen in blinkende kledèren. Dit ſchijnt in den eerſten opſlag tegenſtrijdig.

De zaek is onzes erachtens deze. — Toen de Engel den ſteen van het grav had afgewenteld, ging hy op denzelven

(?) Dan. 7: 9. Hand. 1: 10. (?) Marc. 16: 6. Luc. 24: 5.

zitten. Maer, toen de wachters gevlucht waren, is hy van daer opgeftaen: want toen de vrouwen in den hov kwamen, zagen zy wel dat de fteen was afgewenteld, Marc. XVI: 4, maer zy zagen den Engel niet op denzelven nederzittende. Hy had middelerwijl zijn verblijv in het grav genomen, om de vrouwen op te wachten, en haer de heuchelyke tijding van JESUS opftanding bekend te maken. Ook was 'er in dien tusfchentijd nog een andere Engel nedergedaeld, die den eerften in het grav vergezelde.

MATTHÆUS fpreekt maer van éénen Engel, omdat deze het woord voerde, hoewel 'er eigenlyk twee in de gravkelder waren. — Het is waer, LUCAS zegt, dat zy by de vrouwen *ftonden*. Maer het oorfprongelyk woord geevt eenvouwig te kennen, dat de Engelen aen de vrouwen verfchenen zijn, zo nemen ook de LXX de Griekfche uitdrukking, Gen. XVIII: 1.

JOANNES Kap. XX: 12, fpreekt van het gene MARIA MAGDALENA alleen bejegend is, nadat de overige vrouwen reeds vertrokken waren.

By gelegenheid nu, dat de vrouwen in de gravkelder zagen, zeide die Engel, die eerst uit den hemel was nedergedaeld: *vreest gylieden niet*, laten 's Heilands vyanden fchrikken en beven, maer *gylieden* hebt niets te vrezen: *want* ik ken u en uwe ftandvastige verkleevdheid, aen dien gezegenden perfoon, *ik weet dat gy zoekt* JESUS *die gekruifigd was*, en dat gy hier gekomen zijt, om Hem de laetfte lievdeplichten te bewijzen. Gylieden hebt derhalven gene redenen om te vrezen, maer in tegendeel om u hartelyk te verblijden.

6. Hy en is hier niet meer: want hy is opgeftaen, gelijck hy meermalen voor zijnen dood (*d*) gefegt heeft. Komt herwaerts, fiet de plaetfe daer de Heere gelegen heeft. Zy is ledig.

7. Ende gaet haeftelick henen, met allen mogelyken fpoed, ende fegget fijnen difcipelen, dat hy opgeftaen

(*d*) Matth. 16: 21. ende 17: 23. ende 20: 19. Marc. 8: 31. ende 9: 31. ende 10: 34. Luc. 9: 22. ende 18: 33. ende 24: 6.

staen is van den dooden: ende siet, hy gaet u voor nae Galileen, (*e*) daer sult gy hem sien, en gemeenzaem met Hem verkeeren. Siet ick, die een Engel des Heeren ben, afgezonden om u dit allerheuchelykst nieuws bekend te maken, ik hebbe 't ulieden gesegt, en gy kunt u op mijn getuigenis volkomen verlaten.

8. (*f*) Ende haestelick uytgaende van het graf met vreese over de verschijning van den Engel, ende met groote blijtschap, over de heuchelyke tijding, welke haer geboodschapt was, liepen sy in alleryl naer Jerusalem henen om [*'t selve*] sijnen discipelen te boodschappen, zonder 'er, aen hare bekenden, welke zy onder den weg ontmoetten, iets van te zeggen, Marc. XVI: 8.

9. Ende als sy henen gingen, en al vry wat op haren weg gevorderd waren, om sijnen discipelen te boodschappen, het gene zy van den Engel gehoord hadden, Siet, de opgewekte (*g*) Jesus zelvs is haer, ter versterking van haer geloov, zeer onverwachts ontmoet, seggende, Weest gegroet en verblijdt u, ende sy, geheel verrukt van blijdschap, tot [*hem*] komende grepen sijne voeten, ende aenbaden hem. Evenwel bleven 'er by haer nog blijken van ongeloov en verkeerde bekommering over.

10. Doe seyde daerom de lievderijke Jesus tot haer, En vreest niet, laet alle zorg en bekommering varen, gaet henen, boodschappet mijnen Discipelen, die ik, hoe zeer zy my verlaten hebben, evenwel als mijne broederen bemin, dat sy henen gaen nae Galileen, ende (*h*) aldaer sullen sy my, geduurende eenen geruimen tijd, sien, en gemeenzaem met my verkeeren, gelijk ik in den laetsten nacht voor mijnen kruisdood gezegd heb.

(*e*) Matth. 26: 32 Marc. 16: 7. (*f*) Marc. 16: 8. Joh. 20: 18. (*g*) Marc. 16: 9. Joh. 20: 14. (*h*) Hand. 1: 3. ende 13: 31. 1 Cor. 15. 5.

B. Vs. 11-15. vinden wy het verhael der wachteren van het gene zy, by het grav, gezien en gehoord hadden, aen den Joodschen Raed, en het gedrag van denzelven.

α. De wachters verhaelden aen de Overpriesteren het gene hun, by 's Heilands grav, bejegend was, vs. 11.

β. Zy worden door de Operpriesters omgekocht, om uitte-strooien, dat zy geslapen, en dat JESUS Discipelen zich van die gelegenheid bediend hadden, om zijn lichaem uit het grav te stelen, vs. 12-15.

11. Ende als sy, de vrouwen namelyk, nadat zy JESUS ontmoet hadden, henen gingen, om de heuchelyke tijding van zijne opstanding aen de Discipelen te boodschappen, siet, eenige van de wacht, denkelyk de bevelhebbers, quamen, terwijl de overige manschap nog herwaerds en derwaerds vluchtten, in de stadt, ende boodschapten den Overpriesters alle de dingen die by het grav geschiet waren.

12. Dit was, voor de Overpriesteren, eene zeer ontroerende tijding, vermits zy zeer wel begrepen, dat 'er al hun eer en gezach, zo al niet by Pilatus, immers by het volk van af hing. Ende sy, daerom vergadert zijnde met de Ouderlingen hebben, met onderling overleg, alles uitgedacht, wat het listig vernuft vermogt, om te zorgen, dat deze boodschap niet onder het volk mogt verspreid worden. Er schoot niet over, dan omkoping; ende t'samen raet genomen en besloten hebbende, dat zy hun met geld den mond stoppen zouden, gaven sy den oversten der Romeinsche krijgsknechten veel gelts, om het zelve onder alle de Soldaten, die by het grav de wacht gehad hadden, uit te delen.

13. Ende seyden, Segget allerwegen, wanneer 'er van JESUS gesproken wordt, Sijne discipelen zijn des nachts gekomen, ende hebben hem gestolen, als wy sliepen.

14. Ende indien sulcks, dat gy door slapen gele-

gen-

genheid gegeven hebt tot dezen dievstal, komt gehoort te worden van den Stadhouder, die zeer gestreng is op de Krijgstucht, dan zal u geen kwaed overkomen. Gy hebt nergens voor te vrezen; wy sullen hem te vreden stellen, ende maken dat gy sonder sorge zijt, zodat gy deswegens geen gevaer of leed te vrezen hebt.

15. Ende sy het gelt genomen hebbende, deden gelijck sy van de Overpriesters geleert waren. Zy verspreidden allerwegen het gerucht, dat zy geslapen, en dat JESUS Discipelen den kans waergenomen hadden, om zijn lichaem te stelen. Ende dit woort is verbreydt geworden by de Joden tot op den huydigen dagh.

Laten wy, by deze omkoping, een weinig stilstaen.

A. De Joodsche Overpriesters namen hier eene proev, om de waerheid van 's Heilands opstanding te verdonkeren. — In volgende tijden heeft de Joodsche Raed het nimmer gewaegd, wanneer zy de Apostelen voor zich geroepen hadden, om, in derzelver tegenwoordigheid, de waerheid van die allergewichtigste gebeurtenis te ontkennen. Zy vergenoegden zich, met de prediking der Apostelen op het gestrengste te verbieden. Wy mogen 'er uit besluiten, dat zy van JESUS opstanding overreed waren, en evenwel ondernamen zy het, om deze waerheid te verdonkeren. In dit gedrag straelt eene allerhardnekkigste boosheid door, en een ingekankerde haet tegen JESUS, waervan men zich geen denkbeeld zou kunnen maken, indien wy het karakter van deze menschen niet, uit de Lijdensgeschiedenis, hadden leren kennen. Dan hierin moeten wy tevens een rechtvaerdig oordeel van verharding eerbiedigen.

B. Het bestuur der Voorzienigheid is daerin zeer merkwaerdig, dat deze grouwzame handeling, aen onzen Evangelist, zy kenbaer geworden. Wat 'er aenleiding toe gegeven hebbe, kunnen wy niet bepalen. Misschien is de een of ander der Wachters, die vervolgens nader onderricht van JESUS gekregen heeft, door de kracht der

waerheid overreed, en de zaek dusdoende tot kennis van MATTHÆUS gekomen.

C. De valschheid van het uitstrooisel, het welk de Overpriesters den wachteren in den mond gelegd hebben, is allerblijkbaerst. — Alleenlyk zullen wy kortelyk het volgende ter overweging opgeven.

α. Zodanig eene onderneming, om het lichaem van JESUS te stelen, is geheel strijdig met het karakter der vreesachtige Discipelen, die alle waren gaen vluchten, zodrae JESUS in den nood kwam.

β. Het is meer dan onwaerschijnlyk, dat de Romeinsche Soldaten, die onder zulk eene gestrenge krijgstucht stonden, alle te gelijk op hunnen post zouden geslapen hebben.

γ. Het is onmogelyk dat de Soldaten, zo zy geslapen hadden, by de aenkomst der Discipelen, door het afwentelen van den steen, het wechdragen van JESUS lichaem, en het gedruisch daerdoor veroorzaekt, niet zouden ontwaekt zijn.

δ. Alle de omstandigheden verzekeren ons, dat het lichaem van JESUS niet gestolen zy. Het lijkkleed, de zwachtels, en de zweetdoek, lagen netjes opgerold in het graf. Zo zijn dieven niet gewoon te handelen, en hadden de Discipelen het lichaem van JESUS gestolen, dan zouden zy zich genen tijd gegund hebben, om 'er de zwachtels en den zweetdoek aftedoen, en dit alles ordentlyk op te rollen.

ε. Het gedrag der Joodsche Overpriesters leert allerduidelykst, dat zy zelve dit uitstrooisel niet geloovd hebben. — Hadden zy het geloovd, dan zouden zy zekerlyk de Wachters by den Stadhouder aengeklaegd, en op eene voorbeeldige straf, overeenkomstig de Romeinsche wetten, aengedrongen hebben. Daerenboven dan zouden zy de Discipelen buiten allen twijffel gedwongen hebben, om JESUS lichaem weder te bezorgen, en 'er was geen gereeder weg geweest, om het gerucht van JESUS opstanding te stuiten, dan door zijn lichaem van de Discipelen terug te eisschen, en dat zelve openlyk ten toon te stellen.

MATTHÆUS voegt 'er by: *dit woord is verbreid geworden by de Joden tot op den huidigen dag*, dat is tot op dien tijd, dat hy deze dingen fchreev. — Welk *woord*? Zommige denken aen de gemelde omkoping, en dan zou de mening zijn, dat deze grouwzame handelwijs der Joodfche Overpriesteren, hoe zeer in het heimelyke gefchied, evenwel niet hebbe kunnen ftil gehouden worden, maer aen velen onder de Joden zy bekend geworden. Dan het fchijnt ons, uit het ganfche beloop van het gefchiedverhael, klaer genoeg, dat de Euangelist het oog hebbe op het uitftrooifel, het welk de Overpriesters den wachteren hebben in den mond gelegd, dit woord, dit gerucht, hoe leugenachtig en zich zelvs verwoestend, is allerwegen onder de Joden verfpreid, zodat het in dien tijd, toen MATTHÆUS zijn Euangelie fchreev, en naderhand, van velen geloovd wierd. — Trouwens dit laet zich gemakkelyk begrijpen, wanneer men zich herinnert, welken invloed de leden van het Sanhedrin hadden op het gemeen, en daerby in aenmerking neemt, dat de Joodfche Raed al wat mogelyk was in het werk gefteld hebbe, om deze leugen voort te planten. Wy weten, uit HET GESPREK *van* JUSTINUS *den Martelaer met* TRYPHO *den Jood*, dat zy aenzienlyke mannen naer alle landen gezonden hebben, om dit valsch gerucht overal te verfpreiden. By dit alles kwam een oordeel der verharding, welke God der Joodfche Natie rechtvaerdig heeft toegezonden.

C. *Eindelyk befchrijvt de Euangelist de verfchijning van den verrezenen* JESUS *aen zijne Discipelen in Galilea, en het gene daerby is voorgevallen*, vs. 16-20. *Wy onderfcheiden 'er in*

α. *De verfchijning van den verrezenen* JESUS *zelve*, vs. 16, 17.

β. *Zijn gefprek met de Discipelen*, vs. 18-20.

a. *Eerst ftelde hy hun zijne Middelaersheerlykheid voor*, vs. 18.

b. *Daerna gav Hy hun eenige bevelen*, vs. 19. *en*

c. *Eindelyk deed Hy hun eene zeer bemoedigende belovte*, vs. 20.

16. **Ende de elf discipelen zijn henen gegaen nae Galileen, nae den bergh (*i*) daer Jesus haer bescheyden hadde.**

De Heer JESUS had, in den laetsten nacht voor zijnen verzoenenden kruisdood, aen zijne Discipelen voorspeld, dat Hy zou opstaen en hen voorgaen naer Galilea, Kap. XXVI: 32. Deze belovte was niet alleen door den Engel bevestigd, maer ook, door den opgewekten JESUS zelven, uitdrukkelyk herhaeld vs. 7, 10. — De XI Apostelen begaven zich daerom naer Galilea, en wel bepaeldelyk naer den aengewezen berg, denkelyk denzelvden berg, op welken de Heiland zijne zeer merkwaerdige Predikatie gedaen had, Kap. V—VII; eenen berg, aen de Apostelen, die meerendeels van Bethsaida en Capernaum afkomstig waren, zeer bekend. Op dezen berg verscheen de verrezen JESUS aen de Apostelen, die vergezeld waren met vele andere van JESUS aenhangeren, vermoedelyk met die 500 broederen, van welke PAULUS spreekt, 1 Cor. XV. 6.

17. **Ende als sy** de XI Apostelen **hem sagen,** vielen zy eerbiedig voor Hem neder, **en baden sy hem aen: doch sommige** der overigen, die by deze verschijning tegenwoordig waren, **twijffelden** in den beginne, of het indedaed JESUS ware.

18. **Ende** by deze gelegenheid, **gav Jesus** aen de XI Apostelen zeer merkwaerdige bevelen: want nader **by haer komende sprack Hy tot haer, seggende, (*k*) My is gegeven alle macht in hemel ende op aerden.**

Elk begrijpt geredelyk, dat de Heiland hier van zich zelven spreke, als Godmensch en Middelaer. — In deze betrekking, had God de Vader Hem nu *alle macht in hemel en op aerde gegeven*, om het gebied te voeren over alle geschapene wezens, niet alleen over de Vorsten der aerde, maer ook over de Engelen in den hemel, ten einde zijn Genaderijk allerwegen uittebreiden. Op dezen grond, vervolgde de verhoogde Middelaer, die eerlang in zijne hemel-

(*i*) Matth. 26: 32. Marc. 14: 28 (*k*) Psalm 8: 7. Matth. 11: 27. Luc. 10: 22. Joh 3: 35. ende 17: 2. 1 Cor. 15: 27. Eph. 1: 22. Hebr. 2: 8.

melfche heerlykheid ftond in te gaen, en flechts nog eenigen tijd op aerde verkeerde, ten nutte van zijne Apostelen.

19. (*l*) Gaet dan heenen, onderwijft alle de volckeren, defelve doopende in den name des Vaders, ende des Soons, ende des Heyligen Geefts: leerende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe.

Meermalen had de Heer JESUS zijnen Apostelen last gegeven, om het Euangelie te prediken. Dan voorheen was deze last bepaeld geweest tot de verlorene fchapen van Israëls huis. Maer nu kregen zy bevel, om *henen te gaen* in de gehele waereld, en allen menfchen, zonder uitzondering, het Euangelie te prediken, vergel. Marc. XVI: 15.

Zy moesten *alle de volken*, allerlei zoort van menfchen, zonder eenig onderfcheid, heidenen zo wel als Joden, onderwijzen in de leer van het Euangelie; deze leer moesten zy op eene zeer duidelyke en overredende wijs voordragen, om allerlei menfchen tot rechtgeaerte Leerlingen van den Heiland te maken, volgens de beteekenis van het grondwoord, Hand. XIV: 21.

Wijders moesten zy allerlei zoort van volken *dopen*, om hun daerdoor de belovte van het Euangelie te verzegelen, en hen in de gemeenfchap van CHRISTUS in te lijven, *in den naem*, dat is niet alleen op bevel en gezach, maer voornamelyk tot den eerdienst des Drieëenigen Gods, *des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.*

Verder moesten zy deze gedoopten *leren te onderhouden* en gezettelyk waer te nemen, *alles wat* JESUS *hun geboden had*, alle die beminnelyke zedelesfen, welke die Godlyke Meester had voorgefchreven, byzonder ook het plechtig gedachtenis vieren van zijnen verzoenenden dood.

20. (*m*) Ende, om de Apostelen tot hunnen zeer moeilyken en allergewichtigften post te bemoedigen, voegde 'er de verheerlykte Middelaer deze merkwaerdige belofte by: fiet, ick ben met ulieden, om u door mijnen geest en genade bekwaem te maken tot, en te onderfteunen

(*l*) Marc. 16: 15. Joh. 15: 16. (*m*) Joh. 14: 18.

in uwe gewichtige bediening. Ook zal ik zijn met uwe opvolgers, de gewone dienaren van het Euangelie, alle de dagen tot de voleyndinge der werelt. Amen.

Alle de overige Euangelien, gelijk ook alle de Brieven der Apostelen, en de Openbaring van JOANNES, worden besloten met het verzegelend woordeken *Amen*. Hieruit mogen wy besluiten, dat dit woordeken niet door den verrezenen Heiland gesproken, maer 'er door MATTHÆUS zy bygevoegd, ter verzegeling van de waerheid der geschiedenissen, welke hy, in dit zijn Euangelie, beschreven heeft.

EINDE VAN HET EUANGELIE VAN MATTHÆUS.